بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

BU TEFSİRİN HAZIRLANMASINDA FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1- AHKAM'UL-KUR'AN — Muhammed İdris eş-Şafii
2- AHKÂM'UL-KUR'AN — İmam Ebû Bekr Ahmed er-Razî el-Cessas
3- ALÛSÎ TEFSİRÎ (Ruhul Meanî), — Alusî
4- BUHARÎ'nin ŞERHİ AYNI
5- CELALEYN TEFSİRÎ
6- EL-BURHAN FÎ ULÛMÎ'L-KUR'AN — Bedrüddin ez-Zerkeşî
7- EL-CEVAHİR TEFSİRÎ — Allame Tantavî Cevheri
8- ED-DURRÛL-MENSÛR FİT-TEFSİRİ BİL-ME'SUR, — İmam Celalüddin Abdurrahman es-Suyûtî
9- EL-ESAS FİT-TEFSİR — Said Havva
10- EBUSSUUD TEFSİRÎ (İrşadül-Akli's-Selim ilâ Mezaya'l-Kur'ani'l-Azîm)
11- FETHU'L-BEYAN — Sıddık Hasan Han el-Buharî el-Kanucî
12- FETHU'l-KADİR — Muhammed Bin Ali eş-Şevkânî
13- FİZİLALİ'L-KUR'AN — Prof. Seyyid Kutub
14- HAK DİNİ KUR'AN DİLİ — Elmalılı Hamdi Yazır
15- HÛLASATÛ'L-BEYAN — Konyalı Mehmed Vehbi Efendi
16- EL-İTKAN FÎ ULÛMİ'L-KUR'AN — İmam Suyûtî
17- İŞARETÜ'L-İCAZ — Bediüzzaman Said Nûrsî
18- KURTUBİ TEFSİRİ — Ebu Abdullah Muhammed b.Ahmet el Kurtubî
19- MEHASİNÜ'T-TE-VİL — Allame Cemaleddin el-Kasımî
20- MENAHİLÜ'L-İRFAN — M. Abdülazim ez-Zerkan
21- MÜSLİM ŞERHİ — İmam Nevevî
22- SA'LİBİ TEFSİRİ (Cevahirû'l-Hisan Fî Tefsir-i Kur'an)
23- TEFSİR-İ BEGAVÎ — Hüseyin b. Mes'ud el-Begavî
24- TEFSİR-İ BEYZAVÎ (Envaru't-Tenzil), — Nâsıruddin Abdullah b. Ömer el-Beyzavî
25- TEFSİR-İ KEŞŞAF — Zemahşerî
26- TEFSİR-İ EBÛ HAYYAN (el-Bahru'l Muhit), — Ebû Hayyan
27- TEFSİR-İ İBN KESİR — Hafız İmamüddin Ebu'lFida İsmail b. Kesir
28- RUHU'L-BEYAN TEFSİRİ — İsmail Hakkı el-Bursevi
29- EL-MUNTAHEB FI TEFSIRU'L-KUR'AN — (Lecnetu'l-Kur'an Ves-Sunne)
30- ET-TEFSİRU'L-KAYYIM — İbn Kayyım el-Cevzî
31- TEFSİRU'L-MENAR, — es-Seyyid Muhammed Reşid Rıza
32- TEFSİRU'L-MERAĞI,
33- TEFSİR-İ RAZİ (Mefatihu'l-Gayb) — Fahreddin er-Razî
34- TEFSİR'İ ES-SİRAC EL-MÜNİR, — Hatibi Şerbinî
35- TEFSİR'İ TABERİ — Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî
36- TEFSİR'İ AYATÜ'L-AHKAM — Muhammed Ali es-Sabunî
37- İBN ABBAS'dan rivayet edilen TENVİRU'L-MİKYAS
38- ZADU'L-MESİR Fİ İLMİ'T-TEFSİR — İbnu'l-Cevzî
39- Ebû Kasım Hüseyin b. muhammed er-ragıp el-İsfehanî'nin Tefsiri
40- Fetevâ Ibn-is-Salah Fit-Tefsir — Ebu Amr Osman b. Abdurrahman eş Şehrazari

Bu kaynaklardan başka sahih hadis kitaplarının tefsir bölümlerinden de büyük ölçüde istifade edilmiştir.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ

(Hulâsatü't - Tefasir)

Cilt: 3

ALİ ARSLAN
(Tekirdağ Eski Müftüsü
İstanbul Eski Merkez Vaizi)

Arslan Yayınları Tarafından Yayınlanmaktadır.

BÜYÜK KUR'AN TEFSİRİ
(Hulâsatü't - Tefasir)

© Copyright Arslan Yayınları

Arslan Yayınları Adına
Sahibi:
Mehmet Arslan
Dağıtım

OKUSAN

KÜLTÜR HİZMETLERİ
Tashih:
Ahmet Büyükkaymaz

Yazı İşleri:
Hikmet Kurtuluş

Dizgi
Bayrak Yayımcılık - Matbaacılık Kol.Şti.

Montaj - Baskı:
Renkler Matbaacılık

Film:
Mustafa Dinsever

Cilt:
Sezgin Neşriyat ve Ciltçilik

ARSLAN YAYINLARI UMUMİ NEŞRİYAT no. 25
Temel Eserler serisi: 2/1

ARSLAN YAYINLARI
Binbirdirek, Su terazisi sok. No: 2/2 Kat: 3
Sultanahmet/İstanbul
Tlf: 512 73 30 – 526 30 52 – 511 32 65

© Tefsirde kullanılan Kur'an-ı Kerim metninin Copyright Tenvir Neşriyata aittir. Kullanımda bize gösterdikleri anlayışa teşekkür ederiz.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ
وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۗ وَمَن يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ
﴿١٠١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم
مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ۚ وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ
فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا ۚ وَكُنتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ
فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا ۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ
﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي
رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

(101) Nasıl kâfir olursunuz? Oysa Allah'ın Âyetleri size okunuyor ve aranızda Allah'ın Peygamberi bulunuyor? Kim ki, Allah'a (Dinine ve Kitabına) sarılırsa şüphesiz ki, o doğru bir yola erişmiştir.

(102) Ey îman edenler! Allah'dan sakınılması gerektiği gibi sakınınız. Ancak Müslüman olduğunuz halde ölünüz.

(103) Hepiniz birden Allah'ın ipine (İslâm dinine) sarılınız. Sakın ha ayrılmayınız (ihtilâfa düşmeyiniz)! Allah'ın size olan nîmetini anınız. Birbirinize düşman iken kalplerinizin arasını uzlaştırdı. Onun nîmeti sâyesinde kardeş oldunuz. Ateşten bir çukurun kenarında idiniz. Sizi o ateşten kurtardı. İşte böylece Allah sizlere Âyetlerini açıklar. Umulur ki, bu sâyede hidayet olunursunuz.

(104) Ey Müminler! Sizden hayra davet eden, doğruyu emreden ve fenalıktan vazgeçiren bir cemaat bulunsun. İşte bunlar var ya; ancak felâha kavuşanlar onlardır.

(105) Ey Müminler! Kendilerine açık Beyyine (belge)ler geldikten sonra parçalanıp ayrılan kimseler gibi olmayınız. İşte onlar var ya; büyük azap onlar içindir...

(106) Yüzlerin bir kısmının beyaz ve bir kısmının kara olduğu günde (bu azab vardır) yüzleri kara olanlara gelince, onlara, «İmanınızdan sonra inkâr eder misiniz? İnkâr etmenizden dolayı azabı tadın» denecektir.

(107) Yüzleri beyaz olanlara gelince, Allah'ın rahmetindedirler. Onlar o rahmette daimi kalıcıdırlar.

(108) İşte bunlar (Ey Habîbim!) Sana Hak olarak okuyageldiğimiz Allah'ın Âyetleridir. Allah hiçbir zaman âlemlere zulmetmek istemez

TEFSİR

(102) **«Ey îman edenler! Gerektiği gibi Allah'dan korkunuz.»** Bu tarzdaki bir korkunun açıklamasında çeşitli görüşler vardır:

A) Gücünün yettiği kadar farzları yerine getirmek ve yasaklardan kaçınmaktır.

B) İbni Mes'ud'dan rivayet ediliyor: «Bu hal isyan etmeyecek şekilde itaat etmek. inkâra kaçmayacak şekilde şükür etmek ve unutmayacak şekilde anmaktır.»

C) Bu hal ibadet yaparken ibadete bakmamak ve karşılığında mükâfat beklememek ve sadece **«Kulluk vazifemi yerine getiriyorum.»** ruhu ile ifâ etmektir.

«Sakın ha! Ancak Müslüman olarak can veriniz.» Yani ölüm gelip yakanıza yapıştığında İSLÂM halinden başka bir halde olmayınız.

(103) **Allah'ın ipinden** maksat, İslâm dini veya Kur'an'dır. Çünkü Allah'ın Rasûlü **«Kur'ân Allah'ın kopmaz ipidir.»** diye buyurmuştur.

«Hepiniz birden» tâbiri birlik ve beraberliğin din dahil her sahada Müslümanlar için elzem olduğunu belirtiyor. Kitap ehli gibi veya İslâm'dan önceki cahiliyet dönemindeki insanlar gibi, tek hedef olan Hak'tan ayrılmak sureti ile ihtilâfa girmeyiniz deniyor.

«Allah'ın sizlere verdiği nîmetini hatırlayınız.» Hidayet ve İslâmı muvaffak kılmak, sevgi ve muhabbeti vermek hîleyi kaldırmak gibi dinî emirler, Âyette bahsi geçen nîmetten birer parçadırlar.

Rivayete göre, iki kardeşin oğulları olan Evs ve Hazreç tam yüz yirmi yıl dövüşegeldiler. Cenab-ı Hak Peygamberini İslâm ile göndermek sureti ile savaşın ateşini söndürdü ve onları kardeş yaptı. O zaman yukarıda bahsi geçen Âyeti Celîle bu durumu anlatmak için indirildi.

(104) **«Sizden bir ümmet (bir cemaat) olsun ki, hayıra çağırır, iyiliği emir eder ve kötülükten alıkoyar.»** Bu Âyeti Celîle, Müslümanlar arasından dini tebliğeden bir cemaatın çıkmasının farzı kifaye olduğunu

bildiriyor. Yani bir cemaat bu vazifeyi yaparsa, diğer Müslümanların boynundan mesuliyet kalkar. Zira herkes rastgele vaz'u nasihat edemez. Çünkü vaaz etmenin ahkâmını bilmek, vaaz'ın derecelerini kestirmek, ne tarz vaaz edileceğini anlamak ve onu bilfiil icra etmek gibi, bir takım şartları vardır. Bunlar herkeste bulunamaz. Allah bütün Müslümanlara hitap etmiş fakat bir cemaatin bu vazifeyi yapmasını dilemiştir. Böylece «EMRİ BİLMARUF» ve «NEHYİ ANİL MÜNKER»in her Müslümanın boynuna farz olduğunu bildirmiştir. Hatta tüm Müslümanlar bu vazifeyi terk ederlerse, hepsi günahkâr olur. Fakat bâzılarının yapması ile diğerlerinin mesuliyeti kalkar. İyiliği emir etmenin kapsamına hem din hem de dünya girer. Sünnet ehli, iyilik nakille, Mu'tezile akılla tesbit edilir, demişlerdir.

«İşte onlar var ya; felâha kavuşanların tâ kendileridir.» Rivayet ediliyor ki: Allah'ın Rasûlünden, **«İnsanların hayırlısı kimdir?»** diye sorulduğunda cevap olarak: **«Hangileri daha fazla iyiliği emir eder, daha fazla kötülükten sakındırırsa, daha fazla Allah'dan korkarsa ve daha fazla SILA-İ RAHM yaparsa O...»** buyurulmuştur. Hadisde bahsi geçen «SILA-İ RAHM», ihtiyaç sahibi akrabalara yardım elini uzatmak ve diğer akrabaları da zaman zaman sormak demektir.

«EMRİ BİL MARUF» (iyiliği emir etmek), bâzen farz, bâzen de menduptur. Yani farzı emir etmek farzdır. Mendubu emir etmek de menduptur. «NEHYİ ANİL MÜNKER» (kötülükten sakındırmak) ise, daima farzdır. Çünkü (Kur'an'ın kötü gördüğü her şey haramdır. En belirgin fetvaya göre, günahkâr bir insan aynı günahı işleyen birisini görürse, onu sakındırmak kendisine farz olur. Zira kişiye hem günâhı terk etmek, hem de işlenmesine karşı çıkmak farzdır. Birisini terk etmek, diğerinin farz oluşunu düşürmez. Yani günâh işliyen, başkasını günâh işlemekten menetmek mecburiyetindedir. Nehyi anil Münker yapmalıdır.

(105) **«Ey Müslümanlar! Sakın ayrılıp kendilerine açıklamalar geldikten sonra ihtilâfa girenler gibi olmayınız.»** Bunlardan maksat, Yahudi ve Hıristiyanlardır. Onlar Allah'ın birliği ve âhiretin halleri hakkında ihtilâfa düştüler.

En belirgin görüşe göre, buradaki ihtilâf, esaslardaki ihtilâftır. Teferruatlardaki ihtilâf değildir. Çünkü Allah'ın Rasûlü şöyle buyur-

maktadır: «Ümmetimin ihtilâfı rahmettir.» Ve yine buyurmuştur: «Kim ki ictihat ederse (var kuvveti ile ilmî delillere baş vurursa) ve Hakka isabet ederse, onun iki eciri vardır. Kim ki, bütün ilmî delillere baş vurmasına rağmen yanılırsa, ona bir tek ecir vardır.»

Hadisde bahsi geçen ictihat, ilmin yüksek seviyesine gelmiş bir zatın bütün ilmî gücü ile çalışıp delillerden hüküm çıkarmak demektir. Bu seviyede bulunan bi râlim, bu tarzda çalıştıktan sonra yanılırsa, çalışmasının bir eciri vardır. Yanılmasından ötürü de muaheze edilemez. Çünkü art niyeti yoktur.

(106) **«Hatırla o günü ki, bâzı yüzler beyaz bâzı yüzler de kara olur.»**

Yüzün beyazlık ve karanlığının eseri olan sevinç o korkudan kinayedir. O günden maksat, Kıyamet günüdür. Melekler yüzleri kara olanlardan sorarlar: **«Size yazıklar olsun. İman ettikten sonra dönüp de kâfir oldunuz?»** Bu kimselerden maksat, ya dinlerinden irtidat eden Müslümanlardır veya daha önce Hz. Muhammed'e îman edip fakat, Peygamber olarak geldikten sonra onu inkâr eden kitap ehlidir. Ya da bütün kâfirlerdir. Zira Allah onlardan AHDİ MİSAK zamanında îman edeceklerine dair söz almıştır. Veya îmanı gerektiren deliller göndermiştir. Buna rağmen îman etmemişlerdir.

«Kâfir oluşunuzdan ötürü azabı tadınız.» cümlesi, azabın sebebinin küfür ve dinsizlik olduğunu ifade ediyor.

(107) **«Yüzleri beyaz olanlara gelince, onlar Allah'ın rahmetindedir ve orada ebedî kalıcıdırlar.»** Âyeti Celîlesi ifade ediyor ki, bir Mü'minin bütün hayatı ibâdetle geçse dahi ancak Allah'ın rahmeti ile cennete gidebilir; ibâdeti sayesinde değil! Buna rağmen ibâdet ilâhî emir olduğu için lâzımdır. Bir de ibâdeti îmanın parçası kabul edenlere göre, onsuz Cennete gidilmez. Hakikatı Allah bilir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(101) Nasıl kâfir olursunuz? Oysa Allah'ın âyetleri size okunuyor ve aranızda Allah'ın Peygamberi bulunuyor...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd, İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Katade'den rivayet ettiler:

«İki açık ilim (veya iki bayrak) aramızda idi: Allah'ın Peygamberi ve Allah'ın kitabı. Allah'ın Peygamberine gelince, o geçip gitti. Allah'ın kitabına gelince, Allah onu bizim aramızda bıraktı. Bu, Allah'tan gelen bir nimet, Allah'tan gelen bir rahmettir. O kitabta Allah'ın (C.C.) helâlları, haramları, taati ve masiyeti açıklanmıştır.»

«(101) Kim ki Allah(ın dinine ve kitabına sarılır)sa, şüphesiz ki o doğru bir yola erişmiştir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatım İbn Cüreyc'ten rivayet eder:

«Allah'a sarılmak»tan maksad, Allah'a îman etmektir.»

Abd bin Humeyd ve İbnul Munzir, Ebu'l Âliye'den rivayet ediyorlar:

«Allah'a sarılmak»tan maksad, Allah'a güvenmektir.»

İbn Ebi Hâtîm, Rebi'den rivayet ediyor:

Hadis, Peygambere kadar refedilmiş (gitmiş)tir. **«Allah, nefsine hükmetti ki, ona îman eden bir kimseye hidayet edecektir. Ona güvenen bir kimseyi kurtaracaktır.»**

Hadisin ravisi Er Rebi' diyor ki bunun tasdiki Allah'ın kitabında vardır: **«Kim ki, Allah'a sarılırsa, şüphesiz ki, o, doğru bir yola ermiştir.»**

Abd bin Humeyd, Er Rebi tarikıyla Ebu'l-Âliye'den rivayet ediyor:

«Cenab-ı Hak, zat-ı uluhiyetine hükmetti ki, ona îman eden bir kimseyi hidayet etsin, ona tevekkül eden bir kimseye kâfi gelsin. Ona borç veren bir kimseyi, mükâfatlandırsın. Ona güvenen bir kimseyi kurtarsın. Onu çağıran bir kimseye cevap versin.»

Rebi diyor ki, «Bunun tasdiki kitabtadır: **«Kim ki, Allah'a îman ederse, Allah onun kalbini hidayet eder. Kim ki, Allah'a tevekkül ederse, Allah ona kâfidir. Şüphesiz Allah emrini yerine getirecektir.. Kim ki, Allah'a güzel bir borçla borç verirse, Allah o verdiğini onun için katmerleştirir... Kim ki, Allah'a yapışırsa, o dosdoğru bir yola hidayet olunmuştur.. Kullarım senden beni sordukları zaman, şüphesiz ben**

yakınımdır. Beni çağırdığı zaman çağıranın duasını kabul ederim, onlar beni çağırsınlar...»

Tamam «Fevaid» adlı eserinde Kâab bin Malik'ten rivayet ediyor: Allah'ın Resûlü:

«Allah Davud kuluna vahy gönderdi: Ey Davud! Hangi kul ki, halkıma değil, bana sarılırsa ben onun niyetinden de bunu biliyorum. Gökler ve göklerde bulunanların hepsi ona hile yapmaya kalkışırsa, onun için o hileler arasından bir çıkış yolu ihsan ederim. Hangi kul ki, bana değil bir mahlûka sarılırsa, onu da niyetinden biliyorum. Göklerin sebeblerini onun önünden paramparça ederim. Havayı onun ayaklarının altından çekerim.» buyurdu..

Hakim rivayet ve tashih, Zehebi de onu takib ederek İbn Ömer'den rivayet etti:

«Kim ki, Allah'ın katındakini taleb ederse, gök onun gölgeliği, yer onun yatağı olur. O dünya emrinden hiçbir şeye önem vermez. O ziraat yapmaz, fakat ekmek yer. Ağaçları dikmez, fakat meyve yer. Allah'a tevekkül ettiğinden, Allah'ın rızasını aradığından ötürü Cenab-ı Hak yerlere ve göklere onun rızkını tazmin etmiştir. Onlar onun hususunda yorulurlar ve ona helâli getirirler. O da rızkını hesapsız olarak alır, ta ki ölüm gelinceye kadar.»

Hakim **«Bu hadis sahihtir»** dedi. Zehebi **«Münker veya mevzudur»** dedi. Bu hadiste Amr bin Bekr es Sekseki vardır. Bu zat, İbn Hibban ve oğlu İbrahim'in katında müttehemdir (itham edilmiştir.) Dârekutni **«Bu zat, metruktur»** dedi.

El Hakim tashih ederek Ma'kal bin Yesar'dan rivayet etti: Allah'ın Resûlü; «Rabbiniz buyurdu ki:

— Ey Adem oğlu! İbadetime koyul. Kalbini zenginlikle, ellerini rızkla doldurayım. Ey Ademoğlu! Sakın benden uzaklaşma ki, kalbini fakirlikle, ellerini meşgale ile doldurayım» dedi.

Hakim tashih ederek İbn Ömer'den rivayet etti:

Allah'ın Resûlü:

«Kim ki, maksatlarını bir maksada dönüştürürse, Allah, dünya ve ahirette onu ilgilendiren meselelerde ona kâfi gelir. Kimin başında

maksatlar çeşitli olursa, Cenab-ı Hak, o kimsenin dünyanın hangi vadisinde helâk olmasından perva etmez.» buyurdu...

«(102) Ey îman edenler! Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakınınız. Ancak müslüman olarak ölünüz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn ul Mübarek «Ez Zühd»de, Abdurrezzak ve İbn Cerir, İbn Mesud'dan rivayet ediyorlar:

Bunun mânâsı; kişinin Allah'a itaat edip isyanda bulunmaması, Allah'ı anıp unutmaması, Allah'a şükredip küfrânı nimet etmemesi demektir.»

Hakim İbn Mesud'dan tashih ederek rivayet etti:

«(Allah'tan sakınması gerektiği gibi sakınınız)ın mânâsı, Allah'a isyan etmeksizin ona itaat etmek, onu unutmaksızın anmaktır.»

Abd bin Humeyd, İkrime'den rivayet etti:

«(Ona isyan etmeksizin itaat etmek, unutmaksızın onu anmak demektir.»

İkrime İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Bu durum, müslümanlara zor geldi. Bundan sonra Cenab-ı Hak **«Gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakınınız»** âyetini indirdi.»

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr'den rivayet etti:

«Bu âyet, nazil olduğu zaman, sahabelere ağır geldi. Ayakları ve topukları şişinceye ve alınları yara oluncaya kadar, Allah'a secde etmeye devam ettiler. Müslümanların yükünü hafifletmek üzere, Cenab-ı Hak **«Gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakınınız»** âyetini indirdi. Bu âyet birinci âyeti neshetti.»

İbn Merduyeh, İbn Mesut'tan rivayet etti:

Yukarıda bahsi geçen âyeti, **«gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakınınız»** âyeti neshetti.

İbn Cerir, Ali b. Talha tarikıyla İbn Abbas'tan rivayet etti:

«Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakınınız» âyeti neshedilmedi. Fakat bunun mânâsı **«cihadın gerektiği gibi Allah yolunda cihad etmek ve Allah yolunda herhangi bir kınayanın kınamasına kulak vermemek ve adil olarak Allah rızası için ortaya çıkmak, nefisleri, aba,**

ecdad ve anneleri aleyhinde olsa dahi adaletten ayrılmamak demektir.»

İbn Cerir, Rebi bin Enes'ten rivayet ediyor:

«Bu âyet, nazil olduğu zaman. onun arkasından «gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakınınız» (Tegabun: 16) âyeti nazil oldu ve Al-i İmran'daki bu âyeti neshetti.

İbn Cerir ve Abdurrezzak, Katade'den rivayet ettiler:

Bu âyeti, Teğabun sûresinin «gücünüz yettiği kadar Allah'tan sakınınız, dinleyiniz, itaat ediniz» âyeti neshetti. Teğabun sûresindeki bu âyet üzerinde dinlemek ve itaat etmek hususunda Allah'ın Resûlü'ne bîat yapıldı.»

Abd bin Humeyd ve İbn Ebi Hatım, İkrime'den rivayet ettiler:

«Bu âyet, Evs ve Hazrec hakkında nazil oldu. Resûlüllah Medine'ye gelmezden önce «BİAS» gününde aralarında savaş olmuştu. Resûlüllah Medine'ye geldi ve onları barıştırdı. İşte o zaman Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

İbn Ebi Hatım, Enes'ten rivayet etti:

Bir kul ki, dilini tutamazsa, o, gerektiği gibi Allah'tan sakınmamıştır.»

Et Tayalisi ve İbn Hibban, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

Bu âyeti celîleyi yorumlayan Allah'ın Resûlü şunları buyurdu:

Eğer Zakkum denilen cehennem maddesinden bir damla (dünyaya) damlatılmış olsaydı, yeryüzünde yaşayanların maişeti (yaşantısı) tamamen acı kesilecekti. Acaba yiyeceği zakkumdan başka olmayanın hali nasıl olacaktır?»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtim, Tavus'tan:

«Allah'a gerektiği gibi itaat etme»nin mânâsı, isyan etmeksizin ona kulluk yapınız, demektir. Eğer onu yapmazsanız (gücünüz buna yetmiyorsa) ancak müslümanlar olarak ölünüz. (İslâmın hürmeti üzerinde ölünüz) diye rivayet ettiler.

Hatib'in Enes'ten rivayet ettiğine göre Allah'ın Resûlü şöyle buyurmuştur:

«Bir kul, «kendisine isabet eden, mutlaka isabet edecekti. (Hiç

çaresi yoktu.) **Kendisine isabet etmeyen de mutlaka isabet etmeyecekti»** inancını bilmedikten ve bu inançta olmadıktan sonra gerektiği gibi Allah'tan sakınmış sayılmaz.»

İSLÂMDA BİRLİK VE BERABERLİĞİN ÖNEMİ

(103) Hepiniz birden Allah'ın ipine (İslâm dinine) sarılınız. Sakın ha ayrılmayınız ve ihtilâfa düşmeyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Said bin Mansur ve İbn ul Munzir sahih bir senedle İbn Mesud'tan rivâyet ettiler:

«HABLULLAH» tan maksat, Kur'an'dır.

Feryabi, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İbn Mesud tarikiyla rivâyet ettiler:

Bu yolda Şeytanlar hazır olurlar. Ve **«Ey Allah'ın kulu, gel işte şudur yol»** diye insanları çağırırlar. Maksadları Allah'ın yolundan insanları menetmektir. Bu gibi tehlikelerden korunmak için Allah'ın ipine sarılınız. Allah'ın ipi ise Kur'andır.»

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir, Ebu Said el Hudri'den. Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

«Allah'ın kitabı, onun ipidir. O ip, göklerden yere uzatılmıştır.»

İbn Ebi Şeybe, Ebu Şureyh-ul-Huzai'den rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü «Şu Kur'an Allah'ın ipidir. Bir tarafı Allah'ın, bir tarafı da sizin elinizdedir. Ona sımsıkı sarılınız. Şüphesiz ki, siz ona sarıldıktan sonra asla ve kat'a ve hiç bir zaman dalâlete sapmayacaksınız ve saptırılmayacaksınız.»

İbn Ebi Şeybe ve Tabarani, Zeyd bin Erkam tarikıyla rivâyet ettiler:

Resûlü Ekrem bize bir hutbe irad ederek buyurdu:

«Ben, aranızda Allah'ın kitabını bırakıyorum. O, Allah'ın ipidir. Ona tâbi olan hidayet üzerinde olur. Onu terkeden delâlet üzerinde olur.»

Ahmed, Zeyd bin Sabit'ten Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Sizin içinizde iki halef bırakıyorum. Birisi Allah'ın kitabıdır. O, yer ile gök arasında uzatılmış bir iptir. İkincisi ehli beytimdir. Bu ikisi arzın üzerinde bana gelinceye kadar birbirinden ayrılmayacaklardır.»

Dikkat, bu tür hadislerin çoğunda Ehl-i Beyt yerine sünnetim tabiri vardır. Fakat Ehl-i Beyt tâbiri daha fazla Şiânın kaynaklarında yer almaktadır. Biline..

Tabarani, Zeyd bin Erkam'dan rivâyet etti.

Allah'ın Resûlü, **«Ben sizin için âhirete gönderilmiş bir öncü ve bir azığım. Havzın üzerinde yanıma geleceksiniz. Öyle ise bakınız ve dikkat ediniz ki benden sonra iki ağırın hakkında nasıl davranacaksınız?»**

Soruldu:

«Ey Allah'ın Resûlü! İki ağırdan maksad nedir?»

Buyurdu:

«En büyüğü Allah'ın kitabıdır. O, vardırmanın vesilesi ve sebebidir. Bir tarafı Allah'ın elinde, diğer tarafı sizin elinizdedir. Ona sımsıkı sarılınız. Siz ona sarıldıkça kaymaz ve sapmazsınız. O iki ağırın en küçüğü ise benim ehli beytimdir. Onların ikisi, havzın üzerinde yanıma gelinceye kadar birbirinden ayrılmayacaklardır. Bunu onlar için Rabbimden istedim. Sakın onların önüne geçmeyiniz. Aksi takdirde helâk olacaksınız. Sakın onlara öğretmeye kalkışmayınız. Zira onlar sizden daha iyisini bilirler.»

İbn Saad, Ahmed ve Tabarani, Ebu Said el Hudri'den Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

«Ey nas! Ben sizin içinizde öyle birşey bırakıyorum ki, eğer benden sonra ona yapışırsanız asla sapıtmazsınız. İki emri bırakıyorum. Onların birisi (Allah'ın Kitabı) diğerinden (Ehl-i Beyt'ten) daha büyüktür. Allah'ın kitabını bırakıyorum. O yer ile gök arasında sarkıtılmış (uzatılmış) iptir. Bir de Ehli Beytimi bırakıyorum. Onlar havz üzerinde katıma gelinceye kadar birbirlerinden ayrılmazlar.»

Said bin Mansur ve İbn Cerir, Eş Şabi tarikıyla İbn Mesut'tan rivayet ettiler:

«(Allah'ın ipi)nden maksat cemaattir. Müslümanların topluluğudur.»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtim, Şa'bi tarikıyle sabit bin Fatane el Muzeni'den rivâyet etti:

İbn Abbas'tan, İbn Mesut'tan dinledim: Şöyle hutbe okuyordu:

«Ey nas! Taat ve cemaattan ayrılmayınız. Taat ve cemaatın ikisi Allah'ın ipidir. Öyle ki, Allah ona yapışmamızı emretmiştir.»

İbn Ebi-Hâtım, Semmak bin Velid el Hanefi tarikiyla rivâyet ediyor: İbn-Abbas'a mülaki oldum.

— Ey İbn Abbas! Bize zulmeden bir sultan hakkında ne dersin? Bize küfrediyor, saldırıyor. Sadakalarımızı bizden alıyor. Onları bu zulümden menetmeyelim mi?

İbn Abbas:

— Hayır! Cemaattan ayrılma, cemaattan ayrılma. Geçmiş ümmetler ancak ayrılıklara düştüklerinden ötürü helâk oldular. Cenab-ı Hakkın **«Hepiniz, birden Allah'ın ipine sarılınız. Sakın ayrılmayınız»** âyeti celîlesini dinlemedin mi?» dedi.

İbn Mace ve İbn Cerir, Enes'ten Resûlüllah'tan rivayet ettiler:

«İsrailoğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Benim ise ümmetim (72) yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Hepsi ateştedir, Ancak bir fırka müstesnadır.»

Eshab-ı Kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! O fırka hangisidir.»

Cenab-ı Peygamber:

«O, cemaat fırkasıdır» dedikten sonra: **«Hepiniz birden Allah'ın ipine sımsıkı sarılınız. sakın ayrılmayınız»** âyetini okudu.

Müslim ve Beyhaki Ebu Hureyre'den rivâyet ettiler. Cenab-ı Peygamber:

«Allah, sizin üç şeyinizden razı olmuş, üç şeyinizden de kızmıştır. Ona ibâdet edip ortak koşmamanıza, hepiniz birden onun ipine sarılıp ayrılmamanıza ve sizi sevk u idare edenlere nasihatçı olmanıza razıdır. Dedikoduyu, çokça istemeyi ve mal zayi etmeyi sevmez. Ondan da öfkelenir.»

Ahmed, Ebu Davud, Muaviye bin Ebi Süfyan'dan rivâyet ettiler:

«İki kitabın (Tevrat ve İncil'in) ehli dinlerinde (72) yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Şüphesiz bu ümmet (73) yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. (73) yetmiş üç görüş belirecektir. Onların hepsi ateştedir. Ancak birisi müstesnadır. O da cemaattir. Yani ekseriyettir.»

Hakim, tashih ederek İbn Ömer'den Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Kim ki, cemaattan bir karış kadar ayrılırsa, o, İslâmın ipini boynundan çıkarmıştır. Meğer ki cemaate dönüş yapmış olsun. Kim ki, üzerinde cemaat imamının bîatı olmadığı halde ölürse, şüphesiz onun ölümü cahiliyet ölümüdür.»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtim, Ebu'l-Âliye'den rivâyet ettiler:

«Hepiniz Allah'ın ipine sadece ibâdeti Allah'a yapmak ve ona kul olmak sûretiyle sarılınız. Sakın tefrikaya düşüp ayrılmayınız. Yani Cenab-ı Hakkın ipini bırakıp başka iplere tutunmayınız. Yani Cenab-ı Hak burada ihlâstan ayrılmayınız, ihlâs üzerinde kardeş olunuz, kardeş olunuz» buyuruyor.

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivâyet etti:
«Allah'ın ipi'nden maksad, Allah'ın taatidir.»

İbn Ebi Hatım, Katade'den rivâyet etti:
«Allah'ın ipi'nden maksad, Allah'ın ahdi ve emridir.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'ten rivâyet etti:
«Allah'ın ipi'nden maksad, İslâm dinidir.»

İbn Cerir, İbn Ebi Hatim, Rebi'den:

«(103) Allah'ın size olan nimetini anınız. Birbirinize düşman iken kalblerinizin arasını uzlaştırdı. Onun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Ateşten bir çukurun kenarında idiniz. Sizi o ateşten kurtardı.» âyetinin yorumunda şunları nakletti: Düşman idiniz. Birbinizi öldürüyordunuz. Kuvvetliniz zayıfınızı yutuyordu. Ta ki, Allah İslâmı getirdi. Onun sayesinde aranızı buldu. Kalblerinizin arasını uzlaştırdı. Hepiniz onun üzerinde bir araya geldiniz. Ve hepinizi onun üzerinde kardeş yaptı.»

RESÛLÜLLAH'A BİAT ETMEK

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, İkrime'den rivâyet ettiler:

«Allah'ın Resûlü Ensardan bazı kimselere rastladı. Onlar Peygambere îman ettiler, Peygamberi doğruladılar. Peygamber onlarla beraber gitmek istedi. Onlar:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bizim kavmimizin arasında harp (savaş) vardır. Korkarız ki, sen bu halinle gelirsen senin irade ettiğini elde etmiyesin» diyerek Resûlullah'a gelecek seneye söz verdiler. «O zaman Relûlullah'ı götüreceğiz dediler. Umulur ki, Allah o savaşı onun yüzü suyu hürmetine sona erdirsin» dediler. Onlar o «BİAS» günü başlatılan savaşın duracağına inanmıyorlardı. Ertesi sene yetmiş kişilik bir gurup olarak Resûlüllah'a mülaki oldular. Hepsi Resûlüllah'a îman ettiler. Onların (12) oniki kişisini NAKİB (müfettiş) olarak Cenab-ı Peygamber tayin etti. İşte bu, **«Allah'ın size olan nimetini anınız. Birbirinize düşman iken kalblerinizin arasını uzlaştırdı»** âyetinin mânâsıdır.

İbn Cerir'in bir lafzında Âişe vlidemiz hakkında olan olduğu zaman, iki kabile Evs ve Hazreç'liler konuştular sonra EL-HARRE'de buluşalım diye birbirlerine savaş sinyali verdiler.

El-Harre'ye savaşmak üzere çıktılar. Cenab-ı Hak:

«Allah'ın size olan nimetini anınız. Birbirinize düşman iken kalblerinizin arasını uzlaştırdı» âyetini indirdi. Ve bu fitne de böylece söndü.

İbn Ebî-Hâtim, **«Birbirinize düşman iken...»** diye başlayan âyetin sebebi nuzûlünden, Evs ile Hazreç Kabîleleri arasında Hz. Âişe'ye yapılan iftiradan dolayı oluşan düşmanlık kastedilmektedir» dedi.

İbn Cerir, İbn İshak'tan rivayet etti:

«Evs ile Hazrec kabîleleri arasındaki harp (120) yüzyirmi sene devam etti. Ta ki İslâm dini geldi, işte bu din sayesinde Cenab-ı Hak o harbi söndürdü, aralarını uzlaştırdı.»

İbn-ul-Munzir, Mukatil bin Hayyan'dan rivâyet etti:

Kulağıma geldi ki bu âyeti celîle Ensarın iki kabîlesi hakkında

nazil oldu. Cahiliyet döneminde uzun bir zaman bu iki gurup savaştı. Resûlü Ekrem Medine'ye vardı, aralarını ıslâh etti. Bir mecliste bir Hazreç'li ile bir Evs'linin arasında eskiyi hatırlatan bir konuşma geçti. Her birisi ecdadıyla iftihar etmeye başladı. Sonunda küfürleştiler. Hatta birbirlerine mızraklarını bile uzattılar. Bunun üzerine bu âyeti celîle indi.»

İbn Ebi-Hâtim, Enes'ten Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Ey Ensar cemaati! Neyinizle benim üzerimde minnet ediyorsunuz? Acaba size geldiğimde dalâlette değil miydiniz? Allah benim vasıtamla size hidayet vermedi mi? Acaba size geldiğimde düşman değil miydiniz? Allah benim yüzüm suyu hürmetine kalblerinizin arasını uzlaştırmadı mı?»

Ensar:

«Ey Allah'ın Resûlü! Doğru söylüyorsun» dediler.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivâyet ettiler:

«Siz ateşten bir çukurun kenarında idiniz.» Yani siz ateşin tam kenarında idiniz. Sizden ölenler hemen ateşe yuvarlanıyordu. Hal böyle iken Cenab-ı Hak, Hz. Muhammed'i gönderdi. Onun yüzü suyu hürmetine sizi o ateş çukurundan kurtardı demektir.»

Abd bin Humeyd, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

İbn Abbas, bu âyeti okuduğu zaman **«Bizi o çukurdan kurtardı. Umarım ki, bizi tekraren o çukura dönüştürmesin»** diye korkusunu belirtti.

«(104) Ey müminler! Sizden hayra davet eden, doğruyu emreden ve fenalıktan vazgeçiren bir cemaat bulunsun. İşte bunlar var ya, ancak felâha kavuşanlar onlardır...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Dahhak «Bu gruptan maksad, eshab-ı kiramın ileri gelenleri ile ravilerin ileri gelenleridir» diyor. Yani mücahidlerle âlimlerdir'

Ebu Cafer el Bakır der ki:

«Allah'ın Resûlü bu âyeti okudu. Sonra «Hayr, Kur'ana ve benim sünnetime tâbi olmaktır» buyurdu.

Bu âyeti celîleden maksad, şudur: Bu ümmetten bir gurup çıka-

caktır. «Emri bilmaruf ve nehyi anilmünkeri» üstlenecektir. Yani yolunu şaşırmış insanlara Allah'ın yolunu gösterecektir. Allah'ın yasak ettiklerini işleyenleri vazgeçirmeye çalışacaktır.

«Emri bilmaruf» esasında ümmetin her ferdine farzdır. Fakat herkesin haline ve duruma göre farziyeti bahis konusudur. Meselâ: Bir çoban yüksek bir fizik âlimine emri bil marufu yapamaz. Ancak kendi seviyesinde olana yapar. O seviyede bir âlime kültürce o seviyeye gelmiş, erişmiş bir insan ancak emri bil marufu yapabilir. Nitekim sahihi Müslim'de Ebu Hureyre'den şöyle rivâyet edilmiştir:

«Sizden kim ki, bir münkeri görürse onu eliyle kaldırmaya çalışsın. Eğer eliyle müdahele etmeye gücü yetmiyorsa, onu diliyle kaldırmaya çalışsın. Eğer diliyle gücü yetmiyorsa, kalbiyle onu kaldırmaya çalışsın. Bu, ise, imanın en zaif mertebesidir.»

Başka bir rivâyette **«Bunun ötesinde bir hardal danesi kadar îman yoktur»** ilâvesi varid olmuştur. Yani münkerden kalben dahi buğzetmeyen bir insanın kalbinde hardal tanesi kadar bir îman bulunmaz demek oluyor.

İmam Ahmed, Huzeyfe bin Yaman tarikıyla Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti: **«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, ya marufu emredecek, münkerden sakındıracaksınız. Veya yakındır ki, Allah katından sizin üzerinize bir ıkab, (azab) göndersin. O azab geldikten sonra, siz Allah'a yalvarıp yakaracaksınız. Fakat Allah duanızı kabul etmeyecektir»** buyurdu.

Hadisi Tirmizi rivâyet etmiş, İbn Mace de Amr bin Ebi Âmrin hadisinden rivâyet etmiş, Tirmizi **«Hadis hasendir»** demiştir.

İbn Ebi-Hâtim, Ebu'l-Âliye'den rivâyet etti:

«Allah'ın Kur'an'da emri bilmaruf hakkında indirmiş olduğu her âyetten İslâm kastedilmiştir. Kur'an'da zikredilen münkerden ise, şeytanın kulluğu kastedilmektedir.»

«(105) Ey müminler! Kendilerine açık beyyine -belge-ler geldikten sonra parçalanıp ayrılan kimseler gibi olmayınız. İşte onlar var ya! Büyük azab onlar içindir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Cenab-ı Hak, bu âyette bu ümmeti ayrılık ve ihtilâfa düşmek,

emri bilmarufu terketmek ve nehyi anilmünkerden kaçmak hususunda diğer ümmetler gibi olmamaya davet ediyor.

İmam Ahmed, Ebu'l Muğire'den, Safvan, Ezher bin Abdullah el Herevi, Ebu Amr Abdullah bin Yahya'dan rivâyet ediyor:

«Muaviye bin Ebu Süfyan'la beraber hacca gittik. Mekke'ye vardığımızda öğle namazını kıldırdıktan sonra:

«Allah'ın Resûlü buyurdu ki, iki kitabın ehli dinlerinde (72) yetmiş iki millete ayrıldılar. Şüphesiz ki bu ümmet (73) yetmiş üç millete (heva ve görüş) ayrılıp ihtilâfa düşecektir. Bir gurubu hariç hepsi ateştedir. O da cemaat ehlidir. Şüphesiz ki, bu ümmetin içinden bazı kavimler çıkacak, hevai nefisleri onları çekip götürecektir. Tıpkı köpeğin sahibini (avcıyı), çekip götürdüğü gibi. Onun hiç bir damarı, hiç bir mafsalı kalmayacaktır ki ona muhalif heves girmesin. Ey Araplar topluluğu! Allah'a yeminim olsun, eğer Peygamberinizin size getirmiş olduğunu ayakta tutmazsanız, sizden olmayan diğer halkların onu ayakta tutmaması daha kolay olacaktır!» diye rivâyet etti.

Ebu Davud, Ahmed ibn Hanbel ve Muhammed bin Yahya'dan böylece rivayet etmiştir. Bu iki zat da Ebu Muğire (Abdulkuddus bin Haccacı Şami)den rivayet etmişlerdir. Ve bu Hadis başka senedlerle de rivayet edilmiştir.

İbn Cerir, Er Rebi'den rivâyet ediyor:

«Bu âyette **«ihtilâfa düştüler»** diye nitelendirilenlerden maksat, kitab ehlidir. Öyle ise Cenab-ı Hak, müslümanları, ehli kitab gibi, ihtilâfa düşmekten nehyediyor.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivayet ettiler:

«(İhtilâfa düşüp ayrılanlar)dan maksad, Yahudi ve Hristiyanlardır.»

Ebu Davud, Tirmizi, İbn-Mace ve Hakim, Ebu Hureyre'den rivâyet ettiler:

«Yahudiler (71) yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Hristiyanlar (72) yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Benim ümmetim (73) yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır.»

Bu Hadis Hz. Peygamber'in bir mûcizesidir ve günümüzde olduğu gibi çıkmıştır.

Abd bin Humeyd, Hasan'dan rivâyet etti:

«Şu pis hevai nefse tâbi olanlar, acaba Al-i İmrân'da bulunan şu gelecek âyete ne diyeceklerdir? :

«Kendilerine açık beyyineler geldikten sonra parçalanıp ayrılan kimseler gibi olmayınız» Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki, onlar bu beyyineleri attılar ve kulak ardı yaptılar.»

Ahmed, Ebu Davud ve Hakim, Muaviye'den rivâyet ettiler:

«Kitab ehli dinlerinde (72) yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet (73) yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Hepsi ateştedir. Ancak bir fırka kurtulur. O da cemaattır. Benim ümmetimde bazı kavimler ortaya çıkacaktır. Hevai nefisleri, tıpkı avcı köpeğinin avcıyı çekip götürdüğü gibi, sağa - sola onları çekecektir. Hevai nefis, onların her damarına ve her mafsalına girecektir.»

Hakim, Abdullah bin Ömer'den Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«İsrailoğullarının üzerine gelen benim ümmetimin üzerine gelecektir. Ayakkabı çiftinin denk olması gibi.. Hatta onların içinde annesini açıkça nikâh eden olursa, benim ümmetim de onun benzeri olacaktır. Şüphesiz İsrailoğulları (71) yetmiş bir millete ayrıldılar. Benim ümmetim (73) yetmiş üç millete ayrılacaktır. Hepsi ateştedir. Ancak bir tek millet ateşte değildir.»

Bunun üzerine Allah'ın Resûlü'nden soruldu:

«O, tek millet hangisidir?»

«O, benim ve eshabımın bugün üzerinde bulunduğunun üzerinde olanlardır.» diye cevab verdi.

İbn Merduyeh, Kuseyr (veya Kesir) bin Abdullah bin Âmr bin Avf'ten, o da babasından, dedesinden rivâyet etti:

Bir ara Allah'ın Resûlü «Benim huzuruma geliniz. Sakın Kureyş kökünden olmayan girmesin!..» buyurdu. Kureyşiler toplanınca:

«— Ey Kureyş cemaati! Benden sonra bu dinin idarecileri sizlersiniz. Sakın ancak müslüman olarak ölünüz. Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılınız. Sakın kendilerine açık beyyineler gelmesine rağmen parçalanıp ayrılan kimseler gibi olmayınız. Onlar ancak Allah'a ibâ-

det etmekle emrolundular. Batıldan hakka yönelip dini halis bir şekilde Allah için ikame etmekle emrolundular. Namaz kılmak ve zekât vermekle emrolundular. İşte dosdoğru milletin dini budur!» buyurdu.

«(106) Yüzlerin bir kısmının beyaz ve bir kısmının kara olduğu günde bu azab vardır. Yüzleri kara olanlara gelince, onlara îmanınızdan sonra inkâr mı ettiniz? İnkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın denecektir...»

Bu âyetle ilgili eserler:

İbn Ebi-Hâtim, Ebu Nasr ve El Hatib, İbn Abbas'tan rivayet ettiler:

«Yüzleri beyaz olanlar» ehl-i sünnet velcemaattır. «Yüzleri kara olanlar» bidat ve delâlet ehlidirler.»

Yani Resûlüllah'ın hadislerine tâbi olup onlardan Onun ve eshabının izini tesbit edip o yolda yürüyenlerdir...

Hatib ve Deylemi, İbn Ömer'den rivâyet ettiler:

«(Kıyamette) ehli sünnetin yüzleri pırıl pırıl parlayacak. ehli bidatın yüzleri simsiyah kesilecektir.»

Ebu Nasr, Ebu Said el Hudri'den rivâyet ediyor:

«Cemaat ve sünnet ehlinin yüzleri bembeyaz, bidat ve hevalar ehlinin yüzleri ise, simsiyahtır.»

İbn Cerir ve İbn-ul-Münzir, Ubey bin Kâb'tan rivayet ettiler:

«İnsanlar kıyamet gününde iki gurub oluyor. (Bir gurubun yüzü ak, diğer gurubun yüzü kara olur.) Yüzleri siyahlaşanlardan soruluyor:

«İmanınızdan sonra küfre mi girdiniz?»

Bu îmandan maksat, insanlar daha Adem'in sulbünde ve bir tek ümmet iken Allah'ın onlardan almış olduğu sözdür. Yüzleri beyaz olanlara gelince, onlar îman üzerinde istikametli gidenler ve dini halisen Allah için kılanlardır. Cenab-ı Hak, onların yüzünü bembeyaz kılıyor ve onları rızasına ve cennetine dahil ediyor!»

El Feryadi ve İbn-ul-Munzir, İkrime'den rivâyet ettiler:

«Bunlar, kitab ehlinden olanlardır. Evvelâ Peygamberlerine inandılar, onları ve gelecek olan Hz. Muhammed'i doğruladılar. Fakat Hz.

Muhammed geldikten sonra küfre kaydılar. İşte Cenab-ı Hak **«İmanınızdan sonra küfre mi kaydınız?»** diye onlardan soruyor.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Ebi-Ümame'den rivayet ediyor:

«Yüzleri kararanlar»dan maksad, haricilerdir.»

Ahmed, Tirmizi, İbn Mace ve Tabarani, Ebul Ğalib'ten rivayet ettiler:

«Ebu-Ümame (R.A.) Ezrak'lıların kesik başlarını Şam mescidinin merdivenlerinde dikilmiş olarak gördüğünde **«Bunlar ateşin köpekleridir. Gök altında öldürülen en kötü kimselerdir. Bunları öldürmüş olanlar da en hayırlı kimselerdir.»** dedikten sonra bu âyeti celîleyi okudu ve buyurdu:

Eğer (bu hükmü) Cenab-ı Peygamberden bir, iki, üç, dört, beş, altı veya yedi defa dinlemeseydim size söylemezdim!»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet etti:

«Yüzleri beyaz olanlar» Allah'ın taatinde devam eden ve Allah'ın sözünü yerine getirenlerdir.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivâyet ettiler:

«Yüzleri siyah olanlar»dan maksad münafıklardır. İman kelimesini dilleriyle getirdiler, kalbleri ve amelleriyle onu inkâr ettiler.»

İbn Ebi-Hâtim, Dahhak'tan rivayet etti:

«Yüzleri siyahlaşanlar Yahudilerdir.»

İbn Ebi Hatım, Eş Şa'bi'den rivâyet etti:

«Bu âyet, ehli kıble hakkında nazil olmuştur. Yani bu iki gurup ehli kıbleden olacaklardır.»

Ebu Naîm, Enes'ten rivâyet etti:

«Allah yolunda yüzlere isabet eden toz ve gubar (duman) kıyâmet gününde yüzlerin parlamasına vesiledir.»

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُوْرُ ۝١٠٩ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ
بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۭ وَلَوْ اٰمَنَ
اَهْلُ الْكِتٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۭ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ وَاَكْثَرُهُمُ
الْفٰسِقُوْنَ ۝١١٠ لَنْ يَّضُرُّوْكُمْ اِلَّآ اَذًى ۭ وَاِنْ يُّقَاتِلُوْكُمْ
يُوَلُّوْكُمُ الْاَدْبَارَ ۣ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ۝١١١ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ
الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوْٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ
مِّنَ النَّاسِ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ
الْمَسْكَنَةُ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ
الْاَنْۢبِيَاۗءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ۝١١٢
لَيْسُوْا سَوَاۗءً ۭ مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَاۗىِٕمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ
اللّٰهِ اٰنَاۗءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُوْنَ ۝١١٣ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ
فِي الْخَيْرٰتِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝١١٤ وَمَا يَفْعَلُوْا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُّكْفَرُوْهُ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ۝١١٥

(109) Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Bütün işler Allah'a döndürülecektir.

(110) (Ey Ümmeti Muhammed!) Siz, insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz. Doğruluğu emir eder kötülükten alıkoyar ve Allah'a îman edersiniz. Eğer kitap ehli îman etseydiler, şüphesiz bu inanç onlar için daha hayırlı olurdu. İçlerinde îman edenler var olmakla beraber çoğu fasıktırlar.

(111) Onlar asla size, dilleri ile eziyet vermekten başka, zarar veremezler. Eğer sizinle savaşırlarsa, size sırtlarını dönüp kaçacaklardır. Sonra kendilerine yardım da edilmez.

(112) Nerde olurlarsa olsunlar, üzerlerine zillet verilmiştir. Ancak Allah ve insanlardan korunma görmekle bu zilletten kurtulurlar. Allah'ın gazabına müstehak oldular. Onlara aşağılık damgası vuruldu. Bunun nedeni Allah'ın Âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere Peygamberleri öldürmeleridir. Bu, karşı gelmeleri ve saldırganlık yapmalarından ileri geliyor.

(113) Bütün kitap ehli bir değildir. Onlardan bir cemaat vardır ki, secde ettikleri halde Allah'ın Âyetlerini gecenin evvelinde ve sonunda okuyup dururlar.

(114) Onlar Allah'a ve Ahiret gününe îman ederler. İyiliği emir eder, kötülükten sakındırırlar. Hayırlar için koşuşurlar. İşte onlar salihlerdendirler.

(115) Ne iyilik yaparlarsa, asla karşılığını kayıp etmiyeceklerdir. Allah sakınanları bilicidir.

TEFSİR

(110) **«Siz insanlar için ortaya çıkartılmış iyiliği emir eden kötülüğü yasaklayan Allah'a îman eden en hayırlı ümmetsiniz.»**

Bu Âyeti Celîle'den, Ümmetin icmâının kesin hüccet ve delil olduğuna dair, ulema istidlâl etmiştir. Çünkü Âyet, Ümmeti Muhammed'in her iyiliğin emir edicisi ve her kötülüğün yasaklayıcısı olduğunu iktiza eder. Eğer bâtıl üzerinde icma etmeleri mümkün olsaydı, Âyetin ifade ettiği manânın tersi ortaya çıkardı. Bu da muhaldir.

(111) **«Eziyetten başka size asla zarar veremezler.»** Bu Âyeti Celîle, Mü'minler için, Mü'min kaldıkları müddetçe, ilâhi bir teminattır, Müslümanlara zaferi müjdeliyor.

«Onların üzerine nerde olurlarsa olsunlar zillet basılmıştır» Bu zilletten maksat. nefis, mal ve ailenin heder olmasıdır veya bâtıla yapışıp haraç vermekten gelen zillettir. Meğer ki, Allah'dan ve insanlardan zimmet almış olsunlar. Allah'dan zimmetin alınması, gönderdiği kitabına îman etmeseler bile, ona sığınmalarıdır. Veya İslâm dinine tutunup Mü'minlerin yoluna tâbi olmalarıdır.

(112) **«Onların üzerine meskenet vurulmuştur»** Buradaki «Onların» zamiriyle Yayudiler kasdedilmektedir. Zira İslâmın parlak devirlerinde yeryüzünde yaşıyan Yahudiler çoğu zaman fakir veya fakirlik karakterini taşıyorlardı. Böyle olmalarının sebebi, Allah'ın Ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız olarak Peygamberleri öldürmeleridir. Bu inkâr edip öldürmelerinin sebebi de isyankârlıkları ve Allah'ın hudutlarını aşmalarıdır. Çünki küçük günahlara devam etmek büyük günahlara götürür. Büyük günahlara devam etmekse kâfirliğe götürür.

(113) **«Kitap ehli günahlarda eşit değildirler. Onlardan bir cemaat vardır ki, secde ettikleri halde gecenin saatlerinde Allah'ın Âyetlerini okurlar..»**

Bu cemaatten maksat, İslâma girmiş kitap ehlidir. Okunmakta olan Âyetler ise, Kur'an Âyetleridir. Gecenin saatlerinde yapılmakta olan secdeden maksat, teheccüt namazıdır.

Bâzı âlimlere göre «Namaz»dan maksat, yatsı namazıdır. Çünkü

rivâyet ediliyor ki, Resûlüllah bir ara yatsı namazını tehir ettikten sonra evden çıktı. Bir de ne görsün. Ashab namaz kılmayıp beklemektedirler. Buyurdular: **«Dikkat edilsin diğer dinlerin hiçbir mensubu yoktur ki şu saatte Allah'ı ansın, sizden başka!...»**

(115) **«Hayırdan ne işlerseler onun karşılığından asla mahrum olamıyacaklar .»**

Bu Âyeti Celîle hiçbir hayrın karşılıksız kalmıyacağını bildiriyor. Şerler ise, affedilebilir.

«Allah muttakîleri bilicidir.»

Bu cümle, muttakîler için müjde olduğu gibi, takvanın hayır ve güzel amelin başlangıç noktası olduğuna ve Allah katında kurtulanın ancak takva ehli olduğuna da delil teşkil etmektedir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(110) (Ey Ümmeti Muhammed!) Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz. Doğruluğu emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah'a îman edersiniz...»

Bu âyetle ilgili eserler:

Ebu Hureyre tarikıyla Buharî rivâyet ediyor:

«İnsanlar için insanların en hayırlılarısınız. Onları zincirleri boyunlarına takarak (tutsaklayarak) **getirir, kendilerini İslâma dahil edersiniz. Onlar da böylece kurtulmuş olurlar.»**

İbn Abbas, Mücahid, Atiyye, El Ufi, İkrime. Ata, Rebi bin Enes de böyle dediler.

Âyetin mânâsı **«Ümmeti Muhammed, ümmetlerin en hayırlısıdır, insanlar için en yararlı ümmettir»** demektir.

İmam Ahmed, Durre binti ebi Leheb tarikıyla rivâyet ediyor:

Cenab-ı Peygamber minber üzerinde iken bir kişi ayağa kalkarak sordu:

«Ey Allah'ın Resûlü! İnsanların hangisi daha hayırlıdır?»

Resûlüllah:

«İnsanların en hayırlısı, en güzel okuyanları ve en fazla Allah'tan

korkanlarıdır. İnsanlara marufu emreden, münkerden alıkoyanlardır. Sılayı rahmi herkesten daha fazla yapanlardır.»

Hakim «Mustedrek»inde Said bin Cübeyr tarikiyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Buradaki muhatablar, Peygamberle beraber Mekke'den Medine'ye hicret eden sahabelerdir.»

Fakat sıhhatlisi şudur ki bu âyet bütün ümmet hakkında geneldir. Her kuşak kendi kararınca bundan pay alır. Bunların en hayırlı kuşağı Peygamberin içinde bulunduğu kuşaktır. Sonra onları takib eden Tabiîn kuşağı, sonra onları takib eden Tebei-tabiîn kuşağıdır. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette:

«Böylece sizi ortanca bir ümmet (yani hayırlı bir ümmet) **kıldık. Ta ki, siz halkın üzerinde şahid olasınız.»**

İmam Ahmed «Müsned»inde, Tirmizi «Camii»nde İbn Mace «Sünen»inde ve Hakim «Müstedrek»inde, Hakim bin Muaviye bin Hayde'den, o da babasından, o da Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Siz, yetmiş ümmeti tamamlarsınız. (Yani yetmişinci ümmetsiniz). **Siz, onların en hayırlısı ve Allah katında en şereflisisiniz.»**

Bu hadis «meşhur»dur. Tirmizi «Hadis hasendir» demiştir. Bu ümmetin bu fazileti elde etmelerinin başlıca sebebi Hz. Muhammed Mustafa'dır. Çünkü O Cenab-ı Hak katında en şerefli ve en keremli Peygamberdir. Allah onu kâmil bir şeriatla, büyük bir nizamla göndermiştir. Ondan önceki Peygamberlerin hiçbirisine ona verdiğini vermemiştir. Hiçbir Resûle o nasib olmamıştır. O, yüce Resûlün yolu üzerinde amel etmek şerefini Ümmeti Muhammed'e vermiştir. Onun yolunda gitmenin azı, onun yolunda olmayanların çoğundan daha üstündür. Nitekim İmam Ahmed, Hz. Ali tarikıyla Resûlüllah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

«Bana hiçbir Peygambere verilmeyen verildi.»

Biz:

«Ey Allah'ın Resûlü! Nedir o sana verilen?» diye sorduk..

Buyurdular:

«Korku ile bana yardım edildi. Yani korkumu Cenab-ı Hak düş-

manlarımın kalbine atmak suretiyle onlara galib geldim. Bana yeryüzünün anahtarı verildi. Bana Ahmed ismi verildi ve toprağın tamamı bana temizleyici kılındı. Ve benim ümmetim, ümmetlerin en hayırlısı kılındı.»

İmam Ahmed, Yezid bin Meyser'den rivâyet ediyor:

Cenab-ı Hak: **Ey İsa! Senden sonra bir ümmet göndereceğim. Onlara sevdikleri isabet ederse, Allah'a hamd ve nîmetine şükrederler. Onlara hoşlarına gitmeyen bir şey isabet ederse, onu Allah'tan gelerek sayarlar ve sabrederler. Ne hilim var, ne ilim.**

İsa:

«Ey Rabbim! Hilim ve ilim olmadığı halde bu nasıl olur?

Cenab-ı Hak:

«Ben kendi hilmimden ve ilmimden onlara veriyorum» buyurdu.

İmam Ahmed, Ebubekr Sıddik tarikiyla Resûlü Ekrem'den rivâyet ediyor:

«Cenab-ı Hak, ümmetimden bana yetmişbin kişiyi bahşetti. Onlar hesapsız cennete gireceklerdir. Yüzleri dolunay gibi pırıl pırıl parlayacaktır. Kalbleri bir tek kişinin kalbi üzerinde olacaktır. Rabbimden daha fazlasını vermesini diledim. Onların herbirisiyle yetmiş bin kişinin daha hesapsız cennete gitmesini bana verdi.»

Hadisin ilk ravisi Hz. Ebubekr Sıddik:

«Ben düşündüm, bu sayı, bütün köylüleri ve köylerin kenarlarında oturanların (bedevilerin) **hepsini kapsayacaktır.»** dedi.

İmam Ahmed, Abdurrahman bin Ebi Bekr tarikıyla Allah'ın Resûlünden rivâyet etti:

«Cenab-ı Hak bana yetmişbin kişiyi (bahşederek) verdi. Hesapsız cennete gireceklerdir.»

Hz. Ömer:

«Ey Allah'ın Resûlü! Niçin daha fazla istemedin?»

Cenab-ı Peygamber:

«Fazlasını istedim. O yetmiş bin kişinin her birisiyle beraber yetmiş bin kişinin daha cennete gireceğini vaad etti.»

Hz. Ömer:

«Niçin daha fazlasını istemedin?»

Cenab-ı Peygamber:

«Fazlasını istedim. Bunların da her birisiyle yetmiş bin kişinin cennete girmesini bana bahşetti.»

Hz. Ömer:

«Niçin daha fazlasını istemedin?»

Cenab-ı Peygamber:

«Ondan fazlasını istedim. Bana böylece verdi.» buyurdu.

Hadisin ravisi Abdurrahman bin Ebibekr iki ellerini açarak Resûlüllah'ın «Böylece verdi» cümlesinin mânâsını açıklamaya çalıştı.

Yani Hz. Peygamber **«Böylece verdi»** yi ellerini açarak buyurmuştur. Abdullah:

«Abdurrahman, iki elini uzattı» demekle beraber iki koluyla sanki kucaklaşırcasına işaretler yaptı.

Haşim **«Bu, Allah'tandır. Adedi bilinmemektedir.»** dedi.

İmam Ahmed, Şureyh bin Ubeyd tarikıyla rivayet ediyor:

«Resûlüllah'ın kölesi Sevban Humus'ta hasta düştü. O anda Humus'un valisi Abdullah bin Kırt el Ezdî idi. Sevban'ın ziyaretine gitmedi. Allah yolunda cihad edenlerden bir kişi Sevban'ı ziyaret etmek üzere geldi. Sevban ona:

«Sen yazar mısın?» diye sordu. Ziyaretci:

«Evet, ben yazarım» dedi. Sevban ona:

«Yaz! Bu mektub Resûlüllah'ın kölesi Sevban'dan emir Abdullah bin Kırt'a. Bunlardan sonra, malûm olsun ki, eğer Hz. Musa veya Hz. İsa'nın bir hizmetçisi senin görev yerinde bulunsaydı onu ziyaret edecektin.»

Yazdırdıktan sonra mektubu katladı ve kâtibe:

«Bu mektubu Abdullah bin Kırt'a verir misin?» dedi. Kâtip:

«Evet, veririm» deyip mektubu Abdullah bin Kırt'a götürüp verdi. Abdullah bin Kırt mektubu okuduğu zaman dehşete kapılarak, ayağa kalktı.

Halk: **«Acaba niçin böyle kalkdı? Bir hadise mi oldu?»** diye sor-

dular. Abdullah doğru Sevban'a gelip onu ziyaret etti. Bir saat yanında kaldıktan sonra çıkmak istedi. Sevban onun eteğine yapıştı:

«Otur! Resûlüllah'tan dinlediğim bir hadisi sana söyleyeyim» dedi ve şu hadisi nakletti:

«Allah'a yemin ederim, ümmetimden yetmiş bin kişi cennete üzerlerinde hesab ve azab olmadığı halde girecektir. O, kişilerden her birinin beraberinde yetmiş bin kişi daha cennete girecektir.»

Hadisi bu vecihle İmam Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde bulunan hadis ricalinin tamamı güvenilir zatlardır. Hepsi Şam'lı ve Humus'ludur. Hadis sahihtir.

İmam Ahmed, İbn Mesud tarikıyla rivâyet ediyor:

Bir gece Resûlüllah'ın katında çokça konuştuk. Ertesi sabah Resûlüllah'a vardık. Buyurdular:

«Bu gece Peygamberler ümmetleriyle bana arzolundular. Bir peygamber geçiyor, beraberinde üç kişi var. Başka bir Peygamber geçiyor, beraberinde bir cemaat. Başka bir Peygamber geçiyor, beraberinde bir nefer. Başka bir Peygamber geçiyor ki. beraberinde hiç kimse yok. Ta ki Musa (A.S.) geçti. Beraberinde İsrailoğullarından büyük bir cemaat vardı. Beni hayrete sevkettiler ve sordum:

«Bunlar kimlerdir?»

Denildi ki:

«Bu kardeşin Musa'dır. Beraberindekiler İsrailoğullarıdır.»

Dedim:

«Benim ümmetim nerede?»

Denildi ki:

«Sağına bak!» Sağıma baktım. Yüzleri o yönü kaplamış erkekler gördüm. Bana denildi ki:

«Razı oldun mu?»

Ben:

«Evet, ey Rabbim! Razı oldum.» dedim.

Bana denildi ki:

«Bunların beraberinde yetmiş bin kişi vardır. Hesapsız cennete gireceklerdir.»

Cenab-ı Peygamber bunları söyledikten sonra ashab-ı kirama hitaben:

«Annem ve babam size feda olsun! Eğer bu yetmişbin kişiden olmaya gücünüz yetiyorsa, onlardan olunuz. Eğer kusur yaparsanız o yönü dolduranlardan olunuz. Eğer kusur yaparsanız ufuku dolduranlardan olunuz. Zira orada bazı kişileri gördüm ki, birbirlerine girip karmakarışık bir şekilde dalgalanıp duruyorlardı.»

Bu esnada Ukkaşe bin Muhass'ın ayağa kalktı:

«Ey Allah'ın Resûlü! Beni onlardan kılması için Allah'a yalvar.» dedi.

Resûlü Ekrem Ukkaşe'ye (sen onlardansın) diye dua etti. İkinci bir kişi kalkıp:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yalvar ki beni onlardan kılsın.»

Resûlüllah bu hususta **«Ukkaşe seni geçti»** buyurdular.

Ravi der ki:

— Biz sonra kendi aramızda müzakere ederek:

«Bu yetmiş bin kişi İslâm'da doğmuş, herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamış, ölünceye kadar da böyle devam etmiş kimselerdir.» dedik.

Bizim bu müzakeremiz Resûlüllah'ın kulağına gittiğinde buyurdular:

«Onlar o kimselerdir ki üfürükcülere baş vurmazlar, dağlanmazlar, fal açmazlar. Ancak Rablerine tevekkül ederler.»

İmam Ahmed böylece rivâyet etti.

Abdussamed, Hişam'dan, o da, Katade'den bu senedin benzeri bir senedle şöyle rivâyet etti:

«Ey Rabbim! Ben razı oldum. Ey Rabbim ben Razı oldum!» İbaresinden sonra **«Sen razı oldun mu?»** dedi. **«Evet, razı oldum»** dedim. O halde sol tarafına bak. Sol tarafıma baktım. Ufuk kişilerin yüzleriyle kapatılmış bulunuyordu. **«Razı oldun mu?»** dedi. **«Evet, razı oldum»** dedim.» Bu yönden bu isnad sahihtir diyor, İbn Kesir..

İmam Ahmed İbn Mesut'tan rivayet ediyor:

«Mevsimde (Mahşerde veya Hacc zamanında) ümmetler bana arzolundular. Benim ümmetim bana geç geldiler. Sonra onları gördüm.

Onların çokluğu ve heyeti beni memnun etti. Dağ ve ovaları doldurmuşlardı. Cenab-ı Hak:

«Sen razı oldun mu, ey Muhammed?» dedi.

«Evet, razı oldum!» dedim. Cenab-ı Hak:

«Şüphesiz bunlarla beraber yetmiş bin kişi vardır, hesapsız olarak cennete girerler. Onlar büyücülük yapmayan, fal açmayan ve Rablerine tevekkül eden kimselerdir» dedi.

Bu esnada Ukkaşe ayağa kalktı:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yalvar ki beni onlardan kılsın» diye dilekte bulundu.

Cenab-ı Peygamber:

«Sen onlardansın» dedi. Başka bir kişi ayağa kalktı:

«Ey Allah'ın Resûlü! Dua et ki Allah beni de onlardan kılsın.»

Cenab-ı Peygamber:

«Bu hususta Ukkaşe seni geçti» buyurdular. Hadisi Hafız Ziya el Makdisi rivâyet etmiştir.

Tabarani'nin, İmran bin Hasın (veya Hüseyin) tarikıyla rivâyet ettiği bir hadiste:

«Benim ümmetimden yetmiş bin kişi hesabsız ve azabsız cennete girecektir.» gelmiştir. Birisi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Onlar kimlerdir?» dedi.

«Onlar nusha istemeyen (veya nazar boncuğu takmayan), **fal açmayan ve Rablerine tevekkül eden kimselerdir»** buyurdu.

Sahihaynda Zühri rivayetiyle Said bin Musayyib'ten sabit olmuştur. Ebu Hureyre buyurdu:

Resûlüllah'ı dinledim. **«Benim ümmetimden (70) yetmiş bin kişilik bir cemaat cennete girecektir. Onların yüzleri dolunayın parlaması gibi parlıyor.»**

Ebu Hureyre diyor ki:

— Resûlü Ekrem bunları söylerken Ukkaşe bin Muhassın el-Esedi ayağa kalktı. Sırtındaki abasını yükselterek buyurdu:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yalvar, beni onlardan kılsın.»

Cenab-ı Peygamber: **«Ey Allah'ım! Onu onlardan kıl»** diye dua etti. Sonra Ensardan bir kişi ayağa kalktı. Onun söylediği gibi söyledi. Cenab-ı Peygamber, **«Bu hususta Ukkaşe seni geçti»** buyurdular.

Ebu'l Kasım et Tabarani, Sehl bin Saad'ın tarikıyla rivayet ediyor:

«Ümmetimden yetmişbin (veya yediyüzbin) kişi cennete dahil olacaktır. Birisi diğerine yapışmış bulunacak, ilkleri de sonları da cennete girinceye kadar devam edecektir. Yüzleri, ondört gecelik dolun ayın sureti üzerinde olacaktır.»

Buharî ve Müslim bu hadisi Kuteybe'den rivayet ettiler.

Müslim bin Haccac «Sahih»inde Said bin Cübeyr'den rivâyet ediyor:

(Said) **«Dün gece düşen yıldızı hanginiz gördü?»**

Ben:

«Ey Said! Ben gördüm, lâkin onu görürken namazda değildim. Fakat ısırılmıştım. (Onun için uyanık bulunuyordum).» dedim.

Said: **«Peki ısırılınca, ne yaptın?»** diye sordu. Dedim ki:

«İstirkak (büyü yapmak) **ta bulundum.»**

Said: **«Seni büyü yapmaya zorlayan nedir?»**

Dedim ki:

«Şa'bi'nin bize söylemiş olduğu bir hadisdir.»

Said: **«Şa'bi size hangi hadisi söyledi?»**

Dedim ki:

— Bureyde bin Hasib (veya Hüseybul-) Eslemi'den rivayet etti:

«Büyü, ancak nazardan veya ısırmadan olur.»

Said:

— Dinlediğine varan bir kimse iyilik yapmış olur. Fakat bize İbn Abbas, Resûlü Ekrem'den rivâyet etti:

«Ümmetler bana arzolundular. Bir Peygamberi gördüm ki, beraberinde küçücük bir cemaat. Bir Peygamberi gördüm ki, beraberinde bir veya iki kişi vardı. Bir Peygamberi gördüm ki, beraberinde hiç kimse yoktu. O zaman bana büyük bir karaltı göründü. Onları benim ümmetim olduğunu sandım. Bana denildi ki 'Bu, Musa ile kavmidir.' Fakat ufka bak. Bunun üzerine ufka baktım büyük bir kararta var.

Bana denildi ki, 'İşte senin ümmetindir bunlar'. Onların beraberinde yetmiş bin kişi vardır. Cennete hesapsız ve azabsız gireceklerdir.'»

Resûl-ü Ekrem bunları söyledikten sonra kalktı, evine girdi. Halk, bu hesapsız ve azabsız cennete girecek yetmiş bin kişinin müzakeresine daldılar:

Bazıları **«Resûlüllah'la arkadaşlık edenler olabilir»** dediler.

Bazıları: **«İslâmda doğup da Allah'a hiç şerik koşmayanlar olabilir»** deyip bir takım yorumlar yaptılar. O esnada Resûlüllah çıktı. **«Sizin daldığınız ve yorumladığınız nedir?»** diye sordu. Resûlüllah'a durumu arzettiler. Resûlullah:

«Onlar o kimselerdir ki (büyü yapmazlar. Ve) büyü yaptırmazlar. Dağlamazlar ve fal bakmazlar ve Rablerine tevekkül ederler.»

Bu esnada Ukkaşe bin Muhassin ayağa kalktı:

«Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yalvar ki Allah beni onlardan kılsın» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Sen onlardansın» buyurdu. İkinci bir kişi kalktı, «Allah'a yalvar ki beni onlardan kılsın» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Bu hususta Ukkaşe seni geçti» buyurdular. Buharî, Esid bin Zeyd'den rivâyet etti. Buharî'nin rivâyetinde: **«büyü yapmazlar»** tâbiri yoktur.

Hafız Ebubekr bin Ebi Âs'ın «Sünen» adlı kitabında Ebu Bekr bin Ebi Şeybe'den Ebu Ümame el Bahili'den rivayet ediyor. Resûlüllah'tan dinledim:

«Rabbim bana ümmetimden yetmiş bin kişiyi cennete göndereceğini, her bin kişi ile yetmiş bin kişi daha olacağını, onların üzerinde herhangi bir hesab ve azab olmayacağını ve Rabbimin avuçlarıyla üç avucu daha bağışlayacağını vaadetti.»

Yezid bin Ahnes kalkıp sordu:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bunların, senin ümmetin arasında teşkil ettiği miktar sarı sineğin sinekler arasındaki teşkil ettiği miktardır. (Yani azdırlar).

Cenab-ı Peygamber, buna cevab olarak:

«Cenabı Hak bana yetmiş bin kişi vaadetti. Her bin kişi ile yetmiş bin kişi vardır. Ve Cenab-ı Hak üç avucu da bana fazladan verdi» buyurdu.

Ebu Kasım et Tabarani, Ukbe bin Abdusselma tarikiyla Allah'ın Resûlünden rivâyet etti:

«Cenab-ı Hak, bana ümmetimden yetmiş bin kişiyi hesapsız olarak cennete götürmeyi vaadetti. Sonra (bunlardan) her bin kişi, yetmiş bin kişiye şefaat edecektir. Sonra Rabbim iki avucunu doldurmak suretiyle üç avucu daha cennete atacaktır.»

Bunları işiten Hz. Ömer: **«Allahüekber»** deyip devamla:

«İlk yetmişi, Cenab-ı Hak babaları, evlâtları ve aşiretleri hakkında şefaatçi kılacaktır. Umarım ki Cenab-ı Hak beni o son üç avucun birisinde kılsın.» dedi.

İmam Ahmed, Ata bin Yesar'dan rivâyet ediyor:

Vefâ el-Cehemi bana haber verdi. Resûlüllah ile beraber gelip Kudayde vardığımızda buyurdular:

«Rabbim bana vaadetti ki, ümmetimden yetmiş bin kişiyi hesapsız olarak cennete götürsün. Umarım ki siz (ashab), sizin hanımlarınızdan ve zürriyetlerinizden elverişli olanlar cennetteki meskenlerine yerleşinceye kadar onlar girmesinler.»

Abdurrezzak, Ma'mer'den, Katade'den, Enes'ten, Resûl'den rivâyet etti:

«Allah bana vaadetti ki, ümmetimden (400) dört yüz bin kişiyi (hesabsız) cennetine dahil etsin.»

Ebu Bekr Sıddik:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bizim için daha fazlasını iste» dileğinde bulundu. Cenab-ı Peygamber:

«Yemin ederim, böyledir» buyurdu. Ömer:

«Ey Eba Bekr! Sana kâfidir.»

Hz. Ebu Bekr (Hz. Ömer'e hitaben):

«Yakamı bırak! Sana ne zarar gelir ki, hepimiz cennete girsek?»

Hz. Ömer:

«Allah dilerse halkının tamamını bir avuçla cennete atar.»

Cenab-ı Peygamber:

«Ömer doğru söylüyor» buyurdu.

Hadisin bu isnadı sadece Abdürrezzak katında vardır.

Hafız Ebu Naim el İsfahani, Katade'den, Enes'ten rivâyet ediyor. Cenab-ı Peygamber buyurdu:

«Rabbim bana ümmetimden yüzbin kişi cennete (hesapsız) sokmayı vaadetti.»

Ebu Bekr:

«Ey Allah'ın Resûlü! Daha fazlasını iste.»

Cenab-ı Peygamber (kollarını açarak, elleriyle işaret ederek) **«Böyle»** dedi.

Süleyman bin Harp de Resûlüllah'ın işaret ettiği gibi elleriyle işaret etti. Ben (Ebu Bekir):

«Ey Allah'ın Resûlü! Bize daha fazlasını iste» teklifinde bulundum. Ömer:

«Cenab-ı Hak kadirdir ki, bütün insanları bir tek avuçla cennete koysun.»

Resûlü Ekrem:

«Ömer doğru söyledi» dedi. Bu hadis, bu yönden gariptir..

Ebu Kasım et Tabarani, Ebu Malik tarikıyla Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, kıyâmet gününde sizden cennete, simsiyah gecenin kapsadığı gibi yeri kaplayan bir zümre gönderilecektir. Yeryüzünü kapsayacak (kadar çokturlar.) Melekler (bile hayret ederek):

«Neden diğer Peygamberlerin beraberindekilerden daha fazlası Muhammed'le beraber geldi?» diyeceklerdir.

BU ÜMMETİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSLER

1) İmam Ahmed, Cabir tarikıyla Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Ümid ederim ki ümmetimden bana tâbi olanlar, kıyâmet gününde cennet ehlinin dörtte birini teşkil etsinler.»

Biz, Resûlüllah'ın bu sözü üzerine tekbir aldık. Sonra buyurdu:
«Ümid ederim ki cennetteki insanların üçte biri olsunlar.»

Tekraren tekbir aldık. Sonra buyurdu:
«Ümid ederim ki yarısı olsunlar.»

2) Sahihayn'da Abdullah bin Mesud tarikıyla sabit olmuştur ki, Allah'ın Resûlü bize:

«Cennet ehlinin dörtte biri olmaya razı mısınız?» dedi. Biz tekbir aldık. Sonra buyurdu:
«Cennet ehlinin üçte birisi olmaya razı mısınız?»

Biz tekbir aldık. Sonra buyurdu:
«Ümid ederim ki, siz cennet ehlinin yarısı olacaksınız.»

3) Et Tabarani, İbn Mesut'tan rivâyet ediyor:
«Cennetin dörtte biri sizin olursa diğer dörtte üçü de halkın olursa nasıl olursunuz yani iyi midir?)
Eshab:
«Allah ve Resûlü bilir.»
Peygamber:
«Cennetin üçte biri sizin olursa, nasıl olacaksınız?»
Eshab:
«Bu daha fazladır» buyurdular. Cenab-ı Peygamber:
«Yarısı sizin olursa nasıl olacaksınız?» buyurdu. Sahabe:
«Bu daha fazladır.»
Resûlüllah:
«Cennet ehli yüzyirmi saftır. Onların seksen saffını siz teşkil edeceksiniz.» buyurdular.»

Bu hadisi, Tabarani'ye göre sadece El Haris bin Hüseyn rivâyet etmiştir.

4) İmam Ahmed, İbn Büreyde'den, o da babasından, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Cennet ehli (120) yüzyirmi saftır. Bu ümmet onların (80) seksen safını teşkil etmektedir.»

5) Et Tabarani, Abdurrezzak, Ma'mer tarikıyla Ebu Hureyre'den rivayet etti:

«Biz kıyâmet gününde sonuncu ve evvelinciyiz. Biz insanların cennete girmek yönünden en evveliyiz. Ancak onlara bizden önce kitab verilmiştir. Bize onlardan sonra verilmiştir. Cenab-ı Hak, onların ihtilâfa düştükleri hakka bizi hidayet etti. İşte onların ihtilâf ettiği bu günde, (Cuma gününü kasdediyor) halk bize tabidirler. Yarın (Cumartesi) Yahudilerin, öbürgün (Pazar) Hıristiyanlarındır.»

Hadisi Buharî ve Müslim, Abdullah bin Tavus tarikıyla rivâyet etmişlerdir.

6) Darekutni «El İfrad»ında Hz. Ömer tarikıyla rivâyet etmiştir:

«Ben cennete girmezden önce, cennet bütün Peygamberlere haram kılınmıştır. Ümmetim cennete girmezden önce, cennet bütün ümmetlere haram kılınmıştır.»

Bu hadisi, sadece İbn Akil, Zührî'den rivâyet etmiştir.

İşte bütün bu Hadisler **«Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmetsiniz»** âyetinin mânâsını ifade ederler. Onun açıklamasını yaparlar.

«Marufu emreder, münkerden sakındırır, Allah'a îman edersiniz.» Evet, kim bu sıfatlarla muttasıf ise, ümmeti Muhammed'le beraber bu medhu senanın altında bulunuyor. Nitekim Katade diyor ki, «Hz. Ömer bir haccında halkta gevşeklik görünce bu âyeti okudu. Sonra buyurdu:

— Bu ümmetten olmak, kimi sevindirirse onun şartını edâ etsin, Cenab-ı Hakkın bu âyetteki şartını yerine getirsin. Kim ki, bu vasıfla sıfatlanmazsa, bu kimse **«onlar, işledikleri münkerden nehyetmezlerdi»** diye zemmedilen kitab ehline benzemiş oluyor. Bundandır ki, Cenab-ı Hak ümmeti Muhammed'i, emri bil maruf, nehyi anilmünker ve Allah'a îman etmek sıfatlarıyla överken arkasında ehli kitabın zemmini derleyen âyeti celîleyi getirdi. **«Eğer kitab ehli îman etseydiler, şüphesiz bu îman onlar için daha hayırlı olurdu.»** Yani Hz. Muhammed'e inene îman etseydiler, onlar için daha hayırlı olurdu. Fakat gerek Allah'a, gerek kendilerine gelen kitaba, gerekse size indirilen Kur'an'a îman edenleri pek az, dalalet, küfür, fısk ve isyan üzerinde duranları pek çoktur.

«(111) Onlar asla size (dilleriyle) eziyyet vermekten başka zarar vermezler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir «Onlardan dinleyeceğiniz bir eziyyetten başka size zarar veremezler» demektir dediler.

İbn Cerir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti:

«Onların, Uzeyr'i, İsa ve salibi (Hacı) Allah'a ortak koşmaları, size eziyyet verecektir. Başka bir zararları size dokunamayacaktır.»

Hasan «Onlardan, Allah'ın kesesinden uydurmuş oldukları yalandan ve sapıklığa çağırmaktan başka bir eziyet görmezsiniz.»

«Nerede bulunsalar onlara zillet (damgası) vurulmuştur...

«(112) Onlara miskinlik (damgası) vuruldu. Bunun nedeni, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere Peygamberleri öldürmeleridir...»

Bu âyet hakkında varid olan eserler:

İbn Abbas'tan İbn Ebi-Hâtim rivâyet etti:

«Bunlar, çeşitli kıblelerin ehilleridir.»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtim, Hasan'dan rivâyet etti:

Zilletten maksat, Allah onları zelil kılmıştır. Onların bir sığınacağı yoktur. Allah onları müslümanların ayaklarının altına bırakmıştır »

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet ettiler:

«Bu ümmet, onlara (müşriklere) yetiştiğinde ateşperestler (Farslar) onlardan haraç alıyorlardı.»

Yani bu ümmet gelmezden önce de Allah onları zelil etmişti. Ateşperest olan Fars devletine haraç verirlerdi.

İbn-ul-Munzir **«Zillet, haraçtır»** dedi.

İbn-ul-Munzir ve İbn Cerir iki tariktan İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«Allah'ın ve insanların ipi»nden maksad Allah'ın ve insanların ahdıdır. Yani onlar ancak Allah ve insanlardan destek görmekle bu zilletten kurtuldular.»

İbn Cerir, Katade'den:

«Bu, karşı gelmelerinden ve saldırganlık yapmalarından ileri geliyordu.» âyetinde «Ey müminler! Masiyet ve saldırganlıktan kaçının. Çünkü sizden önceki insanlardan helâk olanlar, bu iki faktörden dolayı helâk oldular.» diye rivâyet etti.

«(113) Bütün kitab ehli bir değildir. Onlardan bir cemaat vardır ki, secde ettikleri halde Allah'ın âyetlerini gecenin evvelinde de sonunda da okuyup dururlar...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn İshak, İbn ul Munzir, İbn Cerir, İbn Ebi Hatım, Tabarani, Beyhaki, İbn Asakir, İbn Abbas'tan rivâyet etmişlerdir:

«Abdullah bin Selâm, Sa'lebe bin Şu'be, Esid bin Şu'be, Esed bin Ubeyd ve Yahudilerden müslüman olan diğerleri, Allah'a iman edip imanlarında doğruluk gösterdiler. Bu manzarayı gören Yahudi hahamlarıyle diğerleri «Muhammed'e ancak bizim en düşüklerimiz iman ettiler. Eğer en iyimiz olsalardı aba ve ecdadlarının dinini terkedip başka dine gitmezlerdi» dediler. Cenab-ı Hak, onlara cevab olarak bu âyeti tâ onlar **«salihlerdendir»** cümlesine kadar indirdi.

İbn Ebi Nüceyh der ki, Hasan bin Ebi Yezid el-Haceli, İbn Mesud'dan rivâyet ediyor: Bu âyetten maksat, kitab ehli, ümmeti Muhammed'le bir olamaz demektir» dedi. Süddi de böyle dedi. Bu görüşü, İmam Ahmed'in müsnedinde rivâyet ettiği şu hadis de desteklemektedir:

«Allah'ın Resûlü yatsı namazını geciktirdikten sonra Mescide çıktı, halkı namazı bekliyorlar görünce buyurdular:

«Dikkat edilsin, durum şudur ki; semavî dinlerin mensublarından hiç kimse şu saatte Allah'ı anmaz, ancak siz anıyorsunuz.» Bunun üzerine bu âyeti celîle tâ **«Allah muttakileri daha iyi bilir»** cümlesine kadar nazil oldu.

Tefsir âlimlerinin çoğunun katında, Muhammed bin İshak'ın ve El Ufi'nin rivâyetlerine göre İbn Abbas'ın katında meşhur odur ki; bu âyetler ehli kitabın hahamlarından îman edenlerin hakkında nazil olmuştur. Meselâ: Abdullah bin Selâm, Esed bin Ubeyd, Sa'lebe bin Şu'be ve başkaları gibi... Yani âyet, daha önce zemmedilen (yerilen)

ehli kitab ile müslüman olan ehli kitab bir olamaz. Onların bir kısmı mümin bir kısmı mücrimdir. Bir kısmı Allah'a itaat eder, Allah'ın emrini ayakta tutar, Resûlüllah'a yardımcı olur. Bir kısmı değildir. Bir kısmı gece ibâdete dalar, Teheccüd namazını çokça kılar, namazlarında Kur'an'ı okurlar. Allah'a ve âhirete îman eder, marufu emreder, münkeri yasaklar. Hayırlarda koşuşup yarışırlar. İşte bunlar salihlerdendir.» demek istiyor...

İbn Cerir, İbn Abbas'tan:

«Kaim olan ümmetten», hidâyette ve Allah'ın emri üzerinde kaim olan ümmet kastediliyor. Onlar, o, emirden ayrılmamışlar, başkasının terkedip zayi ettiği gibi terketmemişlerdir.

Abd bin Humeyd, Mücahid'den:

«Kaim, âdil demektir.»

İbn Cerir, Rebi'den:

«Ümmeti kaimeden maksat, Allah'ın kitabı, cezaları ve farzları üzerinde kaim olan ümmet demektir.»

İbn Cerir, Rebi'den:

«ANAE» kelimesi saatler demektir. Gecenin ANA'ı yani saatleri.»

İbn Ebi Şeybe ve Ahmed, İbn Abbas'tan:

«Gecenin Ana'ı, gecenin ortası demektir.»

Feryadi ve Buharî tarihinde İbn Mesud'dan:

«Yani kitab ehli ile ümmeti Muhammed bir olamazlar. Ümmeti Muhammed Allah'ın âyetlerini gecenin saatlerinde veya ortasında okurlar. Yani yatsı namazını kılarlar. Onlardan başka ehli kitab olanlar bu namazı kılmazlar.» diye rivâyet ettiler.

İbn Ebi-Hatim, Rebi'den:

«Allah'ın âyetlerini gece saatlerinde okurlar»dan maksat, yatsı namazıdır. Ümmeti Muhammed bu namazı kılar, başka ümmetler kılmaz» diye rivâyet etti.

İbn Ebi Şeybe, Ebu Davud ve (Sünen'inde) Beyhaki Muaz bin Cebel'den rivâyet ettiler:

«Bir gece, Resûlü-Ekrem yatsıyı tehir etti. Hatta bazıları zannettiler ki, Resûlü Ekrem tek başına namazını kılmıştır. (Geç saatlerden) sonra Cenab-ı Peygamber çıkageldi:

«Bu namazı (yatsıyı kasdediyor) biraz geciktiriniz. Çünkü siz bu namaz sayesinde diğer milletlerden üstün kılındınız. Sizden evvel hiçbir ümmet bu namazı kılmamıştır» buyurdu.

Tabarani güzel bir senedle El Münkerdir'den rivâyet etti:

«Bir gece Resûlü Ekrem yatsıyı tehir ederek evinden çıktı. Gecenin bir saati (veya bir zamanı) geçmişti. Halk camide intizar etmekteydi. Cenab-ı Peygamber:

«Siz, namazı bekledikçe namazda sayılırsınız» dedikten sonra:

«Dikkat ediniz, bu öyle bir namazdır ki sizden önce hiçbir ümmet onu kılmamıştır» buyurdu.

İbn Ebi Şeybe ve Bezzar güzel bir senedle İbn Ömer'den rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygamber bir gece yatsıyı geciktirdi. Hz. Ömer, Peygambere:

«Kadınlar ve çocuklar uyudular» diye seslendi. Cenab-ı Peygamber:

«Yeryüzünde bulunan insanların hiçbirisi sizden başka bu namazı beklemezler» buyurdular.

Tabarani güzel bir senedle Abdullah bin Mustevri'den rivâyet etti: Allah'ın Resûlü bir gece yatsıya geç çıktı. Mescidde on küsür kişi kalmıştı. Onlara hitaben:

«Sizden başka bu namazı bekleyen hiçbir kimse akşamlamamıştır» buyurdu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mansur'dan rivâyet ettiler:

«Onlar Allah'ın âyetlerini gecenin saatlerinde okurlar» âyeti, sahabelerin akşam ile yatsı arasında yaptıkları secde hakkında nazil oldu.»

İbn Ebi-Hâtim, İbn Mesud'dan rivâyet etti:

«Bu âyet, gaflet namazını kastediyor.»

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم
مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ
مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ وَمَا
ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
بِطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا ۖ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ ۖ قَدْ
بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۖ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ
بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَا أَنتُمْ أُولَاءِ
تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ ۖ وَإِذَا
لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا ۖ وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿١١٩﴾ إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ
يَفْرَحُوا بِهَا ۖ وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ
إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ
الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

(116) Şüphesiz kâfir olanların malları ve çocukları Allah'dan (azabından) yana onlara hiçbir faide vermiyecektir. İşte onlar cehennemliktirler. Ve onlar orada ebedî kalıcıdırlar.

(117) Dünyada infak ettikleri mallarının (sadaka ve zekâtlarının) durumu zehirli bir rüzgâr gibidir. Bu rüzgâr kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerine dokundu ve onu mahvetti. Allah onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmettiler.

(118) Ey îman edenler! Sakın hâ! Sizden olmayanı sırdaş edinmeyiniz. (Zira) Onlar sizi şaşırtmaktan geri kalmazlar. Ve çektiğiniz sıkıntı onları sevindirir. Onların buğuzları ağızlarından fışkırmaktadır. Halbuki göğüslerinin gizlediği (düşmanlık) ise daha büyüktür. Eğer düşünürseniz muhakkak ki, size Âyetleri açıkladık.

(119) İşte onlar sizi sevmezken siz onları seviyor ve kitaplarının tamamına îman ediyorsunuz. Onlar size rastladıklarında «îman ettik.» derler. Yalnız kaldıklarında size olan öfkelerinden parmaklarını ısırırlar. De ki: «Öfkenizden ölünüz. Allah şüphesiz ki, göğüslerde olanı bilicidir.»

(120) Eğer size bir iyilik dokunursa, onları tasalandırır. Eğer size bir kötülük isabet ederse, ondan ötürü sevinirler.

Eğer sabreder sakınırsanız onların hîlesi size hiçbir zarar vermez. Allah şüphesiz ki, onların işlediklerini «İlmiyle» kuşatıcıdır.

(121) Hatırla o zamanı ki, sen Mü'minlere savaş için yerler hazırlamak üzere erkenden aile efradından ayrılmıştın. Allah işitici ve bilicidir.

TEFSİR

(116) Kâfir olarak ölen bir insanın peşinden yapılan hayır ve hasenatların, dua ve niyazların ona hiçbir faydası yoktur. Dünyada harcadıkları, ne niyetle olursa olsun âhirette ona hiçbir yarar getirmiyecektir. Yararlı hizmetlerin mükâfatlarının verilmesi sağlam inanca bağlıdır. İnanç herşeyin temel taşıdır.

(118) **«Ey îman edenler! Kendinizden başkasını sırdaş edinmeyiniz.»** Âyetinde bahsi geçen «Bitane» kelimesi sandık ve eşya sepeti demektir. Fakat burada sırlarını teslim ettiği kişi anlamındadır.

Âyeti Celîle bir Müslümanın Müslümandan başka sırdaş edinmesini yasaklıyor. Zira din düşmanı Müslümanın hakkında elinden gelen kötülüğü geride bırakmaz. Müslümanın mutazarrır olmasına sevinir. Ağızlarından çıkan kinden daha büyüğü içlerinde saklıdır. Bütün bu nedenlerden ötürü Mü'minlerin birbirlerine yardım etmeleri ve istişare anında doğru bildiğini bildirmeleri ve kâfirlerin kendilerine düşman olduklarını unutmamaları çeşitli Âyetlerde açıklanmıştır.

(119) **«İşte siz onları seversiniz. Fakat onlar sizi sevmezler.»** Âyeti Celîlesinde «Siz» zamiri ile kâfirleri dost edinen Müslümanlara hitap edilmiştir.

«Onların kitabının bütününe inanıyorsunuz» Yani onlara Allah katından gelen kitabın tahrif edilmemiş bütün Âyetlerine inandığınız halde yine de onlar sizi sevmez. Öyleyse, onlar ki, sizin kitabınıza inanmıyorlar, siz onları nasıl seversiniz? Kâfire sevgi beslemek yasak. Fakat iyi geçinmek ve müdare etmek lâzımdır.

(120) **«Eğer size bir iyilik dokunursa onları rahatsız eder...»** Bu Âyeti Celîle onların Müslümanlara karşı olan düşmanlıklarının kabarıp kıskançlık hududuna vardığının beyanıdır. Onların şerlerinden emin olmak için Cenab-ı Hak iki şartı ortaya koyuyor. Birincisi sabretmek, ikincisi onları sırdaş etmek gibi Allah'ın yasaklarından sakınmaktır.

(121) **«Hatırla ki, Mü'minlere savaş için yerler hazırlamak...»** Bu Âyeti Celîle Uhud savaşı hakkında nâzil olmuştur. Rivayet ediliyor ki, müşrikler, Hicret'in üçüncü yılı Şevval ayının onikisi olan Çarşamba günü

Uhud dağının eteklerine geldiler. Rasûlüllah, **«Medine'de durup müdafaa savaşını mı yapalım, yoksa Uhud'a mı gidelim?»** diye ashabıyla istişare etti. Daha önce hiç istişareye çağırmadığı münafık başı Salûl oğlu Ubey oğlu Abdullah'ı da bu kez çağırmıştı. Abdullah ve Ensarların çokları, **«Ey Allah'ın Rasûlü Medine'den çıkma, burada dur. Yemin ederiz ne zaman ki, Medine'den çıkıp düşmanı karşılamış isek düşman bizi mağlûp etmiştir. Ne zaman ki, düşman Medine'yi basıp şehirde karşılamış isek galip gelmişizdir. Niye çıkacaksın? Sen bizim aramızdasın. Müşrikleri bırak. Eğer Uhud'da dururlarsa kötü bir şekilde duracaklardır ve bekliyeceklerdir. Eğer Medine'ye girmek isterlerse, erkekler savaşır, kadınlar ve çocuklar onları taşlarlar. Eğer dönerlerse mahrum olarak döneceklerdir.»** dediler.

Sahabelerden bâzıları da Uhud savaş meydanına çıkmayı işaret ettiler. Rasûlü Ekrem Ashabı dinledikten sonra buyurdu: **«Rüyamda etrafımda kesilmiş bir sığırı gördüm ve rüyamı hayıra tevil ettim. Kılıcımın ucunda kırıklık gördüm onu da savaşta bozgunlukla tevil ettim ve gördüm ki, sanki ben elimi kuvvetli bir zırha sokuyordum. Onu da Medine şehri ile tevil ettim. Eğer Medine'de durup düşmanı kendi haline bırakırsanız daha sağlam olur.»**

Bunun üzerine Bedir savaşına çeşitli nedenlerle katılamıyan ve bu şereften mahrum kalmayı bir türlü hazmedemiyen ve çoğu Uhud savaşında şehid düşen bir gurup Sahabî adeta yalvararak, **«Bizi düşmanlarımızla savaşmak için bulundukları yere götür.»** dediler. Bunun üzerine Rasûlü Ekrem içeri girdi. Zırhını giydi ve Aişa validemizin odasından çıktı. Ashab bunu görünce ısrar ettiklerinden pişman oldular ve **«Ey Allah'ın Rasûlü! Nasıl iyi görürsen öyle yap.»** dediler. Cenab-ı Peygamber, **«Zırhını giyen herhangi bir Peygambere savaşmadan o zırhı geri çıkarmak uygun değildir.»** dedi.

Böylece Rasûlü Ekrem Cuma namazından sonra Medîne'den çıktı. Cumartesi sabahı Uhud dağının vadisine yerleşti. Vadinin en uzak tarafına kondu. Ordunun sırtını Uhud dağına dayattı. Saflarını düzeltti. Okçuların kumandanı olarak Cübeyr oğlu Abdullah'ı tayin etti ve buyurdu: **«Arkamızdan baskın yapmaya kalkışan düşmanlara ok yağdırıp bizi koruyacaksınız.»** Fakat bu tenbihe rağmen okçulardan bir gu-

rup kumandanı dinlemeden savunma hattından ayrıldı. Bunun için de savaş aleyhe döndü.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(116) Şüphesiz kâfir olanların malları ve çocukları Allah'tan (azabından) yana onlara hiçbir faide vermeyecektir.»

Bu âyeti celîle hakkında gelen rivâyetler:

İbn Kesir «onların malları ve evlâtları Allah'ın şiddetini (belâsını) ve azabını onlardan uzaklaştırmaz. Allah onlara azab etmek istediği zaman ne malları ne de evlâtları hiçbir faide vermez. Onlar ateşin arkadaşlarıdır. Onlar orada ebedidirler.» diyor...

«(117) Dünyada infak ettikleri mallarının (sadaka ve zekâtlarının) **durumu zehirli bir rüzgâr gibidir. Bu rüzgâr kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerine dokundu ve onu mahvetti...»**

Bu âyetle ilgili eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivayet ettiler:

«Bu mesele, kâfirin dünyadaki infak meselesidir.»

İbn Cerir, Süddi'den rivayet etti:

«Müşriklerin infak edip kendilerinden kabul edilmeyen nafakalarının meselesi bu ekinin meselesi gibidir. Bu ekini zalim bir kavm ekti ve ona zehirli bir rüzgâr isabet etti. Onu helâk ve mahvetti. İşte müşriklerin infak ettiklerinin ve şirklerinin meselesi de böyledir.»

Said bin Mansur ve İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivayet etmişlerdir:

«Bu âyetteki «SIRRIN» kelimesi şiddetli rüzgâr demektir.»

Et-Tasti «Mesail»inde rivayet etti:

Nafi bin Ezrak, İbn Abbas'tan «Sırrın» kelimesinin mânâsını sordu. O da «şiddetli soğuk demektir» dedi. Nafi:

«Araplar bu kelimenin bu mânâya geldiğini bilirler mi?»

İbn Abbas:

«Evet bilirler» dedi ve Beni Zibyan Nabiğası'nın bir şiirini delil olarak okudu...

Ata, «Sır» şiddetli soğuk ile buz demektir» dedi.

Yine Ata İbn Abbas ve Mücahid'den rivayet etti:

«Âyetteki (sırr) ateş mânâsınadır ve birincisine raci olur. Çünkü şiddetli soğuk, hele buz ekinleri ve meyveleri tıpkı ateşin odunları yakması gibi yakar, mahveder.»

«(118) Ey îman edenler! Sakın ha, sizden olmayanı sırdaş edinmeyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

İbn İshak ve İbn Cerir, İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

Müslümanlardan bazı kimseler bazı Yahudilerle dostluk kurdular. Çünkü komşu idiler ve cahiliyet döneminde de aralarında anlaşma vardı. İşte Cenab-ı Hak o müslümanlar hakkında bu âyeti indirdi ve onları Yahudileri sırdaş etmekten menetti. Yahudilerden gelen fitneden dolayı tehlikede olduklarına dair dikkatlerini çekti.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas tarikiyla rivayet ettiler:

«Sırdaş edinmeleri yasaklananlar, münafıklardır.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir Mücahid'den rivayet etti:

«Bu âyet, Medineli münafıklar hakkında nazil oldu. Allah müminleri o münafıkları sırdaş edinmekten menetti.»

İbn Ebi Hatım ve Tabarani güzel bir senedle Humeyd bin Mehran'dan rivayet ettiler:

Ebu Ğalib'ten bu âyetin mânâsını sordum. Buyurdular:

— Ebu Ümame, Resûlüllah'tan bana şu hadisi rivayet etti. **«Sırdaş edinmeleri yasaklananlar, Haricilerdir.»**

Abd bin Humeyd ve Ebu Ya'la, Enes tarikıyla rivayet ediyorlar:

«Sakın yüzüklerinizin üzerine herhangi bir Arabın ismini nakşetmeyiniz. Sakın müşriklerin ateşiyle ısınmayınız ve nurlanmayınız.»

Bu hadisi, dinleyen zat, Hasen'den mânâsını sordu.

Hasen:

— Hadisin mânâsı yüzüklerinizde Muhammed kelimesini yazmayınız. Hiçbir durumunuzda, hiçbir emrinizde müşriklerle istişare etmeyiniz demektir, dedikten sonra bunun tasdiki Cenab-ı Hakkın kitabında:

«Ey îman edenler! Sakın ha, sizden olmayanı sırdaş edinmeyin» âyeti celîlesidir, dedi.

İbn Ebi Şeybe, Hz. Ömer'den rivayet ediyor:

Hz. Ömer'e denildi ki:

«Şurada Hireli bir genç vardır. Hatib ve kâtibtir. Eğer onu sekreter edinirsen güzel olur.»

Hz. Ömer:

«Onu sekreter tuttuğum takdirde müminlerden başka bir sırdaş edinmiş olurum» dedi.

İbn Cerir, Rebi'den rivayet etti:

«Münafıkları iç âleminize almayınız. Müminleri bırakıp onları sırdaş edinmeyiniz.»

«(118) Onlar sizi bozmaktan geri durmazlar. Size sıkıntı verecek nesneleri isterler.»

Bu cümleler hakkında gelen rivayetler:

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivayet ettiler:

«Size sıkıntı vermekden maksad, sizi şaşırtan ve delâlete götüren şeydir.»

İbn Ebi Hatım, Mukatil'den rivayet etti:

«Size sıkıntı vereni isterler»den maksat, münafıklar müminlerin dinleri hususunda çektikleri sıkıntıyı can-u gönülden isterler, demektir.

«(118) Onların ağızlarından öfke çıkmaktadır» cümlesi, Abd bin Humeyd ve İbn Cerir'in Katade'den rivâyet ettiklerine göre, münafıkların kâfir arkadaşlarına İslâm ve müslümanlar için gizledikleri hile ve plânlarını, müslümanlardan etmiş oldukları buğzları belirtiyorlar, demektir. Onların göğüslerinin gizlediği daha büyüktür. Yani dillerinden çıkan bu kin ve buğz ateşinden daha büyüğünü göğüslerinde Müslümanlara karşı beslemektedirler demektir.

«(119) İşte onlar, sizi sevmezken siz onları seviyor ve kitablarının tamamına îman ediyorsunuz. Onlar size rastladıklarında «îman ettik» derler. Yalnız kaldıklarında size olan öfkelerinden parmaklarını ısırırlar...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti:

«Müslümanın münafık için olması, münafıkın müslüman için olmasından daha hayırlıdır. Müslüman dünyada münafıka güç yetirirse, merhamet eder. Eğer münafık müslümana güç yetirirse, onun yeşilliklerinin (hayatının) tamamını yok edecektir.»

İbn İshak ve İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ettiler:

«Siz kitabın tamamına iman ediyorsunuz. Yani hem kitabınıza, hem de onlara gelen kitablara. Onlar ise sizin kitabınızı inkâr ederler. Esasen sizin onlardan buğzetmeniz gerekirken tam tersi oluyor.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Mesut'tan rivâyet ettiler:

«Yalnız kaldıklarında size olan öfkelerinden parmaklarını ısırırlar» âyetini okuduktan sonra, İbn Mesud parmaklarının uçlarını ağzına koyup **«İşte böyle yaparlar»** dedi.

Abd bin Ḥumeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Müslümanlarla bir araya geldiklerinde kanlarının akıtılmasından ve mallarının yağma edilmesinden korkarak, tasannu (yapmacık) ve riyâkârlık yaparak **«Biz îman ettik»** derler. Yalnız kaldıklarında öfkelerinden parmaklarını ısırırlar. Yani kalblerindeki öfke ve kinden ötürü eğer bir rüzgâr olsaydılar müminler üzerine (imha etmek için) eseceklerdi.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Ebul Cevza'dan rivâyet ettiler:

Bu âyeti celîle **'El İbadiye'** gurubu hakkında nazil oldu..

«(120) Eğer size bir iyilik dokunursa, onları tasalandırır ve eğer size bir kötülük isabet ederse ondan ötürü sevinirler...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

İbn Ebi Hatım, «Bu âyetteki iyilikten maksad, düşmana gâlip gelmek, rızık ve hayrdır. Bu size dokunduğu zaman onlar tasalanırlar. Kötülükten maksad, öldürülmek, mağlûb olmak ve sıkıntıya girmektir ki bu da size dokundumu onları sevindirir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ediyorlar:

Onlar müslümanların arasında ülfiyet ve birlik görür, düşmanlara galebe çaldıklarını müşahede ederlerse, bundan tasalanırlar, kötüleşir-

ler. Müslümanların aralarında ayrılık ve ihtilâf görürlerse veya müslümanların herhangi bir tarafının isabet aldığını görürlerse, bu onları sevindirir ve güleç hale gelirler.»

«(120) Eğer sabreder, sakınırsanız onların hilesi size hiçbir zarar vermez...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Cenab-ı Hak, bu âyette müminleri münafıkların şerrinden selim kalmaya irşad ediyor. Facirlerin hilelerinden sağlam kalmaya onları hidayet kılıyor. Bunu da sabır, takva ve tevekkül kullanmak suretiyle ancak sağlayabilirler diyor. Yani düşmanlarınızı ilim ve kudretiyle kaplayan Allah'a tevekkül ediniz. Çünkü dönüş ve yöneliş ancak onunladır. O'dur ki, ancak dilediği olur, dilemediği olmaz. Varlık âleminde onun takdir ve dileği olmadıktan sonra hiçbir şey olmaz. Kim ki, ona tevekkül ederse, o ona kâfidir.

«(121) Hatırla o zamanı ki, sen mü'minlere savaş için yerler hazırlamak üzere erkenden aile efradından ayrılmıştın...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Ebu İshak ve Beyhaki İbn Şihab'tan, Asım bin Ömer bin Katade'den, Muhammed bin Yahya bin Hibban'dan, Hüseyn bin Abdurrahman bin Saad bin Muaz'dan rivâyet ettiler:

Deneme ve kayırma günü olan Uhud gününde, Cenab-ı Hak müminleri denedi. O günde, diliyle, İslâmı izhar edip kâfirliğini gizleyen kimseleri yok etti. Kimin şerefini isterse, onu şehid düşürmek suretiyle şereflendirdi. Uhud günü hakkında Al-i İmran'da (60) altmış âyet indi. Orada o günde olanın niteliği ve kınayanların kınaması serdedilmektedir. Cenab-ı Hak, Peygamberine hitaben:

«Hatırla o zamanı ki, sen müminlere savaş için yerler hazırlamak üzere erkenden aile efradından ayrılmıştın» dedi.

İbn Abbas, Hasen, Katade ve Süddi «Bu vakadan maksad, Uhud vakasıdır» dediler. Hasan Basri **«Bu vakadan maksad Ahzab (yani Hendek) vakasıdır»** dedi. Fakat İbn Kesir, Hasan Basri'den İbn Cerir'in rivâyet ettiği bu tefsire pek güvenilmez diyor.

Uhud vak'ası cumartesi günü şevval ayında Hicretin 3. senesinde oldu. Katade'ye göre; şevvalin 11. gününde olmuştur. İkrime, şevvalin yarısında, cumartesi günü oldu dedi. Uhud vak'asının sebebi şudur:

Müşriklerin ileri gelenlerinden Bedir'de tepelenenler öldürüldükten ve kervanları (ticaret malı) Ebu Süfyan ile beraber kurtulup Mekke'ye vardıktan sonra, öldürülenlerin çocukları ve geride kalan diğer başlar Ebu Süfyan'a, **«Bu malı dağıtma. Muhammed'in savaşı için onu tut. Onu bu uğurda harca»** dediler. Böylece birçok asker topladılar. Habeşlilerden getirdiler. (3000) üç bin kişi ile Medine'ye yöneldiler. Medine'nin karşısında gelip Uhud'a yakın bir yerde ordu kurdular. Cenab-ı Peygamber cumayı kıldırdı. Cumadan sonra **«Beni-Neccar»** kabilesinden ölen bir kişinin cenaze namazını kıldılar. Bu zatın ismi Malik bin Amr'dı. Sonra Cenab-ı Peygamber **«onların bulunduğu yere çıkayım mı yoksa Medine'de kalıp müdafaa savaşı mı yapayım»** diye istişare etti. Abdullah bin Ubeyy Medine'de kalınmasını önerdi. **«Eğer onlar Medine'nin dışında kalırlarsa, çok kötü bir şekilde kalmış olacaklardı. Eğer Medine'ye girmek isterlerse onların önüne çıkıp savaşırız. Kadınlar ve çocuklar onlara arkadan taş yağdırırlar. Eğer dönerlerse, kötü bir şekilde dönmüş olurlar»** dedi. Sahabeden Bedire çıkmayanlar da Uhud'a çıkıp meydanda savaşmayı önerdiler. Cenab-ı Peygamber bunun üzerine evine girdi, zırhını giydi ve çıktı. Bazıları o ısrar etme fikrinden caydılar. **«Hoşuna gitmediği halde biz Resûlüllah'ı bu şeye zorladık»** dediler. Bunun üzerine:

«Ey Allah'ın Resûlü! Eğer Medine'de durmamızı istiyorsanız Medine'de kalalım» dediler. Cenab-ı Peygamber:

«Hiçbir Peygambere uygun değildir ki, harp elbiselerini giydikten sonra Allah kendisi için hükmetmezden önce dönüş yapsın» buyurdu.

Resûlü Ekrem bin sahabisiyle beraber Medine'den çıktı. Şavt denilen yere geldiklerinde münafık başı Abdullah bin Ubeyy askerin üçte biriyle **«Peygamber fikrimi kabul etmedi»** diye geri döndü. O ve onun la beraber olanlar **«Eğer bugün biz savaş bilseydik size tâbi olurduk. Fakat sizin savaşacağınızı yani bu imkânı göremiyoruz»** dediler. Resûlü Ekrem yoluna devam etti. Uhud deresinin en derininde konakladı. Sırtlarını Uhud dağına dayadılar ve:

«Ben savaşı emretmedikçe sakın hiç kimse savaşmasın» buyurdu. Cenab-ı Peygamber (700) yedi yüz sahabisiyle beraber savaşa hazırlandı. Okçuların üzerine Beni Amr bin Avf'tan olan Abdullah bin Cübeyr'i kumandan tayin etti. Okçular elli kişiydi. **«Düşman süvarilerinin hücumunu bizden defedin. Sakın onlar, sizin tarafınızdan bize hücum etmesinler. Yerinizden ayrılmayınız. İster galib gelelim, ister mağlûb olalım, siz ayrılmayınız. Eğer kuşların bizim cesedlerimizi parçaladığını görürseniz yine de yerinizden ayrılmayınız»** buyurdu. Cenab-ı Peygamber iki zırh giymişti. Sancağı Beni Abdidar'dan olan Mus'ab bin Umeyr'e verdi. Allah'ın Resûlü harbe iştirak eden bazı gençleri kabul etti. Bazılarını yaşları küçüktür diye kabul etmedi. Ancak Hendek gününde onlara izin verdi. Yani bu savaştan iki sene sonra. Kureyş ordusu da (3000) üç bin kişiydiler. Onlar da harbe hazırlandılar. Onlarla beraber yüz süvari vardı. Cenub tarafında gizlenmişlerdi. Ordunun sağında Kureyşlilerden Halid bin Velid, solunda İkrime bin Ebi Cehil vardı. Sancağı Beni Abdurdar'a verdiler. Sonra iki gurup arasında savaş başladı.

إِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا ۙ وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ
أَذِلَّةٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ
لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَاثَةِ آلَافٍ
مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ
هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ
إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا
مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ
مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ
مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾
وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

(122) Hatırla ki, sizden iki gurup bozulup geri çekilmek üzere idi. Halbuki yardımcıları Allah idi. Öyleyse inananlar yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

(123) Yemin olsun ki, Allah size Bedir'de yardım etti. Halbuki siz düşkün bir durumda idiniz. O halde Allah'tan sakınınız. Umulur ki, (sakınmanızdan ötürü) şükretmiş olasınız.

(124) Hatırla ki, Mü'minlere, «Rabbinizin size yardımcı olarak göndermiş olduğu üçbin melek kâfi gelmez mi?» diye sordun.

(125) Evet! Eğer sabrederseniz ve Allah'dan sakınırsanız ve onlar da hemen üzerinize gelirlerse, Rabbiniz size işaretli beşbin melekle imdat edecektir.

(126) Allah, melekleri imdada göndermesini ancak size müjde olsun ve onunla kalbleriniz yatışsın diye yapmıştı. Yardım ancak galip ve hikmet sahibi olan Allah'ın katındandır.

(127) Bu yardımı küfre girenlerin bir tarafını kesmek veya helâk edip yüzüstü düşürmek için yaptı. Onlar mahrum olarak ve hezimete uğrıyarak geri dönüp kaçtılar.

(128) Senin elinde hiçbir yetki yoktur. Allah isterse onları affeder. Dilerse azab eder. Zira onlar zalimlerdir.

(129) Göklerde olanlar da, yerde olan da Allah'ındır. Dilediğini bağışlar; dilediğine azap verir. Allah çokça bağışlayan ve merhamet edendir.

(130) Ey îman edenler! Sakın hâ! Ribayı kat, kat artırarak yemeyiniz. Allah'ın (azabından) sakınınız. Umulur ki, (bu sâyede) felâh bulasınız.

(131) Kâfirler için hazırlanmış o ateşten sakınınız.

(132) Allah'a ve o Peygamber'e itaat ediniz. Umulur ki, (bu sâyede) merhamet edilmiş olasınız.

TEFSİR

(122) Geri kaçmak istiyen iki gurup, Hazrec'den «Benî-Selim», Evs'den «Benî Harise» kabîleleri idi. Ordunun sağ ve sol cenahlarını teşkil ederlerdi. Rivayete göre, Rasûlü Ekrem yaklaşık olarak bin kişilik bir ordu ile Medine'den çıktı. Eğer sabrederlerse, galip geleceklerini vadetti.

«Eş'şavt»a vardıklarında münafık Abdullah Bin Übey üç yüz kişi ile beraber ordudan ayrılıp geri döndüler. Ve dedi ki; **«Niçin kendimizi ve çocuklarımızı öldürtelim?»**

Peşlerine Ensardan Hazm oğlu Âmr takıldı ve şöyle dedi: **«Ey dönenler! Peygamberiniz ve nefsiniz hususunda Allah ve İslâmla size yemin ettiriyorum.»** Bunun üzerine münafık başı İbni Übey, **«Eğer savaş olacağını bilseydik size tâbi olmazdık.»** dedi. Bunun üzerine iki kabîle Abdullah'ın peşine düşmek istediler. Fakat Allah onları bu küfürden korudu ve Rasûlüllah ile beraber savaş meydanına gittiler.

En belirgin görüş, «O iki kabîle kesin olarak dönüşü kasdetmemişlerdi. Çünkü Kur'an **«Allah o iki kabîlenin yardımcısıdır» diyor»** şeklinde olan görüştür.

(123) **«Yemin olsun Allah size Bedir'de yardım etti.»**

Bedir savaşı, Hicretin ikinci senesinde Mekke ile Medine arasında «Bedir» diye bilinen bir kuyunun bulunduğu bir sahada oldu. Müslümanlar o savaşta insan, araç ve gereçler bakımından zayıf idiler. Fakat Allah'ın yardımı sayesinde gâlip geldiler. Bedir'deki savaşçılar Rasûlüllah'ın işaretlerine uyduklarından ve ganimete önem vermediklerinden muvaffak oldular. Uhud'da ise, Sahabeler ganimetlere karşı sabır göstermediler; Rasûlüllah'ın emrine muhalefet edenleri oldu. Bundan ötürü melekler yardıma gelmediler. Rivayete göre Bedir'de Allah önce bin, sonra üç bin, daha sonra da beş bin melek ile yardım gönderdi.

Meleklerin nişanlı olmaları, aynı tip üniforma giymeleri demekti. Yani alâmeti farikaları vardı.

(126) **«Yardım ancak Allah'ın katındandır.»** Âyeti Celîlesi, Müslümanların galip gelmelerinde ille meleklerin gelmesine ihtiyaç yoktu. Allah'ın onlara melekleri yardımcı göndermeyi vaadetmesi ancak kalblerinin tatmin olması içindir. Çünkü avam daha fazla sebeplere bakar. Bir de Cenab-ı Hak savaşa katılmayanlarımız katılsaydı gâlip gelirdik dememeleri için böyle buyurmaktadır. **«Kâfirlerin bir tarafını kesmek için Allah size yardım etti.»** sözü müşriklerin, yetmiş kişisini öldürtmek ve yetmiş kişisini esir düşürtmek suretiyle telef oluşlarını bildirmektedir.

(128) **«Senin için hiçbir itiraz yetkisi yoktur.»** Yani Allah onların yaptıklarına şahiddir. İsterse helâk eder, isterse rezil eder, isterse tövbelerini kabul eder, isterse — küfürde ısrar ettikleri takdirde — azap verir.

Ey Muhammed! Onların yaptıklarından hiçbir şeye sahip değilsin. Ancak sen onları korkutmak, onlarla cihat etmekle memur bir kulsun.

Rivayete göre, Ebu Vakkas'ın oğlu Utbe Uhud savaşı günü Peygamberin başını yardı ve dörtlük dişlerini kırdı. Peygamber bir taraftan yüzündeki kanı siliyor bir taraftan da **«Peygamberlerinin yüzünü kanı ile boyatan bir kavim nasıl felâh bulacaktır?»** diyordu. Bunun üzerine bahsi geçen Âyet nâzil oldu. Bir başka rivâyete göre de Âyetin nüzul sebebi, Resûlü Ekrem'in müşriklere beddua etmeye niyetlenmesiydi. Cenab-ı Hak bu Âyette onu böyle bir bedduadan sakındırmış oldu. Çünkü onların içinde îman edecekler vardı.

(130) **«Ey îman edenler Ribayı kat, kat yemeyiniz!..»**

Bu Âyeti Celîle, nâzil olduğu zaman faizcilik âdetinde, zamanı gelip ödenmeyen paraya faizi de eklenerek yeniden faize veriliyor böylece az bir parayla borçlunun bütün malı elinden alınıyordu. Rabbimiz tekrar tekrar artırılan faizleri yasakladığı gibi başka Âyetlerde faizin temelini de yasaklamaktadır.

«Kâfirler için hazırlanmış o ateşten sakınınız.»

Bu Âyeti Celîle, cehennemin şu anda mevcut olduğunu bildiriyor. Cehennemin, esasında kâfirler için olduğunu, asîlerin ise muvakkat bir zaman için oraya gideceklerini ilân ediyor.

Bu Âyetten aynı zamanda Peygamber'e itaat etmenin Allah'a itaat etmek gibi, her Mü'minin boynunda farz olduğu, Allah ve Peygamber'e itaat eden kimseye kesinlikle merhamet olunacağı. muhalefet edene de merhamet olunmıyacağı hükmü anlaşılır.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(122) Hatırla ki, sizden iki gurup bozulup geri çekilmek üzere idi. Halbuki yardımcıları Allah idi...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Buhari, Ali bin Abdullah'tan, o Süfyan'dan, o Ömer'den o, Cabir bin Abdullah'tan dinledi, **«Bu âyet bizim hakkımızda nazil oldu. Bu iki taifeden maksad Beni Haris ve Beni Seleme'dir. Eğer Allah o iki grubun velisidir, (dostudur) cümlesi olmasaydı, bu âyetin inmesi bizim pek hoşumuza gitmeyecekti. Bizi sevindiren o.»** dedi.

Seleften birçok âlim **«Bu âyetteki iki guruptan maksad Beni Haris ile Beni Seleme kabileleridir»** dediler.

«(123) Yemin olsun ki, Allah size Bedir'de yardım etti...»

Bedir hadisesi cuma günü, Ramazanın (17) onyedisinde, hicretin (2.) ikinci senesinde olmuştur. Furkan günüdür. Allah o günde İslâmı ve İslâm ehlini aziz, şirk ehlini de rezil etmiştir müslümanların o günde az olmalarına rağmen şirkin yerini ve hizbini perişan etmiştir. Çünkü müslümanlar o gün (313) üçyüz on üç kişiydi. İki atları, yetmiş develeri vardı. Diğerleri ise, piyade idiler. Ellerinde muhtaç oldukları araç ve gereçler yoktu. Düşmanın sayısı (900) ile (1000) dokuz yüz ile bin arasındaydı. Sırtlarında zırhlar, başlarında miğferler vardı. Harp aletleri tam. Beslenmiş atları ve fazla âletleri de vardı. Allah, Resûlünü aziz etti. Vahyini izhar etti. Peygamber ve yandaşlarının yüzünü bembeyaz kıldı. Şeytan ve kabilesini perişan etti. Bunun için Cenab-ı Hak mümin kullarına minnet ederek buyuruyor:

«(123) Siz zaif olduğunuz halde Cenab-ı Hak sizi Bedir'de galib getirdi.»

Bunun tek hikmeti; bilinsin ki, galibiyet Allah'ın katındandır. Silâh, araç gereç ve sayı ile değildir. İmam Ahmed'in, İyaz el Eşari tarikıyla rivâyet ettiği bir hadiste:

«Yermuk gününde bulundum. Başımızda beş kumandan vardı: Ebu Ubeyde, Yezid bin Ebi Süfyan, İbn Hasene, Halid bin Velid ve İyad. Hz. Ömer «Savaş olduğu zaman, sizin emiriniz Ebu Ubeydedir» dedi. Biz Hz. Ömer'e yazdık. «Ölüm bize doğru akıp geldi. Bize yardım gönder.» O:da bize «Sizin mektubunuz elime geçti. Benden yardım istiyorsunuz. Galibiyet bakımından daha aziz, asker yönünden daha kuvvetli olanı size haber vereyim mi? O, Allah (C.C.) dir. Ondan yardım taleb ediniz. Çünkü sizin sayınızdan daha az bir sayıyla, Bedir gününde Hz. Muhammed galib geldi. Benim bu mektubum elinize vardığı zaman onlarla savaşınız. İkinci müracaatı bana yapmayınız.» diye yazdı.

Bunun üzerine biz savaştık. Onları dört fersah kadar kovaladık. Büyük bir ganimet malı elde ettik. İstişarede bulunduk. İyad bize «her baş için on vermeyi» teklif etti. Ebu Ubeyde:

«Kim benimle yarışır?» diye sordu. Bir genç:

«Eğer öfkelenmezsen ben yarışırım» dedi. O genç Ebu Ubeyde'yi geçti. Ebu Ubeyde'nin iki saç örgüsünü gördüm. Sırtında sallanıyordu. Gencin arkasında bir arap atının sırtında koşuyordu.»

İbn Hibban Sahihinde Bendar'dan, o da Ğunder'den benzerini rivâyet etmiştir.

Bedr, Mekke ile Medine arasında bir yerin adıdır. Kuyusuyla meşhurdur. O kuyuyu eşen Bedir isminde birisine nispet edilmiştir. Onun ismi Bedr bin Narin'dir. Eş Şa'bi, bu isim Bedr isimli bir kişinin kuyusuna verilen isimdir, dedi. (1)

«(124) Hatırla ki, müminlere Rabbiniz size yardımcı olarak göndermiş olduğu üç bin melek kâfi gelmez mi diye sordun..»

---

(1) Bkz. İbn Kesir Cild: 2, Sahife: 105-106 . Darul-Endülüs Beyrut - Tarihsiz.

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir, Şa'bi'den rivâyet ederler:

Bedr günü, müslümanların kulağına geldi ki; El Muharibeli Cabir'in oğlu Kürez müşriklere yardım edecektir. Bu haber müslümanlar için tüyler ürperticiydi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi **«size işaretli beş bin melekle imdad edecektir»** cümlesine kadar indirdi.

Kurez'e müşriklerin Bedr'de hezimete uğradıkları haberi geldi. O da müşriklere yardım etmekten vazgeçti. Cenab-ı Hak da (5000) beş bin meleği müslümanların yardımına göndermedi. (1)

İbn Cerir, Şa'bi'den rivâyet ediyor:

Bedr günü Resûlüllah'ın kulağına Kurrez'in müşriklere yardım edeceği haberi geldi. Sonra müşriklerin hezimetini işiten Kürrez yardım etmekten vazgeçti. Ve Cenab-ı Hak da ona karşılık göndereceği (5000) beş bin meleği göndermekten vazgeçti.»

Ancak bu rivâyette **«Onlar şu dakikada üzerinize gelseler»**deki «ONLAR» zamiri Kurrez ve arkadaşlarına racidir. Buna karşılık olarak Rabbiniz de nişanlı ve işaretli olan (5000) beş bin meleği hemen gönderecektir.»

Böylece Kurrez ve arkadaşlarına müşriklerin hezimet haberi ulaştı. Onlara yardım edemediler. (5000) beş bin melek de yardımcı olarak inmediler. Müslümanlar bundan sonra üç bin melekle yardım edildiler. Böylece müslümanlarla beraber (4000) dört bin oldular.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Hasen'den rivayet etti:

Bu âyette bahsedilen söz, Peygamber tarafından Bedr günü müslümanlara söylenilmiştir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Kattade'den rivâyet ettiler:

Müslümanlara Bedir'de (1000) bin melekle yardım edildi. Sonra (3000) üç bin oldular. Sonra (5000) beş bin oldular. Bu, Bedr gününde oldu.

---

(1) Bkz. İbn Kesir: 2-107 Beyrut - Ed-Durul-Mansur: 2/69 Şirketul-Halebî-Kahire.

İbn Cerir, İkrime'den rivâyet etmiştir:

Evet, **«Eğer sabrederseniz ve Allah'tan sakınırsanız ve onlar da hemen üzerinize gelirlerse, Rabbiniz size işaretli (5000) beş bin melekle imdad edecektir»** âyeti Uhud gününde nazil olmuştur. Fakat sahabeler sabretmediler. İttikaya yapışmadılar. Bunun için Uhud gününde Cenab-ı Hak, onlara yardım göndermedi. Eğer onlara yardım gelseydi o gün mağlûb olmazlardı.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İkrime'den rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygambere Uhud gününde bir tek melek dahi yardımcı gelmedi. Çünkü Cenab-ı Hak: **«Eğer sabrederseniz ve Allah'tan sakınırsanız bu imdat gelecektir»** demişti.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Dahhak'tan rivâyet ettiler:

«Eğer sabrederseniz ve Allah'tan sakınırsanız» âyeti Uhud gününde Allah'tan gelen bir vaad idi. Bu vaadi Peygamberine arzetti. Eğer müminler Allah'tan sakınır, sabrederlerse, nişanlı ve işaretli (5000) beş bin melekle onlara yardım edecektir. Müslümanlar Uhud gününde kaçtılar. Sırtlarını çevirip sağa sola dağıldılar. Cenab-ı Hak da onlara yardım etmedi.

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivâyet etti:

(Uhud'da) Eshab-ı kiram müşrikleri beklerken Allah'ın Resûlünden sordular:

«Bedir gününde Allah bize yardım ettiği gibi, bugün de yardım etmeyecek midir?»

Allah'ın Resûlü:

«124) İndirmekte olduğu (3000) üç bin melekle Rabbinizin yardım etmesi, size kâfi değil midir? dedi.

— Ancak Rabbiniz Bedir gününde (1000) bin melekle size yardım etmiştir.»

Böylece hadisten anlaşıldı ki, Uhud'da iki bin melek fazlasının gelmesi ancak sabretmek ve ittikada bulunmak şartına bağlıdır.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ediyor:

«Âyeti celîledeki «FEVR» kelimesi sefer mânâsınadır.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, İkrime'den rivâyet ettiler:

«Âyetteki «fevr» tâbiri yön ve cephe demektir.»

İbn Cerir benzerini Hasan, Rabia, Katade ve Süddi'den de rivâyet etmiştir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Fevr'lerinden maksat, öfkeleri ve gazablarıdır.»

Tabarani ve İbn Merduyeh zaif bir senedle İbn Abbas'tan rivayet etti:

Allah'ın Resûlü âyetteki **«musavvimine»** kelimesi hakkında **«nişanlıdırlar»** dedi. Meleklerin Bedir gününde simaları (nişanları), siyah sarıklar, Uhud gününde de kırmızı sarıklar idi.»

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir, Abdullah bin Zübeyr'den rivâyet ediyorlar:

Bedir gününde Hz. Zübeyr'in başında sarı bir sarık vardı. Zubeyir, onunla kafasını sarmış, onu kendisine miğfer yapmıştı. Melekler de başlarında sarı sarıklar olduğu halde nazil oldular.»

İbn İshak ve Tabarani İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

Bedir gününde meleklerin siması yani alâmetleri beyaz sarıklardı. Onların uçlarını sırtlarının üzerine sarkıtmışlardı. Huneyn gününde kırmızı sarıklardı alâmetleri. Melekler Bedr günü hariç hiçbir günde düşmana vurmamışlardır. Melekler, yardımcı ve takviye olurlar, fakat vurmazlar.»

Tasti, rivâyet ediyor:

Nafi bin Ezrak İbn Abbas'tan sordu:

— **«Musavvimine»** kelimesinin mânâsı nedir? İbn Abbas:

«Meleklerin başında beyaz sarıklar vardı. Onlarla alâmetlenmişlerdi. İşte o meleklerin alâmeti idi» dedi. Nafi:

«Araplar müsavvimine kelimesinin bu mânâya geldiğini bilirler mi?» İbn Abbas:

«Evet, dedikten sonra, delil olarak bir şiir okudu.»

İbn Cerir, Ebi Esid'den rivâyet ediyor:

Ebi Esid, Bedir'e katılmış sahabelerdendi. Derdi:

Eğer benim gözüm, benimle beraber olsaydı (bu sözü söylediği zaman iki gözden ama olmuştu) sonra siz benimle beraber Uhud'a gelmiş olsaydınız, size meleklerin çıkmış oldukları vadiyi gösterirdim.

Başlarında sarı sarıklar olduğu halde onun ucunu omuzlarının arasına sarkıtmışlardı.»

Abdurrezzak, Urve tarikıyla rivâyet ediyor:

Melekler Bedr gününde doru atlar üzerinde, başlarında sarı sarıklar olduğu halde, indiler. Zübeyr'in başında da o gün sarı bir sarık vardı.»

Ebu Naim «Fedail ul Sahabe» de Urve'den rivâyet ediyor:

«Bedir gününde Cebrail, Zübeyr'in alâmeti üzerine indi. Zübeyr ise sarı bir sarığı miğfer yerine kullanıyordu.»

Ebu Naim ve İbn Asakir, Ubbad bin Abdullah bin Zübeyr'den rivâyet etti:

Kulağıma geldiğine göre, melekler Bedir gününde beyaz kuşlar olarak, başlarında sarı sarıklar bulunduğu halde indiler. O gün bütün sahabeler arasında sadece Zübeyr'in başında sarı bir sarık bulunmaktaydı. Resûlü Ekrem buyurdular:

«Melekler, Ebi Abdullah'ın (Zübeyr'in künyesidir) alâmeti üzerinde indiler.»

(Bu hadiseden sonra) Resûlü Ekrem geldi. Onun başında da sarı bir sarık vardı.

İbn Ebi Şeybe ve İbn Cerir, Umeyr bin İshak'tan rivâyet ettiler:

«(Nişan olarak) ilk yün takılmak Bedir gününde oldu. Allah'ın Resûlü:

«Nişanlanınız, muhakkak melekler nişanlandılar. Bugün, yünün nişan olarak takıldığı ilk gündür.» dedi.

İbn Ebi Şeybe ve İbn ul Munzir, Hz. Ali'den rivâyet ettiler:

«Bedir gününde, meleklerin nişanı beyaz yündü. Onların atlarının alın ve kuyruklarında vardı.»

İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatım, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor:

«Melekler alâmetli idiler.»

Yani kırmızı ve didilmiş yün ile..

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan:

«Alâmetli idiler». Yani yün ile alâmetlenerek geldiler ve böylece

Cenab-ı Peygamber ile ashab da hem kendilerini hem de atlarını meleklerin siması üzerine yün ile alâmetlendirdiler (nişanlandırdılar).

Abd bin Humeyd, Umeyr bin İshak'tan rivâyet ediyor:

Uhud günü olduğunda halk Allah'ın Resûlünü savaş meydanında bırakıp sağa-sola kaçtılar. Beraberinde Saad bin Malik kaldı. Oklar atıyor, Peygamberi müdafaa ediyordu. Bir genç de ona ok veriyordu. Onun okları her bittikçe genç ona yeni oklar getiriyor, onun önüne döküyordu ve **«Ey Eba İshak! At. Ey Eba İshak! At.»** diyordu. Harp bittikten sonra o gencin kim olduğu soruldu. Fakat tanınmadı.» Yani meleklerdendi. Savaşçılara yardıma gelmişti.

«(126) Allah, meleklerini imdada göndermesini sadece, size müjde olsun ve onunla kalbleriniz yatışsın diye yapmıştır. Yardım ancak ğalib ve hikmet sahibi olan Allah'ın katındandır...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:
Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Meleklerin gönderilmesi müslümanlar onlarla müjdelensinler, kalbleri mutmain olsunlar diyedir. Melekler Uhud gününde, Uhud'dan önce ve Uhud'dan sonra da müslümanlarla fiilen savaşa katılmış değildirler. Ancak Bedr gününde katılmışlardır.»

Bu hadisi şeriften anlaşılıyor ki, imdada gelen meleklerin fiilen savaşa katılması ancak ve ancak Bedir gününde olmuştur. Bedir'den sonra da, Bedir'den önce de hiçbir zaman melekler fiilen müminlerin yanında yer alıp savaşa katılmamışlardır. Gelirler, hazır olurlar. Düşmanın gözüne görünürler, fakat fiilen savaşmazlar, savaşa katılmazlar, vurmazlar. Bu ve daha önce geçen hadislerden bunlar anlaşılmıştır.

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivâyet etti.
«Yardım ancak Allah'ın katındandır.» Yani Eğer Allah size yardım etmeyi meleksiz dahi isteseydi yapardı, demektir.

«(127) Bu yardımı küfre girenlerin bir tarafını kesmek veya helâk edip yüzüstü düşürmek için yaptı...»
Bu âyet hakkında gelen yorum:
Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Bedir gününde Cenab-ı Hak kâfirlerden bir tarafı kesti. Onların şerde önder ve rehberlerini öldürttü.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım Hasan'dan rivâyet ettiler:

Bu âyetin konusu olan kesmek fiili, Bedir gününde oldu. Cenab-ı Hak kâfirlerden bir taifeyi Bedir gününde kesti. Bir taifesi kaldı.»

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

Cenab-ı Hak, bu âyette müşriklerin Uhud'da öldürülmesini bahis konusu etti. Onlar (18) onsekiz kişiydi. Sonra şehitlerden bahsederek:

«Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayınız.» buyurdu.

«(128) Senin elinde hiçbir yetki yoktur. Allah isterse onları affeder, dilerse azabeder. Zira onlar zalimlerdir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Şeybe, Ahmed, Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Tirmizi, Nesei ve İbn Cerir, İbn-ul-Munzir, İbn Ebi Hatım, Nuhas ve Beyhaki, Enes'ten rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygamberin Uhud gününde dörtlük dişleri kırıldı. Yüzü yaralandı. Mübarek yanaklarının üzerine kan aktı. Ve buyurdular:

«Peygamberlerinin başına bunu getiren bir kavm nasıl felâh bulabilir? Oysa Peygamberleri onları Rablerine davet ediyor.» Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.»

İbn Cerir, Katade'den rivâyet ediyor:

Bize denildi ki; bu âyet, Uhud günü Resûlüllah'ın üzerine indi. Cenab-ı Peygamberin yüzü yaralanmıştı. Kürsi dişlerinin bazıları kırılmıştı. Mübarek başının üzerinde yara vardı. Ebu Huzeyfe'nin azadlısı Salim der ki:

«Resûlüllah, bir taraftan yüzündeki kanı yıkıyor, bir taraftan da:

«Kendilerini Rablerine davet eden Peygamberlerinin yüzünü kan ile boyatan bir kavm nasıl felâh olacaktır.» diyordu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.» Yani Ey Resûlüm! Onların felâh olup olmaması senin elinde değildir. Bana aiddir. Dilersem yaparım!..

İbn Cerir, Rebia'dan rivâyet etti:

Bu âyeti celîle Uhud gününde Resûlüllah'ın üzerine indi. Mübarek

yüzü yaralanmıştı. Kök dişleri isabet almıştı. Peygamber onların aleyhinde beddua etmeye hazırlandı ve buyurdu:

«Kendilerini Allah'a davet eden Peygamberlerinin yüzünü kan içerisinde bırakan, kendileri Peygamberlerini şeytana, Peygamberleri de kendilerini hidayete çağıran, Peygamberini dalâlete ve cehenneme Peygamberleri de kendilerini cennete çağıran bir kavim nasıl felâh bulabilir?»

Bunları söyledikten sonra onların aleyhinde beddua etmek niyetine geçti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi. Resûlüllah da onların aleyhinde beddua etmekten vazgeçti.»

Abd bin Humeyd, Hasan'dan rivâyet etti:

Allah Resûlünün ashabı, Uhud gününde onu bırakıp sağa - sola dağıldıklarında dörtlük dişleri kırıldı. Mübarek yüzü yara ve bereler içerisinde kaldı. Uhud'un tepesine çıkıp şunları söyledi:

«Peygamberleri kendilerini Rablerine davet ettiği halde Peygamberlerinin yüzünü kana boyayan bir kavim nasıl felâh bulacaktır?» İşte Cenab-ı Hak, o yerde onun üzerine bu âyeti indirdi.»

Abdurrezzak ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ediyorlar:

Allah Resûlünün Uhud gününde dörtlük dişleri kırıldı. Onun dişlerini kıran Utbe bin Ebi-Vakkas'tı. Yüzünden de yara aldı. Ebu Huzeyfe'nin azadlısı Salim şöyle der:

Ben, Resûlüllah'ın kanını yıkıyordum. Peygamber de:

«Peygamberlerinin başına bunu getiren bir kavm nasıl felâh bulacaktır?» diyordu. O anda Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.»

İmam Ahmed, Buharî, Tirmizi, Nesei ve İbn Cerir ve (Delailin'de) Beyhaki İbn Ömer'den rivâyet ettiler:

Allah'ın Resûlü Uhud gününde şunları söyledi:

«Ey Allah'ım! Ebu Süfyan'a lânet et. Ey Allah'ım, Hars bin Hişam'a lânet et. Ey Allah'ım, Süheyl bin Âmr'a lânet et. Ey Allah'ım, Safvan bin Umeyy'e lânet et.» (Bu zatlar o gün kâfirlerin ileri gelenleri idiler. Bilâhere bazıları müslüman oldu.)

Bunun üzerine şu âyeti celîle indi.

«Senin elinde hiçbir yetki yok. Allah isterse onları affeder, diler-

se azabeder...» Bu âyetten anlaşılıyor ki, hiç kimse Allah'ın izni olmadan başkasına mânen çarpmaz. Böylece ÇARPMA inancının İslâmî olmadığı sergilenerek ortaya çıktı.

Böylece Cenab-ı Hak onların bütün tevbelerini kabul etti.

Tirmizi, İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Ömer'den rivâyet ediyorlar:

«Allah'ın Resûlü, dört neferin aleyhinde bedduada bulundu. Cenab-ı Hak, bu âyeti indirdi ve onların dördünü de İslâma hidayet etti.»

Buhari, Müslim, İbn Cerir, İbn ul Munzir, İbn Ebi Hatım, Nuhas ve Beyhaki, Ebu Hureyre'den rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü herhangi bir kimsenin aleyhinde veya lehinde dua etmek istediği zaman rüküdan sonra kunut okuyordu! Meselâ:

— Ey Allah'ım! Velid bin Velid'i, Seleme bin Hişam'ı, Ayyaş bin Ebi Rebia'yı ve müslümanlardan zaif olanları kurtar. Ey Allah'ım, azabını «Mudar» kabilesinin üzerinde şiddetlendir. Tıbkı Hz. Yusuf'un seneleri gibi. Azabını onların üzerinde seneler (kıtlık) kıl. derdi.

Ve Resûlüllah bunları açıkça söylüyordu. Cenab-ı Peygamber bazı namazlarında (sabah namazında):

«Ey Allah'ım, falana, filana lânet et» deyip de Arap kabilelerinden bazısını sayıyordu. Bunu açıkça söylüyordu. Ta ki Cenab-ı Hak, **«Senin elinde hiçbir yetki yoktur»** diye başlayan âyeti indirdi. Bir lafızda **«Ey Allah'ım, Lahyan, Rail, Zekvan, Allah ve Resûlüne isyan eden Useyye kabîlelerine lânet et»** dedi. Sonra bu âyet inince onları terkettiğini işittik.»

Abd bin Humeyd (Menasık'ında) ve Nuhas, İbn Ömer'den rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygamber sabah namazının, son rekâtının rüküünden sonra:

«Ey Allah'ım, filan ve filan kimselere lânet et.» diyerek lânet okudu.

Münafıklardan bazı kimselerin isimlerini saydı. Onların aleyhinde bedduada bulundu. Böylece Cenab-ı Hak: **«Senin elinde hiçbir yetki yoktur»** âyetini indirdi. (Peyğamber de böyle yapmaktan vazgeçti.)

İSLÂMDA RİBA

«(130) Ey îman edenler, sakın ha, ribayı kat kat katlayarak yemeyiniz. Allah'ın azabından sakınınız. Umulur ki bu sayede felâh bulasınız...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Kesir bu âyetin yorumunu şöyle yapıyor:

Allah bu âyetle mümin kullarını hem Ribadan hem de Ribayı kat, kat yemekten menediyor. Nitekim müşrikler cahiliyet döneminde, borcun edâ edilme zamanı gelip çattığında borçluya **«Ya borcunu edâ edersin veya malı artırırsın»** derlerdi. Edâ ederse, ne alâ. Aksi takdirde malı artırır, onlar da yeni bir müddet verirlerdi. İkinci bir kez malı artırır ve böylece her sene artırma ve geciktirme uzanıp giderdi. Böylece az bir mal, çok mala dönüşürdü. Cenab-ı Hak kullarına takvayı emretti. Ta ki hem dünyada, hem âhirette felâh bulsunlar.»

Feryadi, Mücahid'den rivâyet etti:

«Cahiliyet ehli, bir zamana kadar al ver yaparlardı. O zaman geldiğinde ikinci bir zaman verirler ve parada artış yaparlardı. Böylece bu âyeti celîle bunu yasaklamak üzere indi.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Ata'dan rivâyet etti:

Sakıf kabilesi cahiliyet döneminde Beni Muğire'ye borç verirlerdi. Zaman geldiğinde **«Size yeni bir mühlet verelim, siz de malı artırınız»** teklifi yapılırdı. Böylece Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.»

İbn Ebi-Hâtim, Said bin Cübeyr'den rivâyet etti:

Bir kişinin diğer birisinin boynunda bir malı olur. Zaman gelip çattığında borçludan malını isterdi. Borçlu **«Bana bir zaman, mühlet ver, ben de sana malda artış yapayım»** diye teklifde bulunurdu. Böylece riba kat be kat artardı. Cenab-ı Hak onlara nasihatta bulundu ki, böyle yapmasınlar. Onlara **«Riba hususunda Allah'tan sakınınız. Onu yemeyiniz ki, felaha kavuşasınız. Kâfirler için hazırlanan ateşten de sakınınız»** dedi. Böylece müminlerden olup da Riba yiyen kimseyi kâfirler için hazırlanan ateşle korkuttu Allah.

«(132) Allah ve Resûlü'ne (Ribanın haramlığı konusunda) **itaat ediniz ki, bu sayede merhamete uğramış olasınız, azap görmeyesiniz.»** dedi.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ
وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ
وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ
﴿١٣٤﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟ ٱللَّهَ
فَٱسْتَغْفَرُوا۟ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ
وَلَمْ يُصِرُّوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا۟ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ
جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا
ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾ قَدْ
خَلَتْ مِن قَبْلِكُمْ سُنَنٌ ۖ فَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟
كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾ هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ
وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟
وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ إِن يَمْسَسْكُمْ
قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ ٱلْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُۥ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ
نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾

(133) Rabbinizin katından gelen bir mağfirete ve Allah'tan korkanlar için hazırlanmış, eni gökler ve yer kadar olan cennete koşuşunuz.

(134) O Allah'dan korkan takva sahipleri ki, bollukta ve darlıkta infak ederler. Öfkelerini yenerler ve insanların eksikliklerini afvederler. Allah iyilik yapanları sever.

(135) O takva sahipleri ki, fahiş bir harekette bulunduklarında veya nefislerine zulüm ettiklerinde Allah'ı anarlar ve günâhları için af talebinde bulunurlar. Allah'dan başka günahları affeden kim vardır? Onlar yaptıklarında, bildikleri halde, ısrar etmezler.

(136) İşte onların mükâfatları Rablerinin affetmesi ve ağaçları altından nehirler akan cennetlerdir. Orada ebedî kalıcıdırlar. İyi davrananların ne güzel eciridir bu..

(137) Sizden önce nice sünnetler geçti. Öyle ise yeryüzünde geziniz ve yalancıların sonunun nasıl olduğuna bir bakınız.

(138) Bu (yeryüzünde gezip yalancıların sonunu görmek) insanlar için bir beyan, muttakiler için ise bir nasihat, bir hidayettir.

(139) (Ey Müslümanlar!) Sakın ha gevşemeyiniz, üzülmeyiniz; eğer Mü'min iseniz kesinlikle en üstünsünüzdür.

(140) Eğer size bir yara isabet etti ise, o kavme de onun kadar yara isabet etmiştir. Bu günleri insanlar arasında nöbetleşe döndürürüz. Allah îman edenleri bilsin ve sizden şahitler edinsin diye (zamanı böyle dönderir) Allah zalimleri sevmez.

TEFSİR

(133) **«Rabbimizden gelen bir mağfirete... koşuşunuz.»** Âyetinde geçen mağfiretten maksat, İslâm, tövbe, ve ihlâs gibi mağfiretin sebepleridir. Allah, eninin gökler ve yer kadar olduğunu beyan etmek suretiyle cennetin genişliğini bildiriyor. Çünkü en, daima uzunluktan azdır. Öyleyse uzunluğu daha fazladır demektir. İbni-Abbas der ki, **«Cennetin genişliği yedi kat gök ile yedi kat yerin birbirine eklenmesi kadardır.»**

«Cennet, muttakiler için hazırlanmıştır.»

Bu Âyette, cennetin şu anda var olduğunun delili vardır. Ve cennetin bu âlemin dışında olduğuna da delâlet eder.

(134) **«O muttakiler ki, zenginlik ve fakirlik hallerinde yedirirler...»**

Yani bütün durumlarda Allah rızası için servetlerini harcarlar. Zira insanoğlu sevinç veya sıkıntıdan hiçbir zaman kurtulmamaktadır. Cenneti hak eden muttakiler genişlik ve sıkıntı anlarında Allah yolunda harcarlar. Güçleri yettiği halde öfkelerini yutarlar. Cezaya müstahak olanları affederler. Allah'ın Resûlü, **«Öfkesini yerine getirmeye gücü yettiği halde, öfkesini yutan bir kimsenin kalbini Allah emniyet ve îman ile doldurur.»** Ve yine:

«Cezaya müstahak olanları affedenler var ya, onlar ümmetimin içinde pek azdırlar. Ancak Allah'ın koruduğu müstesnadır. Fakat geçmiş ümmetler de pek fazla idiler..» buyurmuştur.

(135) «O muttakiler ki, bir fahişeyi işlediklerinde veya nefislerine zulüm ettiklerinde günahları için af talebinde bulunurlar.»

FAHİŞE zina gibi çok çirkin bir fiil demektir. Nefse zulmetmek ise, herhangi bir günahı işlemek demektir.

Bazı âlimler **«Fahişe büyük günah, nefse zulmetmek ise küçük günahtır.»** demişlerdir. Fakat pek kuvvetli bir ihtimalle fahişe başkasına dokunan günah, nefse zulmetmek ise, zararı yapana ait olan günahtır. Allah'ı anmak ise, onun azabını veya hükmünü veyahut da yüce hakkını anmak demektir.

Günahlara af talep etmek demek, pişmanlık duymak ve tevbe et-

mek demektir. **«Allah'dan başka kim günahları affeder?»** cümlesi olumsuz manâyı ifade eden bir istifhamdır. Cenab-ı Hak bu cümleyle zâtını geniş rahmet ve genel mağfiret ile nitelendirir. Af talebinde bulunmayı teşvik eder ve tevbeyi kabul etmeyi vaadeder.

«O muttakiler ki, bildikleri halde yaptıklarında ısrar etmezler.»

Yani af talep etmeksizin günahların üzerinde durmazlar. Çünkü Cenab-ı Peygamber, **«Af talebinde bulunan günahda ısrar etmemiştir. Velev ki günde yetmiş defa günah işlesin.»** buyurmuştur.

Cennetin muttaki ve tövbe edenlere mükâfat olarak hazırlanmış olması günahda ısrar edenlerin oraya girmemesini gerektirmez. Nitekim ceza olarak kâfirlere ateşin hazırlanmış olmasının kâfir olmayanların oraya girmemesini gerektirmediği gibi..

(137) **«Sizden önce nice sünnetler geçti.»** Burada geçen sünnetlerden maksat, Peygamberleri yalanlayan ümmetler hakkında Allah'ın takdir buyurduğu hadiselerdir. Bâzı âlimler, **«Sünnetlerden maksat, geçmiş ümmetlerdir.»** Nitekim şairin şiirinde «SÜNEN» kelimesi bu mânâya kullanılarak: **«Halk sizin faziletinize benzer bir fazileti görmedi. Onun benzerini geçmiş sünnetlerde (ümmetlerde) de görmedi.»** denilmiştir.

Yalancıların **«sonuçlarının nasıl olduğunu seyretmek için yeryüzünde seyahat ediniz»** Âyeti Celîlesi, ibret almak maksadıyle yeryüzünde dolaşmanın veya dolaşırken o niyetle dolaşmanın gerekliliğini ortaya koyuyor. Bir saray gezildiğinde duvarların muhkemliğinden daha fazla orada hüküm sürenin ömrü nasıl sonuçlanmıştır. Keyfiyetine bakmak gerekir.

Bir mesirede rengârenk çiçekleri mestü-hayran seyretmekten daha fazla, toprağa dönüşüp belki de o çiçeklere gübrelik vazifesini yapan iskeletlerin sonunu düşünmenin gerekliliğini sergiliyor.

«Sakın zayıflık göstermeyiniz ve üzülmeyiniz.» Bu cümle Uhud savaşında alınan yaralardan ötürü çekilmekte olan sıkıntılara bir tesellidir. Yani sakın Uhud'da başınıza gelen, sizi cihaddan alıkoymasın. Şehid olanlar da sizi üzmesin. **«Zira en üstün sizsiniz.»** Yani şânınız Hak üzerinde olduğunuz için onların şânından daha yücedir. Siz Allah için

savaşırsınız; şehitleriniz cennettedir. Onlar bâtıl üzerinde şeytan için savaşırlar. Öyle ise ölüleri cehennemdedir.

Âyet, «Bedir gününde onlardan öldürdükleriniz onların şimdi sizden öldürdüklerinizden daha fazlaydı. Sonuçta siz daha yüce olacaksınız» anlamına da gelebilir.

«Eğer Mü'min iseniz» Bu şart cümlesi **«Zayıflık göstermeyiniz»** cümlesine veya **«Sizler daha yücesiniz»** cümlesine bağlıdır.

(140) **«Eğer size bir yara isabet etmişse, şüphesiz karşınızdaki kavme de o yaranın benzeri isabet etmiştir.»** Yani Uhud gününde size dokunan yaranın bir benzeri Bedir'de onlara dokunmuştur. Sonra onlar buna rağmen zâfiyet göstermemişler ve korkmamışlardır.

Siz îmanlı olduğunuza göre, zafiyet göstermemeye daha elverişli olmalısınız. Zira onların Allah'dan beklemediğini siz beklemektesiniz.

Bâzı âlimlere göre, bu iki yara da Uhud savaşında olmuştur. Şöyle ki: Müslümanlar ilk etapta putperest ordusunu kasıp kavurdular. Zira Resûlüllah'ın emrine daha muhalefet etmemişlerdi ondan sonra dolap aleyhlerine döndü. İlk önce müşrikler sonra Mü'minler yara aldı.

«İşte o günler var ya, insanlar arasında onları döndürüp duruyoruz.»

Yani savaşlarda Allah'ın adaleti böyledir. Bâzen bir guruba bazan da öbür gruba vermektedir. Nitekim şair,

«Bir gün aleyhimizde bir gün lehimizdedir. Bir gün sıkılır, bir gün seviniriz. Millet bir gün dirilmek istiyorsa, kesinlikle kaderin bu isteğe evet demesi gerekir» demiştir.

«Tâ ki, Allah îman edenleri bilsin...»

Yani Uhud mağlûbiyetinin nedenlerinden birisi de katıksız îmana sahip olanları şüphelilerden ayırt etmektir. Bunları daha önce bilmesine Allah biliyordu fakat bilinenin ortaya çıkması istenmiştir. Bâzı âlimler, «Buradaki bilgi, cezanın bağlı bulunduğu bilgidir. Bu da var olan bir şeyi bilmektir.» demişlerdir.

«Allah zâlimleri sevmez.» Zâlimlerden maksad, kalbindekinin aksini belirtendir. Veya kâfirler kastedilmiştir. Bu Âyeti Celîle işaret eder ki, gerçekte Allah kâfirlere yardım etmiyor. Ancak zaman, zaman istidrac olsun diye onlara yardım etmiş görünüyor. Mü'minleri denemek içindir bu hareket. Mağlûbiyetin nedenlerinden birisi de Müslümanları temizlemek, kâfirler mağlûp oldukları takdirde yok etmektir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(133) Rabbinizin katından gelen bir mağfirete ve Allah'tan korkanlar için hazırlanmış, eni gökler ve yer kadar olan cennete koşuşunuz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, ata bin Ebi Ribah'tan rivayet ettiler: Müslümanlar:

«Ey Allah'ın Resûlü! İsrailoğulları Allah katında bizden daha üstün mü idiler? Onlardan herhangi bir kimse günah işlediğinde onun günahının keffareti onun kapısının eşiğine, burnunu kes, kulağını kos, şöyle yap, böyle yap diye yazılırdı.» diye sordular.

Bunu dinleyen Resûlullah süküt ettikten sonra şu âyetler (yani 133-134, ve 135. âyetler) **«Allah'tan başka günahları affeden kim vardır?»** cümlesine kadar iniverdiler. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Bundan daha hayırlısını size haber vereyim mi?» deyip onlara bu âyetleri okudu.»

İbn ul Munzir, Enes bin Malik'ten rivâyet ediyor:

«Rabbınızdan olan bir mağfirete koşuşunuz»dan maksad, namazdaki ilk (tahrim) tekbiridir.»

İbn Ebi-Hâtim, Said bin Cübeyr'den rivayet etti:

«Koşuşmak, salih amellerle olur. Bununla Rabbinizin günahlarınızı affetmeye koşuşunuz. Eni gökler ve yer kadar (yani yedi tabaka gök ve yedi tabaka yer kadar) olan bir cennete koşuşunuz. Bu gökler ve yerler birbirlerine eklenirse, hepsinin eni ne kadarsa cennetin eni de o kadardır. Böyle bir cennete koşuşunuz.»

İbn Cerir, Süddi tarikıyla rivayet etti:

Elbiseler birbirlerine eklendiği gibi yedi tabak gök ile yedi tabak yer birbirlerine eklendiği takdirde, ne kadar olursa, işte cennetin genişliği o kadardır.»

Said bin Mansur ve İbn Ebi-Hâtim, Bureyd'ten rivâyet etti:

İbn Abbas beni ehli kitabtan bir kişiye gönderdi ki, bu âyetin mânâsını ondan sorayım. O, Hz. Musa'ya gelen kitabları çıkardı. Onlara baktı. «Yedi tabak gök ve yedi tabak yer» elbiseler birbirlerine eklendiği gibi eklendiğinde eni ne kadarsa cennetin eni o kadardır. Cennetin uzunluğuna gelince, onu ancak Allah bilir.» dedi.

İbn Cerir, Et Tenuhi'den rivâyet ediyor:

Tenuhi Herakl'in elçisi olarak Hz. Muhammed'e geldi. Herakl'in mektubunu getirdi. Mektupta şunlar yazılıydı:

«Sen yazıp beni eni gökler ve yerler kadar olan cennete çağırıyorsun. O muttakiler için hazırlanmıştır. Bu kadar enli olan cennet olduktan sonra acaba ateş nerde olur?»

Cenab-ı Peygamber bunu dinledikten sonra **«subhanallah»** (Bu kelime taaccüp ve hayret yerinde kullanılır.» **«Acaba gündüz geldiğinde gece nerededir?»** buyurdular.

Bezzar ve Hakim, Ebu Hureyre'den rivâyet etti:

Bir kişi Allah'ın Resûlü'ne geldi:

«Bana eni gökler ve yer kadar olan cennetten haber ver. Acaba ateş nerde olur?»

Cenab-ı Peygamber:

«Bana geceden haber ver. Acaba herşeyi kapsadıktan sonra gündüz nerededir?»

Kişi:

«Allah'ın dilediğindedir.»

Resûlü Ekrem:

«Bu da, Allah'ın dilediğindedir» buyurdu.

Abd bin Humeyd, ve İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, Tarık bin Şehab'tan rivayet ettiler:

Yahudilerden bazı kimseler Hz. Ömer'den:

«Eni gökler ve yer kadar olan cennetten sorup: Acaba ateş nerededir?» dediler.

Hz. Ömer:

«Gece geldiğinde acaba gündüz nerededir? Gündüz geldiğinde gece nerededir?»

Yahudiler:

«Sen bunun benzerini Tevrat'tan aldın» dediler.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Yezid bin Esem'den rivâyet ettiler:

Başka dinlerin ehlinden bir kişi İbn Abbas'tan sordu:

«Siz, cennetin eni gökler ve yer kadardır, diyorsunuz. Acaba ateş nerededir?

İbn Abbas:

«Gece geldiğinde acaba gündüz nerede, gündüz geldiğinde acaba gece nerededir?» diye sordu. (Ve aynı zamanda cevap verdi..)

Müslim ve İbn ul Munzir, Enes'ten rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü Bedir günü buyurdu:

«Eni gökler ve yer kadar olan bir cennete (girmek için) kalkınız.»

Bunun üzerine Ümeyr bin Hamam el-Ensari:

«Ey Allah'ın Resûlü! Cennetin eni gökler ve yer kadardır değil mi?» diye sordu.

Cenab-ı Peygamber: **«Evet»** dedi. Ümeyr:

«Ne mutlu, ne mutlu (veya oh, oh.) **Hayır, Allah'a yemin ederim, — Ey Resûlullah — mutlaka onun ehlinden olmaklığım lâzımdır.»** dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Şüphesiz sen onun ehlindensin» buyurdu. Böylece Ümeyr kesesinden birkaç hurma çıkardı. Onlardan yemeğe başladı. Sonra:

«Bu hurmaları bitirinceye kadar geri kalırsam, bu uzun bir hayat (bekleyiş) olacaktır» deyip hurmaları elinden attı. Savaşa dalıp şehid oluncaya kadar çarpıştı...

ALLAH'DAN KORKANLAR

«(134) O Allah'tan korkan takva sahibleri ki, bollukta ve darlıkta infak ederler. Öfkelerini yenerler ve insanların eksikliklerini affederler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Genişlikte ve darlıkta keyifli oldukları halde, keyifsiz oldukları halde, sıhhatli oldukları durumda ve hasta oldukları durumda ve bütün hallerde infak ederler. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette:

«Mallarını gece-gündüz, açıkta ve gizlide infak ederler» (Bakara: 274) buyurmuştur.

Yani hiçbir durum onları Allah'ın taatinden ve Allah'ı razı etmek için infak meselesinden geri bıraktırmaz. Allah'ın kullarına ihsan etmek, Allah'a yaklaştıran ibadetlerin en büyüklerindendir.

Abdurrezzak ve İbn Cerir, Ebu Hureyre'den rivâyet ettiler:

Allah'ın Resûlü **«Öfkesini infaz etmeğe gücü yettiği halde öfkesini yenen bir insanın kalbini Allah emniyet ve iman ile doldurur»** buyurdu.

Ahmed, İbn Abbas'tan:

«Allah katında yutulan öfkeden daha sevimli bir yutulmuş nesne yoktur. Kul öfkesini yener ve yutarsa Cenab-ı Hak onun içini imanla doldurur.»

Beyhaki, Muaz bin Enes'ten, Allah'ın Resûlü'nden:

«Kim ki bir öfkeyi yener ve yutarsa onu yerine getirme gücü olduğu halde bu yutmayı yaparsa, bütün insanların gözü önünde Cenab-ı Hak onu çağırırız, «cennet hurilerinden istediğini al» diye onu muhayyer kılar.»

Abd bin Humeyd, Buhari, Müslim, Ebu Hureyre'den.

Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

İSLÂM'DA EN GÜÇLÜ KİMDİR

«Kuvvetli, güreşte insanları yenen kimseye denilmez. Kuvvetli o kimsedir ki öfke anında nefsine hâkim olur.»

Beyhaki:

Allah'ın Resûlü, bir taşı kaldırmak hususunda yarışan bir gurubun yanından geçerken buyurdu:

«Siz kuvvetin taşları kaldırmakta olduğunu mu sanıyorsunuz?

Ancak kuvvetlilik, kişinin öfke ile dolduğu zaman, öfkesini yenmesindedir.»

İbn Cerir, Hasan'dan:

Kıyâmet gününde **«kimin Allah'ın üzerinde** (katında), **ecri var ise, o ayakta kalsın»** deniliyor. O gün ancak dünyada öfkesini yenip de bir kimseyi affeden insan ayağa kalkıyor.»

Ubeyy bin Kaab'tan Hakim rivayet etti:

«Kim ki, kendisine yüksek binaların görünmesini (verilmesini), yüksek derecelere yükseltilmesini istiyorsa kendisine zulmedeni affetsin Kendisinden kızana versin. Kendisinden uzak kaçan akrabasını ziyaret etsin.»

Beyhaki, Ali bin Hüseyin'den rivayet ediyor:

Ali'nin (Zeynelabidin kastedilmektedir) bir cariyesi abdest suyunu eline dökerken ibrik cariyenin elinden Ali'nin yüzüne düştü ve yüzünü yaraladı. Ali Zeynulabidin başını kaldırıp cariyenin yüzüne baktı. Cariye:

«Efendim, Cenab-ı Hak, müttakiler o kimselerdir ki öfkelerini yenerler» buyuruyor» dedi. Ali Zeynulabidin:

«Ey cariye, ben de öfkemi yendim» dedi. Cariye:

«Efendim, müttakiler o kimselerdir ki halkı affederler» dedi. Ali Zeynulabidin:

«Allah seni affetsin, ben de affettim» dedi. Cariye:

«Efendim, Cenab-ı Hak aynı âyetin sonunda «Allah ihsan edenleri sever» buyuruyor» deyince Ali Zeynulabidin:

«Ey cariye! Git, sen Allah rızası için hürresin, seni azad ettim» dedi.

ALLAH'IN SEVGİSİ KİMEDİR

İsfehani «Terğib ve Terhib»inde Aişe validemizden rivayet ediyor. Cenab-ı Peygamber buyurdu:

«Allah'ın muhabbeti, öfkelenip de öfkesini yenip halimlik sıfatına bürünen bir kimse için vacib olmuştur.»

Beyhaki «Şuab ul İman»da:

Bir kişi Resûlü Ekrem'den sordu:

«İman nedir?»

Cenab-ı Peygamber:

«İman sabretmek, müsamaha göstermek ve güzel ahlâktır» buyurdu.

Beyhaki, Kâab bin Malik'ten:

Beni Selim kabilesinden bir kişi Allah Resûlü'nden İslâmın ne olduğunu sordu. Cenab-ı Peygamber **«güzel ahlâktır»** dedi. Aynı kişi tekrar Resûlullah'a geldi, sordu' Cenab-ı Peygamber **«güzel ahlâktır»** dedi. Ve bu sual ve cevab beş defa tekerrür etti.

UĞURSUZLUK NEDİR

Tabarani «Evset»inde Cabir'den rivâyet etti.

Ashab-ı kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! Meymenetsizlik ne demektir?»

Cenab-ı Peygamber:

Kötü ahlâktır» buyurdu.

Tabarani «Evset»inde Âişe validemizden merfu olarak rivâyet etti:

«Meymenetsizlik kötü ahlâktır.»

El-Haraiti «Mekârımul-Ahlâk»ında Enes bin Malik'ten:

«Güzel ahlâk, tuzun buzu erittiği gibi günahları eritip yok eder» buyurdu.

Beyhaki, Enes'ten, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Kötü ahlâk imanı ifsad eder. Tıpkı «sıbr» denilen maddenin yemeği ifsad ettiği gibi!..»

Enes buyurdu:

«Deniliyordu ki; mümin, ahlâk bakımından herşeyden daha güzeldir.»

İbn-Âdiyy, İbn Abbas'tan:

«Güzel ahlâk, güneşin buzu erittiği gibi, kötülükler ve günahları eritir. Kötü ahlâk, sirkenin balı ifsad ettiği gibi, amelleri ifsad edip yok eder.»

Beyhaki zaif bir senedle Ebu Hureyre'den rivâyet etti:

«Güzel ahlâk, güneş buzu erittiği gibi hataları eritir. Kötü ahlâk, Sıbır denilen madde balı ifsad ettiği gibi, ameli ifsad eder.»

Beyhaki zaif bir senedle Said bin Ebi Burde'den, o da Ebu Musa el Eş'ari'den rivâyet etti:

«Güzel ahlâk, Allah'ın rahmetinden bir gemdir. Sahibinin burnuna takılmış onun dizginleri meleğin elindedir. Melek onu hayra çeker, götürür. Hayrda onu cennete götürür. Kötü ahlâk, Allah'ın azabından bir gemdir. Sahibinin burnuna vurulmuş, dizginleri şeytanın elindedir. Şeytan onu şerre, şer de onu cehenneme doğru sürükler, götürür!...»

Tabarani, (Evset'te) Ebu Hureyre'den:

Resûlüllah'tan dinledim, buyurdular:

«Allah'a yemin ederim, Cenab-ı Hak bir kişinin fizyonomisini ve ahlâkını güzel yarattıktan sonra onu ateşe yem kılmaz.»

Yine Tabarani «Evset'te» Ebu Hureyre'den:

«Güzel ahlâk, Âdem oğlunun saadetindendir. Kötü ahlâk da, onun şekavetindendir.»

El-Haraiti, İbn Ömer'den:

Cenab-ı Peygamber çokça şu duayı okurdu:

«Ey Allah'ım! Ben Zat-ı Kibriyandan sıhhatli, âfiyetli ve emin olmayı, güzel ahlâklı ve kadere razı olmayı istiyorum.»

İmam Ahmed, Aişe validemizden:

Resûlüllah'ın duasının cümlesinden birisi de: **«Ey Allah'ım, benim fizyonomimi güzel yarattığın gibi ahlâkımı da güzelleştir»** cümleleri idi.

El-Haraiti, Ebu Mesud el Bedri'den rivâyet etti.

Allah'ın Resûlü şöyle dua ediyordu:

«Ey Allah'ım; benim yaradılışımı güzel yaptın. Benim ahlâkımı da güzelleştir.»

İbn Ebi Şeybe ve Bezzar, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyorlar:

«Siz, halkı mallarınızla zengin edemezsiniz. (Malınız hepsine yetmez.) **Onları sizin tarafınızdan zengin eden güler yüzünüz ve güzel ahlâkınızdır.»**

KİŞİNİN GERÇEK MALI

İmam Ahmed, İbn Mesut tarikiyla Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Hanginiz var ki, varisine ait olan mal, onun öz malından ona daha sevimli olsun?»

Ashab'ı Kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! Hiçbirimiz yoktur ki, kendi malı mirasçılarına ait olan malından daha sevimli olmasın» dediler.

Resûlü Ekrem:

«Biliniz ki, sizin içinizde hiç kimse yoktur ki vârisinin malı onun öz malından ona daha sevimli olmasın. Senin malından ancak hayatında Allah için sarfettiğin senindir. Geride bıraktırdığın vârislerinin dir.»

Yine Allah'ın Resûlü devam etti:

«Siz, kimi pehlivan biliyorsunuz?»

Biz:

«Bizce pehlivan odur ki hiç kimseye yenilmez» dedik. Resûlüllah:

«Hayır, o değildir. Pehlivan o kimsedir ki, öfke anında nefsine hâkim olur.»

Yine Allah'ın Resûlü devam etti:

«Rakibin kim olduğunu biliyor musunuz?»

Biz:

«Rakib odur ki, çocuğu olmamıştır» dedi Resûlüllah:

«Hayır, rakib o değildir. Rakib odur ki hayatta iken hiçbir çocuğunu âhiret âlemine göndermemiştir.»

Bu hadisin birinci şıkkını Buhari rivâyet etmiştir. Müslim de A'meş'in rivâyetinden hadisin aslını rivâyet etmiştir.

ÖFKELENMENİN ZARARI

İmam Ahmed, Harise bin Kaddame Es-Saidî tarikiyla rivâyet ediyor. Bu zat Resûlü Ekrem'den sordu:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bana bir söz söyle hem yararlı hem de kısa olsun. Ta ki onu ezberleyeyim.»

Cenab-ı Peygamber:

«Sakın öfkelenme» buyurdu. Harise aynı suali tekrar etti. Peygamber de aynı cevabı tekrar etti. Birkaç defa bu böyle oldu. Bütün defalarda **«Sakın öfkelenme»** buyuruyordu.

İmam Ahmed, eshabi kiramın birisinden gelen bir hadisi rivâyet ediyor:

Bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bana tavsiyede bulun» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Sakın öfkelenme» buyurdu. Kişi: **«Peygamberin bu buyruğundan sonra düşündüm. Baktım ki öfke bütün şerleri derlemektedir»** dedi.

Beyhaki, Abdullah bin Âmr'dan rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü'nden beni Allah'ın gazabından uzaklaştıracak bir amele muttali kılmasını istedim. Bana **«Sakın öfkelenme»** buyurdu.

RESÛLÜLLAH'IN BÜTÜN AHLÂK KURALLARINI DERLEYEN HUTBESİ

Et Tayalisi, Ahmed, Tirmizi, Hakim, Beyhaki, Ebu Said el Hurdi'den rivâyet ettiler:

Resûlullah, bize, güneşin batışına kadar devam eden bir hutbe okudu. Onu hıfzedenler hıfzettiler. Onu unutanlar da unuttular. O hutbesinde kıyâmete kadar olacak her şeyden bahsetti. Allah'a hamd etti, sena etti. Sonra: **«Bunlardan sonra biliniz ki, dünya yemyeşil ve tatlıdır. Biliniz ki, Allah sizi dünyada halife kılmıştır. Siz nasıl amel edeceksiniz? diye bakıyor. Dikkat ediniz, dünyadan sakınınız. Dikkatli olunuz, kadınların şerrinden sakınınız. Dikkat ediniz, Ademoğulları değişik ta-**

bakalar üzerinde yaratıldılar. Bunlardan kimisi mümin olarak doğar, mümin olarak yaşar, mümin olarak ölür. Kimisi kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar ve kâfir olarak ölür. Kimisi mümin olarak doğar, mümin olarak yaşar, kâfir olarak ölür. Kimisi kâfir olarak doğar, kâfir olarak yaşar, mümin olarak ölür. Dikkatli olunuz! Gazab, öfke ateşten bir kordur. Ademoğlunun içinde alevlenir. Öfkelenen bir insanın gözlerinin kırmızılaşmasını, avurtlarının şişmesini görmez misin? Sizden herhangi bir kimse öfkeden bir şey hisettiği zaman yere yatsın. Dikkat ediniz, erkeklerin en hayırlısı öfkesi geç, dönüşü süratli olanıdır. Erkeklerin en kötüsü öfkeden dönmesi geç olan ve öfkesi süratli gelendir. Bir kişinin öfkesi süratli, dönüşü de süratli ise, o, onunladır. Bir kişinin öfkesi geç, dönüşü de geç ise o da onunladır. Dikkat ediniz, tüccarların en hayırlısı güzelce borcunu edâ eden, güzelce alacağını isteyen kimsedir. Tüccarların en şerlisi kötü bir şekilde borcunu ödeyen ve kötü bir şekilde alacağını isteyendir. Bir kişinin vermesi güzel, alması kötü ise, o da onunladır. Bir kişini nvermesi kötü, fakat taleb etmesi güzel ise o da onunladır. Dikkat ediniz! Herhangi bir kimseyi halkın korkusu hakkı söylemekten alakoymasın. Bildiği zaman söylesin. Dikkat ediniz, her hilebaz için hilesi nispetinde (kıyâmette) bir bayrak dikiliyor. Dikkat ediniz, hilenin en büyüğü halk tabakasını idare edenin hilesidir. Dikkat ediniz, cihadın en efdalı o kimsenin cihadıdır ki, hak olan bir kelimeyi zalim bir idarecinin yanında söylüyor.» Güneş batmak üzere iken Cenab-ı Peygamber:

«Dikkat edilsin, dünyadan geri kalan, dünyanın geçmiş zamanına nispeten, bu gününüzün geçmiş kısmına nispeten kalan kısmının oranındadır.»

Hakim «Nevadır ul Usul»de Behiz bin Hekim'den o da babasından dedesinden rivayet etti:

«Ben, ey Allah'ın Resûlü, bana kısa bir tavsiyede bulun ki ben ona yapışayım» dedim. Resûlü Ekrem:

«Ey Hayde oğlu Muaviye! Sakın öfkelenme. Zira SIBIR denilen maddenin balı ifsad ettiği gibi, öfke imanı ifsad ediyor.»

El-Hakim, İbn Mesut'tan rivâyet etti.

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Öfke cehennem ateşinden bir kordur. Allah herhangi birinizin (kalb) damarı üzerine onu koyuyor. Görmez misin ki, kişi öfkelendiği zaman iki gözü kıpkırmızı kesiliyor, yüzü soluyor ve damarları kabarıyor.»

Abd bin Humeyd, Ebu Hureyre'den rivâyet etti:

Resûlüllah, Ebu Bekr Sıddık'a:

«Üç şey vardır, üçü de haktır:

1 — Herhangi bir kimse bir zulüm yapılırsa, o da o zulümden göz kapar, zalimi affederse, Allah onu izzet yönünden artırır. Herhangi bir kimse bir dilencilik kapısını açarsa, onunla zengin olmak istiyorsa şüphesiz ondan ötürü Cenab-ı Hak onu azaltacaktır, azlık (fakirlik) verecektir ona.

3 — Herhangi bir kimse bir vermek kapısını (veya o silayı rahm kapısını) **açarsa, Allah ondan ötürü çokluk yönünden onu artırır.»**

İbn Ebi Şeybe, Buhari, Müslim, Tirmizi, İbn Âmr'dan rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygamber fahiş konuşmazdı. Fahiş hareketleri kabul etmezdi ve buyururdu:

«Sizin ahlâk yönünden en güzelleriniz, en hayırlılarınızdır.»

Tirmizi, Hakim ve Beyhaki, Ebu Hureyre'den rivâyet ettiler:

Allah'ın Resûlü'nden: **«İnsanları cennete en çok götüren nedir?»** diye soruldu. Cenab-ı Peygamber:

«Allah'ın takvası ve güzel ahlâktır» buyurdu.

Soruldu: **«İnsanları en fazla cehenneme götüren nedir?»**

Peygamber: **«İki içi delikli olan nesneler** (ağız ile tenasül uzvu) **dur.»**

İbn Ebi Şeybe, Âişe'den Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«İman yönünden müminlerin en kâmili, ahlâk yönünden en güzel aile efradına ve familyasına en yumuşak olanıdır.»

Ahmed, Ebu Davud, Âişe'den:

Resûlüllah'tan dinledim: **«Mümin güzel ahlâk ile geceyi ibadet, gündüzü oruçlu geçirenlerin derecelerine varır.»**

Tabarani, Ebu Hüreyre'den:

«Şüphesiz kul, güzel ahlâk sayesinde oruç ve namaz derecesine varır.»

Tabarani, ve Haraiti, Enes'ten, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet eylediler:

«Kul, güzel ahlâkın sayesinde âhiret derecelerinin büyüğüne ve konakların şereflilerine varır. Halbuki ibadeti zaiftir. Kul, kötü ahlâk yüzünden cehennemdeki derecenin en düşüğüne varır.»

Muhammed bin Nasr el Mervezi namaz bahsinde Âlâ bin Şehir'den rivâyet etti.

Bir kişi Resûlüllah'a ön cepheden gelerek:

«Ey Allah'ın Resûlü! Amellerin hangisi daha üstündür?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Güzel ahlâktır» diye cevap verdi. Sonra aynı kişi sağ cepheden Resûlüllah'a gelip:

«Amelin hangisi daha üstündür?» sordu. Resûlüllah:

«Güzel ahlâktır» dedi. Sonra aynı kişi sol taraftan Resûlüllah'a gelip:

«Amelin hangisi daha üstündür?» sordu. Resûlüllah:

«Güzel ahlâktır» dedi. Sonra aynı kişi sol taraftan Resûlüllah'a gelip:

«Amellerin hangisi daha üstündür?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Güzel ahlâk» dedi. Sonra aynı kişi arka cepheden Resûlüllah'a varıp:

Ey Allah'ın Resûlü! Amelin hangisi daha üstündür?» diye sordu. Cenab-ı Peygamber ona dönüp:

«Niçin anlamıyorsun, güzel ahlâk en üstün ameldir. Gücün yettiği kadar öfkelenme» buyurdu.

CEDELLEŞMEYİ TERKETMEK NEYİ SAĞLAR

Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mace, Ebi Ümame'den, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

«Haklı dahi olsa cedeli terkeden bir kimse için cennet ortasında bir evin kefili olurum. Şaka ile dahi olursa yalanı terkeden bir kimse için cennetin ortasında bir eve kefil olurum. Ahlâkı güzelleştiren için cennetin en güzel yerinde bir eve kefil olurum» buyurdu.

Tirmizi ve Haraiti, Cabir'den, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Benim katımda en sevimliniz ve bana meclis bakımından kıyâmet gününde en yakın olanınız ahlâk yönünden en güzel olanınızdır.»

Tabarani, Ammar bin Yasir'den Allah'ın Resûlü'nden:

«Güzel ahlâk, Cenab-ı Hakkın en büyük yaratığıdır.»

Tabarani, Ebu Hureyre'den rivâyet etti.

Allah (C.C.) İbrahim (A.S.)'a vahy göndererek buyurdu:

— Ey benim dostum! Ahlâkını güzelleştir, velev kâfirlerle dahi olsa. Bunu yaptığın takdirde ebrarla beraber cennete gireceksin. Şüphesiz benim kelimem, (hükmüm), ahlâkını güzelleştiren için **«onu arşın altında gölgelendireyim, kudsun haziresinden ona su içireyim. Komşuluğuma onu yaklaştırayım»** diye geçmiştir.

Ebu Şeyh bin Hayyan, Ebu Zer'den.

Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti: **«İbadetin en üstünü, beden için en hafifi, terazide en ağırı, dil için en kolayısını sana haber vereyim mi?»** Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü, babam ve anam sana feda olsun, haber ver» dedim, Cenab-ı Peygamber:

«Uzunca sükût et, güzel ahlâka yapış. Çünkü sen bunların ikisi gibi hiçbir amelde bulamazsın.» buyurdu.

Ebu Şeyh, Ebu Derda'dan.

Resûlü Ekrem'den rivâyet ediyor:

«Ey Eba Derda! Sana meşakkatleri hafif, sevabları büyük olan iki emri haber vereyim mi? Ki onlardan daha büyük bir amelle Allah'ın

huzuruna varmayacaksın. Onlar uzun sükût etmek ve güzel ahlâktır.»

Bezzar, Ebu Hüreyre'den, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Size en hayırlınızı haber vereyim mi?» Eshab-ı Kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bize haber ver» dediler. Cenab-ı Peygamber: **«Yaşça en büyüğünüz, ahlâkça en güzeliniz sizin en hayırlınızdır.»**

Tabarani ve İbn Hibban, Usame bin Şerik'ten rivâyet ettiler:

Eshab-ı kiram: **«Ey Allah'ın Resûlü, insanoğluna verilen en güzel, en hayırlı şey nedir?»**

Cenab-ı Peygamber: **«Güzel ahlâktır»** buyurdu.

Bezzar ve Tabarani, Enes'ten, Ümmü Habibe, Resûlü Ekrem'den:

«Ey Allah'ın Resûlü, kadının iki kocası öldükten sonra ölürse, hem kendisi hem de iki kocası cennete giderlerse, acaba bu kadın hangi kocaya verilecektir? Birinci kocaya mı, ikinci kocaya mı?»

Cenab-ı Peygamber:

«O kadına muhayyerlik verilir. O, ahlâk yönünden dünyada ona karşı hangisi daha güzel davranmış ise, onun hanımı olur cennette. Ey Ümmü Habibe, güzel ahlâk hem dünya hem âhiretin hayrını derlemiştir.»

Tabarani, Aişe'den Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti.

«Her şeyin tevbesi var. Ancak kötü ahlâkın tevbesi yoktur. Çünkü o bir günahtan tevbe eder, ondan daha şerlisine girer.»

Ebu Davud ve Nesei, Ebu Hureyre'den Cenab-ı Peygamber'den rivâyet ettiler.

«— Ey Allah'ım, şikak (ihtilâfa girmek) tan, nifaktan ve kötü ahlâktan sana sığınıyorum» diye dua ediyordu.

YOKLUĞU HALİNDE AMELLERE İTİBAR EDİLMİYEN ÜÇ ŞEY

El Haraiti, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Üç şey vardır. Onlar (veya onların bir tanesi) **kimde bulunmazsa onun hiçbir ameline itibar edilmez: Kendisini Allah'ın isyanlarından menedecek takva. Safahat ve rezaletten kendisini menedecek bir halimlik. Halkın içerisinde kendisiyle yaşamakta olan ahlâk!..»**

El-Haraiti, Âişe'den rivâyet etti:

«Meymenet güzel ahlâktır.»

El-Haraiti, Saad bin Ebi Vakkas'tan gelen bir hadisi rivâyet ediyor:

«Ademoğlunun saadetindendir güzel ahlâk.»

El Beyhaki, Aişe validemizden, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Rıfk (yumuşaklık) **meymenettir. Şıkak** (ihtilâfa girmek) **meymenetsizliktir. Allah bir hanenin ehline hayrı irade ederse, onlara rıfkın kapısını açar. Rıfk herhangi bir şeyde bulunursa onu süslendirir. Şıkak,** (ihtilâf) **herhangi bir şeyde bulunursa, onu çirkinleştirir. Haya imandandır. İman cennettedir. Eğer haya bir kişi olsaydı, halkın arasında yürüyen, salih bir kişi olurdu. Fahişelik fücurdandır. Fücur ateştedir. Eğer fahişelik bir kişi olsaydı, halkın içerisinde yürüyen kötü bir kişi olurdu.»**

Ahmed, Zühd'de Ebu Derda'dan rivâyet etti:

Ebu Derda bir gece namaz kıldı, ağladı ve **«Yarab, benim fizyonomimi güzel yarattın, ahlâkımı da güzelleştir»** diye sabaha kadar dua etti. Sabahleyin sordum:

«Ey Eba Derda! Akşamdan beri ancak güzel ahlâk hakkında dua ettin. Bu nedendi?»

Ebu Derda:

«Ey Ümmü Derda! Müslüman bir kul ahlâkını güzelleştirirse, güzel ahlâk onu cennete götürür. Ahlâkını kötüleştirirse, kötü ahlâk da onu cehenneme götürür.

İbn Ebi Şeybe, Ebi Hureyre'den:

«İnsanların iman yönünden en güzzeli ve en kâmili, ahlâk yönünden en güzelidir. Müminlerin en efdalı iman yönünden ahlâkça en güzellerîdir. Sizin hayırlılarınız kadınlarına hayırlı olanlarınızdır.»

Temam «Fevaid»inde ve İbn Asakir, İbn Ömer'den, o da, Resûlüllah'dan rivâyet etti:

«Ümmetimin en hayırlısı beşyüz kişidir. Ebdal kırk kişidir. Ne o beşyüz kişi ne de kırk kişi eksilmez o beşyüzden birisi öldü mü Cenab-ı Hak, onun yerine başkasını beşyüze katıyor. Kırktan birisi öldü

mü beşyüzden biriyle o kırkı tamamlar. Ne beşyüz kişi ne de kırk kişi eksilmezler.»

Eshab-ı kiram:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bunların amellerini bize haber verir misin?»

Cenab-ı Peygamber:

«Bu kimseler kendilerine zulmedenleri (ezebildikleri halde) affederler, kendilerine kötülük yapanlara (gücü yettiği halde) iyilik yaparlar. Allah'ın vermiş olduğundan yardımda bulunurlar. Bunun tasdiki de **«Onlar, öfkelerini yenerler, halkı affederler. Allah, ihsan edenleri sever»** âyeti celilesidir buyurdu.»

İbnu-Lâl ve Deylemi, Enes'ten, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«İsra gecesinde bana cennette yükselmiş kasır (köşkler) gösterildi. Ben **«Ey Cebrail, bu kasırlar kimindir»** diye sordum. **«Öfkelerini yenen ve halkı affeden kimselerin kasırlarıdır. Allah, ihsan edenleri sever»** diye cevap verdi.

AF TALEBİNDE BULUNMANIN FAZİLETİ

İmam Ahmed, Ebu Hureyre tarikıyla Cenab-ı Peygamber'den rivâyet etti:

Bir kişi, bir günahı işlediğinde:

«Ey Rabbim! Ben bir günah işledim. Onu benim içi naffeyle» dese Cenab-ı Hak ona cevab olarak der ki:

«Benim kulum bir günah işledi. Bildi ki Rabbi vardır, günahı affeder veya günahtan dolayı ceza verir. Ben kesinlikle kulum için günahı affettim» der. Sonra kişi başka bir günah işler: **«Ey Rabbim, bir günah işledim, onu benim için affet»** diye Allah'a yalvarır. Cenab-ı Hak **«Kulum bildi ki günahı bağışlayan, günahtan ötürü ceza veren bir Rabbi vardır. Ben kulumun günahını affettim»** der. Sonra kul bir günah işler, **«Ey Rabbim, bir günah işledim, benim için affet»** diye Allah'a yalvarır. Cenab-ı Hak, **«kulum bildi ki günahı affeden ve günahtan ötürü ceza tatbik eden bir Rabbi vardır, ben kulumun günahını affettim»** der. Sonra tekraren kul bir günah işler. **«Ey Rabbim, bir günah işledim, onu benim için affet»** diye Allah'a yalvarır. Bu sefer Cenab-ı

Hak: **«Benim kulum bildi ki, günahtan ötürü affeden veya ceza tatbik eden bir Rabbi vardır. Sizi şahit kılıyorum ki kulum için affeyledim. dilediğini işlesin»** der!... Ey okuyucu «Allah'ın azabından ancak kâfirler emin olur» kaidesini de unutma. Umud ve korku arasında yaşa...

Hadis, Sahihayn'de İshak bin Ebu Talha tarikıyla benzeri olarak rivâyet edilmiştir. (1)

CENNET HAYATI

İmam Ahmed, Ebu Hureyre tarikıyla rivâyet ediyor.

Biz:

«Ey Allah'ın Resûlü, seni gördüğümüzde kalblerimiz incelir. Biz âhiret ehli oluruz. Senden ayrıldığımızda dünya hoşumuza gider. Kadınları sever, çocukları koklarız» diye (nifaktan) yakındık.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Siz, her hal-ü-kârda benim yanımda üzerinde bulunduğunuz durumun üzerinde devam etseydiniz kesinlikle melekler elleriyle sizin ellerinizi musafaha edeceklerdi. Evlerinizde sizi ziyaret edeceklerdi. Eğer bir günah işlemeseydiniz kesinlikle Cenab-ı Hak (sizi helâk edip) **günah işleyen bir kavmi getirecekti ki, onları affeylesin.»**

Biz:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bize cennetten haber ver, onun binaları nasıldır?»

Buyurdular:

— Bir kerpiçi altın bir kerpiçi gümüştür. Onun harcı katıksız misktir. Onun çakılları inciler ve yakutlardır. Onun toprağı Zaferandır. Kim ki oraya girip nimete mazhar olursa, ümitsiz olmaz. Ölümsüz bir hayata kavuşur. Oradaki elbiseler çürümezler. Oradaki gençlik geçmez. Üç sınıf insan vardır ki, duaları reddedilmez: 1) Adaletle hükmeden idareci, 2) İftar zamanı gelinceye kadar oruç tutan, 3) Mazlum bir kimsenin bedduası, bulutlar üzerine hamledilir, ona göklerin ka-

(1) Bkz. İbn-Kesir Cild: 2, Sahife: 117-Darul Endülüs Beyrut. Durul-Mensur Cild: 2, Sahife: 75-76-M. Halebî Kahire.

pıları açılır. Rabbi ona: **«Benim izzetime yemin ederim, kesinlikle sana yardım edeceğim, velev ki bir zaman sonra dahi olsa»** der.

Hadisi Tirmizi ve İbni Mace başka bir vecihten rivâyet etmişlerdir.

«(155) O takva sahibleri ki fahiş bir harekette bulunduklarında veya nefislerine zulmettiklerinde Allah'ı anarlar ve günahları için af talebinde bulunurlar. Allah'tan başka günahları affeden kim vardır...«

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

İmam Hanbel, Veki'den, o Süfyani Sevri'den, o Osman bir Muğire es Sakafi'den, o Ali bin Rebia'dan, o ESMAE bin Hakem el-Fezari'den, o Hz. Ali'den rivâyet ediyor:

Ben Resûlü Ekrem'den bir hadisi dinlediğim zaman, Allah, dilediği kadar onunla beni yararlandırır. Başkası Resûlüllah'tan bana bir hadis naklederse ona o hadisin doğruluğuna dair yemin verdiriyorum Bana yemin ettiği zaman onu tasdik ederim. Buna binaen doğruluğun duruğunda bulunan Ebu Bekir, bana Resûlüllah'tan nakletti. **«Herhangi bir kişi bir günah işlerse, sonra güzel bir abdest alıp yerli yerine getirirse, sonra o abdestle iki rekât namaz kılar ve Cenab-ı Haktan af talebinde bulunursa Cenab-ı Hak onu affeder.»**

Hadisi bu şekilde Ali bin El Medini, El Humeydi, Ebu Bekr bin Ebu Şeybe, Sünen ehli, İbn Hibban Sahahinde, Bezzar ve Darekutni çeşitli senedlerle Osman bin Muğire'den rivâyet etmişlerdir. Tirmizi «Hadisi hasendir» demiştir. Bu hadisi, Müslim'in Sahihinde Emirilmü'minin Ömer bin Hattab'tan rivâyet ettiği hadis de tekid etmektedir:

Resûlüllah'tan dinledim: **«Sizden herhangi bir kimse abdestini tam yerine getirirse, sonra (Eşhedü enlâilâhe illâllahu vahdehu lâ şerike lehu ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu)** «Allah'tan başka mabud olmadığına, biricik mabud olduğuna, onun ortağı olmadığına şahitlik ederim ve şahitlik ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve resulüdür» **dese, böyle bir kimseye cennetin sekiz kapısı açılır. Hangisinden isterse cennete girer.»**

Sahihayn'de Emirilmü'minin Osman bin Affan'dan gelen bir hadiste, Hz. Osman, Resûlüllah'ın abdestini bilmek istiyenlere göstermek

üzere Abdest aldı. Daha sonra: **«Resûlüllah'tan, kim ki abdestime benzer bir abdest aldıktan sonra iki rekât namaz kılarsa, o iki rekâtın içinde nefsi ile hiçbir muhaveresi ve konuşması olmazsa, onun geçmiş günahları onun için affolunur, dediğini dinledim»** dedi.

Bu hadis, dört İmam ve Raşid Halifeler tarikiyle geçmişler ve geleceklerin efendisi, âlemlerin Rabbisi'nin Resûlü'nden böyle gelmiştir. Nitekim Kur'an da bizim bahis konumuz olan âyetiyle buna delâlet etmektedir. Bu hadisten anlaşılıyor ki, günahtan cayıp af talebinde bulunmak asilere yarar sağlar!..

Abdurrezzak, Enes bin Malik tarikıyla rivâyet etti:

«Kulağıma geldi ki, bu âyeti-celîle nazil olduğu zaman İblisi lein ağladı!..»

İBLİS İNSANLARI NEYLE HELÂK EDER

Hafız Ebu Ya'la, Ebu Bekr Sıddik tarikiyle rivâyet etti:

Lâilâheillallah ve istiğfarı çokça getiriniz. İkisini çokça kullanınız. Çünkü İblis dedi ki:

«İnsanları günahlarla helâk ettim. Onlar da beni lâilâheillallah ve istiğfar ile helâk ettiler. Bunu görünce onları heva ve hevesleriyle helâk ettim. Onlar sanırlar ki, hidayettedirler. (Oysa dalâletteler)».

Bu hadisin metninde olan Osman bin Matar ve hocası zaiftirler. Biline.

İmam Ahmed müsnedinde Ebu Said tarikıyla Resûlüllah'tan rivâyet ediyor:

İblis:

«Ey Rabbim! Senin izzetinle yemin ederim, durmadan Adem-oğullarını saptırmaya çalışacağım. Onların ruhları cesedlerinde oldukça bu faaliyete devam edeceğim» dedi. Cenab-ı Hak, İblis'e karşılık olarak:

«Benim izzet ve celâlimle yemin ederim, kullarım benden af talebinde bulundukça onları affedeceğim» buyurdu.

Hafız Ebu Bekr el Bezzar, Enes tarikiyle rivâyet ediyor:

Bir kişi Allah'ın Resûlü'ne gelip:

«Ey Allah'ın Resûlü! Ben bir günah işledim» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Bir günah işlemiş isen Rabbinden af talebinde bulun» buyurdular. Kişi:

«Ben af talebinde bulunuyor, tekraren günah işlemeye dönüyorum. Bu olur mu?«

Cenab-ı Peygamber:

«Sen her ne zaman ki, günah işlersen dönüş yap, Rabbinden af talebinde bulun.» buyurdu.

Ve Cenab-ı Peygamber, dördüncü defa cevab vererek dedi:

«Şeytan usanıncaya kadar Rabbinden af talebinde bulun» dedi. (1).

«Allah'tan başka günahları affeden kim vardır?..»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

İmam Ahmed, Muhammed bin Mus'ab tarikıyla El Esved bin Serik'den rivâyet ediyor. Resûlü Ekrem'e bir esir getirildi. Ve esir Peygamber'in huzurunda:

«Ey Allah'ım, ben sana tevbe ediyorum, Muhammed'e değil» dedi.

Cenab-ı Peygamber, bunun üzerine şunları söyledi:

«Bu esir, hakkın sahibi için hakkı tanıdı.»

El-Beyhaki, Ebi Derda tarikiyle Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Ademoğlunun her konuştuğu aleyhinde yazılır. Binaenaleyh Ademoğlu bir günah işlediğinde ve o günahtan Allah'a dönüş yapmak istediğinde yüksek bir yere gelsin, iki elini Allah'a uzatsın ve sonra şunu desin:

— Şüphesiz ben sana tevbe ediyor, dönüş yapıyorum. Bu günah ve işlediğim hatadan ötürü sana yalvarıyorum. Ona artık hiçbir zaman dönüş yapmayacağıma söz veriyorum.»

Bu kişi, o işine dönüş yapmadıkça Cenab-ı Hak onu affeder.

El Beyhaki, Âişe validemizden rivâyet ediyor.

Allah'ın Resûlü şu duayı okuyordu:

«Ey Allah'ım! Beni iyilik yaptıklarında sevinenlerden, kötülük yaptıklarında af talebinde bulunanlardan eyle.»

---

(1) Bkz. İnb Kesir 2/116-117 Dar. End. Beyrut. Ed-Durul Mensur 2/78-79-M. Halebî Kahire.

El Beyhaki, Ebu Hureyre tarikiyle rivâyet ediyor. Allah'ın Resûlü buyurdular:

Dört sınıf vardır. Küdus bahçesinde (cennette) dirler:

1) Lâilâheillellaha sığınıp onun hakkında şüpheye düşmeyen kişi,

2) O kişi ki, bir iyilik işlediğinde sevinir ve o iyilikten dolayı Allah'a hamdeder.

3) Bir kötülük işlediğinde hoşuna gitmez ve Allah'tan af talebinde bulunur.

4) O kişi ki, kendisine bir musibet geldiğinde **«Biz, Allah içiniz ve bizler Allah'a dönüş yapıcılarız»** der.

GÜNAHDA İSRAR ETMEK HELÂK EDER

«Yaptıklarında bildikleri halde israr etmezler...»

Bu âyeti celîle hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Bildikleri halde onlar bir günah üzerinde durmazlar. Biliyorlar ki, af talebinde bulunan kul için Allah affeder. Tevbe edenin tevbesini kabul eder.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler: «Yanlış yaptığınızda israr etmekten kaçınınız. Çünkü ancak daha önce; israr edenler helâk olmuşlardır. Allah'ın korkusu, Mevlânızın haram kıldığını yapmaktan onları geri bıraktırmadı. Herhangi bir günah işledikleri-nde tevbe etmediler. Ta ki ölüm gelip çatıncaya kadar buna devam ettiler ve böylece helâk oldular.»

İmamı Ahmed, Abd bin Humeyd (El Edeb ul Müfred) inde, Buhari, İbn Merduveyh ve Beyhaki, İbn Âmr'den o da Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Rahmediniz ki, rahmolasınız. Affediniz ki, affolasınız. Sözü kabukdan ibaret kalanlara yazıklar olsun. İşlediklerinin üzerinde bildikleri halde ısrar eden inatçılara da yazıklar olsun.»

GÜNAHDA İSRAR ETMEK NASIL OLUR

İbn Ebi Dünya, İbn Abbas tarikıyla rivâyet etti:

«Her günah ki kul, onun üzerinde israr ediyor, o büyüyor. Halbuki kulun kendisinden cayıp da tevbe ettiği günah büyük değildir.»

Abdurrezzak ve İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet ettiler:

«Kasten günah işlemek, israr sayılır. Ancak kul ondan tevbe ederse silinir.»

El Beyhaki. Evzai'den rivâyet ediyor:

«Israr, kulun günahı işleyip de onu hafif görmesidir.»

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

«Yaptıklarında bildikleri halde israr etmezler» ki, ana yoldan kaysınlar, af talebinde bulunmasınlar. Çünkü onlar günah işlediklerinden sonra af talebinde bulunmayı bilirler..»

Abd bin Humeyd, Ebu Davud, Tirmizi, Ebu Ya'la ve İbn Cerir, Ebu Bekr Sıddik'ten rivâyet ettiler:

İstiğfar eden bir kimse, ısrar etmiş sayılmaz. Velev ki, günde yetmiş defa günaha dönüş yaparsa dahi.»

«(136) İşte onların mükâfatları Rablerinin affetmesi ve ağaçları altında nehirler akan cennetlerdir. Orada ebedi kalıcıdırlar. İyi davrananların ne güzel ecridir bu...»

Bu âyet hakkında gelen tek eser:

İbn Ebi Hatım, Mukati'lden rivâyet ediyor:

«Allah'ın taatiyle amel edenlerin ecri olan cennet ne güzeldir.»

«(137) Sizden önce nice sünnetler (Allah'ın Kanun ve âdetleri) geçti. Öyle ise yeryüzünde geziniz ve yalancıların sonunun nasıl olduğuna bir bakınız...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir bu âyetin tefsirinde: **«Bunun benzeri, Peygamberler etbaından olan ve sizden önce geçmiş ümmetler için de cereyan etti.**

Sonra netice Peygamberlerin ve etbaının oldu. Helâk de kâfirler üzerine vaki oldu» diyor.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ediyorlar:

«Sünnetler, hayır ve şerde kâfir ve müminler arasında nöbetleşe yer değiştirmek demektir. Yani bu tedavül, bu yer değiştirme, bu çatışma sizden önceki ümmetler için de cereyan etmiştir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Katade'den rivâyet ettiler:

Âyetin: **«Yalancıların sonunun nasıl olduğuna bir bakınız»** cümlesinden maksat, daha önce geçmişlerin ve sizden önceki ümmetlerin sonlarının nasıl olduğuna bir bakınız, demektir. Onların kötü neticeleri şu oldu: Allah onlara az bir zaman dünya ve dünya malıyla sevinmeyi verdi, sonra ateşe doğru gittiler!»

«(138) Bu (yeryüzünde gezip yalancıların sonunu görmek), **insanlar için beyan, muttakiler için ise, bir nasihat bir hidayettir...»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Şeybe «El-Mesahif» adlı eserinde Said bin Cübeyr'den rivâyet ediyor:

«Âl- İmran sûresinin ilk inen âyeti bu âyettir. Sonra geri kalan kısmı Uhud günü inmiştir.»

İbn Cerir Hasan'dan rivâyet ediyor:

Bu âyetteki ismi işaret (HAZA kelimesi) Kur'an'a işarettir. **«Bu insanlar için beyandır»** sözü Kur'an insanlar için beyandır demektir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Buradaki ismu işaret (HAZA) Kur'an'a râcidir. Cenab-ı Hak Kur'an'ı bütün insanlara genel olarak açıklama yapmıştır. Muttakiler için özel olarak hidayet ve nasihat kaynağı kılmıştır.»

Said bin Mansur ve Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Şa'bi tarikiyle rivâyet ettiler:

«Bu (kitap), **körlükten görmeye yetişmek ve açıklamakdır. Dalâletten hidâyettir, cehâletten de mevize ve nasihattır.»**

«(139) Ey müslümanlar, sakın ha gevşemeyiniz, üzülmeyiniz. Eğer mümin iseniz kesinlikle en üstünsünüzdür...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, Zührî'den rivâyet ediyor:

Resûlüllah'ın eshabı arasında (UHUD'da) şehid düşmek ve yaralanmak çoğaldı. Öyle ki, her kişinin kalbine bir üzüntü çöktü. Cenab-ı Hak bunun üzerine Kur'an-ı indirdi. Daha önce geçmiş ümmetlerden herhangi bir kavme tatbik ettiği tedavinin en güzel şekliyle Kur'an'da müminler arasında tedaviyi icra etti ve **«Sakın ha gevşemeyiniz, üzülmeyiniz»** âyetinden **«De ki evlerinizde dahi olsaydınız yine öldürülmesi yazılmış olanlar mutlaka vurulup yatacakları yeri boylardı»** (Al-i İmran) âyetine kadar indirdi.

İbn Cerir, El Ufi tarıkıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Uhud günü (halâ müslüman olmayan ve müşrik süvarilerin kumandanı) Halid bin Velid yönelip geldi Müslümanların üzerinde bulundukları dağa çıkmak istedi. Cenab-ı Peygamber, **«Ey Allah'ım, onlar bizim üzerimize çıkmasınlar»** diye duada bulundu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Sakın gevşemeyiniz, üzülmeyiniz, mümin iseniz kesinlikle en üstünsünüz»** âyetini indirdi.

İbn Cerir, İbn Cüreyc'ten rivâyet ediyor:

Allah Resûlünün arkadaşları savaş günü UHUD vadisine doğru kaçıştılar. **«Peygamber ne oldu, filân sahabi ne yaptı»** diye birbirlerinden sordular ve birbirlerinin matemini tuttular. Aralarında **«Peygamber şehid olmuştur»** dediler. Bir üzüntü ve bir sıkıntı içerisine girdiler. Onlar bu halde iken müşriklerin süvari birliğinin kumandanı ve halen müslüman olmayan Halid bin Velid onların üstündeki dağa çıktı. Uhud dağı üzerinde müşriklerin iki tarafı da vardı. Müslümanlar da aşağıda derenin içinde bulunuyorlardı. Onlar, Cenab-ı Peygamberi gördüklerinde sevindiler. Cenab-ı Peygamber şu duada bulundu:

«Ey Allah'ım, senden başka bizim bir kuvvetimiz yok. Şu neferler haricinde bu diyarda sana kulluk yapan hiç kimse yok. Onları helâk etme.»

Bu esnada müslümanlardan bazı neferler okçu idiler. Sıçradılar, dağa çıktılar. Müşrik atlılarını ok yağmuruna tuttular. Allah (celle) müşrikleri böylece kaçırttı, müslümanlar da dağa çıktılar. Bu mace ralar ve olaylar, bu âyetin mânâsıdır: **«Eğer mümin iseniz siz üstünsünüzdür.»**

İbn Cerir, Mücahid tarikiyle rivâyet ediyor:

«LÂTEHİNÛ» zaif olmayınız. Yani zafiyet göstermeyiniz, demektir.

İbn Ebi Hatım, Dahhak'tan rivâyet ediyor:

«Siz, en üstünsünüz yani galipsiniz.»

«(140) Eğer size bir yara isabet etti ise o kavme de onun kadar yara isabet etmiştir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Ayetteki (KARH) tâbiri yara ve öldürme mânâsınadır.»

Abd bin Humeyd, Asım'dan rivâyet etti:

«KARH kelimesini KÜRH şeklinde okumuştur.» (Fakat mânâ aynıdır.)

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivâyet ettiler:

«Eğer Uhud gününde sizden şehid edilenler var ise, siz de Bedir gününde onlardan öldürdünüz, demektir.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Müslümanlar Uhud günü yaralı oldukları halde gecelediler. İkrime, işte onlar hakkında bu âyet nazil oldu, diyor.»

«(140) O günleri, insanlar arasında nöbetleşe döndürürüz.» Ve yine onlar hakkında, **«Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da sizin acı çektiğiniz gibi acı çekmektedirler.** (Nisa: 104)» âyeti nâzil oldu.

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, İbn Cüreyç tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«O günleri, insanlar arasında nöbetleşe döndürürüz» âyetinin yorumunda şunu söyledi:

Cenab-ı Hak, Uhud'da, Peygamber ve sahabelere karşı (muvakkat) zaferi müşriklere verdi. Kulağıma geldiğine göre müşrikler Uhud gününde müslümanlardan yetmiş kişiyi şehid ettiler. Tıpkı müslümanların Bedir gününde müşriklerden esir ettikleri kadar. Zira Bedr gününde müşriklerden esir edilenlerin adedi yetmiş üç kişi idi.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivâyet ederler:

Cenab-ı Hak günleri döndürücü olarak kılmıştır. Bazan şunların lehine tecelli eder, bazen onların. Nitekim kâfirler Uhud gününde Resûlü Ekrem'in ashabına (muvakkat) bir galebe çaldılar.»

İbn Cerir, Katade'den rivâyet ediyor:

Katade **«Allah'a yemin ederim, eğer günlerin bu şekilde döndürülmesi olmasaydı, müminler tam belirmezdiler. Fakat Cenab-ı Hak bazen mümine karşı kâfire fırsat veriyor. Mümini kâfirle belâlandırıyor. Ta ki, Cenab-ı Hak kendisine itaat edenleri kendisine isyan edenlerden, doğruyu yalancıdan ayırsın»** diyor.

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etmiştir:

«Âyet-i celîlenin mânâsı: Bir gün sizin içindir, bir gün de aleyhinizdedir, demektir.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Sirin'den rivâyet etmiştir:

«Âyetteki «NAS»tan maksat, idarecilerdir. Yani o günler idareciler arasında döndürülür. Bazen lehlerinde bazen aleyhlerinde olur.»

İbn ul Munzir, Ebu Cafer'den rivâyet etti:

«Hakkın bir devleti vardır, batılın bir devleti vardır. Hakkın devletindedir ki, İblis Adem'e secde etmekle emrolundu, böylece Adem (A.S.) İblis'e galebe çaldı. Adem (A.S.) ağaçla müptelâ kılındı. Ağaçtan yedi. Böylece İblis, Adem'e (A.S.) galebe çaldı.»

İbn Cerir ve İbn-Ul-Munzir, İbn Cüreyc tarikiyle İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«(140) Allah îman edenleri bilsin ve sizden şahitler edinsin diye» âyetinin yorumunda şunları söylüyor: Müslümanlar Rablerinden:

«Ey Rabbimiz, bize Bedir günü gibi bir gün göster. O günde müşriklerle savaşalım ve bu hususta hayırlı bir imtihan verelim. Bu günde şehid olmayı arayalım.» diye dilekte bulunup dururlardı.

Böylece Uhud gününde müşriklerle karşı karşıya geldiler. Cenab-ı Hak onlardan şehitler edindi. Yani yetmiş küsuru şehid düştü.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Dahhak'tan rivâyet ettiler:

Müslümanlar Bedir gününe benzer bir günün kendilerine gösterilmesini Rablerinden istiyorlardı. Ki, orada hayırlı bir imtihan versinler.

Orada şehitlik şerefine ersinler. Cennetteki hayat rızık olarak onlara verilsin. Bunun üzerine Uhud günü karşılaşma oldu. Cenab-ı Hak onlardan şehitler edindi.

İşte onlardır, Cenab-ı Hak: **«Sakın Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyiniz»** diye haklarında âyet indirmiştir.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

«Allah, îman edenleri bilsin» cümlesi üzerinde Cenab-ı Hak dostlarına şehitlik mertebesi vermek suretiyle ikram eder. Bu şehitlik mertebesini düşmanlarının eliyle veriyor. Sonra emirlerin oluşması ve neticeleri Allah'a itaat eden kimseler için olur.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ
اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جٰهَدُوْا مِنْكُمْ
وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ
قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ ۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوْهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا
مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوْلٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۭ اَفَاۗىِٕنْ مَّاتَ
اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ ۭ وَمَنْ يَّنْقَلِبْ عَلٰي عَقِبَيْهِ
فَلَنْ يَّضُرَّ اللّٰهَ شَيْـــًٔا ۭ وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا
كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوْتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتٰبًا مُّؤَجَّلًا ۭ وَمَنْ
يُّرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۭ
وَسَنَجْزِي الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِّنْ نَّبِيٍّ قٰتَلَ ۙ مَعَهٗ
رِبِّيُّوْنَ كَثِيْرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوْا لِمَآ اَصَابَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوْا وَمَا اسْتَكَانُوْا ۭ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا
كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوْا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِيْٓ
اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَي الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰىهُمُ
اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ۭ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

(141) Ve Allah iman edenleri arıtmak ve kâfirleri yok etmek için böyle yapar.

(142) Yoksa içinizden cihad edenleri ve sabredenleri Allah bilmeden siz cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz?

(143) Siz ölüme kavuşmazdan önce onu temenni ediyordunuz. İşte onu baktığınız halde gördünüz.

(144) Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondan önce Peygamberler geçmiştir. Eğer Muhammed ölürse veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz?

Kim ki, geriye dönerse kesinlikle Allah'a hiçbir zarar vermez. (Zararı ancak kendisinedir.) Gelecekte Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir.

(145) Allah'ın izni olmadan hiçbir nefis ölmez. O belli bir vakte bağlanmıştır. Kim ki, dünya sevabını isterse dünyadan ona veririz. Ahiret sevabını istiyene de ondan veririz. Ve şükredenleri mükâfatlandıracağız.

(146) Nice Peygamberin beraberinde Rabbe kul olmuş pek çok kimseler harb ettiler. Allah yolunda kendilerine isabet eden belâlardan ötürü gevşemediler, yılmadılar ve boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.

(147) Onların sözleri ancak «Ey Rabbimiz günahlarımızı bizim için affeyle. Emrimizdeki israfımızı da... Ayaklarımızı iyice yerleştir. Bizi kâfir kavme galip getir.» dir.

(148) İşte bu yüzden Allah da onlara dünya sevabını ve âhiret sevabının da güzelini verdi. Allah iyilik yapanları sever.

TEFSİR

(142) **«Allah sizden olan mücahidleri ve sabredenleri bilmezden önce cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz?»**

Bu Âyeti Celîle, cihadın farz-ı kifâye olduğuna delildir. (Bazı durumlarda farz-ı ayındır.)

(143) **«Siz daha önce ölümü temenni ediyordunuz.»** Ölümden maksat, savaştır. Zira savaş ölümün sebeplerinden birisidir. Veya ölümden maksad, şehitliktir. Bu takdirde hitap Bedir savaşında bulunmayan ve şehitlik isteyen ashabadır. Onlar Rasûlüllah ile bir savaşa katılıp Bedir şehidlerinin elde ettiği şerefi elde etmek istiyorlardı ve bunun için de Uhud gününde savaş meydanına çıkmakta ısrar ettiler.

(144) **«Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondan önceki Peygamberler ya ölüm veya öldürülmekle gittikleri gibi O da dünyadan gidecektir. Bakî Allah'dır.»**

Âyeti Celîle, Rasûlullah'ın hüviyetini tesbit etmekle beraber vazîfesinin sınırlarını da çizmektedir.

Rivâyete göre, El Harisî soyundan gelen Kamie oğlu Abdullah, Resûlüllah'a bir taşı atıp dörtlük dişlerini kırıp yüzünü kanattığı zaman, Umeyr oğlu Mus'ab ki, bayraktar idi. Resûlüllah'ı müdafaa edip mel'un Kamie oğlunun darbesiyle şehid düşünceye kadar dayandı. Abdullah mel'unu zannederdi ki, Resûlüllah'ı da öldürmüştür. Bunun üzerine **«Muhammed'i öldürdüm»** deyince, birisi bütün gücüyle, **«Dikkat edilsin Muhammed öldürüldü.»** diye bağırmaya başladı. Bunun üzerine halk birbirine karıştı. Resûlüllah ise, şöyle haykırıyordu:

«Ey Allah'ın kulları bana geliniz.» Böylece eshaptan otuz kişi Resûlüllah'ın yanında toplaştı. Müşrikler dağılıp gidinceye kadar onu korudular.

Bâzıları **«Keşke Übey oğlu Abdullah Ebu-Süfyan'dan bizim için dokunmamazlık sözünü almış olsaydı.»**, münafıklardan bazıları da **«Eğer Muhammed Peygamber olsaydı öldürülmezdi. Ey Medineliler ve Mekke'liler! Kardeşlerinize (müşrikleri kasdederek) ve eski dininize**

dönünüz» diyecek kadar ileri gittiler. Bunun üzerine Malik oğlu Enes'in amcası Nâdir oğlu Enes şöyle haykırdı: **«Ey kavm! Eğer Muhammed öldürülmüş ise, şüphesiz ki. Muhammed'in Rabbi diridir. Ölmez. Peygamberden sonra acaba yaşamaktan ne zevk alacaksınız? Öyleyse Peygamber niçin savaşıyor idiyse siz de aynı mânâ için savaşa devam ediniz!»** dedikten sonra şöyle devam etti. **«Ey Allahım! Şu zaif imanlıların dediklerinden ötürü senden özür diler ve ondan kaçınır sana sığınırım.»** Böylece kılıcını bağladı ve şehid düşünceye kadar çarpıştı. Bunun üzerine, **«Muhammed ancak bir Peygamberdir.»** Âyeti Celîlesi nâzil oldu.

145) **«Hiçbir nefis Allah'ın izni olmadan ölemez.»** Allah dileyecek veya Ölüm Meleğine izin verecek ondan sonra ölecek.

Yani ölüm korkusundan savaşmaktan kaçınmayınız. Savaş illa öldürücüdür kanaatini taşımayınız. Zira her nefsin bir müddeti vardır. Ne bir saat ondan önce ne bir saat ondan sonra ölemez.

«Kim ki, dünya sevabını isterse dünyadan ona veririz.»

Uhud savaşında ganimetlerle meşgul olanları savaşa teşvik eder. Zira Müslümanlar ilk etapta müşriklere hücum edip onları kaçırttılar. Başlayıp ganimetleri toplamaya düştüler. Okçular bu durumu gördüklerinde yerlerini bırakıp ganimetin payimal edilmesine katıldılar. Müşrikler fırsatı kollayıp arkadan Müslümanları mağlûp ettiler.

Âyeti Celîledeki Peygamberlerle beraber savaşan Allah kullarından maksad, ya takva sahibi âlimler veya Rablerine tapan ibadetçiler veya cemaatlerdir. Onlar birlikte savaştıkları Peygamber veya kendilerinden bir cemaat öldürülürse gevşemez, zayıflık göstermez ve düşmana başeğmezlerdi. Peygamberlerin sonuncusu ve yücesi bulunan Muhammed'in (A.S.) beraberindekiler de böyle olmalıdır. Ve oldular.

Peygamberin savaşçıları, Rabbanî olmalarına rağmen, günah ve israfı nefislerine atfedip muvaffak kılmayı ve kâfirlere galip getirmeyi de Allah'a isnat ederlerdi. Böylece Allah onlara hem dünya sevabını hem de âhiret sevabının güzelini ihsan etti.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)
(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(141) Ve Allah îman edenleri arıtmak için ve kâfirleri yok etmek için böyle yapar...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, İbn Munzir, İbn Cüreyc tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

Bu âyetteki, Temhis etmek, belâlandırmak, denemek ve tecrübe etmek demektir. Ayetteki Mahak Fiili ise eksiltmek demektir.»

İbn Saad, Muhammed bin Sirin'den rivâyet etti:

Bu zat, bu âyeti celîleyi okuduğu zaman şöyle dedi:
«Yarab, bizi dene, tecrübe et, fakat kâfirlerden kılma!»

İbn Kesir «Temhis, günahları keffaretlendirmektir. Allah, îman edenleri arıtmak (günahlarını keffaretlendirmek) — eğer günahları var ise, yok ise derecelerini yükseltmek — için, bunlara isabet edilenin isabet etmesine izin vermiştir. Ve kâfirleri de eksiltmek için... Çünkü onlar muzaffer oldukları zaman zulüm yaparlar, aşırı giderler. Bu zulüm ve aşırı gitmek de onların yok olmalarına, helâk olmalarına sebeb olur.

«(142) Yoksa içinizde cihad edenleri ve sabredenleri Allah bilmeden siz cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz...»

Bu âyet hakkında gelen bir eser:

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, İbn İshak'tan rivâyet ettiler:

«Allah, sizden cihad edenleri bilmezden, onları şiddetle denemezden, hoşunuza gitmiyen hâdiselerle onları belâlandırmazdan önce Cennete girmenizi, benim katımdaki sevabın kerametini elde etmenizi mi sanıyordunuz? Sizden cihad edenleri Allah bilmezden önce, yani onları şiddetle denemeden, ve hoşunuza gitmeyen hadiselerle onları müptelâ kılmadan önce, bu olmaz. Bununla, sizden gelen îmanın doğruluğunu ve size benim yolumda isabet eden felâketlere karşı sabrınızı bilmiş olayım.»

«(143) — Siz ölüme kavuşmazdan önce onu temenni ediyordunuz. İşte baktığınız halde onu gördünüz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hatım, El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

Resûlüllah'ın eshabından bir gurup **«keşke Bedir'de şehid olanlar gibi biz de öldürülüp şehid olsaydık»** veya **«keşke Bedir'in gününe benzer bir gün bizim için de olsaydı ki orada müşriklerle harbedelim ve hayırlı bir deneme ile orada belâlanalım, şehitlik cennet hayat ve rızkı orada arayalım.»** deyip dururlardı. Böylece Cenab-ı Hak, onları Uhud'a götürdü, ölümle karşı karşıya bıraktı. Allah'ın dilediği hariç diğerleri sebat etmediler ve Cenab-ı Hak bunun üzerine bu âyeti celîleyi indirdi.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ediyor:

Sahabelerden bazı kimseler Bedir'de bulunmadılar. Onlar Bedir gibi bir savaşı daima temenni edip duruyorlardı. Ki ona katılsınlar, ondan ötürü ecir ve Bedir ehline isabet eden hayrı elde etsinler. Uhud günü olduğu zaman, onlardan kaçan kaçtı. Cenab-ı Hak bu kaçıştan ötürü bu âyeti celîle ile onları kınadı.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Rebia'dan ve Katade'den rivâyet ettiler:

Mü'minlerden bir gurup, Bedir'de bulunmamışlardı. Bedir'lilere Allah tarafından verilen faziletten mahrum kalmışlardı. Daima bir savaş temenni ederlerdi ki, savaşsınlar. Böylece savaş onlara sevkedildi. Medine'nin bir nahiyesinde Uhud günü savaş koptu. Ve bundan dolayı Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.»

İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet etti:

Kulağıma geldiğine göre Resûlüllah'ın eshabından bazı kimseler: **«Eğer biz de Peygamberlerle beraber düşmana rastlasak yemin olsun şöyle şöyle yaparız»** derlerdi. İşte bundan ötürü bununla müptelâ kılındılar. Allah'a yemin ederim ki, hepsi dediklerinde Allah'a karşı sadık çıkamadılar ve böylece Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.»

Süddi'den rivâyet edilmiştir:

Sahabeden bir gurup Bedir'de bulunmamıştı. Bedir ehlinin faziletini gördüklerinde şöyle dua ettiler:

«Yarab, biz Bedir gününe benzer bir günü bize göstermeni zât-ı Kibriyandan istiyoruz ki, orada hayır yönünden denenmiş olalım.»

Böylece Cenab-ı Hak Uhud'u onlara gösterdi ve onlar için bu âyeti celîleyi indirdi.

«(144) Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce peygamberler geçmiştir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn-ul-Munzir, Kuleyb'ten rivâyet etti:

Hz. Ömer bize bir hutbe iradetti. Minber üzerinde Âl-i İmran sûresini okuyordu ve diyordu ki **«Âl-i İmran sûresi, Uhud'ludur»**. Yani Uhud'da nazil olmuştur. Sonra Ömer şöyle devam etti: **«Uhud gününde Resûlüllah'ın etrafından dağıldık. Dağın üstüne çıktım. Bir Yahudinin «Muhammed öldürüldü» dediğini işittim. Ben, hiç kimseyi Muhammed öldürüldü diye işitmiyeyim. İşittiğim takdirde onun boynunu vuracağım, dedim. Baktım ki Resûlü Ekrem orada duruyor. Halk yeniden onun etrafına dönüş yapıyor. İşte bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.»**

İbn Cerir, El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«UHUD gününde Resûlü Ekrem beraberinde küçük bir gurup sahabe olduğu halde bir tepeye çıktılar. Halk kaçıvordu. Yolun kenarında birisi durmuş, onlardan soruyordu:

«Allah'ın Resûlü ne yaptı?» Onlar onun yanından geçtikçe o bu suali tekrar ediyordu. Onlar da:

«Allah'a yemin ederiz ki, ne olduğunu bilmiyoruz.» diye cevap veriyorlardı. Bu kişi:

«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, eğer Resûlüllah öldürülmüş ise, elimizi onlara vereceğiz (sulh edeceğiz') Onlar bizim aşiretlerimiz ve kardeşlerimizdirler» deyip duruyordu. Ve dediler, **«Eğer Muhammed diri olsaydı kaçmazdık lâkin o öldürülmüştür.»** Ve böylece kaçmalarına ruhsat (fetva) buldular. Cenab-ı Hak, bunun üzerine **«Muhammed ancak bir peygamberdir»** âyetinin tamamını indirdi.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Rabia'dan rivâyet ettiler:

Bu âyet, Uhud gününde Müslümanlara gelen ölüm ve yaralar isabet ettiği zaman indi. Onlar birbirlerinden Allah'ın Peygamberini sordular **«öldürülmüştür»** dediler. Onlardan zaif îmanlı bir gurup **«Eğer Peygamber olsaydı öldürülmezdi»** dediler.

Peygamberin îmanca yüce sahabelerinden bir gurup da **«Peygamberiniz neyin üzerinde savaşmış ise, siz de, onun üzerinde savaşınız, ya Allah sizin için fethi müyesser edecek veya siz de öldürülmek ve şehit olmak suretiyle Peygamberinize kavuşursunuz»** dediler.

Bize denildi ki «Muhacirlerden bir kişi Ensarlı bir kişinin yanından geçti. Ensarlı kanlar içerisinde kıvranıyordu. Muhacir Ensarlının adını alarak: **«Ey filan, sen Muhammed'in öldürülmüş olduğunu sezdin mi?»** O yaralı Ensari: **«Eğer Muhammed (S.A.V.) öldürülmüş ise, muhakkak o vazifesini tebliğ etti. Siz dininizi müdafaa etmek hususunda savaşınız.»** diye cevap verdi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Muhammed ancak bir Peygamberdir. Ondan önce Peygamberler geçmiştir»** âyeti celîlesini indirdi.

Bu âyetin sonunda **«Eğer ölür veya öldürülürse, siz topuklarınızın üzerinde dönüş mü yapacaksınız?»** cümlesinden maksat, siz imanınızdan sonra irtidat edip kâfir mi olacaksınız, demektir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den bu hadisin benzerini rivâyet etmişlerdir..

İbn Cerir, Dahhak'tan rivâyet etti:

Resûlüllah'ın eshabı Uhud gününde kaçtıkları zaman birisi çağırdı: **«Dikkat edilsin, şüphesiz Muhammed öldürüldü. Siz Muhammed'den önceki dininize dönüş yapınız»**. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Muhammed ancak bir Peygamberdir»** sözleriyle başlayan âyeti indirdi.»

İbn Cerir, İbn Cüreryc'ten rivâyet etti.

Hastalık, şüphe ve nifak ehli — yani münafıklar —, sahabeler Peygamberi bırakıp sağa - sola kaçıştıkları zaman, şu şayiayı yaydılar: **«Muhammed öldürüldü. Siz İslâm gelmezden önceki dininize yetişiniz, ona ilhak ediniz»**, diye bağırdılar. Bunun üzerine bu âyeti celîle indi.»

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet ediyor:

Uhud gününde halk arasında Allah Resûlü'nün öldürüldüğü yayıl-

dı. «SAHRE» (sığındıkları kayalık) arkadaşlarının bir kısmı **«keşke bizim bir elçimiz olsaydı, onu Abdullah bin Ubeyy'e gönderseydik, bizim için bir emniyet sözü ondan almış olsaydı, bize onun vasıtasıyla Ebu Süfyan'dan da bir emniyet sözü almış olsaydı. Ey kavim, şüphesiz Muhammed öldü. Kavminiz size gelmezden önce siz kavminize dönüş yapınız. Size gelip sizi öldürmezden önce onlara iltihak ediniz.»** diye konuştular. Bu esnada Enes bin Nadr şunları haykırdı:

«Ey kavmim, eğer Muhammed (S.A.V.) öldürülmüş ise şüphesiz Muhammed'in Rabbi öldürülmemiştir. Muhammed (S.A.V.) neyin üzerinde savaşıyor idiyse, siz de onun üzerinde savaşınız. Ey Allah'ım, şu kişilerin söylediklerinden dolayı senden özür dilerim. Bunların getirmiş olduğu nifaktan sana sığınır, tebberi ederim.» Bunları söyledikten sonra kılıcını eline aldı ve öldürülüp şehit düşünceye kadar savaştı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.»

İbn Cerir, Beni Adiyy bin Neccar'dan olan Kasım bir Abdurrahman bin Rafi'den rivâyet etti: «Enes bin Malik'in amcası olan Enes bin Nadr, Ömer, Talha bin Ubeydullah ve Ensar ile Muhacirden birkaç kişinin yanına vardı. Onlar elleriyle kendilerini tehlikeye atmışlardı. Onlara, **«Sizi oturtan nedir»** dedi.

Onlar, **«Allah'ın Resûlü Muhammed öldürüldü»** dediler.

Enes bin Nadr, **«Muhammed'den sonra siz hayatı ne yapacaksınız, kalkınız, Allah'ın Resûlü Muhammed neyin üzerinde ölmüş ise, siz de, onun üzerinde ölünüz»** dedikten sonra müşriklere karşı çıktı. Öldürülünceye kadar savaştı.»

İbn Saad, Tabakat'ında Muhammed bin Şerahbil-i Abderi'den rivâyet ediyor: Uhud gününde İslâm bayrağını Mus'ab bin Umeyr taşıyordu. Sağ eli kesildi, bayrağı sol eline aldı ve şunları söyledi: **«Muhammed ancak Allah'ın Resûlüdür. Ondan önce Peygamberler geçmiştir. Eğer ölürse veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz?»**

Sonra sol eli de kesildi. Böylece livâ'nın (sancağın) üzerine eğildi, onu kesik pazularının arasına aldı, göğsüne dayattı ve, **«Muhammed ancak bir Peygamberdir»** demeye canı çıkıncaya kadar devam etti. Halbuki bu âyeti celîle daha nazil olmamıştı. Ancak onun bu hadisesinden sonra âyet nazil oldu.»

Dikkat edilirse Cenab-ı Hak bu halis bayraktarın, Resûlü Ekremin sancaktarının okuduklarını tasdik etmek babında âyeti göndermiş bulunmaktadır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

Topuklarının üzerinde dönen bir kimseden maksat, irtidad eden dinden cayan bir kimse demektir.»

Buhari ve Nesei, Zühri tarikiyle Ebi Seleme'den, Aişe'den rivâyet ettiler:

Ebubekir Sıddik Hz. Peygamber'in vefat ettiği gün Medine'nin el-Âliye denilen yerinde bulunan «Senih»teki evinden atına bindi geldi. Mescidin kapısında indi. Mescide girdi. Hiç kimse ile konuşmadı. Doğru Aişe'nin hücresine girdi ve içerde bulunan Resûlullah'ın mübarek cesedine doğru gitti. Bir elbise ile örtülü olan cesedin yüzünü açtı. Sonra üzerine eğilip öptü ve ağladı. Sonra buyurdu:

«Annem ve babam sana feda olsun. Allah'a yemin ederim, Allah senin üzerinde iki ölümü bir araya getirmez. Senin üzerinde yazılan ölüm ise, işte ona vardın.»

Zuhri der: Ebu Seleme, İbn Abbas'tan rivâyet ederek der ki:

Bundan sonra Ebubekir çıktı. Halk ile konuşmakta olan Ömer'e: **«Ey Ömer, otur»** dedikten sonra Ebu Bekir şunları söyledi: **«Amma bad** (bunlardan sonra), **kim ki, Muhammed'e kulluk yapıyordu ise, şüphesiz Muhammed öldü. Kim ki, Allah'a kulluk yapıyorsa, şüphesiz Allah diridir, ölmez.»** dedikten sonra Cenab ı Allah'ın, **«Muhammed ancak bir peygamberdir»** âyetini sonuna kadar okudu. İbn Abbas: **«Allah'a yemin ederim, Ebu-Bekir okuyuncaya kadar sanki halk Allah'ın bu âyeti indirmiş olduğunu bilmiyorlardı. Ne zaman ki Ebubekir âyeti okudu, halk da beraberce bu âyeti okudular. Hiç bir kimse yoktu ki bu âyeti okuyup, tekrar etmesin.»**

İbn-ul-Munzir, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor:

Resûlüllah vefat ettiği zaman, Hattab'ın oğlu Ömer şunları haykırdı: **«Münafıklardan bazı kimseler Muhammed'in vefat ettiğini sanıyorlar. Halbuki Allah'a yemin ederim, Resûlüllah vefat etmemiştir. İmran oğlu Musa kavminden kırk gün gaib olup Rabbine gittiği gibi,**

o da, Rabbine gitmiş, Musa döndüğü gibi, o da dönecektir. Kesinlikle bazı kişilerin elleri ve ayaklarını kestirecektir. Çünkü bu kişiler Resûlüllah'ın öldüğünü iddia ettiler.»

Ömer bunları söylerken Ebubekir geldi! Manzarayı görünce:

«Ey Ömer, dur, sükût et» dedi. Ve Allah'a hamd u sena ettikten sonra:

«Ey nas! Kim ki, Muhammed'e ibâdet ediyorsa, şüphesiz ki, Muhammed vefat etti. Kim ki, Allah'a kulluk yapıyorsa şüphesiz ki, Allah diridir, ölmemiştir, ölmez de..»

Bunları söyledikten sonra **«Muhammed ancak bir Peygamberdir»** âyetini sonuna kadar okudu. Ravi: **«Allah'a yemin ederim, sanki halk bu âyetin nazil olduğunu bilmiyordu. Ebu-Bekir'in okuması hatırlattı. Halk, Ebubekir'den aldı bu âyeti. Halkın ağzında tekrar edilerek durdu..»**

Ömer der:

Allah'a yemin ederim ki, onu, Ebubekir'den dinlediğim zaman ancak hatırladım. Bunun üzerine yere düşecek derecede ve ayaklarım beni taşımayacak şekilde ağırlaştım ve kesinlikle bildim ki, Allah'ın Resûlü vefat etmiştir.»

El Beyhaki (Delail'inde) Urve'den rivâyet etti:

Resûlullah vefat ettiği zaman, Ömer bin Hattab kalktı: **«Kim ki, Resûlullah vefat etmiştir dese onu öldürürüm, elini-ayağını keserim»** şeklinde tehditler savurdu. Ebubekir geldi, minberin yanında durdu ve buyurdu:

«Peygamber sizin aranızda diri iken Allah ona ölüm haberini verdi. Size de ölüm haberinizi nefislerinize verdi. Ölüm, Allah'tan başka kimse kalmayıncaya dek devam edecektir.» Sonra Cenab-ı Hak'kın: **«Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce peygamberler geçmiştir. Eğer Muhammed ölürse veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz?»** âyetini sonuna kadar okudu.

Bunun üzerine Ömer, **«Bu âyet. Kur'an'da mıdır? Allah'a yemin ederim, bugünden önce bu âyetin inmiş olduğunu bilmiyordum»** dedi

ve devamla Allah Muhammed'e **«Sen ölüsün, şüphesiz onlar da ölülerdir»** demiştir diye âyeti okudu.

İbn-ul-Munzir ve Beyhaki, İbn Abbas tarikiyle rivâyet ederler:

Hz. Ömer **«Ben bu âyeti de «Böylece halkın üzerine şahid olasınız, peygamber de sizin üzerinize şahid olsun diye sizi ortanca bir ümmet kıldık.»** (Bakara: 143) **âyetini de tevil ediyordum. Allah'a yemin ederim ki, ben zannederdim ki, peygamber ümmetinin arasında onların son amellerini görüp ve şahitlik yapsın diye kalacaktır. Beni peygamberin vefat ettiği günde söylediklerime iten de bu idi.»** dedi.

İbn Cerir, Ali bin Ebi Talip'ten rivâyet ediyor:

«Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır» âyeti dinlerinin üzerine sabit kalanları (yani Ebubekir ve arkadaşlarını) Cenab-ı Hak, mükâfatlandıracaktır. Hz. Ali **«Ebubekir şükredenlerin emini idi»** diyordu.

Hakim ve Beyhaki, Hasan bin Muhammed'den rivâyet ettiler:

Ömer:

«Ey Allah'ın Resûlü, bana izin ver de Suheyl bin Amr'ın dişlerini çekeyim ki, bir daha kavminin içine çıkıp da konuşmasın.»

Cenab-ı Peygamber:

«Ey Ömer, onun yakasını bırak. Umulur ki, o bir gün seni sevindirecektir» dedi. Allah'ın Resûlü vefat ettiği zaman, Mekke'liler çağrıldılar. Kâbe'nin yanında Süheyl kalktı ve **«Kim ki Muhammed'e taparsa şüphesiz Muhammed öldü. Allah diridir, ölmez»** dedi.

İbn-ul-Munzir ve İbn Ebi Hâtim, Tabarani ve Hakim, İbn Abbas'tan rivâyet ederler:

Hz. Ali, Cenab-ı Hak, Resûlü Ekrem'in hayatında **«Muhammed ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz?»** diyor. **«Allah'a yemin ederiz, biz topuklarımızın üzerinde geriye dönmeyiz, Allah bize hidayet ettikten sonra geriye dönmeyiz. Allah'a yemin ederiz, Muhammed ölür veya öldürülürse, o neyin üzerinde savaşıyorsa, biz de onun üzerinde savaşacağız.»**

İbn-ul-Munzir, Zührî'den rivâyet etti:

«İmanlarına iman katıp artırsınlar diye» (el-Feth: 4) âyeti indiğinde sahabeler:

«Ey Allah'ın Resûlü, biz imanın fazlalaştığını biliyoruz, acaba iman eksilir mi?»

Cenab-ı Peygamber:

«Beni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, iman eksilir!.»

Sahabe:

«Ey Allah'ın Resûlü bunun Kur'an'da delili var mıdır?»

Cenab-ı Peygamber:

— Evet, dedikten sonra: **«Muhammed ancak bir peygamberdir»** âyetini sonuna kadar okudu ve buyurdu:

«Geriye mi döneceksiniz?» cümlesi, küfür değildir, noksanlıktır.

«(145) Allah'ın izni olmadan hiçbir nefis ölmez. Ve (ölüm) belli bir vakte göre yazılmıştır.»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir İbn İshak'tan rivâyet eder: «Bu nefisten maksat, Hz. Muhammed (A.S.) dir. Onun eceli vardır. O ecele baliğ olacaktır. Allah bu hususta izin verdikten sonra ölecektir.»

«Kim ki dünya sevabını irade ederse, ondan ona veririz.» Yani sizden hanginiz dünyayı isterse, âhirete rağbeti yoksa, dünyada ona taksim edilen rızkını vereceğiz, onun âhirette nasibi olmayacaktır. Sizden kim ki, âhireti isterse, dünyada rızkını vermekle beraber ona da ondan vereceğiz. İşte şükredenlerini mükâfatlandıracağız.»

İbn Ebi Hatım, Ömer bin Abdulaziz'den rivâyet etti:

«Bir nefsin dünyada bir saatlik ömrü dahi olursa o saate varmazdan önce ölmez.»

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivâyet etti:

«Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.» Yani Cenab-ı Hak niyetinden ötürü kuluna hem dünya, hem âhireti verecektir.»

İbn Ebi Şeybe, İbrahim'den rivâyet etti:

Ebubekir, **«Resûlüllah'a vermiş oldukları bir deve yularını dahi benden men ederlerse, onlarla savaşırım»** dedikten sonra: **«Muhammed ancak bir peygamberdir»** âyetini okudu. Yani delil olarak bu âyeti getirdi.

El Beğavi, Mu'cem'inde İbrahim bin Hanzele'den, o da babasından rivâyet etti:

Ebu Huzeyfe'nin azadlısı Salim, Yemame gününde müslümanların sancağını taşıyordu. Sağ eli kesildi. Bu sefer sancağı sol eliyle tuttu. Solu kesildi. Bu sefer sancağın üzerine yıkılıp onu kucakladı ve **«Muhammed ancak Allah'ın bir peygamberidir. Ondan önce peygamberler geçmiştir»** âyetini okudu. (Tıbkı Hz. Musab'ın Uhud'da sancağı göğüsliyerek okuduğu gibi.)

«(146) Nice peygamberlerin beraberinde Rabbe kul olmuş pek çok (ermiş) kimseler harbettiler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Said bin Mansur, Abd bin Humeyd ve İbn ul Munzir, Said bin Cübery'den rivâyet ettiler:

«Biz savaşta öldürülmüş herhangi bir peygamberin olduğunu işitmedik.»

Said bin Mansur ve Abd bin Humeyd, Hasan'dan ve İbrahim Nahai «KÂTELE» fiilini (muşarek babından ve) elifli okuyordular.» dediler.

Abd bin Humeyd «Dahhak «KETELE» fiilini elifsiz okuyordu» dedi.

İbn Cerir «KÂTELE» kıraatını tercih ediyor. Çünkü Cenab-ı Hak, gerek bu âyetle gerekse bu âyetten önceki âyetlerle Uhud gününde savaşı bırakıp kaçanları kınıyor. Onlar **Muhammed öldürüldü»** sayhasını dinledikten sonra savaşı bıraktılar. Cenab-ı Hak kaçışlarından ve savaşı bıraktıklarından ötürü onları kınayarak buyurdu: **«Eğer ölür veya öldürülürse ey müminler, siz dininizden irtidad mı edeceksiniz? Topuklarınız üzerinde gerisin geriye mi döneceksiniz?»**

Bazı kimseler, âyetin mânâsı: **«Nice peygamber vardır ki onun arkadaşlarından birçok cemaatler onun önünde savaşmışlardır»** demektir» dedi.

İbn İshak'ın Siyret'indeki kelâm başka bir tevil iktiza ediyor. Çünkü o diyor ki, **«Nice peygamberler vardır ki, öldürme, ona isabet etti, onun beraberinde cemaatler vardı. Peygamberlerinden sonra onlar za-**

yıflık göstermediler. Düşmanlarına boyun eğmediler. Allah'tan gelip de onlâra isabet edenden ötürü Allah yolunda ve dinleri uğrunda cihad etmekten geri kalmadılar.»

Bazıları «(RİBBİYYUN) tâbirinin mânâsı binlerce demektir» dediler.

İbn Abbas, Mücahid, Said bin Cübeyr, İkrime, Hasan, Kattade, Süddi, Rebi, Ata el Horasani, «RİBBİYYUN», büyük cemaatler demektir» dediler.

Abdurrezzak Ma'merden !RİBBİYYUN, âlimler demektir» şeklinde rivâyet etti.

Yine Abdurrezzak, Ma'mer'den «Müttaki âlimler, ebrardan olan âlimler demektir, rivâyetini de nakletti.

İbn Cerir, Basra nehivcilerinin bazılarından rivâyet ediyor: **«Ribbiyyun, Rabbe ibadet eden kimseler demektir».**

Bazıları da, bu tefsir için «Eğer bu mânâ kastedilseydi **«Rabbiyyun Renin üstünüyle okunacaktı»** şeklinde itiraz etmişlerdir.» (1)

İbn Zeyd **«Ribbiyyun, etbalar, raiyeler; Rabbiyun da, idareciler demektir»** diyor.

«Onlar Alah yolunda onlara isabet ettiklerinden ötürü gevşeklik göstermediler, zayıflık ve miskinlik göstermediler» âyetin yorumunda Kattade, Rebi bin Enes'ten rivâyet etti. «Yani Peygamberlerinin ölümü ile zaiflik göstermediler ve Peygamberlerinin ölümünden sonra da Peygamberlerine yardım etmelerinden dönüş yapmadılar, dinlerinden caymadılar. Peygamberleri neyin üzerinde savaşmışsa, onun üzerinde Allah'ın cenabına lâyık oluncaya kadar savaştılar.»

İbn Abbas **«miskinlik göstermediler, yani korkmadılar demektir»** diyor.

İbn Zeyd, **«Miskinlik göstermediler, yani düşmanlarına karşı zillet göstermediler, demektir.»** diyor.

---

(1) Yani «RAB» kelimesinden gelseydi, baştaki (R) harfi üstünle okunmalı idi. Madem ki, (R) harfi esre ile okunmuştur o halde RAB kelimesinden gelmemiştir.

«(147) Onların sözleri, sadece «ey Rabbimiz, günahlarımızı bizim için affeyle, emrimizdeki israfımızı bağışla, ayaklarımızı iyice yerleştir. Bizi kâfir kavme galip getir» demektir...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hàtim, İbn Abbas tarikiyle rivâyet ettiler:

«(Emrimizdeki israfımızı bağışla)dan gaye, hatalarımız demektir.»

İbn Cerir ve Abd bin Humeyd Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Emrimizdeki israfımızdan gaye hatalarımız - nefsimize yapmış olduğumuz zulümlerimiz demektir.»

İbn Cerir, Dahhak'tan rivâyet etti:

«İsraftan maksat, büyük hatalardır.»

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti:

«(148) Allah onlara dünya sevabını verdi» yani onları galip getirdi ve ganimet verdi. **«Ahiret sevabının güzelini verdi.»** Yani rızasını ve rahmetini verdi.

Abd bin Humeyd, Kattade'den rivâyet etti:

«Dünya sevabından maksat, zaferdir, düşmana galebe çalmaktır. Düşmanı kırmak ve dünyada yardım görmektir. Ahiret sevabından maksat, cennettir.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا
خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ ۖ وَهُوَ خَيْرُ
النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا
الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا ۖ
وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾
وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ
بِإِذْنِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ ۚ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ
وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٥٢﴾ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَالرَّسُولُ
يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا
بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَا أَصَابَكُمْ ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

MEAL

(149) Ey îman edenler! Eğer kâfirlere itaat ederseniz sizi geriye döndürürler. Böylece siz ziyan edenler olursunuz.

(150) Aksine yardımcınız Allah'dır. O yardımcıların en hayırlısıdır.

(151) Hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koştuklarından dolayı kâfir olanların kalbine korku atacağız. Ve onların varacağı yer cehennemdir. Zâlimlerin durağı (bulunan cehennem) ne kötüdür.

(152) Yemin olsun ki, Allah size karşı olan vaadinde doğrudur. Hatırlayınız ki, onun izniyle kâfirleri kolayca öldürürdünüz. Fakat Allah size istediğiniz zaferi gösterdikten sonra gevşeyip (savaşın) durumunda çekiştiniz ve isyan ettiniz. Sizden bir gurup dünyayı, diğer bir gurup ahîreti istiyordu. Bundan sonra Allah sizi geri çevirip denemek için bozguna uğrattı. Yemin olsun ki, o sizi bağışladı. Allah Mü'minler için fazîlet sahibidir.

(153) Hatırlayınız ki, siz uzaklaşıyor ve dönüp hiç kimseye bakmıyordunuz. Peygamber de arkanızdan sizi çağırıyordu. Kaybettiğinize ve isabet aldığınıza üzülmemeniz için Allah sizi üzüntüden üzüntüye uğrattı. Allah sizin yaptıklarınızı bilicidir.

TEFSİR

Uhud savaşındaki hezimetten sonra münafıklar Mü'minlere: **«Dininize ve eski arkadaşlarınıza dönünüz. Eğer Muhammed Peygamber olsa idi öldürülmezdi.»** dediklerinde, **«Ey îman edenler! Eğer kâfirlere itâat ederseniz sizi küfüre geri çevireceklerdir.»** Âyeti nâzil oldu. Bu Âyeti Celîleye şöyle bir manâ da verilmiştir: **«Ey îman edenler eğer**

Ebu Süfyan ve etbaına küçüklük gösterip onlardan emniyet isterseniz, onlar sizi eski ve bâtıl dininize çevireceklerdir.» Yani kâfirden emniyet istemek en son çaredir. Bâzı âlimlere göre Âyet, bütün kâfirlerin itaati hakkında ve onların hükmüne razı olması hususunda nâzil olmuştur. Zira böyle bir itaat kâfirlerle uyum sağlamaya götürür; dine zarar verir.

«Uhut gününde Rabbimiz kâfirlerin kalbine korku ilkâ etti. Hiç bir sebep yok iken harbi terk edip dönüşe başladılar. Bu esnâda kâfirlerin o günkü kumandanı Ebu-Süfyan şöyle bağırdı:

«Ey Muhammed! Karşılaşmamız gelecek sene BEDİR'de olsun; tabii istersen!.»

Rasûlü Ekrem: **«Eğer Allah isterse öyle olsun.»** diye cevap verdi.

Diğer bir görüş: **«Niçin savaşı bıraktık»** diye pişman oldular ve tekrar geri dönüp Müslümanların kökünü kesmek istediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak kalblerine korku attı. Bu manzarayı açıklamak üzere:

(151) **«Kâfirlerin kalbine hakkında hiçbir delil gönderilmeyen bir hususta Allah'a ortak koştukları için korku atacağız.»** Âyeti nâzil oldu.

(152) **«And olsun Allah size verdiği vâdini doğruladı.»** Zira Cenab-ı Hak takvâ sıfatına bürünüp sabır ederlerse, kendilerine yardım edeceğini vâ'd etmişti. Okçular Rasûlüllah'ın emrine muhalefet edinceye kadar da Müslümanlar gâlipti. Zira müşrikler hücuma geçtiklerinde okçular ok yağdırıyor, diğerleri kılıçlarla vurmaya çalışıyorlar ve böylece müşrikler kaçışıyorlardı. Ne zamanki ganimete meyil ettiler ve müşriklerin kaçışlarını gördüler. Okçular ikiye bölünüp bir kısmı ganimete gidelim, bir kısmı yerimizde kalalım dediler. İşte o zaman mağlûp oldular!..

Okçuların âmiri Abdullah ile beraber on kişi okçu yerinde kaldılar. Diğerleri ganimeti yağmalamak üzere savaş alanına indiler.

Yerleştirildikleri noktayı bırakan okçular, dünyalık istediler. O yerde kalanlar ise, âhireti istediler. Bu durumdan sonra Müslümanlar mağlûp oldular. Bu mağlûbiyet. Allah'ın bir imtihanı idi. **«And olsun Allah sizi affetti.»** cümlesi Uhut savaşına katılıp Rasûlüllah'ın emrine muhalefet edenler için gelen bir af'dır.

«Allah Mü'minler için fazilet sahibidir.»

Bütün Mü'minlere. bütün durumlarda, ister galip ister mağlûp olsunlar, ihsan eder. Zira mağlûbiyet de rahmete vesiledir. Rahmete vesile olan bir imtihandır. Buradan Rasûle ters düşen ashab da olsa mağlûp olacaktır, dersi çıkmaktadır.

(153) **«Hatırlayınız ki, siz gider ve geriye dönüp hiç kimseye bakmazsınız. Arkanızda Rasûlüllah sizi çağırıyordu.»** Yani Rasûlullah: **«Ey Allah'ın kulları bana geliniz. — Ey Allah'ın kulları bana geliniz. Ben Allah'ın elçisiyim! Kim ki, geri dönüp hücum ederse ona cennet vardır!.»** diye sesleniyordu. **«Cenab-ı Hak üzüntünüze bitişik başka bir üzüntü verdi.»** Birinci üzüntü öldürülmek, yaralanmak ve müşriklerin galip gelmeleri, ikincisi ise Rasûlüllah'ın öldürüldüğü haberi idi. Veya Âyetin manâsı şudur: **«Resûlüllah'ın emrine isyan etmek sureti ile ona tattırdığınız üzüntüden ötürü Allah size mağlûbiye üzüntüsü verdi.»**

«Elden kaçırdığınız için ve size isabet edenlerden ötürü üzülmemeniz için...» Yani şiddetli durumlarda sabır etmeye alışmanız ve ileride elden kaçıracağınız bir yarardan veya isabet eden bir zarardan üzülmemeniz için size bu mağlûbiyet verilmiştir. Alışmanız kasdedilmiştir.

Bâzı tefsircilere göre Âyetteki «LÂ» harfi fazladır ve Âyetin mânâsı şudur: **«Elden kaçırdığınız zafer ve ganimetten ötürü isabet eden ve ayni zamanda size bir ceza olan yaralama ve hezimetten dolayı üzülesiniz diye... Allah sizin yaptıklarınızı bilicidir.»** Yani kast ve niyetlerinizden haberdardır. Gizleme fayda veremez. Ancak beşerî münâsebet açısından faydası vardır.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(149) Ey îman edenler! Eğer kâfirlere itaat ederseniz sizi geriye döndürürler...»

Bu âyet hakkında geıen eserler:

İbn Cerir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti:

«Bu âyette Cenab'ı Hak, «Ey Mü'minler! Dinleriniz hususunda

Yahudi ve Hıristiyanlardan nasihat dinlemeyiniz, dininiz hususunda onların söylediklerinin hiçbir şeyini tasdik etmeyiniz» demek istiyor.»

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

Bu âyette, Cenab-ı Hak: **«Eğer Ebu Süfyan bin Harbe itaat ederseniz o, müşrik olan kavmi ile sizi tekraren kâfir olarak geriye döndüreceklerdir.»**

İbn Ebi Hatım, İbn Ömer'den rivâyet ediyor:

Topukları üzerinde geriye dönenden size haber vereyim mi? O kimsedir ki, vergiyi alır, Allah yolunda savaşır, sonra bunu bırakır, haraç vermekle araziyi alır. İşte bu iki topuğu üzerinde geriye dönen kimsedir.

«(151) Hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koştuklarından dolayı kâfir olanların kalbine korku atacağız ve onların varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin durağı bulunan cehennem ne kötüdür.»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler·

Sahihayn'de Cabir bin Abdullah'tan Resûlüllah'dan sabit olmuştur:

Bana beş şey verilmiştir ki: Benden önce hiçbir Peygambere onlar verilmemiştir:

1 — Bir ay uzakta olduğum halde korkum düşmanın kalbine girer.

2 — Yeryüzü bana mescid ve temizleyici kılındı.

3 — Ganimetler bana helâl kılındı. (Daha önceki Peygamberlere helâl değildi.)

4 — Bana şefaat etme yetkisi verildi.

5 — Her Peygamber sadece kavmine gönderilirdi. Ben bütün insanlara Peygamber olarak gönderildim.» (1)

İmam Ahmed, Muhammed bin Ebi Hadi'den, Süleymani Teymi'den, Seyyar'dan, Ebi Ümame'den Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

---

(1) İbn Kesir 2-126-Darul-Endülüs Beyrut.

«Allah beni Peygamberlerden veya ümmetlerden dört şeyle üstün kıldı:

1 — Ben bütün insanlara Peygamber olarak gönderildim.

2 — Benim ve ümmetim için bütün yeryüzü mescid ve temizleyici oldu.

3 — Nerede benim ümmetimden bir kişiye namazın vakti yetişirse onun yanında mescidi ve temizleyicisi vardır.

4 — Bir ay mesafede bulunduğum halde korkumun düşman kalbine girmesi suretiyle Allah bana yardım etti.

5 — Ganimetler bana helâl kılındı.»

Hadisi Tirmizi, Süleymani Teymi'nin ve Seyyari Kureyşi'nin hadisinden rivâyet etmiştir. O da Ebi Ümame Sedi veya Sudi bin Aclan'dan rivâyet etmiş ve hadisi hasendir demiştir..

Said bin Mansur, Ebu Hureyre tarikiyle rivâyet ediyor:

«Korkumun düşmanın kalbine atılması şeklinde Allah bana yardım etmiştir.»

İmam Ahmed, Ebu Muse'l Eşari tarikiyle rivâyet etmiştir:

«Bana beş şey verilmişitr. Ben kırmızıya ve siyaha Peygamber olarak gönderildim. Yeryüzü bana temizleyici ve mescid kılındı. Ganimetler bana helâl kılındı. Benden önce hiç bir Peygambere helâl kılınmamıştı. Bir aylık mesafede korkumun düşmanın kalbine girmesiyle yardım gördüm. Şefaat bana verildi' Hiçbir Peygamber yoktur ki, şefaati Allah'tan dilemesin. Ben şefaatimi, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayıp ta ölenler için sakladım.»

El Ufi, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«UHUD'dan Mekke'ye döndükten sonra Ebu Süfyan'ın kalbine Allah korkuyu attı. Cenab-ı Peygamber: Ebu Süfyan sizin bir tarafınıza isabet ederek Mekke'ye döndü. Ancak Cenab-ı Hak onun kalbine korkuyu attı.» dedi..

«(152) Yemin olsun ki, Allah size olan vaadini doğruladı...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Beyhaki (Delailinde), Urve'den rivâyet etti:

«Allah sabır ve takvâ üzerinde onlara nişanlı olan beşbin melekle

yardım etmeyi vaadetti. Cenab-ı Hak vaadini yerine getirdi. Fakat onlar Resûlüllah'ın emrine isyan ettiklerinde, Peygamberin onlar için tayin ettiği saflarını terkettiklerinde, okçular, Peygamberin gösterdiği yeri bırakıp ganimete (dünyaya) tamah ettiklerinde, Cenab-ı Hak yardıma göndermiş olduğu melekleri geri çevirdi ve bu kez Bedir gününde düşmana isabet eden belâyı onlara verdi.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Ebi Süfyan şevvalden üç gün geçe (Medine üzerine) geldi, Uhud denilen dağın eteğinde ordusunu kurdu. Resûlüllah çıktı, halka haber verildi, hepsi toplandılar. Müslümanların süvarilerinin başında Zübeyr ibn Avvam kumandan tayin edildi. Onun beraberinde Miktad bin Esved el Kindi vardı. Cenab-ı Peygamber bayrağını Kureyş'ten olan Musab bin Ümeyr'e verdi. Hamza bin Abdulmuttalib askerle beraber Uhud'a çıktı. Hatta Hamza'yı daha önce Peygamber öncü olarak gönderdi. Halid bin Velid müşriklerin süvari birliğinin başında kumandandı. Onun beraberinde Ebu Cehl'in oğlu İkrimi vardı. Cenab-ı Peygamber Zübeyr'i gönderdi, **«Halid bin Velid'in karşısına git, orada mevzilen, sana benden izin gelinceye kadar dur.»** diye emir verdi...

Başka bir süvari birliğini Cenab-ı Peygamber başka bir yönden görevlendirdi. Onlara da: **«Size benden izin gelmezden önce yerinizden kıpırdanmayın»** dedi.

Ebu Süfyan beraberinde Lat ve Uzza putları olduğu halde gelmişti. Peygamber, Zübeyr'e hücum emrini gönderdi. Halid bin Velid'in süvarilerine hücum eden Zübeyr onları püskürttü. Bu duruma işaret ederek Cenab-ı Hak: **«Yemin olsun ki, Allah size vermiş olduğu vaadini doğruladı. Hatırlayınız ki onun izniyle kâfirleri kolayca öldürdünüz»** buyurdu. Allah müminlere muzaffer olmalarını vaadetti. Onlarla beraber olacağına söz verdi. Allah'ın Resûlü onların arkasına bazı kimseleri gönderdi. Onlar İslâm ordusunun arkada muhafızları olacaklardı. Cenab-ı Peygamber: **«Siz, burada durunuz, bize arkadan baskın yapanı geri püskürtünüz, arkamızın nöbetçisi olunuz»** dedi.

Peygamber ve eshabı Ebu Süfyan ve ordusunu kaçırttıkları, mağlûb ettikleri bir zamanda arkada yerleştirilen o kimselerden bazıları kadınların dağlara kaçıştıklarını, ve ganimetleri görünce: **«Resûlül-**

lah'a doğru gidelim, ganimetler tamamen yok olmazdan önce yetişelim» dediler.

Başka bir gurup da **«Hayır, biz böyle yapmayız, Resûlüllah'a itaat eder, yerimizde dururuz»** dediler. İşte Cenab-ı Hak: **«Sizden bir gurup dünyayı irade etti** (yani ganimeti irade edenleri kastediyor), **bir gurup da âhireti** (yani Resûlüllah'a itaat eder, yerimizde sabit kalırız diyenleri kastediyor)» buyurdu...

Onlar Cenab-ı Peygambere geldiler ve böylece müslümanlar da bu sefer mağlûb oldular. Çünkü aralarında münazaa çıktı. **«Allah size sevdiğinizi gösterdikten sonra siz isyan ettiniz.»** Yani evvelâ fetih ve ganimeti gördünüz, sonra Peygamberin tavsiyelerini unuttunuz, yerlerinizden ayrıldınız ve böylece arkadan baskın geldi, mağlûb oldunuz.

Ahmed ve İbn ul Munzir, İbn Ebi-Hâtim ve Tabarani, Hakim ve Beyhaki İbn Abbas'tan rivâyet ederler:

«Cenab-ı Hak, Uhud gününde Peygambere yardım ettiği gibi, hiçbir yerde yardım etmemiştir.»

İbn Abbas'ın bu sözünü dinleyenler inkâr ettiler. İbn Abbas: **«Bunu inkâr edenlerle benim aramda Allah'ın kitabı hakemdir.»** dedikten sonra Cenab-ı Hakk'ın Uhud hakkındaki **«Yemin olsun ki, Allah size verdiği vaadini doğruladı.»** âyetini

«Allah sizi affetti, Allah müminler üzerinde fazilet sahibidir» cümlesine kadar okudu. Burada okçular kastedilmektedirler. Sebebi de şuydu: Resûlüllah onları bir mevziye yerleştirdikten sonra **«Bizim arkamızı koruyunuz. Bizim öldürüldüğümüzü görürseniz de bize yardıma gelmeyin. Bizim galib geldiğimizi gördüğünüzde de bize katılmayınız»** dedi.

Fakat Cenab-ı Peygamber, müşrikleri püskürttüğünde, ganimetleri elde ettiğinde ve müşriklerin ordugâhını ele geçirdiğinde, okçular tamamen yerlerini bırakıp askere katıldılar. Onlar da ganimetleri toplamaya başladılar. Müslümanların safları, iki elin parmaklarının birbirine geçtiği gibi birbirlerine geçtiler. Karmakarışık bir hale geldiler! Okçular yerleşmiş oldukları o noktayı bıraktıktan sonra müşriklerin süvarileri oradan İslâm ordusuna hücum ettiler. İki ateş arasında ka-

lan sahabe şaşırdı, yanlışlıkla birisi diğerini vurmaya başladılar. Müslümanlardan birçok kimse şehid düştü. Halbuki Allah'ın Resûlü ile eshabı günün evvelinde galip idiler. Müşriklerin bayraktarlarından yedi veya dokuz kişiyi öldürmüşlerdi. Müslümanlar bu durumda (Uhud'a) dağa doğru çekildiler. Halkın «Elğab» dediği yere varmadılar. «EL-MİHRAS» denilen yerin altına vardılar. Şeytan **«Muhammed öldürüldü»** diye bağırdı. Hiç kimse bunun hak olduğundan şüphe etmedi. Herkes öldürüldü kanaatine vardı. Biz, böylece Resûlü Ekrem'in öldürülmesinden şüphe etmedik, ta ki, Resûlü-Ekrem iki Sad'ın arasında dağa çıkınca biz onu yürüyüşünden tanıdık ve sevindik. Sanki bize isabet eden o felâketten hiç birşey isabet etmemişti. Bize doğru Cenab-ı Peygamber yükselip geliyor: **«Peygamberlerinin yüzünü kana boyayan bir kavimden Allah öfkelenir, şiddetle gazab eder.»** Bazen de: **«Ey Allah'ım, onların bize galib gelmeye hakları yoktur.»** diyordu.. Bize varıncaya kadar böyle söylüyordu. Bize vardıktan sonra bir saat durdu. Ebu Süfyan dağın altında: **«Hubel yüceldi, Hubel yüceldi. Ebu Kebşe'nin oğlu, Ebu Kuhafe'nin oğlu, Hattab'ın oğlu nerede?»** diye bağırıyordu. Hz. Ömer:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben buna cevap vereyim mi?» diye izin istedi. Cenab-ı Peygamber, **«Cevap verme»** dedi.

Ebu Süfyan: **«Hubel yüceldi»** deyince, Hz. Ömer: **«Allah daha yüce, daha celildir»** cevabını verdi. Yine Ebu Süfyan: **«İbn Ebi Kepşe nerede? İbn Ebi Kuhafe nerede?»** dedi. Hz. Ömer, **«İşte Allah'ın Resûlü, ve işte Ebu Bekir ve işte ben de Hattab'ın oğlu Ömer, buradayız»** diye cevap verdi. Ebu Süfyan:

«Bugün Bedir gününün yerindedir. Günler, nöbetler ve harpler dolaplardır. (Yani bir gün lehinde, bir gün aleyhinde tecelli eder) dedi. Hz. Ömer:

«Hayır, bir değildir ikisi. Bizim ölülerimiz cennette, sizin ölüleriniz cehennemdedir.»

Ebu Süfyan:

«Siz, bunu böyle iddia ediyorsunuz. Eğer bu böyle ise, biz zarar ettik ve mahrum olduk» dedi. Sonra Ebu Süfyan:

«Siz, ölülerinizde kulak, burun kesilmesini, karınların deşilmesini

göreceksiniz. Bu bizim reislerimizin fikrinden alınmış bir şey değildir. (Yani bunu yapanlar kendiliklerinden yapmışlardır). Sonra cahiliyet gayreti Ebu Süfyan'a yetişti ve:

«Bu olmuştur, fakat biz de bunu kerih görmemişizdir. (Yani nahoş karşılaşmamışızdır.) dedi.

İbn Ebi Şeybe, Ahmed ve İbn Munzir İbn Mesud'dan rivâyet ettiler:

— Kadınlar Uhud gününde müslümanların arkasında idiler. Müşriklerin yaralılarına hücum eder, öldürürlerdi. Eğer ben o gün yemin eder, hiç birimiz dünyayı irade etmiyoruz deseydim belki de keffaret bana düşmezdi. Ta ki Cenab-ı Hak, **«sizden bir gurup dünyayı irade ediyor, bir gurup ta âhireti irade ediyor»** âyetini indirinceye kadar.

Resûlüllah'ın eshabı ihtilâfa düştüklerinde (Peygamberin onlara söylediğine karşı isyan ettiklerinde) Cenab-ı Peygamber, savaş alanında dokuz kişi ile yalnız kaldı. Yedisi Ensardan, iki tanesi Kureyş'tendi. Onuncusu Peygamberdi. Düşman tarafından taciz edildiklerinden Cenab-ı Peygamber: **«Bunları bizden püskürten bir kişiden Allah razı olsun»** dedi. Bunun üzerine Ensardan bir kişi kalkıp bir saat onlarla boğuştu ve şehid düştü. İkinci kez bizi sıkıştırdıklarında Cenab-ı Peygamber, **«Onları bizden uzaklaştıran bir kişiye Allah rahmet eylesin»** dedi. Ve böylece Ensarın yedi kişisi şehid düşünceye kadar, onlar hücum ettiler, Peygamber de bu sözleri tekrar etti. Bu yedi kişinin şehid düşmesinden sonra Peygamber, yanında bulunan iki arkadaşına: **«Arkadaşlarımız bize karşı ne insaflı davrandılar»** buyurdu. Bunun üzerine Ebu Süfyan dağın altına geldi, **«Hubel yüceldi»** dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Siz, ona deyiniz ki, Allah daha yüce ve daha celildir.»

Sahabeler, **«Allah daha yüce ve daha celildir»** dediler. Ebu Süfyan:

«Bizim Uzzamız vardır, sizin Uzzanız yoktur» dedi. Resûlü Ekrem:

«Ona deyiniz ki, bizim Mevlâmız vardır. Kâfirlerin ise mevlâları yoktur.»

Sonra Ebu Süfyan:

«Bugün Bedir gününün yerinde olsun. Bir gün bizim lehimizde, bir gün bizim aleyhimizdedir. Bir gün biz kötülendik, bir gün de sevindik. Hanzele Hanzele'nin yerinde, filân filânın yerinde olsun» dedi.

Cenab-ı Peygamber:

«Hayır, eşit değildir. Bizim şehitlerimiz diridirler, rızıklanırlar. Sizin ölüleriniz ateştedir, azab olunurlar» dedi.

Ebu Süfyan:

«Siz, ölülerinizin cesedlerinin bozulduğunu göreceksiniz. Bu, bizim fikrimiz alınarak yapılmış bir hareket değildir. Biz ne bunu yapınız demiş, ne de yapmayınız demişiz. Ne sevmişiz bunu, ne de sevmemişiz. Bunlar bizim ne hoşumuza gider, ne de bizi sevindirir» dedi. Bunun üzerine şehit düşen müslümanların cesedlerine baktılar. Gördüler ki Hz. Hamza'nın karnı deşilmiştir. Hind onun ciğerini almış, çiğnemiş. Fakat yutmaya takati yetmemiştir. Cenab-ı Peygamber:

«Hind ondan birşey yemiş midir?» diye sordu. !Hayır» dediler.

Cenab-ı Peygamber:

«Cenab-ı Hak, Hamza'dan bir parçayı ateşe sokmak istemiyordu.» (1) buyurdu. Resûlü Ekrem Hamza'nın cesedini öne koydu, onun üzerine namaz kıldı. Ensardan şehid olan bir kişi getiriliyor, Hamza'nın yanına konuluyor, peygamber namazı kılıyor, o götürülüyor, Hamza'nın cesedi kalıyor, başka birisi getiriliyor ve böylece o gün Peygamber, Hamza'nın üzerinde yetmiş defa namaz kıldı.

Ahmed, Buhari, Müslim, Nesei, İbn Cerir İbn ul Munzir ve Beyhaki, Berra bin Azip'ten rivâyet etti:

Uhud günü okçuların başına —okçular elli kişi idi— Abdullah bin Cübeyr adlı bir zatı kumandan tayin etti peygamber. Onları bir mevkie yerleştirdi:

«Eğer bizim etlerimizi kuşların parçaladığını görseniz dahi yerinizden ayrılmayınız, ta ki size haberim gelinceye kadar» buyurdu. Peygamber, ilk hücümde müşrikleri püskürttü. Ben, gördüm ki, kadınlar dağlara doğru şiddetle kaçıyorlardı. Baldırları ve ayaklarındaki bilezikler görülüyordu. Elbiselerini yükseltmişlerdi. Bunun üzerine Abdullah'ın

(1) Bu hadis, Hindin o andaki durumuna göre varid olmuştur. Zira Hind bilahare kocasıyle beraber Mekke Fethinde müslüman oldu. İslâmdan önceki hataları İslâm yıkar...

kumandasında bulunan okçular **«Ey kavim ganimete yetişelim, ganimete yetişelim, arkadaşlarımızın içine yetişelim. Neyi bekliyorsunuz?»** dediler. Abdullah bin Cubeyr:

«Siz Peygamberin size söylediğini unuttunuz mu?»

Onlar:

«Allah'a yemin ederiz, biz askerlerin yanına gider, ganimetten nasibimizi alırız» diye gitmekte ısrar ettiler. Ayrılıp savaş alanına vardıklarında yüzleri çevrildi ve kaçmaya başladılar. Onları arkadan geri dönmeye çağıran ise Allah'ın Resûlü idi. Peygamberle beraber oniki kişiden başka kimse kalmadı. Onlar o günde bizden yetmiş kişiyi şehid düşürdüler. Cenab-ı Peygamber Bedir gününde müşriklerden 140 kişiyi zarara uğratmıştı. Yetmiş kişiyi esir almış, yetmiş kişiyi de öldürmüşlerdi. Ebu Süfyan bağırdı:

«Kavmin içinde Muhammed var mıdır?»

Bunu üç defa tekrarladı. Resûlü Ekrem ona cevap vermeyi yasakladı. Sonra:

«Kavmin içinde İbn Ebi Kuhafe (Yani Ebubekir) **var mıdır?»** diye sordu. (Bunu iki defa tekrar etti).

«Kavmin içinde Hattab'ın oğlu var mıdır?» diye iki defa bağırdıktan sonra arkadaşlarına dönüp:

«Ey Mekkeliler, bu üç kişi de öldürülmüştür ve siz onların şerlerinden kurtulmuşsunuz.» dedi...

Bunun üzerine Ömer, nefsine hakim olamayarak:

«Allah'a yemin ederim, ey Allah'ın düşmanı, sen yalan söyledin. Senin isimlerini saydıklarının hepsi diridirler. Sana hoş gelmiyen şeyler senin için kalmıştır» dedi. Ebu Süfyan:

«Bugün Bedir gününün yerindedir. Harp dolaptır. Siz ölülerinizde mesulle göreceksiniz. Ben böyle yapılmasını emretmemişimdir. Ve böyle yapmak beni üzmemiştir de..»

Bunları söyledikten sonra **«Hübel yüceldi, Hubel yüceldi»** diye şiir söylemeye ve tepinmeye başladı. Cenab-ı Peygamber:

«Siz niçin buna cevap vermiyorsunuz?» söyledi. Sahabeler:

«Ey Allah'ın Resûlü, biz ne diyelim?»

Peygamber:

«Ona deyiniz ki Allah daha yüce ve daha celildir.»

Ebu Süfyan:

«Bizim Uzzamız var, sizin Uzzanız yoktur» dedi. Resûlüllah:

«Niçin buna cevap vermiyorsunuz?» dedi. Sahabeler:

«Ey Allah'ın Resûlü, ne diyelim?»

Resûlüllah:

«Allah bizim Mevlâmızdır, sizin mevlânız yoktur» deyiniz buyurdu.

Beyhaki, (Delail'inde) Cabir'den rivâyet ediyor:

Halk, Uhud günü kaçtı. Resûlüllah ile beraber on bir kişi Ensardan, bir de Talha bin Ubeydullah, muhacirlerden, kaldı. Peygamber dağa çıkıyordu. Müşrikler arkadan onlara yetiştiler. Resûlü Ekrem:

«Bu arkamızdan gelenlere karşılık verecek birisi yok mudur?» diye sordu. Talha:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben karşılık vereyim» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Ey Talha, olduğun gibi kal» dedi. Bunun üzerine Ensar'dan bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben bunlara karşılık vereyim» dedi. Bu kişi onlarla savaştı. Resûlüllah da beraberindekilerle birlikte dağa çıkıyordu. Sonra o Ensari zat şehit düştü. Tekraren kâfirler peygamber ve beraberindekilere doğru geldiler. Cenab-ı Peygamber:

«Bunlara karşılık verecek birisi yok mu?»

Talha aynen çıkıp o sözünü tekrarladı. Peygamber de aynı sözü söyledi. Ensardan bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben varım» dedi. Böylece Peygamber ve ashabı dağa doğru çıkıyorlardı. O zat savaştı. Sonra şehit düştü. Sonra tekraren kâfirler geriden geldiler. Peygamber ilk sözü gibi söylüyor, Talha da aynı şeyi tekrar ediyor, Peygamber de onu çıkmaktan men ediyor, ona izin vermiyordu. Ensardan bir kişi çıkıyor, ona izin veriyor. O savaşıyor, şehit düşüyor. Ta ki Talha yalnız Peygamberin yanında kaldı. Bu sefer kâfirler onları kıskaca aldılar. Cenab-ı Peygamber:

«Kim bunlara cevap verecektir» dedi. Talha:

«Ben vereceğim» dedi ve bütün o şehid düşen kişilerin savaşı gibi onlarla savaştı. Onun mübarek parmakları isabet aldı ve buyurdu: **Ölümdür.**

Bunun üzerine Hz. Peygamber Talha'ya:

«Eğer bu kelime yerinde, sen bismillah deseydin veya Allah'ın ismini zikretseydin, melekler seni havaya kaldıracaklardı, halk sana bakacaktı» buyurdu. Sonra Peygamber toplu halde bulunan ashabının yanına vardı.

İbn Cerir, İbn ul Munzir, Abdurrahman bin Avf'tan rivâyet ediyorlar.

Ayetteki «Hiss» ölüm ve öldürmek demektir.

Abd bin Humeyd de İbn Abbas'dan benzerini rivâyet etmişlerdir.

İbn Cerir, İbn Abbas'tan:

«Hiss, öldürmek demektir. Onları Allah'ın izniyle öldürdüğünüz zaman, demektir» dedi.

«(152) Bundan sonra Allah sizi geri çevirip denemek için bozguna uğrattı...»

Ayetin bu cümlesi hakkında gelen eserler:

İbn İshak, Kasım bin Abdurrahman bin Rafi'den rivâyet ediyor:

Enes bin Malik'in amcası Enes bin Nadr, Hz. Ömer bin Hattab, Hz. Talha bin Ubeydullah ve diğer Muhacir ve Ensardan bulunan bazı kimselerin yanına geldi. Hepsi ellerindeki kılıç ve diğer savaş âletlerini atmışlardı.

«Sizin elinizdeki bu silâhlarınızı attıran nedir?» diye soran Enes'e dediler ki:

«Allah'ın Resûlü öldürüldü.»

Enes bin Nadr:

«Ondan sonra artık hayatı ne yapacaksınız? Kalkınız o neyin üzerinde ölmüş ise, siz de onun üzerinde ölünüz» dedikten sonra müşriklere yöneldi ve şehid düşünceye kadar savaştı.

Buhari, Enes bin Malik tarikıyla rivâyet ediyor:

Amcam Enes bin Nadr, Bedir savaşında bulunmadı. **«Ben Resû-**

lüllah'ın ilk savaşında bulunmadım, yemin ederim, eğer Allah Resûlüllah ile beraber beni başka bir savaşta bulundurursa Cenab-ı Hak benim var kuvvetimde ne varsa hepsini görecektir» deyip dururdu. Uhud gününde bulundu. Halk kaçtı. Amcam:

«Ey Allah'ım, bunların yaptıklarından senden özür dilerim. Müşriklerin getirmiş olduklarından da kaçınıp sana sığınıyorum» dedi ve kılıcıyla beraber müşriklere doğru gitti. Saad bin Muaz'a rastladı. Saad'a:

«Ey Saad, nereye? Ben cennetin kokusunu Uhud yanında duyuyorum» dedi. Böylece gitti ve şehid oldu. Cesedinde seksen küsür kılıç darbesi ve ok yarası bulunduğundan dolayı tanınmıyordu. Ta ki kızkardeşi geldi. Onu bir nişanından veya parmağından tanıdı.»

Müslim, Sabit bin Enes'ten benzerini rivâyet etmiştir.

Buhari, Abdan'dan, Ebu Hamza'dan, Osman bin Mevhit'ten rivâyet ediyor:

Bir kişi hacı olarak Kâbe'ye geldi. Oturan bir gurubu gördü. «Bunlar kimlerdir?» diye sordu. Dediler ki, «Bunlar Kureyştendirler.» «Bunların içindeki ihtiyar kimdir» diye sordu. Dediler: «İbn Ömer'dir.» Bunun üzerine kişi İbn Ömer'e geldi ve:

«Sana bir şey soracağım, bana söyle» dedi. İbn Ömer:

«Sor bakalım» dedi. Kişi:

«Şu Beytin hürmetine yemin verdiriyorum sana, biliyor musun Osman bin Affan Uhud gününde kaçtı?»

İbn Ömer:

«Evet, kaçtı» dedi. Kişi:

«Biliyor musun, Bedir'de bulunmadı?»

İbn Ömer:

«Evet bulunmadı.»

Kişi:

«Biliyor musun Biy'atul Ridvan'dan geri kaldı?»

İbn Ömer:

«Evet, oradan da geri kaldı» dedi. Kişi bunun üzerine tekbir getir-

di. Yani hoşuna gitti. Muzaffer oldu gibi bir tavır aldı. Bunun üzerine İbn Ömer:

«Gel sana haber vereyim ve senin sorduğunu sana açıklayayım» dedi. **«Hz. Osman'ın Uhud günündeki kaçtığına gelince, şehadet ederim ki Cenab-ı Hak onu affetmiştir. Onun Bedir'de bulunmayışına gelince, Resûlüllah'ın kızı onun hanımı idi. Ve hastaydı Cenab-ı Peygamber:**

«Hanımının hastalığı ile ilgilen, sana Bedir'de bulunan bir kişinin ecri ve bir kişinin ganimetten payı kadar pay verilecektir» buyurdu. Onun Bey'atul Ridvan'dan geri kalmasına gelince, eğer Mekke'nin içinde Osman'dan daha aziz bir kimse olsaydı, Peygamber onu Osman'ın yerine Mekke'ye elçi gönderecekti. Fakat böyle bir kimse olmadığı için Peygamber elçi olarak Osman'ı Mekke'ye gönderdi. Osman Mekke'ye gittikten sonra Bey'atul-Ridvan oldu. Ve Cenab-ı Peygamber sağ eliyle öbür bir eline vurdu. **«Bu Osman'ın elidir»** dedi. İşte ey kişi, şimdi senin yanındaki malûmatlarla beraber git» dedi.

«Yemin olsun ki, o sizi bağışladı...»

Bu cümle ile ilgili eserler:

İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet ediyor:

Cenab-ı Hak, bu âyette **«Siz bana isyan ettiniz, fakat ben sizi affettim. Sizin kökünüzü,** (temelinizi) **kazıtmayacağım.»** Hasan Basrî sonra: «Bunlar, Resûlüllah ile beraber idiler. Allah'ın yolunda ve Allah için öfkelenmiş, Allah'ın düşmanlarıyla çarpışıyorlardı. Onlar, bir şeyden yasaklanmışlardı. Fakat onu zayi ettiler. Yemin ederim ki onlar, bu üzüntü ile mübtelâ kılınmadan kurtulmadılar.. Onlardan yetmiş kişi ve Peygamberin amcası şehid düştü. Peygamberin dörtlük dişleri kırıldı. Yüzü yaralandı. Bugün fasıkların en şedidi her büyük günahı cüretle işliyor, her felâketi irtikâb ediyor ve onun üzerine elbisesini çekip sanıyordu ki, bundan dolayı hiçbir şiddet görmeyecektir. Fakat o ondan sonra bilecektir» dedi..

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Cüreyc'den rivâyet ettiler:

«Ayetin mânâsı: «Allah sizin kökünüzü kesmemek suretiyle sizi affetti.» demektir dedi.

«(153) Hatırlayınız ki siz uzaklaşıyor ve dönüp hiç kimseye bakmıyordunuz. Peygamber de arkanızdan sizi çağırıyordu...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir, Hasan Basri'den rivâyet etti:

O, âyeti «TAS'ADUNE» şeklinde okumuştur.

Abd bin Humeyd, Asım'dan rivâyet ediyor:

O, «TUS'İDUNE» şeklinde okumuştur.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Cüreyc tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Onlar Uhud dağına tırmandılar, kaçıyorlardı. Arkalarında peygamber onları çağırıyordu: **Ey Allah'ın kulları, bana geliniz, ey Allah'ın kulları bana geliniz, bana geliniz.»**

İbn-ul-Munzir, Atiyye tül Ufi'den rivâyet etti:

Uhud günü sahabeler kaçtılar. Dağa çıktılar. Onlar, dağa çıkarken geriye dönüp bakmazken Peygamber onları çağırıyordu. İşte o zaman bu âyet indi.»

İbn Ebi Hatım, Hasen'den rivâyet etti:

Birisi Hasan'dan bu âyetin mânâsını sordu. Cevab olarak:

«**Şedid bir vadide kaçışarak ilerlediler. Geri dönüp hiç kimseye bakmazlardı. Peygamber de arkadan: Ey Allah'ın kulları, bana, ey Allah'ın kulları, bana»** diye çağırıyordu. Hiç kimse dönüp bakmıyordu.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet etti:

Bu âyetin mânâsı, Uhud günü olmuştur. Onlar vadide yukarıya doğru çıkıyorlardı. Allah'ın Peygamberi de arkada **«Ey Allah'ın kulları, bana, Ey Allah'ın kulları, bana»** diye çağırıyordu. Onlar da onu görüyorlardı.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

Sahabeler döndüler ve: **«Allah'a yemin ederiz ki, onlara vardıktan sonra onları öldüreceğiz»** dediler. Cenab-ı Peygamber sahabelere: **«Yavaş olunuz, size isabet eden bana isyan ettiğinizden dolayı isabet etti»** dedi. Onlar, bu halde iken kavim onlara geldi. Onlar ümitsiz idiler, müşrikler kılıçlarını çekerek geliyorlardı.

«Size üzüntü üstüne üzüntü isateb etti.» Evvelâ hezimet üzüntüsü vardı. Sonra düşmanın gelmesi üzüntüsü vardı. Ta ki, siz elden kaçır-

dığınız ganimetten dolayı üzülmeyesiniz. Size isabet eden katl ve yaralardan dolayı üzülmeyesiniz.»

«Kaybettiğinize ve isabet aldığınıza üzülmemeniz için, Allah sizi üzüntüden üzüntüye uğrattı» âyeti hakkında İbn Merduyeh, Abdurraman bin Avf'tan şunu rivâyet ediyor:

Birinci üzüntü hezimetten dolayıdır. İkinci üzüntü, **«Resûlü Ekrem öldürüldü»** denildiği zamandı. Bu üzüntü hezimet üzüntüsünden pek büyüktü.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ediyorlar:

Üzüntü üstüne üzüntüden murad, birinci kaçıştan sonraki kaçıştır. Zira onlar **«Hz. Muhammed öldürüldü»** sesini işittikleri zaman bozuldular, kâfirler de o kaçan müslümanlara vurdular ve onlardan yetmiş kişiyi öldürdüler. Sonra onlar Peygamberin yanında toplandıklarında dağa kaçtılar. Peygamber de arkadan onları çağırıyordu!»

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, Katade'den rivâyet ediyor:

Birinci üzüntü yara ve ölümdü. İkinci üzüntü de **«Peygamber öldürüldü»** sesini dinledikleri idi. Cenab-ı Hak ikinci üzüntü ile onlara isabet eden yara ve katilleri onlara unutturdu. Umdukları ganimeti onlara unutturdu. Nitekim bu âyet **«kaybettiğinize ve isabet aldığınıza üzülmemeniz için Alah sizi üzüntüden üzüntüye uğrattı»** buyuruyor.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivâyet ediyor:

O gün, Peygamber, ta sahra arkadaşlarına (yani taşa sığınmış kimselerin yanına) varıncaya kadar halkı «bana geliniz» diye çağırıyordu. Onlar, Peygamberi gördüklerinde birisi okdanlığından bir oku çıkarıp yayına koydu, onunla Peygambere atmak istedi. Cenab-ı Peygamber, ona hitaben:

«Ben Allah'ın Resûlüyüm» dedi. Onlar, bu sesle sevindiler, Peygamberi diri gördükleri zaman sevindiler ve Peygamber de, arkadaşlarının içinde kendisini koruyacak kimselerin olduğunu görünce sevindi. Resûlüllah içlerinde iken bir araya geldiklerinde, üzüntüleri gittiğinde, o zaman fethi, yani zaferi hatırlamaya ve ellerinden kaçırdıkları ganimetleri hatırlamaya başladılar ve şehid düşen arkadaşlarını andılar. Bu durumda iken Ebu Süfyan gelip te karşılarında durdu. Ebu Süf-

yan'a baktıklarında yine o hatırlamakta oldukları şeyleri unuttular. Ebu Süfyan'ın görünmesi onları üzüntüye sevketti. Cenab-ı Peygamber, **«Onlar, artık bize galebe çalamazlar. Yarab, eğer bu gurubu öldürürsen sana kulluk yapılmaz»** demek suretiyle ashabına moral verdi. Onlar da kâfirlere taş yağdırdılar ve o kâfirleri oradan uzaklaştırdılar. İşte âyetin mânâsı budur. Birinci üzüntü, onların ellerinden kaçırdıkları ganimet ve zafer, ikinci üzüntü düşmanın onlara görünmesidir. Evet, ikinci üzüntü, onlar ganimeti ve isabet aldıklarını unutsunlar diye oldu. Ebu Süfyan'ın görünmesi onları bundan meşgul etti.»

İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ediyor:

Eshabı Kirama hüzün ve üzüntü, arkadaşlarının ölümünden, aldıkları yaralardan ve hezimetten isabet ettiği zaman, Uhud'un deresine girdiler. Ebu Süfyan ve arkadaşları tam derenin çıkışını tuttular. Müslümanlar artık bu kâfirler hücum edip hepsini öldüreceklerini sandılar. Bundan da onlara ikinci bir üzüntü isabet etti ve birinci üzüntülerinin sebeblerini onlara unutturdu.»

Sahihayn'da İbrahim bin Saad bin ebi Vakkas hadisinden sabit olmuştur ki:

«Sad b. Ebi Vakkas, Uhud gününde Resûlüllah'ın sağında ve solunda sırtlarında beyaz bir elbise bulunan iki kişi buldu. Şiddetli bir şekilde Resûlüllah'ı müdafaa etmek için savaşıyorlardı. Onları ne o günden önce ne o günden sonra görmedim dedi.» Onlardan Cebrail ve Mikâil'i kastediyordu..

Ebu Esved Urve bin Zübeyr'den rivâyet ediyor:

Ubey bin Halef, Beni Cemah kabilesinden bir kâfir idi. Mekke'de iken Resûlüllah'ı öldüreceğine dair yemin etmişti. Peygamber'e onun yemini yetişince Cenab-ı Peygamber, **«Hayır, Allah dilerse ben onu öldüreceğim»** demişti. Uhud günü, Ubeyy demirlere bürünmüş, başında miğfer olduğu halde **«Eğer Muhammed (S.A.V.) bugün kurtulursa ben kurtulmayayım»** diye bağıra bağıra geliyordu. Resûlüllah'a öldürmek maksadıyla hücum etti. Abduddar Oğullarından olan Mus'ab b. Umeyr Resûlüllah'ı nefsiyle korudu, Mus'ab bin Umeyr öldürüldü. Cenab-ı Peygamber, miğferin altında Ubey bin Halef'in yalın olan bir yerini gördü. Bir süngü ile oraya vurdu. Ubeyy mel'unu atından yere düştü. Onun

yarasından bir kan da çıkmadı. Arkadaşları gelip, o öküzün buğurduğu gibi buğurduğu halde onu alıp götürdüler. Ona **«Neden bu kadar korkuyorsun? Ancak bir çiziktir o»** dediler. Bunun üzerine Ubey onlara Resûlüllah'ın **«Hayır, belki ben Ubey'yi öldüreceğim»** dediğini hatırlattı. Sonra **«nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim, eğer bu bendeki yara Zülmecaz panayırında toplanan insanların hepsinde olsaydı hepsi de öleceklerdi»** dedi ve cehenneme doğrulup gitti.

Bunu Musa bin Akabe Meğazi'sinde Zühri'den, Said bin Museyyeb'ten rivâyet etmiştir. Muhammed bin İshak, Resûlü Ekrem Uhud deresine çekildiğinde Ubeyy bin Halef arkasından, **«Eğer sen kurtulursan ben kurtulmayayım»** diye bağıra bağıra geliyordu. Sahabe **«Ey Allah'ın Resûlü, birimiz buna hücum edelim»** dediler. Cenab-ı Peygamber, **«Bırakınız gelsin»** dedi. O Peygambere yaklaştığı zaman Peygamber, El Haris bin Sem'e'den bir süngü aldı, bazı kavmin bana söyledikleri gibi, Resûlüllah süngüyü alınca onu bir defa salladı. O sallayışta devenin sırtından tüylerin uçuştuğu gibi uçuştu. Sonra Cenab-ı Peygamber onu karşıladı. Onunla onun boynuna bir darbe indirdi. Bundan ötürü atından birkaç defa düşmek üzere eğildi.

Vakıd, İbn Ömer'den rivâyet ediyor:

Ubeyy bin Halef, Rabiğ'de öldü. Ben geceden bir miktar geçtikten sonra Rabiğ'in içinde seyrediyordum. Bir ateş gördüm. Ona doğru gittim. Baktım ki, bir kişi zincire vurulmuş, o ateşten çıkartılıyor. O zinciri çeker ve susuzluktan bağırırdı. Baktım ki diğer bir kişi **«Sakın ona su içirme. Çünkü o, Peygamberin öldürdüğü Ubey bin Halef'tir»** diyordu.

Abdurrezzak, Ma'mer den, o Zühri'den, o Osmani Hariri'den o da Makzem'den rivayet ediyor:

Utbe bin Ebi Vakkas, Uhud gününde Peygamberin dörtlük dişlerini kırdığı ve yüzünü yaraladığı zaman Cenab-ı Peygamber ona şöyle beddua etti:

«Ey Allah'ım, o senesi dolmazdan önce kâfir olarak ölsün.»

Hakikaten senesi dolmazdan önce kâfir olarak ateşe doğru gitti. (1)

---

(1) Ya Peygambere, bu kişinin kafir olarak öleceği bildirilmiştir diye beddua etti. Veya Hadisin senedinde birşey vardır. Dikkat edilsin..

Vakıdı, İbn Ebi Sibre'den, o Nafi bin Cübeyr'den rivâyet etti:

Muhacirlerden bir kişi bana, **«Uhud'da hazır bulundum. Baktım ki her taraftan ok yağıyordu. Resûlü Ekrem onların arasındaydı. Bütün bunlar olurken oklar Peygamberden uzak düşüyordu.»** Baktım ki, Abdullah bin Şahabi Zühri o gün şunu söylüyordu:

«Muhammed'i bana gösteriniz. Eğer o kurtulursa ben kurtulmayayım.»

Cenab-ı Peygamber de onun yanındaydı, beraberinde kimse yoktu. Sonra Peygamber'i geçti; Safran:

«İşte Muhammed, (S.A.V.) senin yanında idi» diye onu kınadı. O:

«Allah'a yemin ederim, ben onu görmedim. Allah'a yemin ederim, o bizden korunmuştur. Biz dört kişi ahitleştik, akidleştik ki, onu öldürelim ve bu maksatla Uhud'a geldik. Fakat ona bir türlü varamadık» diye itirafda bulundu.

El Vakıdî, **«Bizim katımızda sabit olmuştur ki, Peygamberin yüzünü kanatan ve dişlerini kıran İbn Kamie'dir. Peygamberin dudağını kanatan ve dörtlük dişine vuran da Utbe bin Ebi Vakkastır.»** dedi.

Ebu Davud et Tayalisi, İbn Mubarek tarikiyle Aişe validemizden rivâyet etti:

Ebubekir, Uhud gününü hatırladıkça şöyle diyordu: **«O bir gündür, Tamamı Talha içindir.»**

Sonra şöyle devam ediyordu:

«Uhud gününde, Peygamber'e ilk dönüş yapan bendim. Baktım ki, Resûlüllah ile beraber birisi savaşıyordu. Peygamberi müdafaa ediyordu. Ben onu kızgın görüyordum. **«Talha ol»** dedim. Çünkü benim elimden böyle bir müdafaa kaçmıştı. Benim kavmimden bir kişi olması benim katımda daha sevimli idi. Müşrikler ile benim aramda bir kişi olması benim katımda daha sevimli idi. Müşrikler ile benim aramda bir kişi vardı. Beni tanımıyordu. Ben ondan Resûlüllah'a daha yakındım. O süratli bir şekilde eğiliyor, tanımıyordu. Baktım ki Ebu Ubeyde bin Cerrah'tır. Resûlüllah'a vardığımda dörtlük dişleri kırılmış, yüzü yaralı idi. Onun mübarek yanağına miğferin iki halkası takılmıştı. Cenab-ı Peygamber **«İkiniz de arkadaşınızı koruyunuz»** dedi ve

bundan Talha'yı kastediyordu. Cenab-ı Peygamberin kanı çok zayi olmuştu. Bunun için biz onun bu sözüne bakmadan ben o halkaları yüzünden çıkarmaya doğru gittim. Ebu Ubeyde **«Hakkımla sana yemin verdiriyorum, sen bunu yapma»** dedi ve Peygamberin yüzünden halkaları çıkarmayı bana bıraktırdı. Ebu Ubeyde onları eliyle çıkarmayı hoş görmedi, çünkü Resûlüllah'a eziyet verecektir. Ağzı ile halkalara doğru eğildi. Halkalardan birisini çıkardı. Halkayla beraber Ebu-Ubeyde'nin bir dişi düştü. Ben de Ebu Ubeyde'nin yaptığı gibi yapmak istedim. Yine **«Hakkımla sana yemin verdiriyorum, bunu benim için bırak»** dedi. Aynen birinci defa yaptığını yaptı. Ebu Ubeyde'nin ikinci dişi halka ile beraber düştü. Ebu Ubeyde ön dişleri en düzgün kırılan bir zattı. Resûlüllah'ın durumunu düzelttikten sonra o çukurların birinde bulunan Talha'ya vardık. Baktık ki Talha'ya yetmiş küsür ok yarası isabet etmişti. İki parmağı kesilmişti. Onun da yaralarını sardık.»

Vehb, Âmr bin Haris tarikiyla rivâyet ediyor:

Ebu Said el Hudri'nin babası Malik, Uhud gününde Peygamberin yarasındaki kanlarını emip ta ki yarayı tertemiz yaptı ve yara bembeyaz göründü. **«O kanı ağzından at»** denildi. **«Hayır, Allah'a yemin ederim, atmam»** dedi. Sonra savaşa doğru Peygamber'den ayrıldı. Cenab-ı Peygamber **«Cennet ehlinden bir kişiye bakmak isteyen, bu kişiye baksın»** buyurduktan sonra, o zat şehid düştü.

Sahihayn'da Abdulaziz bin Ebi Hazım tarikiyle sabit olmuştur:

Sehl bin Saad'dan: «Resûlüllah'ın yarası soruldu. Peygamber'in yüzü yaralandı, dörtlük dişleri kırıldı. Başındaki miğfer parçalandı. Fatıma onun kanını yıkıyor, Ali de miğferine su doldurmuş, Fatıma'nın eline su döküyordu. Fatıma baktı ki, su kanı daha artırıyor, bir hasır parçası aldı, yaktı. Kül olduktan sonra Peygamber'in yarasına yapıştırdı ve böylece kan durdu.»

ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ ۙ
وَطَآئِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ ؕ يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ؕ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهٗ
لِلّٰهِ ؕ يُخْفُوْنَ فِيْۤ اَنْفُسِهِمْ مَّا لَا يُبْدُوْنَ لَكَ ؕ يَقُوْلُوْنَ لَوْ كَانَ
لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا ؕ قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِيْ بُيُوْتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذِيْنَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ ۚ وَلِيَبْتَلِيَ
اللّٰهُ مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ
وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۵۴﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ ۙ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطٰنُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوْا ۚ
وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿۱۵۵﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوْا
فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوْا غُزًّى لَّوْ كَانُوْا عِنْدَنَا مَا مَاتُوْا وَمَا قُتِلُوْا ۚ
لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۵۶﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

MEÂL

(154) Sonra o üzüntünün arkasında Allah sizin üzerinize eminlik ve uyuklama indirdi ki, o uyuklama sizden bir gurubu istilâ etti. Diğer bir gurup ise, nefislerinin derdine düştü. Allah'ın hakkında cahiliyet döneminin zannı gibi Hakk'a aykırı zanna düşerek; «Acaba bize bu işten ne fayda var?» diyorlar. De ki, «Emrin tamamı Allah'ındır. Onlar sana açıklamadıkları nesneyi nefislerinde gizliyorlar. Ve «Eğer bize bu işte bir şey olsa idi burada öldürülmezdik.» diyorlar. De ki, «Eğer siz evlerinizde olsaydınız kesinlikle üzerlerine öldürülme yazılmış olanlarınız öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp gideceklerdi.» Allah sînenizdekini imtihan ve kalbinizdekini temizlemek için böyle yaptı. Allah göğüslerdekini bilicidir.

(155) İki ordunun karşılaştığı günde sizden geri dönüp kaçanları, kesinlikle şeytan bâzı günahlarından ötürü kaydırmıştır. And olsun ki, Allah onları affetti. Allah şüphesiz ki, çok affedici ve çok hilim sahibidir.

(156) Ey îman edenler! Sakın hâ! Yeryüzünde seyahata çıkan veya savaşa giden kardeşleri için «Eğer yanımızda olsa idiler, ne ölür ne de öldürülürlerdi.» diyen ve küfüre giren kimseler gibi, olmayınız. Allah bu zanlarını onların kalblerinde bir hasret kılmak için bu sözü söylediler. Allah diriltir ve öldürür. Allah sizin yaptıklarınızı görücüdür..

(157) Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz (biliniz ki) Allah'tan gelen bir mağfiret ve bir rahmet onların topladığından daha hayırlıdır.

TEFSİR

(154) Uhud savaşına katılanlara üzüntüden sonra emniyet ve uyku Allah tarafından verildi. Ebu-Talha der ki, **«Savaş saffında gözlerimize uyku giriyordu. Öyle ki, elimizden kılıç düşer, eğilir alırdık. Yine, dü-**

şerdi; yine alırdık.» Bir rivâyette, «**Namazdaki uyku imanın zafiyetine, savaştaki uyku ise imanın kuvvetli oluşuna delâlettir.**» diye varid olmuştur.

Gerçek Mü'minler, uykunun etkisinde idiler. Münâfıklar ise nefislerini nasıl kurtaracakları kaygısında. Rasûlü Ekrem'den dinledikleri tereddütlü olarak «**Acaba Allah'ın bize vâ'dettiği zaferden nasibimiz olacak mıdır?**» derlerdi. Bunlara cevap olarak Allah, Peygamberine:

«**Onlara de ki, hakiki galibiyet Allah'ın ve Allah'ı yardımcı edenlerin zaferidir. Çünkü Allah'ın gurubu galiplerdir. Hüküm Allah'ındır, dilediğini yapar ve dilediği tarzda hükmeder.**»

Münâfıklar senden gerçeği öğrenmek istiyorlarmış gibi davranıyorlar. Fakat baş başa kaldıklarında «Eğer Muhammed'in vâdi doğru olsaydı biz şu Uhud'un eteklerinde mağlûp olmazdık. Ve bizden bir gurup öldürülmezdi.» derler' Onlara cevap olarak:

«**De ki, Eğer siz evlerinizde olsaydınız dahi öldürülmeleri takdir edilenler öldürülecekleri yerlere çıkıp geleceklerdi.**» denmiştir. Çıkmamazlığın hiçbir yarar sağlamayacağı, Allah'ın tâ ezelde herşeyi takdir etmiş olduğu ve onun hükmünün önüne geçecek hiçbir kuvvetin de olamıyacağı anlatılmıştır. Bu mağlûbiyeti içlerindeki denensin ve kalplerindeki ayırt edilsin diye Allah (C.C.) icra etmipştir.

«**İki ordunun karşı karşıya geldiği günde sırtını çevirip kaçanlarınızı daha önce yapmış olduklarının bâzısından ötürü şeytan kaydırdı.**»

Yani Uhud savaşında hezimete uğrayanların kaçış nedenleri, şeytanın kaymalarını istemesi, onların da ona itaat etmeleridir. Ganimete meyil göstlrerek Rasûlüllah'ın gösterdiği merkezi terketmek suretiyle Peygamber emrine muhalefet etmeleri yenilmelerini hazırlıyan günahları olmuştur.

Bâzı tefsirlere göre, kaçışlarının nedeni, daha önceki günahlarıydı. O günah savaş günündeki günahlara sebep oldu.

Diğer bir tefsire göre de şeytan onların daha önce işledikleri günahları hatırlarına getirdi; böylece katıksız tövbe etmeden ve zulmen almış olduklarını sahiplerine iade etmeden savaşmayı istemediler.

Tevbe ettiklerinden ve özür beyanında bulunduklarından ötürü Allah onları affetti. Şüphesiz ki, Allah günahları affedicidir. Hemen günahın arkasında ceza vermez ki, tevbe imkânı doğsun.

(156) Münâfıklar arkadaşlarından ötürü **«Eğer yanımızda otursaydılar, ticaret için veya savaş için memleketi terk etmeseydiler ölmezdiler ve öldürülmezdiler.»** derlerdi. Fakat Müslümanlar onlar gibi olmamaya çağrıldılar: **«Ey îman edenler sakın hâ inkarcılar gibi olmayınız...»**

Allah, münâfıkların bu inancı kalblerinde bir üzüntü yapsın diye onlara böyle söyleme imkânını verdi.

Ayetin mânâsı şöyle de olabilir: **«Münafıklar gibi olmayınız ki, öyle olmayışınız onların kalbinde üzüntü vesilesi olsun. Çünki onlara ters davranmak elbette onları üzer.»**

Ölüm veya yaşamada gerçek etken memlekette oturmak veya seyahate çıkmak değildir. Gerçek müessir, ancak Allah'dır. O icabında seferi olan savaşçıyı diri bırakır. Evinden dışarı çıkmayanı öldürür. Yaptığından sorumlu değildir.

(157) **«Eğer Allah yolunda ölür veya öldürülürseniz...»** Ayeti Celîlesinin manâsına göre, sefere çıkmak ve savaşa katılmak ölümü celbetmediği gibi, eceli de ileriye almaz. Eğer Allah yolunda savaşa çıkarsanız o yolda ölmekten ötürü elde edeceğiniz mağfiret ve rahmet derlediğiniz dünyalıktan daha hayırlıdır.

Ne şekilde helâk olursanız olunuz kapısına yöneldiğiniz ve rızası için canınızı feda ettiğiniz mabudunuza varacaksınız. O sizin mükâfatınızı verecek, sevabınızı artıracaktır.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(154) Sonra o üzüntünün arkasından Allah sizin üzerinize bir eminlik ve uyuklama indirdi. Ki, o, uyuklama sizden bir gurubu istilâ etti...»

Bu uzun âyet hakkında gelen eserler:

Böyle bir durumda uyuklama emniyetin delilidir. Nitekim Cenab-ı Hak, Enfal sûresinde Bedir kıssasında da aynı tabir-i ilâhisini kullanmıştır.

İbn Ebi Hatım, Abdullah bin Mes'ud tarikiyle rivâyet etmiştir:

«Savaşta uyuklama, Cenab-ı Hak'tandır. Namazda uyuklama şeytandandır.» (Tabiidir ki yorgunluk ve argınlık hali bundan müstesnadır.)

Buhari, Ebu Talha'dan rivâyet ediyor:

«Uhud gününde uyuklayanlardan birisi de bendim. Kılıcım birkaç kere elimden düştü. Kılıç düşer ben alırdım. Kılıç düşer, ben alırdım.»

Buhari, Kitab-üt Tefsirde Şeyban'dan rivâyet ediyor. O da Enes'ten, Ebu Talha'dan rivâyet ediyor:

«Biz Uhud'da savaş saffında iken uyuklama bizi kapladı. Benim elimden kılıcım düşüyor, ben alıyordum. O düşüyor, ben alıyordum.»

Tirmizi, Nesei, Hakim, Hammade bin Seleme tarikıyle Enes'ten, Ebu Talha'dan rivâyet ediyor:

«Uhud gününde başımı kaldırdım, baktım. O gün hepimiz zırhlarımızın altında uyuklamakdan kırılıyorduk.»

Beyhaki, Kattade'den, Enes'ten, Ebu Talha'dan rivâyet ediyor:

«Biz Uhud'da savaş hattında iken uyukluyorduk. Kılıcım elimden düşüyor, alıyordum. Düşüyor, alıyordum. İkinci taife ise münafıklardı. Onlar nefislerinden başka birşey düşünmüyordu. En korkak ve en ödlek bir kavim idiler. Haktan en mahrum kalanlar idi. Onlar Allah hakkında şek ve şüphede idiler.»

Uhud gününde uyuklayanlar İman, Yakin, Sebat, Doğruluk ve Tevekkül sahibi kimselerdi. Bunlar **«kesinlikle Allah, Peygamberine-yardım edecek, Peygamberin emelini Peygambere verecektir»** şeklinde düşünenlerdi. İkinci bir gurup vardı, izdırabdan, korkudan, dehşetten uyuklamıyorlardı. Ancak nefislerini düşünüyorlardı. Zannetmezlerdi ki Peygamber ve Müminler bir daha Medine'yi sağlam dönsünler. Müşrikler kısa bir dönemde galib geldiklerinde zannettiler ki İslâm ve İslâm ehli artık yok oldu. Zaten şek ve şüphe ehlinin durumu budur!...»

İbn İshak, Yahya bin Ubdad bin Abdullah bin Zübeyr'den, o da babasından rivâyet ediyor. Hz. Zübeyr:

Ben Resûlüllah ile beraber iken kendimi gördüm ki, korku bizde dehşetlendiği zaman, Cenab-ı Hak bizim üzerimize uyku gönderdi. Biz-

den hiçbir kimse yoktu ki, onun çenesi göğsünde olmasın. Allah'a yemin ederim, ben Mutab bin Kuşeyr'in sesini uyku halinde işitiyordum. Mutab, **«Eğer emirden bir şey bizim için olsaydı, biz burada öldürülmezdik»** diyordu. O, sözü, o halde ondan ezberledim. Ve onun hakkında Cenab-ı Hak: **«Eğer bize bu işte birşey olsa idi burada öldürülmezdik»** âyetini indirdi.»

İbn Cerir İbn Cüreyç'ten:

«Münafıklar efendileri Abdullah b. Übey'ye gelip: «Bugün Beni-Hazrec'liler öldürüldüler.» dediler. Abdullah «Emir'den bir şey elimizde varmı ki? Dikkat oluna Allah'a yeminim ola eğer Medine'ye dönersek gâlip ve aziz olan (nefsini kasdediyor) zelili (Peygamberi kasd ediyor) oradan sürecektir» dedi. Bunun cevabı olarak Cenab-ı Hak: «De ki, evlerinizde dahi olsaydınız. Yine üzerinizde öldürülmesi yazılmış olanlar muhakkak yatacakları yeri boylardı...» âyetini indirdi.

«(155) İki ordunun karşılaştığı gün içinizden yüz çevirip kaçanları, yaptıkları bazı işlerden ötürü şeytan onları kaydırmak istemişti...»

Bu âyetle ilgili olarak İbnu Cerir Küleyb'ten rivâyet etti. Ömer, Cuma günü çok sevdiği Âli-İmran sûresini hutbesinde okuyup bu âyete geldiğinde şunları söyledi: «Uhud günü önce düşmanı püskürttük (sonra) dağa çıkıncaya kadar kaçtım. Kendimi sanki geyik imişim gibi sıçrıyor gördüm. Halk; Muhammed öldürüldü, derlerdi. Ben, Muhammed öldürüldü, diyen birisini yakalarsam öldürürüm, dedim. Böylece kaçanlarımız dağın tepesinde birleştik. O zaman bu âyet indi..»

İbnul-Munzir Abdurrahman b. Avf'dan: «Kaçanlar üç kişi idi. Biri Muhacir, ikisi Ensardandı.» diye rivâyet etti:

İbn Mendeh İbn Abbas'dan «Bu âyet Hz. Osman, Rafi b. Muallâ ve Harise b. Zeyd hakkında indi.»

İkrime «Bu âyet, Osman, Velid b. Akebe, Harice b. Zeyd, ve Rifâ'a b. Muallâ hakkında indi.»

Yine İkrime «Bunlar, Hz. Osman, Ensardan Sad b. Osman, kardeşi Akebe b. Osman haklarında indi.»

İbn Cerir İbn İshak'tan: «Kaçanlar, filândır. Bir de Sad ve kardeşi Akebe b. Osman'dırlar. Kaçanların bazıları El-Menka denilen yere

kadar vardılar. Bahsi edilen iki kardeş Medine'nin bir kenarında bulunan El-Calab adlı dağa vardılar. Üç gün sonra Resûlüllah'a döndüler. Resûlüllah onlara: «O dağda inlemesine dalmışsınızdır» dediğini iddia ettiler.

İbn Cerir Katade'den «Uhud gününde bazı kimseler Peygamberi ve savaşı bırakıp kaçtılar. Bu şeytanın korkutmasından ileri geldi. Onların hakkında Cenab-ı Hakkın indirdiğini dinlediniz. Allah onların bu durumunu af edip bağışladı.»

İmamı Ahmed Şakik'den «Abdurrahman b. Avf Velid b. Akabe ile bir araya geldiler. Velid, ona «Müminlerin emiri Osman'ı rahatsız ettiğin nedendir?» diye sordu. O da «Osman'a (R.A.) söyle Uhud günü ben kaçmadım. Bedir'den geri kalmadım. Ve Ömer'in (R.A.) sünnetini (yolunu) terketmedim.» Velid varıp Osman'a (R.A.) bunları haber verdi.

Hz. Osman: «Uhud günü kaçmadım» sözüne cevabım: O beni bununla kınıyor. Oysa Allah beni affetmiştir» dedi ve bu âyeti okudu. «Bedir'den geri kalmama olan ta'nına cevabım; ölüm döşeğinde bulunan eşim ve Resûlüllah'ın kerimesi Rukiyye'nin hizmetiyle meşguldüm.. Ölünceye kadar bekledim. Resûlüllah bana ganimetten bir pay ayırdı. Pay alan bulunmuştur, demektir. Hz. Ömer'in sünnetini terk etmeme gelince, ne ben ona güç yetiririm ne de o.. Var ona bunları haber ver.» dedi.

«(156) Ey îman edenler! Siz kâfir olanlar ve yeryüzünde yolculuğa ya da savaşa çıkan kardeşleri için «Eğer yanımızda olsalardı ölmezlerdi. Ve öldürülmezlerdi.» diyenler gibi olmayınız...»

Bu âyetle ilgili yorumlar:

İbn-Cerir Mucahid'den «Bu söz, Abdullah b. Ubey ile münafıkların sözüdür.»

İbn Cerir Suddî'den: «Ticaret için çıkıp ölenler için bu sözü Abdullah b. Ubeyy'in arkadaşları söylediler.»

İbn Ebi-Hâtim Hasan'dan «Bu söz kâfirlerin sözüdür. Sakın kâfirlerin dediğini demeyiniz.» diye rivâyet etti.

«Allah onların bu sözlerini kalblerinde bir hasret olarak koyacaktır...» Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

Abd b. Hümeyd Mucahid'den: «Onların sözü, onlara hiç bir faide temin etmediği için onları üzüp durur.»

İbn Cerir, İbn-İshak'tan: «Bu, Rabblerine olan YAKİN'lerinin azlığından gelir: Allah diriltir, öldürür. Dilediğini sür'atlendirir, dilediğini geciktirir. Ecelleri onun Kudretiyledir. Keyfiyeti bilmemezliklerinden ileri geliyor.»

وَلَئِنْ مُّتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ
اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيْظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوْا مِنْ
حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ ۚ فَاِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِيْنَ ﴿١٥٩﴾ اِنْ يَّنْصُرْكُمُ
اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ يَّخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِيْ يَنْصُرُكُمْ
مِّنْ بَعْدِهٖ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ
يَّغُلَّ ۗ وَمَنْ يَّغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ
مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ
اللّٰهِ كَمَنْۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰىهُ جَهَنَّمُ ۗ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ
دَرَجٰتٌ عِنْدَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ مَنَّ
اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا
عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ
وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٦٤﴾ اَوَلَمَّآ اَصَابَتْكُمْ
مُّصِيْبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِّثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ۗ قُلْ هُوَ
مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٦٥﴾

(158) Andolsun ki, eğer ölür veya öldürülürseniz kesinlikle Allah katında toplanacaksınız.

(159) Allah'dan gelen bir rahmetten ötürü (Ey Muhammed) sen onlara karşı yumuşadın eğer kaba ve katı kalbli olsaydın, kesinlikle etrafından dağılacaklardı. Onları affet. Onlar için mağifret dile. İş hususunda onlara danış. Ne zaman karar verdinse, Allah'a güven. Şüphesiz ki, Allah kendisine güvenenleri sever.

(160) Eğer Allah size yardım ederse, size galip gelecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, acaba ondan sonra kim size yardım edebilir? Ancak Mü'minler Allah'a güvensinler.

(161) Hiçbir Peygambere ganimette hıyânet etmek uygun değildir. Kim ki, ganimette hıyânet ederse, kıyâmet gününde yaptığıyle beraber gelir. Sonra herhangi bir zulme uğramaksızın her nefse kazanmış olduğu tastamam verilir.

(162) Acaba Allah'ın rızasına uyan, Allah'dan gelen bir gazaba müstehak olarak ve durağı cehennem olan kimse gibi midir? O cehennem ne kötü varılacak yerdir.

(163) Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah onların işlediklerini görmektedir.

(164) Andolsun ki, Allah Mü'minlere Âyetlerini okuyan, kendilerini arıtan ve kitap ve hikmeti öğreten ve cinslerinden olan bir Peygamber göndermekle minnette bulunmuştur. Halbuki onlar daha önceleri apaçık bir sapıklığın içindeydiler.

(165) (Ey Mü'minler!) Müşrikleri iki misline uğrattığınız bir musibete kendiniz uğrayınca mı «Bize bu belâ nerden geldi? dediniz? (Ey Habibim!) De ki, «O, belâ kendinizdendir. Şüphesiz ki, Allah herşeye kadirdir.»

TEFSİR

(159) **«Allah'dan gelen bir rahmet sâyesinde onlara yumuşaklık gösterdin...»**

Bu Âyeti Celîle, Allah'ın Tevhit bayrağının ve mutlak hâkimiyetinin sancağını bütün kâinatta dalgalandırmak ve ondan başka ne varsa hepsinin onun tekelinde olduğunu göstermek istiyor. Rasûlüllah'ın onlara yumuşaması, ancak Allah'ın rahmetiyle olmuştur. Rasûlüllah'a verilen bu rahmet öyle bir rahmettir ki, onlar kendisine muhalefet ettikten sonra bile onlar için üzülüyordu, Cenab-ı Peygamber!..

Dikkat edilecek bir noktaya temas etmek yerinde olur. Şöyle ki, «Eğer kabalık, huysuzluk ve katı kalplilik (haşa) Hz. Muhammed'de dahî olursa herkes onu terkedip dağılırdı. İnsanları celbetmek için merhamet ve yumuşaklık şarttır.

«Onları affet.»: Rasûlüllah'ın affetmesi, ancak şahsına ait işlerde olur. Namaz gibi ilâhî hususlarda olamaz. O hususlarda ise, **«Onlar için af dile.»** Âyeti geçerli olur. Ancak af talebinde bulunur. Affeden Allah'dır (C.C.).

«Durum hakkında onlara danış.»

Bu Âyeti Celîle harp hususunda Rasûlüllah'ın ashaba danışmasını emrediyor. Muhtemel ki bu «istişarenin caiz olduğu her konuda onlarla istişare et» demek ve bu istişare ashabın fikrinden kuvvet almak, onların kalbini hoş etmek ve Ümmetin istişare etmesine yol açmak için olsun. İstişareden sonra bir işi kesinlikle yapmak istediğinde artık Allah'a dayan ve devam et. Çünkü eşyanın künhünü ancak Allah bilir.

Uhud'daki mağlûbiyet ibret almak ve Allah yardımı kestikten sonra hiçbir yerden yardımın gelmiyeceğini bilmek içindir.

GANİMETTE HIYANET

(161) Rivayete göre, Bedir günü kırmızı bir kürk kayboldu. Münâfıklardan bazıları, **«Belki de Peygamber bunu aldı.»** dediler. Veya Uhud günü okçular ganimet için merkezlerini terkedip: **«Korkarız ki, Rasûlül-**

lah, «Kim ki, ganimetten birşey alırsa o onundur.» desin» dediler. Bunun üzerine **«Hiçbir Peygamber için, ganimet malında hainlik yapmak yakışık almaz.»** Âyeti nâzil oldu.

Çünkî Peygamberlik hainlikle çelişir. Bu Âyetten maksat, ya Rasûlüllah'a yapılan töhmetten onu tebriye etmektir. Veya Rasûlüllah'ı şiddette böyle bir şeyden menetmek demektir. Çünkü rivâyete göre Resûlü Ekrem öncü birlikler gönderdikten sonra ganimet elde etti. Beraberinde bulunanlara dağıttı. Öncü birliklere vermedi. Böylece bu Âyet nâzil oldu ve müstehak olan bazı kimseleri haklarından mahrum etmeye hainlik adını verip Rasûlüllah'ı böyle yapmaktan caydırdı.

(164) **«Allah inananlara nimet etti...»**

Yani Rasûlüllah ile beraber îman eden kavmine nimet verdi. Rasûlüllah'ın Peygamberliği bütün beşeriyet için olduğundan ötürü bu nimel genel bir nimettir. Fakat kavmi daha fazla yararlandığından Allah (C.C.) özellikle onları burada belirtti.

Âyette bunların nefislerinden onlara bir Peygamber gönderdi. Yani soylarından olan ve dillerini konuşan bir Peygamber gönderdi. Bâzı kıraatlarda «ENFESİHÜM» gelmiştir. Mânâsı, **«En şereflilerinden bir Peygamber gönderdi.»** demektir. Çünkü Rasûl-ü Ekrem, Arap kabilelerinin en şereflisindendir. Cahil oldukları halde Peygamber onlara Kur'an okudu ve vahyi dinletti. Putperestlik akidesinden onları kurtardı. Onlara Kur'an ve Sünneti öğretti. Onlar daha önce açık bir sapıklıkta kıvranıp dururlardı.

165) Uhud'da Müslümanlardan yetmiş kişi şehîd düştü. Bedir'de ise kâfirlerden yetmiş kişi öldürüldü. Ve yetmiş kişi esir edildi. Buna rağmen Müslümanlar Uhud mağlûbiyetinden sonra, **«Allah bize yardım etmeyi va'dettiği halde bu musîbet nereden geldi?»** dediler. Cenab-ı Hak, **«Ey Habîbim! De ki, o musîbet nefsinizden geldi..»** buyurdu. Yani Peygamber'in gösterdiği merkezi bıraktığınızdan ötürü yaptığınız muhalefetten veya Peygamber Medine'den çıkmak istemediğinde onu çıkarmaya zorlamanızdan ileri geldi.

Hz. Ali'den (K.V.) gelen bir tefsire göre: **«Bedir gününde tutsaklara karşı fidye almayı seçişinizden ileri geliyor.»** demektir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(159) Allah'ın rahmet sebebiyle ki, sen onlara yumuşak davrandın..»

Bu âyetle ilgili eserler: İbn Cerir Katade'den: «Allah onu kabalık ve katı yüreklilikten temiz kıldı. Mü'minler hakkında merhametli ve onlara yakın kıldı. Bize denildi ki: Hz. Muhammed'in Tevrat'ta sıfatları şöyle sıralanır: Kaba değildir. Katı kalbli değildir. Pazarlarda, çarşılarda gürültüt ve patırtı yapan de değildir. Kötülüğe kötülükle karşılık vermez. Af eder, vaz geçer..

Hasanı Basrî'den bu âyetin mânâsı soruldu. Bu, Peygamberin ahlâkıdır. Allah onu bu sıfatlarla sıfatlandırdı dedi.»

Aişe'den «Farz ibâdetleri yerine getirmekle emrolunduğum gibi halk ile geçinmekle de emrolundum» diye rivâyet geldi

«Emirde onlara danış...» Bu cümle hakkında gelen eserler: İbn Cerir Katade'den: «Peygamber'e göklerden vahyi geldiği halde ashabıyle danışma emri alması, ancak kalblerini daha hoş ettiği içindir. Kavim birbirine danıştığında Allah rızasını taleb etmek şartiyle olursa onu doğru elde etmeye dair azimlerini yaratır Allah...»

İbn Ebi-Şeybe Dahahk'tan rivâyet etti: «Danışmada fazilet ve bereket olduğu için Alla istişare etmeyi emretti.»

Hz. Ömer, kadınlara bile danışırdı... İbn-Adî İbn-Abbas'dan: «Emirde onlara danış» âyeti indiğinde Allah'ın Resûlü: «Allah ve O'nun Resûlü halka danışmaktan zengindirler. Fakat Allah, danışmayı ümmetime rahmet olsun diye kıldı. Ümmetimden danışan iyilikten mahrum olmaz. Danışmayan sapıklıktan kurtulmaz.» dedi.

İbn Saad Yahya b. Said'den, Peygamberden rivâyet etti: Bedir günü ashab ile istişare etti. Habbab b. Munzir ayağa kalkıp «Biz savaşçıyız. Benim fikrim bir tek kuyu hariç diğer kuyular doldurulsun açık kalan kuyunun üzerinde ordugâhımızı kurar düşmanımızla karşılaşırız. dedi. Beni-Kureyze ve Beni Nadir Yahudilerinin muhaseresinde Habab; «Kaleler arasında ordugâhı kuralım, onların haberleşmesini böylece

kesmiş olalım» dedi. Peygamber bu iki danışmasında da onun dediğini yaptı ve sonuç aldı..

«(161) Hiç bir Peygamberin ganimet malını gizlemesi (böylece emanete hıyanet etmesi) asla doğru değildir...»

Bu âyetle ilgili eserler: Ebu-Davud Maksam yoliyle rivâyet etti: Bu âyet, Bedir günü ganimet malından kayıp olan bir kırmızı kürk hakkında indi. Bazı kimseler «Belki de o kürkü Peygamber almıştır!» dediler. Onlara cevab olarak bu âyet indi.

Bezzar: «Hiç bir Peygamberi ashabı itham edemez demektir, dedi.»

İbn Ebi Şeyh, Ahmed, Buharî ve Müslim Ebu-Hüreyre'den rivâyet ettiler: «Bir gün Resûlüllah bize GULÛL'den bahsederek onun korkunç neticelerini gözlerimizin önüne serdi. Sonra buyurdular:

«Sakın herhangi birinizi, kıyâmet gününde omuzunda meleyen koyun olduğu halde görmeyeyim.» O:

«Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar» diyecektir. Ben de ona:

«Benim elimde herhangi bir şey yoktur, sana tebliğ ettim» diyeceğim. **Sakın! Herhangi birinizi, kıyâmet gününde omuzlarında bağıran bir nefis olduğu halde geldiğini görmeyeyim.** O:

«Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar» diyecektir. Ben:

«Senin için elimden herhangi bir şey gelmez, ancak sana tebliğ ettim» diyeceğim. **«Sakın! Herhangi birinizi kıyâmet gününde boynunda sallanan bir sened (belge) olduğu halde geldiğini görmeyeyim.** O: **«Ey Allah'ın Resûlü beni kurtar»** diyecek, ben de ona: **«senin için elimden birşey gelmez, ancak sana tebliğ ettim»** diyeceğim. **Sakın herhangi biriniz kıyâmet gününde boynunda sessiz, (yani altın ve gümüş) olduğu halde geldiğini görmeyeyim.»** O:

«Ey Allah'ın Resûlü, beni kurtar» diye yalvaracaktır. Ben de: **«Senin için hiçbir şey elimden gelmez, ben tebliğ eyledim»** diyeceğim.»

El Kurtûbi, **«Alimler «GULUL» büyük günahlardandır demişler. Delil de bu âyeti celîledir. Bir de Ebu Hüreyre'nin, rivâyet etmiş olduğu hadisi ile Cenab-ı Peygamber, Müt'im hakkında «Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim. Hayber gününde tak-**

sim yoluyla değil de ğulûl yoluyla almış olduğu aba, onun üzerinde ateş olarak yanmaktadır» sözüdür.

El Kurtûbi şöyle devam ediyor:

«Ğulul büyük günahlardandır. İnsanların haklarındandır. Günah ve sevablarla kısasın olması orada gerekiyor. Sonra ğulul yapan Allah'ın meşiyetindedir: İsterse azab eder, isterse affeder» dedi. Ancak düşman arazisinden almış oldukları odunlar, avladıkları hayvanlar, yiyecek maddelerini orada yiyebilirler.

Zühri'den **«orada** (Darul harb'de) **yemek de ancak imamın izniyle alınır»** rivâyeti gelmiş, fakat bu rivâyetin aslı yoktur. Çünkü Eserler buna muhalefet etmektedir.

Hasan Basri: **«Allah Resûlü'nün eshabı bir memleketi fethettiklerinde oradaki undan, yağdan, baldan yerlerdi.»** diyor.

İbrahim en Nehai: **«Eshab düşmanın arazisinden yemek yerlerdi. Humus** (beşde bir) **ayrılmazdan önce, hayvanlarına yem yedirirlerdi»** dedi.

Ata, **«gaziler elde ettikleri yağdan, baldan, yemekten yerler, geri kalanı kumandana teslim ederlerdi»** diyor. Alimlerin cemaati bunun üzerinde ittifak etmişlerdir.

El Kurtûbi devamla:

«Ganimet malından çalan bir kimsenin eşyası yakılmaz. Çünkü Resûlü Ekrem abayı alan bir kimsenin eşyasını yakmamıştır. Eğer eşyasının yakılması vacib olsaydı Peygamber bunu yapardı. Eğer yakmış olsaydı, hadiste bize nakledilecekti» diyor. **«Eşyası yakılır»** şeklindeki hadislere gelince, onların tamamı mensuhtur, yani neshedilmiştir. (1)

El Kurtûbi **«idarecilere halk tarafından verilen hediyeler de ğulul kabilindendir, kıyâmet gününde rezil olmak hususunda bunun hükmü, ğululun** (yani ganimet malından çalınanın) **hükmü gibidir»** diyor.

Ebu Davud Süneninde, Müslim, Sahihinde Ebi Humeydi Saidi'den rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygamber El Ezd kabilesinden **«İbnu Lutbiyye»** adlı bir

(1) Bkz el-Kurtubî Cild: 4, Sahife: 258-260-Darul Kâtip Kahire 1387-1967.

kişiyi idareci olarak zekât toplamak hususunda tayin etti. O, zekâtı getirdi. Bir kısmı için **«Bu sizindir»** dedi ve bir kısmı için de **«Bunlar da, bana hediye edilmiştir»** dedi. Cenab-ı Peygamber, bunun üzerine Minbere çıkıp Allah'a hamdü sena ettikten sonra buyurdu:

«Amile (yani memura) **ne oluyor ki, biz onu vazifelendiriyoruz. O gelip «şu kısım sizindir, bu da bana hediye edilmiştir» diyor!.. Niçin annesinin veya babasının evinde oturmadı ki, baksın acaba o hediye edilenler kendisine hediye edilir miydi, edilmez miydi? Yani hediye edilenler memurluk sıfatından dolayı hediye edilmiş ve o hediyeler mukabilinde devletin malına yani devletin hissesine mutlaka tecavüz olunmuştur, gevşeklik gösterilmiştir. Sizden herhangi birisi böyle bir şey ile gelirse, kıyâmet gününde ya omuzunda bağıran bir deve veya bağrışan bir sığır veya meleyen bir koyun olduğu halde haşre gelecektir.»**

Peygamber bunları söyledikten sonra iki elini koltuk altları görününceye kadar yükseltti ve buyurdu:

«Ey Allah'ım, acaba ben vazifemi tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım, acaba ben vazifemi tebliğ ettim mi?» diye Allah'a yalvardı.

Cenab-ı Peygamber:

«Kim ki, onu herhangi bir işte vazifelendirirsek, ona herhangi bir maaş tayin edersek, onun ötesinde almış olduğu, ğulula girmiş oluyor» buyurdu.

Ebu Davud'un El Mustevrid bin Şeddad'dan rivâyet ettiği hadis bu hadisleri kayıtlandırmaktadır. O hadis şöyledir:

Allah'ın Resûlü'nden dinledim, buyurdular:

«Kim ki bizim için bir vazife alırsa, yani devletin herhangi bir kademesinde görevlendirilirse, evi yok ise bir ev edinsin. Evlenmemiş ise evlensin. Hizmetkârı yoksa bir hizmetkâr edinsin. Bineği yok ise bir binek edinsin. Kim ki, bunların ötesinde bir şey edinirse, o devlet malından çalınmış sayılıyor.»

Hadisi bu şekilde İmam Ahmed rivâyet etmiştir. Başka bir rivâyette:

«Kim ki devletin herhangi bir görevinde vazifeli ise, bir hanım edinmeye, eğer hizmetkârı yoksa hizmetkâr edinmeğe, eğer meskeni

yoksa mesken edinmeğe çalışsın. Kim ki bunun ötesini elde ederse, o ğali yani hırsız sayılır» şeklinde gelmiştir.

Ebu Bekr bin Merduyeh, Ebi Bureyde tarikıyla rivâyet ediyor·

«Taş cehenneme atılıyor, yetmiş sene yuvarlandığı halde cehennemin dibine varamıyor. Hazinenin malından çalınan (mal) getiriliyor, cehenneme atılıyor. Sonra o malı çalana «Onu çıkar» deniliyor.» İşte Cenab-ı Hakk'ın:

«Kim emanete hiyanet eder, aşırırsa kıyâmet günü aşırdığını boynuna yüklenip getirir.» âyeti bunu ifade eder..

«(164) And olsun ki Allah müminlere âyetlerini okuyan, kendilerini arıtan, kitab ve hikmeti öğreten ve cinslerinden olan bir peygamber göndermekle minnette bulunmuştur...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

İbn ul Munzir, Âişe validemiz tarikıyla rivâyet ediyor:

«Bu âyet sadece Araplar içindir.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Bu minnet Allah'tan gelen yüce bir minnettir. Bu minnetin gelmesini gerektiren herhangi bir davet, herhangi bir istek olmaksızın Cenab-ı Hak tarafından bu ümmete verilmiştir. Allah o Peygamberi bu ümmet için rahmet kılmıştır. Onları karanlıklardan nura çıkarıyor, onları dosdoğru olan bir yola hidayet ediyor. Allah bilmeyen bir kavme onu gönderdi, onlara öğretti. Edebten nasibi olmayan bir kavme onu gönderdi, onları edeblendirdi.

«(165) (Ey mü'minler, müşrikleri) iki misline uğrattığınız bir musibete kendiniz uğrayınca mı «Bize bu belâ nereden geldi?» dediniz..»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Cenab-ı Hak, âyette, **«Sizin Bedir gününde müşriklerden öldürdüğünüz ve esir ettiğiniz, onların Uhud gününde sizden öldürdüğünün iki mislidir»** diyor.

İbn Cerir, İkrime tarikıyla rivâyet ediyor:

Müslümanlar Bedir gününde müşriklerden yetmiş kişiyi öldürdüler, yetmiş kişiyi de esir ettiler. Müşrikler, Uhud gününde müslüman-

lardan yetmiş kişiyi öldürdüler. Müslümanlar bu manzara karşısında **«Bu nerden geliyor? Halbuki biz müslümanız. Allah için öfkelenerek savaşıyoruz. Bunlar ise, müşriklerdir»** dediler. Ey Habibim! Sen onlara de ki: Bu, sizin nefsinizin katından gelmiştir. Peygambere isyan etmenin bir cezasıdır. O dediklerini dediği zaman siz karşı çıktınız.

İbn Ebi Hâtim, Hasen'den rivâyet ediyor:

Müslümanlar Uhud gününde şehid düşenlerini gördüklerinde **«Bu nerden bize geldi? Kâfirler bizden bu kadar insan öldürmemeliydi»** dediler, Cenab-ı Hak onların bu sözlerini dinledikten sonra onlara:

«Bu yetmiş şehid, Bedir gününde esir ettiğiniz yetmiş kişinin karşılığıdır. Cenab-ı Hak Uhud şehidleri âhirette arınsınlar (temizlensinler) diye bu cezayı dünyada onlara verdi» buyurdu.

İbn Ebi Şeybe ve Tirmizi, Hz. Ali'den rivâyet ediyorlar:

Cebrâil Resûlü Ekrem'e geldi:

«Ey Muhammed! Esirleri almak hususunda Cenab-ı Hak kavminin yaptığını hoş görmedi. Allah sana iki emir arasında onları muhayyer bırakmanı emretti. Ya esirler, getirilecek, boyunları vurulacaktır veya esirlerden fidye alınacaktır, fakat eshabın fidyeye razı olurlarsa esirler kadarı onlardan şehid düşecektir.»

Bunun üzerine Allah'ın Resûlü o zaman halkı davet etti. Cenab-ı Hakk'ın bu emrini onlara söyledi. Onlar:

— Ey Allah'ın Resûlü, esirler bizim aşiretlerimizden ve bizim kan kardeşlerimizdirler. Biz onların fidyelerini alıp da o fidye ile düşmanımızın savaşına karşı güçlenelim. Esirler kadarınca bizden şehidler düşsün. Biz bundan hoşnudsuz olacak değiliz» dediler.

İşte bunun üzerine Uhud gününde yetmiş bir kişi şehid edildi. Tıpkı Bedir esirlerinin sayısı kadardı bunlar.

Muhammed bin İshak, İbn Cerir, Rebi bin Enes ve Süddi, **«De ki: O belâ kendinizdendir»** âyeti üzerinde «isyanınızın sebebiyledir. Çünkü Resûlü Ekrem **«yerinizden kıpırdanmayınız»** dedi. Siz ona isyan ettiniz. Onun gösterdiği yeri bıraktınız.» Bunlardan okçular kastedilmektedir.

وَمَآ اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٦٦﴾
وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ نَافَقُوْا ۚ وَقِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوْا ۭ قَالُوْا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّا اتَّبَعْنٰكُمْ ۭ هُمْ لِلْكُفْرِ
يَوْمَىِٕذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيْمَانِ ۚ يَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ
قُلُوْبِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُوْنَ ﴿١٦٧﴾ اَلَّذِيْنَ قَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوْا لَوْ اَطَاعُوْنَا مَا قُتِلُوْا ۭ قُلْ فَادْرَءُوْا عَنْ اَنْفُسِكُمُ
الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ اَمْوَاتًا ۭ بَلْ اَحْيَاۗءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُوْنَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِيْنَ
بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۙ وَيَسْتَبْشِرُوْنَ بِالَّذِيْنَ لَمْ يَلْحَقُوْا
بِهِمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ ۙ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُوْنَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُوْنَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ ۙ وَّاَنَّ
اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ ﴿١٧١﴾ اَلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ
مَآ اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۛ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ ۚ
﴿١٧٢﴾ اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا ۖ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴿١٧٣﴾

(166) İki ordu karşılaştığı günde size isabet eden şey Allah'ın izniyle olmuştur. Allah Mü'minleri bilmek için bunu yaptı.

(167) Ve münafıkları da bilmek için yaptı. O münafıklara «Gelin Allah yolunda savaşınız veya hiç olmazsa savunmada bulununuz» denildiği (zaman), «Eğer savaşmayı bilseydik arkanıza takılıp gelirdik» derler. O gün onlar îmandan daha çok küfre yakındılar. Kalblerinde olmayanı ağızlarıyle söylerler. Allah onların gizlediklerini daha iyi bilmektedir.

(168) O münafıklar ki, oturup arkadaşları için «Eğer bize uysaydılar öldürülmezlerdi.» dediler. (Ey Habibim!) De ki, «Eğer doğru iseniz kendi nefsinizden ölümü uzaklaştırınız.»

(169) Sakın ha! Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma, bilâkis onlar diridirler. Rableri katında rızıklanırlar.

(170) Allah'ın, faziletinden, onlara verdiği şeylerden sevinç içindedirler. Arkalarından kendilerine katılmayanlara korku ve üzüntü üzerlerinde olmadığının müjdesiyle sevinmektedirler.

(171) Allah katından gelen nimet ve fazilet ile ve Allah'ın Mü'minlerin ecrini zayi etmiyeceğini müjdelemekle sevinirler.

(172) O Mü'minler ki, kendilerine yara, (ve bozgunluk) isabet ettikten sonra yine Allah ve Peygamberin çağrısına uydular. İçlerinden iyilik yapan ve kötülükten kaçınanlar için pek büyük mükâfat vardır.

(173) O müminler ki, insanlar onlara «Düşmanınız (olan) insanlar size karşı bir ordu topladılar. Onlardan korkunuz.» dediler. Bu söz onların îmanını artırdı. Onlar, «Allah bize yeter o ne güzel vekildir.» dediler.

TEFSİR

(166) İki ordunun karşı karşıya geldiği günden maksat, Uhud günüdür. O gündeki yaralar Allah'ın kaza ve kaderi ile olmuştur.

Mü'minler ve münâfıkların ayırt edilmesi hedefini güdüyordu. Nitekim münâfıkların foyası ortaya çıktı. **«Eğer biz harp etmeyi bilseydik size takılır gelirdik.»** deyip Mü'minlerle istihza etmeye kalkıştılar. Onların bu sözleri gösterdi ki, onlar o günde küfre daha yakın idiler.

Münâfıklar Uhud'da şehit düşen yakınlarından ötürü oturdukları yerden şöyle derler: **«Eğer onlar Medine'de oturun dediğimiz zaman, bize uysalardı ölmediğimiz gibi, onlar da ölmezlerdi (!)»** Cenab-ı Hak onları yalanlıyarak Peygamberine sordurttu: **«Eğer doğru iseniz haydi ölümü nefsinizden uzaklaştırınız.»** Yani evde oturmak ölümü defetmez.

Çünkü ölümün sebepleri sadece savaş değildir. Bâzen evde oturan ölür, savaşa giden diri kalır.

(169) Uhud şehitleri hakkında **«Sakın ha! Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma.»** hitabı Hz. Peygambere olduğu gibi her Müslümanadır.

«Rablerinin katında rızıklanırlar»dan maksat, ona mânen yakınlık halindedirler, demektir. Yoksa Allah, zaman ve mekândan münezzehdir. Şehidler, şehid düşmeyen ve derece (rütbe) bakımından arkalarında gelen Mü'minlerin müjdesiyle sevinirler. Yani o Mü'minlerin onlara «üzerinizde üzüntü ve korku yoktur.» sözleriyle sevinirler.

Âyeti Celîle, insanın gözle görülür iskeletten başka bir şey olduğuna hatta bedenin yok olmasıyle yok olmayan ve zatıyla idrakedilen (bilinen) bir cevher olduğuna delâlet ettiği gibi, idrak etmesi, acıması ve lezzetlenmesi de bedene bağlı olmadığına delâlettir.

Bu manâyı Cenab-ı Hakk'ın Firavun ailesi hakkında, **«Sabah, akşam ateşe arzolunurlar.»** meâlindeki Âyeti de desteklemektedir.

İbni-Abbas'dan gelen, **«Allah'ın Rasûlü: Şehidlerin ruhları yeşil kuşların içlerindedirler. Cennet nehirlerine varır. Ve cennet meyvele-**

rinden yer ve arşın gölgesine asılı bulunan kandillerde istirahat eder, buyurdu.» rivayeti de yukarıdaki manâyı desteklemektedir.

Bunu inkâr edip «Ruh ancak bir âraz ve rüzgârdır.» diyen ise, «Şehidler ancak kıyâmet gününde dirilirler. Kur'an'da şu anda diridirler diye vasıflandırılmaları gelecekteki dirilişlerinin kesinliğinden ve yakinliğinden ileri gelir. Veya anmakla diridirler. Veyahut da îmanla diridirler.» anlamındadır demiştir.

Âyeti Celîle'de cihada teşvik, şehidliğe terğib vardır. Allah'ın taatına daha fazla dalmak elde ettiği nimetlerin benzerini dava arkadaşları için de istemenin şerefliliğini övmek vardır. Ve aynı zamanda Mü'minlere felah müjdesi vardır.

«Şüphesiz Allah Mü'minlerin ecrini zayi etmez.» Bu Âyeti Celîle, iş'âr eder ki, îmanı olmayan bir kimsenin bütün amelleri yanar ve ecirleri yok olur.

(172) **«O Mü'minler ki, aldıkları yaradan sonra Allah ve Rasûlü'ne icabet etmişlerdir.»**

Rivâyete göre Ebu-Süfyan ve kâfir ordusu Mekke'ye dönüp «Errav-ha» denilen yere vardıklarında «Niçin döndük?» diye pişman oldular. Yeniden Medine'ye hücuma hazırlandılar. Bu haber Rasûlüllah'ın kulağına geldiğinde, Ashabı Kiramı Ebu-Süfyan ve müşriklerin peşine düşmeye dâvet ederek, **«Beraberimizde dünkü savaşımızda bulunanlar ancak bizimle çıksınlar!»** dedi. Böylece Peygamber bir cemaatle çıkıp «Hamra ül Esed» denilen ve Medine'den sekiz mil uzakta bulunan yere vardılar. Ashab yara ve bereler içindeydiler. Ecri kaçırmamak için nefislerini zorluyorlardı.

Cenab-ı Hak müşriklerin kalbine de korku attı. Böylece müşrikler savuşup gittiler ve bunun üzerine bahsi geçen âyet nâzil oldu.

Rivayete göre Ebu-Süfyan Uhud'u terkederken şöyle bağırdı: **«Ey Muhammed! Bir daha karşılaşmak zamanımız eğer istersen gelecek senenin Bedir mevsimi olsun.»**

Ertesi sene Mekkelilerle beraber Ebu-Süfyan çıkıp «Merruzahran» denilen yerde konakladı. Allah kalbine korku attı, dönmeyi daha hayırlı gördü. O esnada Medine'ye gitmekte olan Abdu Kays kervanıyla

karşılaştı. **«Eğer Müslümanları Bedir'e gelmekten propağanda yapıp caydırırsanız, size bir deve yükü üzüm vereceğim.»** dedi. Onlar gelip Medine'lilerin harbe hazırlandıklarını görünce Müslümanlara, **«Kureyş ordusu geçen sene memleketinize geldiği halde ancak kaçanlarınız, canını kurtardı. Şimdi nasıl olur da onların kocaman ordusuna karşı gidiyorsunuz?»** dediler. Mü'minler gevşeyince Rasûlüllah, **«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a and içerim ki, beraberimde bir tek kişi çıkmasa dahî çıkıp Bedir'e gideceğim»** diye yemin etti.

Yetmiş süvari ile yola çıktı. O yetmiş kişi: **«Allah bize kâfidir derlerdi.»**

Menfi propaganda onları îman yönünden daha da artırmıştı. İslâm gayretini belirttiler; niyetlerini halis yaptılar.

Bu Âyeti Celîlede îmanın arttığına ve eksildiğine dair delil vardır. İbni-Ömer'in, **«Biz, ey Allah'ın Resûlü, îman artar ve eksilir mi diye sorunca Resûlüllah, «Evet sahibini cennete koyuncaya dek artar ve yine sahibini cehenneme sokacak kadar eksilir» buyurdu.»** Rivayeti yukardaki hükmü destekler. Eğer taat îmanın parçası kabul edilirse, bu iddianın açıklığı ortadadır. Eğer kabul edilmezse, yine de bu delil yerindedir. Zira **«YAKİN»** mertebesi çok düşünmek, ünsiyet peyda etmek ve yardımlaşan deliller edinmek sayesinde artar. (1)

Maturûdîler, «İman, Mü'menibih itibariyle ne eksilir ne artar. İbadet îmanın bir parçasıdır.» dediler. Tafsilâtı Kelâm ve Akaid kitaplarındadır.

Böylece Peygamber'le beraber ikinci sene Bedir'e varmak için çıkanlar, âfiyet, îman üzerindeki sebat ve Bedir'de kurulan Panayırdan kazandıkları kârla dönüp yurtlarına geldiler. Nitekim bu durumu şu gelecek Âyetler de sergilemektedir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(166) İki ordu karşılaştığı günde size isabet eden şey Allah'ın izniyle olmuştur. Allah müminleri bilmek için bunu yaptı...»

(1) Bkz. Kadî-Beyzavî Sahife: 121-M. Ali Sübeyhi birinci baskı. Kahire 1344-1926.

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Kesir «sizin düşmanınızın önünden kaçışınız, onların sizden bir cemaati öldürmeleri, başka bir gurubu yaralamaları Allah'ın kaza ve kaderiyledir. Allah'ın bunda bir hikmeti vardır. Ta ki sabredip, sebat edip yerlerinden kaçmayan mü'minleri bilsin. Ta ki **«gelin Allah yolunda savaşınız veya hiç olmazsa savunmada bulununuz»** denildiği zaman: **«Eğer savaşmayı bilseydik arkanıza takılıp gelirdik»** diyen münafıkları bilsin. Yani yolun ortasında Peygamber ile ordusunu bırakıp dönüş yapan Abdullah bin Ubeyy bin Selül ve arkadaşlarını bilsin. Onların arkalarına mü'minlerden bir gurub takıldı. Onları savaşa katılmaya ve müslümanlara yardım etmeye teşvik ediyorlardı. (Fakat onlar kabul etmediler.)»

İbnul Munzir, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Veya savunmada bulununuz.» Yani eğer savaşmıyorsanız, savaşa katılmak suretiyle müslümanları çoğaltınız. Yani müslümanların kütlesi düşmana çok görünsün diye katılınız.»

İbn ul Munzir, İbn Ebi Hatım, Ebi Hazım'dan rivâyet ettiler:

Sehl bin Said'den dinledim. Derdi ki: Keşke evimi satsaydım. İslâm diyarının bir hududuna gitseydim. Müslümanlarla düşmanları arasında bulunsaydım. Ben ona:

«Bu nasıl olur, sen gözlerinden ama olmuşsun?» diye sordum. O:

— Sen Cenab-ı Hakk'ın **«Gelin Allah yolunda savaşın veya hiç olmazsa savunmada bulununuz»** âyetine kulak vermiyor musun? Hiç olmazsa gidip orada halk ile beraber bir karartı olurum» dedi ve evini satıp gitti.

İbnul Munzir, Dahhak'tan rivâyet etti:

«Hiç olmazsa savunmada bulununuz» cümlesi üzerinde yani karartı olunuz» dedi.

İbn Cerir, ve İbn Ebi Hatım, Ebi Avn el Ensari'den rivâyet etti:

«Bu âyetin mânâsı; orada bekleyiniz demektir.»

İbn İshak ve İbn Cerir, İbn Şahap tarikıyla rivâyet ettiler:

Allah'ın Resûlü Uhud savaşına bin sahabi ile beraber çıktı. Uhud ile Medine arasına düşen Şurta'ya geldiklerinde Abdullah bin Ubeyy (300) üçyüz kişiyle beraber ashabtan ayrıldılar ve Abdullah bin Ubeyy:

«Peygamber, öbürlerine itaat etti, bana isyan etti. Allah'a yemin ederim, bilmiyoruz neyin üzerinde savaşıyoruz? Bilmiyorum, burada niçin nefsimizi öldürtüyoruz?» dedi ve münafıklardan ona tabi olanlarla dönüş yaptılar. Onların arkalarına Abdullah bin Âmr Bin Haram takıldı ve şöyle haykırdı:

«Ey kavm, Peygamberinizi ve kavminizi düşmanlarınızın gelip çattığı bir anda mahrum bırakmanızdan ötürü Allah'ın (azabını) size hatırlatıyorum» dedi. Onlar Abdullah bin Âmre:

«Eğer sizin savaştığınızı bilseydik size teslim olmazdık. Fakat biz herhangi bir savaş olacağını görmüyoruz» dediler.

İbn Cerir, İbnul Munzir ve İbn Ebi Hatım, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Eğer savaşmayı bilseydik arkanıza takılıp gelirdik» âyeti hakkında «Eğer bilseydik sizinle beraber savaş yerini bulacağız size tâbi olurduk, demektir.»

İbn Cerir, İkrime'den:

«Bu âyeti celîle Abdullah bin Ubeyy hakkında nazil oldu, diye rivâyet etti.»

İbn Cerir, Süddi'den:

Allah'ın Resûlü, bin kişi ile Medine'den çıktı. Onlara, sabrederlerse fethi müjdeledi. Onlar Medine'den çıktıktan sonra Abdullah bin Ubeyy (300) üçyüz kişi ile beraber dönüş yaptı. Ebu Cabir es Sülemi onların arkalarına takıldı ve onları savaşa davet etti. Onlar Ebu Cabir'i mağlûb ettiklerinde ona:

«Biz savaşmayı bilmiyoruz. Eğer sen bize itaat edersen şüphesiz bizimle beraber dönüş yapacaksın» dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Eğer bize uysaydılar öldürülmezlerdi dediler»** âyetini indirdi.

«(168) **O münafıklar ki oturup arkadaşları için 'eğer bize uysaydılar öldürülmezlerdi' dediler.»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, Katade'den rivâyet ediyor:

«Bu âyet, Allah'ın düşmanı Abdullah bin Ubeyy hakkında nazil olmuştur.»

İbn Cerir ve İbn Ebi-Hâtım, Rebi'den rivâyet ettiler:

«Bu âyet, Allah'ın düşmanı Abdullah bin Ubeyy hakkında nazil oldu.»

İbn Cerir, Cabir bin Abdullah'tan rivâyet etti:

«Bu âyette bahsi geçen kişi Abdullah bin Ubeyy'dir.»

Süddi'den gelen diğer bir rivâyette: **«Bu, Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşlarıdır»** denmektedir.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Cüreyc'ten rivâyet ettiler:

«Bu kişi, Abdullah bin Ubeyy'dir ve arkadaşlarından maksat Peygamber'le beraber Uhud savaşına katılan kimselerdir, dedi.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn İshak'tan rivâyet etti:

«Ey Habibim! De ki, eğer doğru iseniz kendi nefsinizden ölümü uzaklaştırınız» âyeti ölümün mutlaka olacağını, eğer nefsinizden ölümü uzaklaştırmağa gücünüz yetiyorsa bunu yapınız. Fakat bunu yapamazsınız. Bu âyetin sebebi nuzulu şudur: Münafıklar nifaka girdiklerinden ötürü biraz daha fazla yaşasınlar diye Allah yolundaki cihadı bıraktılar. Cenab-ı Hak da onlar hakkında bu âyeti indirdi.

İbn Ebi Hatım, İbn Şahab'tan rivâyet etti:

Arkadaşları için: **«Eğer bize itaat etseydiler öldürülmezlerdi»** diyen kaderciler aleyhinde Allah, Peygamberinin üzerine bu âyeti indirdi.

İbn Ebi Hatım, Hasen'den rivâyet etti:

Bu âyette bahis konusu olan kâfirlerdir. Onlar arkadaşları için derler ki: **«Eğer bizim yanımızda olsaydılar öldürülmezlerdi.»**

Sanıyorlardı ki, savaşda hazır bulunmaları, onları ecele takdim etmektedir!..

İSLÂMDA ŞEHİDLİK MERTEBESİ

«(169) Sakın Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler. Rableri katında rızıklanırlar...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Hakim, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Bu âyet, Hz. Hamza ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur.»

Said bin Mansur, Ebudduha'dan rivayet etti:

«Bu âyet, Uhud şehidleri hakkında nazil olmuştur. O gün onlardan (70) yetmiş kişi şehid oldu. Dört tanesi muhacirlerden idi. Beni Haşim'den Hamza bin Abdulmuttalib, Beni Abduddar'dan Mus'ab bin Umeyr, Beni Mahzum'dan Osman bin Şammas, Beni Esed'den Abdullah bin Cahş. Diğerleri ise Ensardan idi.»

İmam Ahmed, İbn Abbas tarikıyla rivâyet etti:

Cenab-ı Peygamber eshabına:

«Sizin arkadaşlarınız Uhud'da şehid düştüklerinde, Cenab-ı Hak onların ruhlarını yeşil kuşların kursaklarına yerleştirdi. Onlar cennetin nehirlerine varırlar, cennetin meyvelerinden yerler. Altından yapılmış ve arşın gölgesinde asılmış kandillere varıp istirahat ederler. Onlar yiyecek ve içeceklerinin ve istirahatgâhlarının güzelliğini gördüklerinde dediler ki, 'Keşke bizim dünyada kalan arkadaşlarımız Cenab-ı Hakkın bize uyguladığı bu fazileti bilmiş olsalar.' (Hadisin bazı lafızlarında «Bizim cennetteki diriliğimizi ve rızıklandığımızı bilseydiler. Ta ki, cihaddan kaçmasaydılar, savaştan geri kalmasaydılar» vardır.) Onların bu temennisine karşı Cenab-ı Hak: **«Ben sizden, sizin dünyada kalmış arkadaşlarınıza tebliğ edeceğim»** dedi ve bu âyeti celîle ile onu takip eden âyetleri indirdi.»

Tirmizi, Cabir bin Abdullah tarikıyla rivâyet ediyor:

Allah'ın Resûlü bana rastladı:

«Ey Câbir, niçin seni kırılmış, sönmüş olarak görüyorum?» diye sordu:

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü, babam şehid düştü. Boynumda borç ve aile efradı bıraktı.» Cenab-ı Peygamber:

«Cenab-ı Hakkın babana reva gördüğü muameleyi sana müjdeliyeyim mi?» Ben:

«Evet ya Resûlellah, müjdele» dedim. Cenab-ı Peygamber:

«Allah hiç bir kimse ile (şifahen) konuşmamış, ancak perde arkasından konuşmuştur. Senin babanı diriltti, onunla yüz yüze konuştu ve dedi:

«Ey kulum, benden iste sana vereyim!»

Baban:

«Ey Rabbim, beni dirilt ki, senin yolunda ikinci bir kez şehid düşeyim» dedi. Cenab-ı Hak:

«Daha önce benim hükmüm sebkat etmiştir ki, ölenler dünyaya dönüş yapmazlar» dedi. Baban:

«Ey Rabbim, o halde benim arkamda dünyada kalanlara benim bu durumumu tebliğ eyle», diye istekte bulundu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, bu âyet-i celîleyi inzal buyurdu, dedi.

İbn Cerir, Rebi'den rivâyet ediyor:

Bazıları, bu âyet-i celîle Bedir ve Uhud savaşında şehid düşenler hakkında nazil oldu. Çünkü Cenab-ı Hak onların ruhlarını kabzettikten sonra onları cennete dahil etti. Ruhları yeşil kuşların içlerinde cennette yaylanmaktadırlar. Altından yapılmış ve arşa asılı bulunan kandillere varıp orada istirahat etmektedirler. Onlar Cenabı Hakkın onlara vermiş olduğu bu kerameti gördüklerinde şöyle temenni ettiler:

«Keşke bizlerden sonra dünyada kalan kardeşlerimiz bizim içinde bulunduğumuz nimetten haberdar olsaydılar. Onlar da o zaman bir savaşa vardıklarında aynen bizim içinde olduğumuz nimetlere acele ederek gelirlerdi.

Cenab-ı Hak: **«Ben sizin Peygamberinize âyet indireceğim. Sizin içinde bulunduğunuzu sizin arkadaşlarınıza haber vereceğim»** buyurdu. Bunun üzerine şehidler sevindiler, müjdelendiler ve dediler ki: **«Cenab-ı Hak, bizim arkadaşlarımıza ve bizim Peygamberimize içinde bulunduğumuz nimetleri haber verecektir. Onlar herhangi bir savaşa vardıklarında size geleceklerdir.»**

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İshak bin Ebi Talha'dan rivâyet ediyor ve da Enes bin Malik'ten:

Bu âyet, Resûlüllah'ın Maûne kuyusuna göndermiş olduğu eshab hakkında nazil olmuştur. Fakat bilmiyorum, onlar kırk kişi miydi, yetmiş kişi miydi? O suyun üzerinde Âmir bin Tüfeyl duruyordu. Bu sahabeler Medine'den çıktılar, suya bakan bir mağaraya gelip oraya yerleştiler. Sonra **«Hanginiz Resûlüllah'ın risaletini bu suyun üzerindeki-**

lere tebliğ edecektir?» dediler. Ebu Melhan el-Ensari **«Ben tebliğ edeceğim»** dedi. Bu zat çıktı, evlerin yakınlarına kadar vardı. Evlerin önünde bir yerde gizlendi. Ve sesledi:

«Ey Maûne kuyusunun ahalisi, ben Allah Resûlü'nün elçisiyim, size geldim. Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka mabud yok, şehadet ederim ki, Muhammed onun kulu ve Resûlü'dür. Allah'a ve Resûlü'ne îman ediniz.»

Bunun üzerine evin bir köşesinden elinde mızrak olan bir kişi çıktı ve Peygamber elçisinin böğrüne mızrağı dayadı ve öbür tarafından mızrağın başı çıktı. Sahabi: **«Allahu Ekber, Kâbe'nin Rabbine yemin ederim, ben muzaffer oldum»** dedi. Yani şehidlik mertebesine eriştim ve arkadaşlarına doğru kaçtı. Onlar da onun izini takib ettiler, arkadaşlarına geldiler. Hepsi mağarada idi. Âmir bin Tüfeyl bütün bu sahabeleri şehid etti. Ravi der ki: Enes bana söyledi: Cenab-ı Hak bunların hakkında şöyle bir âyet indirdi:

«Tebliğ ediniz bizden kavmimize, şüphesiz biz Rabbimize mülaki olduk. O bizden razı oldu, biz de onun verdiğine razı olduk.» Sonra bu âyet neshedildi. Evet onu bir zaman okuduktan sonra kaldırıldı. Cenab-ı Hak: **«Sakın! Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma»** âyet-i celîlesini indirdi.»

Abdurrezzak el Musennef'inde ve Beyhaki, Delail'inde Mesruk'tan rivâyet etti:

Biz Abdullah bin Mes'ud'dan bu âyetin mânâsını sorduk. O «Biz bunu Resûlüllah'tan sorduk: Şehitlerin ruhları yeşil kuşların kursaklarındadır.» Abdurrezzak'ın lafzında «şehitlerin ruhları Allah'ın katında yeşil kuşlar gibidir. Onların arşa bağlı kandilleri vardır. Onlar cennetin istedikleri yerine giderler. Sonra o kandillere gelip istirahat ederler. Cenab-ı Hak onlara dönüp:

«Siz başka bir şey istiyor musunuz?» der. Onlar:

«Biz neyi isteyelim? Cennette dilediğimiz yere gidiyoruz» cevabını verirler. Bu üç defa tekrar edildikten sonra Cenab-ı Hakkın onları bırakmadığını ille bunu onlardan soracağını gördüklerinde şöyle bir temennide bulundular: **«Ruhlarımızı bizim cesedlerimize tekraren gönder ki, senin yolunda ikinci bir kez öldürülmüş olalım.»**

Cenab-ı Hak onların herhangi bir ihtiyaçlarının olmadığını görünce onları hallerine terkeder.

İbn Cerir ve İbn Ul Munzir, Mücahid'den rivâyet etti:

«Onlar Rablerinin katında diridirler, rızıklanırlar». Yani cennet meyvelerinden rızıklanırlar..

İmam Ahmed'in Müsned'inde içinde bütün mü'minlere müjde olan bir hadis mevcuttur. Ki her mü'minin ruhu cennette olacak, şehidlerin ruhları gibi cennette yaylanacak, cennetin meyvelerinden yiyecek ve cennetteki yeşillikleri ve sevinç verici manzaraları seyredecek, Cenab-ı Hakk'ın müminler için cennette hazırladığı kerametleri görecek. Bu hadis sahih, aziz ve büyük bir senedle rivâyet edilmiş ve bu senedde dört mezheb sahibinin üçü bulunmaktadır. Çünkü İmam Ahmed, hadisi Muhammed bin İdris Şafii'den, o da Malik bin Enes el-Eshabi'den, o da Zühri Abdurrahman bin Kâ'b bin Malik'ten, o da babasından rivayet ediyor ki, Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Mü'minin nefsi bir kuştur. Cenab-ı Hak onu haşr gününde cesedine dönüştürdüğü zamana kadar Cennetin ağaçlarından yer.

«(170) Allah'ın faziletinden onlara verdiği şeylerden sevinç içindedirler. Arkalarından kendilerine katılmayanlara korku ve üzüntü üzerinde olmadığını müjdelemek isterler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hatım, Mukâtil'den rivâyet ediyor:

Onlar içinde bulundukları hayr, keramet ve rızıktan dolayı sevinç içindedirler.

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr'den rivâyet etti:

Şehidler, cennete girdiklerinde ve şehidler cennette kendileri için hazırlanan kerâmetleri gördüklerinde, **«keşke dünyada kalan arkadaşlarımız bizim varmış olduğumuz keramet ve şereften haberdar olsaydılar. Onlar bu takdirde savaşta hazır bulundukları zaman savaşa bilfiil katılırlar, ve şehid düşünceye kadar savaşırlardı. Böylece bizim elde etmiş olduğumuz hayrı onlar da elde etmiş olurlardı.»** dediler. Böylece Cenab-ı Peygambere onların emri ve onların içinde bulundukları keramet haber verildi ve onlara da haber verildi ki sizin Peygamberi-

nize Cenab-ı Hak âyet indirdi ve sizin durumunuzu Peygamberinize haber verdi. Bunun üzerine şehidler, müjdelendiler ve dünyada kalan arkadaşlarından ötürü ki, onlar da cihada var kuvvetleriyle devam edecekler ve onlara iltihak edeceklerdir diye sevindiler.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Es-Süddi'den rivâyet ettiler:

Şehide, bir kitab veriliyor. Orada dünyada kalan ihvanlarından ve aile efradından şehidin yanına yani ölümü tadıp da şehidin yanına gelenlerin isimleri vardır. Şehide deniliyor ki; falan adam falan gün senin yanına gelecektir. Böylece şehid, o, gelenin geldiğiyle müjdeleniyor, tıpkı gaib olan bir kimsenin gelmesiyle aile efradının müjdelenmesi gibi..

ŞEHİDLER EFENDİSİ KİMDİR?

«(171) Allah katından gelen nimet ve fazilet ile ve Allah'ın mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğini müjdelemekle sevinirler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hâtim İbn Zeyd'den rivâyet etti: Bu âyet bütün mü'minleri derlemektedir, ister şehidler olsun, ister şehidler olmasın. Cenab-ı Hak ne zaman peygamberlere vermiş olduğu bir fazileti veya, onlara vermiş olduğu bir sevabı zikrederse, onunla beraber onlardan sonra gelen müminlere verdiğini de zikretmektedir.

Hâkim, Câbir'den rivâyet ediyor:

Halk savaştan dönüş yaptığı zaman Resûlü Ekrem Hamza'yı görmedi. Ashabtan birisi 'ben onu o ağaçların yanında gördüm ve o **«Ben Allah'ın ve Resûlüllah'ın arslanıyım! Ey Allah'ım, Ebu Süfyan ve arkadaşlarının getirdiklerinden sana sığınıyorum. Şu Peygamberi bırakıp kaçan sahabelerin yaptığından sana sığınıyorum.»** diyordu' Bunun üzerine Resûlü Ekrem o ağaçlara doğru geldi. Hamza'nın cesedini görünce ağladı. Cesedde açılan yaraları ve bereleri görünce sesli bir şekilde ağladı. Sonra **«Bir kefen yok mudur?»** diye sordu. Ensardan bir kişi kalkıp elbisesini Hamza'nın cesedi üzerine attı. İkinci bir kişi kalktı, sırtındaki elbiseyi cesedin üzerine attı. Bundan sonra Allah'ın Resûlü:

«Ey Câbir, şu üstteki elbise senin şehid düşen baban içindir, şu alttaki elbise de benim amcam içindir.» dedi.

Sonra Hamza'nın cesedi getirildi, Resûlü Ekrem onun üzerinde namaz kıldı. Sonra şehidler getiriliyor, Hamza'nın yanına konuluyordu. Peygamber onların üzerinde cenaze namazı kılıyor, şehidler kaldırılıyor, Hamza'nın cesedi yerde kalıyordu. Ta ki bütün şehidler üzerinde cenaze namazı kılıncaya kadar Hamza'nın cenazesi orada kaldı.

Câbir diyor, ben dönüş yaptım, fakat yüküm pek ağırdı. Babam benim boynumda bir borç ve çoluk çocuk bırakmıştı. Gece olunca Resûlü Ekrem bana haber gönderdi:

«Ey Cabir, Allah senin babanı diriltti ve onunla konuştu.»

Ben:

«Ey Allah'ın Resûlü, tıpkı bizim konuştuğumuz tarzda mı konuştu?»

Cenab-ı Peygamber buyurdular:

«Cenab-ı Hak senin babana istediğini iste, dedi. Baban da ben istiyorum ki ruhumu tekraren cesedime geri gönderesin. Eskisi gibi dirileyim. Beni Peygamberime geri gönderesin, senin yolunda savaşayım, ikinci bir kez şehid düşeyim.»

Cenab-ı Hak: **«Ben hükmettim ki ölüler dünyaya dönmeyeceklerdir»** dedi. Bundan sonra Allah'ın Resûlü:

«Şehidlerin efendisi Allah katında kıyâmet gününde Hamza'dır.» dedi.

İbn Ebi Şeybe ve Hakim, Enes'ten rivâyet ettiler:

Hamza bir kürkle kefenlendi. O kürkü başına doğru uzattıklarında ayakları dışarıda kalıyordu. Resûlü Ekrem onlara **«Başına doğru çekip ayaklarının üzerine ışğır denilen ottan koymalarını»** emretti ve buyurdu. **«Eğer Hamza'nın halası Safiyye üzülmeseydi biz Hamza'yı defnetmezdik, ta ki kuşların ve yırtıcı hayvanların karnında haşre gelsin.»**

CENNETE İLK GİREN KİMDİR?

İbn Ebi Şeyhe ve Tirmizi, İbn Hibben Tarikıyla Ebu Hureyre'den, Resûlüllah'dan rivâyet ettiler:

«Cennete ilk giren üç sınıf ile cehenneme ilk giren üç sınıf bana arzolundu. İlk cennete giren üçlere gelince, birincisi şehittir. İkincisi memlük bir köle olduğu halde Rabbinin ibadetini güzelce yapan ve efendisi için gereken teshilatı gösteren köledir. Üçüncüsü çoluk çocuk sahibi olduğu halde iffet gösteren kişidir. Cehenneme ilk giren üçe gelince, birisi raiyesine musallat olan idarecidir. İkincisi maldan serveti olup Allah'ın o maldaki hakkını edâ etmeyen zengindir. Üçüncüsü mütekebbir ve mağrur olan fakirdir.»

Hakim, Sehl bin Ebi Ümame bin Sehl'den rivâyet etti. O da babasından ve dedesinden: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Şehidin kanından ilk damlayan damla ile Cenab-ı Hak onun bütün günahlarını affeder.»

KABİR AZÂBINDAN KURTULAN KİM?

Hakim, Ebi Eyyup'ten. Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Kim ki, şehid düşünceye kadar veya düşmana galebe çalıncaya kadar sabrederse, kabrinde fitnelenmez, yani azab görmez.»

Saad ibn Ebi Şeybe, Ahmed ve Buhari, Enes'ten rivâyet ediyorlar:

Haris bin Süraka gözlemci olarak çıktı. Ona bir ok gelip isabet etti ve öldürdü. Annesi:

«Ey Allah'ın Resûlü, Haris'i ne kadar sevdiğimi biliyorsun. Eğer Haris cennette ise, sabredeceğim. Aksi takdirde ne yapacağımı göreceksin» dedi. Allah'ın Resûlü:

«Ey Haris'in annesi, onun cenneti bir tek cennet değildir. Onun cenneti bir çok cennettir. Haris o cennetlerin en efdalindedir veya Firdevs'in en yücesindedir» dedi.

Ahmed, Nesei, Ubbade bin Samit'ten rivâyet etti. Allah'ın Resûlü:

«Yeryüzünde hiçbir nefis yoktur ki vefat edip kendisi için Allah katında sevdiği hayr olsun da dünyaya dönmeyi istesin. Ancak Allah yolunda öldürülen müstesnadır. O ister ki, ikinci kez dünyaya gelsin ve öldürülsün.»

Ahmed, Abd bin Humeyd, Buhari ve Müslim, Tirmizi ve Beyhaki, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

«Cennet ehlinden hiç kimse yoktur ki, dünyaya dönmeyi istesin. İster dünyanın on misli onun olsun dahi... Ancak şehid bu hükmün dışındadır. O ister ki, on defa dünyaya geri gelsin, şehid düşsün. Çünkü şehadetin faziletinden gördüğü onu buna teşvik etmektedir.»

ŞEHİDE VERİLEN MÜKÂFATLAR

İbn Saad, Ahmed ve Beyhaki, Kays el Cüzami'den rivâyet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

Şehid düşenin Allah katında altı hasleti vardır: 1 — İlk damlayan kanı ile hataları affolur. 2 — Kabir azabından korunur. 3 — Keramet hüllesini (şeref kispetini) giyer, 4 — Cennetteki yerini görür, 5 — En korkunç korkudan emin olur, 6 — Hûriliynlerle (Cennetin elâ gözlü kadınlarıyla) evlendirilir.

Tirmizi ve İbn Mace, Mikdad bin Ma'dikerib'ten Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

«Şehid için Allah katında birçok hasletler vardır. İlk damlayan kanıyla Cenab-ı Hak, onun günahlarını affeder. Cennetteki yerini gösterir. İman hullesi kendisine giydirilir. Kabir azabından korunur. Dehşet verici korku gününde emin kılınır. Başına vekar tacı konulur. O tacın bir tek incisi bütün dünyadan daha hayırlıdır. Ona yetmiş iki huriliyn zevce olarak verilir. O, akrabalarından yetmiş kişi hakkında şefaat eder.»

ŞEHİDLER ÜÇ SINIF

Bezzar ve Beyhaki, Enes bin Malik'ten rivâyet ettiler:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Şehidler üç sınıftır: 1 — Bir kişidir ki, nefsiyle ve malıyla. Allah'tan sevab bekleyerek Allah yolunda çıkmış, gayesi; ne öldürmek ne de öldürülmektir. Ne de savaşa katılmaktır. Ancak mü'minlerin karaltısını çoğaltmaktır. Bu gayeyi güdüyor. Eğer bu kişi ölür veya öldürülürse bütün günahları affedilir, kabir azabından korunur. Dehşet

verici korkudan emin kılınır. HÛRİLİNLERLE evlendirilir. Keramet hullesi kendisine giydirilir. Başına vekâr tacı konur ve ebediyet tacıyla taçlanır. 2 — İkincisi; bir kişidir ki, nefsiyle ve malıyla, Allah'tan sevab isteyerek çıkmıştır. Gayesi; öldürülmeden, öldürmektir. Eğer ölür veya öldürülürse onun dizi Halilurrahman İbrahim'in diziyle beraber olur. Allah'ın huzurunda doğruluk oturağında oturur. Yani kudret sahibi bir padişahın katında, bu şerefe nail olur, 3 — Üçüncüsü; bir kişidir ki, nefsiyle ve malıyla Allah'tan sevab isteyerek çıkmıştır. İstiyor ki öldürsün veya öldürülsün. Bu kişi ölür veya öldürülürse kıyamet günü kılıcını kınından çekmiş olarak haşre gelir. Kılıcını omuzuna koymuş olarak haşre gelir. Oysa bütün insanlar diz üstü çökerek haşrolunmaktadır. Bu kişi **«dikkat, bize yol açınız. Çünkü biz kanlarımızı ve mallarımızı Allah için verdik»** diye iki defa bağırır. Allah'ın Resûlü: **«Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, eğer «Açılınız, yol veriniz» sözünü, Rahmanın dostu olan Hz. İbrahim'e veya herhangi bir Peygambere söylerse o Peygamberler de ona yol açarlar. Çünkü onların haklarının vacib olduğunu görürler. Onlar nurdan yapılmış arşın sağında bulunan minberlere gelirler. Onların üzerinde otururlar. Cenab-ı Hakkın insanlar arasında nasıl hükmettiğini gözlerler. Ölümün üzüntüsü onlar için yoktur. Berzah aleminde üzülmezler. Kıyamet sayhası onları korkutmaz. Hesab, mizan ve köprü onları üzmez. Onlar Cenab-ı Hakk'ın insanlar arasında nasıl hükmettiğini gözlerler. Onlar Allah'tan ne isterlerse, onlara verilir. Hangi konuda şefaat ederlerse, şefaatleri kabul olunur. Diledikleri kadar cennetten onlara verilir. Cennetin diledikleri yerine inebilirler, konaklayabilirler.»**

Şehitlerin fazileti hakkında gelen hadislerin tamamı İmam Suyuti'nin Ed-Dürrü'l-Mensur adlı eserinin ikinci cildini n98-99 sh. da bulunmaktadır. Hepsine vakıf olmak isteyen bu esere müracaat etsin.

İSLÂMDA GÂZİLİK

«(172) O mü'minler ki, kendilerine yara ve bozgunluk isabet ettikten sonra yine Allah ve Peygamberin çağrısına uydular...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Kesir «bu hadise Hamrâ-ul Esed gününde vaki olmuştur. Ha-

dise şöyledir: Müşrikler Uhud'da mü'minlere verdirdikleri zarardan sonra memleketlerine döndüler. Yollarına devam ederken niçin Medine ahalisine hücum etmediklerinden ve Medine'yi yağma etmediklerinden ötürü pişman oldular. Onların bu durumu Allah'ın Resûlü'ne vardığında, Peygamber bundan haberdar olduğunda, müslümanları onları korkutmak ve müslümanların daha da kuvvet ve kudretlerinin olduğunu göstermek için müşriklerin arkasını takib etmeye teşvik etti. Uhud gününde savaşa katılan hiçbir kimseye, Cabir bin Abdullah müstesna, Medine'ye dönmeye izin vermedi. Müslümanlar aldıkları yara ve berelere rağmen Allah ve Resûlü'ne itaat etmek maksadıyla bu emre uydular.

İbn Ebi Hatım, Muhammed bin Abdullah bin Yezdid'den, o Süfyan bin Uyeyne, o Âmr'dan, o da İkrime'den rivâyet etti:

Müşrikler Uhud savaşından dönüş yaptıklarında birbirlerine **«Ne Muhammed'i öldürdünüz ne de şu anda terkilerinizde kadınlar vardır** (yani kadınları esir etmediniz) **çok kötü bir iş yaptınız. Dönünüz, Medine'ye doğru gidelim»** dediler. Resûlü Ekrem bu haberi işittiği zaman müşlümanları hazırlanmaya davet etti. Onlar da hazırlandılar. **«Hamraul Esed»** denilen veya Ebi Uyeyne kuyusu denilen yere kadar geldiler. Sonra müşrikler **«Biz gelecek sene dönüş yapalım»** dediler, o pilândan vazgeçip, yollarına devam ettiler. Resûlü Ekrem de böylece HAMRAUL ESED'den dönüş yaptı. Bu da bir gazve sayılıyor. Cenab-ı Hak bunun hakkında bu âyeti celîleyi inzal buyurdu.

İbn Cerir, İkrime'den rivâyet ediyor: Uhud savaşı, Şevval ayının ortasında ve cumartesi günü oldu. Pazar günü Resûlüllah'ın müezzini **«Düşmanın arkası takib edilecektir ve bizimle ancak Uhud savaşında bulunanlar çıkabilir»** diye nida ediyordu. Bunun üzerine Cabir bin Abdullah Resûlüllah'a geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü, Uhud gününde babam beni kız kardeşlerime bakmak üzere bırakmıştı. Babam: «Ey oğul! Hem ben, hem de sen çıkarak bu yedi kızkardeşi erkeksik bırakmak doğru değildir. Mutlaka bunların içinde bir kişi bulunmalıdır. Ben Resûlüllah ile cihad etmek hususunda seni nefsime tercih etmem» dedi. Bunun üzerine kızkardeşlerime bakmak üzere arkada kaldım. Yani isteyerek Uhud savaşından

kaçmadım» diye özür beyan etti. Cenab-ı Peygamber Cabir'in bu mazeretini kabul etti ve Cabir de Resûlüllah ile beraber düşmanı takibe çıktı. Peygamber düşmanı korkutmak ve onlara takib edildiklerini tebliğ etmek için çıktı. Evet, onlar Peygamberde daha kuvvet vardır. Uhud'da Peygamber ve ashabın başına gelen onları zayıf düşürmemiştir zannına kapılsınlar diye çıkmıştı.

İbn İshak «Allah'ın Resûlü çıkıp **«Hamraul Esed»**e varıncaya kadar yola devam etti. Hamraul Esed, Medine'den sekiz mil uzakta bulunuyordu.

İbn Hişam, «Peygamber Medine'de idareci olarak İbn Ümmül Mektum'u yerinde bıraktı. Hamraul Esed'de pazartesi, salı ve çarşamba günleri durdu. Sonra Medine'ye dönüş yaptı. Bu esnada Mabed bin Ebi Mabedul Huzai Resûlüllah'a rastladı. Huzaa kabilesinin müslümanları da müşrikleri de Peygamber için Tuhame'de nasihat çuvalı (yardımcılar) sayılmaktaydılar. Onların Peygamberle beraber ittifakları vardı. Tuhame'de olup bitenlerin hiç bir şeyini Peygamberden gizliyemiyorlardı. Mabed o gün müşrik idi ve Resûlüllah:

«Dikkat et, Allah'a yemin ederiz, ashabın hususunda Uhud'da senin başına gelen, bize çok ağır geldi. Biz isterdik ki, Allah onlar hususunda sana âfiyet ihsan etsin» dedi. Sonra Resûlü Ekrem, Hamrul Esed'de iken Mabed gitti. Ebu Süfyan bin Habr ve beraberindekilere Revha denilen yerde yetişti. Onlar Resûlüllah ile ashaba yeniden dönmek niyetinde idiler. Onlar **«Biz Muhammed'i ve ashabını yaraladık. Önderlerini ve eşrafını vurduk. Sonra döneceğiz, onların kökünü keseceğiz»** fikrini taşımakta idiler. **«Böylece geri kalanlara hücum edeceğiz, onlardan artık emin olacağız, işlerini bitireceğiz»** diyorlardı. Ebu Süfyan, Mabed'e:

«Ey Mabed, senin arkanda ne haber vardır » diye sordu. Mabed:

«Muhammed (S.A.V.) ve ashabı vardır. Öyle bir cemaatla sizi aramaktadırlar ki o cemaat gibi büyük bir cemaat görmedim. Sizin hakkınızda yanıp tutuşmaktadırlar. Uhud gününde onunla savaşa katılmayanlar da onunla beraberdir. Niçin savaşa katılmadıklarından pişman olmuşlardır. Onlar sizin hakkınızda öyle bir kin beslemektedirler ki, bunun benzerini hiçbir zaman görmedim.» dedi. Ebu Süfyan:

«Rahmet olasıca, sen ne diyorsun?» deyince Mabed devam etti:

«Yemin ederim, ben zannediyorum ki, daha sen buradan göçetmezden önce onların atlarının alınlarını göreceksin. (Yani şiddetle sana doğru geliyorlar, seni takib ediyorlar)» dedi. Ebu Süfyan Mabed'e:

«Vallahi biz onlara hücum edip geri kalanlarını da kılıçtan geçirmek istiyorduk.»

Mabed, Ebu Süfyan'a:

«Seni böyle yapmaktan menediyorum. Allah'a yemin ederim, benim gördüğüm manzara onlar hakkında bir kaç şiir söylememe bile beni zorlamıştır» dedi. Ebu Süfyan:

«Onlar için ne şiirler söyledin?»

Mabed, inşad ettiği şiirleri okudu. Mabedin bu durumu ve şiirleri Ebu Süfyan ve beraberindekileri niyetlerinden caydırdı. Bu esnada Ebu Süfyan'ın yanından Abdıkays'tan olan bir kervan geçti. Ebu Süfyan:

«Nereye gidiyorsunuz?» diye kervandan sordu. Onlar:

«Medine'ye gitmek istiyoruz» dediler.

«Niçin gidiyorsunuz?» diye sordular:

«Orada alışveriş yapmak istiyoruz» dediler. Ebu Süfyan:

«Benden bir mesaj götürür müsünüz Muhammed'e? (S.A.V.). Onu sizinle beraber ona göndereyim ve bu mesajı götürdüğünüz zaman Ukaz panayırında sizin bu çuvallarınızı kuru üzüm dolduracağım» dedi. Onlar **«Biz götürürüz»** dediler. Ebu Süfyan:

«Muhammed'e (S.A.V.) vardığınızda ona söyleyiniz ki, biz ona ve arkadaşlarına geri gelmek, onların köklerini kazıtmak istiyoruz.»

Allah'ın Resûlü Hamraul Esed'de iken Abdi Kays'lılar oradan geçip Ebu Süfyan ve arkadaşlarının sözlerini Peygamber'e naklettiler. Peygamber:

«Allah bize kâfidir, ne güzel vekildir» dedi.

İbn Hişam, Ebu Ubeyrede'den rivâyet ediyor:

Allah'ın Resûlü onların dönüş haberini işittiği zaman şöyle buyurdu:

«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim. Onlar için

taşlık bir yeri nişanladım. Eğer oraya varırlarsa geçmiş gün gibi olacaklardır, yani helâk olacaklardır.»

Evet, İkrime, Kattade ve başkaları: **«Bu âyet, Hamraul Esed gazvesi hakkında nazil olmuştur»** dediler. Bazıları da **«Bu âyet Bedir mevsimi hakkında nazil oldu»** demişlerdir. Fakat sıhhatli olan, birinci görüştür.

«(173) O mü'minler ki, halk, onlara «Düşmanınız olan müşrikler size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkunuz» dediler. Bu söz onların imanını artırdı. Onlar «Allah bize yeter, o ne güzel vekildir» dediler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Buhari, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor: **«Hasbunellah ve ni'mel vekil»** kelimesini, İbrahim ateşe atıldığı zaman söyledi. Resûlü Ekrem de **«Düşmanınız olan halk sizin için ordular teşkil ettiler, onlardan korkunuz»** dedikleri zaman bunu söyledi.

İbn Saad, İbn Ebzi'den rivâyet ediyor:

Ebu Süfyan bir kavme:

«Eğer Muhammed'in arkadaşlarına rastlarsanız onlara deyiniz ki, Ebu Süfyan size hücum etmek üzere bir çok cemaatlar toplamıştır.» dedi.

Onlar da gelerek eshabı kirama bunu söyledikleri zaman ashabı kiram: HASBUNELLAH VE Nİ'MEL VEKİL (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir) dediler.

İbn Cerir, El Ûfi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

Ebu Süfyan, Uhud savaşından dönüyordu. Medine'ye varmak ve orada mallarını satmak isteyen bir kervana rastladı. O kervan ile Medine arasında dağlar vardı. Ebu Süfyan kervandakilere:

«Eğer siz Muhammed'i ve beraberindekileri bizi takib etmekten geri çevirirseniz, istediğinizi size vereceğiz. Eğer onları, bizim arkamızı takib ederek görürseniz, onlara deyiniz ki, 'ben onların üzerine hücum etmek için birçok cemaatlar toplamışım'» Böylece kervan gelerek Resûlüllah'a rastladı:

«Ey Muhammed, sana haber veriyoruz, Ebu Süfyan size hücum

etmek için büyük cemaatler toplamıştır, o Medine'ye doğru geliyor, isterseniz dönünüz.»

Onların bu sözü Peygamberi ve beraberindekileri ancak YAKÎN yönünden takviye etti. Onlar **«Allah bize yeter, o ne güzel vekildir»** dediler. Ve bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ ۙ
وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ
الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ ۖ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا ۗ يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ
خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ
﴿١٧٨﴾ مَّا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ
يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى
الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ ۖ فَآمِنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ
خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ
وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

(174) Kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan Allah'dan gelen bir nîmet ve kâr ile geri döndüler. Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük fazilet sahibidir.

(175) İşte o (propagandacı) ancak şeytandır. Kendi dostlarını korkutur. Eğer gerçekten Mü'min iseniz onlardan değil benden korkunuz.

(176) (Ey Habibim!) Küfürde yarışanlar seni üzmesinler. Şüphesiz ki, onlar Allah'a hiçbir zarar dokunduramazlar. Allah ister ki, âhirette onlara herhangi bir pay vermesin. Onlar için büyük bir azab vardır.

(177) Şüphesiz ki, îman karşılığında küfrü satın alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için elem verici bir azab vardır.

(178) Sakın ha! Kufre girenler kendilerine vermiş olduğumuz mühletin nefisleri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Biz onlara ancak günah yönünden çoğalsınlar diye mühlet veriyoruz. Onlar için tahkir edici bir azab vardır.

(179) Allah Mü'minleri sizin üzerinizde bulunduğunuz halde bırakacak değildir; tâ ki, temizi pisten ayırıncaya kadar!.. Allah sizi gaybe muttalî kılacak değildir. Lâkin Allah Peygamberlerinden dilediğini seçer. (Onu gaybe muttali eder.) Artık Allah'a ve Peygamberlerine îman ediniz. Eğer îman eder ve sakınırsanız kesinlikle sizin için büyük bir ecir vardır.

(180) Sakın hâ! Allah'ın fazl-u kereminden verdiklerinde cimrilik edenler bunun kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu, onlar için bir şerdir. Kıyâmet gününde o cimrilik ettikleri şey boyunlarına takılmış olacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Ve Allah işlediklerinden haberdardır.

TEFSİR

(175) **«Şüphesiz ki, ancak o, (propagandacı) şeytandır..»** Âyetindeki «O» zamiri müşriklerin propağandasını yapan «Abdu-Kays» kabilesi veya «Naim» adlı şahıs veya henüz Müslüman olmamış olan Ebu Süfyan'dır. Şeytanın dostları ise evlerinde oturup Rasûlüllah ile savaşa katılmayanlardır.

(176) **«Sakın küfürde yarışanlar seni üzmesin.»** Küfürde yarışanlardan maksat, savaştan geri kalan münafıklar veya din değiştiren bazı zayıf kimselerdir. Yani «Onların sana zarar vereceklerinden korkma. Zira seni koruyan Allah'dır. Allah'ın koruduğuna hiç kimse zarar dokunduramaz.» demektir.

«Allah âhirette onlara hiçbir nasib vermemeyi istiyor.» Bu Âyet, o münafıkların küfürde uzanıp gitmelerine ve küfür üzerine öleceklerine delâlet eder. «İRADE» tabirini kullanmak işaret ediyor ki, onlar kâfirliğin zirvesine çıkmışlardır. Merhametlilerin en merhametlisi olan Allah rahmetinden hiçbir şey onlara vermeyi istemiyor.

(179) **«Allah Mü'minleri sizin üzerinizde bulunduğunuz tarzda bırakmaz; tâ ki, pisi temizden ayırıncaya kadar.»** Bu hitap Rasûl-ü Ekrem'in asrında yaşayan bütün müslümanlaradır. Manâsı, «İhlâslı olanınızı münafık olanınızdan ayırt edilmiyecek şekilde sizi bırakmayacaktır. Durumlarınızı vahy ile Peygamberine bildirmek suretiyle münafığınızı münafık olmayandan ayırt edecektir.» veya «Malını ve canını Allah yolunda vermek gibi zor tekliflerle sizi karşı karşıya bırakacak ve ancak bu imtihanı katıksız îmana sahip olanınız verecektir. Böylece Peygamber sizin iç âleminizi deneyecek ve inancınıza vakıf olacaktır.» demektir.

«Allah sizi gaybe muttali kılacak değildir...» Allah herhangi bir kimseye gayb ilmini vermez ki, onunla başkasının kalbindeki kâfirlik veya Mü'minliği bilsin. Ancak Cenab-ı Hak Peygamberlik için dilediği kulunu seçer. Ona vahy gönderir ve Peygamberlerin bazılarına onu bildirir. Bu Âyeti Celîle, gaybın bilinmesinin Allah'a mahsus olduğunu ve Allah'ın Peygamberlerinden bazılarına gaybın bazı bölümlerini bildirdiğini, herkese gayb ilmi verilmediğini haber veriyor. Bu Âyetin

nüzûl sebebi, bir rivâyete göre şöyledir: Kâfîreler, **«Eğer Muhammed dâvasında doğru ise, bize hangimizin îman edeceğini, hangimizin kâfir kalacağını haber versin. Halbuki biz yanındayız; niçin gaybı bilir de içimizi bilmiyor?»** dediler.

Tefsir âlimi «Es-Süddî»den gelen bir rivâyete göre Rasûl-ü Ekrem buyurdular: **«Ümmetim bana arzolunup gösterildi. Bana îman eden ve etmeyenler bildirildi.»**

Bunu işiten münafıklar: **«Muhammed (S.A.V.) gelecekte kendisi? ne îman edecekleri ve etmiyecekleri bildiğini iddia ediyor. Halbuki biz beraberinde olduğumuz halde bizim içimizi bilmiyor.»** dediler. Bunun üzerine bahsi geçen âyet nâzil oldu.

(180) **«Onların cimrilik edip vermedikleri Kıyâmet gününde boyunlarına dolandırılacaktır!»**

Bu âyeti celîle cimriliğin getirdiği felâketlerden dem vuruyor. Allah'ın Rasûlü: **«Servetinin zekâtını vermeyen herhangi bir kişinin serveti kıyâmet gününde Allah tarafından bir ejderhaya dönüştürülür ve onun boynuna geçirilir.»** buyurmuştur.

«Yerlerin ve göklerin mirası Allah'ındır.» Madem ki durum budur, şu cimrilere ne oluyor ki serveti sahibinden esirgiyor ve onun yolunda sarf etmiyorlar? Bilmezlermi ki, esirgedikleri servet sonunda Allah'a kalacaktır; ceza ve ikap da onlara?.. «Cimri Allah'ın düşmanıdır. Kazanan Allah'ın dostudur.»

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(174) Kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan Allah'tan gelen bir nimet ve kâr ile geri döndüler...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

İbn Ebi Nuceyh, Mücahid'den rivâyet ediyor:

Ebu Süfyan, Uhud'dan ayrılırken:

«Ey Muhammed (S.A.V.), bizimle sizin karşılaşma zamanımız ve yerimiz arkadaşlarımızı öldürdüğünüz Bedir'de olsun» dedi. Cenab-ı Peygamber de:

«**Umulur**» dedi. Bunun üzerine Resûlü Ekrem o zamanda Medine'den çıkıp Bedir'e vardı. Bedir'deki panayıra rastladılar. Ashabın katındaki eşyaları ashab sattı ve ihtiyaçlarını satın aldılar. İşte Cenab-ı Hakk'ın bu âyeti küçük Bedir gazvesi hakkında gelmiştir.» Bunu İbn Cerir de rivâyet ediyor.

Asım'dan Ebi Cüreyç'ten rivâyet ediliyor:

Allah'ın Resûlü, Ebu Süfyan'a vaad vermiş olduğu zamanda Bedir'e çıkıp gittiğinde müşriklere rastlarlar, Kureyşin durumunu onlardan soruyorlar. Müşrikler:

Kureyşliler sizin için bir cemaat toplamışlar, derlerdi ve bununla Peygamber ve arkadaşlarını kandırmak isterlerdi. Onları korkutmayı hedefliyorlardı! Müslümanlar «**Allah bize yeter ve ne güzel vekildir**» diyorlardı. Böylece Bedir'e vardılar. Baktılar ki, Bedir'deki panayır da tam mânâsıyla kurulmuştur. O panayırda onlarla mücadele edecek hiç kimse yoktur.

Ravi der ki, müşriklerden bir kişi gelip Mekke ehline Muhammed'in süvarilerini haber verdi.

Beyhâki, Delail'inde İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Âyette bahsedilen nimet, ashabın sağ kalmalarıdır. Kâr ise bir kervan onların yanından geçti, mevsim günlerinde idi. Resûl-ü Ekrem o kervanın malını satın aldı. Ve o malda kâr etti, o kârı ashab arasında taksim etti.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Mücahid'den rivâyet ediyor:

Kârdan maksad, ticaretten ve manevi ecirden elde ettikleridir.»

ŞEYTANIN DOSTLARI

«**(175) İşte o propagandacı ancak şeytandır. Kendi dostlarını korkutur. Eğer gerçekten mü'min iseniz onlardan değil benden korkunuz...**»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Feryadi ve İbn ul Enbari, Ata tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyorlar:

İşte o propagandacı ancak şeytandır. Sizi kendi dostlarından korkutur, mânâsını ifade edecek şekilde okumuştur.»

İbn Cerir, El Ûfi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:
«Şeytan, mü'minleri dostlarından korkutuyor.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid tarikıyla rivâyet ettiler:
«Şeytan, mü'minleri kâfirlerden korkutur.»

Abd bin Humeyd ve İbn Ebi Hatım, Ebu Malik tarikıyla rivâyet ettiler:
«Şeytan, dostlarını sizin gözünüzde yüce ve kuvvetli gösterir.»

İbnul Munzir, İkrime'den rivâyet ediyor:
«Şeytan, sizi dostlarından korkutur.»

«(176) (Ey Habibim,) küfürde yarışanlar seni üzmesinler. Şüphesiz ki, onlar Allah'a hiç bir zarar dokunduramazlar...»

Bu âyet, hakkında gelen eserler:
Abd bin Humeyd, İbn ul Munzir ve İbn Cerir, Mücahid tarikıyla rivâyet ediyorlar:
«Küfürde yarışanlardan maksat, münafıklardır.»

İbn Ebi Hatım, Hasen'den rivâyet ediyor:
«Küfürde yarışanlar, kâfirlerin ta kendileridir.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Mücahid'den rivâyet ediyorlar:
«İmanı verip küfrü satın alanlardan maksat münafıklardır.»

Allah daha iyisini bilir.

«(177) Sakın küfre girenler kendilerine vermiş olduğumuz mühletin nefisleri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:
Abdurrezzak, İbn Ebi Şeybe, Abd bin Humeyd ve Ebu Bekr el Mervezi, İbn Mes'ud tarikıyla rivâyet ediyorlar:

«Her nefis — isterse doğru isterse yalancı olsun — ona ölüm daha hayırlıdır. Eğer doğru ise, Cenab-ı Hak Kur'an'ında «Allah katında olan doğrular için daha hayırlıdır» buyurmuştur. Eğer facir ise, Cenab-ı Hak «sakın küfre girenler kendilerine vermiş olduğumuz mühleti nefisleri için daha hayırlı saymasınlar» buyurmuştur.»

Saad bin Mansur ve İbn Cerir, Ebu Derda'dan rivâyet ediyorlar:

Hiç bir mü'min yoktur ki, ölüm onun için hayattan daha hayırlı olmasın. Hiç bir kâfir yoktur ki, ölüm onun için hayattan daha hayırlı olmasın. Bu hükmü tasdik etmeyen **«Sakın küfre girenler kendilerine vermiş olduğumuz mühletin, nefisleri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar»** âyetini okusun, dedi.»

Said bin Mensur ve İbn ul Munzir, Muhammed bin Kâab tarikıyla rivâyet ediyorlar:

«Ölüm, kâfir için de mü'min için de yaşamdan daha hayırlıdır» dedikten sonra bu âyeti okudu ve buyurdu:

«Kâfir yaşadıkça azab yönünden kıyâmette daha şiddeti kazanmış olur.»

Abd bin Humeyd, Ebi Berze'den rivâyet ediyor:

Hiç bir kimse yoktur ki, ölüm onun için hayattan daha hayırlı olmasın. Mü'min ölüyor. İstirahate çekiliyor. Kâfir ise, Cenab-ı Hak onların hakkında: **«Sakın küfre girenler kendilerine vermiş olduğumuz mühletin nefisleri için daha iyi olduğunu sanmasınlar. Biz onlara ancak günah yönünden çoğalsınlar diye mühlet veriyoruz.»** buyuruyor.

ALLAH MÜ'MİNLERİ KÂFİRDEN NASIL AYIRDI?

«(178) Allah, mü'minleri, sizin üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir. Ta ki, temizi pisten ayırıncaya kadar...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet ediyor:

(Münafıklar) dediler ki eğer Muhammed (S.A.V.) doğru ise, bizden kim ona îman etmiştir, kim etmemiştir? söylesin. Cenab-ı Hak bunun üzerine bu âyeti celîleyi indirdi.

İbn Ebi Hatım, Ali bin Talha tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

Allah, kâfirlere «Allah mü'minleri sizin üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir. Temizi pisten ayıracaktır. (Saadet ehlini şekavet ehlinden ayıracaktır.)

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Cenab-ı Hak bunu kâfirlere diyor: Sizin üzerinde bulunduğunuz delâletin üzerinde mü'minleri bırakacak değildir. Pisi iyiden ayıracaktır. Böylece cihad ve hicretle onların aralarını ayırdı.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid tarikıyla rivâyet ediyor:

«Allah, Uhud gününde münafıkı mü'minden ayırdı.»

Said bin Mansur, Malik bin Dinar tarikıyla rivâyet ediyor:

«O, habisi temizden ayırıncaya kadar Allah mü'minleri bırakmaz, şeklinde okumuştur.»

(179) «Allah sizi gaybe muttali kılacak değildir. Lâkin Allah Peygamberlerinden dilediğini seçer...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivâyet ediyor:

«Peygamber hariç hiç kimse gaybe muttali kılınmaz.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Lâkin Allah Peygamberlerinden dilediğini seçer. Yani onları nefsi için güzelleştirir. Yani onlara gaybı bildirir.»

İbn Ebi Hatım, Malik'ten rivâyet ediyor:

Âyetteki «YECTEBÎ» tahsis eder mânâsını ifade eder.»

BURADAKİ CİMRİLER KİMLERDİR? AHİRETTEKİ HALLERİ

«(180) Sakın Allah'ın fazlu kereminden verdiklerinde cimrilik edenler bunun kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar...»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım bu âyet hakkında İbn Abbas'tan şunu rivâyet ediyorlar:

Bunlardan kitab ehli kastedilmektedir. Onlar kitabı insanlar için açıklamak hususunda cimrilik yaptılar. Kıyâmet gününde cimrilik yapıp da insanlara bildirmedikleri onların boynuna HALKA olarak geçirilecektir. Dinlemez misin, Cenab-ı Hak **«Onlar cimrilik yaparlar ve halka da cimriliği emrederler»** buyuruyor. Yani kitab ehli bildiklerini gizlerler ve yandaşlarına da gizlemeyi emrederler.»

İbn Cerir, Mücahid'den bahsi geçen âyetin tefsirinde:

«Bunlar Yahudilerdir» diye rivâyet etti.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim, Süddi'den rivâyet ediyor:

«Bunlar, Allah'ın fazlından vermiş olduğunu, Allah yolunda infak etmek hususunda cimrilik yaptılar, zekâtlarını edâ etmediler.»

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivâyet ediyor:

«Bu âyette bahis konusu olanlar cimrilik yapıp Allah yolunda infak etmeyenlerdir. İster kâfir, ister mü'min olsun...»

Buhari, Ebu Hureyre'den rıvâyet ediyor:

«Kim ki, Allah ona bir mal vermiş ise, o, da o, malın zekâtını edâ etmiyorsa, o, mal onun için kel bir ejderhaya dönüşür, o ejderhanın başında iki kuru üzüm (yani korkunç iki göz) vardır. Cenab-ı Hak o ejderhayı kıyâmet gününde zekâtını edâ etmeyenin boynuna dolandırır. Ejderha onun iki dudağını tutar: **«Ben senin malınım, ben senin hazinenim»** der.» Peygamber, bunu söyledikten sonra bu âyeti celîleyi sonuna kadar okudu.»

Ahmed ve Tirmizi, İbn Mes'ud tarikıyla rivâyet ettiler:

Hiçbir kişi yoktur ki, malının zekâtını vermediği takdirde onun için o mal kıyâmet gününde kel bir ejderhaya dönüşmesin. O, kişi o, ejderhadan kaçıyor, ejderha onun peşini takib ediyor. **«Ben senin hazinenim»** diyor. Ta ki, sonunda onun boynuna dolanıyor. Resûlüllah bunu söyledikten sonra bize bunun tasdik edicisi olan bu âyeti okudu.»

Feryadi ve Said bin Mansur, İbn Mesut'tan rivâyet ediyorlar:

«Kıyâmet gününde o cimrilik ettikleri şey boyunlarına takılmış olacaktır. Kimin malı var ise o da o, malın zekâtını vermemişse, Cenab-ı Hak, o, zekâtı verilmemiş malı kel bir ejderhaya çevirir, onun ağzında bir çift kuru üzüm vardır. Yani kuru üzüme benzer çatallı dili vardır. O diliyle o kişinin başını dimağına varıncaya kadar deler.»

Hakim'in lafzında «o kişinin kabrinde ejderha, durmadan onu sokar. Kişi: **«Benimle senin ne münasebetimiz var?»** der. O ejderha ona: **«Ben, senin cimrilik yapıp da hakkını edâ etmediğin malınım»** der,» ilâvesi vardır.

İbn Ebi Şeybe Müsnedinde ve İbn Cerir, Hacer bin Beyan'dan o da Resûlullah'tan rivâyet etti:

Bir rahim sahibi (yani yakın akraba), akrabasına varıp, Cenab-ı Hakk'ın vermiş olduğunun fazlasından ondan istediğinde o da cimrilik yapıp ona vermezse, kıyâmet gününde cehennemden bir ejderha çıkar, onun boynuna dolanıncaya kadar, durmadan çabalanıyor. Resûlü Ekrem bunları söyledikten sonra bu âyeti celîleyi okudu.»

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيْرٌ وَّنَحْنُ
اَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوْا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْۢبِيَآءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ ۙ وَّنَقُوْلُ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِيْنَ
قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَآ اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُوْلٍ حَتّٰى
يَاْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَاْكُلُهُ النَّارُ ۭ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّنْ
قَبْلِيْ بِالْبَيِّنٰتِ وَبِالَّذِيْ قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوْهُمْ اِنْ كُنْتُمْ
صٰدِقِيْنَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّنْ
قَبْلِكَ جَآءُوْ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ
ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۭ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ فَمَنْ
زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فِيْٓ اَمْوَالِكُمْ
وَاَنْفُسِكُمْ ۡ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا اَذًى كَثِيْرًا ۭ وَاِنْ
تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿١٨٦﴾

(181) Yemin olsun ki, Allah, «Şüphesiz Allah fakir, bizler zenginiz.» diyenlerin sözünü işitti. Onların dediklerini ve haksız yere Peygamberleri öldürdüklerini yazacağız ve «Yakıcı azabı tadın!» diyeceğiz.

(182) Bu azap sizin ellerinizin kazandığından ötürüdür. Yoksa Allah kesinlikle kullarına zulüm edici değildir.

(183) O kimseler ki, «Allah bize ateşin yiyeceği bir kurbanı getirmedikçe herhangi bir Peygambere îman etmememizi emretti.» dediler. (Ey Habibim!) Onlara de ki: «Benden önce Peygamberler belgeler ve dediğiniz şey ile geldiler. Eğer dediğinizde doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?»

(184) (Ey Habibim!) Eğer seni yalanlıyorlarsa, (bil ki,) senden önce ap açık mûcizelerle, sahifeler ve nur saçan kitaplarla gelen Peygamberleri de yalanlanmıştı.

(185) Her nefis ölümü tadıcıdır. Kıyâmet gününde ecirleriniz size kesinlikle ödenecektir. Kim ki, ateşten uzaklaştırılıp Cennete sokulursa, o artık kurtulmuştur. Dünya hayatı ancak aldatıcı bir geçim metaıdır.

(186) And olsun mallarınız ve canlarınızdan ötürü imtihan edileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap gönderilenlerden ve putperestlerden birçok eziyet verici sözler işiteceksiniz. Eğer (bunlara) sabır edip Allah'a karşı gelmekten kaçınırsanız (bilmiş olunuz ki,) kesinlikle bu, üzerinde sebat edilecek emirlerdendir.

TEFSİR

(181) Rivâyet ediliyor ki, Hz. Peygamber Ebu Bekir'le (R.A.) beraber «Benî - Kaynuka» Yahudilerine yazdı. Onları İslâma, namaz kılmaya, zekât vermeye ve Allah'a güzel bir ödünç vermeye çağırdı. Yahudilerden «Fenhas bin Azura» **«Kesinlikle Allah fakirdir ki, bizden borç istiyor.»** deyince, Ebu Bekir Yahudinin yüzüne bir tokat vurarak: **«Eğer aramızdaki anlaşma olmasaydı, boynunu vururdum dedi.»**

Yahudi Ebu Bekri (R.A.) Peygamber'e (S.A.V.) şikâyet edip sözünü inkâr etti. Bunun üzerine: **«Andolsun ki, Allah, «Allah fakir, biz zenginiz.» diyenlerin sözünü işitti.»** Âyeti nâzil oldu.

«Onların dediğini yazacağız.» demek ya Hafeze meleklerinin defterlerinde yazacağız veya ezeli ilmimizde muhafaza edip unutmıyacağız demektir. Zira bu söz, Allah'ı inkâr edip Kur'an ve Peygamberle alay etmek demektir.

«Ve bu azap ellerinin kazandığından ötürüdür.» Âyeti Celîlesi, işaret eder ki, azabın sebebi insanoğlunun yaptığıdır.

Çünkü yapmadan azap görmek adalete aykırı düşer. Adalet iyilik yapanın mükâfatlandırılmasını kötülük yapanın da cezalandırılmasını iktiza eder. **«Doğrusu Allah kullarına zulmedici değildir.»**

(182) **«O kimseler ki, «Allah bize emretti ki, ateşin yediği bir kurbanı bize getirmedikçe herhangi bir Peygambere îman etmiyelim.» dediler.»**

Böyle diyenler Yahudilerden Eşref oğlu Kâb ve «Malik» ve «Huyey» ve «Fenhas» ve Yahuza oğlu Vahap idiler.

Bunlar, İsrailoğullarının Peygamberlerine ait kurban mûcizesini Peygamberlik davasını güden insan getirmedikçe Allah'ın emriyle îman etmiyeceklerini (!) söylüyorlardı. Fakat bu iddiaları ve «Bu mûcize ancak îman etmeyi gerektirir.» demeleri onların uydurma fikirlerindendir. Zira ateşin kurbanı yemesi ve yakması mûcize olduğundan ötürü Peygambere îman etmeyi gerektiriyor.

O halde bu mûcize diğer mûcizelerle o hususda eşittir. Halbuki daha önce Hz. Zekeriyya ve Yahya gibi nice Peygamberler îmanı gerek-

tiren nice mûcizelerle beraber İsrailoğullarına gelmiş buna rağmen öldürülmüşlerdir. Eğer Yahudiler, **«Bu Peygamber gökten inip kesilen kurbanın etini yakan bir ateş indirmediği için ona îman etmiyoruz.»** diyorlarsa, acaba niçin daha önce istedikleri mûcizeleri getiren Peygamberlere îman etmeyip de karşı çıktılar ve öldürdüler?

(184) Allah Hz. Muhammed'i teselli etmek için, **«Eğer seni yalanlıyorlarsa, muhakkak senden önce belgelerle, sahifeler ve nurlandırıcı kitapla gelen Peygamberleri de yalanladılar.»** buyurmuştur. Âyette bahsi geçen «ZUBUR» kelimesi Zebur'un çoğuludur. Sadece hüküm kapsayan kısa kitablar demektir.

«El-Kitap» ise, Kur'an'ın içerdiği anlamda kanunlar ve hükümleri kapsayan mecmua demektir. Zubur'un vazu nasîhat mânâsına geldiğini söyliyenler de vardır.

«Ancak sizlere Kıyâmet gününde ecirlerinizin geri kalanının tamamı verilir.»

Yani amelleriniz hayır ise, karşılığı hayır, şer ise karşılığı şer olarak kıyâmette tamamlanarak verilir. Âyette «Tevfiye» kökünden gelen «Tüveffeyne» siğasının kullanılması işaret eder ki, ecirlerin bir kısmı kıyâmetten önce verilmiştir. Gerisi orada tamamlanacaktır. Nitekim Rasûlüllah: **«Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.»** buyurmuştur. Yani Hadisden anlaşılıyor ki, ecirlerin bir kısmı mahşerden önce verilir ve geri kalanı mahşerde tamamlanır.

«Kim ki ateşten uzaklaştırılır cennete konursa, o, kurtulmuştur.»

Rasûlüllah'tan gelen bir Hadisde: **«Kim ki, cehennemden uzaklaştırılmasını ve cennete girmesini istiyorsa, ölümü onu Allah'a ve âhiret gününe îman ettiği halde yakalasın. Ve kendi nefsi için neyi istiyorsa, tüm Müslümanlar için de onu istesin.»** buyurulmuştur.

«Dünya hayatı ancak aldatma metaıdır.» Bu Âyeti Celîlede yerilen dünya, dünyayı âhirete tercih edenin dünyasıdır.

Dünyayı âhiret tarlası yapanın dünyası ise aldatma metaı değil hedefe varma aracıdır. Zira Allah'ın Rasûlü: **«Dünya âhiretin tarlasıdır.»** buyurmuştur.

Beri taraftan **«Dünya sevgisi her hatanın başıdır.»** ve **«Dünya lânetlenmiştir ve dünyadaki her nesneye de lânet okunmuştur. Ancak Allah'ın zikri ve onunla ilgili dünya bu hükmün dışındadır.»** Hadisleri de rivâyet olunmuştur.

(186) **«Andolsun! Servetlerinizde ve nefsinizde deneneceksiniz.»** Cihad, tutsak olmak, yaralanmak ve bunların arkasından gelen korkular, hastalıklar ve yorgunluklar gibi musibetler, Müslümanların hem nefislerini hem servetlerini kasıp kavuruyordu. Buna rağmen davalarından kıl kadar geri çekilme yoktu.

«Andolsun sizden önce kitaba sahip olanlardan ve putperestlerden bir çok eziyet göreceksiniz.»

Bu âyette bahsi geçenler gâh Rasûlüllah'a küfrettiler, gâh dine hücum ettiler, gâh kâfirleri Müslümanlara karşı kışkırttılar. İşte Cenab-ı Hak bu hâdiseler olmazdan önce haber verdi ki, Müslümanlar ona göre tedbirlerini alıp hazırlıklı olsunlar.

Âyette bahsi geçen «Azm», Allah'ın yapmasını şiddetle emrettiği şey demektir.

Esasında bir şeyin üzerinde fikrin subit kılınması demektir. Cenab-ı Hak: **«Eğer sabreder Allah'ın emrine muhalefetten sakınırsanız; kesinlikle sabr ile takva, üzerinde ısrarla durulup yapılması gereken emirlerdendir.»** buyurdu.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(181) Yemin olsun ki, Allah «Şüphesiz Allah fakir, bizler zenginiz» diyenlerin sözünü işitti...»

Bu âyet hakkında gelen eserler :

İbn İshak ve İbn Cerir, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

Ebu Bekir Sıddik, Beytil Midras denilen Yahudi evine girdi. Orada Yahudilerin Fenhas isimli bir Yahudi âliminin etrafında toplandıklarını gördü. Fenhas Yahudi âlim ve ahbarlarından idi. Ebu Bekir:

«Ey Fenhas, (azab olasıca) Allah'tan kork, müslüman ol. Allah'a yemin ederim, sen Muhammed'in (S.A.V.) Allah'ın (C.C.) Resûlü olduğunu biliyorsun. Siz onun sizin katınızda, Tevrat'ta yazılı olduğunu görüyorsunuz.»

Fenhas:

«Ey Eba Bekir, Allah'a yemin ederim, bizim Allah'a hiç bir fakirliğimiz, ona muhtaçlığımız yoktur. Şüphesiz ki Allah bize muhtaçtır. Onun bize yalvardığı gibi, biz ona yalvarmıyoruz. Biz ondan zenginleriz. Eğer o bizden zengin olsaydı bizden borç istemezdi. Nitekim sizin arkadaşınız (Hz. Peygamber'i kastediyor) bunu böyle söylüyor. Sizi Riba yemekten menediyor, bize ribayı veriyor. Eğer bizden zengin olsaydı bize Ribayı vermezdi.»

Bunun üzerine Ebu Bekir Sıddik öfkelendi, Fenhas'ın yüzüne şiddetli bir tokat indirdikten sonra:

«Ey Allah'ın düşmanı, nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim; eğer bizimle siz Yahudiler arasındaki anlaşma olmasaydı, senin boynunu vururdum» dedi. Bunun üzerine Fenhas, Allah'ın Resûlü'ne gidip:

«Ey Muhammed, arkadaşının bana yaptığını gör» diye şikâyette bulundu. Cenab-ı Peygamber, Ebu Bekir'e:

«Yaptığına seni sevkeden nedir?» diye sordu. Ebu Bekir:

«Ey Allah'ın Resûlü, o büyük bir söz söyledi. İddia ediyor ki, Cenab-ı Hak fakirdir ve onlar Allah'tan zengindirler. Bunu söylediği zaman Allah rızası için öfkelendim, yüzüne vurdum» dedi. Fenhas ise dediklerini inkâr etti. **«Ben bunu söylemedim»** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, Fenhas'ın dediği hakkında bu âyeti celîleyi indirdi, Ebu Bekir'i tasdik etti. Ebu Bekir hakkında:

«Andolsun, mallarınız ve canlarınızdan ötürü imtihan edileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap gönderilenlerden ve putperestlerden birçok eziyet verici sözler işiteceksiniz» âyeti de indi.

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet ediyor:

Bu âyeti celîle, Fenhas hakkında nazil olmuştur. Fenhas, Beni Mursed kabilesinden bir Yahudi idi. Ebu Bekir Sıddik (R.A.) onunla karşılaştı ve konuştu:

«Ey Fenhas, Allah'tan kork, îman et. Peygamberi doğrula, güzel bir borç ile Allah'a borç ver» dedi. Fenhas:

«Ey Eba Bekir, sen Rabbimizin fakir olduğunu iddia ediyorsun. Bizim malımızı bizden borç istiyor. Borç isteyen ancak fakir olur, zengin olmaz. Eğer senin dediğin hak ise, o zaman, Allah fakirdir» dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi. Ebu Bekir:

«Eğer Beni Mursed ile Resûlüllah arasında anlaşma olmasaydı (Kur'an'ı yalanlamasından ötürü) **Fenhas'ı öldürecektim»** dedi.

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Kim Allah'a güzel bir borç ile borç verir» âyeti indiği zaman Yahudiler Resûlü Ekrem'e geldiler:

«Ey Muhammed, bizim Rabbimiz fakir midir ki kullarından borç istiyor?» dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi inzal buyurdu.

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, Katade'den rivâyet ettiler:

Bize denildi ki, bu âyet, Huyey bin Ahteb hakkında nazil oldu. **«Kim güzel bir borç ile Allah'a borç verir ki Allah ona bol katlarla o borcu katlasın versin»** mealindeki âyet nazil olduğu zaman Huyey:

«Bizim Rabbimiz bizden borç istiyor. Ancak fakir, zenginden borç ister» dedi.

«(181) Onların dediklerini ve haksız yere Peygamberleri öldürdüklerini yazacağız ve yakıcı azabı tadın diyeceğiz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hatim, Alâ bin Bedir'den rivâyet ettiler:

Bu zattan **«Haksız yere Peygamberleri öldürdüklerini yazacağız»** âyetinin mânâsı nedir? Bir de bugünkü ehli kitab o Peygamberleri öldürenlerin zamanına yetişmediler. Bu, nasıl onların aleyhinde delil olarak kullanılıyor?» diye soruldu. Cenab-ı Peygamber: **«Haksız yere Peygamberleri öldürenleri desteklediklerinden, ve katilleri tasdik ettiklerinden dolayı bu cezaya müstahak olduları»** dedi diye cevap verdi.

İbn Ebi Hatım, Hasan Basri'den: **«Ve yakıcı azabı tadın diyeceğiz»** cümlesi hakkında şunu rivâyet ediyor:

«Kulağıma geldi ki, onların her birisi günde yetmiş bin defa yanar. (Ateşe arz olunur)».

«(183) O kimseler ki, 'Allah bize ateşin yiyeceği bir kurbanı getirmiyen herhangi bir Peygambere îman etmememizi emretti' dediler...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Munzir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti: Bizden önceki ümmetlerde herhangi bir kimse bir kurbanı kestiğinde halk çıkıp bakıyorlardı: Acaba kurbanları kabul olunur mu olunmaz mı? Eğer kurbanları kabul olunursa, gökten beyaz bir ateş geliyor, onların kesmiş olduğu kurbanı yer. Eğer kabul olmazsa, o ateş gelmez. Böylece halk kurbanlarının kabul olmadığını anlar. Ne zaman ki, Allah Hz. Muhammed'i gönderdi, kitab ehli ondan böyle bir kurban getirmesini istediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak **«Ey Habibim, onlara de ki: Senden önce Peygamberler belgeler ve dediğiniz şey ile geldiler. Eğer dediğinizde doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?»** âyetini indirip bu günden önceki küfürlerinden ötürü Cenab-ı Hak onları kınadı.

İbn-ul-Munzir ve İbn Ebi Hâtim, Dahakh'tan rivâyet ettiler:

Bu âyette bahis konusu edilenler Yahudilerdir. Hz. Muhammed'e: **«Eğer ateşin yemekte olduğu kurbanı bize getirirsen seni tasdik ederiz. Aksi takdirde sen Peygamber değilsin»** dediler.

Abd bin Humeyd, İbn Ebi Hâtim, Şa'bi'den rivâyet ettiler:

«Şüphesiz ki bir kişi daha doğmazdan önce öldürülen bir kişinin kanına ortak oluyor.»

Şa'bi bunu söyledikten sonra: **«De ki, benden önce Peygamberler belgeler ve dediğiniz şey ile geldiler. Eğer dediğinizde doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?»** âyetini okudu. Böylece Peygamberin muhatabı olan Yahudiler fiilen o Peygamberi öldürenler oldular. Halbuki o Peygamberler onlar doğmazdan yaklaşık olarak yediyüz sene önce öldürülmüşlerdi. Fakat bunlar **«onlar hak ve doğrulukla öldürüldüler»** deyip katilleri tasdiklediklerinden dolayı o katle ortak oldular.

«(184) Ey Habibim, eğer seni yalanlıyorlarsa bil ki, senden önce apaçık mûcizelerle, sahifeler ve nur saçan kitablarla gelen peygamberler de yalanlanmıştı...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hâtim, Mücahid'den rivâyet ediyor:

«Bu yalanlayanlar Yahudilerdir.»

İbn Ebi Hatım, Katade'den rivâyet ediyor:

Bu âyeti celîle Peygamber'e teselli veriyor. Yani sadece yalanlama senin için değil senden önceki Peygamberler için de olmuştur. Onun için müsterih ol, demek oluyor.

İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivâyet ediyor:

Âyetteki **«Beyyinat»**tan maksat, haram, helâl demektir. Âyetteki **«Zübür»** kelimesinden maksat, Peygamberlerin kitablarıdır. **«Kitab-ı munir»**den maksat. Kur'an-ı Kerim'dir.

«(185) Her nefis ölümü tadıcıdır. Kıyâmet gününde ecirleriniz size kesinlikle ödenecektir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Kesir bu âyetin yorumunda şunu söylüyor: Allah genel bir haber veriyor, bütün mahlûkatı kapsayan bir haber. O da **«Her nefis ölümü tadıcıdır.»** Tıpkı **«yeryüzünde yaşayan her şey fânidir. Celâl ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü** (zatı) **bâkidir»** âyeti gibi. O sadece ölümsüz ve diridir. Cinler ve insanlar öleceklerdir. Melekler ve arşın hameleleri öleceklerdir. Vahid, Ehad ve Kahhar olan zat, daimi ve bakaya lâyıktır. Evvel olduğu gibi Ahir de odur. Bu âyeti celîlede bütün insanlara taziye vardır. Çünkü yeryüzünde hiç bir ferd ölümsüz kalmayacaktır. Müddet tamam oldu mu, Cenab-ı Hakkın, Adem'in (A.S.) sülbinden varlığını takdir ettiği nutfe döküldü mü ve halk nihayet buldu mu Cenab-ı Hak kıyâmeti kopartacaktır. Halk, isterse büyük, isterse küçük, isterse çok, isterse az, ister hakir, isterse kıymetli olsun amellerinin karşılığını verecektir. Hiç kimseye zerre miskali kadar zulmetmiyecektir. Bunun için Cenab-ı Hak: **«Kıyâmet gününde ecirlerinin size kesinlikle ödenecektir»** diyor.

GAYİBDEN EHL-İ BEYTE TA'ZİYEDE BULUNAN KİMDİ?

İbn Ebi Hâtim, Abdulaziz Uveysi'den, o Ali bin Ebi Ali el Haşimi'den, o Cafer bin Muhammed, o Ali Bin Hüseyin'den, o babasından, o da Hz. Ali'den (R.A.) rivâyet ediyor:

Resûlü Ekrem vefat ettiği zaman, Hıssını (hareketini) duydukları, şahsını görmedikleri birisi onlara geldi. Ve:

«Ey Ehl-i Beyt, Allah'ın selâmı, Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun. Her nefis ölümü tadıcıdır. Kıyâmet gününde ecirleriniz tam olarak size verilecektir. Şüphesiz Allah'da her musibetin tesellisi vardır. Her helâk olanın halefi vardır. Her fevt olanın derki vardır. Öyleyse Allah'a güveniniz, ondan ümid ediniz, ve isteyiniz. Çünkü musibetzede o kimsedir ki, sevabtan mahrum kalmıştır. Selâm ve Allah'ın rahmet ve bereketi sizin üzerinize olsun.»

Cafer bin Muhammed der ki: Babam bana haber verdi ki, Hz. Ali (K.V.): **«Bu Hızır (A.S.) dır»** dedi.

CENNET'İN ÜSTÜNLÜĞÜ

İbn Ebi Şeybe, İbn Hibban ve İbn Cerir, Ebu Hureyre tarikıyla Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

Cennette bir kamçı yeri (yani bu kadarcık yer) dünya ve dünyadakilerden daha hayırlıdır. Eğer dilerseniz şu âyeti okuyunuz: **«Kim ki ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulmuşsa, o, artık kurtulmuştur. Dünya hayatı ancak aldatıcı bir geçim metaıdır.»**

İbn Merduyeh, Sehl bin Saad'dan rivâyet ediyor:

«Herhangi birinizin kamçısı kadar cennetteki yer dünya ve dünyadaki nesnelerden daha hayırlıdır.»

Bunları söyledikten sonra bu âyeti celîleyi okudu.

Abd bin Humeyd, Enes'ten, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ediyor:

«Allah yolunda bir sabah veya bir akşam gitmek (çalışmak), dünya ve dünyanın üzerinde bulunduğu nesnelerin hepsinden daha hayırlıdır. Herhangi birinizin yayı kadar, cennetten bir yer dünya ve dünya üzerindekilerden daha hayırlıdır.»

İbn Cerir, Abdurrahman bin Sabit'ten rivâyet etti:

«Dünya hayatı ancak aldatıcı bir geçim metaıdır» âyeti hakkında «çobanın azığı gibidir; çobana üzerinde süt içtiği bir avuç hurma veya azıcık un kâfi geliyor.»

İbn Ebi Hatim, Katade'den rivâyet etti:

«Dünya hayatı ancak aldatıcı bir geçim metaıdır.» Yani terkedilen bir metadır. Yemin ederim, nerde ise ehlinin görmeyeceği bir şekildedir. Eğer gücünüz yetiyorsa, bu metaı Allah'ın taatına çeviriniz. Kuvvet ancak Allah'tandır.»

MAL VE NEFİS İMTİHAN İÇİNDİR

«(186) And olsun mallarınız ve canlarınızdan ötürü imtihan edileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitab gönderilenlerden ve putperestlerden birçok eziyet verici sözler işiteceksiniz. Eğer bunlara sabır edip Allah'a karşı gelmekten kaçınırsanız bilmiş olunuz ki, kesinlikle bu üzerinde sebat edilecek emirlerdendir.»..

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn ul Munzir, İbn Cüreyc'ten rivâyet ettiler:

Allah, bu âyette, mü'minlere, onları deneyeceğini haber veriyor. Onların dinleri hususunda sabırlarının nasıl olduğuna bakacağını bildiriyor.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtım, Zührî'den rivâyet ediyorlar:

«Sizden önce kendilerine kitab verilenlerden birçok eziyetleri dinleyeceksiniz» âyetinde bahis konusu olan Kaab bin Eşref Yahudisidir. Bu Yahudi, şiirlerinde müşrikleri Peygamber ve ashaba karşı kışkırtıp duruyordu. Peygamber ve ashabına küfürler yağdırıyordu.»

İbn Cerir İbn Munzir ve İbn Ebi Hâtim, İbn Cüreyc'ten rivâyet ettiler:

Bu âyette bahis konusu edilen ehli kitabdan maksat, Yahudiler ve Hristiyanlardır. Müslümanlar, Medine Yahudilerinden **«Üzeyr Allah'ın oğludur»** sözünü, Hristiyanlardan da «Mesih Allah'ın oğludur» sözünü dinlerdi. Müslümanlar iki taife ile de savaşırdı. Bunların Allah'a ortak koştuklarını dinlerlerdi. Eğer sabreder, ittikada bulunursanız, bu, emirlerin azmindendir. Yani Allah'ın üzerinde azim ettiği ve size emrettiği nesnenin kuvvetindendir.»

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivâyet etti:

Allah, bu âyette, müminlere eziyetlere karşı sabretmelerini emre-

diyor. Onlar **«Ey Muhammed'in arkadaşları! Siz hiç bir şey üzerinde değilsiniz. Biz sizden Allah'a daha yakınınız, siz sapıklarsınız»** demelerine rağmen, Allah, buna göğüs gerip sabır göstermelerini emrediyor.

İbn Ebi Hâtim, Said bin Cübeyr'den rivâyet etti:

«Şüphesiz bu, emirlerin azmindedir.» Yani, eziyete karşı olan sabır, emri bil maruf ve nehyi anil münkerdeki sabır emirlerin azmindendir. Yani Allah'dan gelen emirlerin hakkındadırlar.

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهٗ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوْنَهٗ فَنَبَذُوْهُ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ
وَاشْتَرَوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا ؕ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُوْنَ ﴿۱۸۷﴾ لَا تَحْسَبَنَّ
الَّذِيْنَ يَفْرَحُوْنَ بِمَآ اَتَوْا وَّيُحِبُّوْنَ اَنْ يُّحْمَدُوْا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوْا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ ۚ وَلَهُمْ
عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۸۸﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۸۹﴾ اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿۱۹۰﴾
الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ
فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ
سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۹۱﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ
اَخْزَيْتَهٗ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۱۹۲﴾ رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُّنَادِيْ
لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ۚ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا
سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿۱۹۳﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى
رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿۱۹۴﴾

(187) Hatırla ki, Allah Kitap ehlinden «Kitabı insanlara açıklıyacaksınız ve gizlemiyeceksiniz.» sözünü aldı. Onlar ise, o sözü kulak ardı yaptılar. Ve kitapla değersiz şeyler satın aldılar. Satın aldıkları şey ne kötüdür.

(188) (Ey Habibim!) Sakın! Kendilerine verilen ile sevinen ve yapmadıkları şeylerle övünmelerini istiyenleri azabtan kurtulacak sanma. Onlara elem verici bir azap vardır.

(189) Yerin ve göklerin mülkiyeti Allah'ındır ve Allah her şeye kadirdir.

(190) Şüphesiz ki, göklerin ve yerin yaradılışında gece ile gündüzün peşi peşine gelmesinde kesinlikle akıl sahipleri için (yaradanın varlığına delâlet eden) bir çok delil vardır.

(191) O kimseler ki, Allah'ı ayakta, otururken, ve yatarken zikrederler ve gökler ile yerin yaradılışı hakkında düşünerek, «Ey Rabbimiz! Şu düşündüğümüz nesneyi boşuna yaratmadın. Sen ortaktan münezzehsin. Ve boş iş yapmaktan da uzaksın. Bizi cehennem azabından koru.» (derler).

(192) «Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen kimi cehenneme sokarsan onu hor ve hakir etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.»

(193) «Ey Rabbimiz! Şüphesiz biz «Rabbinize îman ediniz.» diye îmana çağıran bir davetçiyi işittik. Böylece îman ettik. Ey Rabbimiz! Bizim için günâhlarımızı affet. Ve bizim için kötülüklerimizi ört (ve kapat.)»

Ve bizi ebrarla beraber öldür.

(194) Ey Rabbimiz Rasûllerine vaad ettiklerini bize ver. Kıyâmette bizi rüsvay etme. Zira sen sözünden caymazsın.

TEFSİR

(187) Cenab-ı Hak, kitap ehlinin âlimlerinden Kitabı açıklamaları ve gizlememeleri sözü aldı. Fakat onlar verdikleri sözü kulak ardı ettiler. Az bir dünyalık almak karşılığında, onu sattılar. Ve satın aldıkları şey de pek kötüydü. Bu sözü, Allah o zamanki Peygamberlerin diliyle onlardan almıştı. Allah Rasûlünden gelen bir Hadisde, **«İlim ehlinden ilmi gizleyen kıyamette ateşten yapılmış bir gem ile gemlenecektir.»** denildi. Yani eğitilmeye muhtaç olan birisi herhangi bir bilgine varıp istifade etmek istiyorsa, kesinlikle ona bildiklerini aktarmak bilginin vazifesidir. Aksi takdirde manevî vebali ağırdır.

Hz. Ali'den (K.V.) **«Cenab-ı Hak âlimlerden öğretmek sözünü aldıktan sonra, cahillerden öğrenmek sözünü almıştır.»** rivâyeti gelmiştir.

(188) Rivâyete göre Rasûlüllah Tevrat'ta bulunan bir meseleyi Yahudîlerden sordu. Onlar ise, tersini söylediler. Rasûlüllah'ı ikna etmeye çalışıp yaptıklarından ötürü sevindiler. Bunun üzerine şu Âyet nâzil oldu: **«Sakın! O ettiklerine sevinen ve yapmadıklarından öğülmeyi istiyenleri azabtan kurtulmuş olarak sanmayınız.»**

Bazı rivâyetlere göre Âyetin nüzul sebebi, savaştan geri kalıp sonra Rasûlüllah'a geri kalmayı daha yararlı bulduklarını anlatmaya çalışan bir guruptur. Veya Âyet münafıklar hakkında nâzil oldu ki, münafıklıklarından ve sahte îmanlarından dolayı da Mü'minler tarafından öğüldüklerine seviniyorlardı.

(189) **«Göklerin ve yerin yaradılışında, gece ve gündüzün birbirlerini takip edişinde düşünenler için apaçık deliller vardır.»**

Bu Âyeti Celîle, kâinata bakıp düşünceye dalmanın ancak hissiyat ve vehimden uzak bulunan ve dupduru akıl sahibi olanların işi olduğunu sergiler. Olabilir ki, bu üç şeydeki düşünceyi belirtmenin nedeni; istidlalin (delil aramanın) nîrengi noktasını değiştirmek olsun. Bu da gece ve gündüzün değişmesi gibi ya bir şeyin zatında olur, veya elementlerin değişmesi gibi parçalarında veya Feleklerin değişmesi gibi... Hakikatine dahil bulunmayan bir yerde olur.

Allah'ın Resûlü'nden gelen bir Hadisde: **«Şu Âyeti okuyup burada bahsi geçen nesneler hakkında düşünmeyene yazıklar olsun.»** diye varid olmuştur.

(191) **«O akıl sahibleri ki, Allah'ı ayakta, oturarak ve yatarak anarlar.»** Yani her halde, her durumda yaradanı anıyorlar.

Nitekim Rasûlüllah'dan **«Cennet bahçelerinde yaylanmak isteyen bir kimse çokça Allah'ı ansın..»** gelmiştir.

Bazı tefsircilere göre Âyetin mânâsı, «Farz namazları ya ayakta ya da oturarak veya uzanarak güçlerinin elverdiği şekilde edâ ederler. Zira Rasûlü Ekrem, Hâşim oğlu İmran'a: **«Ayakta namaz kıl. Ona gücün yetmiyorsa, yan yatarak işaretle (işaret edip) namazı kıl. Ta ki bu sana Allah katında kurtuluş delili olsun!»** şeklinde izah etmiştir.

İmamı Şafî'ye göre, hasta insan sağ tarafı üzerine yatarak bedeninin ön kısımlarını kıbleye yöneltip namaz kılacaktır.

Her ne kadar Âyette namaz manâsına gelen «SALAT» kelimesi yoksa da zikrin en büyüğü olan namaz kasdedilmiştir denebilir.

Âyeti Celîle, Allah'ı zikredeni illâ bir yerde oturmaya ve illâ da bir kişinin kontrolü altında olmaya ve zikretmek için ille bir kimseden izin almaya mecbur etmemekdir. Bir Müslüman yürüdüğünde, oturduğunda, yatağına uzandığında yaradanını anabilir. Bu anışın izmini Allah bütün inananlara vermektedir. Bu hususda mürşidimiz önce Allah, sonra Hz. Muhammet'dir.

«Onlar göklerin ve yerin yaradılışında tefekkür etmektedirler.» Yani bakıp ibret almakta, Yaradanın var oluşunca, sonsuz kudret ve kuvvetini bu kocaman varlıklardan anlar.

Rasûlüllah, **«Düşünce gibi bir ibadet yoktur.»** buyurmuştur. Çünki düşünce kalbin özelliği ve yaradılışın da hedefidir. Rasûlüllah'tan gelen bir Hadisde deniliyor ki: **«Bir kişi yatağı üzerinde uzanırken, aniden başını kaldırıp göklere ve yıldızlara baktıktan sonra şöyle dedi: «Ey Gök! Senin bir Rabbinin ve Yaradanın olduğuna şahitlik ederim. Ey Allah'ım! Beni affet. Bunun üzerine Allah ona baktı ve onu affetti!..»**

İşte bu delil, usûl ilminin şerefine ve usûl âlimlerinin de faziletine apaçık delâlettir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)
(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(187) Hatırla ki, Allah kitab ehlinden: Kitabı insanlara açıklayacaksınız ve gizlemeyeceksiniz, sözünü aldı..»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn İshak ve İbn Cerir, İkrime tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«Ehli kitabtan maksat Fenhas, Eşi'ya ve benzerleri olan Yahudi âlimleridir.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim Ûfi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

Cenab-ı Hak, (Tevrat'ta) ehli kitaba ümmi olan Peygambere tâbi olacaklarını emretmişti. Allah'a ve Allah'ın kelimelerine îman edenlere bunu emretmişti. Ona tâbi olunuz, umulur ki, hidayet bulursunuz, demişti. Ne zaman ki Hz. Muhammed'i gönderdi, onlara bana vermiş olduğunuz sözünüzü yerine getiriniz ki, ben de size vermiş olduğum sözümü yerine getireyim, dedi. Bu hususta onlarla sözleşmişti. Muhammed'i gönderdiği zaman **«onu tasdik ediniz, o takdirde benim katımda sizi sevindirecek nesneleri bulacaksınız»** demişti...

İbn ul Munzir ve İbn Ebi Hâtim, Alkame bin Vakkas tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

Tevrat ve İncil'de **«İslâm dini, Allah'ın, kullar üzerine** (peşinde gitmelerini) **farz etmiş olduğu dindir, Muhammed de Allah'ın Resûlüdür»** yazılıdır. Onlar bunu Tevrat ve İncil'de yazılı olarak görüyorlardı. Fakat bunu kulak ardı ettiler. (Muhtemel ki, bu rivâyetin mânâsı: Tevrat'ta bu mânâyı ifade eden ibareler yazılıdır demek olsun. Dikkat oluna...)

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

Ayetteki «ONU» zamirinden maksat, Muhammed'dir (S.A.V.). Yani Cenab-ı Hak Yahudilerden söz aldı ki Muhammed'e (S.A.V.) dair Tevrat'ta bulunan vaadlarını açıklayacaklardır.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Bu âyetteki **«Misak»**, Allah'ın ehli ilimden almış olduğu sözdür. Bi-

naenaleyh ilmi bilen bir kimse onu insanlara bildirsin. İlmi gizlemekten sakınınız. Şüphesiz ki ilmi gizlemek felâkettir. Sakın herhangi bir kişi bilmediğini bilir pozuna girmesin. Ve böylece Allah'ın dininden çıkmasın. Ve kendini zorlayıp dinden çıkanlardan olmasın.

Deniliyordu: **«Söylenemeyen bir ilmin meselesi, faidelenilmeyen bir hazine meselesi gibidir. Çıkmayan bir hikmetin benzeri, dikilmiş yemez ve içmez bir putun benzeridir.»**

Hikmette deniliyordur: **Cennet o konuşan âlime ve o cankulağıyla dinleyen samia' olsun. Alim, o bir kişidir ki, bir ilim öğrenmiş ve öğretiyor. Allah'ın yoluna onunla davet yapıyor. Dinleyen, o, bir kişidir ki, hayrı dinlemiş, onu korumuş, hıfzetmiş ve onunla yararlanmıştır.»**

İbn Cerir, Ebi Ubeyde'den rivâyet etti:

Bir kişi mescidde oturan ve içlerinde Abdullah bin Mes'ud bulunan bir kavmin yanına geldi ve:

Sizin kardeşiniz Kâab, yani Kaab ul Ahbar size selâm söylüyor ve size müjde veriyor ki, bu âyet sizin hakkınızda değildir.» Bunun üzerine Abdullah bin Mes'ud o kişiye: **«Sen de git ona selâm söyle, şüphesiz bu âyet nâzil olduğu zaman, o daha Yahudi idi.»** Yani onun tefsir ve yorumu doğru değildir. Bu âyet bizim de hakkımızda nazil olmuştur. Çünkü hangi dinin mensubu olursa olsun Allah'ın Misakını insanlara söylemeli ketmetmemelidir.

Abd bin Humeyd, Ebu Hüreyre'den rivâyet etti:

«Eğer Allah'ın ehli kitabtan almış olduğu söz olmasaydı, size Resûlüllah'tan dinlediğim hiçbir şeyi söylemeyecektim» dedikten sonra bu âyeti celîleyi okudu.

İbn Saad, Hasan Basri'den rivâyet etti:

«Eğer Allah'ın ehli ilimden almış olduğu söz olmasaydı, sizin sorduğunuzun bir çoğuna cevap vermeyecektim.»

«(188) Ey Habibim! Sakın ha! Ettikleriyle sevinen ve yapmadıkları şeylerle övünmelerini isteyenleri azabtan kurtulacak sanma. Onlara elem verici bir azab vardır...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

Buhari, Müslim, Ahmed, Tirmizi, Nesei, İbn Cerir, İbn ul Munzir, İbn Ebi Hâtim, Tâbarani, Hâkim, Beyhaki, Humeyd bin Abdurrahman bin Avf tarikıyla rivâyet ettiler:

Mervan kapıcıya:

«Ey Rafi, İbn Abbas'a git. Ona de ki, eğer bizden yaptığı ile sevinen ve yapmadığı ile övünmeyi isteyen herkes azab görürse hepimiz azab göreceğiz, bu âyetten bu anlaşılıyor. Bu âyetin yorumu nedir, diye sor.» emrini verdi..

İbn Abbas elçiye:

«Sizin bu âyetle ne ilginiz vardır? Bu âyet ehli kitab hakkında nazil oldu» dedikten sonra İbn Abbas (delil olarak):

«Hatırla ki Allah kitab ehlinden, kitabı insanlara açıklayacaksınız ve gizleyemeyeceksiniz sözünü aldı» âyetini sonuna kadar okudu ve **«Sakın ettikleriyle sevinen ve yapmadıkları şeylerle övünmelerini isteyenleri azabtan kurtulacak sanma»** âyetini de okudu. İbn Abbas bu âyetleri okuduktan sonra şöyle söyledi:

Peygamber Yahudilerden birşey sordu. Onlar onu Peygamberden gizlediler, başka bir cevab verdiler. Peygamberin huzurundan çıktılar ve sandılar ki, Peygamberi sorduğunun cevabını vermiş olduklarına dair ikna etmişlerdir. Bununla Peygamber bize teşekkür edecektir, deyip gizledikleri nesneden dolayı sevindiler.»

Buhari, Müslim, İbn Cerir, Ebu Said el Hudri'den rivâyet ettiler:

Münafıklardan bazı kimseler, Peygamber, savaşa çıktığında katılmazlardı ve katılmadıklarından ötürü sevinirlerdi. Peygamber savaştan geldiğinde, mazeret beyan ederler, sihhatli olmadıkları için katılmadıklarına dair yemin ederlerdi ve yapmadıklarıyla övünmelerini isterlerdi. Bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.»

Abd bin Humeyd, Zeyd bin Eslem'den rivâyet ediyor:

Rafi bin Hudeyç, Zeyd bin Sabit Medine emiri Mervan bin Hakem'in yanında idiler. Mervan:

«Ey Rafi', bu âyet ne hakkında nazil olmuştur?»

Rafi: **«Münafıklardan bir grub hakkında nazil olmuştur. Pey-**

gamber gazveye çıktığında katılmamak için mazeret beyan ederlerdi. «Sizinle savaşa çıkmamıza engel vardır. Sizinle beraber olmak isterdik, ama ne yapalım. Mazeret vardır» derlerdi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.» dedi.

Mervan, bunun böyle olduğuna kani olmadığı için bu hadiseye inanmak istemedi. Rafi', Mervan'ın bu inkârından irkildi ve Sabit oğlu Zeyd'e:

«Allah ile sana yemin verdiriyorum, benim dediğimi sen de, bilmiyor musun?» diye sordu.

Sabit oğlu Zeyd, **«Evet senin dediğin doğrudur»** diye cevab verince Mervan'ın katında Rafi'in dediği sabit oldu. Bu iki şahıs Medine emiri Mervan'ın huzurundan çıktıktan sonra Zeyd, Rafi'a:

«Bana teşekkür etmeyecek misin? Senin için şahitlik ettim» dedi. Rafi, Zeyd'e:

«Sana teşekkür ederim ki, sen hakka dair şahitlik ettin.» cevabını verdi.

Zeyd, **«Evet Cenab-ı Hak, hakkın üzerinde hakkın ehlini övmüştür»** dedi.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Dahhak'tan rivâyet ettiler:

Yahudiler birbirlerine: **«Muhammed Peygamber değildir. Söz birliği yapınız. Yahudilik dininize yapışınız. Beraberinizde bulunan kitabınıza yapışınız»** diye yazdılar ve bundan ötürü de sevindiler. Yani Hz. Muhammed'i inkâr etmekte birleşmelerinden sevinç duydular. Bunun üzerine Allah (C.C.) bu âyeti indirdi.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Bize denildi ki, Hayber Yahudileri Resûlü Ekrem'e gelip: **«Senin getirdiğin dine biz razıyız. Sana tâbi olduk»** dediler, halbuki, onlar, dalaletlerine yapışkın idiler. Yahudiler, onların yapmadığı ile Peygamber onları övsün istiyorlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi.»

Malik ve İbn Saad, Muhammed bin Sabit'ten rivâyet etti:

Kays'ın oğlu Sabit:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben helâk olmamdan korkuyorum.»

Cenab-ı Peygamber:
«Niçin?»

Sabit:
«Allah bizden yapmadığımızdan dolayı övülürsek sevinmememizi istiyor. Oysa övülmem benim hoşuma gidiyor. Cenab-ı Hak bizi gururdan menediyor. Oysa ben güzelliği seviyorum. Cenab-ı Hak sesimizi senin sesinden yükseltmemizi yasaklıyor, oysa ben sesi gür bir kişiyimdir.»

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber: **«Ey Sabit, övülmüş olarak yaşamayı, şehid olarak öldürülmeyi ve cennete girmeyi istemez misin? Buna razı değil misin?»** dedi ve bunun üzerine Sabit, şerefli olarak yaşadı, Müseylemetül Kezzab hadisesinde şehid olarak öldürüldü. Ve Allah'ın cennetine gitti. (Böylece Hz. Peygamber'in bu mu'cizesi de sabit oldu.)

İbn Ebi Hâtim, Muhammed bin Kab el Kurezi'den rivâyet ediyor:

İsrailoğulları arasında abid ve fakih olan bazı kimseler vardı. İsrailoğullarının kralları ve idarecileri onları saraylarına soktular. Onlar da, idarecilere bir takım fetvalar ve ruhsatlar verdiler. İdareciler, onlara buna karşılık dünyâlık verdiler. Onlar idarecilerin kendi sözleriyle hareket ettiklerinden sevinerek almış oldukları dünyalıkdan ötürü sevinç içinde olarak idarecilerin yanından çıktılar. Cenab-ı Hak bunun üzerine bu âyeti celîleyi indirmiştir..»

İbn Ebi Hâtim, Ahnef bin Kays'tan rivâyet etti:

Bir kişi, Ahnef'e: **«Sen meyletmez (istemez) misin ki seni bir sırta (bineğe) bindirelim.»** dedi.

Ahnef o kişiye: **«Umulur ki, sen arzedenlerdensin.»** dedi.

Kişi, **«Arzedenler de kimlerdir?»** diye sordu.

Ahnef: **«O kimseler ki, yapmadıklarından ötürü övülmelerini isterler. Hak sana arzolunduğunda ona yapış, ondan başkasını bırak»** dedi.

«(190) Şüphesiz ki, göklerin ve yerin yaradılışında, gece ile gündüzün peşpeşe gelmesinde kesinlikle akıl sahibleri için yaradanın varlığına delâlet eden birçok deliller vardır...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn-ul-Munzir, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ediyor:

Kureyşiler Yahudilere varıp:
«Musa, size mûcizelerden ne getirdi?» diye sordular.

Yahudiler:
«Musa'nın (A.S.) âsası, onun bakanlara beyaz görünen eli, bizim için mûcize olarak getirildi» dediler. Hıristiyanlara vardılar:

«Sizin içinizde İsa (A.S.) nasıl idi?» diye sordular. Hıristiyanlar:

«İsa, (A.S.) gözden kör olanları, alaca hastalığına tutulanları iyileştiriyor, ölüleri diriltiyordu» dediler. Bu cevabtan sonra Kureyşliler Peygambere gelip:

«Ey Muhammed, Rabbine yalvar ki, bize SAFA tepesini altın yapsın.» diye teklifde bulundular.

Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber duada bulundu ve bu duanın akabinde bu âyeti celîle nazil oldu. Yani Rabbimiz bu âyette yerler ve göklerin yaradılışına, peşpeşe gelen gece ve gündüzün gelişine baksınlar da ibret alsınlar, tefekkür etsinler, diyor.

Buhari, Müslim, Nesei, Ebu Davud, İbn Mace, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ettiler:

Bir gece, Resûlüllah'ın hanımı ve teyzem Meymune'nin hücresinde geceledim. Allah'ın Resûlü uyudu. Tam gece yarısı veya gece yarısından biraz evvel veya biraz sonra kalktı. Yüzünden uykuyu sildi. Sonra Al-i İmran'ın son on âyetini sonuna kadar okudu.»

İSLÂMDA ZİKİR

«(191) O kimseler ki, Allah'ı, ayakta, otururken ve yatarken zikrederler ve gökler ile yerin yaradılışı hakkında düşünerek:

Ey Rabbimiz, şu düşündüğümüz nesneyi boşuna yaratmadın. Sen ortaktan münezzehsin, abes iş yapmaktan da uzaksın. Bizi cehennem azabından koru, derler...»

Bu âyet hakkında gelen rivâyetler:

El Es Fehanî, Terğib'inde Ebu-Hüreyre'den rivâyet ediyor:

Kıyâmet gününde bir dellâl bağırıyor: Akıl sahibleri nerededir?

Kıyâmet ehli:

«Hangi akıl sahiblerini kastediyorsun?» diye sordular. Dellâl:

«O kimseler ki, Allah'ı ayakta, otururken ve yatarken zikrederler. Göklerin ve yerin yaradılışı hakkında düşünürler.»

«Ey Rabbimiz, şu düşündüğümüz nesneyi boşuna yaratmadın?» derler. Bu akıl sahibleri için bir sancak bağlanır. Akıl sahibleri o sancağa tâbi olurlar ve onlara **«Ebedî kalmak üzere cennete giriniz»** denilir.

Feryadi, Dahhak tarikıyla İbn Mesud'dan rivâyet ediyor:

Bu âyeti celîle, ayakta namaz kılmaya gücü yetmeyip te oturup namaz kılan, oturarak namaz kılmaya gücü yetmeyip de yan üzerine serilip namaz kılan hakkında gelmiştir.»

Hakim, İmran bin Huseyn'den rivâyet etti:

«Bende basur hastalığı vardı. Peygamber bana yan üzeri yatarak namaz kılmama ruhsat verdi.»

Buhari, İmran bin Huseyin'den rivâyet etti:

«Bende basur vardı. Peygamberden «Nasıl namaz kılayım?» diye sordum. Buyurdular:

«Ayakta kıl, eğer buna gücün yetmiyorsa oturarak kıl. Eğer buna gücün yetmiyorsa yan üstü yatarak kıl.» »

Buhari İmran bin Huseyn'den rivâyet etti:

Cenab-ı Peygamberden oturduğu halde namaz kılan bir kişinin namazı nasıldır, diye sordular. Buyurdular:

«Kim ki, ayakta kılarsa, o daha efdaldir. Kim ki oturarak kılarsa ona ayakta kılanın ecrinin yarısı vardır. Kim ki, yatarak (uzanarak) **kılarsa, oturarak kılanın ecrinin yarısı onun için vardır.»**

Dikkat edilsin; bu durum nafile namazlar hakkında veya mazeret sahibi olan kişi hakkında gelen bir durumdur. Mutlak değildir.

İbn Cerir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti:

«Buradaki, zikirden maksat, Allah'ı namaz içinde ve namazın dışında zikretmek ve Kur'an okumaktır.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

«Ey Ademoğlu! Bu âyeti celîlede belirtilen hallerin hepsi, senin hallerindir. Ayakta olduğun halde Allah'ı zikret. Eğer buna gücün yetmiyorsa oturarak zikret. Eğer buna gücün yetmiyorsa yan tarafa yatarak onu zikret. Bu Allah'tan bir kolaylık ve tahfiftir.»

İbn ul Munzir, Mücahid'den rivâyet etti:

Bir kul, Allah'ı çokca zikredenlerden olmaz, ta ki, Allah'ı ayakta, oturarak ve yatarak zikretmeyince.»

İSLÂM'DA DÜŞÜNCE VE TEFEKKÜRÜN ÖNEMİ

İbn Ebi Hatım, ve İsfehani, Terğib'inde Abdullah bin Selâm'dan rivâyet ettiler:

Ashab-ı kiram düşünceye daldıkları bir anda Cenab-ı Peygamber çıka geldi: (Allah'ın zatı hakkında düşüncenin haram olduğunu belirterek buyurdu.)

«Ey Ashabım, sakın Allah 'ın zatı hakkında tefekkür etmeyiniz, ancak onun yarattıkları hakkında tefekkür ediniz.»

İbn Ebi Dünya «Tefekkür» kitabında İsfahani Terğib'inde Amr bin Mürre'den rivâyet ettiler:

«Tefekküre dalmış bir gurubun yanından geçen Hz. Peygamber:

— **Yaratıklar hususunda tefekkür ediniz. Sakın yaradanın hususunda tefekküre dalmayınız»** dedi.

İbn Ebi Dünya, Osman bin Ebi Dehri'den rivâyet etti:

Kulağıma geldi ki, Allah'ın Resûlü ashabının yanına vardığında onları susmuş gördü. Konuşmuyorlardı. **«Niçin konuşmuyorsunuz»** diye sordu. Onlar:

«Allah'ın yarattıklarında düşünüyoruz» dediler. Peygamber:

«İşte böyle düşününüz. Allah'ın yarattığı hususunda düşününüz. Sakın Allah'ın zatı hususunda düşünmeyiniz» dedi.

İbn Ebi Dünya ve Tabarani, İbn Ömer'den rivâyet ettiler:

«Allah'ın nimetleri hususunda düşününüz. Allah'ın zatı hususuna dalmayınız.»

Ebu Naim, Hilye'sinde İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Allah'ın mahlûkatı hakkında düşününüz. Sakın ha Allah'ın zatı hakkında düşünceye dalmayınız.»

İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Her şey hakkında düşününüz. Sakın Allah'ın zatı hakkında düşünmeye dalmayınız.»

Abd bin Humeyd, Ata tarikıyla Âişe validemizden rivâyet ediyor:

Ata diyor ki:

Âişe'den (R.A.) sordum: **«Resûlüllah'tan gördüğün en acaib şey ne ise onu bana haber ver?»**

Âişe (R.A.):

«Resûlüllah'ın hangi durumu vardır ki, o acaib olmasın. O, bir gece hücreme geldi, yatağıma girdi. Yatağa girdikten sonra:

«Ey Âişe, yakamı bırak ki, Rabbime kulluk yapayım» dedi. Kalktı, abdest aldı, ayakta durup namaz kıldı. Ağladı. Gözyaşları mübarek göğsünün üzerine akıyordu. Sonra rükûa vardı, ağladı. Sonra secdeye vardı, ağladı. Secdeden başını kaldırdı, ağladı. Böylece Bilâl sabah ezanını okumak üzere gelip Peygambere namaz vaktinin geldiğini haber verinceye kadar namaza ve ağlamaya devam etti. Bunun üzerine:

«Ey Allah'ın Resûlü, seni ağlatan nedir? Oysa Allah senin geçmiş ve gelecek zellelerini affetmiştir» dedim. Veya bu sözü Bilâl sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Ben Allah'a çokça şükreden bir kul olmayayım mı?» diye cevab verdikten sonra: **«Niçin ben bunu yapmayayım. Oysa bu gece benim üzerime «şüphesiz ki göklerin ve yerin yaradılışında, gece ile gündüzün peşpeşe gelmesinde kesinlikle akıl sahibleri için yaradanın varlığına delâlet eden birçok deliller vardır»** âyeti inmiştir. Cenab-ı Peygamber bu âyetleri okuduktan sonra: **«Bu âyetler ve bu âyetlerin belirtmiş oldukları nesneler hususunda düşünmeyenin vay haline»** dedikten sonra **«ona veyl olsun»** dedi.

İbn Ebi Dünya «Tefekkür» bahsinde Süfyan'dan rivâyet etti:

«Kim ki, Âl-i İmran sûresini okuyup bu belirtilen nesnelerde tefekkür etmezse veya bu âyetlerde tefekkür etmezse ona yazıklar olsun.»

Bunları söyledikten sonra parmaklarıyla on tane saydı, yani on âyeti kasdediyorum, demek istedi...

Evzâi'den soruldu:

«Bu âyetlerdeki tefekkürden maksad nedir?»

Evzâi:

«Bunları düşünerek mânâları anlayarak okumak demektir» diye cevab verdi.

İbn Ebi Dünya, Âmr bin Kays'tan rivâyet ediyor: «Ben, bir, iki, üç değil birçok sahabeden dinledim, derlerdi ki:

«İmanın ziyası veya imanın nuru tefekkürdür, (düşüncedir)»

İbn Sa'ad İbn Avn tarikıyla rivâyet ediyor:

«Ümmü Derda'dan Ebu Derda'nın en üstün ibadeti nedir?» diye sordum. O da cevab olarak:

«Tefekkür ve ibret almaktır» dedi.

Ebu Şeyh, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Bir saat tefekkür, bir gece sabaha kadar ibâdet etmekten daha hayırlıdır.»

İbn Saad, Ebu Derda'dan, Deylemi, Enes'ten merfu olarak benzerini rivâyet etmişlerdir. Deylemi yine merfu olarak başka bir senedle Enes'ten **«Gece ve gündüzün birbirlerini takib edişi hususunda bir saat düşünmek, seksen senelik ibâdetten daha hayırlıdır»** rivâyet etti.

Dikkat edile, her halde burada seksen sene düşünmeksizin, ve sathi olarak yapılan ibâdetler kastedilmektedir.

Ebu Şeyh, Ebu Hureyre'den rivâyet etti:

«Bir saatin düşüncesi, (tefekkürü) **altmış senenin ibadetinden hayırlıdır.»**

Dikkat edile, altmış sene tefekkürsüz, düşüncesiz ve sathi olarak yapılan ibâdet kastedilmelidir.

Ebu Şeyh, Ebu Hureyre'den merfu olarak rivâyet etti:

Bir kişi sırt üstü yatmış, göğe bakıyor, yıldızlara bakıyor ve tefekkür ediyordu. Ve sonunda:

«Allah'a yemin ederim, biliyorum ki, senin bir yaradanın ve Rabbin vardır. Ey Allah'ım beni affet» dedi. Böylece Cenab-ı Hak ona merhamet bakışı yaptı ve onu affetti.

«(192) Ey Rabbimiz, şüphesiz sen kimi cehenneme sokarsan onu hor ve hakir etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbni Ebi Şeybe, Ebu Derda'dan ve İbn Abbas'tan rivâyet etti. Bu iki zat, **«Allah'ın en büyük ismi** (yani ism-i azamı) **Rabb kelimesidir»** dedi.

İbn Cerir, Enes'ten rivâyet etti:

«Kimi cehenneme sokarsan onu hor ve hakir etmişsin»den maksad, kimi cehennemde ebedî bıraktırırsan, yani onu kâfir olarak cehenneme gönderirsen, demektir.»

Abdurrezzak bu âyet hususunda:

«Bu âyet cehennemden hiç çıkmayan kimselerin özelliğidir, onlar hakkında gelmiştir» **dedi.**

İbn Cerir ve Hakim, Âmr bin Dinar'dan rivâyet ettiler:

Umre yapmak üzere yola çıkan ve ashab-ı kiramdan olan Cabir bin Abdullah bize vardı. Onu ziyaret maksadıyla yanına vardım. Ata da yanımda idi. Ve ona sordum:

«Onlar ateşten çıkıcı değildirler» cümlesinden ne kastedilmektedir?»

Buyurdular:

«Peygamber bana haber verdi: Bunlar kâfirlerdir.»

Ben Cabir'den sordum:

— Peki **«kimi cehenneme sokarsan onu hor ve hakir etmişsin»**den maksad, nedir?

Cabir:

«Onu ateşle yakmak, pek fena halde onu hor ve hakir etmektir. Hatta bunun altındaki azab da hakir etmektir» dedi.

«(193) Ey Rabbimiz! Şüphesiz, biz, «Rabbinize îman ediniz» diye îmana çağıran bir davetçiyi işittik. Böylece îman ettik...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, İbn Cüreyc'ten rivâyet etti:

«Bu davetçi Hz. Muhammed Mustafa'dır.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'den de benzerini rivâyet etti.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Muhammed bin Kâ'b ul Kurezi'den rivâyet ettiler:

«Bu davetçi Kur'an'dır. Çünkü bütün insanlar Hz. Muhammed'i dinlemek imkânına sahib değildirler. Fakat Kur'an'ı dinleme imkânına sahibtirler.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet etti:

Onlar Allah'tan bir daveti dinlediler, o davete uydular, o hususta iyilik yaptılar, bu davet üzerinde sabır gösterdiler. Allah, size, insan müminiinin ne dediğini ve cin müminiinin ne dediğini haber verdi. Cin mümini ise, **«Ey Rabbimiz, şüphesiz ki biz, bir davetçiyi dinledik. İmana çağırıyordu. Rabbinize îman ediniz, diyordu. Biz de îman ettik. Ey Rabbimiz, bizim için günahlarımızı affeyle ve bizim için günahlarımızı kefaretlendir ve bizi ebrar ile beraber öldür.»** dedi.

Abd bin Humeyd ve İbn ul Munzir, İbn Abbas'tan rivâyet ederler:

«(194) Bizi, kıyâmet gününde rezil etme, şüphesiz sen miadına muhalefet etmezsin.» Buradaki Miad'dan maksad, lâilâheillellah miadıdır. Böylece Rableri onların dualarını kabul eyledi. **«Şüphesiz ben sizden herhangi bir çalışanın amelini zayi etmem»** (Yani lâilâheillellah, ehli tevhid, ihlas ehlini kıyâmet gününde rezil etmem)» dedi.

Cabir'den Ebu Ya'la rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kıyâmet gününde Allah'ın huzurunda duran Ademoğlunun ar ve aybı öyle bir raddeye geliyor ki, insanoğlu ondan kurtulmak için Rabbinin kendisini ateşe gönderme emrini vermesini temenni ediyor.»

Ebu Bekr Şafîi Rübaiyyatında Ebu Kusafe'den rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü:

«Ey Allah'ım, kıyâmet günün de bizi rezil etme. Seninle mülaki olmak gününde bizi hor ve hakir eyleme» diye dua ederdi.

İbn Ebi Şeybe, İbn Mesut'tan rivâyet etti:

Herhangi biriniz namazda teşehhüdü bitirdikten sonra şu duayı okusun: **«Ey Allah'ım, ben senden bildiğim ve bilmediğim hayrın tamamını isterim. Bildiğim ve bilmediğim bütün şerden sana sığınırım. Ey Allah'ım, senin salih kullarının senden istediğinin en hayırlısını istiyorum. Salih kullarının, şerrinden sana sığınmış olduklarının en şerlisinden sana sığınıyorum. Ey Rabbimiz, dünyada bize hasene ver, ahirette hasene ver. Bizi ateş azabından koru. Ey Rabbimiz, şüphesiz biz îman ettik. Bizim için günahlarımızı affeyle ve bizi Ebrar ile beraber öldür.»**

Ta, **«şüphesiz sen miada muhalefet etmezsin»** âyetine kadar okuyordu.

İbn Ebi Şeybe İbrahim Nehai'den rivâyet etti:

«İbrahim, farz namazlarda Kur'an duasıyla dua etmeyi müstehab görüyordu.»

İbn Ebi Şeybe, Muhammed bin Sirin'den rivâyet etti:

Bu zattan **«Namazdaki dua ne olmalıdır?»** diye soruldu. Buyurdular:

«Ashabın en sevimli duaları Kur'an'a uygun düşen dualarıydı.»

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ
ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ ۖ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۖ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ
دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ
ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا
يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ
قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ
اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ
أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ
خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

(195) Rableri, «Ben sizden erkek olsun, kadın olsun, hiç kimsenin amelini zayii etmem. Biribirinizden meydana gelmişsiniz. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, benim yolumda eziyet görenlerin, savaşanların ve öldürülenlerin günâhlarını kefaretlendireceğim. Kesinlikle onları Allah katından bir sevap olarak içlerinde ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Allah'ın katında güzel sevap vardır.» buyurarak (onlara) icabet etti.

(196) (Ey Habibim!) Sakın kâfirlerin diyar diyar gezip nimetler içinde dolaşmaları seni aldatmasın.

(197) Bu az bir meta'dır. Sonra onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü yerdir.

(198) Lâkin Rablerinden korkup sakınanlara gelince, onlar için Allah'ın katında ziyafet olarak (gölgeliklerinin altından) ırmaklar akan cennetler vardır ve orada ebedî kalıcıdırlar. Allah'ın katındaki şey iyiler için daha hayırlıdır.

(199) Şüphesiz ki, kitap ehlinden Allah'a ve sizlere indirilene ve kendilerine indirilmiş olana, Allah'dan korktukları halde îman eden, Allah'ın Âyetlerini az bir değere satmayanlar vardır. İşte onlar var ya; onlar için Rableri katında ecirler vardır. Şüphesiz ki, Allah hesabı çok çabuk görendir.

(200) Ey îman edenler! Sabır ediniz düşmanlarınızdan daha sabırlı olunuz. Hudutlarda düşmanı (zarar vermemesi için) gözetleyiniz ve Allah'ın azabından sakınınız. Umulur ki, böylece felah bulursunuz.

TEFSİR

(195) Erkek olsun kadın olsun Allah için çalışan bir insana ücreti mutlaka verilecektir. Bu hususda erkek kadın ayırımı yapılmayacaktır. Çünkü kökenleri birdir. Dinde ittifak halindedirler ve ortaktırlar. Rivayete göre «Ümmü-SELEME»: **«Ey Allah'ın Resûlü!.. Hep hicret konusunda dinliyorum ki, Allah erkeklerden bahis ediyor, kadınlardan bahsetmiyor, acaba bir ayırım var mıdır?»** diye sormuştu. İşte o zaman şu Âyet indi:

«Hicret eden, memleketlerinden kovulan, yolumda eziyet görüp savaşan ve öldürülenlere gelince; onların günahlarını örter ve Allah katından sevap olarak onları altından ırmaklar akan cennetlere koyarım...» Göründüğü gibi Âyette erkek, kadın ayırımı yoktur, hicret eden herkese cennet vaadedilmiştir.

(196) **«Kâfirlerin diyar diyar gezip refah içinde yüzmeleri, sakın seni aldatmasın.»** Bu Âyetin muhatabı Hz. Muhammed'dir. Fakat Ümmeti kasdedilmektedir. Veya Peygamber üzerinde bulunduğu durumunda sabit kalsın diye uyarılmıştır. Nitekim başka bir Âyette **«Sakın yalancılara itaat etme.»** şeklinde uyarıldığı gibi. Âyetin manâsı, «Kâfirlerin israfçı yaşantıları ve nimetin içinde yüzmelerine bakıp bu işlerin görünür tarafına aldanma!...» demektir.

Rivâyete göre, Mü'minlerin bâzısı, putperestleri zenginlik ve bollukta gördüklerinde **«İşte Allah'ın düşmanları gördüğünüz gibi servet içinde yüzüyorlar. Biz ise açlıktan ve yokluktan ölmekteyiz.»** derlerdi. Bunun için yukarıda bahsi geçen Âyet nâzil oldu. Çünkü o nimet az bir metadır. Allah'ın Mü'minler için hazırladığı nimete nisbet edilirse, hiç sayılır. Zira Rasûlüllah (S.A.V.): **«Dünya Âhirete nisbeten ancak herhangi birinizin parmağını denize batırdığı gibidir. Baksın acaba parmağı ne kadar su getirmiş.»** diye buyurmuştur.

(198) **«Lâkin Rablerinin azabından sakınanlara gelince..... Cennetler vardır.»** Bu Âyette bahsi geçen «NÜZÛLEN» kelimesi misafire hazırlanan yemek ve içmektir ve gösterilen yakınlıktır. Yine Âyette bahsi geçen «ELEBRAR», «ELFUCCAR»ın zıttı olup iyiler ve doğrular demektir. Nitekim EL-FUCCAR'ın fâsık ve yalancılar demek olduğu gibi!..

(199) **«Şüphesiz ki, kitap ehlinden bâzıları vardır, Allah'a îman eder...»** Bu Âyeti Celîle; Yahudi âlimlerinden SELAM oğlu ABDULLAH ile arkadaşları hakkında nâzil olmuştur.

Diğer bir rivâyete göre NECRAN Hıristiyanlarından kırk, Habeşistan Hıristiyanlarından otuz iki ve Rumlardan Müslüman olan sekiz kişi hakkında nâzil olmuştur.

Diğer bir rivâyet ise şöyledir: «Habeşistan İmparatoru «ESHEME EN-NECAŞÎ» vefat ettiğinde, Cebrail (A.S.) Peygamber'e (S.A.V.) haber verdi. Peygamber (S.A.V.) çıkıp onun cenaze namazını gıyaben kıldı. Münafıklar, **«Muhammed'e (S.A.V.) bakınız. Hıristiyan bir patriği hiç görmediği halde cenaze namazını kılıyor.»** diye propaganda yapınca bu Âyet nâzil oldu.»

«Onlar Allah'ın Âyetlerini az bir fiata satmazlar.» Buradan, çok fiata satarlar mânâsı çıkmaz. Zira bütün dünya bir tek Âyete nisbet edilirse, az kabul edilir. Buradaki ölçü Allah'ın ölçüsüdür. Bunlar insanların ölçüsü ile pek çok fiat alsalar da az sayılır.

«Şüphesiz ki, Allah'ın hesabı seridir.» Çünkü amelleri bilir, her amelin karşılığı nedir, düşünmeksizin kestirir. Çünkü ALLAH'dır.

Hesabın sür'atinden maksat, vâdedilen sevabın süratle varması demektir. Zira süratle hesap görmek, süratle ücret ödemeyi gerektirir.

(200) **«Ey îman edenler sabır ediniz!..»**

İbâdetlerin zorlukları ve başınıza gelecek musibetler karşısında sabır gösteriniz. Ve: **«Sabırda düşmanları mağlûp ediniz.»** Yani harbin felâketleri karşısında sabredip düşmanları mağlûp etmeye çalışınız. En büyük düşmanınız olan heva-inefse muhalefet etmekle sabır ediniz ve mağlûp olmayınız. Harb pek şiddetli olduğundan mutlak sabır tavsiyesinden sonra ikinci kez sabır gösterme tavsiye edildi. **«Nöbetleşiniz...»** Bedenlerinizi ve bineklerinizi hudutlarda durdurunuz. Saldırı ve savaşın anını gözetiniz. Veya ibadete karşı nefislerinizi beklemeye alıştırınız. Nitekim Allah'ın Rasûlü, **«Bir namazı eda ettikten sonra, ikinci namazı beklemek nöbet beklemenin bir çeşididir.»** ve **«Allah yolunda bir gün ve bir gece nöbetleşen bir kimsenin ameli, bütün bir ay oruç tutup iftarını açmadan ve o ayın bütün gecelerini, zaruri ihtiyacı hariç, namaz kılma ile geçirenin sevabı gibidir.»** buyurmuştur.

Yukarıda geçen nöbetleşmek iki türlüdür. Biri hudutlarda, diğeri de ibâdettedir. Bâzı çevrelerin bu Âyetten, sofular arasında meşhur olan RABITA-İ MÜRŞİDİ çıkarmaya çalışmaları, temelsizdir ve kuru bir iddiadan öteye gitmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'i kendi iddialarını ispat etmek yönünden yorumlamanın nedenli bir felâket olduğunu, Kur'ân ilimlerinden bahseden kitaplara bakmak sureti ile anlamak mümkündür. Meselâ İMAM-I SÜYÛTÎ'nin «EL-İTKAN Fİ ULUMİL KUR'ÂN» adlı eserine müracaat edilebilir.

«Allah'dan korkunuz. Umulur ki, felâh bulasınız.» Kur'ân-ı Kerîm'de «UMULUR Kİ» ve «ÜMİT EDİLİR Kİ» manâsını ifade eden «LEALLE» ve «ASÂ» kelimeleri, «tahkik» manâsını ifade ederler. Zira eşyanın sonucunu bilmeyen «UMULUR Kİ» kelimesini kullanır. Allah ise herşeyi bilendir. Kullandığı takdirde tahkik mânâsında kullanır.

Böylece «ÂLİ-İMRAN» Sûresinin sonuna gelmiş bulunuyoruz.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(195) Rableri: Ben sizden erkek olsun kadın olsun, hiç kimsenin amelini zayi etmem. Biribirinizden meydana gelmişsiniz. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, benim yolumda eziyet görenlerin, savaşanların ve öldürülenlerin günahlarını keffaretlendireceğim...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Said bin Mansur, Ümmû Seleme'den rivâyet ediyor:

«Ey Allah'ın Resûlü! Cenab-ı Hakkın hicret hususunda kadınlar için hiçbir şey söylediğini görmüyorum» diye sordum. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, bu âyeti indirdi. Ensari kiram derler ki, **«Mekke'den hicret edip ilk Medine'ye gelen kadın Ümmü Seleme'dir.»**

İbn Merduveyh Ümmü Selemeden rivâyet etti:

«En son inen âyet bu âyeti celîledir.»

İbn Ebi Hatım, Ata'dan rivâyet etti:

Herhangi bir kul üç defa: **«Ya Rab»** dese acaba Allah ona bakar mı?

Onun bu suali Hasan Basri'den soruldu. Hasan Basri ona:

«Sen Kur'an okumuyor musun?» deyip: **«Ey Rabbimiz, şüphesiz bizler bir davetçiyi dinledik»** âyetinden tutup **«Rableri ben sizden erkek olsun kadın olsun hiç kimsenin amelini zayi etmem»** âyetine kadar okudu.

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivâyet etti:

«Hicret edenlerden maksat, muhacirlerdir. Onlar her yerden kovulmuşlardır.»

İbn Cerir ve Tâbarani, İbn Ömer'den rivâyet ederler:

Allah'ın Resûlü'nden dinledim, buyuruyordu:

«İlk cennete giren gurub, muhacir fakirleridir. O fakirler ki, daima zorluklara onlar koşturuluyordu. Onlara emredildiği zaman dinlerler, itaat ederlerdi. Onlardan herhangi bir kimsenin idareci yanında bir ihtiyacı olursa ölünceye kadar o ihtiyacı yerine getirilmiyordu. O ihtiyaç onun göğsünde kalırdı.» Cenab-ı Hak kıyâmet gününde cenneti çağırır, cennet bütün süsü ve ziynetiyle gelir ve Cenab-ı Hak:

«Benim yolumda savaşan ve öldürülen, benim yolumda öldürülen, benim yolumda cihad eden kullarım nerededir? Ey kullarım, cennete giriniz» diye emir veriyor, onlar azabsız ve hesabsız cennete girerler. Melekler gelip (Rabbin manevî huzurunda) secde ederek sorarlar:

«Ey Rabbimiz, biz gece gündüz sana tesbih ediyoruz. Bizim üzerimize tercih ettiğin bu kimselerden daha fazla seni takdis ediyoruz. Niçin bizi daha önce cennete sokmadın?»

Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Bunlar var ya, benim yolumda savaşan kullarımdır. Benim yolumda eziyyet gören kullarımdır.»

Bunun üzerine melekler onların üzerine her kapıdan girip: **«Sabrettiğinizden dolayı selâm sizin üzerinize olsun. Bu evin — yani cennetin — ne güzel neticesiyle karşılaştınız»** diyip tebrik ederler.

Hâkim, Abdullah bin Âmr'dan rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü bana **«Ümmetimden ilk cennete giren zümrenin kim olduğunu biliyor musun?»** diye sordu. Ben:

«Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedim. Buyurdular:

«Muhacirlerdir. Kıyâmet gününde cennet kapısına geleceklerdir. Kapıyı açmak için kapıya vuracaklardır. Cennetin hizmetkârları, (hazeneler):

«Siz hesaba katıldınız mı? Sizinle hesab görüldü mü?» diye soracaklar. Onlar hazenelere:

«Neyle biz hesaba tutulalım? Oysa bizim kılıçlarımız omuzlarımızda idi. Allah yolunda savaştık. Sonunda bunun üzerine de öldük.»

Bunu dedikten sonra onlara cennet kapıları açılır, halk cennete girmezden kırk sene önce onlar girip istirahat ederler.»

Ahmed, Ebi-Ümame'den, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

«Cennete girdim. Önümde bir takırdı işittim. Bu nedir? diye sordum. Denildi ki «Bilâl»dir. Yoluma devam ettim, bir de ne göreyim, cennetlilerin çoğu muhacirlerin fakirleri ve müslümanların zürriyetleridir. Zengin ve kadınlardan daha az cennette olanı görmedim. Bana denildi ki:

— Zenginlere gelince; onlar kapıda hesap görürler, tetkikten geçiriliyorlar. Kadınlara gelince, altın ile ipekli onları meşgul etti. (Yani dünyada bu iki nesneye olan zaafları onları cennete girmekten meşgul etti.)»

MÜMİNLERİN FAKİRLERİ

İmam Ahmed, Ebi Sıddik'tan, o da ashab-ı kiramdan naklediyor. Cenab-ı Peygamber:

«Müminlerin fakirleri zenginlerinden dört yüz sene önce cennete gireceklerdir. Hatta zengin mümin, keşke ben de zayıf olsaydım diyecektir.» Bu esnada Peygamberden soruldu:

«Ey Allah'ın Resûlü, bunları bize alâmetlendir. (Yani bunların dünyadaki alâmetleri nelerdir? Söyle?)

Buyurdular:

«Onlar o kimselerdir ki, bir sıkıntı oldu mu onlar o sıkıntıyı defetmeğe gönderiliyorlar. Bir ganimet oldu mu onlardan başkası ona gön-

deriliyor. Onlar, o kimselerdir ki, kapılardan perdeleniyorlar, (yani iffetlerinden ötürü dilenmiyor) **halbuki ihtiyaçları vardır.»**

Hâkim Et Tirmizi, Said bin Âmr'dan rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü'nden dinledim:

«Müslümanın fakirleri zenginlerinden elli sene önce cennete gireceklerdir. Hatta onların arasında zenginlerden bir kişi cennete girer, onun elinden tutulur, cennetten çıkartılır.»

İbn Ebi Şeybe, Abdullah bin Amr'dan rivâyet etti:

Insanlar haşrolunur ve Allah tarafından **«Şu Ümmeti Muhammed'in fakirleri ve miskinleri nerededir?»** diye sorulur. Onlar ortaya çıkarlar. Onlara: **«Sizin katınızda ne vardır?»** diye sorulur. Onlar da:

«Ey Rabbimiz, biz dünyada belâlandık, sabrettik. Sen daha iyi biliyorsun. Sen mal ile saltanatı bizden başkasına verdin.»

Bunun üzerine Allah tarafından onlara **«Doğru söylediniz»** denilir ve onlar cennete nice insanlardan bir zaman önce girerler. Hesabın şiddeti ise, mal ve saltanat sahiblerinin omuzunda kalır.»

Denildi:

«O gün müminler nerededir?»

Buyurdular:

«Onlara nurdan yapılmış kürsiler konur. Onların üzerinde bulutlar gölgelik yapar. O up uzun gün, onlar için bir saatten daha kısa olur.» Allah daha iyisini bilir.

«Allah'ın katında güzel sevab vardır...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Ebi Hatım, Şeddad bin Evs'ten rivâyet etti:

«Ey nas! Sakın Allah'ı kaza ve kaderinde itham etmeyiniz. Çünkü Allah bir mümine zulüm etmez. Herhangi birinizin sevdiği bir şey size isabet ederse, o, Allah'a hamdetsin. Sevmediği birşey isabet ederse, sabreylesin. Bunu ecre sebeb olur diye Allah katında hesablasın. Şüphesiz ki, Allah'ın katında güzel sevab vardır.»

«(196) Ey Habibim, sakın kâfirlerin diyar diyar gezip nimetler içinde dolaşmaları seni aldatmasın...»

Bu âyet hakkında gelen yorum:

Abd bin Humeyd, İkrime tarikıyla rivâyet ediyor:

«Onların dolaşmalarından maksad, gece ve gündüz dolaşmalarıdır. Onlara verilen nimetlerdir. Bu az bir meta sayılıyor. Sonra onların dönüş yerleri cehennemdir ve cehennem ne kötü bir beşiktir.»

İkrime, İbn Abbas'tan rivâyet eder:

Ne kötü bir beşikten maksad, ne kötü bir konaktır, demektir.

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

Ayetteki TAKALLUB'tan maksat, kâfirlerin diyar diyar gezmeleridir.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım rivâyet ettiler:

Yemin olsun onlar hiçbir zaman Peygamberi aldatmadılar. Ve Peygamber hiç bir zaman Allah'ın emrinden bir şeyi onlara havale etmedi. Ta ölünceye kadar böyle devam etti.»

«(198) Allah'ın katındaki şey iyiler için daha hayırlıdır...»

Bu âyetin yorumunda gelen eserler:

Buhari, El Edebü'l-Müfred adlı eserinde İbn Ömer tarikıyla rivâyet ediyor:

Cenab-ı Hak bunlara EBRAR adını vermiştir. Çünkü bunlar hem aba ve ecdadlarına karşı, hem de evlâtlarına karşı iyi davrandılar. Zira senin pederinin senin boynunda hakkı olduğu gibi, evlâdının da senin boynunda hakkı vardır.»

Bu âyette bahsi geçen EBRAR, o kimselerdir ki, karıncalara ve ufacık hayvancıklara dahi (durup dururken) eziyet vermezler.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivâyet etti:

Ebrar, Allah'a itaat eden kimselerdir. Yani Allah'ın katında bulunan, Allah'a itaat edenler için dünyadan daha hayırlıdır, demek oluyor.

ALLAH'IN ÂYETLERİNİ DÜNYALIKLA SATMAYANLAR VE GAYİB CENAZE NAMAZI

«(199) Şüphesiz ki kitab ehlinden Allah'tan korktukları halde Allah'a ve sizlere indirilene ve kendilerine indirilmiş olana, iman eden,

Allah'ın âyetlerini az bir değere satmayanlar vardır. İşte onlar var ya, onlar için Rableri katında ecirler vardır. Şüphesiz ki Allah hesabı çok çabuk görendir...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

Nesei, ve Bezzar, Enes'ten rivâyet ettiler:

Habeşistan İmparatoru Necaşi vefat ettiği zaman, Cenab-ı Peygamber: **«Onun cenaze namazını kılınız»** dedi. Ashab:

«Ey Allah'ın Resûlü, biz Habeşistan'da bulunan bir kulun üzerinde mi namaz kılacağız?» deyince, Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi inzal buyurdu.»

İbn Cerir, Cabir'den rivâyet ediyor:

Allah'ın Resûlü ashabına **««Çıkınız, bir kardeşinizin cenaze namazını kılınız»** dedi. Böylece sahabenin önüne geçti, dört tekbir almak suretiyle cenaze namazını kıldırdı. Sonra **«Bu cenaze Habeşistan İmparatoru Necaşi Eshame'dir»** dedi. Bunun üzerine münafıklar:

«Şu adama bakınız, bizim hiç görmediğimiz hıristiyan bir kişinin cenaze namazını kılıyor ve kıldırıyor!» dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, bu âyeti celîleyi indirdi.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivayet ettiler:

Bize denildi ki, bu âyeti celîle Necaşi ve Necaşi'nin arkadaşları hakkında nazil oldu. Bunlar, Allah'ın Resûlü'ne iman ettiler ve onu tasdik ettiler. Bize denildi ki, Cenab-ı Peygamber Necaşi için af talebinde bulundu ve Necaşi'nin ölüm haberini işittiği zaman, onun cenaze namazını kıldı ve eshabına **«Sizin memleketinizin ötesinde vefat eden bir kardeşinizin cenaze namazına katılınız»** buyurdu. Bunun üzerine münafıklardan bazı kimseler:

«Bizim dinimizin ehlinden olmayan bir kişinin üzerinde cenaze namazı kılınıyor» diye itiraz ettiler ve Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

Bazı müfessirler de: **«Bu âyet Yahudilerden müslüman olan Abdullah bin Selâm ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur»** dediler.

Tâbanî Vahşi bin Harp'ten rivâyet etti:

Necaşi vefat ettiği zaman, Peygamber ashabına:

«Sizin kardeşiniz Necaşi vefat etti. Kalkınız, onun cenaze namazını kılınız» buyurdu. Bunun üzerine bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü, o küfürde öldüğü halde biz onun cenaze namazını nasıl kılarız?» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Siz, Allah'ın «Şüphesiz ki kitab ehlinden Allah'a ve size indirilene ve kendilerine indirilmiş olana Allah'tan korktukları halde îman eden, Allah'ın âyetlerini az bir değere satmayanlar vardır» âyetini dinlemediniz mi?» buyurdu.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Buradaki «Ehli kitab»tan maksad, hıristiyan ve Yahudilerden müslüman olanlardır.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivâyet etti:

«Bunlar Yahudilerden müslüman olan kimselerdir.»

İbn Ebi Hâtim, Hasan'dan rivâyet etti:

Bunlar Resûlü Ekrem'den önce ve Resûlüllah'a tâbi olan ehli kitabdırlar.»

İSLÂMDA SABIR VE SEBAT

«(200) Ey îman edenler, sabrediniz. Düşmanlarınızdan daha sabırlı olunuz. Hududlarda düşmanı zarar vermemesi için gözetleyiniz ve Allah'ın azabından sakınınız. Umulur ki, böylece felah bulursunuz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn ul Mübarek, Davud bin Salih tarikıyla rivâyet ediyor:

Ebu Seleme bin Abdurrahman sordu:

«Bu âyetin ne hakkında nazil olduğunu biliyor musun?»

Ben:

«Hayır bilmiyorum» dedim. Buyurdular:

«Ben Ebu Hureyre den dinledim, buyuruyordu ki:

— Peygamber zamanında hudud bekleyen askerler yoktu. Fakat namazdan sonra namazı beklemek vardı.» Yani bu âyet namazdan sonra ikinci namazı beklemek hakkında nazil olmuştur, demek istiyor.

İbn Merduveyh başka bir tarikle Ebi Seleme bin Abdurrahman'dan rivâyet etti:

Ebu Hureyre bir gün bana yönelerek sordu:

«Ey yeğenim, bu âyetin ne hakkında nazil olduğunu biliyor musun?»

«Ben, hayır bilmiyorum» dedim. Buyurdular:

«Dikkat edilsin, Allah Peygamberinin zamanında nöbet bekleşen bir gazve yoktu. Fakat bu, bir kavim hakkında nazil oldu ki, mescidleri tamir ederlerdi. (Yani namaz vakitlerinde mescidlere dolarlardı) Sonra mescidlerde durup ikinci bir namaz gelinceye kadar Allah'ı anarlardı. İşte bu âyet, onların hakkında nazil olmuştur» dedi.

Sabrediniz, yani beş vakit namaz üzerinde sabrediniz. Sabırla nefsinize ve hevânıza galebe çalınız. Mescidlerinizde nöbet bekleyiniz. Size öğrettiğinde ve bildirdiğinde Allah'tan korkunuz. Umulur ki felah bulursunuz.

İbn Merduyeh Ebu Eyyub'ten rivâyet etti:

Peygamber bir gün yanımızda durdu ve buyurdular:

«Allah tarafından günahların silinmesine ve ecrin büyümesine sebeb olan bir şey ister misiniz?»

Biz, **«Evet, ey Allah'ın Resûlü, isteriz»** dedik. Bunun üzerine buyurdular:

«Sıkıntılara rağmen abdesti yerli yerinde tutmak, mescidlere çokça adımlar atmak, namazdan sonra ikinci namazı beklemek... İşte bunlardır, Cenab-ı Hakk'ın «Ey iman edenler, sabrediniz, düşmanlarınızdan daha sabırlı olunuz» âyeti celîlesinde buyurdukları.»

İbn Cerir ve İbn Hibban, Cabir bin Abdullah'tan rivâyet ettiler:

Resûlullah:

«Size günahların silinmesine ve keffaretlendirilmesine vesile olan bir şeyi haber vereyim mi?» diye sordu. Biz:

«Evet, Ey Allah'ın Resûlü, haber ver» dedik. Buyurdular:

«Şiddetlere rağmen abdesti yerli yerinde tutmak, mescidlere çokça adımlar atmak, namazdan sonra namazı beklemektir. İşte size haber veriyorum, Ribat yani nöbetleşme budur.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hâtim bu âyet hususunda şunları söylediler:

«Allah, burada müslümanlara dinleri üzerinde sabretmelerini, her-

hangi bir şiddetten (genişlikten veya sıkıntıdan) **dolayı dinlerini terketmemelerini ve sabırla kâfirleri yenmelerini emrediyor. Müşriklere karşı nöbet beklemelerini emrediyor.»**

İbn Cerir, Muhammed bin Kâ'b ul Kurezi'den nakletti:

Dininiz üzerinde sabrediniz. Size vermiş olduğumuz vaade karşı sabır gösteriniz. Benim ve sizin düşmanınız onlara karşı nöbet bekleyiniz. Ta ki düşman dinini sizin dininiz için terketsin. Benimle sizin aranızdaki hususlarda benden korkunuz. Umulur ki, yarın bana rastladığınızda felah bulursunuz.»

Abd bin Humeyd ve İbn ul Munzir, Hasan Basri'den rivâyet etti:

«Musibet anında sabrediniz, namazlar hususunda sabırda yarışınız. Allah yolunda cihad ediniz, demektir.»

İSLÂM'DA NÖBET BEKLEMENİN EHEMMİYETİ

Buhari, Tirmizi, Müslim ve Beyhaki, Sehl bin Saad'den, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ettiler:

«Allah yolunda bir gün nöbet beklemek, dünya ve dünya üzerinde bulunan bütün nimetlerden daha hayırlıdır.»

Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbn Hibban, Hâkim, Beyhâki, Faddale bin Hudeyd'den rivâyet ettiler: Resûlüllah'tan dinledim:

«Her ölenin ameli üzerine mühür vurulur, yani ameli sonuçlanır. Ancak Allah yolunda hududlarda nöbet bekleyen bir kimse müstesnadır. Onun ameli kıyâmete kadar artar. O, kabir fitnesinden emin olur.»

Ahmed, Müslim, Tirmizi, Nesei, Tâbarani ve Beyhâki Selman'dan, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Bir gün ve bir gecenin nöbeti, bir ayın orucundan ve ibadetinden daha hayırlıdır. Eğer kişi o nöbet esnasında ölürse, onun işlediği ameli, ona verilen rızık ona daima işler. O kabir fitnecilerinin fitnesinden emin olur.»

Tâbarani güzel bir senedle Ebu Derda'dan, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Bir ay nöbet beklemek, bir sene oruç tutmaktan daha hayırlıdır. Allah yolunda nöbet beklerken ölen, dehşet verici korkudan emin olur. Sabah akşam cennette onun rızkı kendisine verilir. Kıyâmete kadar onun defterine nöbet bekleyenin ecri yazılır.»

Tâbarani güzel bir senedle, İrbat b. Sariye'den, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«İnsanoğlu öldükten sonra her ameli sonuçlanır. Ancak Allah yolunda nöbet bekleyenin ameli sonuçlanmaz. Onun ameli her an artar ve kıyâmete kadar onun rızkı ona verilir.»

DENİZDEKİ NÖBETİN ÜSTÜNLÜĞÜ

İmam Ahmed güzel bir senedle Ebu Derda'dan rivâyet etti:

«Kim ki, müslümanların sahillerinden herhangi birisinde üç gün nöbet beklerse, o bir senelik nöbetin yerine geçer.»

İbn Mace sahih bir senedle, Ebu Hureyre'den, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Allah yolunda nöbet beklerken ölen bir kimsenin üzerine işlediği salih amelin sevabı işlenir, rızkı ona verilir. Kabir fitnesinden emin olur. Allah onu dehşetten emin olarak haşre gönderir.»

İbn Hibban, Mücahid'den, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor:

Hududda bekliyorduk. Korktuk ve sahile doğru çıktık. Sonra denildi ki, herhangi bir şey yoktur. Bunun üzerine halk gitti. Fakat Ebu Hureyre orda bekledi. Bir insan Ebu Hureyre'nin yanından geçerek:

«Ey Eba Hureyre, nedir seni burada durduran?» diye sordu. Ebu Hureyre:

«Resûlüllah'tan dinledim, buyuruyordu:

«Allah yolunda bir saat nöbet, Kadir gecesini Hacerül Esved'in yanında ihya etmekten daha hayırlıdır» dedi.»

Tirmizi, Nesei, İbn Mace, Hz. Osman'dan, Resûlüllah'tan rivâyet ettiler:

Allah yolunda bir gün nöbet beklemek, başka konularda bin gün evlerde durmaktan daha hayırlıdır.»

İbn Mace'nin lafzında **«Allah yolunda bir gece nöbet beklemek, gündüzleri oruç, geceleri ibadetle geçirilen bir sene gibidir.»**

HUDUDLARDAKİ İBADET VE VERİLEN SADAKALAR

Beyhaki Ebi Ümame'den, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Hudud bekleyenin namazı, normal bir kişinin beşyüz namazına denktir. Orada bir dinar bir dirhem infak etmek yediyüz dinarı başka yerde infak etmekten daha hayırlıdır.»

Ebu Şeyh, Enes'ten merfu olarak rivâyet etti:

«Nöbet arazisinde bir namaz, başka yerlerde kılınan ikibin namazdan üstündür.»

İSLÂM'DA GAZİLİĞİN ÖNEMİ

Müslim, Nesei, Ebu Hureyre'den, Resûlüllah'tan rivâyet ettiler:

«İnsanlar için maişetin en hayırlısı, bir kişinin maişetidir ki, Allah yolunda atının dizginine sarılmış, atın sırtında herhangi bir ses işittiği, herhangi bir patırdı duyduğu zaman uçar. Gayesi savaşmaktır ve sanılan yerde savaşıp ölmektir. Bir de bir kişinin nafakasıdır ki, bir sürü koyunlarının içerisinde, şu dağlardan birisinin başında veya şu vadilerden birisinin içindedir. Beş vakit namazını kılar, zekâtını verir, ölüm gelinceye dek Allah'a kulluk yapar. İnsanlardan ancak böyle bir kimse hayr içindedir.»

Beyhaki merfu olarak Ümmül Mubeşir'den rivâyet etti:

«Mertebe bakımından insanların en hayırlısı, atının sırtında olup düşmanı korkutan ve düşmandan korkan kimsedir.»

Beyhaki, Ebi Ümame'den, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ediyor:

«Üç gün, müslüman topluluğunun arkasında (Hududunda) nöbet beklemenin, Kadir gecesini Medine'de veya Beytul Makdis'in mescidinde ihya etmeden bana daha sevimli gelir.»

Yine Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kim ki, Allah yolunda nöbet beklerken ölürse, Allah onu kabir azabından emin kılar.»

Beyhaki İbn Abid'den rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü bir kişinin cenazesine katıldı. Cenaze namazı kılınmak için konulduğu zaman, Ömer (R.A.):

«Ey Allah'ın Resûlü, bunun cenaze namazını kılma! Çünkü bu fâcir bir kişi idi» dedi. Bunun üzerine Resûlüllah cemaate dönüp:

«Herhangi biriniz bunu İslâm üzerinde gördü mü?» diye sordu. Bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü, bunu bir gece Allah yolunda nöbet beklerken gördüm» dedi. Bunun üzerine Resûlü Ekrem onun cenaze namazını kıldı ve onun kabrine toprak atarak buyurdu:

«Senin arkadaşın zanneder ki, sen ateş ehlindensin. Fakat ben şahidlik ederim ki, sen cennet ehlindensin» dedi ve Ömer'e:

«Ey Ömer, sen halkın amellerinden sorulmazsın veya sormazsın. Sen ancak fıtrattan sorar veya sorulursun» dedi.

Hakim, İbn Ömer'den rivâyet etti. Ömer derdi ki:

«Allah, bu emre başladığı zaman peygamberlik ve rahmetle başladı. Sonra krallık ve rahmete dönüşecektir. Sonra diktatörlüğe dönüşecektir. Merkeblerin döğüştükleri gibi döğüşülecekdir. Ey nas, sakın gazadan ve cihaddan ayrılmayınız. O tatlı ve yeşil olduğu müddetçe, acı ve zor olmaya dönüşmedikçe, o hutam (kelepcar) olmadıkca herkes için vardır. Ne zaman ki, gazalar kaldırılırsa, ganimetler yenilirse ve haram, helâl sayılırsa, o vakit Ribata yapışınız. Çünkü o sizin en güzel cihadınızdır.»

Ahmed, Ebu Ümame'den, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

Dört kişi vardır, ölümlerinden sonra da ecirleri defterlerine yazılır:

1) O kişidir ki, Allah yolunda nöbet beklerken ölmüştür.

2) O kişidir ki, bir ilim öğrenmiş (ve öğretmiştir) onun ilmiyle amel edildikçe, ecri onun defterine yazılır.

3) O kişi ki, bir sadaka vermiş, o sadaka var oldukça onun ecri ona yazılır.

4) O kişi ki salih bir evlâd arkasında bırakmış, evlâd babasına dua ediyor. (Bunun ecri de onun defterine yazılır.)

MÜHİM BİR BEYAN

İbn Seniy ve İbn Merduveyh, Ebu Hureyre'den, Resûlüllah'tan rivâyet etti:

«Hz. Peygamber, Âl-i İmran sûresinin sonundaki on âyeti her gece okuyordu.»

Darimi, Hz. Osman'dan rivâyet etti:

«Kim ki, Âl-i İmranın sonunu bir gecede okursa o geceyi ibâdetle geçirme fazileti onun için yazılır.»

Ebu Davud Sehl bin Hanzele'den rivâyet ediyor:

Resûlüllah ile beraber Huneyn gününde yürüdük. Akşam oldu. Resûlüllah ile beraber namaza durduk. Fars asıll bir kişi geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben önünüzde öncü olarak gittim, filan, falan dağa çıktım, baktım ki, Hevazin kabilesi bütün fertleriyle beraber bir araya gelmiş. Kadınları, yiyecek maddeleri ve davarları, hepsi ordaydı.»

Bunun üzerine Resûlü Ekrem tebessüm ederek buyurdu:

«İnşallah o, yarın müslümanların ganimeti olacaktır.»

Sonra buyurdu:

«Bu gece, kim bizi bekleyecektir? Nöbetimizi tutacaktır.»

Enes bin Ebi Mürsed:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben bekleyeceğim» dedi. Resûlü Ekrem:

«O halde bin» dedi. Enes atına bindi ve Resûlüllah'a geldi. Resûl-ü Ekrem:

«Şu dereyi önüne al, tâ tepeye çıkıncaya kadar git. Sakın bu gecede nöbet beklediğin yönden bize herhangi bir savaş açılmasın.

Sabahladığımızda Peygamber namaza çıktı, iki rekât kıldıktan sonra:

«Süvarinizden herhangi bir his aldınız mı?» diye sordu. Bir kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü, biz ondan herhangi bir haber almadık» dedi. Bunun üzerine Resûlü Ekrem namaza davet edildi ve Peygamber namazını bitirinceye kadar o dere tarafına bakardı. Buyurdu:

«Müjdeleniniz, sizin süvariniz geldi.»

Biz, deredeki ağaçların aralarından baktık. Gördük ki, süvari Peygamberin yanında durdu:

«Ben derenin en üstü tepesine çıkıp bana emrettiğin yere kadar, gittim. Sabahladığımızda iki tepenin de üzerine çıktım. Baktım, kimseyi görmedim» dedi. Resûlü Ekrem:

«Sen bu gece atından hiç indin mi?» diye sordu. Süvari:

«Hayır, ancak namaz kıldığım veya def-i hacet ettiğim zaman indim» dedi. Bunun üzerine Resûlü Ekrem:

«Vacib oldu» dedikten sonra: **«Sen hiç amel etmesen de sana bir zarar yoktur»** yani senin bu gece yaptığın, çok büyük ecir ve sevaba vesile olmuştur, demektir. Yoksa bu sana yeter, bundan sonra amel etme demek değildir. Dikkat edile..

Tirmizi, Ata bin Ebi Ribah'ın tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Resûlüllah'ı dinledim. Diyordu ki: İki göze ateş dokunmaz: Biri Allah'ın korkusundan ağlayan göz, ikincisi Allah yolunda nöbet bekleyen göz.»

İmam Ahmed, Muaz bin Enes'ten rivâyet ediyor:

Kim ki, müslümanların arkasında Allah rızası için ve ücret almaksızın nöbet beklerse, o gözleriyle ateşi ancak yeminin çözümü kadar görür. (Yani bir an görür). Çünkü Cenab-ı Hak, Kur'an'da:

«Sizden hiç kimse yoktur ki ateşe varmasın» buyuruyor. Yani bir parmağı koyup kaldıracak kadar ateşi görür.

Buhari, Sahihinde Ebu Hureyre'den rivâyet etti:

Dinarın ve dirhemin kölesi helâk oldu. Ekmeğin kölesi helâk oldu. Eğer ona verilirse razı olur, verilmezse öfkelenir. O helâk oldu, baş aşağı düştü. Düştüğü zaman da, artık kalkmaz. Cennet o kula olsun ki, atının dizginine sarılıp başı toz. ve dumanlı, ayakları gubar içerisinde olduğu halde Allah yolunda gider. Eğer nöbette ise nöbette durur. Eğer arkadan geliyorsa, arkada durur. İzin isterse, ona izin verilmez. Dilekte bulunursa, onun dileği verilmez.»

Son olarak Muhammed bin İbrahim bin Ebi Sekine'nin Abdullah bin Mübarek'ten rivâyet ettiği bazı şiirlerin tercümesi ile konuyu ka-

patıyoruz. Muhammed veda etmek üzere Tarsus'ta, hududda, savaşan Abdullah bin Mübarek'e gittim, bana şu şiirleri yazdırdı. Benimle Fudayl bin İyad'a gönderdi. Tarih hicretin 170. senesi idi:

«Ey iki haremde ibadet eden, eğer bizi görseydin şüphesiz bilecektin ki, sen ibadette oynuyorsun. Kim ki, yanaklarını göz yaşlarıyla kınalıyorsa, bilsin ki, bizim göğüslerimiz bizim kanlarımızla kınalanıyor. Kim ki, bir batın yolda atını yoruyorsa bilmiş olsun ki, bizim atlarımız harp gününde yoruluyor. Amber kokusu sizin olsun, bizim amberimiz ise atların tırnaklarından kalkan toz ve o güzel gubardır. Bizim kulağımıza Peygamberimizin sözünden sahih, doğru ve yalan olmayan bir söz gelmiştir. O da şudur:

«Allah yolunda atının ayağından kalkan bir gubar müslümanın burnuna girerse o alev alev yanan bir ateşin duhanıyla bir olamaz. (Yani ikisi bir araya gelemez.) İşte bu Allah'ın kitabıdır aramızda konuşuyor. Şehid ölü değildir Allah'ın kitabı yalan söylemiyor.»

Gelip Fudayl bin İyad'ı Mescid-i Haramda gördüm, mektubu verdim. Onu okuduğu zaman gözlerinden yaşlar aktı. **«Ebu Abdurrahman, doğru söylüyor ve bana nasihat etti»** dedikten sonra buyurdu:

«Sen hadisi yazanlardan mısın?»

«Evet» dedim.

«O halde Ebu Abdurrahman'ın mektubunu bana getirmenin ücreti olarak şu hadisi yaz» deyip bana **«Bize Mansur bin Mutemir, ona Ebi Salih, ona Ebu Hureyre rivâyet etti. Bir kişi:**

«Ey Allah'ın Resûlü, bana bir ilim öğret ki onunla Allah yolundaki mücahidlerin sevabını elde edeyim.» diye dilekte bulundu.

Cenab-ı Peygamber:

«Hiç gevşemeden namaz kılmaya, hiç iftar etmeden oruç tutmaya gücün yetiyor mu?» diye sorunca:

Kişi:

«Ey Allah'ın Resûlü, buna güç yetirmekten zayıfım, gücüm buna yetmez» dedi.

Sonra Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, eğer buna

da gücün yetseydi yine Allah yolundaki mücahidlerin ecrine vasıl olamazdın. Bilmez misin mücahidin atı, bağlandığı ipinde geziyor ve onunla haseneler mücahide yazılıyor.»

«Allah'ın azabından sakınınız» cümlesi üzerinde; bütün emirlerinizde, bütün hal ve tavırlarınızda Allah'tan korkunuz demektir, dedi İbn Kesir. Nitekim Allah'ın Resûlü Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman:

«Nerde olursan ol, Allah'tan kork. Bir günah işlersen mutlaka arkasından bir sevab işle ki, onu silsin. Güzel bir ahlâkla insanlarla muaşeret et» dediği gibi... **«Umulur ki, böylece felah bulursun»** cümlesi üzerinde: **«Dünya ve âhirette felah bulursunuz»** tarzında yorum yapılmıştır.

İbn Cerir, bana Yunus, ona İbn Veheb, ona Ebu Sahr, ona da Muhammed bin Kâ'b ul Kurezi dedi:

Cenab-ı Hak bu âyette şunu kastediyor:

«Benimle sizin aranızdaki durumda benden korkunuz. Yarın kıyâmet gününde benimle bir araya geldiğinizde felah bulursunuz.»

Böylece Âl-i İmran sûresinin, tefsiri birrivayesi sona erdi. Cenab-ı Hak'tan bizim nakillerde yapmış olduğumuz hata ve yanlışlıklardan dolayı bizi affeylemesini diliyor, onun lütfi ilâhisine sığınıyoruz.

NİSA SÛRESİ

Sûre : 4

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ
بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا ۝١ وَاٰتُوا الْيَتٰمٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا
تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيْثَ بِالطَّيِّبِ ۠ وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ
حُوْبًا كَبِيْرًا ۝٢ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوْا فِي الْيَتٰمٰى فَانْكِحُوْا مَا
طَابَ لَكُمْ مِّنَ النِّسَاۗءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوْا فَوَاحِدَةً
اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۭ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُوْلُوْا ۭ ۝٣ وَاٰتُوا النِّسَاۗءَ صَدُقٰتِهِنَّ
نِحْلَةً ۭ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِيْۗـــًٔا مَّرِيْۗـــًٔا ۝٤ وَلَا
تُؤْتُوا السُّفَهَاۗءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِيْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيٰمًا وَّارْزُقُوْهُمْ
فِيْهَا وَاكْسُوْهُمْ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۝٥ وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰٓى
اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا
اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ۭ وَمَنْ كَانَ
غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ فَاِذَا دَفَعْتُمْ
اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوْا عَلَيْهِمْ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ۝٦

EN - NİSA SÛRESİ

(4. SÛRE)

Medine döneminde nâzil olmuştur. 176 Âyettir.

MEÂL

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile başlarız

(1) Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve o nefisten eşini de yaratan ve ikisinden pek çok erkek ve kadın yaratıp meydana getiren Rabbiniz(in azabın)dan sakınınız. Adı ile biribirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah (Azabın)dan ve akrabaların haklarını gözetmemekten sakınınız. Şüphesiz ki, Allah sizin üzerinizde murakabe edicidir.

(2) Yetimlere mallarını veriniz. Helâli, haram ile değiştirmeyiniz. Yetimlerin mallarına malınızı katıp yemeyiniz. Şüphesiz ki, böyle yapmak büyük bir günahdır.

(3) Eğer yetim (kız)lar(la evlendiğiniz takdirde onlar)a haksızlık yapmaktan korkarsanız hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dört'e kadar evlenebilirsiniz. Eğer birden fazla kadınların aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tanesi ile Veya sağ elinizin mülk edindiği (cariye) ile yetininiz. Doğru yoldan kaymamanız için hakikate en yakın olanı budur.

(4) Kadınlara nikâh bedellerini (mehirlerini) müşkilât çıkarmaksızın isteyerek veriniz. Eğer onlar mehirlerinden bir kısmını kendiliklerinden size bağışlar iseler, onu âfiyetlee ve yumuşaklıkla yeyiniz.

(5) Sakın beyinsizlere Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak verdiği mallarınızı vermeyiniz. Ancak onlara o mallardan yediriniz ve giydiriniz. Onlara güzel söz söyleyiniz.

(6) Yetimler evlenme çağına varıncaya kadar onları deneyiniz. Eğer onlardan olgunluk görürseniz onlara mallarını veriniz. Yetimlerin mallarını büyüdüğünde (Elinizden) alır korkusu ile israf ederek acelece yemeyiniz. Kim ki, zengin ise onların malından yemeyip iffetli olmaya çalışsın. Kim ki, yoksul ise, örfe göre (çalıştığında yetim malından) yesin. Yetimlere mallarını verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurunuz. Hesap sormak yönünden Allah kâfidir.

TEFSİR

Bu Sûreye EN-NİSA (Kadınlar) sûresi demenin nedeni kadınlar hakkındaki hükümlere yer vermesindendir. Âyetlerinin (175) veya (176) olduğunda ihtilâf vardır.

Birinci Âyeti, bütün insanlara hitap etmek suretiyle İslâmın cihânşümûl bir din olduğuna işaret eder.

Bütün insanlık âleminin Adem (A.S.)den geldiğini kaydetmek sûretiyle insanların kökende bir olduklarına işaret etmekle beraber üstün ırk fikrini de yıkar. Dolayısıyle üstünlüğü takvaya bağlar; insanların annesi olan Havva'nın da diğer insanlar gibi, Adem'den yaratılmış olduğunu kaydeder. Hadisde, **«Havva Adem'in bir kaburgasından yaratıldı»** denmektedir. Keyfiyet, bizce malûm olmadığı için, Âyetten Allah neyi murad etmişse, öyle îman eder geçeriz.

«Allah'ın ve akrabanın haklarını gözetmemekten kaçınınız.» Bu Âyeti Celîle'de akraba hakkı Allah'ın hakkıyle beraber gelmiştir. Akraba hakkının ne derece mühim olduğunu belirtmek için Hadisde: **«Akrabalık arşa asılıp, «Dikkat edilsin beni gözeteni Allah hedefine vardırsın, gözetmeyip keseni de Allah hedefine vardırmasın» demiştir.»** diye varid olmuştur.

«Yetimlere mallarını veriniz.» Yâni baliğ oldukları zaman mallarını kendi tasarruflarına bırakınız.

Yetim, o kimsedir ki, babası ölmüş ve kendisi bülûğ çağına varmamıştır. Kelimenin manâsı yalnızlık demektir. Âyeti Celîle'de bülûğ çağına varana da yetim demek daha önceki durumlarından ötürüdür. Bir de bülûğ çağına gelir gelmez gecikmeksizin hemen mallarının tes-

lim edilmesine teşvik içindir. Yani daha onlardan yetimlik ismi kalkmazdan önce olgunluklarını görürseniz hemen mallarını teslim ediniz demektir.

Rivâyete göre **«Gatafan»** kabilesinden bir kişinin elinde yetim yeğenine aid büyük bir servet bulunuyordu. Çocuk baliğ olunca malını istedi. Amca vermek istemedi. Böylece yukardaki Âyet indi. Amca da Âyeti dinledikten sonra, **«Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ettik. Büyük günahdan Allah'a sığınıyoruz.»** deyip malı teslim etti.

«Helâlı verip haramla değiştirmeyiniz.» Yani helâl malınızı yetimlerin haram malı ile değiş tokuş yapmayınız. Veyahut yetimlerin malını korumak gibi, şerefli bir emri o malları çarçur etmek suretiyle, meydana gelen pislikle değiştirmeyiniz!...

(3) **«Eğer yetim kalan kızlarla evlendiğinizde adaletli davranmıyacağınızdan korkarsanız başka dilediğiniz kadınlarla evleniniz.»**

İslâmın başlangıcında kişi bazan güzel ve zengin bir yetim kızı görünce, tamahkârlıktan onunla evlenirdi. Çoğu kez bir kişinin nikâhında bu türden bir kaç kadın toplanırdı. Ve onların hukukunu gözetmekten aciz kalırdı. Bunun üzerine bu Âyet nâzil oldu.

«... İki, üç ve dörder olmak üzere, diğer kadınlardan uygun gördüğünüzle evleniniz.»

Bu Âyeti Celîlenin manâsı, birden fazla evlenmek istiyene, mezkür adede kadar nikâh edebilmek için izin ve ruhsatın verildiğini bildirdi.

«Eğer adaleti sağlamamaktan korkarsanız o zaman bir ile yetiniz..»

(1403 - 26 Cemaziyyil âhir - Hicrî ve 11.4.1983 Milâdî tarihe tesadüf eden) Zamanımızda atom gibi, bütün beşeriyeti tehdit edici silâhlarla yanyana ve o orandaki anarşik ortamlarda yaşayan insanoğlu eğer, bütün bunlara rağmen birden fazla evlenmelerde adaleti gerçekten sağlayabiliyorsa, zaman ve zemini buna elveriyorsa dörde kadar ruhsat verilmiştir. Fakat ille bu nisabı doldurun diye bir emir yoktur.

«Veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz.» Burada sahip bulunduğumuzdan maksat harbler neticesinde tutsak edilmiş ve fıkhî kaynaklarda belirtilen şartlar dahilinde cariye edinilmiş kadınlardır.

«Az kadınlarla iktifa etmek veya bir tane ile yetinmek veya cariye edinmek zulme kaymamanıza daha elverişlidir.»

Âyeti Celîle, aile efradının çoğalmamasının, adalete daha yakın veyahut da çok kadınla evlenmemenin zulme kaymamaya daha elverişli olduğunu belirtiyor. Zira ikinin külfeti, birden daha fazladır. «İki yüzüncü Hicrî yıldan sonra en hayırlınız yükü az olanınızdır.» Hadîsi unutulmamalıdır.

(4) **«Kadınlara mehirlerini istiyerek veriniz.»** Yani mehirleri geciktirmeden, canü gönülden veriniz. Zira kadın mehrini istediği halde erkek vermezse, nefsini menedebilir. Hattâ bazı Hadislerde mehri vermemek durumundaki ilişki zinaya benzetilmiştir. Tabiî ki, kadının istemesine rağmen vermemezlik yapılırsa böyledir!.

«Eğer kadınlar kendiliklerinden mihrin bir kısmını size bağışlarsa onu zahmetsiz gelmiş helâl bir mal olarak yiyiniz.»

Bu Âyeti Celîle, baskı neticesinde bağışlanan mehrin yenmesinin haram olduğunu ifade ettiği gibi, istiyerek bağışlanan mehirler de alınmaz diyenlerin de yanlış kanaat taşıdıklarını sergiler...

(5) **«Sakın mallarınızı sefihlere vermeyiniz.»** Bu hitap, velileredir. Yani ey veliler bakmak ile mükellef bulunduğunuz çocuklar reşid olmadıkça veya aklî dengesi bozuk olan yakınlarınız iyileşmedikçe, onlara ait olan ve sanki sizin malınız imiş gibi, korunmasıyle mükellef bulunduğunuz malları, onlara teslim etmeyiniz. Etmeyiniz ki, onlar da zayi etmesinler.

Bu kimselerin malları velilerin tasarrufunda bulunduğu için, bu mallar velîlerin malları olarak gösterilmiştir. Başka bir tefsire göre Ayetin manâsı şöyledir: **«Ey âkil ve bâliğ bulunan kişiler! Allah'ın size vermiş olduğu servetinizi aklî dengeleri sizinkiler gibi gelişmemiş hanımlarınıza, çocuklarınıza verip sonradan bana birşey versin diye ellerine muhtaç olmayınız. Hayatınızın teminatı mesabesinde bulunan servetinizi onlara verip onları kendinize hâkim kılmayınız.»**

«O servetinizi onların rızık kapısı ve giyim kaynağı yapınız.»

Ticaret yapmak suretiyle ihtiyaçlarını gidermeye çalışınız. **«(Dinen) güzel olan sözleri onlar için söyleyiniz.»** Bu Âyet, güzel ve çir-

kin aklen değil, dinen tesbit edilir.» hükmünü getirmiştir. Yani nice şey vardır ki, akıl ona güzel der. Oysa o, dinen çirkindir. Ve aklen nice çirkin şey vardır ki, dinen güzeldir. Tabiî ki biz bu akıldan, gelişmemiş ve eğitilmemiş akılları kastediyoruz. Dinle çelişmeyen akıl ise, aklı selîmdir. Din akla değil, akıl dine uymak mecburiyetindedir. Derinleşme neticesinde görülüyor ki, dince güzel, akılca çirkin sayılan, gerçekte dinin saydığı gibidir. Demek oluyor ki, din ile akıl burada çatışmış değildir. Belki akıl sathî ve basit hareket etmiştir. Sonunda da dine uymuştur!.

BÜLUĞ ÇAĞININ BEYANI

(6) **«Yetimleri deneyiniz. Tâ ki, evlenme çağına vardıkları zamana kadar. Eğer o zaman onların reşid olduğunu görürseniz mallarını kendilerine teslim ediniz.»**

Bâliğ olmazdan önce yetimin din hususunda elverişli olup olmaması, teslim aldığı malın güzelce kullanılıp kullanılmaması, velisi tarafından gözetim ve denetim altına alınır. Bu görevi İslâm velisine vermiştir.

Ebu Hanife **«Kendisine tasarruf edebilecek miktarda mal vermek suretiyle denenir.»** demiştir.

Evlenme çağından maksat, bâliğlik ve erginlik zamanıdır. Şafiîlere göre bu zamana, ya ihtilâm olmak veya onbeş seneyi tamamlamakla varılmış olur. Zira Rasûlüllah, **«Çocuk onbeş seneyi doldurduğu zaman, sevabları ve günahları defterine yazılmaya başlanır, cezayı gerektiren bir suç işlerse, ceza tatbik edilir.»** buyurmuştur.

Ebu Hanife'ye göre büluğ haddi, onsekiz seneye dayanmaktadır «Çünkü böyle bir insan evlenmeye yaraşır.» demiştir.

Eğer velâyet altındakiler baliğ olmasına rağmen, reşidlik sıfatına haiz değillerse, malları kendilerine teslim edilemez.

Ebu Hanife'ye göre reşid olmadığı takdirde baliğlik yaşına yedi yaş daha eklenir. Buna rağmen reşid olmasa dahi malı kendisine teslim edilir.

Yetimi büyüten ve malını elinde tutan, eğer zengin ise, bu işi Allah rızası için yapsın. Yetime yaptığı hizmet karşılığını yetimin ma-

lından almasın. Eğer fakirse, zaruri ihtiyaç kadar ve çalışmasının normal ücreti kadar yetimin malından alabilir.

Rivâyete göre birisi Hz. Peygamber'den, **«Benim evimde bir yetim büyütülmektedir. Onun malından yiyebilir miyim?»** diye sorunca cevabı, **«Normal bir şekilde, malın kökünü kazıtmadan ve o malı öz malına siper yapmadan ye!»** olmuştur.

«Yetimlerin mallarını teslim ettiğiniz zaman onların teslim aldığına dair şahitler edininiz.» Böylece itham edilmenizi daha iyi ortadan kaldırmış ve herhangi bir husumetin ve tazminatın kapısını da kapatmış olursunuz.

Âyeti Celîlenin zahiri, delâlet eder ki, kayyımın iddiaları ancak delille geçerli olur. Şafiîler ve Malikîler bu kanaattadırlar. Hanefîler ise, bunun tam aksini savunurlar. Ve Âyetteki emrin vücup için olmadığını kabul ederler. Bu meselede, Hanefî mezhebi, topluma daha elverişli olmakla beraber, ihtiyatlı davranmak, Malikî ve Şafiî'lerin görüşüdür.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(1) Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve o nefisten eşini de yaratan ve ikisinden pek çok erkek ve kadın yaratıp meydana getiren Rabbinizin azabından sakınınız...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

İbn Deris (veya Dureys), Fedail'inde, Muaz, Nasih'inde İbn Abbas tarikıyla rivâyet ettiler:

«Nîsa sûresi Medine'de yani hicretten sonra nazil oldu.»

İbn ul Munzir, Katade'den rivâyet etti:

«Nisa sûreti Medenîdir. Yani hicretten sonra nazil olmuştur.»

Buhari, Âişe validemizden rivâyet etti:

«El Bakara ve En Nisa sûreleri nazil oldukları zaman, ben Peygamberin yanındaydım, yani Peygamberle evlenmiştim.»

Ahmed, İbn Dureys, Muhammed bin Nasr, Âişe validemizden rivayet ettiler:

Allah'ın Resûlü: **«Kim ki, yediyi** (yani Nisa Sûresinin içinde olduğu yedi sûreyi) **alırsa** (yani hıfzederse) **o, büyük âlimdir»** dedi.

Beyhaki, Vasile bin Esk'a'dan, Resûlullah'tan rivâyet etti:

«Tevrat'a karşılık, bana Nisa dahil yedi uzun sûre ve MİİN (yani âyetleri yüz ve yüzden yukarı olan) sûreler verildi. El Mesan, (yani âyetleri yüzün altında olan) ve El Mufassal sûreleri de fazladan verildi.»

Ebu Ya'la ve İbn Huzeyme Enes'ten rivâyet ettiler:

Allah'ın Resûlü bir gece hastalandı. Sabahlayınca denildi ki:

«Ey Allah'ın Resûlü, hastalığın belirtisi üzerinde görülmektedir.»

Buyurdular:

«Allah'a hamdolsun, gördüğünüz gibi, sıhhata kavuşmuşumdur. Yedi uzun sûreyi okudum.» (Şifa maksadıyla okumuştur.)

İmam Ahmed, Huzeyfe'den rivâyet ediyor:

«Resûlüllah ile beraber bir gece kaldım. Cenab-ı Peygamber yedi rekâtta yedi uzun sûreyi okudu.» (Bu durum, kişinin tek başına kıldığı namazına aiddir. Cemaatla kılınan namazlarda tahfif daha iyidir.)

Abdurrezzak, Peygamber ailesinin bazılarından rivâyet etti:

Bu fert, Resûlüllah ile beraber gecelediğini ve Cenab-ı Peygamberin kalkıp ihtiyacını giderdikten sonra su kırbasını getirip iki elini üç defa yıkadıktan sonra abdest alıp bir rekâtta yedi uzun sûreyi okuduğunu rivâyet ediyor.

Hakim, İbn Müleyke'den o da İbn Abbas'tan dinledi:

«Bana En Nisa sûresini sorunuz. Ben küçük iken Kur'an'ı okudum.»

İbn Ebi Şeybe, (El Musennef'te) İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Nisa sûresini okuyup terekenin paylarından başkasını hacbedeni (düşüreni) **hacbedilmeyenlerden ayırd eden, feraiz ilmini öğrenmiştir.»**

Abdurrezzak, Ma'merden, İbn Mesut'tan rivâyet ediyor:

Nîsa sûresinin beş âyeti vardır. Bütün dünyadan daha fazla bana sevimli gelirler:

1 — Eğer nehy edildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız sizin için günahlarınızı keffaretlendiririz.

2 — Eğer bir hasene ise, Allah onu katmerleştirir (kat, kat artırır.)

3 — Şüphesiz Allah kendisine ortak koşmayı affetmez. Ondan başkasını dilediğine affeder.

4 — Kim ki, bir kötülük işler veya nefsine zulmederse sonra Cenab-ı Hak(tan af talebinde bulunursa, Allah'ı çokça affedici ve merhamet edici olarak bulacaktır.

5 — Şüphesiz Allah zerre miskali kadar dahi zulmetmez. (Bu beşinci âyet bahsi edilen Abdurrezzak'ın rivayetinden düşmüştür. Fakat ondan önceki bir rivâyetten alıyoruz. Biline)

Bu hadisi İbn Cerir rivâyet etmiştir.

Salih el-Mürri, Katade'den, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Nîsa sûresinde sekiz âyet inmiştir. Bu ümmet için güneşin üzerinde doğup battığı her şeyden daha hayırlıdırlar. Daha önce saymış olduğumuz beş âyetle beraber şu âyetlerdir:

1 — Allah, size açıklamayı ve sizden öncekilerin yollarına sizi hidayet etmeyi ve sizin tevbenizi kabul etmeyi irade ediyor. Allah çokça bilen ve hikmet sahibidir.

2 — Allah sizin tevbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlere tabi olanlar ise, büyük bir kayışla kaymanızı istiyorlar.

3 — Allah sizden tahfif etmeyi kastediyor. İnsan zayıf olarak yaradılmıştır.

Âyette bahsedilen bir tek nefisten maksad, Adem (A.S.) dir. O nefisten yaradılmış ise, Havva (A.S.) dır. Havva, Adem'in sol veya en kısa kaburgasından yaratıldı. Adem uykuda iken arkadan bu işlem yapıldı. Adem (A.S.) uyandığı zaman Havva'yı (A.S.) gördü ve hoşuna gitti. Ona ünsiyet peydah etti, Havva da Adem ile ünsiyet peydah etti.

İbn Ebi Hâtim, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ediyor:

«Kadın, erkekten yaradılmıştır. Erkeğe karşı olan iştiyak onda kılınmıştır. Erkek topraktan yaratılmıştır. Toprağa karşı olan iştiyakı da erkekte kılınmıştır. Binaenaleyh kadınlarınızı koruyunuz.»

Hadisi sahihte **«Şüphesiz kadın bir kaburgadan yaratıldı. Şüphesiz kaburga içinde en eğrisi, en yukarısıdır. Eğer o kaburgayı düzeltmeğe gidersen kırarsın. Eğer ondan lezzetlenirsen onda eğrilik olduğu halde lezzetlenirsin.»**

Allah, Adem ve Havva'dan birçok erkek ve kadın yarattı. Onların sınıflarının, nitelikleri, renkleri ve lugatleri ayrı ayrı olduğu halde, onları aktari âleme (dünyanın değişik kıtalarına) dağıttı. Sonra hepsi onun huzurunda haşrolunacaklardır.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

Nefsi vahidden maksad, Adem'dir. (A.S.) O nefisten zevcesini (eşini) yarattı. Yani Havva'yı Adem'in uykuda olduğu halde en kısa kaburgasından (keyfiyeti bizce malûm olmayan bir tarzda) yarattı. Adem (A.S.) uyandı. Nepti lugatıyla kadın mânâsına gelen «ESA» tâbirini kullandı.»

Abd bin Humeyd, İbn Amr'den rivâyet ediyor:

«Havva, Adem'in (A.S.) sol kaburgalarının en altı olan arka kaburgasından yaratılmıştır.»

MÜHİM BİR NOKTADIR

Bu rivâyetlerden de anlaşıldığına göre âyette bahsedilen tek nefisten maksat Adem'dir. (A.S.) O nefisten meydana gelen eşinden maksat Havva'dır. (A.S.) Fakat Havva'nın Adem'den nasıl meydana geldiğini, onun ilmini ve keyfiyetini Allah'a havale eder, Adem'i (A.S.) topraktan yaratmaya, kadir olan Allah, Havva'yı, Adem'in kaburgalarından, nefsinden yaratmaya kadir olduğuna îman ederiz. Bu âyet üzerinde son zamanlarda yapılan ilmi araştırmalar neticesinde, fosiller üzerinde yapılan tetkikler, kazılardan, meydana çıkan neticeler muvacehesinde, bir çok itirazlar vaki olmuştur. Fakat bu itirazları yapanlar ya gerçekten Allah'ın kudret sıfatını takdir etmekten acizdirler veya Kur'an'ın metnine değil de yorumlarına yönelen itirazları, Kur'an'ın nefsine yöneltmişlerdir. Kur'an'ın tabirinde **«nefs-i vahid»** vardır. O nefsi vahidden maksadın ne olduğunu rivâyetler beyan etmektedir. Tefsirler onun Adem (A.S.) olduğunda ittifak etmektedirler. Kur'an'ın tabirinde **«o nefsi vahidden eşini Allah yaratmıştır»** denilmektedir. O yaratmanın keyfiyeti hakkındaki yorumlar, açıklamalar yine tefsirlerden gelmektedir. Eğer Kur'an'ın gerçek metnine bakılırsa, yorum ve tefsirler bir tarafa bakılırsa, ilmî araştırmalar neticesinde gerçekten elde edilmiş bir takım veriler var ise, onlar asla ve kat'a Kur'an'la çar-

pışamazlar. Kur'an'a ters düşmezler. Çünkü Kur'an ne Adem'in varoluş tarihini vermektedir, ne de Havva, Adem'in hangi azasından ne şekilde yaratılmış olduğunu vermektedir. Hatta Kur'an-ı Kerim, Adem'in ismini bile tasrih etmemektedir. Fakat cumhuri ulemânın, (Kur'an müfessirlerinin yüzde yüzünün) ittifakıyle «nefsi vahid»den Adem'in kastedildiği sabit olduğundan bundan kaymanın da cumhurun icmaına muhalefet olduğundan dolayı felâket ve delâlet olsa gerektir.

El İmamiyye ve sofular taifesi bizim meşhur Adem'imizden önce birçok Adem'in olduğunu söylemişlerdir. Alûsi, Ruh-ul-Meani'sinde şunları söylüyor:

İmami'lerden «Caimul Ehbar» sahibi 15. fasılda uzun bir haber nakletmektedir. Bu fasılda Cenab-ı Hak babamız Adem'den önce 30 Adem'i yarattı. Bir Adem'den diğer Adem'e kadar bin senelik bir zaman vardır. O otuz Adem'den sonra dünya elli bin sene harab olarak kaldı. Sonra elli bin sene tamir edildi. Sonra bizim babamız Adem yaratıldı.

İbn Babeveyh, Kitabüt-Tevhid'inde Sadık'tan uzun bir hadisi rivayet ediyor. Onun bir parçası şöyledir:

Ey okuyucu, umulur ki, sen bizden başka beşerin yaratılmamış olduğuna kanaat ediyorsun. Evet, yaratılmıştır. Allah'a yemin ederim, bir milyon Adem yaratılmıştır. Siz onların en sonuncusu olan Adem'in zürriyetindensiniz.»

El Meysem, Nehcül Belağa üzerinde yazmış olduğu büyük şerhinde Muhammed bin Ali el Bakır'dan naklederek diyor:

Babamız olan Adem'den (A.S.) önce bir milyon veya daha fazla Adem'ler gelip geçmiştir.

Şeyhi Ekber Muhiddin Bin Arabî, Fütuhat'ında zahirinden şu anlaşılan bir ibareyi naklediyor:

Bizim Adem'imizden kırk bin sene önce bir Adem var idi.

İbn Badeveyh'in (el Hasais) adlı kitabının hamişinde birçok Adem'in mevcudiyetini ifade eden ibareler kullanılmıştır. Çünkü orada Es Sadık'tan rivâyeten: «Allah'ın on iki bin âlemi vardır. O âlem-

lerin her birisi yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha geniştir. Bu âlemlerin hiç birisi kendisinden başka âlem olduğuna vakıf değildir.» demektedir.

Bu meselede gerek Futuhati Mekkî, gerek başka kitablarda başka nakiller de vardır. Zeynul Arab'ın da fâkihlerden naklettiği gibi fâkihlerin fetvasına göre birçok Âdem'in oluşuna inanan bir kimse dinden çıkar, şeklindedir.

Evet, gerek İmamiyye'den (şia'dan) gerekse sofulardan bu hususta gelen nakillerin tetkik ve tahkiki neticesinde hiç bir asla dayanmamakta oldukları görülmektedir. Bir takım felsefi ve hayali nakiller oldukları ortaya çıkar. Kesinkes şudur ki, Adem'i Allah, (C.C.) topraktan yaratmıştır. Onun nefsinden eşi Havva'yı yaratmıştır. Onlardan bir çok erkekler ve birçok kadınlar meydana getirmiştir. Beşer soyu onlardan gelişip çoğalmıştır. Adem (A.S.) hangi tarihte gelmiştir? Yani kaç milyon sene önce gelmiştir? Bunu Allah'ın ilmine havale ediyoruz. Tarih belirtmek, ne Kur'an'ın metninde, ne de sıhhatli hadislerin metninde vardır. Tarih belirtilmesi Tevrat ve Tevrat'ın şerhlerinden aktarılmış fikirlerdir. Yani Yahudi kaynaklardan gelen fikirlerdir. Yoksa İslâmın ana kaynaklarında böyle birşey yoktur.

İnsanın diriliğine kaynak olan nefsin hakikatinde İslâm âlimleri ihtilâf etmişlerdir. Bazıları **«o, bedenin sonra gelenlerinden biridir, başlı başına birşey değildir, belki, o hayattır»** demişlerdir. Cumhur, nefsin bir cevher olduğunu söylüyor. Başka bir gurub **«Nefis maddidir, yani maddedir»** diyor. Başka bir gurup da **«Maddeden soyuktur»** demektedir. Başka bir görüşte ise **«Nefis, bedenin bir parçasıdır»** denilmektedir. Diğer bir fikirde ise **«Bedene konulmuş bir fikirdir»** denilmektedir.

Ruh konusunda da bu ihtilâflar cereyan etmiştir: Bazıları **«Ruh, nefsin ta kendisidir»**, bazıları **«Ruh, nefsin gayrisidir»** demiştir. Bazıları **«Ruh ve nefsin hakikatini bilmek için deşmekten, derinliklere dalmaktan kaçınmak gerekir»** demiştir. Ruhun hakikati hakkında beyan ve açıklama getirmenin caiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bütün bu fikirler, müslüman âlimlerin, kelâmcıların, felsefecilerin ve tasavvufçuların kelâmlarıdır. Hiç birisi diğerini görüşünden dolayı tekfir etme-

miştir. Eş'ari kelâmcılarının dahisi Kadi Ebu Bekir el Bakilani **«Ruh cismin arazlarından bir arazdır, o hayattır»** demişse de bu, garip fikirlerden addedilmiştir.

İmam Malik'ten **«Ruhun bir sureti vardır, tıpkı cesedin sureti gibi»** diye rivayet edilmiştir.

İbn Kayyım el Cevzi, Ruhun tarifinde ehli sünnet mezhebi üzerinde hakikatini şerh ederek şöyle demektedir:

«Ruh, mahiyet bakımından şu hissedilen cisme muhalif olan bir cisimdir. Ruh, nuranî, ulvi, lâtif, diri ve hareketli bir cisimdir. Su gülde, yağ zeytinde, ateş kömürde nasıl yürüyorsa, o da, insanın iskeletindeki azalarında o şekilde yürür. İskeletteki azalar bu latif cisimden gelen eserleri kabul etmeye elverişli oldukça bu gelen eserler ona faide verir. (Yani his, irade ile olan hareket gibi eserler ona faide verir) **Ne zaman ki, galiz parçaların istilâsından ötürü bu iskelet azaları fesada uğrarsa, bu eserler ve etkenlerin etkisini kabul etmez hale gelirse, o zaman Ruh bedenden ayrılıp Ruhlar âlemine katılır.»**

«Sana ruhtan sorarlar: De ki: Ruh Rabbimin emrindendir. Size ilimden yalnızca az bir şey verilmiştir.» (İsra: 85).

Bu âyeti celîle bizim katımızdaki ilmin az olduğunu ve onunla Ruhun hakikatini bilmekte geri kaldığımızı ifade ediyor.

Fakat bazı âlimler **«Bu âyet hiç bir zaman ruhun hakikati bilinmez»** diye bir mânâ getirmemektedir» diyorlar.

İnsandaki ruh ve nefsin manasını açıklayan ve yaklaştıran en yakın misal cereyandır. Maddeci alim ki, **«Ruh, ancak hayat denilen arazın adıdır»** diyor, o, cesedi bataryaya benzetiyor. O batarya özel konumu ile içine konulan maddeler vasıtasıyla cereyan üretiyor, o maddelerden birisi çıkarılırsa, üretme kabiliyetini kaybeder. İşte hayat da böylece bedende üretiliyor. Fakat sebebi mizaçların terkibi ve özel bir şekilde birleştirilmesidir. O terkib ortadan kalktı mı hayat da kalkar.

Ruhların müstakil olduğuna inanan kimse ise, cesedi cereyanla giden bir araca benzetiyor. Bu araç, cereyanla gider ve gelir. Cereyan da cereyanı üreten fabrikadan o araca akar. Bu araç, parçalarında, aksamında özel bir durumda oldukça o cereyanı kabul edecek halde olur. Ve

vazifesini yerine getirir. O parçalar ve aksamların başlıcalarından bazıları kaybolur veya özel durumu bozulursa cereyan ondan ayrılır ve bir daha da cereyanı kabul etmez hale gelir. Bütün bunlara rağmen maddecilerin inancına göre cereyan maddede meydana gelen bir arazdır, bir kuvvettir. Haddi zatında onun varlığı yoktur. Yakın bir zamandan beri maddeciler dönüş yapıp bu maddelerin var edicisi cereyandır derler. Cereyan bizzatihi vardır, diğer maddeler de onunla var olur. Maddecilerin bu iddiasına en yakın görüş ruhçuların şu iddiasıdır: Ruh, insanın sabit olan hakikatidir, iskeletin varlığı onunladır. Muntazaman olan varlığını ve hayat ile ilgili olan durumlarını ruh koruyor. Ruh ondan ayrıldı mı o münhal hale gelir, basitliğine dönüş yapar. Bu inançlarını zahiri sebebler vasıtasıyla söylüyorlar. Fakat bütün emirler, gerçekten Allah'a dönüşür. Cereyan hakkındaki bu yeni görüş vahdeti vücudcuların mezhebine yakın bir görüştür. Sofulardan, vahdeti vücudu savunanların meşrebine pek yakındır. Çoğu kez de vahdeti vücud inancına götüren bir merdiven haline gelir.

«Allah'tan ve akrabalıktan sakınınız...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Mücahid'den rivayet ettiler:

Bu âyetin mânâsı: **«Allah adına ve Rahim adına senden istiyorum diyenin sözünü kırmaktan** (isteğini vermemekten) **sakınınız, demektir»** dedi.

İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet etti:

Bu âyetin mânâsı: Kişinin **«Sana Allah'ın adı ve rahim** (akrabalık) **ile yemin verdiriyorum»** sözünü kırmaktan sakınınız demektir.» Hasan, bu âyet-i celîleyi okuduğu zaman buyurdu: **«Allah'ın adıyla senden birşey istenildiği zaman ver. Sılayı rahim senden istenildiği zaman onu da yap** (yerine getir)». Hadisi, İbn Ebi Hatım, Hasan'dan rivâyet etmiştir.

İbn-i Cerir, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Ayetin mânâsı: **«Birbirinizden adıyla** (birşeyler) **istediğiniz Allah'tan korkunuz, rahimleri kesmekten sakınınız.»** demektir.

Abd bin Humeyd, İkrime'den. o da İbni Abbas'tan, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet etti:

Cenab-ı Hak, bu âyette **«Rahimlerinizin gereğini yerine getiriniz. O, dünya hayatında sizin için daha uzun yaşamayı ve âhirette de sizin için daha hayırlı olmayı gerektirir.»**

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

Bize denildi ki, Allah'ın Resûlü:

«Allah'tan korkunuz. Rahimleri gözetiniz. Bu, dünyada sizin için daha kalıcı, âhirette daha hayırlıdır.» buyurdu.

Abdurrezzak, Kattade'den rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü, **«Ayetin mânâsı: Allah'tan korkunuz, silayı rahmi yapınız, demektir»** dedi.

İbn Cerir, İbn Cüreyc tarikıyle rivâyet ediyor: İbn Abbas **«Rahimlerden de korkunuz»** şeklinde âyette takdir yapmıştır.

İbn Cerir, İkrime'den rivâyet eder:

«Rahimlerin gereğini kesmekten sakınınız, demektir âyetin mânâsı.»

İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ediyor:

«Allah'ın sizin üzerinizde rakib olması'nın mânâsı; koruyucu olması demektir.»

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivâyet ediyor: **«Allah'ın sizin üzerinizde rakib olması'nın mânâsı; sizin amellerinizi murakabe eder, onları bilir ve tanır, demektir.»**

İbn Ebi Şeybe ve Ebu Dâvud, İbn Mesut'tan rivâyet ettiler:

Cenab-ı Peygamber, bize namaz ve ihtiyaç hutbelerini öğretti. Namazın hutbesine gelince, o, teşehhüddür. İhtiyaç hutbesine gelince, o da, şöyledir: **«Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. Ona hamdediyor ve ondan yardım taleb ediyor ve ondan af diliyoruz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınıyoruz. Allah, kime hidayet ederse, onu sapıtan yok, kimi dalalete götürürse, onu hidayete getiren yok. Şahidlik ederim, Allah'tan başka mabud yoktur. Şahidlik ederim ki Muhammed, Allah'ın kulu ve Resûlüdür.»** Cenab-ı Peygamber bunu dedikten sonra Allah'ın kitabından üç âyet okudu. Birisi, **«Takvanın hakkıyla Allah'tan ittika ediniz. Ancak müslümanlar olarak**

ölünüz» (el-Bakara: 132) âyeti, ikincisi, **«Birbirinizden adıyla (birşeyler) istediğiniz Allah'tan ve rahimden korkunuz. Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde rakibtir.»** Üçüncüsü, **«Allah'tan korkunuz ve dosdoğru bir söz söyleyiniz. Sizin için amellerinizi islâh edecektir, günahlarınızı affeyleyecektir»** (Ahzap: 70) âyetidir. Peygamber: **«Bunları okuduktan sonra ihtiyacını Allah'a arzet»** dedi.

«(2) Yetimlere mallarını veriniz...»

Bu âyetin yorumunda gelen eserler:

İbn Eti Hatım, Said bin Cübeyr'den rivâyet etti: Gatafan kabilesinden bir kişinin yanında yetim olan yeğenine ait bol bir mal vardı. Yetim, baliğ olunca malını amcasından istedi. Amcası vermeyince yetim malını vermeyen amcasını, Resûlüllah'a şikâyet etti.. Bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.

Ayetin muhatapları, yetimlerin mallarına bakmakla mükellef olan vasileridir.

«(2) Yetimlere mallarını veriniz. Güzeli (Helâli) habise (Harama) değişmeyiniz.»

Yani malınızın helâlini halkın size haram olan malıyle değiştirmeyiniz. Yani helâl olan malınızı israf edip de yetimlerin (veya halkın) size haram olan mallarından yemeyiniz.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, ve Beyhâki, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Temizi, pis ile değiştirmeyiniz.» mânâsı: helâli haram ile değiştirmeyiniz. Size takdir edilen helâl rızık elinize gelmedi diye, haram rızkı yutmaya kalkışmayınız.

«Onların (yetimlerin) **mallarını mallarınıza katıp yemeyiniz.»** Yani mallarınızla beraber onların mallarını da yemeyiniz. Yani karıştırıp hepsini birden yemeyiniz. **«Şüphesiz ki, bu büyük bir HÛB'dur»** yani büyük bir günahtır.

İbn-ul-Munzir, Said bin Museyyib'ten rivâyet ediyor:

«Temizi, habisle değiştirmeyiniz»in mânâsı; zayıf hayvanı verip semiz hayvanı almayınız, demektir. Yani değiş tokuşda dahi hile ve şüpheden kaçınınız.

İbn Cerir, Zührî'den benzerini rivâyet etmiştir..

İbn ul Munzir, İbrahim'den rivâyet etti:

«Katıklı parayı verip katıksız parayı almayınız, demektir.» (1).

İbn Cerir, Süddî'den rivâyet etti:

Ayetin iniş zamanında durum şöyle idi: İnsanlardan birisi yetimin koyunlarından semizini alır, onun yerine zayıf koyununu koyardı. **«Bir koyun aldım, bir koyun verdim»** diye kendini kandırmaya çalışırdı.. Katıksız dirhemi alır, onun yerine katıklı bir dirhem atardı. **«Bir dirhem aldım, bir dirhem veriyorum»** derdi. İşte Cenab-ı Hak: **«Bunu yapmayınız»** demek istiyor, bu âyette..

İbn Cerir, İbn Zeyd'den rivâyet ediyor:

«Cahiliyyet döneminde, ne kadınlara ne de küçük çocuklara miras verilirdi. Mirasın tamamını en büyük kardeş alırdı. Binaenaleyh onun kazancından olan nasibi helâldi. Fakat bu aldığı nasib ise, habis (haram) dır.»

İbn ul Munzir, Katade'den rivâyet etti: Ayetin mânâsı:

«Onların mallarını, mallarınızla beraber yemeyiniz demektir.»

İbn Cerir, Hasan Basrî'den rivâyet ediyor:

Bu âyeti celîle, yetimlerin malları hakkında nazil olduğu zaman, halk, onların mallarını mallarına katmaktan kaçındı. Yetimin vâsisi onun malını kendi malından ayırdı. Bu durum da halka gayet ağır geldi. Gelip peygambere bu durumu şikâyet ettiler. Cenab-ı Hak bunun üzerine şu âyeti celîleyi inzal buyurdu:

«Senden yetimleri soracaklardır. De ki onlar için ıslah daha hayırlıdır. Eğer onların malı ile mallarınızı karıştırırsanız onlar sizin kardeşlerinizdir.» (el-Bakara: 220). Yani Allah'tan korkunuz, fakat mallarını mallarınıza karıştırınız ve aralarını daima gözetiniz.»

İbn Cerir «HÛB» kelimesini, günâh mânâsına almıştır. İbn Ebi Hatım, «HÛB» kelimesini, zulüm mânâsına almıştır.

---

(1) Asrı saaddette, tedavülde; Zuyuf (katışımlı) ve Ceyyid (katışımsız) diye iki türlü akça vardı. Gümüşe bakır gibi kıymeti düşük maddeler katıldığında akçanın ayarı düşerdi. Bu parayı bilerek ve kalpazanlık yaparak verip katışımsız parayı almayınız, demek oluyor ayetin manası..

Et-Tastî, (Mesail)'inde İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Nafi bin Ezrek, İbn Abbas'tan «HÛB» kelimesinin mânâsını sordu. İbn Abbas, **«(HÛB) Habeş diliyle günah demektir»** diye cevap verdi.

Nafi, **«Araplar bu kelimenin bu mânâya geldiğini bilirler mi?»** diye sordu. İbn Abbas, Hûb'un bu mânâya geldiğini şair el-A'şa'nın bir şiirini okuyarak delil getirdi.

«(3) Eğer (velisi bulunduğunuz) yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız o yetimlerle değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Kesir, **«Herhangi birinizin eli altında bir yetim kız var ise, onu nikâh ettiği takdirde mihri mislini vermeyeceğinden korkuyorsa, onu bırakıp başka bir kadın nikâh etsin. Çünkü başka kadınlar çokca vardır. Allah kadınların darlığını vermemiştir»** şeklinde âyeti tefsir etti.

Buhari, Âişe validemizin tarikıyla rivâyet ediyor:

«Bir kişinin emri altında yetim bir kız vardı. O yetim kızı nikâh etti. Aynı kişinin bir hurma bahçesi vardı. O yetim kızı, onun için elinde tutardı. Onun herhangi bir sevgisi kişinin kalbinde yoktu. Cenab-ı Hak, bu âyeti, o hususta indirdi.» Ravi: **«Sanıyorum ki, o yetim kız o hurmalığında ve malında, o kişinin ortağı idi.»** dedi. Buhari, Urve bin Zübeyr tarikıyla rivâyet ediyor:

Halam Âişe'den bu âyetin mânâsını sordum.

«Ey kızkardeşimin oğlu, bu âyette bahsedilen, o yetim kızdır ki, velisinin eli altındadır. Onun malında ona ortaktır. Bu yetim kızın hem malı, hem de güzelliği velisinin hoşuna gider. Onun sıdakında (Mehrinde) adaleti gözetmeksizin onunla evlenmek ister. Başkasının vereceği mehri vermek istemiyor. Bunun için Cenab-ı Hak, onları nikâh etmeyi de, adaletsizlik yapmayı da yasakladı. Ve onlarla evlenildiği takdirde mehirlerinin en yüksek guruptan verilmesini veya bunlardan başka kişinin hoşuna giden diğer kadınlarla evlenmesini emretti» dedi.

Urve diyor ki, Âişe validemiz buyurdu:

— Halk bu âyetin sonunda Resûlü Ekrem'e gelip fetvâ istediler.

Cenab-ı Hak bunun üzerine: **«Kadınlar hususunda senden fetvâ isterler»** âyetini (Nisa: 176) indirdi.

İbn Ebi Şeybe, (El Musannaf)ında İkrime'den rivâyet etti:

Kureyşli kişi evli olurdu ve aynı zamanda himayesinde yetimler de bulunuyordu. Malını harcar, bitirdikten sonra (nikâh etmek bahanesiyle) yetimlerin malına yönelirdi. Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirmek suretiyle bu tür davranışı yasakladı..

İbn Cerir, İkrime'den rivâyet ediyor:

Eskiden (İslâm gelmezden önce) kişi, iki, dört, beş, altı, on kadınla evlenirdi. Başka birisi **«filânın evlendiği gibi benim de evlenmeme ne mani vardır»** der ve elinin altındaki yetimin malına yönelirdi ve onunla evlenirdi. Cenab-ı Hak, böylece dördün üstünde evlenmekten onları menettiği gibi yetimin malını bu yolda sarfetmelerini de yasakladı.»

İbn Cerir, El Ûfi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

İslâmdan önce kişi yetimin malıyla dilediği kadınları getirirdi. Cenab-ı Hak bu âyetle bu durumu yasakladı.

Said bin Mansur ve İbn Cerir, Said bin Cübeyr'den rivayet ettiler:

Allah, Muhammed'i Peygamber olarak gönderdiğinde halk cahiliyet adetinin üzerindeydi. Ancak onlara birşey emr veya yasak edilirse onu yaparlardı. Resûlüllah'a sık sık gelip yetimlerin durumlarını sorarlardı. O zaman evlenilen kadınların adedi için bir hudud yoktu. Böylece Cenab-ı Hak, bu âyeti celîleyi indirdi ve istediği kadınlarla evlenmek isteyen kişiye yetimlerin malında adaletsizlik yapmaktan korktuğunuz gibi kadınlar hususunda da adaletsizlikten korkunuz, dedi. Ve onlar, en yüksek tavan dört olmak üzere bu hususta durduruldular.»

İbn Cerir, İbn Abbas tarikıyla rivâyet ediyor:

Cahiliyet döneminde kimsenin nikâhında olmayan on kadını nikâh eden oluyordu. Bu hususta perva edilmemekteydi. Fakat yetimin durumu üzerinde titizlikle durulurdu. Onlar dinleri hususunda yetimlerin durumunu araştırırlardı. Fakat cahiliyet döneminde nikâh etmekte oldukları kadınların durumunu sormazdılar. Bunun için Cenab-ı Hak, hem onu hem de bunu birlikte zikreyledi.»

İbn Ebi Hatım, Muhammed bin Ebi Musa el Eş'ari tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Eğer zinadan korkarsanız kadınlardan hoşunuza gideni nikâh ediniz. Yani yetimlerin malları hususunda adaletsizlik yapacağız diye, korktuğunuz gibi, evlenmediğiniz takdirde nefislerinizin zinaya girmesinden de korkunuz.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Eğer yetimlerin velisi olmaktan çekiniyorsanız, inanarak ve tasdik ederek onların mallarını yemekten kaçınıyorsanız, zinadan da bu şekilde kaçınınız. Helâl bir nikâh ile kadınları iki, üç veya dört olarak nikâh ediniz.»

İmam Şafii, İbn Ebi Şeybe, İmam Ahmed, Tirmizi ve İbn Mace, İbn Ömer'den rivâyet ettiler:

Ğilan bin Seleme es-Sakafi müslüman olduğu zaman nikâhında on kadın vardı. Cenab-ı Peygamber ona: **«On kadından dördünü seç, gerisinden ayrıl»** buyurdu.

İbn Ebi Şeybe ve (Nasih)inde İbn Has, Evs bin Haris'ten rivâyet ettiler:

«Müslüman olduğum zaman sekiz karım vardı. Resûlüllah'a gelip haber verdim. Buyurdular: «Onlardan dört tanesini seç, gerisini boşa». Ben de öyle yaptım.»

KÖLELER KAÇA KADAR EVLENİR?

İbn Ebi Şeybe, Muhammed bin Sirin'den rivâyet etti:

Hz. Ömer: **«Köleler için kaç kadının helâl olduğunu bilen var mı?»** diye sorunca kişinin birisi kalktı, **«Ben bilirim, iki kadın helâldir»** dedi. Hz. Ömer bu sözü dinledikten sonra sükût etti.

İbn Ebi Şeybe ve Beyhâki, Hakem'den rivâyet ettiler:

Allah Resûlü'nün eshabı, **«Köleye, iki kadından fazlasının helâl olmamasında ittifak ettiler.»**

ADALETSİZLİK ÇOK EVLENMEYE MANİDİR

«(3) Eğer birden fazla kadınların aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tanesiyle veya sağ elinizin mülk edindiği (cariye) ile yetininiz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler:

«Eğer dört kadınla evlendiğiniz takdirde adaletsizlikten korkarsanız üçle evlenininiz. Aksi takdirde iki ile, aksi takdirde bir ile. Eğer biri hakkında dahi adaletsizlikten korkarsanız o vakit cariyelerle iktifa ediniz.»

İbn Cerir, Rebi'den benzerini rivâyet etti...

İbn Cerir, Dahhak'tan rivâyet ediyor:

«Eğer cinsi ilişki ve sevgide adaletsizlikten korkarsanız dörtten üçe, üçten ikiye, ikiden bire ininiz.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Süddi'den rivâyet ettiler:

«Sağ elinizin mülk edindiği'nden maksad, cariyelerdir.»

İbn-ul-Munzir, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

İnsanlar, cariyeler hususunda aded belirtmeksizin gidebilirlerdi. Yani bir kişinin yanında yüz cariye olabilirdi. Sonra Cenab-ı Hak, kadını annesiyle beraber, aba ve ecdadın nikâh ettiği kadınları, evlâtların nikâh ettiği kadınları, iki kızkardeşini bir araya toplamayı, süt kardeşlerini bir araya getirmeyi, süt anne ile evlenmeyi, evli kadınla ikinci kez evlenmeyi haram kıldı. Allah, bunu hem hür kadın için hem de cariye için haram kıldı.»

İbn ul Munzir, İbn Ebi Hatım ve İbn Hibban, Âişe validemizden rivâyet ederler:

Ayetteki «ENLÂ TEÛLU» zulüm etmemenize daha yakındır demektir.

Said bin Mansur ve İbn Ebi Şeybe İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«En La Taulü» meyletmemeniz mânâsınadır.»

İbn Ebi Hatım, Zeyd bin Eslem'den rivâyet etti:

«Bunun mânâsı; nafakasıyla muhatab olduğunuz kimselerin çoğalmamasına en yakın yoldur» demektir.

İbn Ebi Hatım, Süfyan bin Uyeyne'den rivâyet etti:

«Âyetteki «en la taulû»'nun mânâsı: fakir olmamanıza daha yakın ve daha doğru yoldur demektir.»

MEHRİN EHEMMİYETİ, BAŞLIĞIN HARAMLILIĞI

«(4) Kadınlara nikâh bedellerini, (mehirlerini) **müşkülât çıkarmaksızın isteyerek veriniz. .»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Said bin Mansur ve İbn Cerir, Ebu Salih'ten rivâyet ettiler:

Kişi, (kadının velisi) herhangi bir kadını evlendirdiği zaman, mehrini alırdı. Kadının haberi olmadan o mehri yerdi. Cenab-ı Hak böyle yapmayı onlara yasakladı ve **«kadınların nikâh bedellerini,** (mehirlerini) **müşkülât çıkarmaksızın isteyerek veriniz»** âyetini indirdi..

İbn Cerir, El Hadramî'den rivâyet etti:

«Halk kızkardeşlerini değiş tokuş yaparlardı. İyi bir mehir vermezlerdi. Bunun için Cenab-ı Hak **«Kadınlara nikâh bedellerini,** (mehirlerini) **müşkülat çıkarmaksızın isteyerek veriniz»** âyetini indirdi.»

Âişe valîdemiz «NİHLE» vacib demektir, dedi.

İbn Cerir, İbn Cüreyç'ten rivâyet etti:

«Nihle», belirtilmiş bir farz demektir, dedi.

İbn Cerir, İbn Zeyd'den:

«Nihle», Arap kelâmında vacib demektir. Yani Cenab-ı Hak, onları, ancak vacib olan bir mehir ile nikâh ediniz, der. Binaenaleyh hiç bir kimse için peygamberden sonra vacib olan bir Mehir olmadan herhangi bir kadını nikâh etmek yetkisi yoktur.» diye rivâyet edildi..

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den rivâyet ettiler: **«NİHLE» farz mânâsınadır.»**

Ahmed, Cabir bin Abdullah'tan rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü buyurdu: **«Eğer bir kişi bir kadına iki avuç dolusu yemeği mehir olarak verirse, o kadın onun için helâl olur.»**

İbn Ebi Şeybe, İbn Ebi Lebibe'den, o da dedesinden rivâyet etti:

Allah'ın Resûlü: **«Bir tek dirhem ile bir kadının nefsini nikâh kıymak suretiyle kendisine helâl eden bir kimseye, o kadın helâldir»** dedi. Yani mehrin azlığına hudud yoktur. Fakat on dirhemden aşağı düşmesinin mekruh olduğu fıkıh kitablarında kaydedilmektedir. Fazlası-

nın hududu çizilmemiştir. Anlaşmaya bırakılmıştır. Ancak aşırılık her yerde olduğu gibi Mehirde de mekruhtur..

İbn Ebi Şeybe, Amr bin Rebi'den rivâyet etti:

«Bir kişi bir kadına mehir olarak bir çift nalın verdi ve Resûlü Ekrem de bu nikâhı geçerli saydı.»

İbn Ebi Şeybe, Zeyd bin Esleme'den rivâyet etti:

«Kim ki, kadının mehrini yürütmek niyetinde olduğu halde kadını nikâh ederse o, kıyâmet gününde Allah katında zâni sayılır.»

İbn Ebi Şeybe Ümmü Seleme'den rivâyet etti:

«Dediler; bir kadının mehrinden ve çalışan bir işçinin ücretinden daha şiddetli bir hak yoktur.»

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Said bin Cübeyr'den rivâyet ettiler:

«(4) Eğer onlar mehirlerinden bir kısmını kendiliklerinden size bağışlar iseler, onu, âfiyetle ve yumuşaklıkla yeyiniz» âyeti kocalar hususunda nazil olmuştur. Yani kadın, mehrini kocasına bu şekilde bağışlayabilir.

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, Ali bin Talha tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet eder:

Bu âyet; kadına zarar vermeksizin ve herhangi bir hile de ortada olmaksızın kadın kendiliğinden mehrini bağışlarsa, o mehir kocası için helâl olur ve yiyebilir hükmünü getirdi..

İbn Cerir, Hadrami'den rivâyet ediyor:

Bazı kimseler hanımlarına vermiş oldukları mehir hususunda herhangi bir şeyi geri kabul edip yemekten kaçındıkları gibi, bunu günah da sayarlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Eğer onlar mehirlerinden bir kısmını kendiliklerinden size bağışlar iseler, onu âfiyetle ve yumuşaklıkla yeyiniz»** buyurdu.

SEFİHLER TASARRUFDAN MENEDİLİR

«(5) Sakın ha, beyinsizlere, Allah'ın sizin için geçim kaynağı olarak verdiği mallarınızı vermeyiniz. Ancak onlara o mallardan yediriniz ve giydiriniz. Onlara güzel söz söyleyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

Ali bin Ebi Talha, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Allah'ın sana geçim kaynağı yaptığı bir şeye (mala) **kastedip onu hanımına veya kızına verme. Sonra onların eline dikip bakma. Malını elinde tut. Artışını sağlayacak yollara başvur. Onların yiyeceklerini giyeceklerini veren sen ol.»**

İbn Cerir, Ebu Musa tarikıyla rivâyet ediyor:

«Üç sınıf vardır ki, Allah onların dualarını kabul etmez:

1 — O kişi ki, kötü ahlâklı hanımı vardır, onu boşamıyor.

2 — O kişi ki, malını bir sefihe vermiştir. Oysa Cenab-ı Hak, «Sakın ha, mallarınızı sefihlere vermeyiniz» buyurmuştur.

3 — O kişi ki, başka bir kişinin üzerinde alacağı vardır, onun alınması için ona varmıyor.»

Mücahid, **«Onlara güzel söz söyleyiniz»** cümlesinin yorumunda şunu söylemiştir: Yani iyilik ve silayı rahim hususunda söyleyiniz. Bu âyeti kerîme aile efradına ihsan etmeyi, fiilen hacr altında olanlara giydirmeyi ve yedirmeyi, güzel söz söylemeyi ve güzel ahlâka onları alıştırmayı emreden bir âyeti celîledir.

YETİMLERE MALLARI NE ZAMAN TESLİM EDİLİR

«(6) Yetimler evlenme çağına varıncaya kadar onları deneyiniz. Eğer onlarda doğruluk görürseniz onlara mallarını veriniz. Yetimlerin mallarını büyüdüğünde elinizden alır korkusuyla israf ederek acelece yemeyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

İbn Abbas, Mücahid, Hasan, Süddi, Mukatil, **«Onları deneyiniz»** «Nikâh», (erginlik) çağına vardıklarında mallarını onlara teslim ediniz.» dediler. Alimlerden bir gurup, nikâhtan maksad, baliğliktir, dediler.

Baliğlik, erkeklerde bazan rüyalarla (yani rüya görür, menisi akar) şeklinde sabit olur. Bazan da sinn (yaşlılık) ile sabit olur.

Ebu Dâvud, Hz. Ali'den rivâyet ediyor:

Allah Resûlü'nden dinledim, **«Hilim** (buluğ) **çağına vardıktan sonra, artık yetimlik hükmü kalkar.»**

Başka bir hadiste Hz. Aişe'den, başka sahabelerden ve Allah'ın Resûlü'nden gelmiştir:

«Kalem (mesuliyet) **üç sınıftan kaldırılmıştır: a) Halimlik çağına gelmiyen veya onbeş seneyi ikmal etmiyen çocuktan. b) Uykuda oldukça uyuyandan. c) İyileşinceye kadar mecnundan.»**

Bu hükmü, sahihaynda sabit olan hadisten, almışlardır ve hadisi İbn Ömer rivâyet ediyor:

«Küçükken (ondört yaşında iken) beni Peygamber'e arzettiler. Benim savaşa katılmama izin vermedi. Hendek günü ben Peygamber'e kendimi tekrar gösterdim. Onbeş yaşında idim. Savaşa katılmama cevaz verildi.»

Bu hadis, Ömer bin Abdulaziz'in kulağına vardığında şunları söyledi:

İşte küçük ile büyük arasındaki fark budur.

Tenasül uzvu etrafında biten sert tüyler hususunda ihtilâf edilmiştir: Acaba bu, bülûğa delâlet eder mi etmez mi? Burada üç görüş belirtilmiştir. Üçüncü görüş, müslüman çocuklarla zimmi çocuklar arasında fark getiriyor. Müslümanlarda buluğa delâlet etmez. Çünkü onlar belki kazıtmak suretiyle bir takım işlemler yaparak bunun acelece bitmesine sebeb olmuşlardır. Zimmi çocukları ise, böyle bir işleme girişemezler. Çünkü o bittiği takdirde onların üzerine haraç yükletilir. Sahih şudur ki; o tüylerin bitimi bütün çocuklar hakkında bülûğun alâmetidir. Çünkü bu tabii bir emirdir, burada bütün insanlar eşittirler. Bir takım işlemler yapmak suretiyle bitirmenin ihtimali ise, uzaktır. Sonra İmam Ahmed'in Atiyye el Kurezi'den rivâyet ettiği hadis de buna delâlet ediyor. Atiye:

— Beni Kureyza kabilesinin gününde biz, Peygambere arzolunduk. Buyurdular:

«Tenasül uzvunun etrafındaki tüyleri bitmişe bakınız. Tüyü biten öldürüldü, bitmeyen öldürülmedi. Ben tüyü bitmeyenlerdendim, benim yolum tahliye edildi. (Yani öldürülmedim).»

Sünen-i Erbaa sahibleri de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir. Tirmizi, hadis hasen ve sahihtir, demiştir. Bunun böyle olmasının nedeni şudur: Muaz oğlu Saad, ihanet eden Beni Kureyza hakkında: **«Savaşanlar öldürülsün, çocuklar esir edilsin»** hükmünü verdi. Peygamber tatbik ettirdi. (1)

Ebu Ubeyde dedi ki:

Bize İbn Atiyye İsmail bin Ümeyye'den, o da Muhammed bin Yahya bin Hibban'dan, o da Hz. Ömer'in icraatını rivâyet ederek dedi:

— Bir çocuk, şiirinde bir cariyeye zina isnad etti. Yani «onunla zina ettim» şeklinde şiir söyledi. Hz. Ömer **«Ona bakınız. Tüyleri bitmiş mi»** dedi. Baktılar, tenasül uzvunun etrafındaki tüyler bitmemişti. Böylece ondan had düştü.

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

Yetimlerin denemesi, onların akıllarını tecrübe etmektir. **«Eğer onlardan doğruluk görürseniz»** yani aklen ve fiilen yetişmiş olduklarını görürseniz **«mallarını veriniz.»**

İbn Ebi Hatım, Mukatil'den rivâyet etti:

«Yetimleri denemek hitabına mazhar olanlar onların velileri ve vâsileridir...»

İbn Ebi Hatım, Muhammed bin Kays'tan rivâyet etti:

Nikâha varmaktan maksad onbeş yaşa varmasıdır.»

İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet etti:

Ayetteki «RÜŞD» den maksad, dinde salih olmak ve malını koruyabilmek demektir.

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr'den rivâyet etti:

«(Eğer onlarda bir RÜŞD görürseniz) yani dinde selah ve mallarda koruma görürseniz, demektir» dedi.

Abd bin Humeyd, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Yetim, rüya görmek suretiyle, akılla, vekârla erginlik çağına vardığında onun malı ona teslim edilir.»

---

(1) Beni-Kureyze yhudileri de Hz. Peygamberde Sad bin Muaz'ın hakemliğini kabul etmişlerdi. Bunun üzerine verdiği hüküm tatbik edildi.

VELİSİ YETİMİN MALINDAN NE KADAR YİYEBİLİR

İbn Cerir, Hasan'dan rivâyet ediyor:

«İsraf ve acelece onların mallarını yemeyiniz» âyetinden maksad, onların mallarında israf etmeyiniz ve acelece yiyerek tüketmeyiniz.

İbn Hatım, Said bin Cübeyr'den:

İsraf'tan maksad, haksız yere yemektir. BİDAR (acele) den maksad, onlar büyüyüp erginlik çağına gelir, benim elimden malını alır korkusuyla yemek demektir.

Buhari, Âişe validemizden rivâyet ediyor:

Bu âyet yetimin velisi hakkında nazil olmuştur. Velilerden kim ki, zengin ise, iffete bürünsün, yetimin malından yemesin. Kim ki, fakir ise, normal bir şekilde, yapmış olduğu hizmet oranında onun malından yesin.

Abd bin Humeyd, ve Nuhas (Nasih)inde Maksam'ın tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyorlar:

Hangi veli zengin ise, iffete bürünüp yetimin malından yemesin. Kim ki fakir ise, normal yoldan çalışması karşısında onun malından yesin. Yani yetimin malını yememek için kendisine bir ücret tayin edip de ondan yesin.

İbn-ul-Munzir, Ebi Yahya tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir:

«(Kim ki, zengin ise, o, taaffüf eylesin) âyetinden maksad, malıyla iktifa edip de yetimin malına el uzatmasın, demektir.»

İbn Cerir, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Kim ki fakir ise maruf ile yesin» âyetinden maksad, borç olarak yesin, demektir.»

İbn Cerir, ve İbn Ebi Hatım, Ali bin Talha tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Kim ki fakir ise maruf ile yesin.» Yani borçlansın da ondan yesin.

Abd bin Humeyd ve Beyhâki, Said bin Cübeyr tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«Yetimin velişi, eğer zengin ise, iffete bürünsün. Eğer fakir ise, ye-

time aid olan sütün fazlasından ve yeteceği kadar malından alır, onu aşamaz. Setr-i avret edecek kadar elbise alır. Eğer zengin olursa, bilahere bunları geri verir. Eğer fakir ise, bunlar onun için helâldir.»

İbn Cerir, İbn Abbas'tan âyetin tefsirinde şunları rivâyet ediyor:

«Eğer yetimin velisi zengin ise, yetimin malından yemesi, helâl olmaz. Eğer fakir ise, onun malından, borç olarak alsın. Zengin olduğu zaman, geri versin. İşte maruf yolda yemesi bu demektir.»

Abdurrezzak ve Said bin Mansur bir kaç yoldan Hz. Ömer'den rivâyet ediyorlar:

«Ben, nefsimi, Allah malını (Hazine malı) hususunda, yetimin velisinin yerine koydum. Eğer zengin isem, isti'faf edip ondan yemiyorum. Eğer muhtaç isem, maruf yoldan o maldan alır, yerim. Eğer bilahere zengin olursam bunu geri veririm.»

İbn ul Munzir ve Tabarani, İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«Fakir, yetimin velisi ve vasisi olduğu takdirde hizmeti oranında israf etmeksizin onun malından yiyebilir.»

Malik ve Said bin Mansur, Kasım bin Muhammed tarikıyla rivâyet ettiler:

Bir kişi, İbn Abbas'a gelerek şöyle dedi: **«Benim himayemde yetimler vardır. Onların develeri vardır. O develerin sütünden ne kadarı bana helâldir?»** diye sordu. İbn Abbas:

«Eğer o develerin kaybını arıyorsan, uyuzunu tedavi ediyorsan, onların su yalaklarını siliyorsan, onlar için çalışıyorsan nesline zarar vermeksizin ve sağmakta aşırı gitmeksizin onun sütünden iç» buyurdu.

İmam Ahmed, Ebu Davud, Nesei ve İbn Mâce, İbn Ömer'den rivâyet ettiler.

Bir kişi, Allah Resûlü'nden sordu:

— **Benim malım yok. Bir yetimim vardır.** (Malının ne kadarını yeyebilirim?)

Cenab-ı Peygamber:

«Yetiminin malından israf etmeksizin ye. Onun malından bir servet edinmeksizin, onun malıyla kendi malını korumaksızın ye.» dedi.

VELİSİ YETİMİ YARARI İÇİN DÖVEBİLİR

İbn Hibban, Cabir'den rivâyet ediyor:

«Bir kişi: **Ey Allah'ın Resûlü, himayemdeki yetimimi neyle döveyim?»**

Cenab-ı Peygamber:

«Çocuğunu neyle döversen onunla vurabilirsin. Onun malıyla kendi malını koruma. Ve onun malından bir servet edinmeğe kalkışma.»

Abdurrezzak, Hasan el Arenî tarikıyla rivâyet ediyor:

Bir kişi: **«Ey Allah'ın Resûlü, yetimime** (terbiye için) **neyle vurayım?»** diye sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Çocuğuna neyle vurursan onunla» buyurdu. Kişi:

«Onun malından arada sırada yerim» dedi. Cenab-ı Peygamber:

«Maruf yolda yiyebilirsin. Ancak mal yönünden bir servet edinmeksizin, malını onun malıyla korumaksızın şartı vardır» buyurdu.

Abd bin Humeyd ve İbn Cerir, Katade'den bu âyet hakkında şunları rivâyet ettiler:

Bize denildi ki, Sabit bin Veddea'nın amcası Ensar'dan bir kişi idi. Sabit de onun yanında yetimdi. Peygambere gelip:

«Benim yeğenim yetimdir, himayemdedir. Onun malından bana ne helâldir?» sordu. Cenab-ı Peygamber:

«Malını onun malıyla korumaksızın, onun malından servet edinmeksizin maruf yoldan onun malından yiyebilirsin» buyurdu.

Ravi der ki: «Yetimin hurmalığı olurdu. Velisi onu ıslah etmek için çalışır ve sulardı. Onun meyvesinden yerdi. Yetimin koyunları ve sığırları olurdu. Velisi, onları ıslâh eder, nafakalarıyla uğraşır, onları tedavi ederdi. Onların tüylerinden, nesillerinden ve sütlerinden (yan gelirlerinden) istifade ederdi. Malın boynuna, (esasına) gelince, veliler onu yiyip tüketemezdiler.»

İbn ul Munzir, Ata'dan rivâyet etti:

Beş şey vardır ki, Allah'ın kitabında, ruhsattırlar. Azimet değildir-

ler. (Onlardan birisi) **«Kim ki, fakir ise maruf yoluyla yetimin malından yesin.»** âyetidir. Bu âyetin meâli: «İsterse yer, isterse yemez. (Yani bu emir ruhsattır, azimet değildir)..»

Ebu Dâvud ve İbn ul Munzir, Ata tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Kim ki, fakir ise marufla yesin» âyetini, **«şüphesiz yetimlerin malını zulmen yiyenler»** âyeti neshetmiştir.

Ebu Davud, (Nasih)inde Dahhak'tan benzerini rivâyet etmiştir:

İbn Ebi Hatım, İbn Ebi Zennad'dan bu âyet hakkında şunu rivâyet ediyor:

«Ebu Zennad, bu âyet, bedeviler ve benzerleri hakkında nazil olmuştur, diyordu.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, El Ufi tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«(6) Yetimlere mallarını verdiğiniz zaman bu hususta şahid tutunuz» âyeti, yetime malı teslim edildiği zaman şahidle verilmeyi gerektiriyor.»

İbn Ebi Hatım, Said bin Cübeyr'den rivâyet etti:

Cenab-ı Hak bu âyette vasilere **«yetimler, hilim** (buluğ) **çağına vardıklarında ve siz de onların mallarını kendilerine teslim ettiğinizde, mallarını şahidlerin huzurunda teslim ediniz. Hesablayıcı olarak Allah kâfidir»** buyuruyor. (Yani Allah'tan daha üstün bir şahid yoktur, sizinle onların aralarında...)

İbn Cerir, Süddi'den rivâyet etti:

«Hesab yönünden Allah kâfidir» âyetinden maksad, şahid olarak Allah kâfidir demektir. Bu esere göre, şahid tutmak bir formalitedir. İki tarafdan hainlik yapanı şahidler olmasa da Allah bilir. Çünkü her şeyi görmektedir.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ
نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ
نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾
وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا
خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾
إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ
وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا
مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ
وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ
يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُ
إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ
آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ
نَفْعًا ۚ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

(7) Ana, baba ve yakınların bıraktıkları terekeden erkeklerin hissesi vardır. Ana, baba ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da pay vardır. O terekenin az veya çoğundan bu, farz kılınmış bir paydır.

(8) Taksimde akraba, yetim, fakirler bulunurlarsa, terekeden onlara da birşeyler veriniz. Ve onlara güzel söz söyleyiniz.

(9) Arkalarında iş yapmaz ve aciz çocuklar bırakıp o çocuklardan ötürü korkanlar haksızlık yapmaktan korksunlar. Allah(ın azabın)dan sakınsınlar ve dürüst söz söylesinler.

(10) Şüphesiz ki, yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler, karınlarına ancak yiyerek ateş doldururlar. Ve gelecekte alevli bir ateşe girerler.

(11) Allah evlâtlarınız hakkında, erkeklerine, iki dişinin payı kadar pay vermenizi tavsiye eder. Eğer kız çocuklarınız ikiden fazlaysa terekenin üçte ikisi onlarındır. Eğer bir tane ise, ona yarısı düşer. Ölenin ana ve babadan herbirine, eğer çocuğu var ise, terekenin altıda biri vardır. Eğer ölenin öz çocuğu yoksa, ana ve babası mirasçısı olursa, annesine üçte bir vardır. (Geri kalan da babanındır.) Eğer ölenin kardeşleri varsa, terekenin altıda biri annesinindir. Bu taksimat, ölünün yaptığı vasiyetten ve öz borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınızdan ve evlâtlarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilmezsiniz. Bu taksim biçimi, Allah'dan farz kılınmıştır (tesbit edilmiştir.) Şüphesiz ki, Allah hem bilendir, hem hikmet sahibidir.

TEFSİR

(7) Ayeti Celîlede vâris ilân edilen akrabalardan maksat, akrabalık bağı miras düşecek derecede yakın olan kimselerdir.

Terekenin azında da çoğunda da Allah tarafından belirtilen vâris **payları vardır. Ve bu paylar kesindir; onlara behemahal verilmelidir.** Vâris olan zat payından vazgeçse bile, hakkı sâkıt olmaz.

Rivâyete göre Ensarlı Samit oğlu Evs, vefat edince arkasında hanımı «Ümmü Kuhha» ile üç kızı kaldı. Amcazadeleri Suveyd ile Arfata veya Kutade ile Arfece bütün mallarını alıp cahiliyyet döneminde olduğu gibi kadınlarını mirastan mahrum ettiler. Çünki daha önceki âdetler, kadınlar ve çocuklara miras vermezdi. Miras ancak savaşan ve düşmandan koruyana verilirdi.

Bunun üzerine «Ümmü Kuhha» Cenab-ı Peygamber'e «el-Fetih» mescidine varıp şikâyette bulundu. Rasûlüllah, **«Evine git! Bakalım Allah bu hususda ne emir gönderir.»** buyurdu. Bundan sonra bahsi geçen Âyet nâzil oldu. Rasûlüllah mirası alan iki kişiyi huzuruna çağırıp, **«Sakın Evs'in malını sağa, sola dağıtmayınız. Cenab-ı Hak bu kadınlara mirasda pay koydu. Fakat onlara ne kadar düşer diye beyan etmedi. Fakat beyan edinceye kadar bekletiniz.»** buyurdu. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Allah size vasiyyet eder ki...»** Âyetini gönderdi. Rasûlüllah malın sekizde birini ölünün hanımı olan «Ümmü-Kuhha»ya verdi. Kızlara ise, terekenin üçte ikisini verdi. Gerisi amcasının iki oğluna kaldı.

Bu Âyeti Celîle, cevabın sual vaktinden sonra verilmesinin caiz olduğuna delildir. Dinin rükünlerinden biri olan bu âyet, ana âyetlerden biridir. Zira FERAİZ'in kıymeti büyüktür. Hatta ilmin üçte biri veya yarısıdır denilmiştir.

Rivâyetlerde vardır ki: **«Halkın kalbinden ilk sökülecek ilim feraiz ilmidir!»** Zira Ebu-Hüreyre (R.A.) den «Dare Kütnî»nin rivâyet ettiği bir Hadîsde, **«Feraizi hem öğreniniz hem öğretiniz. Zira Feraiz, ilmin yarısıdır. İlk unutulacak ilim Feraiz ilmi olduğu gibi, ümmetimden kaldırılacak ilk şey de odur!..»** buyrulmuştur.

Abdullah bin Mes'ud yoluyle gelen bir Hadîs de: **«Kur'an'ı öğreniniz ve halka öğretiniz. Feraiz öğreniniz ve halka öğretiniz. İlmi öğreniniz ve halka öğretiniz. Zira ben de ölüme mahkûm bir kimseyim. İlim de ileride kalkacaktır. Fitne belirecektir. Hatta iki kişi bir farzda ihtilâf ettiklerinde aralarındaki ihtilâf noktasını açıklayacak bir ilim sahibini bulamıyacaklardır.»** şeklindedir. (Bak: Keşful-Hafa «TA» harfi.)

Ebu-Davud ve Darekütnî'nin Abdullah b. Âmr b. As'dan rivâyet ettikleri bir Hadîs de de: **«İlim üç şeydir. Ondan ötesi fazladır. Bunlar da: Mühkem bir Âyet veya kaim bir sünnet veyahud adaletli bir fârizedir.»** buyurulmuştur.

El-Hitabî Ebu-Süleyman, **«Muhkem Âyetten maksad, Allah'ın Kitabıdır. Muhkem olmasından maksad, mensuh olmayan Âyetlerdir. Zira mensuhla amel edilmez. Meselâ: «Dinde zorlama yoktur!»** Âyetinin mensuh olduğu kabul ve sabit olduğu takdirde —ki, en belirgin görüş de budur— ifadesinin aksine amel edilir. Zira nâsih olan Âyetle amel edilir, mensuhla değil. Sünneti kaime'den maksad, Rasûlüllah'dan gelen sünnetlerdir ki, bunlar da istilahı hadîsde belirtildiği şekilde sabit olan hadîslerdir.

Adaletli bir farize'den maksat, Allah Kitabında ve Resûlüllah'ın sünnetinde belirtilen paylar şeklinde yapılan taksimdir.» demiştir. Bu takdirde «adaletli» kelimesi taksimatta âdil davranmaktan gelir. Veyahut da, adaletli bir fârizeden maksat, Kur'an ve sünnetten çıkartılmış ve mânâlarından istinbat edilmiş bir taksimat demektir. Bu takdirde, «Nass» yoluyla Kur'an ve Sünnetten alınan paylara muadil, denk ve eşit demek oluyor.

YETİMLERİN MALINI YİYENLER

(10) **«Şüphesiz ki, yetimlerin mallarını zulüm yoluyle yiyenler...»**

Bu Âyet, Gatafanlı Zeyd oğlu Mursad hakkında nâzil oldu.

Küçük yaşlı yeğeninin malına baktı. Fakat yiyip bitirdi.

Ebu-Said el-Hudrî'nin tarikiyle gelen bir Hadîsde **«Resûlüllah'ın (S.A.V.), «İsrâ gecesinde, bir kavim gördüm. Develerin dudakları gibi,**

dudakları vardı. Bâzı melekler tayin edilmişti. Dudaklarından tutup ağızlarına ateşten taşlar koyuyor, dübürlerinden o taşlar çıkıyordu. Sordum: Ey Cebrail! Bunlar kimlerdir? Cebrail: Dünyada yetimlerin mallarını haksız yere yiyenlerdir.» dediği rivâyet olunmuştur.

Kur'an ve Hadîs, yetimlerin mallarını haksız yere yemenin büyük günâhlardan olduğuna delâlet ederler!

Bu Âyeti Celîle «VAİD» Âyetlerindendir. Bu Âyet, günâh ile insan küfre girer diyenlere delil olamaz. Zira Sünnet ehlinin inancına göre **Bu ilâhî hüküm, ancak bir gurup asîler hakkında geçerlidir. Onlar Cehenneme girip yandıktan sonra ölürler. (Cezalarının bitiminde dirilip çıkarlar.) Amma Cehennem'in esas ehli olan kâfirler ise, onlar ne ölürler ne de dirilirler.**

Ehli-Sünnetin bu görüşü, Kur'an ile Sünnetin arasını bulmaktır. Tâ ki, bu iki kaynakta bulunan haber, verildiği şeklin tersine olmasın.

Ehli Sünnet devamla: **«Cehennem azabı Allah'ın meşietiyle bazı asîlerden sakıt olur. Zira Kur'an** «Şüphesiz Allah kendisine ortak koşmayı kabul etmez. Fakat şirkten başkasını dilediği kimseler için af eder!» **buyurmaktadır.»** demişlerdir.

İmam-ı Müslim, «Sahih»inde Ebu-Said el-Hudrî tarikiyle şu hadîsi rivâyet etmiştir: **«Cehennemin esas ehline gelince, onlar cehennemde ne ölür ve ne de dirilirler. Fakat günâhlarından ötürü ateşe yakalanan bazı kimseler ise, Allah onları öldürür. Öyle ki kömür olurlar. O zaman onların hakkında şefaat etme izni çıkar. Bu esnada onlar cemaat halinde getirilirler. Cennetin ırmaklarına atılırlar. Sonra «Ey cennetliler! Onlara bakınız ve feyiz veriniz» denir. Selin getirdiği çer-çöpün içinde tanenin bittiği gibi biterler.»** Bu esnada bir zat, **«Sanki Resûlüllah bunları söylerken çöldeymiş gibiydi»** demiştir.

«Taksimde akraba, yetim ve fakirler bulunurlarsa...»

Bu Âyette, dört mesele vardır: a) Varis olmayanlar, terekenin taksimatında bulunursa, ya akraba veya yetim veyahut da fakirlerden olursa, mahrum edilmemeli ve onlara terekeden bir şeyler ikram edilmelidir. Tabiî ki, tereke malı çoksa, bu yapılır. Eğer mal parçalanmayı kabul etmiyecek derecede az veya akar ise, onlardan bir şey verilme-

mesi için özür dilensin. Fakat azdan verilirse, ecri pek büyük olur. Nitekim Hadîsde, «**Bir dirhem yüz bin dirhemi geçmiştir.**» buyrulmuştur.

İbni-Abbas, Urve bin Zübeyr ve başka sahabelere göre; Âyet muhkem Âyetlerdendir. Nesholunmamıştır. Ebu-Musa el-Eş'arî böyle yapmayı valisi bulunduğu «Kûfe»de emrederdi.

İbni-Abbas'dan gelen diğer bir rivâyete göre, «**Allah, size çocuklarınız hakkında vasiyet eder ki, erkeğe iki kız çocuğun payı kadar pay veriniz...**» Âyeti Celîlesi, bahsi geçen bu Âyeti neshetmiştir. Said bin Müseyyeb, «Bahsi geçen Âyet, hem miras hem de vasiyet Âyetleriyle neshedilmiştir» demiştir. Aynı zamanda Ebu-Malik, İkrime ve Ed-Dahhak da bahsi geçen Âyetin nesh edildiğini savundular. Fakat Âyetin nesh olunmadığını savunan taraf daha kuvvetlidir. Zira varislerin paylarına müstahak olmalarını açıkladığı gibi; terekede payları bulunmadığı halde orada bulunanlara da birşey vermek suretiyle ortak etmelerinin müstahap olduğunu da açıklar. İbni-Cebîr: «**Bu Âyeti, halk zayi etti!**» dedi. Hasan-ı Basrî: «**Fakat halk cimrileşti!**» dedi. Buharîde İbni-Abbas'dan rivâyet ederek: «**Bu Âyeti Celîle muhkemdir, neshedilmemiştir!**» denilmiştir.

Bir diğer rivâyette ise, «**Halk şu âyetin neshedildiğini sanırlar (!) Allah'a yemin ederim ki, bu âyet neshedilmemiştir. Fakat halkın tatbikatında gevşeklik gösterdiği âyetlerdendir.**» denilmiştir. Bu âyette, bahsedilen yakınlar iki kısımdır. Biri vâris olan yakındır. Buna miras rızık olarak verilir. Diğeri vâris olmayan yakındır. İşte buna iyi söz söylenir, «Kusura bakma sana verecek yetkim yoktur.» denir.

Ayetteki «Emir» hayrı işlemeye teşvik ve terğip eder ve mendup bir emirdir. Farz değildir. Zira farzı ifade eden bir emir olsa, terekedeki istihkak bir taraf için belli olduğu halde öbür taraf için meçhul olurdu. Böyle olması ise hikmete ters düşerdi. Münazaa ve münakaşaya yol açardı.

b) Vâris küçükse, velisinin hazır bulunanlara, «**Benim bir şeyim yoktur. Bu mal yetimindir. Bâliğ olduğunda sizin hakkınızı ona bildireceğim!**» demesi normal bir sözdür. Eğer ölen zat, uzak akrabaya bir

şey vasiyet etmemişse, durum budur. Aksi takdirde malın üçte biri kadarına baliğ olan vasiyet yerine getirilir ve geçerlidir.

c) «MİNHU» daki zamir kısmet manâsına racidir. Çünkü kısmetin mânâsı mal ve miras demektir. Lâfzına raci değildir. Zira «KISMET»in lâfzı, müennes (dişi) dir. «MİNHU» zamiri ise müzekker (erkek) zamiridir. Nitekim aynı tarzda **«Mazlûmun bedduasından kaçın. Zira o beddua ile Allah arasında perde yoktur!.»** Hadîsinde de zamirin mercii zümnen geçmiştir. Buradaki «MİNHU» zamiri de «DÂVET» kelimesine değil manâsına racidir.

Yine Tarık oğlu Süveyd el Cu'fî Rasûlüllah'dan şarab (içki) in durumunu sorduğunda, **«O, devâ değil, hastalıktır!»** dedi. Ve «İNNEHU» zamiri şarabın lâfzına değil mânâsına gönderilmiş oldu.

d) **«Onlara güzel (normal) bir söz söyleyiniz!»** Said bin Cebîr: «Bunun mânâsı onlara: «Bu malı alınız. Allah size mübarek kılsın.» demektir.» demiştir.

Bâzı görüşlere göre, **«Onlara rızıklarını vermekle beraber, bundan daha fazlasını vermeyi isterdim deyiniz.»** demektir.

TEFSİR-İ Bİ'L ME'SÛR (RİVAYET TEFSİRİ)

(Hadislerle ve Sahabeden Nakledilen Rivayetlerle Yapılan Tefsir)

«(7) Ana baba ve yakınların bıraktıkları terekeden erkeklerin hissesi vardır. Ana baba ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da pay vardır...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Said bin Cübeyr ve Katade derler ki:

Müşrikler, malı büyük erkek çocuklara verirlerdi, kadınlara ve çocuklara hiç bir payı vermiyorlardı. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi. Yani varisler terekenin aslında Allah'ın hükmünce eşittirler. Verasetin esasında pay sahibidirler. Cenab-ı Hakkın her birisi için takdir buyurduğu pay nisbetinde, ölüye yakınlık veya eşlik veya velilik oranında aralarında bulunan fark varsa da, terekenin aslında eşittirler.

İbn Merduveyh, İbn Herasa tarikıyle Süfyan-ı Servi'den, Abdullah bin Muhammed bin Akil'den, Cabir'den rivâyet ederler:

Ümmü Kuhhe, Allah'ın Resûlü'ne gelip:

«Ey Allah'ın Resûlü, benim iki kızım vardır. Babaları vefat etti. Ve onların hiçbir şeyi kalmadı. (Yani terekeden onlara hiçbir şey verilmedi)» dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi.

Ebu Şeyh, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

Cahiliyyet ehli, kızlara ve küçük erkek çocuklara terekeden birşey vermiyorlardı. Erkek çocuklar baliğ oluncaya kadar, mirastan mahrum kalıyorlardı. Bu meyanda Ensardan Evs bin Samit adlı bir zat vefat etti. Geride iki kız, bir küçük oğlan bıraktı. Amcaoğulları gelip asebesi olmak hasebiyle mirasın tamamını aldılar. Çocukların annesi, amcaoğullarına, **«iki kızımla evleniniz»** dedi. Kızların güzelliği az olduğundan amca oğulları kızlarla evlenme teklifini reddettiler. Kadın, Allah'ın Resûlü'ne vardı ve:

«Ey Allah'ın Resûlü, Evs vefat etti. Küçük bir oğlan ile iki kız geride bıraktı. Amcaoğulları olan Halid ile Arfat'a gelip terekenin tamamını aldılar. Onlara, iki kızla evleniniz, dedim. Onu da yapmadılar. Ne buyurulur?»

Bunun üzerine Allah'ın Resûlü, **«Ne diyeceğimi bilmiyorum»** dedi. İşte o esnada meseleyi açıklığa kavuşturmak için bu âyeti celîle nazil oldu. Cenab-ı Peygamber Halid ile Arfete'ye haber gönderdi:

«Sakın terekeden bir şeyi kıpırdatmayınız. Çünkü benim üzerimde bu hususta bir şey indi. Bana haber verildi ki, erkek çocuklara da kızlara da, terekeden pay vardır» dedi. Bu âyetten sonra: **«Kadınlar hususunda senden fetva sorarlar...»** âyeti sonuna kadar indi. Ondan sonra da: **«Allah evlâtlarınız hususunda size vasiyyet ediyor»** âyeti **«Allah âlim ve halimdir»** cümlesine kadar indi. Böylece Cenab-ı Peygamber terekeyi istedi. Kadına sekizde bir verdi. Geri kalanı da oğlana iki, kızlara birer pay vermek suretiyle taksim etti..

İbn Cerir ve İbn-ul-Munzir, İkrime'den, bu âyet hususunda şunu rivâyet ettiler:

Bu âyet, Ümmü Külsüm binti Ümmü Kuhle (veya Kuhhe)nin Sa'lebe bin Evs ve Süveyd hakkında nazil oldu. Bütün bu zatlar Ensardandılar. Birisi kocası, diğeri çocuğunun amcası idi. Kadın:

«Ey Allah'ın Resûlü, kocam vefat etti. Beni ve kızını geride bırak-

tı. **Onun malından** (terekesinden) **hiçbir şey alamadım»** dedi. Bunun üzerine çocuğun amcası:

«Ey Allah'ın Resûlü, kız ata binmez, bir düşmanı uzaklaştıramaz. Daima ona infak edilir, o hiçbir şey kazanamaz» dedi. Buna cevap olarak Cenab-ı Hak bu âyeti celîleyi indirdi..»

Abd bin Humeyd ve İbn ul Munzir, Dahhak'tan rivâyet ettiler:

«Farzedilmiş bir pay»dan maksad, belli bir pay yani terekeden verilen belli bir pay demektir.

VARİS OLMAYAN AKRABAYA YETİM VE FAKİRLERE TEREKEDEN VERİLEN PAY

«(8) Tereke taksim edilirken akraba, yetim ve fakirler orada bulunurlarsa, terekeden onlara da bir şeyler veriniz ve onlara güzel söz söyleyiniz...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

İbn Kesir bu âyetin yorumunda şunları söylüyor:

— Varis olmayan akrabalar terekenin taksiminde hazır bulunurlarsa, yetim ve miskinler oraya gelirlerse, terekeden onlara bir pay verilsin. Çünkü bu, İslâmın başlangıcında vacib idi. Bazıları da, onlara bir şey vermek müstehabtır demişler. Acaba bu hüküm mensuh mudur değil midir diye iki görüş belirtilmiştir:

a) Buhari, bize Ahmed bin Humeyd, ona Abdullah el Eşcâi, ona Süfyan, ona Şeybani, ona İkrime, ona İbni Abbas, bu âyet hususunda şunları söyledi:

«Bu âyet muhkem bir âyettir. Neshedilmemiştir.»

İbn Cerir, Mücahid tarikıyla rivâyet etti:

«Bu, miras ehlinin boynunda bir vecibedir. Nefisleri buna razı oldukça bunu yapmaları lâzımdır» dedi.

İbn Mesud, Ebu Musa, Abdurrahman bin Ebi Bekir, Ebu'l Aliyye, Şabi ve Hasan Basri'den de böyle rivâyet edilmiştir.

İbn Sirin, Said bin Cübeyr, Menhul, İbrahim Nehai, Ata bin Ebi

Ribah, Zühri ve Yahya bin Yağmur, **«Bunu yapmak vaciptir»** demişlerdir.

İbn Ebi Hatım, İbn Sirin'den rivâyet ediyor:

Ubeyde, bir terekeye sahib olduktan sonra bir koyunun kesilmesini emretti. Bu âyette belirtilenlere o koyunu yedirdi. Ve **«Eğer bu âyeti celile olmasaydı bu koyun benim malımdan olacaktı.** (Yani onlara yedirmezdim)» dedi.

Rivâyete göre: İmam Malik Zühri'den şunu nakletti:

«Urve, Mus'ab'ın malını taksim ettiğinde âyette belirtilen sınıflara da birşeyler verdi.»

Zuhri, bu âyet muhkemdir, dedi. Malik, Abdulkerim'den, o da Mücahid'den rivâyet ediyor:

«Bu âyette belirtilen vacib olan bir haktır. Mirasçılar buna razı oldukça vermeleri lâzımdır.»

Bazı kimseler: **«Eğer ölen onlara vasiyet ederse, onlara terekeden verilir»** dediler.

Abdurrahman, İbn Cüreyç, İbn Ebi Muleyke'den şunları rivâyet ettiler: Ebu Bekir Sıddık'ın oğlu Abdurrahman vefat ettiği zaman, oğlu Abdullah, orada ne kadar fakir, ne kadar akraba varsa babasının mirasından onlara birşeyler verdi. Halası Âişe validemiz de hayatta idi. (Buna rağmen itiraz etmedi.) Onun bu yaptığı İbn Abbas'a nakledildi. İbn Abbas: **«O isabet etmemiştir. Bu âyet bunun için değildir. Bu âyet ancak vasiyyet hususundadır»** dedi. Yani ölen kişi vasiyyet etmiş ise, onlara verilir. Hadisi İbn Ebi Hatım rivâyet etmiştir.

b) Süfyan Servi, Muhammed bin Saib El Kelbi'den, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor: **«Bu âyet, neshedilmiştir.»**

Bu âyeti nesheden: **«Allah size çocuklarınızın alacağı miras hakkında erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder»** âyeti celîlesidir.

El Ûfi, İbn Abbas'tan rivâyet etti:

«Bu âyette belirtilen hüküm, farzlar (yani mirasçıların payı) **inmeden önceki döneme aittir. Cenab-ı Hak bundan sonra farzları indirmiştir. Her hak sahibinin hakkını belirterek vermiştir. Böylece sada-**

ka, vefat eden kişinin belirtmiş olduğu konuya mahsusdur.» Bunları, İbn Merduveyh rivâyet etmiştir.

Esid bin Asım, Said bin Müseyyeb tarikıyla rivâyet etmiştir:

«Bu âyet, payları belirten âyet gelmezden önce neshedildi. Durum şöyle idi, ölen kişinin bırakmış olduğu maldan yetime, fakire ve akrabalara, taksimat anında orada bulundukları takdirde birşey verilirdi. Sonra bu âyeti, miras âyeti neshetti. Böylece Cenab-ı Hak, her hak sahibinin hakkını belirtti. Vasiyet ancak ölmek üzere olan kişinin akrabalarına yapmış olduğu miktarda kaldı.»

Malik, Zühri'den, o Said bin Museyyib'ten rivâyet ediyor:

«Bu âyet, mensuhtur. Nash eden miras ve vasiyyet âyetidir.»

İkrime, Ebu Şa'sa, Kasım bin Muhammed, Ebi Salih, Ebi Malik, Zeyd bin Eslem, Dahhak, Ata, el-Hurasanî, Mukatil bin Hayyan ve Rebia da bu âyetin mensuh olduğunu söylediler. Cumhurun ve dört imamın mezhebi de budur...

İbn Cerir, bu âyet hususunda cidden garib olan bir yorum getirmiştir. Onun hasılı şudur:

«Vasiyet malının taksiminde ölünün yakınları bulunduğu zaman, o' maldan onlara rızık veriniz. Yetimler ve miskinler, vasiyet malının taksiminde bulundukları zaman, onlara da güzel söz söyleyiniz.» Yani yakınlara mal, diğerlerine güzel sözleri veriniz..

İbn Kesir bu ibareyi naklettikten sonra: **«Burada nazar vardır»** dedi. Yani gözden geçirmeye değer. Zira mesnedi kestirilmemektedir.

El Ûfi, İbn Abbas'tan şöyle rivâyet ediyor:

«Taksimden maksad, mirasın taksimidir.»

Bu görüşü, birçok müfessir paylaşmıştır. İbn Cerir'in yukarıdaki yorumuna değil, bu mânâya binaen âyet şunu ifade ediyor: **«Mirasçı olmayan akrabalardan, yetim ve fakirlerden kimseler mirasın taksimi anında hazır bulunurlarsa, onlara da, birşeyler verilsin. Çünkü onlar, pay sahibleri mirası alıp götürdüklerini görünce, canları bunu istiyor. Böylece Cenab-ı Hak, ortanca bir payın da onlara verilmesini ihsan yönünden emretmiştir. Böylece onların kırılmaları bertaraf edilmiş ve gönülleri de alınmış oluyor.»** Nitekim Cenab-ı Hak, başka bir âyette,

«Onun meyvesinden, mahsul verdiği anda yeyiniz ve biçim gününde hakkını veriniz.» (En'am: 141) buyurmuştur.

İhtiyaç sahibleri ve fakirler mallarına muttali olmasın diye mallarını gizlice nakledenleri de Cenab-ı Hak yererek buyurmuş:

«Hatırla o zamanı ki, onlar, sabah vakti (erken) bahçeyi devşireceklerine yemin ettiler.» (Kalem: 17).

ve yine Cenab-ı Hak başka bir âyette:

«Nihayet aralarında fısıldaşarak çıkıp gittiler. Bugün herhangi bir fakir bağınıza girip karşınıza dikilmesin..» (Kalem: 22). **«Böylece Cenab-ı Hak onları helâk etti. O, kâfirler içinde bunun benzerleri vardır.»** (Muhammed: 10).

Binaenaleyh kim ki Cenab-ı Hakkın hakkı olan bir şeyi inkâra kalkışırsa, Allah onun elindeki en aziz nesne hususunda onu cezalandırır. Ve bunun için de bir Hadiste: **«Sadaka,** (zekât) **hangi mala karışırsa, onu ifsad eder»** buyurulmuştur. Yani sadakanın verilmemesi, o malın tamamen mahvolmasına vesile olur, demektir. (1)

ÖLÜMLE PENÇELEŞENE KÖTÜ TELKİNDE BULUNANIN HALİ

«(9) Arkalarında iş yapmaz ve aciz çocuklar bırakıp o çocuklardan ötürü korkanlar haksızlık yapmaktan korksunlar. Allah'ın azabından sakınsınlar ve dürüst söz söylesinler...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

İbn Cerir ve Beyhâki, İbn Abbas'tan rivâyet ederler:

«Bu âyet, sekeratta bulunan bir kişinin yanında bulunup ona geride bırakmış olduğu vârislerine zarar verecek şekilde bir şeyler duyuran ve o şekilde vasiyyet etmesini sağlamaya çalışanın hakkında indi. Böylece bu âyette Cenab-ı Hak, can çekişene mirasçılarına zarar verecek vasiyyeti duyurmaya çalışanı, Allah'tan korkmaya, doğru hareket etmeye ve sevabı elde etmeye çağırıyor. Ve ölümle pençeleşen zatın mirasçılarının durumunu gözetmesini emrediyor. Kendisi ölümle pençeleştiğinde nasıl mirasçılarını zararda bırakmaktan korkuyorsa, bu

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-209-Darul-Endülüs Beyrut tarihsiz.

kişinin de mirasçılarını zararda bırakmasına sebeb olmasından korksun diye uyarıyor.»

İbn Cerir ve İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan rivâyet ettiler:

«Burada ölümle pençeleşen bir kişi kastedilmektedir. Bu kişiye: **«Malından sadaka ver. Kölelerini azad et ve Allah yolunda malından harca»** deniliyor. Böylece Cenab-ı Hak ölümle pençeleşene bunları söylemeyi yasakladı. Yani sizlerden herhangi bir kimse, sekeratta olan bir hastanın yanına varırsa, ona, kölelerini azad etmek, sadaka olarak malını Allah yolunda sarfetmek hususunda telkinde bulunmasın. Ona boynundan ne borçlar vardır ve kendisinin kimlerden alacağı vardır, onu açıklamasını, mirasçı olmayan akrabalarına malından bir şeyleri vasiyyet etmesini tavsiye etsinler. Meselâ: Malın beşte birini veya dörtte birini onlara tavsiye etsin. Hülâsa: Cenab-ı Hak **«Sizden herhangi bir kimse öldüğü zaman, küçük çocuklarını fakir bıraktığı takdirde çocuklarının dilenmek suretiyle halkın boynuna yük olmalarından korkmaz mı? Öyleyse kendi nefsiniz ve çocuklarınız için razı olmadığınız bir şeye başkası için de razı olmayınız. Bunun için de hakkı söyleyiniz.»** buyuruyor.

İbn Cerir bu âyet hususunda İbn Abbas'tan şunu rivâyet ediyor:

Burada ölüp küçük çocukları geride kalan bir kişi kastedilmiştir. Bu çocuklar zayıftırlar, babaları fakir düşmelerinden, zayi olmalarından korkuyor. Korkuyor ki kendisinden sonra onlara iyilik yapılmayacaktır. Kendisinden sonra onların velisi onlara bakmayacaktır! Cenab-ı Hak, böyle zayıf ve yetim bir zürriyetin velisi onlara iyilik yapsın, onların mallarını israf etmek suretiyle onlar daha büyümeden tüketmek, bitirmek suretiyle zayi etmesin ve yemesinler» diyor.

İbn Ebi Hatım, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

Kişi, vasiyyet yapanın yanında bulunduğu zaman, **«Malını vasiyet et, çocuklarının razıkı Allah'tır»** deyip adamı teşvik etmesi uygun değildir. Ancak o, ölümle pençeleşen müslümana **«Nefsin için Allah'ın huzuruna bir şeyler takdim et, çocukların için de bir şeyler bırak»** desin. En doğru söz de budur. Çünkü bütün malını vasiyet etmeyi emreden kimse, kendi nefsi için fakirlikten korkar. (O halde neden başkasını buna teşvik eder?)

Said bin Mansur, Adem ve Beyhakî Mücahid'den rivâyet ettiler:

«Kişi, ölümle pençeleşenin yanında hazır bulunduğunda: **«Filan adama şu vasiyyeti yap, filan adama da şu vasiyyeti yap, şunu yap, bunu yap»** der ve ölümle pençeleşeni bunlara teşvik etmek suretiyle mirasçılarına zarar verir. Cenab-ı Hak o, teşvikcileri böyle yapmaktan menetmek üzere bu âyeti celîleyi indirerek buyurdu:

MİRASCILARI ZENGİN BIRAKMAK DAHA İYİDİR

«Arkalarında bıraktıkları zayıf çocuklardan dolayı korkanlar, (vasiyyet edecekleri hususda da) **korksunlar.»**

Yani nasıl kendi mirasçılarının halini düşünüyorlarsa, böylece bunların da halini düşünsünler. Allah'tan korksunlar ve onlara doğruyu söylesinler.»

İbn Cerir, Eş Şeybâni'den rivâyet ediyor:

«Abdulmelik'in oğlu Mesleme zamanında biz Kostantiniyye'de (İstanbul'da) bulunuyorduk. Bizim içimizde Muhayriz İbn Deylemi ve Hani bin Kulşum'da bulunuyorlardı. Ahir zamanda olacakların müzakeresini yaptık. Bu hususta dinlediklerimden ötürü daraldım. Ve İbn Deyleme'ye:

«Ey Eba Bişr, benim hiç bir çocuğumun doğmaması, beni sevindirir» dedim. O, mübarek eliyle omuzlarımın arasına vurdu ve:

«Ey kardeşimin oğlu, sakın bunu yapma. Çünkü çıkması Allah tarafından yazılan her nefis mutlaka kişinin sulbünden çıkacaktır. İster kişi istesin, ister istemesin.» dedikten sonra:

«Sana bir şey söyleyeyim mi? Eğer onu elde edersen Allah seni ondan (âhir zamanın fitnesinden) kurtarır. Sen kendinden sonra çocuk da bıraksan Allah o hususta onları da korur» dedi. Ben: **«Evet bunu bana söyle»** deyince bu âyeti celîleyi okudu. (Yani bu âyetin dediğini yaparsan kurtulursun.)

Sahihayn'de sabit oldu. Allah'ın Resûlü hasta yatan Sa'd bin Ebi Vakkas'ı ziyaret etti. Sâ'd:

«Ey Allah'ın Resûlü, ben zenginim. Benim mirasçım olarak bir tek

kızım vardır. Malımın üçte ikisini vasiyyet edeyim mi, (sadaka vereyim mi?)» diye sordu. Resûlü Ekrem:

«Hayır» dedi. Sâ'd:

«O halde malımın yarısını sadaka vereyim mi?»

Resûlü Ekrem yine **«Hayır»** dedi. Sâ'd:

«O halde malımın üçte birini sadaka vereyim mi?» diye sordu. Resûlü Ekrem:

«Üçte bir.. (Evet) üçte bir çoktur» buyurdular. Sonra:

«Sen mirasçılarını zengin bırakırsan onları fakir ve dilenir halde bırakmaktan daha hayırlı olur senin için» buyurdular.

Sahih'de İbn Abbas'tan gelmiştir:

«Eğer halk, malın üçte birini sadaka vermekten, malın dörtte birini vermeye intikal ederlerse, daha iyi olur. Çünkü Allah'ın Resûlü «üçte bir.. (Evet) üçte bir çoktur» buyurmuştur.»

Fakihler, **«ölünün mirasçıları zengin iseler ölünün malının üçte birini tamamen vasiyyet etmesi müstehabtır, eğer fakir iseler üçte birinden biraz daha azını vasiyyet etsin»** demişlerdir.

YETİMİN MALINI YEMEK

«(10) Şüphesiz ki, yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler, karınlarına ancak (yiyerek) **ateş doldururlar ve gelecekte alevli bir ateşe girerler...»**

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Yani yetimlerin mallarını sebebsiz olarak yedikleri zaman, ancak kıyâmet gününde karınlarında alev alev yanan bir ateşi yemiş olurlar.

Sahihayn'de, Süleyman bin Bilâl'in Ebu Hureyre tarikıyla rivâyet ettiği bir hadiste şöyle denilmektedir:

Allah'ın Resûlü **«Helâk edici yedi şeyden sakınınız,** (kaçınınız)» dedi. Denildi ki:

«Ey Allah'ın Resûlü, onlar nelerdir?» Buyurdular:

1 — Allah'a şirk koşmak,

2 — Sihirbazlık yapmak,

3 — Allah'ın haram kıldığı bir nefsi haksız yerde öldürmek,

4 — Riba yemek,

5 — Yetimin malını yemek,

6 — Savaş gününde, savaş meydanından kaçmak,

7 — Hiçbir şeyden haberleri olmayan mü'min ve namuslu kadınlara zina iftirasında bulunmaktır.»

İbn Ebi Hatım, Ebu Said el Hudri tarikıyla rivâyet ediyor:

Biz:

«Ey Allah'ın Resûlü, İsra'ya gittiğin gecede ne gördün?» diye sorduk. Buyurdular:

«Beni, Allah'ın mahlûklarından büyük bir gurubun yanına götürdüler. Hepsi erkeklerdi. Her kişinin deve dudağı gibi dudağı vardı. Onların yanı başında bakıcıları vardı. Bu bakıcılar, onların çenelerini açarlar, ateşten bir kayalık getirip onların ağızlarına atarlardı. O ateş, dübürlerinden çıkıyordu. Onların horlamaları ve bağırmaları vardı. Ben:

«Ey Cebrail, bunlar kimlerdir?» diye sordum. Buyurdu:

«Bunlar o, kimselerdir ki, zulmen yetimlerin mallarını yediler. Onlar ancak karınlarında ateşi yemiş olurlar ve alev alev yanan bir ateşi de boylayacaklardır» dedi.»

Es-Süddi: **«Yetim malını yiyen bir kimse, kıyâmet gününde ağzından, burnundan, kulaklarından ve gözlerinden alevler fışkırdığı halde haşrolunacaktır. Onu her gören «Bu yetim malını yiyen bir kimsedir» diye kendisini tanıyacaktır.»**

İbn Merduveyh, İshak bin İbrahim tarikıyla Ebu Berze'den rivâyet ediyor: Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Kıyâmet gününde bir kavimağızlarından ateş sıçradığı halde haşrolunacaktır.»

Denildi ki:

«Ey Allah'ın Resûlü, bunlar kimlerdir?»

Buyurdu:

«Bakmaz mısın, Cenab-ı Hak, «Yetimlerin malını zulmen yiyenler karınlarında ancak bir ateş yerler...» diye âyeti celîle indirmiştir.»

İbn Merduveyh, Ebu Hureyre tarikıyla rivâyet ediyor:

Allah'ın Resûlü:

«İki zayıfın malından sakın. (Yani) kadın ile yetimin malından kaçın.»

Yani bu iki zayıfın mallarından kaçmayı size tavsiye ediyorum.

Ata bin Said tarikıyla Said bin Cübeyr, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Bu âyeti celîle, nazil olduğu zaman, yanında (himayesinde) yetim olanlar, yetimin yemeğini yemeğinden ayırdılar, içeceğini uzak tuttular. Yetimin yiyeceğinden, içeceğinden birşey artarsa onu ertesi güne bırakırdı. Yetim ya onu yer veya bozulur giderdi. Bu durum halka gayet ağır geldi. Gelip bu durumu Resûlüllah'a arzettiler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Senden yetimleri sorarlar. De ki: Onlar için ıslah daha hayırlıdır»** âyeti celîlesini indirdi ve böylece yetimin vâsi ve velileri tekraren onların yiyecek ve içeceklerini, yiyecek ve içeceklerine kattılar.

MİRASDAN ERKEK VE KIZ ÇOCUKLARA NEKADAR DÜŞER?

«(11) Allah, evlâtlarınız hakkında erkeklerine iki dişinin payı kadar pay vermenizi tavsiye eder. Eğer kız çocuklarınız ikiden fazla ise, terekenin üçte ikisi onlarındır. Eğer bir tane ise, ona yarısı düşer.»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Bu âyeti kerîme ve bu âyetten sonra gelen oniki numaralı âyeti kerîme ve sûrenin son âyeti feraiz ilminin temellerini teşkil ediyorlar. Feraiz ilmi bu üç âyetten alınmıştır. Bunların yanında feraiz hususunda gelen hadisler de rol oynamışlardır. Bu hadisler tıpkı bu âyetlerin tefsirleridir. Öyleyse bu âyetlerin tefsirleriyle ilgili olan hadisleri zikredelim. Meselelerin takririne, hilâfın ve delillerin serdine, imamlar

arasındaki hüccetlerin getirilmesine gelince, onların yeri ahkâm (yani fıkıh) kitablarıdır. Yardım edici Allah'tır.

FERAİZ İLMİ

Feraiz ilmini öğrenmek hususunda, teşvik ve terğibler vardır. Bu özel feraizler yani buradaki farizeleri belirtmek feraiz ilminin en mühim meselelerindendir. Ebu Davud ve İbn Mace, Abdurrahman bin Ziyad bin el-İfriki tarikıyla Abdullah bin Âmr'dan rivâyet etmişlerdir:

İlim üç çeşittir. Bu üçün dışında kalanlar fazladır:

«1 — Ya muhkem bir âyettir. 2 — Veya kaim (âdil), bir sünnettir. 3 — Veya âdil bir farizadır.»

Ebu Hureyre, Allah'ın Resûlü'nden rivâyet ediyor:

«Feraizi öğreniniz ve halka öğretiniz. Çünkü feraiz ilmin yarısıdır ve unutulur. Ümmetimden ilk kaldırılacak şey ferâiz ilmidir.»

Hadisi İbn Mace zayıf bir senedle rivâyet etmiştir. İbn Mes'ud ve Ebu Said'in hadisinden de rivâyet edilmiş, fakat her ikisinde de nazar vardır. (1)

İbn Uyeyne: «Feraize, ilmin yarısıdır» denilmesinin nedeni, şudur: Bütün insanların onunla müptelâ olduğu (yani bütün insanların başından geçtiği) içindir dedi.

Buhari bu âyeti tefsir ederken şunları söylüyor:

«Bize İbrahim bin Musa, ona da Hişam, ona da İbn Cüreyc haber verdi ki; İbn ul Munkedir, Cabir bin Abdullah'tan, Resûlüllah'dan rivâyet etti:

Ben hasta iken Resûlü Ekrem beni ziyarete geldi. Ebu Bekir (R.A.) de beraberindeydi. Beni Selim kabilesi (Mahallesi)ne yürüyerek geldiler. Resûlü Ekrem, beni, baygın olarak gördü. Bir su istedi, o sudan abdest aldı. Sonra o sudan benim yüzüme serpti. Bunun üzerine gözlerimi açtım. (Resûlüllah'ı görünce) dedim:

«Ey Allah'ın Resûlü, malım hususunda ne yapmamı emrediyorsun?» Bunun üzerine bu âyeti celile indi.

---

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-212 — Darul-Endülüs-Beyrut.

Âyetin sebebi nüzülü hakkında Cabir'den gelen başka bir hadis:

İmam Ahmed, Cabir tarikıyla rivâyet ediyor ki, Rebi oğlu Sa'd'ın hanımı Allah'ın Resûlü'ne gelerek:

«(Kızlarını gösterdi) ve) **Ey Allah'ın Resûlü, bu ikisi, Sa'd'ın kızlarıdır. Babaları Uhud gününde seninle beraber savaşırken şehid düştü. Amcaları mallarının tamamını aldı ve onlara hiç bir şey bırakmadı. Onların da malları olmadıktan sonra kimse kendileriyle evlenmez»** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber:

«Allah bu hususta hükmedecektir» buyurduktan sonra miras âyeti (yani bahis konusu olan âyet) nazil oldu. Cenab-ı Peygamber o kızların amcalarına haber gönderdi: Sa'd'ın iki kızına malın üçte ikisini, annelerine de sekizde birini vermesini emretti. **«Geri kalan senin olsun»** diye ilâve etti. Hadisi Ebu Dâvud, Tirmizi ve İbn Mace Abdullah b. Muhammed b. Akil tarikıyla rivâyet etmiştir. Tirmizî; «Bu hadis ancak onun hadisinden bilinir» dedi. (1)

«Allah evlâdlarınız hususunda size vasiyet eder.» Yani onlar hususunda âdil davranmanızı emreder. Çünkü cahiliyyet ehli kızları mahrum ederek bütün mirası erkek çocuklara veriyordu. Cenab-ı Hak mirasın esasında onların aralarında eşit muamele yapılmasını emretti. Fakat pay almakta iki sınıf ayırdı. Oğlana iki, kıza bir pay verdi. Yani iki kızın payını bir oğlana verdi. Bunun nedeni şudur: Erkek hanımının ve çocuklarının nafakasını vermek mecburiyetindedir. Malı korumak, ticaretteki zahmetlere katlanmak, çalışıp kazanmak ve bütün zahmetleri yüklenmek mecburiyetindedir. Böylece kadının iki mislinin ona verilmesi uygun düştü.

Bu âyetin tefsirinde Buhari:

«Bize Muhammed bin Yusuf Verrıka'dan, o Ubey bin Nüceyh'ten o Ata'dan o İbn Abbas'tan rivâyet etti:

Mal, erkek çocuğun idi. Vasiyyet anne ile babaya düşerdi. Cenab-ı Hak, bundan dilediğini nesih buyurdu. Erkek çocuğa, iki kız çocuğu kadar pay verdi. Anne ile babaya malın altıda birini (veya) üçte biri-

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-212 — Darul-Endülüs-Beyrut.

ni verdi. Hanıma sekizde bir, veya dörtte bir, kocaya malın yarısını veya dörtte birini verdi.»

El Ûfi, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

«Allah evlâdlarınız hakkında erkeklerine iki dişinin payı kadar pay vermenizi tavsiye eder» âyetini tefsir ederken İbn Abbas şunları söyledi:

Allah'ın erkek çocuk ile kız çocuğa, ölünün annesine ve babasına farzettiği payları belirten feraizler indiği zaman, halk (veya halkın bir kısmı) onu hoş karşılamadı ve dediler ki:

«Kadına dörtte bir veya sekizde bir veriliyor. Ölünün kızına malın yarısı veriliyor. Küçücük oğlan çocuğa veriliyor. Halbuki bunlardan hiç birisi düşmanla savaşamaz, hiç birisi ganimeti koruyamaz. Bu hükümden süküt ediniz. Umulur ki Peygamber bunu unutur. Veya biz Peygambere deriz, Peygamber bunu değiştirir.» (Bu kanaat cahiliyyetten yeni İslâma girmiş kimselerin fikriydi. Aksi takdirde hükümleri değiştirmek Peygamberin elinde değildir). Bunun üzerine:

«Ey Allah'ın Resûlü, sen kız çocuğuna, terekenin yarısını veriyorsun. Halbuki kız çocuğu ata binemez, düşman ile savaşamaz. Erkek çocuğa da miras verilir, çocuk hiç bir şey yapamaz. Kavm, bu işi, cahiliyyette yapıyorlardı. Mirastan, ancak düşman ile savaşan kimseye ve (baliğ) yaşlı olana verirlerdi.» dediler. (Bundan sonra âyet indi.) Hadisi İbn Ebi Hatım, ve İbn Cerir rivâyet etmiştir.

«(11) Eğer kız çocuklarınız ikiden fazla ise terekenin üçte ikisi onlarındır...»

Âyeti celîle hakkında bazı kimseler! «Bu âyetteki «FEVKA» kelimesi, tıpkı **«onların boyunlarını vurunuz»** (Enfal: 12) âyetindeki «FEVKA» kelimesi gibi fazladır» dediler. Fakat ne burada ne de öbür âyeti celîlede fevka kelimesinin fazla olduğunu kabul etmiyoruz. Çünkü Kur'an'da faidesiz ve fazla olan bir şey yoktur. Ve böyle bir şeyin olması da mümtenidir.

Bir de Cenab-ı Hakkın **«onlar için terekenin üçte ikisi vardır»** tabiri, FEVKA'nın fazla olmadığına delâlet eder. Eğer bu bazılarının söyledikleri doğru olsaydı **«Onların ikisi için terekenin üçte ikisi olacak-**

tır» tâbiri kullanılacaktı. Fakat iki kıza terekenin üçte ikisinin verilmesi, ancak sûrenin en son âyetinde iki kızkardeş için verilen hükümden istifade ediliyor. Çünkü Cenab-ı Hak, o âyette, **«iki kızkardeş için terekenin üçte ikisi»**ne hükmetmiştir. Madem ki, iki kızkardeş terekenin üçte ikisini alırlar, ölünün öz iki kızı terekenin üçte ikisini almaya daha uygun ve daha elverişlidir.

Bir de, Cabir'den rivâyet ettiğimiz hadiste geldi ki, Resûlü Ekrem, Rebi oğlu Sa'd'ın iki kızına terekenin üçte ikisiyle hükmetmiştir. Böylece Kitab ve Sünnet, **«iki kıza terekenin üçte ikisi düşer»** hükmünü tesbit ettiler. Bir de Cenab-ı Hak, **«Bir tek kız ise terekesinin yarısı ona aittir»** buyuruyor. Eğer iki kıza da terekenin yarısı düşseydi, Cenab-ı Hak, onu nassen ve kesin bir şekilde ifade edecekti. Madem ki, bir tek kıza, tek olmasına rağmen malın yarısıyla hükmetti, bu, delâlet etti ki iki kız üçün hükmündedirler.

ÖLÜNÜN ANA VE BABASINA DÜŞEN PAY

«(11) Ölenin ana ve babalarından her birine, eğer (ölünün öz) çocuğu varsa, terekenin altıda biri vardır...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

Anne ile babanın miras hususunda birçok durumları vardır:

a) İkisi ölünün çocuklarıyla beraber bulunurlar. Bu takdirde onlara altıda bir pay verilir. Eğer ölenin çocukları bir kızdan fazla yok ise, o kıza terekenin yarısı verilir, anneye ve babaya altıda bir verilir. Geri kalan kısmı da, baba, asebelik yoluyla almış olur. Böylece babaya bu durumda hem pay, hem de asebelik yoluyla terekenin kalanı verilir.

b) Anne ve baba yalnız mirasa sahib olurlar. Bu takdirde malın üçte birisi anneye, gerisi de katıksız asebe yoluyla babaya kalmış olur. Böylece baba, anneye düşen payın iki mislini almış oluyor. Yani malın üçte ikisini baba, üçte birini anne almış oluyor. Eğer anne ile baba beraberinde ölenin kocası veya hanımı var ise, koca malın yarısını, hanım da malın dörtte birini alıyor ise, bu hususta, anne neyi alacaktır? Alimler üç görüş belirtmişlerdir:

1) Anne geri kalan malın üçte birini alacaktır. Çünkü geri kalan

sanki mirasın tamamıdır, anneye ve babaya nisbeten, Cenab-ı Hak babaya verilenin yarısını anneye vermiştir. Böylece geri kalanın üçte birisini alır, baba da geri kalanın üçte ikisini alır. Bu görüş, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın görüşüdür ve Hz. Ali'den (K.V.) gelen iki rivayetin en sıhhatlisidir. İbn Mes'ud ve Zeyd bin Sabit de böyle demişlerdir. Bu görüş, yedi fâkıh, dört imam ve cumhur ulemanın da görüşüdür.

2) Anne malın bütününün üçte birisini alır. Çünkü Cenab-ı Hak **«Eğer ölenin çocuğu yok ise, annesi ve babası ona mirasçı olurlarsa, anneye üçte bir düşer»** buyurmuştur. Bu âyetin getirdiği hüküm anne ile beraber ölenin kocası veya hanımı olur veya olmaz, hükmünden daha geneldir. Bu görüş, İbn Abbas'ın görüşüdür. Hz. Ali'den, Muaz bin Cebel'den de benzeri rivâyet edilmiştir. Bu görüşe, Şureyh ve Davud ı Zahiri de kail olmuşlardır. Ebu Hüseyin Muhammed bin Abdullah bin Liban el Basri de (El-İcaz bi ilmil-Feraiz) adlı kitabında da bu görüşü seçmiştir. Fakat burada nazar vardır. Zira bu görüş zayıftır. Çünkü âyetin zahiri, eğer terekenin tamamını elde ederse öyledir. Fakat burada koca veya hanım payını alır, gerisi kalır. Sanki o geri kalan terekenin tamamıdır. Anne ancak o gerinin üçte birini alır.

3) Annesi ve hanımı kalmış ise, (yani ölen koca ise) anne malın tamamının üçte birisini alır. Çünkü hanım malın dörtte birini alır. Bu, on ikide üçtür. Anne sülüsü alır. Bu da on ikinin dördüdür. Böylece beş de babaya kalmış olur. Hanım ölmüş kocası kalmış ise, anne kocanın payından sonra kalan terekenin üçte birisini alır. Ta ki babadan daha fazla almamış olsun. Eğer bütün malın üçte birisini almış olursa, mesele, altıdan gelmiş olur. O vakit kocaya yarısı olur, anneye de geri kalanın üçte biri olur ki bu bir paydır. Babaya da geri kalan iki pay olur. Bu görüş, İbn Sirin'den hikâye olunmaktadır. Bu görüş, daha önce geçmiş iki görüşün birleşmesinden meydana gelir. Bu da zayıftır. Sıhhatli birinci görüştür. Allah daha iyisini bilir. (1)

Anne ve babanın durumlarından üçüncü durum, anne ile baba ölünün kardeşleriyle bir arada kalırlar. İsterse bu kardeşler anne ve baba bir olsun, isterse baba bir olsun, isterse anne bir olsun, onlar, baba olduğu zaman hiçbir şeye mirasçı olamazlar. Fakat bununla bera-

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-214-215 Dar. Endülüs Beyrut.

ber anneyi üçte birden HACİB edip (düşürüp) altıda bire götürürler. Böylece ölünün kardeşleriyle beraber anneye altıda bir takdir edilir. Eğer anne ve babadan başka ölenin mirasçıları yok ise, baba geri kalan kısmı da asaba olarak alır. Cumhurun katında iki kardeşin hükmü bu meselede birkaç kardeşin hükmü gibidir. Beyhâki, İbn Abbas'ın mevlası SÜ'BE tarikıyla İbn Abbas'tan rivâyet ediyor: İbn Abbas, Hz. Osman'ın huzuruna varıp sordu:

— İki kardeş anneyi sülüsten (üçte birden) reddedemezler. Çünkü Cenab-ı Hak **«Eğer kardeşleri olursa»** buyuruyor. İki kardeş ise, senin kavminin lisanıyla, (yani Kureyş lisanıyla) kardeşler değildir. İkidirler yani çoğul değildirler. Hz. Osman:

«Benim, benden öncekini bozmaya gücüm yetmiyor. Bu hüküm memleketlerde geçmiş, halk onunla mirası elde etmiş. Onu bozmaya gücüm yetmiyor.» dedi.

Fakat bu eserin sıhhatında nazar vardır. Çünkü bu eseri rivayet eden Şü'be hakkında Malik bin Enes konuşmuştur. Eğer bu, İbn Abbas'tan sıhhatli olarak gelmiş olsaydı, ancak İbn Abbas'ın özel talebeleri buna muttali olurlardı. Oysa onlardan bunun tam hilâfı nakledilmektedir.

Abdurrahman bin Ebi Zennad, Harice bin Zeyd tarikıyla babası Zeyd'den rivâyet ediyor:

İki kardeşe de **«kardeşler»** denilir. Ben bu mesele için müstakil bir cüz, (yani küçük bir kitab) telif ettim.»

İbn Ebi Hatım; «Bize Ubeyy, ona Abdulaziz bin Muğire, Katade yoluyla benzerini rivâyet etmiştir» dedi.

«(11) Eğer ölünün kardeşleri olursa onun annesine altıda bir verilir...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Kardeşler, anneye bu meselede zarar verirler. Yani onu üçte birden altıda bire götürürler, fakat mirasçı olmazlar. Ölünün bir tek kardeşi anneyi üçte biri almaktan mahrum edip altıda biri almaya götürmez. Ancak birden fazla olan anneyi HACB eder. İlim ehli şu görüştedirler: Kardeşler ancak annelerini üçte biri almaktan altıda biri al-

maya götürürler. Babaları ise onları evlendirmekte velileridir. Babanın nafakası onların boynundadır, annenin değil. Ehli ilmin bu görüşü güzel bir görüştür. Fakat İbn Abbas'tan sahih bir senedle rivayet edilmiştir ki, İbn Abbas, şu görüşteydi: Kardeşlerin annelerinden hacib etmiş oldukları altıda bir onların olur. İbn Abbas'ın bu görüşü, şazz bir görüştür. İbn Cerir, tefsirinde rivâyet ederek dedi:

«Bize Hasan bin Yahya, ona Abdurrezak, ona Ma'mer, ona Tavus, Tavus'a da babası, ona da İbn Abbas söylemiştir: **«Kardeşlerin, annelerinden hacbetmiş oldukları altıda bir, onlarındır. Onlar o altıda biri elde etmek için, yani babalarına değil de kendilerine olmak için anneyi hacbetmişlerdir.»** Bunları söyledikten sonra İbn Cerir şöyle devam ediyor:

«Bu görüş, bütün ümmetin görüşüne muhalif olan bir görüştür.» (1)

«(11) Bu taksimat, ölünün yaptığı vasiyetten ve öz borcunun ödenmesinden sonradır...»

Bu âyet hakkında gelen yorumlar:

Selef ve halefin âlimleri icma etmişlerdir ki ölünün boynundaki borç, vasiyetinden önce ödenir. İnsan derin bir şekilde âyetin tetkikine girişirse, âyeti kerîmenin hulasasından bunun anlaşıldığını görür.

İmam Ahmed, Tirmizi, İbn Mace ve tefsir sahibleri, İbn İshak'ın Harise bin Abdullah el Aver'den, Ali bin Ebi Talib'ten rivâyet etti:

«Siz bu âyeti okuyorsunuz. Halbuki Resûlü Ekrem, vasiyetten önce borcun verilmesine hükmetti. Ana ve baba bir olan kardeşler, baba bir olan kardeşlerle bir araya gelirlerse ana ve baba bir olanlar birbirlerinden miras alırlar. Baba bir olanı düşündürür. Kişi, ana ve baba bir olan kardeşin mirasçısı olur. Ama baba bir olan kardeşin mirasçısı olmaz.»

Bunları söyledikten sonra, Tirmizi:

«Biz ancak bunu, El Haris hadîsinden biliyoruz» diyor. El Harise hakkında ilim ehlinden bazı kimseler konuşmuştur. Ben (İbn Kesir)

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-216 Dar. End. Beyrut.

derim ki Harise, feraiz ilminin hafızıdır. Feraize ve hesaba ihtimam gösterirdi. (1)

«(11) Babalarınızdan ve evlâtlarınızdan hangisinin size faide bakımından daha yakın olduğunu bilmezsiniz...»

Bu âyet hakkında gelen eserler:

Yani Cenab-ı Hak şunu söylüyor: Babalara ve evlâtlara pay biçtik, mirasın esasında hepsini eşit kıldık. Cahiliyet dönemindeki durumun hilâfına olduğu gibi, İslâmın başlangıcındaki durumun da hilâfına oldu. Çünkü İslâmın başlangıcında da mal, sadece erkek çocuk için idi. Anne ile babaya da vasiyet yapılırdı. Nitekim bu durum, daha önce İbn Abbas'tan nakledildi. Evet, Cenab-ı Hak, bunu nashedip evlâtlara ve anne ile babalara her birisinin durumuna göre payları taksim etti. Çünkü insana bazen dünyevi veya uhrevi menfaat bazen ikisi birden babasından gelir. Evlâdından gelmez. Bazen aksine olur. Bunun için Cenab-ı Hak **«Babalarınızdan ve evlâdlarınızdan, hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilmezsiniz»** buyurdu. Yani faide iki taraftan da umulur ve onun için hem babalara, hem de evlâtlara pay koyarak mirasın esasında ikisini de eşit yaptık. Allah daha iyisini bilir.

«(11) Bu taksim biçimi Allah'tan farz kılınmıştır...»

Bu âyet (cümle) hakkında gelen eser:

Yani mirasın taksimatı hakkında zikrettiğimiz ve vârislerin bazılarına diğerinden daha fazla verdiğimiz Cenab-ı Haktan gelen bir hükümdür. Allah (C.C.) onunla hükmetmiştir. **«Allah, âlimdir, hâkimdir.»** Bilir her şeyi nereye koyacağını ve herkesin müstahak olduğunu (2).

MÜHİM BİR AÇIKLAMA

Değerli okuyucularımızın mâlumu olsun ki, Kur'an'ın başından beri tefsiri «Bid-Diraye»den ayrı olarak ve (RİVAYET TEFSİRİ) başlığı altındaki eserlere dayanarak verdiğimiz tefsir, bundan böyle

(1) Bkz. İbn-Kesir 2-216 Dar. End. Beyrut.

diğer tefsir kısmıyla karışık olarak verilecektir. Umarız ki, şimdiye kadar verdiklerimiz, örnek olarak kâfi gelecektir. Bid-Dirâye ve Bir-Rivâye tefsir kısımları hakkında bir malûmat edinme yönünden de siz değerli okuyuculara yeterli olacaktır. Bundan böyle Allah izin verirse iki kısmı birbirine katarak ve destek yaparak aktarmaya çalışacağız. Çabalama bizden tevfîk Allah'dandır. Ey Yaradanımız! Bizi hakka, sevaba ve doğruya hidâyet et. Kalemimizin tuğyanlarıyla bizi muahaze etme. Kusurlarımızı bağışla. Âmin.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهُنَّ وَلَدٌ
فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ
بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ
لَّمْ يَكُنْ لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ
الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِّنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُّورَثُ كَلٰلَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَّلَهٗ
أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ
فَإِنْ كَانُوْا أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي
الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوصٰى بِهَا أَوْ دَيْنٍ لا غَيْرَ
مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ﴿١٢﴾
تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ
جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٣﴾
وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿١٤﴾

MEAL

(12) Vasiyetleri yerine getirildikten ve borçları ifâ edildikten sonra, eğer çocukları da yoksa, hanımlarınızın bıraktığı malın yarısı, eğer çocukları varsa, dörtte biri sizindir. Vasiyetleriniz ve borcunuzun ifâ edilmesinden sonra eğer çocuğunuz da yoksa bıraktığınız malın dörtte biri, eğer çocuğunuz varsa sekizde biri eşinizindir.

Babası, annesi ve evlâdı olmadığı halde vefat eden bir erkek veya kadının erkek veya kız kardeşi varsa, vasiyeti ve borcu çıktıktan sonra onların her birine terekenin altıda biri düşer. Eğer kardeşler birden fazla iseler, hepsi (vasiyeti ve borcu çıktıktan sonra) terekenin üçde birinde ortakdırlar. Fakat ölü (vasiyeti veya borç göstermesiyle vârislerine) zarar vermemelidir. Böyle yapmaması Allah'dan bir tavsiyedir. Allah (vasiyetiyle başkasına zarar vermek istiyeni ve istemiyeni) bilendir ve (acelece cezayı tatbik etmiyen) Halîmdir.

(13) İşte bunlar (yetimler, vasiyet ve miraslar hakkında bahsi geçen ahkâm) Allah'ın hududlarıdır. (Onları geçmek caiz değildir). Kim ki, Allah'a ve O'nun Rasûlüne itat ederse, Allah o kimseyi (ağaçlarının) altından nehirler akan cennetlere yerleştirir. O cennetlerde ebedî kalıcıdırlar. Bu, büyük zaferin tâ kendisidir.

(14) Kim ki, Allah'a ve O'nun Rasûlüne isyan eder, Allah'ın hududlarını geçerse, Allah, onu ebedî kalmak üzere cehenneme sokar ve onun için alçaltıcı bir azab mevcuddur.

TEFSİR

12) Eğer ölen kadının vârisi olabilecek oğlu veya torunları veyahut torunların çocukları varsa — ister erkek, ister kadın olsun, ister hayatta kalan kocasından olsun, ister başka kocadan olsun, nekadar aşa-

ğı inerse insin — o kadının terekesinin dörtte biri kocasına düşer. Nesebde olduğu gibi evlenmekte de erkeğin payı kadın payının iki mislidir. Yakınlık ve yönleri aynı olan her kadın ve erkek böyledir.

«KELÂLE» meselesinde bahsi geçen erkek ve kız kardeşten maksat, ana bir olanlardır. Bunlardan maksadın böyle olduğunu, Übeyy'in ve Mâlik oğlu Sa'd'ın **«Anneden bir erkek veya kızkardeşi varsa...»** şeklindeki kıraatları da takviye eder. Bir de sûrenin sonunda **«İki kızkardeşse, malın üçte ikisini alırlar!..»** denilmiştir ve anne ile baba bir olan kızkardeşlerin payı başka gösterilmiştir.

Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Ali (Radiyallahu Anhüm), **«Kişi evlâtsız ve pederi hayatta yokken vefat ederse, onun vârislerine «KELÂLE» denir.»** dediler.

Yahya bin Adem, Şerik Züheyr ve Ebul-Ahvaz'dan o, Ebi-İshak'tan, o da Süleyman bin Abid'den rivâyet etti: **«Benim bütün gördüğüm şudur ki, selef, KELÂLE o kimsedir ki, öldüğünde ne öz evlâdı vardır hayatta ne de pederi.»** Zira baba ile evlât kişinin iki tarafıdır. Onlar gitti mi soyu onun başında taç olur. Akrabalara Kelâle demenin sebebi şu olsa gerek: Onlar ölüyü her taraftan kapsamışlar. Fakat ne ölü onlardandır ne de onlar ölüdendir.

«KELÂLE» kelimesi «El-KELÂL» kökünden gelmiştir. Manâsı yorgunluktur. Sanki bu mirascılar uzaktan gelmiş yorulmuştur. Nitekim şair el-A'ŞA kelâle kelimesini bu mânâda kullanarak demiştir ki:

«Yemin ettim ki; o devenin ne yorgunluğuna ne de yara ve berelerine merhamet etmiyeceğim. Tâ ki, Muhammed'e yetişeyim.»

KELÂLE, Kur'an'ın iki âyetinde zikredilmiştir. Biri bu âyettir. Diğeri sûrenin sonunda bulunan âyettir. Buradaki kardeşlerden maksat, anne bir kardeşler olduğunda Cumhurun ittifakı vardır. Sûrenin sonunda bahsedilen kardeşler ise. ya anne ve baba bir veya baba bir kardeşlerdir. Zira Rabbimiz: **«Eğer kadın ve erkek olmak üzere kardeşler iseler erkeğe iki kadın payı kadar pay verilir.»** buyurmuştur.

Mirasçılar anneden ötürü vâris olmuşlarsa, erkek ve kadın eşit alırlar. Zira Rabbimiz: **«Eğer ondan fazla iseler terekenin üçte birinde ortakdırlar!»** buyurdu.

Feraiz ilminin hiç bir meselesinde erkek ve kadın eşit olmamışlardır. Ancak anne bir kardeşlerin mirasında eşit pay almışlardır. Binaenaleyh bir kadın öldüğünde kocası, annesi ve anne bir kardeşi varsa, terekenin yarısı kocasının, üçte biri annenin, altıda biri de anne bir kardeşinindir. Eğer anne bir iki kız veya erkek kardeşi hayatta kalırsa, bu takdirde kocasına yarısı, annesine altıda biri, iki kız veya erkek kardeşe ise terekenin üçte biri ortak olarak verilir. Böylece paylar bütün terekeyi kapsar. Bütün Ashab bu görüştedir. Bu meselede anneyi erkek veya kızkardeşle terekenin üçte birini almaktan altıda birini almaya geriletmişlerdir.

Eğer ölen kadının kocası, anne bir kardeşleri ve anne ile baba bir kardeşi mirasçı olarak kalırlarsa, terekenin yarısı kocanın olur. Anne bir kardeşlerine üçte bir düşer. Geriye kalan da anne ve baba bir kardeşe verilir. Böylece belli bir payı olan payını alır, geri kalan da asabeye verilir.

Eğer ölen kadın kocası, annesi, anne bir kardeşleri, anne ve baba bir kardeşi ve kızkardeşi ve baba bir erkek ve kızkardeşlerini geride mirasçı olarak bırakırsa, bu takdirde tereke şöyle paylaşılır.

«Anne bir kardeşlere terekenin üçte biri, kocaya yarısı, anneye altıda biri düşer. Anne ve baba bir erkek kardeş ile kız kardeşi, baba bir erkek ve kızkardeşi terekeden mahrum kalırlar.»

Feraiz ilminde, bu mesele «EL-HİMARİYYE» ve «EL-MÜŞTEREKE» diye adlandırılır. Sebebi şudur: Anne ve baba bir olan kardeş demiştir ki: **«Öyle sanın ki, babamız bir eşşekti. Acaba annemiz bir değilmi ki, anne bir kardeşime pay veriyor da bana bir şey vermiyorsunuz?»** Böylece onlar terekenin üçte birinde ortak oldular. Bu sebepten de ortak mânâsına gelen «EL-MÜŞTEREKE» adını aldı.

Bu içtihad, Hz. Ömer, Hz. Osman, İbnu-Mes'ud, tabiînden Mesruk ve Şurayh'ın içtihadıdır. İmamı Mâlik, İmamı Şafii ve İshak da böyle demişlerdir.

Cahiliyyet döneminde veraset, kuvvet ve erkeklikle olurdu. Cenab-ı Hak bu kaideyi kaldırarak: **«Erkekler için bir pay var. Kadınlar için de bir pay var.»** buyurdu.

Cahiliyet ve İslâmın başlangıcında veraset yeminleşmekle de sabit olurdu. Bundan sonra Hicret etmekle veraset sabit oldu. Nitekim, **«İman edip hicret etmiyenler gelince, hicret etmedikçe, hiç bir yönden velâyetleri size aid değildir!»** buyurulmuştur.

(14) **«Kim ki, Allah'a ve O'nun Rasûlüne isyan edip Allah'ın hududlarını aşarsa, Allah onu ebedî kalmak üzere bir ateşe sokar.»**

Eğer «İSYAN»dan küfür kasdedilirse, ateşte ebedî kalmak tâbiri yerinde olur. Eğer İSYAN'dan büyük günâhlar kasdedilirse, o zaman HÜLÛD (Ebedî kalış) tâbirinden uzun zaman kasdedilmiş olur.

وَالّٰتِيْ يَاْتِيْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا
عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِي الْبُيُوْتِ
حَتّٰى يَتَوَفّٰىهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذٰنِ
يَاْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَا ۚ فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا
فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمَا ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا
﴿١٦﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السُّوْٓءَ
بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوْبُوْنَ مِنْ قَرِيْبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوْبُ
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ
التَّوْبَةُ لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ۚ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ
الْمَوْتُ قَالَ اِنِّيْ تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذِيْنَ يَمُوْتُوْنَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۗ
اُولٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اٰمَنُوْا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًا ۗ وَلَا تَعْضُلُوْهُنَّ
لِتَذْهَبُوْا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ
مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوْهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوْهُنَّ فَعَسٰٓى
اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔا وَّيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيْهِ خَيْرًا كَثِيْرًا ﴿١٩﴾

MEAL

(15) Kadınlarınızdan fâhişeyi (zinayı) yapanların aleyhinde aranızdan dört, şahit tutunuz. Eğer onlar, (zina ettiklerine dair) şahidlik ederlerse, o kadınları ölüm silip götürünceye kadar veya Allah onlara bir yol kılıncaya kadar onları evlerde tutunuz (hapsediniz.)

(16) Sizden zina yapan iki şahsa da eziyet edip döğün. Eğer ikisi tevbe eder islâh olurlarsa, onlara eziyet etmekten vazgeçiniz. Şübhesiz ki, Allah tevbeleri fazlasiyle kabul edicidir ve esirgeyicidir.

(17) Allah'ca kabul edilen tevbe, ancak bilmiyerek kötülük işliyenler ve az zaman sonra dönüş yapanlar içindir. İşte onlar var ya; Allah onların tevbelerini kabul ediyor. Allah bilici ve hikmet sahibidir.

(18) O kimseler ki, kötülükler işlerler. Ne zaman ki, onlardan birisine ölüm gelip çatarsa, (o zaman şöyle) der: «Ben şu anda tevbe ettim.» Onların tevbesi yoktur. (Tevbeleri makbul değildir.) Kâfir oldukları halde ölenler için de tevbe yoktur. İşte onlar var yâ; onlara elem verici bir azap hazırlamışızdır.

(19) Ey îman edenler! Kadınlara zoraki bir tarzda vâris olmanız sizin için helâl değildir. Kadınlardan açık bir fâhişelik (zinâ) görülmedikçe, mehir olarak verdiğinizin bir kısmını almak için onları sıkıştırmanız (ve mal karşılığında boşamak istemeniz) helâl değildir. Onlarla hoş geçininiz. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (sabır ve tahammül gösteriniz.) Olabilir ki, siz bir şeyi hoş görmezsiniz, fakat Allah o şeyde bir çok hayır takdir kılar.

TEFSİR

(15) İslâmın başlangıcında zina edenler ölünceye kadar veya haklarında bir vahiy gelinceye kadar hapsedilirlerdi. Bilâhare Hadîsi şerifle bu tür cezalandırma kalktı. Evlilere RECİM (taşlama) ve bekârlara KIRBAÇ vurma cezası getirildi.

«FAHİŞ» tâbiri bu âyette zina etmek demektir. «Sizin kadınlarınızdan» tâbiri, İslâm manâsını taşıyan bir İZAFE'dir. İmanlı kadınların halini beyan eder. Zira kâfire bir kadın bâzan Müslümanın soyundan olmak hasebiyle kadınlarından olur. Fakat ona bu hüküm uygulanmaz.

Zinanın şahidi dört olacaktır. Hepsi Müslümanlardan olacak. Tâ ki, ulu orta herkes ortaya çıkıp **«Filân adam zina etti.»** demesin. Şahidlerin dört oluşu meselesi, Kur'an'da olduğu gibi Tevrat ve İncil'de de vardır. Ebu-Davud, Cabir b. Abdullah'dan rivâyet etti: «Yahudiler Rasûlüllah'a bir erkek ile bir kadın getirip zina ettiklerini ve cezalandırılmalarını istediler. Rasûlüllah, **«Bana en âlim kişilerinizden iki tane getiriniz!»** dedi. Yahudiler «Sûrıya»nın iki oğlunu Hz. Peygamberin yanına getirdiler. Rasûlüllah, onlara yemin verdirerek, **«Bu iki kişinin durumları hakkında Tevrat'ta ne vardır?»** diye sorunca, dediler ki, **«Tevrat'ta gördüğümüze göre dört kişi şahidlik edecek ve diyecekler ki, «Biz milini sürmedanlıkta gördüğümüz gibi, bu adamın tenasül uzvunu berikinin uzvunun içinde gördük!» İşte o zaman ikisi de Recim edilir.»** Rasûlüllah, **«O halde ikiniz neden onları recim etmiyorsunuz?»** diye sorduğunda şöyle cevap verdiler: **«Bizim kuvvet ve kudretimiz gitmiştir. Bunun için de öldürmeyi hoş karşılamıyoruz.»**

Rasûlüllah şahidleri çağırdı. **«Evet, kılrcın kınında olduğu gibi, bunun uzvunu kadının uzvunda gördük!»** dediler. Peygamber de onlara RECİM tatbik ettirdi.

Zina şahitlerinin erkek olması şarttır. Adil olmaları gerektir. Zımmî olmaları da şahitliklerini kaldırır.

İslâmın başlangıcındaki HAPİS cezası, bu âyeti takip eden âyetteki «EZİYET ediniz!» cezasıyle neshedildi. Sonra EZİYET cezası da

Nur sûresindeki âyetle kalktı. Bir de daha önce dediğimiz gibi, dullara tatbik edilen RECİM cezasiyle kalktı.

Evlerdeki HAPİS etme kaidesi İslâmın başında idi. Canîler çoğalınca HAPİSHANE ihdas edildi. (1)

(16) Übbade bin Samit'den gelen Hadîsde: **«Benden öğreniniz. Benden alınız. Allah o zina eden kadınların daimi hapisten kurtulmaları için bir yol gösterdi. Şöyle ki, bâkire bâkire ile zina ederse, yüz kırbaç vurulur. Bir yıl sürgün edilir. Dulun (yani evlenenin) dul ile zinası yüz kırbaç vurulmak ve RECİM etmektir.»** buyurmuştur. Böylece hapis ve eziyet cezaları bu ceza gelinceye kadardılar. Ondan sonra bu, tatbik edildi. Öyle ise, bu olay nesih değildir. Zira nesih ancak bir arada toplanması mümkün olmayan hükümler arasında olur. Oysa hapis, tazîr (eziyet), kırbaçlama ve recim bir arada olabilir. Fakat âlimlerin en son vardıkları kanaat şudur ki, hapis kesinlikle kalkmıştır. Öbürleri recimle beraber vardırlar. (Bak: Kurtûbî tefsiri cilt 5/85).

Kattade ve Essûdî: **«Eziyetin mânâsı, kınamak ve ayıpsamaktır!»** dediler. Başka bir gurup **«Küfretmek ve ayıpsamaksızın sıkıştırmaktır.»** dedi. İbni-Abbas: **«Dille aleyhinde konuşmak ve papuçlarla vurmaktır.»** dedi.

Mücahid, «Hapis etmek ve eziyet vermek hükmünü getiren âyetler Nur sûresindeki âyetle neshedilmiştir.» dedi.

Mücahid ve başka tefsirciler, **«Kadınlarınızdan zina edenlere karşı içinizden dört şahit getirin...»** Âyeti ister evli olsun, ister olmasın bütün kadınlar hakkında nâzil olmuştur demişlerdir.

«Sizden zina edenlerin her ikisine de eziyet ediniz...» Âyeti ise, sadece erkekler hakkında nâzil olmuştur. Tesniye (iki) tâbiri evli olan erkekleri kapsadığı gibi, bekâr olan erkekleri de kapsar. O halde hapis, kadınların, eziyet ise, erkeklerin cezasıdır. Kur'an'ın lâfzı bunun böyle olmasını ister. Nass böylece bütün zinacıları kapsar. Birinci âyetteki, **«Kadınlarınızdan...»** ikincisinde **«Sizden»** tâbirleri de bu tefsiri lâfız bakımından takviye eder.

---

(1) Bkz. Ahkamul-Kur'an İbni Arabî.

Müfessirlerden «EN-NÜHHAS» da bu tür tefsiri seçip İbni-Abbas'-dan rivâyet etmiştir. Es-Südî, Kattade ve diğer müfessirler «Birinci âyet sadece evli kadınlar hakkındadır. Mânâ bakımından evli erkekler de bu hükme girerler. İkinci âyet ise, bâkire kadın ve erkekler hakkındadır» demişlerdir. Taberî bu ikinci tefsiri tercih etmiştir. Ebu-Nühhas da «Erkeği kadın hükmüne dahil edip kadın hakkında kullanan tâbirlerle ifade etmek uzak bir ihtimaldir. Hakiki mânânın kasdedilmesi ortada iken, mecazî mânâya gitmek doğru değildir» demiştir.

Yukarıda bahsi geçen ve Übbade bin Samit'in rivâyet ettiği Hadîs hususunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Hz. Ali (R.A.) Hemedanlı «Şürrah» adlı kadına önce yüz kırbaç vurdurmuş, sonra recmetmiştir. **«Allah'ın Kitabıyle kırbaç, Peygamberin Sünnetiyle de recmettim!»** demiştir.

Hasan-ı Basrî, Hasan bin Salih ve İshak Hz. Ali'nin tatbikatını savunmuşlardır.

Bir cemaat ta: **«Evliye recm tatbik edilir, fakat kırbaç değil.»** demiştir.

Bu görüş, Hz. Ömer'den rivâyet edildi. Zührî, Nahaî, Mâlik, Sevrî, Evzaî, Şafîi, Rey ekolü (Kûfe'liler), Ahmed ve Ebu-Savr de bu görüşü desteklediler. Delilleri şudur: **«Resûlüllah (S.A.V.) Maiz ile El-Gamidiye kabîlesinden bulunan kadını kırbaçlamadan recmetti.»** Bir de Üneys'e: **«Şu adamın hanımına var. Eğer zina ettiğini kabul edip itirafda bulunursa onu recmet!»** dedi. Kırbaçlamadan ise bahsetmedi. Eğer ille tatbiki gerekli olsaydı susmazdı. Emrederdi.

Daha önceki gurub, **«Bu kırbaçlama hükmü Allah'ın Kitabıyle sabit olduğu için meşhurdur, bahsedilmeye ihtiyaç yoktur. Onun için sükût etti.»** diye bu görüşe cevap vermişlerdir.

İkinci cevabları şöyle oldu: **«Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüzer kırbaç vurunuz!»** Âyeti bütün zinacıları kapsar, ve Hz. Ali'nin yapığı da bunun böyle olduğunu açıklar. Hz. Ali, tatbikatı, kendisinden önceki Hülefâ-i Raşidîn'den almıştır. Bunu böyle tatbik ederken de hiç karşı çıkan olmadı. Fakat kendisine **«Mensuhla amel edip nâsihi terk ettin.»** denildi. Bu ise apaçıktır.

Bâkireye kırbaç tatbik edilmekle beraber sürgün de uygulanır. Hülefâ-i Raşidîn İbni-Ömer, Ata, Tavus, Süfyan, Malik, İbnu-Ebi Leylâ, Şafii, Ahmed, İshak ve Ebu-Savr bu görüşteler.

Ebu-Hanife, Hammad bin Ebi-Süleyman, Muhammed bin Hasan: **«Sürgün terkedildi.»** dediler.

Cumhurun delili Hz. Übbade'nin bahsi geçen Hadîsi ile Ebu-Hüreyre'nin ve Zeyd bin Halid'in Hadîsleridir. O Hadîsde; Resûlüllah, **«Allah'a yemin ederim ki, aranızda Allah'ın Kitabıyla hükmedeceğim. Senin koyunların ve cariyen senindir!»** dedikten sonra koyun sahibinin zina eden oğluna yüz kırbaç vurdu ve bir yıl sürgün etti. Hadis imamları böyle rivâyet ettiler.

Sürgünün kaldırıldığını savunanlar, Ebu-Hüreyre'nin **«Cariyeye kırbaç vurdu!»** deyip sürgünden bahsetmiyen Hadîsi ile delil getirdiler.

Abdurrazzak, Ma'mer'den o da Zührî'den o da Said bin Müseyyib'ten «Hz. Ömer, Rabi bin Ebi-Ümeyye bin Halefi içkiden ötürü Hayber'e sürgün etti. O da HERAKLİYUS'un yanına kaçıp sığındı ve din değiştirerek Hıristiyan oldu. Bu hâdiseden müteessir olan Hz. Ömer yemin ederek: **«Bundan böyle hiç bir Müslümanı sürgün etmem!»** dedi. O halde eğer sürgün etme Allah'ın hükmü olsaydı Ömer (R.A.) kaldıramazdı. Bütün bunlardan sonra Kur'an'daki Nass ancak kırbaçlamaktır. Nassdan fazla olan Nesihdir. Böylece «Hadîs-i Vahid» ile kesin hükmün kaldırılması lâzım gelir!

İkinci guruba şu cevab verilmiştir: Ebu-Hüreyre'nin Hadîsi hür kadınlar hakkında değil, cariyeler hakkındadır. Zira İbni-Ömer'in zina eden cariyesini kırbaçlayıp sürdüğü sabittir.

Hz. Ömer'in **«Bundan böyle hiç bir Müslümanı sürgün etmem!»** sözü ise, içki hususundadır. Zira Nafi İbni Ömer'den rivâyet etti ki: **«Resûlüllah hem kırbaç vurdu, hem de sürdü. Ebu-Bekir, vurdu ve sürdü. Ömer, vurdu ve sürdü.»**

(Tirmizî «El-Camiî» adlı eserinde rivâyet etti. En-Nesâî Sünen'inde Ebu-Küreyb Muhammed bin El-Ala El-Hemedanî'den o da Abdullah bin İdris'ten, o da Übeydullah bin Ömer'den o da Nafî'den rivâyet etti.)

Hülâsa sürgün meselesi Rasûlüllah'dan kesinlikle sabit olduğu için, artık hiç kimsenin bu konuda konuşma yetkisi yoktur. Sünnet kime ters düşerse onu susturur.

Burada bir noktaya işaret edip geçmek istiyorum. Hicretin bindörtyüz üçündeyiz. Bu asrımızda bazı kişiler ortaya atılıp HADİSİ tamamen inkâr ederler. Gûyâ sözüm ona, hangi Hadis Peygamberden gelmiştir bilinmiyormuş. Kur'an var iken artık başka bir şeye ihtiyaç yokmuşmuş! Ve saire (!..) Bütün bu iddialar, şeytanî kuruntulardır. Hadîsi inkâr, dinin bir kısmını inkârdır. Kur'an'ın **«Resûlüllah'a güveniniz ve getirdiğini tutunuz.»** diyen emirlerine karşı çıkmaktır. Bütün ümmeti cahillikle (!) itham etmektir. Tedvin edilmiş «Usûl-ü Hadîs» ve «Usûl-ü Fıkıh» adlı ilim dallarını inkâr (!) etmektir.

«Ey Peygamber! Sana ineni tebliğ et.» (El-Maide: 67) gibi âyetleri yalanlamaktır. En korkuncu, Hadîsi inkâr etmek Kur'an'ı da inkâr etmeye yol açar. Zira Hadîs ravîleri Kur'an'ı ezberleyip bize yetiştirenlerdir. Eğer (Haşa!) Hadîsleri uydurmuşlarsa, o zaman Kur'an'ı da uydurmuş olmazlar mı?.. Böyle bir inanca sahib olanın İSLÂM ile ne kadar alâkası vardır? Böyle bir felâkete yol açan bir görüşün İSLÂM ve Müslümanlara getireceği zarar acaba hiç düşünülmüş müdür?

Evet, uydurma, mevzû ve münker hadîsler vardır. Bunları MUHADDİSLER teker teker tesbit etmişlerdir. Hamurdan kıl çekercesine Sahih Hadîsleri bunların aralarından çekip almışlardır. Hadîs hafızları yetiştirilmiştir. Kur'an'ı hıfzettikleri gibi yüzbinlerce Hadîsi de ezberlemişlerdir. Uydurulmuş hadîsler vardır diye, Rasûlüllah'ın bütün Hadîsleri nasıl terkedilir? İslâmın bir kanadı nasıl kırılmaya kalkışılır? Müseylemetü'l-Kezzab gibi sahte peygamberler uydurma âyetler söyledikleri için Kur'an terkedilir mi? Ne ise Allah hepimize hidâyet buyursun.

TEVBE KİMLER İÇİNDİR?

(17) **«Allah'ca kabul edilen tevbe ancak cahillikten ötürü günâh işleyenler ve az bir zaman sonra tevbe edenler içindir...»**

Bu âyetin tefsiri:

Ümmetin ittifakıyla sabit olmuştur ki, günahlardan tevbe etmek bütün Mü'minler için farzdır. **«Ey Mü'minler hepiniz Allah'a (dönüş yapıp) tevbe ediniz.»** (En-Nur: 31).

GÜNAHKÂR SADECE BİR GÜNAHINDAN TEVBE EDEBİLİR

İçkiye devam eden, zinadan tevbe edebilir. Müslümanların Mu'tezile gurubu **«Bir günâhı işlemeye devam edenin diğer günâhlardan tevbe etmesi makbul değildir!»** dedi.

Fakat bu gurubun bu görüşü yanlıştır. Zira namaz kılmayanın orucu kabul değildir demek, delil ister. Fakat nerededir delil?

Tevbeyi kabul edip etmemek hususunda Allah muhayyerdir. O'na vacip olan hiç bir şey yoktur. Aklen bu böyledir. Zira vacibin şartı, vacibedenin kendisine vacib edilenden rütbece daha büyük olmasıdır. Oysa Allah, bütün varların yaradanıdır; sahipleridir. Onları yükümlü kılandır. Filan şey Allah'a vacibdir denilmez. Fakat sözünde yalan olmayan Allah, **«Kullarından tevbeyi kabul edip günâhları afvedendir...»** (Şura: 42), **«Onlar bilmediler ki, Allah kullarının tevbesini kabul eder.»** (Tevbe: 104), **«Şüphesiz ki ben (Azîmüş-Şan) tevbe edenlerin tevbesini çokça kabul edenim.»** buyurmuştur.

Öyle ise, Allah'ın nefsine vacip kıldığını haber verdiği şeyler O'na vaciptir. Akıl hiç bir şeyin Allah'a vacip olmadığını gerektirir. Semî delillerin zahirine bakılırsa, tevbe edenin tevbesini kabul etmesi gerektir.

Ebul-Mealî ve diğer kelâm âlimleri: **«Bu zahiri deliler, zannı galibi meydana getirirler. «Kesinlikle tevbenin kabulü vardır.» hükmünü vermezler.»** dedi. Her şey onun fazl-u rahmetiyle ve vâdiyledir.

Tevbeyi tâ ölüm zamanına kadar tehir eden fâsık ve kâfirler ile küfür üzerinde ölenlerin tevbelerinin, kabul olunmamak hususunda, eşit tutulmaları, o haldeki tevbenin önemsenmemesine işarettir. Sanki, **«Bunların tevbe etmesi ve etmemesi eşittir!»** denilmektedir. **«Kötülük yapanlar»**dan maksat, Mü'minlerin asîleridir.

«Kötülükler yapanlar»dan maksat, münafıklardır. Çünkü onların küfrü katmerli ve amelleri kötüdür. **«Onlar var yâ, onlara elem verici azab hazırladık..»** âyeti, tevbelerinin kabul olmamasının te'kididir. Dilediği zaman onları azaba duçar eder. Çünkü azabı hazırdır.

İSLÂMDA ZORLAMA NEREDE YOKTUR

(19) **«Ey îman edenler! Zorla kadınlara vâris olmanız size helâl değil.»**

Bu âyetin sebebi nûzülü şudur: «Kişi öldüğünde yakınları varsa, birisi çıkıp elbisesini dul kalmış kadınının üzerine atar: **«Herkesden daha fazla ben bu hanımı almaya müstehakımdır.»** derdi. Sonra dilerse, onunla evlenir; mehri ilk verilen mehir olurdu. İsterse, başkasıyla evlendirirdi, isterse evlenmesine mani olurdu. Tâ ki, kocasından aldığı mirası verip nefsini kurtarsın. İşte bu âyet böyle yapmaktan onları menetmiştir.

Diğer bir tefsir âlimi âyete şöyle bir manâ vermiştir:

«Kadınları ırsiyet yolunda tutup istemedikleri halde onlarla evlenmeniz helâl değildir.»

Âyetteki «Lâ Tâdilû», sıkıştırma mânâsına gelen «ADL» kökünden geliyor. Mânâsı, **«Mehirlerinin bir kısmını almak için onları evlenmekten menetmeyiniz.»** demektir.

Açık fahişelikten maksat, naşizelik, kötü muaşeret, ve iffetsizliktir.

Ma'rûf muâşeretten maksat, fiilen insaflı davranıp tatlı söz söylemektir. **«Ey Mü'minler! En hayırlınız aile efradına hayırlı olanınızdır!»** Hadîsi bu cümlenin bir nevî tefsiridir.

Tabiatiyle hanımdan ikrah eden koca, Allah katındaki durumunu bilmediği için sabr ve tahammül göstermelidir. Bunun için Cenab-ı Mevlâ: **«Eğer kadınlardan tiksinirseniz umud edilir ki, sizin tiksinip hoşlanmadığınız o şeyde Allah çok hayır kılmıştır!»** Zira nefis bazan dince daha elverişli olandan tiksinir, bazan da bunun tersini sever.

EŞLERİN KARŞILIKLI HAKLARI

İbni-Cerir Cabir'den rivâyet etti: **«Kadınlar hususunda Allah'dan korkunuz. Zira siz onları Allah'ın emanetiyle nikâh ettiniz. Nefislerini Allah kelimesiyle** (nikâhla) **kendinize helâl kıldınız. Sizin onların boynunda şu hakkınız vardır: Sevmediğiniz bir kimseye yataklarınızı çiğnetmemelidirler. Eğer böyle yaparlarsa, öldürücü olmayan bir vuruşla onları döğünüz. Onların sizin boynunuzda hakları ise, normal yiyecekleri ve elbiseleridir.»**

İbnül Münzir İkrime'den: «Kadının senin boynundaki hakkı, sohbetin tatlısı, normal nafaka ve giyimidir.» diye rivâyet etti.

İbni Ebî Hâtim Mukatil'den rivâyet etmiştir: **«Ma'rûf muaşeretten maksat, güzelce onlarla sohbet etmektir. Eğer onlardan hoşlanmazsanız ümid edilir ki, onu boşadığınızda başkasıyle evlenir. Allah ondan ikinci kocaya bir çocuk ihsan eder ve onun evlenmesinde büyük ve bol hayır kılar.»**

İbnil Munzir Ed-Dahhak'tan rivâyet etmiştir: **«Kişi ile eşinin arasına münakaşa ve geçimsizlik düştüğünde sabreylesin. Hemen çabukça onu boşamaya kalkışmasın! Ümid edilir ki, Allah o hanımdan ona sevindirici bir şey gösterir.»**

«Kadınlar hakkında size vasiyet ederim. Çünkü kadın eğri kaburgadan yaratıldı. Kaburganın en eğrisi en üstüdür. Onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın. Haline bırakırsan yumuşak kalır. Onlar hakkında hayrı tavsiye ederim.» (Hadîs)

وَاِنْ اَرَدْتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ ۙ وَّاٰتَيْتُمْ
اِحْدٰىهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوْا مِنْهُ شَيْـًٔا ۗ اَتَاْخُذُوْنَهٗ
بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَاْخُذُوْنَهٗ
وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَّاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا
﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوْا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ اِلَّا
مَا قَدْ سَلَفَ ۗ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً وَّمَقْتًا ۗ وَسَآءَ
سَبِيْلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهٰتُكُمْ وَبَنٰتُكُمْ
وَاَخَوٰتُكُمْ وَعَمّٰتُكُمْ وَخٰلٰتُكُمْ وَبَنٰتُ الْاَخِ
وَبَنٰتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهٰتُكُمُ الّٰتِيْٓ اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوٰتُكُمْ مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهٰتُ نِسَآئِكُمْ
وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِيْ فِيْ حُجُوْرِكُمْ مِّنْ نِّسَآئِكُمُ
الّٰتِيْ دَخَلْتُمْ بِهِنَّ ۫ فَاِنْ لَّمْ تَكُوْنُوْا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ۫ وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِيْنَ
مِنْ اَصْلَابِكُمْ ۙ وَاَنْ تَجْمَعُوْا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا
مَا قَدْ سَلَفَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۙ ﴿٢٣﴾

(20) Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz, öncekine çok mal (mehir olarak) vermiş bulunursanız da, o maldan bir şey geri almayınız. Acaba bühtan ederek ve açık günahkârlık yaparak mı onu geri alacaksınız?

(21) O, verdiğiniz (mehir) malını nasıl alırsınız ki, birbirinize katıldınız? Kadınlar (daha önce) sizden kuvvetli bir söz aldılar.

(22) Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâh etmeyiniz. Ancak (İslâmdan) daha önce olan (afvedilmiş ve) geçmiştir. Şüphesiz ki, o, fahiş bir işti. (Mürüvvet sahipleri katında) buğzedilen (bir hareket) tir. (Bu işi hoş görenin yolu) ne kötü yoldur.

(23) (Ey Mü'minler! sizlere (şu bahsi gelen kadınların nikâh edilmeleri) haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinin kızları, size süt veren anneleriniz, sütten ötürü kızkardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri (kayınvalideleriniz), kendileriyle cinsi münâsebette bulunduğunuz hanımlarınızdan olan ve himayenizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer üvey kızların anneleriyle (nikâh akdi yapıldıktan sonra) cinsî ilişki kurmamış iseniz, (o üvey kızlarla anneleri öldüğü veya boşandığı takdirde evlenmenizde herhangi bir) beis yoktur.

Sulbünüzden bulunan oğullarınızın (boşanmış veya dul kalmış) karılarıyla evlenmeniz ve iki kızkardeşi birlikte nikâhlamanız da (size haram kılındı.) Ancak cahiliyet devrinde geçen (bu haram evlenmeler) affedilmiştir. Şübhesiz ki, Allah (cahiliyyet döneminde olanları) çok affedicidir. (Tevbe eder iseniz İslâm'da yaptıklarınıza) merhamet edicidir.

TEFSİR

BOŞANMA SEBEBİ KOCA İSE MEHİRİ GERİ ALAMAZ

(20) **«Eğer bir eşi boşayıp başka bir kadınla evlenmek isterseniz...»**

Bu âyetten önce bulunan âyette, kadının sebeb olduğu boşanmanın hükmü geçti. Orada koca bu eşinden mehri geri alabilir, denildi. Şimdi ise, kocanın sebep olduğu ayrılmadan bahsedilmektedir. Kadının bir kötülüğü ve serkeşliği olmadan meydana gelen boşanmada kocanın mehri veya herhangi bir malı isteme hakkı olmadığı konu yapılmaktadır.

Eğer eşlerin ikisi de kötü huyluluk gösterirse ve bu sebepten ayrılma meydana gelirse, imamı Mâlik'e göre; kocanın huysuzluğu hiç sayılır. Kadın ayrılmaya sebep olmuş kabul edilir ve mehirden bir kısmı geri alınır.

Âlimlerden başka bir gurup ise, «Kadın tek başına ayrılmaya sebep olmadıkça hiç bir şey kadından geri alınmaz.» dediler.

Âyetin iniş sebebi şudur: Cahiliyet döneminde kişi yeni bir kadın almak istediğinde, nikâhı altında bulunan hanımını zor durumda bırakıp ona mehir olarak verdiği malı ondan geri almak ve yeni kadına bu şekilde kolaylıkla sahip olabilmek için eski hanımına zinâ iftirasını atardı. İşte Allah Mü'minleri bu bühtanı yapmaktan yasakladı; sakındırdı.

KABARIK MEHİR OLUR MU?

«Eğer öncekine çok malı, mehir olarak vermişseniz...» âyeti mehirde kabarıklığa kaçmanın caiz olduğunun delilidir. Zira Allah ancak helâl ile misal getirir.

Rivayete göre ikinci Halife Hz. Ömer (R.A.) bir hutbede, **«Dikkat ediniz! Kadınların mehirlerinde pek aşırı gitmeyiniz. Eğer aşırı mehir dünyada bir şeref veya Allah katında bir takvâ olsaydı, muhakkak ki, hepinizden daha lâyiği Rasûlüllah olurdu. Oysa Rasûlüllah hiç bir hanımına ve hiç bir kızına oniki AVKİYE'den fazla mehir vermemiş ve**

verdirmemiştir.» demiş, bir kadın da karşısına dikilerek, «Ey Ömer! Allah biz kadınlara verir. Sen ise bizi mahrum edersin hâ! Acaba **«Onlardan birine bol bir mal verirseniz ondan hiç bir şey geri almayınız.»** diyen Allah değil midir?» diye itiraz edince Hz. Ömer: **«Bir kadın doğruyu buldu; Ömer yanıldı!»** deyip yanıldığını itiraf etmiştir.

Başka bir rivâyette: **«Bir kadın doğruyu buldu. Bir erkek yanıldı!»** şeklinde gelmiştir. (Hadîsi Ebu-Hatim el-Bistî Ebi - Acfa es-Sülemî'den rivâyet etmiştir.)

Hz. Ömer, Hz. Ali'nin, Hz. Fatma'dan olan kızı Ümmü-Külsüm'e mehir olarak kırkbin dirhem vermiştir.

Ebu-Davud Akebe bin Amir'den rivâyet ediyor: «Rasûlüllah bir kişiden sordu: **«Falan hanımı sana nikâh etmeme razı mısın?»** Kişi, **«Evet!»** dedi. Kadına: **«Falan adamla seni evlendirmeme razı mısın?»** Kadın, **«Evet!»** dedi. Bunun üzerine o kadını o, adama nikâhladı. Kadının mehrini belirtmedi ve kadına bir şey vermedi. Bu damat «EL-HUDEYBİYYE» andlaşmasında bulunan sahabelerdendi. Hayber'de bir payı vardı. Ölüm döşeğinde bulunduğu zaman şunları söyledi: **«Allah'ın Rasûlü filan kadınla beni evlendirdi. Ona bir mehir tayin etmedim ve hiç bir şey vermedim. Sizi şahit tutarım ki, o kadına Hayber'deki payımı mehrî olarak verdim!»**

Onun vefatından sonra kadın o payını yüz bine sattı.»

Âlimler, mehrin çokluğunda tahdid olmadığı hususunda ittifak halindedirler. Fakat en azının hududunda ihtilâfları vardır.

(21) **«Verdiğiniz o mehri eşinizden nasıl alırsınız? Halbuki birbirinizle birleşip katıldınız...»**

Bu âyetin açıklaması :

İbni-Abbas, Mücahid, Es-Sûdî ve bazı tefsirciler «Âyetdeki «İFDA» cima demektir» dediler.

Herevî'nin nakline göre; el-Kalbî, «İFDA, eşlerin bir yorgan altında bir araya gelmesidir. İster cinsî ilişki olsun, ister olmasın» demiştir.

El-Ferra, «İFDA, karı ile kocasının başbaşa kalıp cinsî mukarenette bulunmasıdır.» demiştir.

EŞLER BAŞBAŞA KALIRSA MEHİR LÂZIM GELİR Mİ?

Acaba eşlerin başbaşa kalmasıyla mehir vacip olur mu? diye ihtilâf edilerek üç görüş belirtilmiştir:

a) Başbaşa kalmakla gerekli olur.

b) Ancak cinsî ilişki olursa gerekli olur.

c) Zifaf odasında bir araya gelmekle vâcip olur.

Ebu-Hanife ve arkadaşları, «Tam manâsıyle eşiyle başbaşa kaldı mı ister cima olsun, ister olmasın mehir vâcip olur. Boşandığı takdirde iddet beklemesi lâzımdır. Zira Ed-Dare Kutnî Sevban'dan şu Hadîsi rivâyet etmiştir: **«Kim ki, bir kadının peçesini kaldırır, yüzüne bakarsa, mehiri ona vâcip olur.»**

Hz. Ömer (R.A.), «Koca kapıyı kilitler, perdeyi çeker ve kadının avretini görürse, mehri vacip olur. Boşandığında iddet gerekir ve mirasa sahip olur!» demiştir. Aynı nakil Hz. Ali'den (K.V.) de gelmiştir.» dediler.

İmamı Mâlik, «Bir sene gibi uzunca bir zaman yanında kalırsa, aralarında ilişki olmadığını ikisi de söylerse yine de mehir gerekir.» demiştir.

İmamı Şafîi, «Böyle bir durumda mehrin yarısı gerekir. Fakat boşandığında iddet çekemez.» demiştir.

«Kadınlar sizden kuvvetli bir söz ve teminat aldılar...»

Bu âyetteki teminatın ne olduğu hususunda üç görüş vardır:

1) İkrime ve Rabia'ya göre bu teminat, Hazreti Peygamber'in: **«Kadınlar hususunda Allah'dan korkunuz. Çünkü onları Allah'ın emaneti olarak almıştınız. Allah'ın kelimesi ile (nikâhla) onların nefislerini kendinize helâl etmiştiniz!»** şeklindeki Hadîsidir.

2) Bu teminat, Cenab-ı Hakk'ın **«Ya iyilikle tutunuz veya ihsanla boşayınız.»** meâlindeki âyetidir. Bu görüş, Hasan Basrî, İbni-Sîyrin, Kattade, Ed-Dahhak ve Es-Sûdî'nin görüşüdür.

3) Mücahid ve İbni-Zeyd'in görüşüne göre o teminat, kişinin **«Onunla evlendim ve akdini elde ettim.»** sözüdür.

ÜVEY ANNE NİKÂH EDİLEMEZ

(22) **«Sakın hâ babalarınızın nikâh ettiği kadınları nikâh etmeyiniz!...»**

Cahiliyette, kişi babasının dul kalmış karısıyle evlenirdi ki, mirası başkasına gitmesin. Kur'an bunu menetti. Bu âyet, bunu bildirir.

Rivâyete göre Ensar'ın salihlerinden Ebu-Kays vefat ettiği zaman, oğlu dul kalmış analığını nikâh etmek istedi. Kadın Rasûlüllah'a gelip durumu arzetti. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

Tefsir âlimi «Et-Taberî» âyete şöyle bir yorum getirmiştir: **«Sakın hâ babalarınızın nikâh etmesi gibi kadınları nikâh etmeyiniz.»** Yani Allah (C.C.) nikâhın ne tarz olacağını beyan buyurmuş ve şartlarını açıklamıştır' Binaenaleyh babalarınızın cahiliyet dönemindeki nikâhına benzer bir tarzda nikâh kıydırmayınız. Fakat Ashab-ı Kiram (Radiyallahu anhüm), âyeti Taberî'nin tefsiri gibi anlamamışlardır. Onlar oğullar, üvey annelerini nikâh etmelerinin haram olduğunu bu âyetten çıkarmışlardır.

Araplar arasında bunu âdet edinen kabîleler vardı. Ensarın arasında bu âdet lüzumlu sayılırdı. Kureyş'de de kadının razı olmasına bağlı idi. Amr bin Ümeyye babasının vefatından sonra dul kalan analığını aldı. Ondan Musafir ve Ebu-Muyet adlı iki oğlu doğdu. Aynı hanım Ümeyye'den de Ebul-İs'i doğurmuştu. Böylece Ümeyye'nin çocukları hem Musafir ve kardeşinin kardeşleri, hem de amcaları olmuşlardı.

Safvan bin Umeyye bin Halef de babasının dul karısı ile evlendi. Mansur bin Zabban da üvey annesi Müleyke dul kaldığında onunla evlendi.

Cailiyyet döneminde arapların arasında kızıyla evlenen de vardı. Bu hale örnek olarak, Hacib bin Zürare ile Nadir bin Şumeyl, Kitabul-Mesalip'te zikredildiler. İşte Cenab-ı Hak Mü'minleri babalarının bu kötü gidişatından bu âyetle men etmiştir.

Ancak cahiliyyet döneminde böyle bir şey yapmışlarsa, Allah onu affetmiştir. Ancak bu âyet nâzil olduğunda nikâhında böyle bir kadın

olan bir kimse ayrılmalıdır. Zira İmamı Ahmed, Ebu Davud ve İbni Mace Feyruz ed-Deylemî'den rivâyet ederler ki, Müslüman olduğunda nikâhında iki kızkardeş bir arada bulunuyordu. Rasûlüllah ona, **«Hangisini istersen onu boşa, diğeri yanında kalsın!»** dedi.

Abdurrazzak, İbni Ebi Şeybe, Ahmed, Hakim ve el-Beyhaki Sünen'inde Berra'dan rivâyet ettiler: «Dayımla karşılaştım. Beraberinde bir sancak vardı. Nereye diye sordum. Rasûlüllah, beni babasının vefatından sonra dul kalan üvey annesiyle evlenen birisinin boynunu vurmaya gönderdi dedi.»

MÜSLÜMANLAR İÇİN NİKÂHI HARAM EDİLEN KADINLAR

(23) **«Size anneleriniz haram kılındı...»**

Allah'ın bu âyetinde hangi kadınla evlenilir, hangisiyle evlenilmez hükmü vardır.

Nesebden yedi, süt ve dünürlükten altı sınıfın nikâhını Allah haram kıldı. Mütevatir olan Hadîsle de yeğen ile halanın bir kişinin nikâhı altında toplanmaları haram kılındı. Âlimlerin icmaı da bunun üzerinde oldu.

Nesebden haram olan yedi kadın şunlardır: Anneler, kerimeler, kızkardeşler, halalar, teyzeler, biraderin kızları ve bacıların kızları.

Sihriyet (dünürlük) ve sütle haram olanlar: Sütanneler, sütkızkardeşleri, kayınvalideler, üvey kızlar, öz oğulların hanımları ve bir nikâh altında toplanan iki kızkardeş, babaların nikâh ettikleri kadınlar, bir nikâh altında toplanan yeğen ile hala.

Tahavî, «Bütün bunlar kesindir ve ittifak edilen meselelerdir. Hiç birini nikâh etmek helâl değildir.» dedi.

Ancak kocaları nikâh kıymasına rağmen cinsî ilişkide bulunmayan hanımların annelerinin nikâhında ihtilâf edilmiştir. Cumhur-u selefe göre, kızın nikâhı kıyılmakla annesi haram olur. Ancak annenin nikâhı kıyılmakla kızı haram olmaz. Meğer ki cinsî mukarenet ola!.. Yani anne ile cinsî mukarenet eden kocası onu boşarsa veya anne ölürse kızıyla evlenemez. Eğer nikâhı kıydıktan sonra cinsî muka-

renet olmadan kadın ölür veya boşanırsa, kızıyla evlenilir. Selefden bazıları: «Anne ile üvey kız eşittirler. Ancak birisiyle cinsî mukarenet olursa, diğeri haram olur. Mücerred nikâh akdi, haramlıkta kâfî değildir!» demişlerdir. Ancak Cumhûrun görüşü daha kuvvetlidir» demiştir.

Iraklılar, «Eğer anneyle zina ederse, veya öperse veya şehvetle bedenini ellerse, kızı kendisine haram olur. Onu nikâh edemez.» demişlerdir. Mâlikî ve Şafiî'lere göre ancak doğru nikâh ile anneyi nikâh ederse kızıyla evlenmek haram olur. Haram ise, helâli haram kılmaz.

Amr bin Şüayb'den o da babasından ve o da dedesinden o da Resûlüllah'dan rivâyet etti: «Kişi kadını nikâhının altına aldığında ister cinsî münâsebette bulunsun, ister bulunmasın (boşadığında veya öldüğünde) annesiyle evlenmesi helâl olamaz. Anneyi nikâh ettiğinde cinsî mukarenet olmazdan önce boşarsa, isterse kızıyla nikâh kıyabilir.» (Sahiheyn'den).

İSLÂM'DA NİKÂHDA ETKİSİ OLAN SÜT NE KADAR OLMALIDIR

Allah'ın Rasûlü «Soy ile hangi kadının nikâhı haramsa süt ile aynısının nikâhı haramdır.» dedi. Yani nasıl ki soydan olan annenin ve ninenin nikâh edilmeleri haram ise, sütten olan anne ve ninenin nikâh edilmesi de haramdır. Sütten gelen haramlık ancak çocuk iki yaşını geçmediği devrede olursa geçerlidir.

Malik'e göre bir yudum süt de kâfi gelir. Yani onunla haramlık sabit olur. İmam-ı Şafîi, beş defa süt içmekle ancak süt hükmü sabit olur dedi. Ebu Hanife iki buçuk seneyi itibar etmiştir.

Davud-ı Zahirî, ancak üç defa emmek haramlık getirir demiştir. Zira Rasûlüllah, «Bir emmiş veya iki emmiş haram kılmaz!» buyurmuştur. Hadîsi Müslim rivâyet ediyor.

ZİNA İLE OLAN İLİŞKİ EVLENMEKDE ETKİ YAPAR MI?

Zina yoluyle olan ilişki haramlığı getirir mi getirmez mi? Bu hususda ihtilâf edilmiştir. İlim ehlinin çoğu, «Eğer bir kadınla zina ederse, onun nikâh edilmesi bilâhere kendisine haram olmaz. Kayınvalidesiyle veya üvey kızıyle (Mazallah) zina ederse karısı kendisine haram olmaz dediler.» İkinci bir gurub, «Haram olur.» dedi. Bu hüküm İmran bin Husayn, Şabî, Ata, Hasan, Sufyan-ı Sevrî, Ahmed İshak ve Reycilerden rivâyet edilmiştir. İmam-ı Mâlik de aynı fikre katılmıştır. Irak ekolü de bu görüştedir. Hicazlıların ve Malik'in en sahih kavline bakılırsa zinanın hiç bir hükmü yoktur. Çünkü Cenab-ı Hak «Karılarınızın anneleri!...» demiştir. Zina edilen kadın kişinin eşlerinin annelerinden değildir. Kızı da üvey kızlarından değildir. İmam-ı Şafiî ve Ebu Savr bu görüştedirler. Zira zinadan mehir, iddetin vâcip olması, miras ve çocuğun babaya iltihak edilmesi kalktığı ve hadd vâcip olduğu için doğru nikâhın hükmüyle zina için hükmetmek de kalktı. Dare Kutnî Ez-Zührî'den o da Urve'den o da Aişe'den rivâyet etti: «Rasûlüllah'dan bir kadınla birisi zina ettikten sonra onunla veya onun kızıyle evlenmek isterse yapabilir mi? diye soruldu da Cenab-ı Peygamber (S.A.V.), «Haram, helâli haram kılmaz. Ancak nikâh kıymakla olan haram kılar.» buyurdu.»

Yani haram olan zina, o kadının helâl olan nikâhını veya kızının nikâh edilmesini haram kılamaz. Ancak bir kadınla nikâh neticesindeki birleşme onun kızıyla evlenmeyi haram kılar.

Zina dahî böyle bir helâlliği ortadan kaldırır diyenlerin delili, Rasûlüllah'ın, Benî İsrail âbidi Cüreyç'den bahsederken, «Annesiyle zina etmenden bu çocuk dünyaya geldi!» diye kendisine nisbet edilen veledizina çocuktan «Baban kimdir?» sormasıdır. Çocuk, «Babam filân çobandır.» diye cevab verdi. İşte bu hadise delâlet eder ki, helâl birleşme nasıl kadının kızıyle evlenmeyi haram kılıyorsa, zina yoluyla olan birleşme de öylece kadının kızıyla ve annesiyle evlenmeyi haram kılar.

İkinci delili Rasûlüllah'ın şu Hadîsidir: **«Hem anne hem de kızının tenasül uzvuna bakan bir kimseye Allah nazar etmez!»**

Görüldüğü gibi helâl veya haram arasında tafsilât yapmadan hükmü mutlak şekilde zikretmiştir. Başka bir Hadîsde de:

«Hem annenin hem de kızının yüz perdesini kaldıran bir kimseye Allah nazar etmez, yani yüzüne bakmaz.» buyrulmuştur.

İbni-Huveyzmendad, «İşte bunun içindir ki, kadını öpmek ve şehveti gerektiren herhangi bir harekette bulunmak fürû ve usulüne haramlığı yayar.» demiştir.

Abdülmelik el-Mâcişûn, **«Zinanın suyuna hürmet yoktur.»** demiştir. Yani sanki birleşme olmamış gibi muamele yapılır. Zina eden zina ettiği kadının annesiyle veya kızıyla evlenebilir. Zânî kadın, zina ettiği erkeğin babasıyla veya oğluyla evlenebilir.

«Sülbünüzden olan evlâdlarınızın zevceleri ile evlenmeniz haramdır...» Bu âyeti celîle, insanın öz evlâdının dul kalmış veya boşanmış karısıyla evlenemez hükmünü getirdi. Oğul edinmişleri bu hükmün dışında bıraktı. Allah'ın Rasûlü oğul ettiği azadlısı Zeyd bin Haris'in boşanmış zevcesi bulunan Cahş'ın kızı Zeyneb ile evlendiğinde müşrikler, **«Muhammed oğlunun karısıyle evlendi.»** diye propağanda yaptılar. Bunun cevabı olarak bu hüküm geldi. Bu meselenin tafsilâtı Allah izin verirse «âL-AHZAB» sûresinde gelecektir.

Bu âyet, süt oğlunun zevcesini de haram kılar. Zira Rasûlüllah: **«Neseble haram olan, sütle de haram olur.»** buyurdu.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ
كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ
تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ ۗ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ
بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ فَرِيْضَةً ۗ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا
تَرٰضَيْتُمْ بِهٖ مِنْۢ بَعْدِ الْفَرِيْضَةِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا
﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَّنْكِحَ الْمُحْصَنٰتِ
الْمُؤْمِنٰتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَتَيٰتِكُمُ
الْمُؤْمِنٰتِ ۗ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِكُمْ ۗ بَعْضُكُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ
فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ
بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ
اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا
عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ۗ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ۗ
وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۚ
﴿٢٥﴾ يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِيْنَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوْبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٦﴾

(24) Sağ ellerinizle (savaşarak) elde ettiğiniz cariyeler hariç nikâhlı kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı. Allah bahsi geçen kadınların size haram olduklarını yazdı. Haram kılınanların dışında kalan kadınları zinadan uzaklaşmak ve evli yaşamak maksadıyle mallarınızla (mehir vermek) isteyip nikâhlamanız sizin için helâl kılındı. Öyle ise, o kadınların hangisini nikâh edip ondan lezzet almışsanız, onların mehirlerini kendilerine (tam olarak) veriniz. (Bu Allah'ca size) bir farzdır. Mehri takdir edip belirttikten sonra aranızda (mehrin eksilmesi veya çoğaltılması için) anlaşmanızda sizin için herhangi bir günâh yoktur. Şüphesiz ki, Allah çokca bilendir ve çokca hikmet sahibidir.

(25) Sizden kim ki zenginlik (ve mal) yönünden hür ve mümin olan kadınları nikâh etmeye güç yetmezse, o ellerinizin altında bulunan Mü'min cariyelerinizden nikâh etsin. Allah îmanınızı daha iyi bilendir. İnsanlar olarak birbirinizdensiniz. (Hür ve kö le hepsi Adem evlâdıdır.) O cariyeleri sahiblerinin izniyle nikâhlayınız. Fuhuşta bulunmadıkları, gizli dost edinmedikleri ve namuslu yaşadıkları halde o cariyelerin mehirlerini güzellikle kendilerine veriniz. Evlendikleri zaman(dan sonra) fuhuş yaparlarsa, o takdirde hür kadınlar (bu işi yaptıklarında) üzerlerine lâzım olan azabın (cezanın) yarısı cariyelere lâzım gelir. Cariyelerle evlenme müsadesi, sizin için daha hayırlıdır. Allah çokça bağışlayıcı ve çokça merhamet edicidir.

(26) Allah ister ki, size açıklasın. İster ki, sizden öncekilerin yollarını size beyan etsin ve ister ki, tevbelerinizi kabul buyursun. Allah çokça bilen ve çokça hakîm olandır.

TEFSİR

(24) **«Nikâhlı kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı..»**

Dinî harblerde tutsak ettiğiniz kadınlar hariç, evli kadınları, ister Müslümanın, ister kâfirin nikâhı altında bulunsun, nikâh etmeniz size haramdır. Dini müdafaa etmek için harbe gidip evli kadınları esir edersek, kocaları da «Darul-Harb»de kalırsa ve o kadınların iade edilmemesi daha yararlı görülürse, bu takdirde kâfirlerle olan nikâhlar düşer. Fıkıh kitaplarında belli olan şartlar dahilinde onları nikâh edebiliriz. Bunun hikmet ve nedenleri şunlardır: Kâfirler bir daha İslâm topraklarına saldırmasınlar. **«Eğer saldırırsam benim de karım ve çocuklarım esir düşüp köleliğin boyunduruğuna girebilir!»** diyebilsin. Belki de savaşa katılanların çoğu öldürülmüştür; bir kısmı da memleketini terkedip kaçmıştır. Bu takdirde karıları geri iade edilirse, sahipsiz kalırlar. Bu düşünce ile onlara sahip çıkmak, hem onlar için hem de toplum için, hayırlıdır.

İslâm dini savaş tutsaklarını esir etmeyi farz kılmadığı gibi, haram da kılmamıştır. Zira yok edici savaşlarda esirlerin köleleştirilmesi, tutsaklar için daha hayırlı olur. Zira savaşın tırpanına maruz kalmış bir milletin kadın ve çocukları için sahip bulunmaktan daha hayırlı ne olabilir?

Eğer Müslümanlar tutsak iadesini daha hayırlı görürlerse, bu yetki onlara verilmiştir. Zira **«Fesatlıkları defedip kaldırmak, maslahat ve yararı temin etmekten önce gelir!»** kaidesi bunu gerektirir.

Eğer savaşlar sadece dünyalık ve çıkarlar için ise, böyle bir savaşın tutsakları köle edilir mi? Bu konuda en belirgin görüş, «Hayır!» dır. **«Kadınlardan...»** tâbiriyle işaret edildi ki, sadece iffetli ve sadece Müslüman kadınlar kasdedilmez. Evli kadınların hepsi kasdedilir.

KUR'AN'DA MUHSINA TÂBİRİNDEN NE KASDEDİLİR?

«İHSAN» kelimesi Kur'an'da dört manâya gelmiştir: a) Evli kadın, b) İffetli kadın, c) Hür kadın, d) Müslüman kadın. Burada evli kadın mânâsında kullanılmıştır.

Müslim, Ebu-Said el-Hudrî'den rivâyet etti: «AVTAS Savaşında kocalı kadınları esir ettik. Kocalı oldukları için onları kadın olarak kullanmayı kerih telâkki ettik. Bunun üzerine Rasûlüllah'a varıp sorduk. Bundan ötürü bahsi geçen âyet nâzil oldu:

«Haram kılınanların dışında kalanlar size helâl kılındı...»

Yani âyetin lâfzından ve ifadesinden hariç kalanlar, nass ve delâlet etme yoluyla âyetin kapsamına girmiyenler, size helâl kılındı.

Delâlet yoluyle nineler, annelerin, torunlar öz kızların, haramlığından; iki kızkardeşinin bir nikâhda toplanmasının haram olmasına göre de kadın ile halasının veya teyzesinin bir nikâhda toplanmasının haramlığı anlaşılmış oldu.

Nitekim bazı haramlar da diğer bazı âyetlerden alınmıştır. Meselâ, müşrik olan kadınların nikâh edilmesinin haramlığının, üç talâkla boşanan kadının başkasiyle evlenmezden önce eski kocasına varmasının haram olmasının, El-Bakara'daki âyetten alındığı gibi!...

«Onları mallarınızdan sarfederek almak, onlarla evlenmek ve zina etmemek şarttır!»

MEHRİN İSLÂM'DA HÜKMÜ

Bu âyetten çalışıp kazanmanın ve kazancından mehir vermenin lüzûmu anlaşılır. Mehir verip alacağınız kadınlar, sizinle siz de onlarla iktifa edip zinaya kaçmamalısınız. Çünkü yaradılışda kadının erkeğe, erkeğin de kadına varma arzusu vardır. Tâ ki, çiftleşme neticesinde döllenme olup beşer nesli devam etsin. Maslahat ister ki, her kadın belli bir kişinin akdinde olsun ki, AİLE teşekkül etsin. Eşler çocuklarının terbiye ve taliminde ortaklaşa hareket etsinler!...

Bu maksat yok olunca, fıtratın isteği sadece meni suyunu dökmek olur. Bu ise, genel bir belâdır. Bütün ümmet onun ateşine yanar. Bugün Avrupa'da zina çoğaldığından ve dinin azalması sonucu olarak evlenmeler azaldığından nüfus gün geçtikçe azalmakta, büyük devletlerin himayesine sığınma mecburiyeti hasıl olmaktadır.

«El-Merağî» tefsirinin bu bölümünde, «Bu asırda **Sudan, Hicaz ve Çerkez** memleketlerindeki cariye ve köle edinmek âdeti, haramdır. Zi-

ra cariye edinilen o kadınlar, hür Müslümanların kızlarıdırlar. Akdi nikâhsız onların bedenlerinden istifade etmek, caiz değildir. İSLÂM bütün bu icraatlardan uzaktır!» demiştir.

«Evlenerek zifaf olduğunuz kadınlara takdir olunan mehirlerini tamamiyle verin!»

Bu âyetteki **«ECİR»** kelimesi mehir mânâsınadır. Zira mehir lezzetlenmenin bir nevi ücretidir.

Âlimler, nikâhda üzerinde akdedilenin ne olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu görüşlere göre akit mevzuu, a) Kadının bedenidir. b) Uzvunun menfaatıdır. c) Helâllıktır. Fakat belirgin fetvaya göre, hepsi birdendir. Zira akd hepsini ister!

PARA KARŞISI BİRLEŞME OLAN MUT'A NİKÂHI HARAMDIR

Bu âyetteki lezzetlenme, sahih nikâhla olan lezzettir. Âyeti, para karşılığı olan zinaya yol verir şeklinde tefsir etmek caiz değildir. Çünkü Allah Rasûlü **«MUT'A»** nikâhını yasaklamış ve haram kılmıştır. Zira Rabbimiz **«Kadınları ailelerinin izniyle nikâh ediniz!»** buyurmuştur. Ailenin izniyle olan nikâh ancak şerî nikâhdır. Velî ve iki şahidle olur. «MUT'A» nikâhı böyle değildir.

Cumhûra göre, bu âyet, İslâmın başlangıcında helâl olan Mut'a nikâhını kasdeder. Zira İbni Abbas (R.A.) âyeti, **«Evlenerek belli bir zamana kadar zifaf olduğunuz kadınlara takdir olunan mehirlerini tamamiyle veriniz!»** şeklindeki meali ifade eden tarzda okumuştur. Fakat Rasûlüllah sonra bu nikâhı yasaklamıştır.

Said bin Musayyib, «Bu âyeti Miras âyeti neshetti. Zira Mut'ada miras yoktur.» demiştir. Hz. Aişe ve Kasım bin Muhammed, bu mut'a nikâhının haramlığı ve nesh edilmişliği Kur'an'da vardır, demişlerdir: **«Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşlerine ve cariyelerine karşı münasebetleri müstesnadır. Çünkü onlar (bu helâlleri işlediklerinden) kınanmazlar.»** (Müminun 5/6).

Mut'a ne nikâh ne de cariye edinmektir. «Ed-Dâre Kutnî». Hz. Ali'den (K.V.) rivâyet ediyor:

«Rasûlüllah, Mut'a nikâhını yasakladı.»

O, kadın bulamayan içindi. Nikâh, talâk, iddet ve eşler arasında miras hükmü nâzil olduktan sonra bu tür nikâh neshedildi.

Hz. Ali (R.A.), **«Ramazan orucu bütün oruçları, zekât bütün sadakaları, talâk, iddet ve miras mut'ayı neshettiler. Kurban da diğer kesimleri kaldırdı.»** buyurmuştur (El-Kurtubî 5).

İbni Mes'ud «Talâk, iddet ve miras mut'ayı kaldırdı.» demiştir.

İbni Abbas ve Ata, «Mut'a, Allah'dan bir rahmet idi. Allah onunla kullarına merhamet etmiştir. Eğer Hz. Ömer'in onu yasaklaması olmasaydı, şakî bir adamdan başka kimse zina etmezdi.» dediler, diye iddia ediliyor! Acaba?!!!

MUT'A NİKÂHI KAÇ DEFA HELÂL EDİLDİ?

Mut'a kaç defa helâl kılınmıştır ve kaç defa nesh edilmiştir hususunda âlimler ihtilâf etmişlerdir.

Sahihi Müslim'de, Abdullah (R.A.) dan, «Rasûlüllah'ın beraberinde savaşa çıktık. Kadınlarımız beraberimizde değildi. Rasûlüllah'dan sorduk: **Nefsimizi iğdiş yapalım mı?** Rasûlüllah şiddetle bizi men ettikten sonra, kadını elbise karşılığında ve muayyen bir zaman için nikâh etmemize ruhsat verdi.» rivâyeti yer almıştır.

Ebu-Hatim el-Bustî Sahihinde **«Nefsimizi iğdiş edelim mi?»** sualleri delâlet eder ki, mut'a daha önce yasaktı. Zira yasak olmasaydı, sorunun mânâsı kalmazdı. Bütün bunlardan sonra savaşda onlara mut'a ruhsatı verildi. Sonra Hayber senesi yasaklandı. Sonra Mekke Fethi senesi izin verildi. Üçüncü defadan sonra haram ilân edildi. Artık mut'a Kıyâmete kadar haramdır.

İbni Arabî de «Kadınların mut'asına gelince, o, şeriatın gariblerindendir. Çünkü İslâmın başlangıcında mübah kılındı. Sonra Hayber Fethinde haram edildi. Sonra AVTAS savaşında mübah kılındı. Bundan sonra haram kılındı ve haramlılık üzerinde istikrar edildi.» demiştir.

KIBLE meselesinden başka, mut'aya benzer bir mesele Şeriatta yoktur. Zira Kıble meselesi de iki defa nesh geçirdikten sonra istikrar bulmuştur.

Mut'a hususundaki, Hadîsleri toplayan bâzı âlimler: «Bu Hadîsler, mut'anın yedi defa helâl edilip haram kılındığını gerektirir. Bütün bu rivâyetler Müslim ve başka kitaplarda Hz. Ali'den geldiği gibi şu da gelmiştir. «Rasûlullah Tebuk günü mut'ayı yasakladı.»

Ebu Davud'un Er-Rabi bin Sebre'den rivâyet ettiği Hadîsde, **«Rasûlüllah (S.A.V.) mut'ayı Vedâ Haccında yasakladı.»** denilmiştir.

Ebu Davud, «Bu hususdaki Hadîslerin en sıhhatlisi budur.» demektedir.

Rasûlüllah'ın âdeti şu idi: Mut'a gibi konuları harblerinde ve toplantı yerlerinde tekrar ederdi. Halk Veda Haccı'nda toplandığında da mut'anın haramlığını ilân etti. Tâ ki, işitmiyen de işitsin; onun helâlliğini iddia edenin elinde her hangi bir şüphe kalmasın.

Mut'a nikâhını, bütün bunlara rağmen helâl görenin nezdinde O'nun tarifi şöyledir: **«Kadın iki şahid huzûrunda velisinin izniyle muayyen bir zamana kadar kişiye nikâh edilir. Aralarında miras olmayacak şartı olduğu gibi, belirtilen mehir de verilecektir.»** Belirtilen müddetin bitiminde kadın kocasının nikâhından çıkar. Rahmini temizlemek için iddet bekler. O müddette olan çocuğun nikâh sahibine aid olduğunda şüphe yoktur. Eğer gebe kalmadığı belli olursa, başkasına helâl olur.» Bu İbni Atiye'nin görüşüdür. Fakat En-Nuhas, «Bu görüşte yanlışlık vardır. Zira Mut'a nikâhında çocuk ilhak edilmez.» demiştir.

Evet Nuhas'ın ibaresinden bu manâ anlaşılır. Çünkü Nuhas, «Mut'a ancak kocanın karıya şöyle demesidir: Seninle bir gün (veya benzeri) için evleniyorum. İddet çekmemek, aramızda miras olmamak, boşanma bulunmamak ve buna herhangi bir şahid şahidlik etmemek şartiyle!» demiştir.

Mut'a nikâhı zinanın ta kendisidir. İslâmda hiç bir zaman böyle bir nikâh olmamıştır. Bunun için Hz. Ömer (R.A.): **«Bana mut'a nikâhıyle evlenen bir kişi getirilirse onu taşların altında gömerim!»** demiştir. Yani zina ettiği için recim edeceğim demek istemiştir. (Bak el-Kurtubî).

El-Mahdevî İbni-Abbas'dan, Mut'anın velîsiz ve şahidsiz olduğunu rivâyet ediyor. Fakat bu rivâyet zayıftır.

İbnul Arabî, **«İbni Abbas, mut'a nikâhının caiz olduğunu savunuyordu. Sonra bu fikrinden caydı!»** demiştir.

Böylece mut'anın haram olduğunda icma oluştu.

İmam-ı Malik'in meşhûr mezhebine göre, **«Mut'a ile evlenen recim edilir.»**

Hülâsa mut'a nikâhını ruhsatlı kılanlar İmran bin Husayn, İbni Abbas ve bâzı sahabîlerle Ehli Beyt'ten bâzılarıdır. Diğer âlimler, ashab, tabîin ve selefi-salih, bu âyetin neshedildiğinde ve mut'anın haram olduğunda ittifak etmişlerdi.»

MENFAAT MEHİR OLUR MU?

Nikâhda mal, mehir olduğu gibi, menfaat da mehir olur mu diye ihtilâf edilmiştir. İmam-ı Mâlik, Ebu Hanife, el-Müzenî, Leys ve Ahmed bin Hanbel menfaat mehir olamaz, dediler. Ebu Hanife «Menfaat üzerinde akdedilen nikâh caizdir. Fakat kadına mehrimisil verilir.» dedi.

İmam-ı Şafîi de «Menfaat üzerinde kılınan nikâh sabittir. Kadın için şart kılınan menfaat yapılmalıdır. Meselâ Kur'an'dan bir sûre öğretmek karşılığında nikâh kıyılmışsa öğretilmelidir.» demiştir.

İmam-ı Şafîi'nin delili, Sehl bin Sad'ın Hadîsidir: «Nefsini Rasûlüllah'a hibe eden kadın hususunda Rasûlüllah Sehl'e, **«Git! Kadını sana, ezberinde bulunan Kur'an'ı öğretmek karşılığında, verdim!»** dedi.»

Hz. Şuayib (A.S.) kızını mehri sekiz sene çobanlık olmak üzere Hz. Musa ile evlendirdi.

İbni Abbas (R.A.) rivâyet ediyor: «Rasûlüllah bir kişiden sordu:

— Ey filan! Evlendin mi?

— Hayır. Evleneceğim, fakat mehirlik bir malım yoktur!

— Beraberinde İhlâs sûresi yok mudur? (Yani ezberinde değil mi?)

— Evet, vardır.

— İhlâs sûresi Kur'an'ın üçte biridir. Beraberinde Âyetel-Kürsi yok mudur?

— Evet, vardır.

— O, Kur'an'ın dörtte biridir. Beraberinde En-Nasr sûresi yok mudur?

— Evet, ezberimdedir.

— O, Kur'an'ın dörtte biridir. Beraberinde Zilzal sûresi yok mudur?

— Evet ezberimdedir.

— O, Kur'an'ın dörtte biridir. Evlen! Evlen!»

Fakat Malikî'ler, Şafiî'nin delili olan Sehl Hadisinde fazla ibare var ve bu fazlalık İmam-ı Malik'i haklı çıkarır demişlerdir. Zira o, Hadîsde şunlar vardır: «Rasûlüllah:

— Bu kadını kim nikâh edebilir? diye sorunca o, kişi ayağa kalkarak:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben nikâh edebilirim.

Rasûlüllah:

— Senin malın var mı?

Kişi:

— Hayır! Yoktur, yâ Rasûlüllah!

Rasûlüllah:

— Kur'an'dan birşey okuyabilir misin?

— Evet! El-Bakara sûresi ve El-Mufassal sûresini bilirim.

Bunun üzerine Rasûlüllah:

— Onu okutmak ve öğretmek üzere sana nikâh ettim. Allah sana rızık verdiğinde onun mehrini verirsin.

Kişi de onunla evlendi. Bu ise, öğretmenin mehir olmadığına dair nassdır.» dediler. Fakat Ed-Dare Kutnî «Bu fazlalığı ancak Ütbe bin Es-Seken rivâyet etti. Ütbe'nin rivâyet ettiği Hadîslerde terk edilmiştir.» dedi.

وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يَّتُوْبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيْدُ الَّذِيْنَ
يَتَّبِعُوْنَ الشَّهَوٰتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مَيْلًا عَظِيْمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيْدُ اللّٰهُ
اَنْ يُّخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيْفًا
﴿٢٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ
بِالْبَاطِلِ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۣ
وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَّفْعَلْ
ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَّظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيْهِ نَارًا ۭ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَي اللّٰهِ
يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوْا كَبَاۗىِٕرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ
عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾
وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ بَعْضَكُمْ عَلٰي بَعْضٍ ۭ لِلرِّجَالِ
نَصِيْبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوْا ۭ وَلِلنِّسَاۗءِ نَصِيْبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۭ وَسْـَٔـلُوا
اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٣٢﴾
وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ
وَالْاَقْرَبُوْنَ ۭ وَالَّذِيْنَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوْهُمْ
نَصِيْبَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿٣٣﴾

(27) Allah, tevbe etmenizi diler. Şehvetlerine uyanlar ise, sizin doğru yoldan büyük bir kayış ile (büsbütün eğri - büğrü gidip) kaymanızı dilerler.

(28) Allah yüklerinizi (dinî yükümlülüklerinizi) tahfifetmek ister. (Zira) insan zayıf yaratılmıştır.

(29) Ey îman edenler! Mallarınızı (birbirinizin malını) aranızda bâtıl bahanelerle yemeyiniz. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaret başkadır. Nefislerinizi (birbirinizi) öldürmeyiniz! Şüphesiz ki Allah size karşı çok bağışlayıcıdır.

(30) Kim ki, zulûm ve haddi aşmak suretiyle bunu yaparsa, Biz de onu gelecekte ateşe sokacağız. Onu ateşe sokmak Allah için kolaydır.

(31) Eğer men olunduğunuz haramların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin (diğer) kusurlarınızı örteriz. Sizi şerefli bir makama vardırırız!

(32) Sakın hâ, Allah'ın bazılarınızı, diğerine üstün kılmasını hasetle karşılamayınız. Erkekler için kazançlarında pay vardır. Kadınlar için de kazançlarında pay vardır. Allah'dan, fazlından, isteyiniz. Şüphesiz ki, Allah her şeyi hakkıyle bilicidir.

(33) Ebeveynin ve hısımların bıraktığı maldan her biri için mirascı kıldık. Bir de kendileriyle sözleşme akdettiğiniz kimselere de hisselerini veriniz. Şüphe yoktur ki, Allah her şeye hakkıyle şahid bulunuyor.

TEFSİR

(27) **«Şehvetlere uyanlar ise...»** Bunlardan maksat, ya zina edenlerdir ya da Es-Süddî'nin dediği gibi; Yahudî ve Hıristiyanlardır. Çünkü bunlar, Asr-ı Saadette baba bir kızkardeşleri nikâh etmekte Müslümanları kendilerine uydurmaya çaba harcadılar.

İbni Zeyd, manâ geneldir demiştir. Bu söz, daha doğrudur. **«İnsan zayıf yaratılmıştır!..»** Yani kadınsızlığa dayanamaz. Said bin Musayyib **«Seksen sene yaşadım. Bir gözüm kör oldu. Halâ ikinci gözle âşık olmaktayım. Halbuki arkadaşım (tenasül uzvunu kasdediyor) kör ve sağırdır. Buna rağmen kadın fitnesinden korkuyorum.»** demiştir.

Ubbade bin Sâmit'den de benzeri rivâyet edilmiştir.

TİCARETTE YEMİNİN HARAMLILIĞI

(29) **«Ey inananlar! Mallarınızı aralarınızda bâtıl bahanelerle yemeyiniz...»**

Bu âyeti celîle, İSLÂM'da TİCARET'e meşruiyyet getirdi. Bâtıl bahanelerden maksat, haksızlıktır. Bu genel ifadeye faizin her çeşidi girer. Zira en büyük haksızlık riba'dır.

Ed-Dârekutnî İbni Ömer'den rivâyet etti: **«Doğru söyleyen Müslüman ve emin tüccar Kıyâmet gününde şehidler, sıddıklar ve Peygamberle haşrolunur.»**

Malın satılması ve süslü görünmesi için tüccarın yemin etmesi, haramdır. Malını satmak için Rasûlüllah'a Salavât getirmek veya «Lâ-ilâhe illellah» demek mekruhtur.

Tüccar bir kimseyi ticaret, farzlarını edâ etmekten menetmemelidir. Namaz vakti geldiğinde ticareti bırakıp ibâdetle meşgul olması gerekir. Tâ ki, **«Öyle erkeklerdir ki, ticaret ve alışveriş onları Allah'ın zikrinden (ibâdetten) meşgul etmez.»** âyetinin kapsamına girsin.

Ticareti hor görenlerin suratına bir şamar gibi inmektedir bu âyeti celîle!.. Zira bâtıl bahanelerle malın yenmesi haram kılındığı halde ticaretle helâl edilmiştir.

İSLÂMDA İNTİHAR

«Sakın ha nefislerinizi öldürmeyiniz!..» Bu âyet, başkasını öldürmeyi yasakladığı gibi **intiharı** da yasaklar. Hatta dünyaya meylederek fazla çalışıp nefsini telefetmenin de haramlığına işaret eder.

Âmr bin As (R.A.) «Zatus-Selasil» savaşında cünüp olduğunda telef olmaktan korkarak soğuk su ile yıkanmadı ve bu âyetle istidlal etti. Bilâhere Rasûlüllah onun bu istidlalini yerinde buldu. Gülerek onayladı!.

(30) **«Zulüm ve saldırganlık yönünde onu yapanı yakın bir gelecekte ateşe sokarız!...»** «ONU» zamiri nefsin öldürmesine râcidir. Yasaklanan nesnelerin bütününü de ifade edebilir.

«ZULÜM», bir şeyi yeri olmayan mevkie bırakmak demektir. Ali'nin hakkını Veli'ye vermek gibi!.

GÜNAHLAR KÜÇÜK VE BÜYÜK OLMAK ÜZERE İKİ KISIMDIR

(31) **«Men olunduğunuz haramların büyüklerinden sakınırsanız, sizin diğer hatalarınızı örteriz!...»**

Bu âyet, günâhların küçük ve büyük olmak üzere iki kısım olduğunu isbatlar. (Tevil cemaati ile fâkihler böyle dediler.) Ve meselâ, zinadan sakınıldığı takdirde, dokunma ve öpmenin affedildiğini isbatlar.

Et-Tevbe sûresinde buna farzların edâ edilmesi şartı da eklenmiştir. Müslim Ebu Hüreyre'den «Beş vakit namaz, aralarında yapılan günâhların keffaretidirler. Cuma namazı diğer Cuma namazına, Ramazan, diğer Ramazana kadar olan günâhların keffaretidirler.» Evet bu ibâdetler büyük günâhlardan sakınıldığı takdirde aralarında yapılan günâhların keffaretleridirler.» rivâyetine yer vermiştir.

Ebu Hatim el-Bustî Sahih, Müsnedinde Ebu Hüreyre ve Ebu Said el-Hudrî'den rivâyet etti: «Rasûlüllah minberin üzerinde oturduktan sonra üç defa **«Nefsimi yed'i kudretinde bulunduran Allah'a yeminim**

olsun!» dedi ve durdu. Hepimiz Rasûlüllah'ın yeminine üzülerek ağladık. Bundan sonra buyurdular:

— Hiç bir kul yoktur ki, beş vakit namaz kılar, Ramazan orucunu tutar ve helâk edici yedi büyük günâhı işlemekten kaçarsa, onun için Kıyâmet günü Cennetin sekiz kapısı açılmasın! Hatta onlar ona alkış bile tutarlar.

Bunları söyledikten sonra bahsi geçen âyeti okudu. Böylece Kur'an ve doğru olan Hadîs, büyük günâhlardan korunulduğu takdirde küçük günâhların affolunmasını bildirmiş oldular. Küçük günâha misal olarak harama bakma gösterilebilir.

Sünnet, korunmak hususunda bütün büyük günâhlardan korunmak gerektiğinin kasdedilmediğini açıklıyor. Ancak Allah daha iyisini bilir.

İslâm genişliktir, daraltmayınız. Kolaylıktır, zorlaştırmayınız.

BÜYÜK GÜNAHLAR KAÇDIR

İbni Abbas (R.A.), **«Büyük günâh, o' günâhdır ki, Allah onun sonunu ateş veya gazab veya lânet ya da azab ile bağlamıştır.»**

İbni Mes'ud, **«Büyük günâhlar, Allah'ın bu sûrede otuz üçüncü âyette saydığıdır.»** demişlerdir.

Tavus, İbnu Abbas'a, **«Büyük günahlar yedi midir?»** diye sorunca, o: **«Yetmişe daha yakındır.»** cevabını verdi. Ve ekledi: **«Fakat istiğfar ile beraber herhangi bir büyük günâh kalmaz. Nitekim israr ile beraber küçük günah kalmadığı gibi!...»**

Yani küçük günahlarda israr ve tekrar onları büyük günaha dönüştürür.

BÜYÜK GÜNÂHLAR

İbni Mes'ud, «Büyük günahlar dörttür: a) Allah'ın revhinden umutsuzluktur. b) Allah'ın rahmetinden ümit kesmektir. c) Allah'ın mekrinden emin olmaktır. d) Allah'a ortak koşmaktır.» demiştir.

İbni Ömer, «Büyük günâhlar dokuzdur: 1) Adam öldürmek, 2) Riba yemek, 3) Yetim malını yemek, 4) İffetli kadına zina isnadetmek, 5) Yalancı şahidlik, 6) Ana babaya karşı gelmek, 7) Savaş cephesinden kaçmak, 8) Sihir, 9) Beyt-i Haram'da ilhad (isyan) etmek.» demiştir.

Kumar, hırsızlık, içki, selef-i salihe sövmek, hüküm verirken haktan ayrılmak, hevayi nefse tâbi olmak, yalan yere yemin etmek, Allah'ın rahmetinden umutsuz olmak, başkasına sövüp, annesine ve babasına sövdürmek ve yeryüzünde fesatçılık yapmak gibi, günâhları âlimler büyük günâhlardan saymışlardır. Sayısında halk ihtilâf etmiştir. ŞİRK, günahların en büyüklerindendir. Affedilmez. Şirkten sonra Allah'ın rahmetinden umutsuz olmak geliyor. Zira Kur'an'da Cenab-ı Hak, **«Benim Rahmetim her şeyi kapsayacak kadar geniştir!»** demektedir. **«Ben affolmam.»** diyen kişi genişi daraltmıştır. Tabiî ki, buna böyle inanırsa felâket başlar. Yeisden sonra Allah'ın vergisinden ümitsizlik mânâsını taşıyan KUNUT gelir. Kunut'tan sonra ise Allah'ın mekrinden emin olmak gelir. Günâha dalıp Allah'ın azabından emin olmak, amelsiz rahmet beklemek gelir. Daha sonra **Katl** (öldürmek) gelir. Daha sonra zürriyet kesmeye yol açan **Livata**, sular ile soyları karıştırma manâsına olan **zina**, teklifin nîrengi noktasını teşkil eden aklın gidericisi **içki**, İslâm parolasını taşıyan **namaz ve ezanın terki**, kanlar, mallar ve haram uzuvları helâl kılan **yalana şahidlik** gibi büyük günahlar takip eder.

Genel olarak deriz ki, Şeriatın büyüttüğü, teşdid ettiği veya varlıkta zararının büyük olduğunu bildirdiği her günah, büyüktür. Diğerleri küçüktür.

«Sizi şerefli bir mekâna sokarız!.»

Bu âyetin tefsiri: İmam-ı Hanbel'den Ebu Davud es-Secistanî rivâyet etti: **«Bütün Müslümanlar Cennete gidecektir.»** deyince, sordum:

— Bu nasıl olur?

İmam:

— Allah, «Eğer men olunduğunuzun büyüklerinden sakınırsanız hatalarınızı sizin için örteriz. Sizi şerefli bir mekâna (Cennete) **sokarız.»** dedi. Peygamber de, **«Şefaatimi ümmetimden büyük günah işli-**

yenlere azık ettim.» buyurdu. Madem ki, Allah büyük günahlardan başkasını affeder, Peygamber de büyük günahlar için, şefaat eder, acaba geriye hangi günahlar kalır?

diye cevap verdi.»

İbni Abbas (R. Anh.), «Nisa sûresinde sekiz âyet vardır ki, onlar bu ümmet için güneşin üzerinde doğup battığı her şeyden daha hayırlıdır:

1) **«Allah size açıklamayı irade eder!...»**

2) **«Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister!..»**

3) **«Allah sizden tahfif etmek ister!.»**

4) **«Eğer men olunduğunuz günahların büyüklerinden sakınırsanız sizin hatalarınızı örteriz!...»**

5) **«Allah kendisine şirk koşmayı afvetmez. Fakat ondan başkasını dilediğine afveder..»**

6) **«Şübhesiz ki, Allah mıskalı zerre kadar zulmetmez.»**

7) **«Kim ki, bir kötülük işler veya nefsine zulmederse...»**

8) **«Eğer şükredip îman ederseniz, Allah sizin azabınızdan ne menfaat bekler?...»**

demiştir.

İSLÂMDA HASET ETMENİN VEBALİ

(32) **«Allah'ın bazılarınızı diğerine üstün kılmasını hasetle karşılamayınız...»**

Bu âyeti celîlenin nüzûl sebebini Kattade şöyle izah eder: «Cahiliyyetde ne kadınlara ne de çocuklara miras verilmezdi. Miras kendilerine verilmeye başlayıp erkeğe kadının iki misli takdir edilince kadınlar **«Keşki bizim payımız da erkeklerinki gibi, olsaydı»** dediler. Erkekler de **«Dünyada kadınlardan fazla pay aldığımız gibi âhirette de onlardan üstün olmayı umarız.»** diye temennide bulundular. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.»

TEMENNİ'de kalbin meşguliyeti ve ecelin unutulması var olduğu için, Mü'minler temenniden menedilmişlerdir.

Arkadaşının halinin kendisinde de olmasını istemek olan «GIBTA» da yasaklamaya girer mi, girmez mi? Bu hususta ihtilâf edilmiştir. Cumhura göre, caizdir; ve ancak iki şeyde vardır:

1) **Bir kişi ki, Allah ona Kur'an vermiştir. Kur'an ile gece ve gündüzün taraflarını diriltir.**

2) **Bir kişi ki, Allah ona mal vermiştir. O, malını gece ve gündüzün her saatinde Allah yolunda harcar.**

Yani bu iki kişinin haline gıbta etmekten daha büyük, daha ecir getirici bir gıbta düşünülemez.

İbni Atiyye, dünyalıkda temenni caiz değil, fakat, salih amellerde temenni güzeldir, dedi.

Kişinin Allah'dan manevî makamlar temenni etmesi caiz; nitekim Hadîsde varid olmuştur: **İsterdim ki, diriltilmiş olayım ve şehid edileyim!»**

Rasûlüllah, Ebu Talip, Ebu Lehep ve Sanâdidi (reisleri) Kureyş'in îman etmesini temenni ederdi. Halbuki, îman etmiyeceklerini de bilirdi. Ve **«Ey! Benden sonra gelip beni görmedikleri halde bana îman eden arkadaşlarıma olan iştiyakım! Evet, ey o, iştiyakım! Seni çağırıyorum gel hazır ol.» derdi.**

Bütün bunlar delâlet eder ki, temennî, içinde haset ve buğz olmadıktan sonra, caizdir. **«Yoksa Allah'ın insanlara verdiğinden ötürü insanlardan haset mi ederler?»**

Kişinin pazarına karşı çıkmak ve isteklisini elinden almaya kalkışmak da bu kabildendir. Başkasının malı, karısı ve hizmetkârı benim olsa, diye temenni edilmez. Fakat **«Onun gibisini Allah bana da verseydi!.»** diye temenni edilebilir.

ALLAH'DAN İSTEMEK

«Allah'dan, faziletinden isteyiniz.»

Bu âyetin tefsiri:

Tirmizî Abdullah'dan şu Hadîsi rivâyet etti: «Allah'ın Rasûlü (S.

A.V.), **«Allah'dan faziletini isteyiniz. Zira Allah ister ki, kulu ondan istesin. İbâdetin en üstünü ise, Allah'dan genişlik beklemektir!»** buyurmuştur.»

İbni Maceh'in rivâyet ettiği bir Hadîsde de **«Kim ki, Allah'dan istemese, Allah ona öfkelenir!»** buyuruldu.

Bu Hadîs delâlet eder ki, Allah'dan istemek vaciptir. Âlimlerden bâzısı bu mânâyı nazmen ifade ederek «Eğer Allah'dan istemeyi terkedersen Allah gazaba gelir. Ademoğulları ise, onlardan istediğin takdirde öfkelenirler!..» demişlerdir.

Said bin Cübeyr, «Âyetin manâsı, «Allah'dan ibâdeti isteyiniz demektir. Dünyalığı isteyiniz demek değildir.» dedi.

Hz. Âişe, **«Karın doymasını bile Allah'dan isteyiniz demektir.»** dedi ve devamla: **«Eğer karın tokluğunu da Allah müyesser etmezse, kolay olmaz.»** buyurdu.

Sufyan bin Uyeyne, «Allah, versin diye kullarına isteyiniz emrini verdi.» dedi.

MİRAS YEDİLER KİMLERDİR?

(33) **«Ana babanın ve hısımların bıraktıkları mallardan erkek, kadın her biri için vârisler gösterdik. Kendileriyle ahitleştiğiniz kimselere de paylarını veriniz...»**

Bu âyeti celîlenin sebeb-i nüzûlü şöyledir: Mekke'li muhacirler Medine'ye vardıklarında Peygamber (A.S.) onlarla Yesrib'lilerin (Medine'lilerin) arasında kardeşlik akdi yaptı. Bundan dolayı Ensarlı biri öldüğünde âhiretlik kardeşi olan Mekke'li onun vârisi olurdu. Yakınları miras yedisi olmazlardı. Bu âyet indiğinde o kaideyi neshetti, kaldırdı.

Selefin cumhuru: Bahsedilen hüküm, bu âyetle değil «El-Enfal» sûresinin **«Rahim sahibleri (akrabalar) birbirine vâris olmaya daha elverişlidirler!»** âyetiyle nesh olunmuştur dedi. İbni Abbas, Kattade ve Hasan-ı Basrî de böyle dediler. Ebu Ubeyde «El-Nâsih Vel-Mensuh» adlı kitabında bu görüşü savundu.

Kattade, cahiliyyet döneminde insanlar, **«Kanım senin kanın, yıkımım senin yıkımındır. Öcüm senin öcün, savaşım senin savaşın, barışım senin barışındır. Sen benim mirascımsın, ben de senin. Benden sen, senden de ben sorumluyum. Sen benim için, ben de senin için kan bedeli veririm.»** şeklinde ahidleşiyorlardı.

Böylece ahidleşmiş biri öldüğünde diğeri onun servetinin altıda birini alırdı. Sonra bu kaide neshedilerek kaldırıldı.

«MEVALİ» kelimesi, MEVLA'nın çoğuludur. Mevlâ, hem azad eden hem de azadedilen için kullanılır. Yardımcı mânâsına da kullanılır. **«Şüphesiz ki, kâfirlerin Mevlâsı** (yardımcısı) **yoktur.»** Amcaoğlu ve komşu için de «Mevlâ» ta'biri kullanılır. Fakat tefsirine çalıştığımız bu âyette «Mevâli» asaba (mirascı yakınlar) mânâsına gelmiştir.

«Şüphesiz ki, Allah her şeyin şâhididir!» Öyleyse, sizin ahidleşmenizi de görmüştür. Ve vefâkârlığı sever.. Küçük, büyük her hadiseyi de görür, ona göre ceza tatbik eder!.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ
اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَآ أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ
فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ
اللَّهُ ۚ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ
فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ
فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾
وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا
مِّنْ أَهْلِهَا ۚ إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ۗ إِنَّ
اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ
شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ
بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۙ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ
اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ
وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ آتَاهُمُ
اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

(34) Erkekler kadınların koruyucusu ve bakıcısıdırlar. Çünkü Allah onların bâzılarını (erkekleri) bâzılarına (kadınlara) üstün kılmıştır. Çünkü erkekler mallarından harcarlar (kadınların nafakasını verirler) Saliha kadınlar itaat edicidirler. Allah'ın korumasından ötürü görünmiyeni (kocalarının gıyabında ırz ve servetlerini) koruyucudurlar. Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat ediniz. (Fayda vermezse) onları yataklarda yalnız bırakınız. (Bu da yarar getirmezse) onları döğünüz. Eğer size itaat ederlerse, artık incitmeleri için herhangi bir yola başvurmayınız. Şüphesiz ki, Allah yücedir. Büyüktür.

(35) Eğer karı ile koca arasında ayrılık olacağından korkarsanız,erkeğin ailesinden bir, kadının ailesinden bir hakem (arabulucu ve hüküm verici) gönderiniz. Eğer bu iki hakem barıştırmayı kasdederlerse, Allah eşlerin arasına uyum verir. Şüphesiz ki, Allah her şeyi bilici ve her şeyden haberdardır.

(36) Allah'a kulluk ediniz. Hiç bir şeyi O'na ortak koşmayınız. Anaya babaya iyilik ediniz. Akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşulara, yakın arkadaşa, yolcuya ve sağ ellerinizin mülk ettiği kölelerinize de iyilik ediniz. Şüphesiz ki, Allah kendilerini çok beğenenleri ve çok öğünenleri sevmez.

(37) Öyle öğünenler ki, hem cimrilik ederler ve hem de cimriliği halka emrederler. Allah'ın fazl-u kereminden kendilerine verdiğini saklarlar. Biz kâfirler için rüsvay edici bir azabı hazırladık.

TEFSİR

(34) Erkeklerin kadınlar üstündeki hakimiyeti, onların nafakalarını vermek, onları her türlü saldırıdan korumak iledir.

Erkekler savaşanlardır. Tarih boyunca idareci ve kumandanların ekserisi erkeklerden olmuştur. Kadının işlerine bakmak, ve kadını korumak, vazifesinin erkeğe verilmesinin nedeni, erkeğin daha güçlü oluşu, bedenî gelişme bakımından kadından daha üstün olmasıdır. Hanenin âmiri erkektir. Zira ilk plânda o sorumludur. Çocukların nafakası ondan istenir. **«Hayat müşterektir»** noktasından hareket edip kadının fikrini alması, aile problemlerini beraberce halletmeye yönelmesi şayanı takdirdir. Zira İslâm, kadını evin bir köşesinde bir çaput gibi telâkki etmemiştir.

EŞLERE EDEB VERMENİN HÜKMÜ

Bu âyet; Sad bin Rabia hakkında nâzil olmuştur. Karısı Zeyd kızı Habibe serkeşlik yaptı. O da karısına bir sille vurdu. Zeyd Rasûlüllah'a başvurup damadını şikâyet ederek, **«Ey Allah'ın Rasûlü! Kızımı ona döşeklik yaptığım halde ona sille vurdu.»** dedi.

Rasûlüllah, **«Kocasından kısas alsın»** dediğinde kadın babasiyle kısas almak için ayrıldı. İşte bu esnada bu âyet nâzil oldu. Bunun üzerine Rasûlüllah: **«Dönünüz. İşte Cebrail bana geldi ve şu âyeti getirdi. Biz bir emri irade ettik. Allah ise, onun gayrısını irade buyurdu...»** dedi.

Erkeklerin mirasda da kadınlardan fazla almasının nedeni, onların boynunda hem nafaka hem de mehir borcunun oluşudur.

Bu âyet, erkeklerin eşlerine edeb vermesinin cevazına delâlet eder. Hanımların hukuku zevciyete riayet ettikleri takdirde, kötü muameleye tabi tutulmamalarını gerektirir. Kadın ancak Allah'a isyanda kocasına uymaz. Diğer hususlarda itaat etmesi gerektir.

Erkek malından hanımın nafakasını verebildiği takdirde hâkimdir. Aksi takdirde kadın nikâhın feshi için davacı olabilir. Mâlik ve

Şafîi böyle dediler. Ebu Hanife, «Feshettiremez. Belki kocasının nafakasını verebilecek bir zamana kadar bekler» dedi. Yani bu zamandan sonra fesih ettirme davasını açar.

Ebu Davud et-Teyyalisî, Ebu Hüreyre'den rivâyet etti:

«Kadınların en hayırlısı o kadındır ki, ona baktığın zaman, seni sevindirir. Ona emrettiğin zaman sana itaat eder. Yanından ayrıldığın zaman ırzında ve malında senin hukukunu korur!.»

Naşizelik yapan kadına önce nasihat edilir. Uslanmadığı takdirde yatağı terkedilir. Üçüncü mertebede döğülür.

Allah'ın Rasûlü: **«Eğer bir kimseye, diğer birine secde etmeyi emredebilseydim, muhakkak ki kadına, kocasına secde etmesini emrederdim.»**

«Kocasının yatağının dışında geceleyen her kadına, sabaha kadar, melekler lânet okur dururlar.»

«Kocasının yatağından çıktığı halde geceleyen her kadına, sabaha kadar, melekler lânet okur dururlar.»

Âyetteki vuruş, kemik kırmayan ve herhangi bir yara açmayan edeblendirme vuruşudur. Çünkü düşmanlık değil, islâh kasdedilmiştir.

Sahihi Müslim'de **«Kadınlar hakkında Allah'dan korkunuz. Zira onları Allah'ın emanetiyle almış, Allah'ın kelimesi (nikâh) ile nefislerini kendinize helâl kılmışsınız. Sizin kadınların boynundaki hakkınız, istemediğiniz kimseye yatağınızı çiğnetmemeleridir. Eğer bunu yaparlarsa, kemikleri kırmayan ve çirkinleştirici bir yara bırakmayan şekilde onları dövünüz.»** buyrulmuştur.

Yani evinize gelmesini istemediğiniz yabancı kadınları ve nikâhı düşmiyen yakınlarını eve alırsa, edeblenmesi için dövünüz, demektir. Zina ettiği kimseye yatağınızı çiğnetirse dövünüz, mânâsı kasdedilmemiştir. Çünkü İslâm'da evlinin zina etmesinin haddi döğmek değil, recimdir. Bekârlar için kamçılanmaktır.

Cenab-ı Hak Kur'an'ında sadece bu âyette ve büyük cezalarda dövmeyi açık bir ibare ile emretmiştir. Böylece kadınların kocalarına karşı gelmesini büyük günahlarla eşit tutmuştur. Bu cezanın tatbikini idarecilere değil kocalarına vermiştir. Kadılar ancak bir suçun tesbitini

şahidlerle yaparlar. Kocalara bu teklif de yapılmamıştır. Bu da eşleri hakkında Allah'ın erkeklere güvenmesini gösterir.

Nâşizelik kadının nafakası dahil bütün eşlik haklarını düşürür. Vazgeçtiğinde hakları iade edilir.

«Kamçısını duvara asıp aile efradını edeblendiren kişiden Allah razı olsun!»

Hastalık, hayiz, nifas, oruçlu olmak, Hacca gitmek kadının nafakasını düşürmez. Kocanın yolculuğa çıkması, hapse girmesi kadının nafakasını düşürmez. Bütün bu durumlarda, kadının nefsinden istifade etmiyorum diye, koca nafakasını kesemez.

EŞLER ARASINDA HAKEMLİK MÜESSESESİ

Eğer dövmek de kadını nâşizelikten döndürmezse, **«Hakem»** gönderilir. Eğer eşler Hakemlere verdikleri ifadelerinde samimi olup düzeltmeyi isterlerse, Allah aralarına sevgiyi ilkâ eder; uyum sağlanır. İki hakemin mutlaka eşlerin yakınlarından olmaları lâzımdır. Çünkü onlar eşlerin hallerini daha etraflıca bilirler. Ailelerinden böyle kimse bulunamıyorsa, başka iki âdil ve âlim kişi hakem tayin edilirler.

Kocanın yakını olan hakem, **«Söyle bana hanımını sever misin, sevmez misin? Tâ ki, maksadını bileyim.»** diye soracaktır. Koca, **«Onu severim aramızı bul.»** derse kabahatin onda olmadığı anlaşılır. Aksini söylediği takdirde hatalı olduğu ortaya çıkar. Kadının da hakemi, **«Kocanı sever misin?»** diye kadından sorar. Kadın, **«Bizi ayır. İsteğini malımdan ver.»** dediği takdirde, nâşizeliğin ondan olduğu anlaşılır. Eğer **«Bizi ayırma. Fakat nafakamı artırmasını ve bana iyilik yapmasını tavsiye et.»** derse anlaşılır ki, nâşizelik ondan değildir.

Nâşizeliğin sahibini tesbit ettiklerinde, ona vâz etmeli, onu kınamalı ve sakındırmalıdırlar. Eğer nasihat neticesinde barışırlarsa, ne alâ; eğer ihtilâf gittikçe artar ve nasihat kâr etmezse, hakemler boşanmalarına karar verirler. Kararları geçerlidir. İster o beldenin kadısının hükmüne uysun ister uymasın. İster eşler onlara vekâlet versinler, ister vermesin. Bu karar talâk-ı bain olur.

Başka bir görüş: «Eşler boşanma vekâleti vermişseler, hakem heyeti tatbik ederler. Aksi takdirde yapmazlar gidip imama durumu anlatırlar. Bu takdirde imam isterse, ayırır. Hakeme ayırma emrini verir. Bu görüş İmam-ı Şafii, Kûfe'liler, Atâ, İbni Zeyd ve Hasan'ın görüşüdür. Birinci görüş ise Mâlik, Evzaî, ve İshak'ın görüşüdür. Hz. Osman, Hz. Ali, ve İbni Abbas'dan da rivâyet edildi. Şafîi'nin ikinci bir görüşü de şudur: «Âyetin nassından anlaşılır ki, hakemler kadıdırlar. Vekil ve şahid değildirler. Vekilin, Allah nizamında adı ve mânâsı vardır. Hakemin de adı ve mânâsı vardır. Madem ki, Allah her birisini ayrı ayrı beyan etmiştir o halde birisinin mânâsını diğerine vermek uygun değildir!»

Ebu Hanife, Hz. Ali'nin **«Hakeme, boşama yetkisini vermem!»** diyen kocaya, **«Yalan söyledin. Yemin ederim ki, kadının hakemlere verdiği yetkiyi sen de ikrar etmedikçe buradan ayrılamazsın!»** sözüne istinad ederek **«Hakemler, ancak kocanın rızasıyla onları ayırabilirler.»** dedi.

Bu âyeti celîle «**TÂHKİM**»i isbat eder. Haricîlerin, **«Allah'dan başkası tahkimi yapamaz (!)»** sözüne bakılmaz. Zira dedikleri hak bir kelimedir. Fakat onunla bâtılı kasdetmişlerdir. Allah onları öldürsün!..

(36) **«Allah'a ibâdet ediniz. Ona hiç bir şeyi ortak koşmayınız...»**

Bu âyeti celîle, kulluğu, adabı muaşeret ve ahlâkın temel meselelerini derleyen bir âyettir. Âlimler âyetin, muhkem olduğunda ve içinde mensuhun bulunmadığında ittifak ettiler.

El-Kurtubî, **«Eğer bu âyet inmeseydi aklı selim de böyle hüküm ederdi.»** der.

Kulluk, Allah'ın azametinin karşısında kendi iradesiyle tezellül etmek demektir. Bunu, sadece Allah için yapmalıdır. İhlâsa bürünmelidir. Zira Kur'an başka âyetlerde de ihlâsa dikkati çekmektedir: **«Dikkat edilsin ki, halis din ancak Allah içindir...»** (Enfal: 10).

«Halbuki onlar ancak Allah'a O'nun dininde ihlâslı olarak ibâdet etmekle emrolundular.» (El-Beyyine: 5)

Buharî de Rasûlüllah (S.A.V.) den şöyle buyurduğunu rivâyet ediliyor: **«Allah (C.C.), «Ben azimüşşan, ortakların ortaklıktan en zengi-**

niyim. Kim ki, bir ameli yapar, başkasını orada bana ortak yaparsa, onu şirk koşmasıyla başbaşa bırakırım.» dedi.»

Ed-Dahhak bin Kay el-Fâhrî'den rivâyet edilen bir Hadîs: **«Allah (C.C.), «Ben şeriklerin en hayırlısıyım. Kim ki, bana bir ortak koşarsa, o amelin tamamını ortak koşulana bırakırım.» dedi. Ey nas! Öyle ise amellerinizi halisen Allah için yapınız. Zira Allah ancak sadece kendisi için yapılan amelleri kabul eder. Sakın hâ! Bu, Allah ve yakınlık içindir demeyiniz. Bunu dediğiniz takdirde o amel yakınlığın olur. Allah onu kabul etmez. Sakın hâ! Bu amel Allah için ve sizin hatırınız içindir demeyiniz. Dediğiniz takdirde o amel sizin zatlarınıza mahsus olur. Onda Allah için hiç bir şey yoktur.»**

Şirk üç mertebedir: a) Allahlıkta ortak koşmaktır. b) Fiilinde ortak koşmaktır. (Bu ümmetin Mecûsîsi olan KADERÎ taifesinin **«insan fiilinin yaradanıdır (!)»** demesi gibi.) c) İbâdetde ortak koşmak olan **riyakârlıktır.** İşte âyet ve hadîslerin, haramlığı üzerinde durduğu kısım budur. Bu kısım, kişinin amellerini bozar. Gizlidir, her cahil onu bilemez.

Ebu Said el-Hudrî rivâyet etti: «Mesih, Deccal'dan bahsettiğimiz bir anda Rasûlüllah çıkıp yanımıza geldi ve buyurdu:

— Katımda sizin için Mesih - Deccal'dan daha korkuncunu haber vereyim mi?

Biz:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Haber veriniz.

Dedikten sonra buyurdular:

— O, gizli şirktir. Kişi namaza kalkar. Başkasının kendisine baktığını görünce namazını süslendirir.»

Vâsıtlı Şu'be ve Hüşeym Ya'lâ bin Ata'dan, o da babasından o da Abdullah bin Âmr'dan rivâyet ediyor: **«Allah'ın Rasûlü (S.A.V.), «Rab Teâlâ'nın rızası ana ve babanın rızasındadır. Gazaba gelmesi de onların gazabındadır.»** buyurdu.»

Soyca yakın olan komşu ile uzak olan komşunun haklarını korumak ve zimmetlerini gözetmek, her Müslümanın vazifesidir.

Nevf eş-Şamî, **«Yakınlık sahibi olan komşu, Müslüman komşudur. Uzak komşu ise, Yahudi ve Hıristiyan olan komşulardır.»** demiştir. Bi-

naenaleyh ister kâfir olsun, ister Müslüman, komşunun hakkını gözetmek gerektir. Bu görüş, daha doğrudur. Buharî, Aişe validemizden rivâyet etti: **«Durmadan Cebrail bana komşuyu tavsiye etti. Hatta o kadar ki, Allah komşuyu komşusuna vâris kılacak zannına kapıldım.»**

Yine Buharî Aişe'den (R.A.) rivâyet etti: **«Sordum: Ey Allah'ın Resûlü! İki komşum vardır, hangisine hediye vereyim?»**

Buyurdular:

Hangisinin kapısı sana daha yakınsa ona hediyeni ver!»

Bu Hadîs, delâlet eder ki, duvarı bitişik olan komşu değil, kapısı daha yakın olan komşudur. Ebu Hanife, bu görüşün dışına çıkıp ancak duvarı bitişik olan komşuya verilir, dedi.

El-Evzaî, komşuluk her tarafdan, kırk haneyi kapsar, dedi. İbni Şihab da bu görüşe katıldı.

Hz. Ali (R.A.), **«Ezan sesini işiten o mescidin komşusu sayılır.»** dedi. Bazıları, **«Mesciddeki Kameti işiten o mescidin komşusu sayılır!»** dediler. Bazıları da **«Kişiyle aynı mahallede veya şehirde oturan komşudur.»** demişlerdir.

Komşuların dereceleri vardır: İnsanın eşi en yakın komşusudur. Allah'ın Rasûlü komşuya ikram etmeyi teşvik ederek: **«Ey Eba Zerr! Çorba pişirdiğinde suyunu bolca koy ve komşularına dağıt.»** diye buyurmuştur.

Komşuya verilen hediyeler, pek de az olmamalıdır. Verilen hediyeler de azımsanıp geri çevrilmemelidir. Zira Allah'ın Rasûlü (S.A.V.), **«Ey imanlı kadınlar! Komşunuz kadından gelen hediye bir koyunun yanmış paçası dahî olsa, azımsamayınız!»** buyurmuştur. (İmam-ı Malik El-Muvatta).

Yol arkadaşının da hakkını gözetmek lâzımdır. Et-Taberî, «Allah'ın Rasûlü (S.A.V.) ile beraber bir sahabî vardı. Her biri ayrı devenin sırtında idiler. Rasûlüllah bir ara bir ormanın içine daldı, iki çubuk kesti. Biri eğri diğeri düzdü. Düz olanı arkadaşına vermek isteyince, sahabî: **«Ey Allah'ın Rasûlü! Bu düz çubuk sana daha yakışır.»**

Resûlüllah (S.A.V.): **«Hayır! Ey filân! Günün bir saatında dahî başkasıyla arkadaşlık yapan onun arkadaşlığından sorumludur!.»** diye rivâyet etmiştir.

Tefsir âlimlerinden olan İbni Cüreyc, yanındaki arkadaşdan maksat, senden yararlanmak için arkadaşlığını yapan kimse demektir, demiştir.

Hz. Ali, İbni Mes'ud ve İbni Ebi Leylâ'dan rivâyet edilen bir tefsire göre de **«yandaki arkadaştan, insanın eşi kasdedilir.»**

Kölelerinize iyilik yapmayı Allah emretmiştir. Müslim El-Marûr bin Süveyd'den rivâyet etti: «Ebu Zer (R.A.) Medine'nin üç mil uzağında bulunan «ER-RABZE» köyünde sürgün hayatı yaşarken yanına vardık. Sırtında bulunan kürkünün benzeri kölesinin de sırtında vardı. Sorduk: **«Eğer ikisini kendine edinirsen, bir hal mi olur?»**

Bunun üzerine cevab verdi: «Benim ile bir arkadaşımın arasında bir konuşma geçti. Annesi arab soyundan değildi. Onu annesinden dolayı kınadım. Gidip beni Rasûlüllah'a şikâyet etti. Rasûlüllah'a vardığımda buyurdular:

— Ey Eba Zerr! Sen öyle bir kişisin ki, sende cahiliyyet ahlâkı vardır.

Dedim ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Erkeklere söven anne ve babalarına söver!

Tekrar buyurdu:

— Ey Eba Zerr! Şüphesiz ki, sen kendisinde cahiliyyet tabiatı bulunan birisin. Onlar (köleler) sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin elinizin altına vermiştir. O halde yediğinizden onlara yediriniz, giydiğinizden onlara giydiriniz. Zor gelecek bir işi, onlara yükletmeyiniz. Eğer böyle bir ağır işle onları yükümlü kılarsanız, onlara yardım ediniz!

Müslim Ebu Hureyre'den, **«Kölenin yiyeceği ve elbisesi hakkıdır. Ancak gücü yettiği hizmet kendisine yükletilir.»** Hadîsini rivâyet eder.

«Sakın hâ! Benim kölem, benim cariyem, demeyiniz. Ancak benim delikanlım ve benim genç kızım deyiniz.» diye de Hadîs varid olmuştur. Böylece efendiler güzel ahlâka teşvik edilmiştir. Köleler hakkında insaflı ve merhametli davranmaları emredilmiştir. **«Kölelerinin nafakasını vermemek günah olarak yeter de artar!»** Hadîsi, bunların en güzel

örneklerindendir. **«Kölenin işlemediği bir suçun cezası kadar, döğülmesinin keffareti, azad edilmesidir.»**

«Kölesine yalandan zinacı diyene Kıyâmette seksen ceza tatbik edilir», «Kölelere kötülük yapan Cennete giremez!» Ve **«Kötü ahlâk meymenetsizliktir. Kölelere güzel muamele yapmak artışdır. Sılayı rahim yapmak ömrü uzatır. Sadaka vermek kötü bir tarzda ölmeyi uzaklaştırır.»** Hadîsleri ne güzel örneklerdir.

Ebu Âmr Yusuf bin Abdulbar en-Namirî, Ebu Bekr Muhammed bin Abdullah bin Ahmed el-Amirî el-Bağdadî, kölenin Allah katında hürden daha üstün olduğunu savundular. Delilleri, İbni Ömer'in **«Köle, efendisine doğruluk gösterip Rabbinin ibâdetini güzelce yerine getirirse, onun iki ecri vardır.»** Hadîsi gibi eserlerdir.

Hürrün daha üstün olduğunu savunanlar ise, din olsun, dünya olsun emirleri ancak müstakillen hürler yapar. Köle ise yok gibidir. Çünkü özgür değildir. Bunun için şahidlik etmek, mertebeleri kendisinden alınmıştır. Cezası hür kimselerin cezasının yarısına indirilmiştir. Bu da kıymetinin düşüklüğüne delâlet eder, dediler. Ve Ebu-Hüreyre'nin: «Allah Rasûlü, «İslâh edici köle kulun iki ecri vardır.» dedikten sonra, «Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer Allah'ın yolundaki, cihad etmek, Hacc yapmak ve annemin hizmeti olmasaydı, kesinlikle köle olarak ölmemi daha severdim» buyurdu.» Hadîsiyle hürün daha üstün olduğuna dair delil getirdiler. Çünkü Ebu Hüreyre, **«Eğer Allah'ın yolunda cihad etmek olmasaydı.»** demek suretiyle bu emirleri köle kendi başına müstakillen yapamadığından ötürü mertebece eksik olduğuna işaret etti.

İSLÂM'DA GURUR

«Allah kibirli ve böbürlenen kimseyi sevmez!...» Bu iki sıfatın özellikle burada zikredilmesinin nedeni şu olsa gerek: Bu iki kötü sıfat sahibini fakir olan yakınından, fakir komşusundan ve âyette bahsi geçenlerden yüz çevirmeye zorlar. Böylece Allah'ın emrini zayi ettirir!»

İSLÂM'DA CİMRİLİK

(37) **«O kimseler ki, hem cimrilik ederler hem de herkese cimriliği tavsiye ederler...»**

Bu âyet, Allah'ın rıza ve sevgisinin cimrilerden uzak olduğunu ifade eder. Zira cimri olan, bahsi geçenlere ihsan etmez. Böylece Allah'ın bu hususdaki emrini ihlâl eder (!)

İbni Abbas, âyeti Yahudiler hakkında yorumlamışsa da, bütün münafıklara ve cimrilere teşmil eden tefsirciler de vardır.

Cenab-ı Mevlâ (C.C.) cimri olan Mü'minleri sevmediğini, kâfir kullarına ise, rüsvay edici azab hazırladığını beyan etmekle iki sınıfın azaplarını belirtti.

وَالَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَآءَ قَرِيْنًا
﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوْا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيْمًا ﴿٣٩﴾ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُّضٰعِفْهَا
وَيُؤْتِ مِنْ لَّدُنْهُ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ
كُلِّ اُمَّةٍ ۢبِشَهِيْدٍ وَّجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيْدًا ؕ ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَّوَدُّ
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَعَصَوُا الرَّسُوْلَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُ ؕ
وَلَا يَكْتُمُوْنَ اللّٰهَ حَدِيْثًا ﴿٤٢﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا
الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكٰرٰى حَتّٰى تَعْلَمُوْا مَا تَقُوْلُوْنَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا
عَابِرِيْ سَبِيْلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوْا ؕ وَاِنْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ
اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً
فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيْكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٤٣﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ
الْكِتٰبِ يَشْتَرُوْنَ الضَّلٰلَةَ وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيْلَ ؕ ﴿٤٤﴾

(38) Allah'a ve son güne inanmadıkları halde mallarını halka gösteriş olsun diye infak edenlere (de rüsvay eden bir azap hazırladık) Kim ki, şeytan ona arkadaş olmuşsa, artık o şeytan ne kötü arkadaştır!

(39) Acaba onlara (Yahudilere), eğer Allah'a ve son güne îman etselerdi ne olurdu? Ve Allah'ın rızık olarak kendilerine verdiğinden (Allah yolunda) harcasalardı? Allah onları pek iyi bilicidir.

(40) Şüphesiz ki, Allah zerre (küçük toz danesi) ağırlığı kadar dahî zulmetmez. Eğer zerre ağırlığı kadar bir iyilik olursa, Allah onu (sevabını) kat, kat artırır. Bir de Allah, katından büyük bir ecir verir.

(41) Acaba her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de bunların üzerinde şahit kıldığımız zaman (halleri) ne olacaktır?

(42) İşte o gün, kâfir olup Peygambere isyan edenler, isterler ki, keşki toprakla yeksan olsalar. Allah'dan hiç bir söz gizleyemezler.

(43) Ey îman edenler! Sakın hâ sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız; ne söylediğinizi bildiğiniz ana kadar! Cünüp olduğunuz zaman, yolcu olmanız hariç yıkanmadan namaza yaklaşmayınız. Eğer hasta olursanız veya yolculukta bulunursanız, yahut biriniz büyük taharatten gelirse veya kadınlara dokunmuş iseniz, su bulamadığınız takdirde temiz bir toprak ile teyemmüm ediniz (o toprağı kullanmayı kasdediniz) o toprağı yüzlerinize ve ellerinize sürünüz. Şüphe yok ki, Allah çok affedici ve çokça bağışlayıcıdır.

(44) Kitaptan kendilerine bir pay verilenleri görmez misin? Sapıklığı satın alıyorlar ve isterler ki, siz de o yoldan sapasınız!

TEFSİR

Tefsirimizin bu bölümünde riyayı, Allah'ın zulmetmediğini, Kıyâmette her ümmetten bir şahidin Allah'ın huzûruna celbedileceğini, namaza hangi hallerde yaklaşıldığını, teyemmüm meselesini ve Yahudi âlimlerinin hakkı nasıl inkâr ettikleri gibi konuları inceleyeceğiz; inşaAllahu Teâlâ.

Gösteriş için mallarını sarfedenlerden maksat, bütün riyakârlardır. Âyetin sebebi nüzûlü hakkında tefsirlerde üç görüş yer almaktadır:

1) Yahudiler hakkındadır.

2) Münafıklar hakkındadır. (Çünkü RİYA bir çeşit münafıklıktır.)

3) Rasûlüllah'a düşmanlık için mallarını sarfeden Mekke müşrikleri hakkındadır.

Cimrilerle riyakârları yermekte birleştirmenin sebebi, birisi TEFRİT'in öbürü İFRAT'ın uçları olmalarıdır. Çirkinlikde eşittirler.

(40) **«Allah zerre ağırlığı kadar zulmetmez!..»** Bu âyetten maksat, Allah ne az ne de çok zulmetmez, herkesin yaptığının zerresini dahî karşılıksız bırakmaz, demektir. Nitekim başka bir âyette, **«Allah insanlara hiç bir şekilde zulmetmez...»** denilmiştir.

ZERRE, esasında, kızıl karınca demektir. Bâzıları, tartıda hiç bir değeri olmayan hafiflik demektir demiştir.

Bâzıları da ZERRE, hardal tanesi demektir, demişlerdir. Hulâsa ZERRE, eşyanın en azı ve en küçüğü demektir.

Müslim Şerîfde gelen bir Hadîsde, **«Allah, hiç bir Mü'mine bir tek hasenesini almak suretiyle dahi zulmetmez. Her hasenenin karşılığını dünyada verdiği gibi, âhirette de mükâfatını verir. Kâfire gelince, Allah için işlediği hasenat karşılığı dünya nimetlerini yer. Öyle ki, âhirete vardığında mükâfatlandırılması için bir tek hasenesi bile kalmaz.»** buyurulmuştur.

(41) **«Her ümmetten bir şahit..»** Ebul-Leys es-Semerkandî Halil bin Ahmed'den, o, İbni Meni'den, o, Ebu Kâmil'den o, Füzeyil'den, o, Yunus bin Muhammed'den, o, babasından rivâyet etti: «Resûlüllah bize «Beni-Zafer»de geldi. «Beni-Zafer»de bulunan taşın üzerinde oturdu. Beraberinde İbni Mes'ud ve Muaz'ın içinde bulundukları bir gurub ashabı da vardı. Birisine (En-Nisa sûresini) okumasını emretti. Okuyucu bu âyete gelinceyedek okudu. Dinlemekte olan Hz. Peygamber, iki yanağı ıslanıncaya kadar ağladılar ve: **«Ey Rabbim! Bu şahidliğim aralarında bulunduklarım için tamamdır. Acaba görmediklerim için nasıl olur,»** buyurdular.

Buharî İbnu Mes'ud'dan rivâyet etti: «Rasûlüllah bana, «Benim için oku!» dedi. «Kur'an senin üzerine nâzil olmuştur. Sana nasıl okuyabilirim?» diye cevap verdiğimde, «Başkasından Kur'an'ı dinlemeyi seviyorum» dedi. Bunun üzerine En-Nisa sûresini okudum. Bu âyete vardığımda «Dur!» dedi. Baktım ki, iki gözü yaşlar akıtıyor.»

Âlimler, Rasûlüllah'ın ağlaması, Kıyâmetin dehşetindendir, demişlerdir. Zira o gün, ümmetler tasdik mi ettiler, yalanladılar mı diye Peygamberler şahit olarak Allah'ın huzuruna getirilirler. Rasûlüllah (S.A.V.) da şahit olarak getirilir! Hâkimi Allah olan mahkemenin şahitliği kolay mı?

«Şunlardan...» maksat, Kureyş ve diğer kâfirlerdir. Âyetin mânâsı, «Her ümmetten bir şahidi getirdiğimiz ve seni de bunların aleyhinde şahit getirdiğimiz zaman bu kâfirlerin hali ne olacaktır? Acaba azab mı görecekler, yoksa nîmet mi olunacaklardır?»

Bu istifham, kınama ve yerme istifhamıdır.

Yukarıda bahsedilen Hadîsden anlaşılıyor ki, talebe, hocasına derslerini arz edip okuyabildiği gibi aksi de caizdir.

SARHOŞLUK NAMAZA MANİDİR

(43) **«Ey îman edenler! Sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız...»**

Bu âyet, sarhoşluk hâli söylediğini anlayabilecek derecede gitme-

yinceye kadar, ayyaş namaza yaklaşmasın, cünüp yıkanmadıkça namaza durmasın, demektedir.

Sarhoşluğun ve cünüplüğün namaz kılmaya mani haller olduğu ifade edilmektedir. Bu hâdise İslâmın başlangıcında vâki olmuştur. O zaman Müslümanlar biraz içkiden kaymış kafalarla namaza dururlardı. Bu âyetle böyle yapmaktan menolundular.

Ebu Davud, Ömer bin Hattab'dan (R.A.) rivâyet etti: «İçkinin haramlığı indiğinde Ömer (R.A.):

«Ey Allah'ım! İçki konusunda bize şifa verici bir açıklama ihsan et.» diye niyazda bulundu. Bunun üzerine El-Bakara'daki âyet nâzil oldu: **«(Ey Habibim!) Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günâh hem de insanlar için bir kısım faydalar vardır. Fakat günâhları faydalarından daha büyüktür.»** (Bakara: 219.)

Bunun üzerine Ömer (R.A.) çağrıldı ve âyet kendisine okundu. Ömer:

«Ey Allahım! İçki hakkında bize şifâ edici bir açıklama yap.» diye dua etti. Bunun üzerine En-Nisa sûresinin, **«Ey îman edenler sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız.»** âyeti nâzil oldu. Bundan sonra Rasûlüllah'ın tellâlı her namaz zamanı, **«Dikkat sarhoş olan namaza yaklaşmasın!»** diye çağırıyordu. Bu âyetten sonra Ömer çağrılıp âyet kendisine okundu. Ömer ellerini kaldırıp: **«Ey Allahım! İçki hakkında bize şifa verici bir beyanda bulun!»** diye dua etti. Bu duanın kabulü mânâsında olarak son hükmü getiren şu âyet nâzil oldu: **«Ey îman edenler. İçki (içmek), kumar (oynamak), ibâdet için dikilen putlar ve fal okları pisdirler. Şeytanın işidirler. Bunlardan sakınınız ki, kurtulasınız. Muhakkak ki, şeytan içki ve kumarda aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ın zikrinden ve namazdan alıkoymak istiyor. Acaba artık siz bunlardan sakınmaz mısınız?»** (Nisa: 90-91).

Âyeti dinliyen Ömer (R.A.) **«Ey Rabbimiz! Sakındık.»** dedi.»

Ed-Dehhak, bu saroşluk uyku sarhoşluğu da olabilir. Zira Rasûlüllah (S.A.V.), **«Her hangi biriniz namazda uyuklarsa, uykusu gidinceye kadar uyusun! Zira farkında olmadan af talebinde bulunayım derken kendi kendine küfür eder durur.»** dedi.

Ebu Abiyde (veya Übeyde) Es-Selmanî, **«Sarhoşluk halinde iken namaza yaklaşmayınız-»** âyeti küçük taharete sıkışık iken namaza yaklaşmayınız demektir. Zira Hadîs-i şerifde: **«Sakın hâ her hangi biriniz küçük taharete sıkışık olduğu halde namaz kılmasın!»** denilmiştir.» demiştir.

Gerek Dahhak'ın gerekse Ebu Abiyde'nin tefsirleri doğrudur. Zira namaz kılandan istenen kalbiyle Allah'a yönelmek, gayriye iltifat etmemektir. Kalbin teşvişeden, uyku, küçük ve büyük taharetlere sıkışma gibi hallerden boş olması şarttır. Zira Hadîsde, **«Bir tarafdan akşam yemeği hazırlandığında, bir tarafdan da namaz vakti geldiğinde, önce yemeğe başlayınız.»** diye vârid olmuştur.

İbnu Abbas, bu âyeti celîlenin el-Maide sûresinin, **«Namaza kalktığınızda yüzlerinizi yıkayınız!...»** âyetiyle nesh edildiğini ileri sürmüştür.

Mücahid, içkinin haram edilmesiyle nesh edildi demiştir. İkrime ve Kattade de böyle demişlerdir. Fakat Dahhak ve Ebu Âbiyde'nin tefsirine göre, âyet mensuh değil muhkemdir.

Ebu Hanife, **«Namaza yaklaşmayınız!»** daki «namaz» kelimesi bilinen ibâdettir dedi. İmam-ı Şafîi namaz yerlerine — yani mescidlere — yaklaşmayınız demektir, dedi.

Ebu Hanife'nin delili, **«Ne söylediğinizi ayırd edinceye kadar!»** âyetidir. Şafiî'nin delili ise, **«Eğer Allah insanların bir kısmının kötülüklerini diğerleriyle önlemeseydi, manastırlar, kiliseler, NAMAZLAR** (namazların yerleri olan havralar) **ve Allah adının çokça anıldığı mescidler tahrip edilip yıkılırdı!..»** (Hacc: 40) âyetidir. Görüldüğü gibi, namaz yerleri yerine «namazlar» kelimesi kullanılmıştır. İmam-ı Şafiî'nin bu tevilini şu âyet de destekler: **«Cünüp iken de gusül edinceye kadar namaz kılmayınız.»** (En-Nisa: 43). Zira âyet cünüp olanın mescidden geçmesinin caiz olduğuna ve namaz kılamayacağına delâlet eder.

Bazıları, âyetten maksat, hem namaza, hem de namaz yerine yaklaşmayınız demektir, dediler. Zira onlar ancak namaz kılmak için mescide gelirlerdi.

TEYEMMÜM HANGİ HALLERDE OLUR?

«Eğer hasta olur, yahut bir yolculukta bulunursanız, yahut da sizden biriniz ayak yolundan gelirse veya kadınlara dokunup da bir su bulamazsa, o vakit pak bir toprağa teyemmüm edin...»

Bu âyet, teyemmüm âyetidir. Abdurrahman bin Avf hakkında inmiştir. Yaralı olduğu halde cünüp oldu. Kendisine teyemmüm etmesi ruhsatlı kılındı. Sonra âyeti celîle, bütün insanları kapsadı.

Başka bir görüş de şudur: «EL-MÜREYSİ'» savaşına giden ve su bulamayan ashab hakkında nâzil oldu veya Âişe (R.A.) validemizin gerdanlığının kopup kaybolduğu bir zamanda nâzil oldu.

Gerdanlık kopma meselesi Medine'den yedi mil uzakta bulunan «Es-Sülsül» denilen yerde cereyan etti.

Ebu Davud ve Ed-Darekutnî Âmr bin As'dan rivâyet ettiler: «Zatu Selasil savaşında soğuk bir gecede ihtilam oldum. Yıkandığımda helâk olacağımdan korktum! Bunun için teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. Bu durumu Hazreti Peygamber'e söylediler. Resûlüllah: **«Ey Âmr! Cünüp olduğun halde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın!..»** diye sorunca yıkanmaktan beni alıkoyan illeti beyan ederek dedim: «Cenab-ı Hak'tan dinledim ki, **«Sakın hâ nefislerinizi öldürmeyiniz. Şüphesiz ki, Allah sizin hakkınızda çokça merhametlidir.»** buyuruyor. Bu delil getirmemi işitince Rasûlüllah, oldukça güldü. Fakat hiç bir şey söylemedi.»

Bu Hadîs, delâlet etti ki, hasta olacağım diye korkan bir kimseye de teyemmüm etmek mübahdır. İlle yüzde yüz hasta olacağını bilmesi şart değil.

Ebu Davud ve Darekutnî'nin Cabir'den rivâyet ettikleri bir Hadîsde de «Bir sefere çıktık birimize bir taş değdi ve başı kırıldıktan sonra ihtilam oldu. Arkadaşlarından **«Acaba teyemmüm etmeme ruhsat var mıdır?»** diye sordu. Arkadaşları, **«Su kullanabileceğin için sana teyemmüm etme ruhsatı yoktur»** dediler. Bunun için o adamcağız yıkandı ve yarasının azmasından öldü. Rasûlüllah'a vardığımızda bu hadiseden haberdar edildikten sonra buyurdu: **«Onu öldürdüler. Allah da onları**

öldürsün. Bilmediklerini neden sormadılar? Cehaletin şifâsının ancak sormak olduğunu bilmezler miydiler? Ona ancak teyemmüm kâfi gelirdi.»

Veya «Yarasının üzerine ıslak bir çaput koyardı. Onunla mesheder ve bedeninin diğer yerlerini yıkardı.» denilmiştir.

Ebu Davud, «Hastalık ismi kimi kapsarsa ona teyemmüm etmek caizdir. Zira Rabbimiz **«Eğer hasta iseniz!..»** buyurdu.» demiştir.

Misafir de su bulamazsa, teyemmüm eder! İmam-ı Malik'e göre, kısa veya uzun sefer farketmez. Bâzı görüşlere bakılırsa, kişi ancak namazı kısaltmaya elverişli bir yolculuğa çıkarsa, teyemmüm edebilir. Bazıları da bununla beraber seferinin (Hac gibi) taat yolculuğu olmasını şart koşmuştur.

Fakat büyük tefsir âlimi el-Kurtubî bütün bunların zayıf olduğunu savundu. İmam-ı Mâlik. Ebu Hanife ve İmam-ı Muhammed'e göre, hazarda da seferde de teyemmüm caizdir. Şafîi, Et-Taberî ve Leys'e göre; sıhhatli ve hazarda bulunan birisi ancak telef olmaktan korkarsa, teyemmüm edebilir..

Müslümanlar, ister baygınlıkla, ister delilik veya sarhoşlukla olsun aklı gidenin abdestinin bozulacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Uyku, abdesti bozar mı, bozmaz mı veya en azından şüphe getirir mi getirmez mi hususları tartışılmıştır.

Birinci görüşü tasvib edenlerin delili, Safvan bin Assal'ın Hadîsidir. Hübeyş oğlu Zirr (R.A.) anlatıyor: «Murad kabîlesinden olan Safvan'a vardım. Sana, mestlerin üzerine meshetmek caiz midir caiz değil midir hususunu sormak için geldim, dedim. Safvan:

— Evet! Rasûlüllah'ın gönderdiği bir askerî birlikte bulunuyordum. Bize mestlerin üzerine meshetmemizi söyledi. Fakat, abdestten sonra giymek şartıyla. Misafirlikte üç gün üç gece, mukim olduğumuzda da bir gün bir gece mestlerimizi çıkarmamamızı emretti. Ne küçük abdest bozmak, ne büyük taharet yapmak ne de uyku uyumak için çıkarmazdık.. Ancak cünüp olursak çıkarırdık.» dedi.

Görüldüğü gibi bu Hadîsde büyük, küçük taheret ile uyku eşit tutulmuştur.

Hz. Ali (R.A.) Rasûlüllah'dan (S.A.V.): **«Uyku gözün ipidir. Öyle ise, uyuyan bir kimse uyandığında abdest alsın.»** diye rivâyet etmiştir. Bu Hadîsi Ebu Davud ve Darekutnî nakletmişlerdir.

İkinci görüşün delili Ebu Musa El-Eş'arî'den gelen Hadîsdir. Zira bu zatın kanaatına göre, ister çok olsun ister az olsun uyku abdesti bozmaz. Meğer ki yanında oturan yellenmesini haber vere... Zira Ebu Musa (R.A.), uyuduğunda bekçi dikerdi. Kendisinden herhangi bir şey çıkmadığı takdirde uyandığında kalkar abdest yenilemeden namazını kılardı.

Cumhura göre, ağır uykuya dalıp uzun uyursa, abdest gider. Zuhrî, Rebie ve Evzaî bu görüşü desteklediler!

İmam-ı Ahmed bin Hanbel, «Uyku kalbe karışmayacak tarzda hafifse, abdeste zarar vermez.» demiştir.

Ebu Hanife, «Uzanarak veya ayaklarını sol tarafdan çıkarıp TEVERRÜK ederek uyuyanın abdesti gider.» dedi.

İmam-ı Şafîi, **«Bağdaş kurarak uyuyana abdest gerekmez»** demiştir.

Ed-Darekutni Amr bin Şuayb'in Hadîsinden rivâyet etti:

«Oturarak uyuyanın abdesti kaçmaz. Yanını yere koyup uyuyanın abdesti ise bozulur!.»

KADINA DOKUNMA ABDESTİ BOZAR MI?

«Veya kadınlara dokunursanız!..» Bu âyetin mânâsı hakkında üç görüş vardır:

a) Cinsî ilişki kurmak demektir.
b) Kadının bedenine dokunmak demektir.
c) İki manâ birden demektir.

Ebu Hanife «Mülamese, burada sadece cima mânâsınadır. Elle dokunmak abdestsizliği gerektirmez.» demiştir. Zira ed-Darekutnî Âişe (R.A.) validemizin Hadîsinden «Rasûlüllah hanımlarından birini öptü ve abdest almadan çıkıp namaza gitti.» diye rivayet etmiştir. Urve, Âişe validemizden sordum:

«O, kadın ancak sensin?»

«Âişe validemiz gülerek, geçti.» diye rivâyet etmiştir. Âişe'den bu soruyu soran Urve, Âişe validemizin yeğenidir.

İmam-ı Mâlik'e göre, şehvetsiz kadının bedeni ellenirse, abdest bozulmaz.

Ali bin Ziyad, «Kadının üzerinde kalınca bir elbise varsa, bedenini elleyenin abdesti bozulmaz. Elbise ince ise, ellemek abdesti bozar.» dedi.

Abdulmelik bin Macişûn «Oynamak için hanımının bedenini elliyen, ister lezzet duysun ister duymasın abdest alsın» dedi.

İmam-ı Mâlik'in son görüşü, lezzet için hanımının bedenini ellerse, abdest alması lâzımdır, tarzındadır.

İmam-ı Şafîi, «Erkeğin bedeninden her hangi bir yeri kadının her hangi bir yerine değerse, ikisinin de abdesti gider.» görüşündedir.

İbni Mesud, İbni Ömer, Ez-Zührî ve Rabia'nın görüşü de budur.

El-Evzaî, «Elle kadının bedenine dokunursa, abdesti bozulur. Başka azalarla dokunmak, abdesti bozmaz.» demiştir.

«Mulamese» her ne kadar iki kişinin biri birinin bedenini ellemesi demekse de, âyeti celîlede iki bedenin dokunuşması anlamındadır. Dokunuşma fiili ister bir tarafdan gelsin, isterse iki tarafdan! Zira ikisi de aynı zamanda hem dokunan hem de dokunulandır. Muhtemel ki, MUFAALAT siğasi, burada mücerred manâsında kullanılmış olsun. Nitekim «Akabtül-Lüsse» (Hırsıza ceza verdim) misalinde durum budur. Burada Mufaalât babından olan «AKABTU», mücerredi olan (AKEBE) mânâsına gelmiştir. Âyette de mezid, mücerred mânâsına gelmiş olabilir!.

Ancak kadının saçına, tırnağına ve dişine dokunmak hiç bir görüşde abdesti bozmaz.

Kur'an'dan anlaşılıyor ki, dokunmada iki tarafın da abdesti gider. Dokunanın da dokunulanın da.

(44) **«Kendilerine kitaptan bir nasip verilen kimselere bakmaz mısın?**

Onlar sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar...»

Bu âyet, Medine ve civarındaki, Yahudiler hakkında inmiştir. İbni İshak, «Tabut oğlu Zeyd oğlu Rifaa Yahudilerin büyüklerindendi. Rasûlüllah ile konuştuğunda dilini bükerek: **«Ey Muhammed! Bize kulak ver ki(sana anlatalım!»** dedi. Sonra İslâm'a ta'netti ve dini ayıpladı. Bunun üzerine bu âyet indi.» demiştir.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا ۙ وَّكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيْرًا
﴿٤٥﴾ مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ
وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا
لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِى الدِّيْنِ ؕ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا
وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ
اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا
الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ
نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰۤى اَدْبَارِهَاۤ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا
لَعَنَّاۤ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ
اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَنْ يُّشْرِكْ
بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰۤى اِثْمًا عَظِيْمًا ﴿٤٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ؕ بَلِ
اللّٰهُ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى
اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ وَكَفٰى بِهٖۤ اِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٠﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا
نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ
وَيَقُوْلُوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰۤؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾

(45) Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir. Allah velî (koruyucu) olarak kâfidir. Allah yardımcı olarak yeterdir.

(46) Yahudi olanlardan bir gurup vardır ki, kelimelerin yerlerini değiştirirler! «İşittik ve karşı geldik. İşit işitmez olası.» derler. Ve dillerini bükerek ve dine saldırarak RAİNA (Bizi gözet, veya çobanımız.) derler.

Eğer onlar, «İşittik, itat ettik. Sende işit ve UNZURNA» (Sen de, bizi gözet) deseydiler, böyle demeleri kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat küfürlerinden ötürü Allah onlara lânet etti. Artık onlar pek azı hariç îman etmezler.

(47) Ey kendilerine kitap verilenler! Bir takım yüzleri silip de arkalarına (enselerine) çevirmezden veya Cumartesi arkadaşlarına (Cumartesi gününe hürmet etmiyen ve saygı göstermiyen Yahudilere) lânet ettiğimiz gibi, onlara lânet etmezden önce, beraberinizde bulunan Kitabı doğrulamakta olan Kur'an'a îman ediniz!. Allah'ın emri olagelmiştir.

(48) Şüphesiz ki, Allah kendisine eş koşmayı affetmez. Ortak koşmaktan başka diğer günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim ki, Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki, o büyük bir günâh işlemiş olur.

(49) O kendilerini tezkiye edip (temize çıkarıp) duranları görüyor musun? Öyle değildir. Ancak Allah dilediğini temize çıkarır. Bunlara kıl kadar zulmedilmez.

(50) Bak onlar Allah'a karşı nasıl yalan uydurup duruyorlar. Bu uydurdukları onlara apaçık bir günâh olarak yeterdir.

(51) O kendilerine Kitaptan bir pay verilmişleri görmüyor musun? Put ve Şeytana inanıyorlar. Kâfir olanlar için, «Bunlar, yol bakımından îman edenlerden daha doğrudurlar.» derler.

TEFSİR

(45) **«Allah Mü'min kullarının düşmanlarını onlardan daha iyi bilir.»**

Yani, «Ey Mü'minler cemaatı! Hiç Yahudilere yanımıza alırız diye nasihat etmeyiniz. Allah, onların kalblerinde size karşı besledikleri kini, sizden daha iyi bilir. Daha önce de bunların sizin için düşündükleri kötülüğü size haber vermişti. O halde onlardan sakınınız.»

Âyetteki **VELİ** kelimesi, başkasının durumunu idare eden, koruyan ve muhafaza eden demektir. Yani, «Sadece Allah ile iktifa ediniz. O, sizi düşmanlarınızın şerrinden korur.»

HZ. PEYGAMBER'İN VASIFLARINI DEĞİŞTİRENLER

(46) Yahudilerden bir gurup Rasûlüllah'ın vasıflarını veren Tevrat âyetlerini yanlış tevil edip hedefinden saptırmaya çalıştılar. O kelimeleri kaldırıp yerine başka kelimeler koyarlardı. Meselâ, Tevrat'ta son gelen Peygamberin vasfı olarak **«ESMERU RİBA'»**, yani beyazla kırmızı karışık nurânî renkli, uzunluğa yakın orta boylu diye yazılı olduğu halde, onlar bunun yerine **«ÂDEMÛ TİVAL»**, yani beyazlığa siyahlık karışık kahve rengine çalar renkli, uzun boylu (!) diye yazdılar.

İbni Abbas (R. Anhüma) der ki: «Yahudiler Hz. Peygambere gelirler, bir mesele sorarlardı. Peygamber (S.A.V.) onlara cevap verirdi. Zannederdi ki, sözüne kanaat getirdiler. Oysa onun yanından çıktıklarında konuşmasını bozarak aktarırlardı.»

Yahudiler Hazreti Peygamber'e karşı «İSMA' GAYRE MESMAİ» ve «RAİNA» gibi birden fazla mânâ taşıyan, kötülemeye de övmeye de elverişli olan cümleler kullanırlardı. Arkadaşlarına da **«Eğer Peygamber olsaydı, bizim kendisine hakaret ettiğimizin farkına varırdı.»** derlerdi. Böylece Allah, Rasûlünü onların kötü niyet ve habis kalblerine muttali kıldı. Rasûlüllah'a, **«Dinledik»** derler fakat arkasından **«İsyan ettik.»** mânâsını ifade eden «ASAYNA» kelimesini ya gizli veya açıkta söyleyip işi hafife alırlardı.

Rasûlullah'a karşı **«İSMA' GAYRE MUSMAİ»** cümlesini küfretmeyi niyet ederek kullanırlardı. Zira cümle birden fazla mânâya gelir.

«Hoşuna gitmiyen bir konuşmayı işitmiyeceğin halde işit.» mânâsına gelebilir; bu takdirde övgü olur.

«İşit; işitmez olası!» mânâsında da kullanılabilir. Bu takdirde, cümle hakaret ifade etmiş olur.

«RAİNA» cümlesi, **«Bize bak da seninle konuşalım, veya konuşmanı anlıyalım.»** mânâsını taşıdığı gibi, ahmaklık mânâsındaki RUUNET kökünden gelmiş farz edilip hakaret mânâsını da taşıyabilir; **«Ey çobanımız!»** diye Hazreti Peygamber'e hakaret hitabı da olabilir.

Eğer **«İşittik ve isyan ettik.»** yerine **«İşittik ve itaat ettik.»**, «İSMA' GAYRE MÜSMEİN» yerine, «DİNLE» mânâsına gelen «İSMA'» kelimesini ve hakaret mânâsına yorumlanabilecek «RAİNA» yerine, «Bize bakınız.» mânâsını taşıyan «ÜNZURNA» kelimesini kullansalardı, onlar için daha hayırlı ve daha doğru olurdu.

Fakat kâfirliği seçtiklerinden Allah onları hidâyet olmaktan uzaklaştırdı.

Onlardan az bir gurup ancak îmana gelir: Veya onlar hiç bir kıymet taşımayan az bir îmana sahip olabilirler. O da bâzı âyetler ve bâzı Peygamberlere inanmalarıdır. Fakat bu tür îman asla ve kat'a fayda veremez. Îman edilmesi gereken bütün hakikatlere inanmak lâzımdır. **«Acaba Kitabın bir kısmına îman ediyor, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?»** (El-Bakara: 85).

İMAN EKSİLİR VE ARTAR MI?

Îman eksiklik ve fazlalık kabul eder mi, etmez mi meselesi EŞ'ARÎ ile MATURİDÎ'ler arasında ihtilâf edilmiş bir meseledir. Daha önce de bu meseleye bir nebzecik temas edilmişti. Tafsilâtı KELAM ilmindedir, oraya müracaat daha uygun olur.

Bâzı Peygamberlere veya bâzı âyetlere inanmaya ÎMAN adını vermek, ancak lûgat bakımından doğru olur.

KUR'AN ESKİ KİTABLARIN NESİNİ TASDİK EDER?

(47) **«Ey kendilerine Kitap verilenler! Sizin katınızdaki Kitabı doğruladığı halde indirdiğimiz Kur'an'a îman ediniz!..»**

Kur'an'ı Kerîm indiği devrede Tevrat da İncil de tahrife uğramışlardı. Öyle ise, Kur'an, onların sadece Allah'ın Birliği ile ilgili ve tahrif edilmemiş âyetlerini ya da asıllarını tasdik eder. Kökenlerinin ilâhî olduğunu ve fakat bilâhare bozulduğunu doğrular.

İSLÂM'DA MESİH OLMA

«Hem biz bir takım yüzleri silip de enselerine çevirmezden... önce îman ediniz!.»

Âlimler, «Acaba hakikaten Allah yüzü ense yapıp burun, ağız, kaş ve gözleri silecek demek midir veya sapıtma ve delâletten kinaye midir diye bu âyetin mânâsında ihtilâf etmişlerdir.

Bu hususda, Übey bin Kâb, **«Artık arkasında hidâyet edilmeniz bahis konusu olmayan bir tarzda sizi sapıtırız.»** demektir, demiştir.

Ubey'e göre bu, bir temsildir. Eğer îman etmezlerse, ceza olarak Allah onlara bu felâketi getirecektir.

Aynı hususda Katade, **«Yüzleri enselere çevirip göz, burun ve kaşları gidermezden önce îman ediniz demektir.»** dedi.

İbni Abbas (R.A.), «TAMS kelimesinin mânâsı; gözlerin yüzden silinip enseye takılması demektir. (Böylece kişi arka, arka gider.)» demişlerdir.

Bu âyet, nâzil olduğunda Yahudi âlimlerinden KÂBUL-AHBAR, ABDULLAH bin SELÂM ve bazıları âyeti dinler, dinlemez aile efradına gitmeden önce doğruca Rasûlüllah'a koşup îman ettiler. **«Ey Allah'ın Resûlü! Sana varmazdan önce yüzümüz ensemize çevrilebilir diye çok korktuk.»** dediler.

«Acaba îman etmiyenlerin yüzleri enselerine çevrildi mi?» diye kalbe gelen sualin cevabı şudur: **«Yahudi âlimleri ile onları dinliyenler îmana geldikten sonra, Cenab-ı Hak, azabı diğerlerinden kaldırdı.»**

El-Müberred, **«Bu tehdit, hâlâ geçerlidir. Beklenmektedir. Kıyâmetten önce elbette Yahudiler de TAMS hadisesi olacaktır. Mesih olunmaları meydana gelecektir.»** demiştir.

Büyük Kur'an Tefsiri, Cilt: 3 F.24

«Cumartesi gününe saygı göstermiyen Yahudilere yaptığımız gibi, onlara lânet etmezden önce îman ediniz!»

Lânet etmekten maksat, ya, mânen Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmak veya maymun ve domuza mesh edilip çevrilmeleri demektir.

ALLAH HANGİ GÜNAHI BAĞIŞLAMAZ

(48) **«Doğrusu Allah, kendisine eş koşulmasını bağışlamaz. Ondan başkasını dilediği kimse için bağışlar...»**

Rivâyet edildi ki, «Resûlüllah «Doğrusu Allah bütün günâhları affeder.» (Ez-Zümer: 53) meâlindeki âyeti okuduğunda, ashabdan biri, **«Eş koşmayı da mı?» diye sorunca, bu âyet nâzil oldu.»**

ŞİRK'in affedilmiyeceği, ümmetin arasında ittifak edilen bir konudur.

Şirk dışındaki büyük günahların sahipleri Allah'ın meşietindedir. O dilerse affeder, dilerse azab eder.

Bâzı âlimler de Cenab-ı Hakk'ın «Eğer siz yasak edildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız, diğer kabahatlerinizi örteriz ve sizi iyi bir gidişata sokarız..» (En-Nisa: 31) âyetiyle küçük günahları ancak büyük günahlardan sakınanlar için affettiğini ve büyük günahları işliyenin küçüğünü affetmiyeceğini bildirdiğini söylemişlerdir.

Tevil ehlinden bazıları, bu âyeti celîle, El-Furkan sûresinin yetmiş yedinci âyeti olan en son âyetini neshetmiştir, demişlerdir.

Yani Furkan âyetinden anlaşılıyor ki, ŞİRK (eş koşmak) olmadıktan sonra diğer günahlara Allah pervâ etmez. Onları affeder. Bu âyetten de anlaşılıyor ki, şirk hiç bir zaman affedilmez. Büyük günahlar da Allah'ın meşietindedir. Ancak dilediği kulununkini affeder. Nisa Sûresinin otuzbirinci âyetinden anlaşılıyor ki, ancak büyük günahlardan sakınıldığı takdirde, küçük günahları affolunabilir.

Rasûlüllah'a, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a kâtiplik yapan ve Hz. Osman'a MUSHAF'ı yazan Zeyd bin Sabit (R.A.) «En-Nisa sûresi El-Furkan sûresinden altı ay sonra nâzil oldu» dedi.

Fakat en doğru görüş şudur ki, burada bir nesh bahis konusu değildir. Zira Kur'an'ın haberlerinde nesh muhaldir.

Hz. Ali (R.A.), «Benim katımda Kur'an-ı Kerîm'de «Allah, kendisine eş koşmayı affetmez. Ondan sonra diğer günahları dilediğine affeder...» âyetinden daha sevimli bir âyet yoktur.» demiştir. (Tirmizî «Bu Hadîs hasen ve garibdir» dedi.)

NEFSİ TEZKİYE ETMEK DOĞRU DEĞİLDİR

(49) **«Şu kendilerini temize çıkaranlara bakmaz mısın? Öyle değil, Allah dilediğini temize çıkarır.»**

Kendilerini temize çıkaranlardan kasdedilenlerin, Yahudiler olduğu hususunda tevilcilerin hepsi ittifak etmişlerdir.

Bunun delili olarak Kattade ve Hasan, Ehli Kitabın, **«Yahudiler ve Hıristiyanlar, bizlerAllah'ın oğullarıyız ve muhibleriyiz!»** (Maide: 18), **«Cennete ancak Yahudi ve Hıristiyanlar girer!»** (El-Bakara: 111) sözlerini göstermişlerdir.

Ed-Dahhak ve Es-Sûddî de «Yahudilerin «Bizim günahlarımız yoktur. Allah gündüzleyin işlediğimizi gece, geceleyin işlediğimizi gündüz affeder. Günahsızlıkta bizler çocuklar gibiyiz.» sözleridir.» dediler.

Mücahid, Ebu Mâlik ve İkrime ise: «Yahudilerin, namazda çocukların günahı yoktur, deyip, çocukları imam yapmalarıdır.» demişlerdir. Fakat bu son tevil âyetin ruhuna uzak düşer.

İbni Abbas, «Yahudilerin, ölmüş abâ ve ecdadımız bizim için şefaat ederler. Bizi tertemiz (!) yaparlar demeleridir.» demiş, İbni Mes'ud da «Yahudilerin birbirlerini öğmeleridir» şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Bu tevillerin en güzeli İbni Abbas ile İbni Mes'ud'un tevilleridir. Her ne kadar âyet özel bir gurub hakkında nâzil olmuşsa da mânâsı umumîdir. Nefsini temize çıkarmak istiyen herkese şâmildir. Asrımızın insanı da âyetin kapsamına girer.

Abâ ve ecdada güvenip amelsiz Cennet'e gideceğini sanan, sülâleden geliyorum, deyip kendisini kurtulmuş sayan her ferdi kapsar.

Bu devirde (1404 Hicrî, 1983 Milâdî) nice aile çocukları abâ ve ecdadının şöhretine dayanarak yüzde yüz (!) kurtulacaklarını sanıyorlar. Cahil halk, «Nasıl ki, yılan yavrusu zehirsiz olamazsa, büyük bir insanın evlâdı da maneviyatsız olamaz» gibi ters bir mantıktan hareketle şöhreti dünyayı tutan bir şeyhin oğulları ve torunlarının muhakkak (!) kurtulacakları inancındadırlar. Böyle bir inanç, İslâma tersdir. Zira Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.) amcası Ebu Leheb'i kurtaramadığı gibi, kendisine babalık vazifesini yapan diğer amcası Ebu Talib'i de kurtaramadı. Bu hususu iyice düşünmeden bir karara varmamak gerekiyor. Allah bizi korusun!

«O günde mal da oğullar da bir menfaat veremezler. Ancak Allah'a sağlam bir kalble gelen müstesnadır.» (Eş-Şuara: 88). Yani doğru bir inanca sahip olanın inancı ona fayda verir. İman ve inançtan başka, hiç bir şey fayda veremez. Soy ve sop dünyada kalır.

«Sûra üfürüldüğü zaman onların arasında soylar yoktur!...» (El-Mü'minun: 101).

Tefsirine çalıştığımız **«Sakın hâ nefislerinizi sağlama çıkarmaya çalışmayınız!.»** âyeti, kendi kendini öğene itibar etmemeyi gerektirir. İtibar ancak Allah'ın tezkiyesinedir. Allah'ın tezkiyesi de fiillerin güzelleşmesine bağlıdır. Kişinin amelleri Kur'an ve Sünnete uyarsa Allah onu tezkiye etmiş demektir.

Esasında nefsin övgüsüne delâlet eden isimlerin çocuklara verilmesinin bile kerahati vardır. Bu hususda Sahihi Müslim'de Ata oğlu Amr oğlu Muhammed'den şu Hadis-i Şerif rivâyet ediliyor: «Kızıma «BARRE» (Tertemiz) adını verdim. Ebu Seleme'nin kızı Zeyneb bana:

— Allah'ın Rasûlü bu ismi kullanmayı yasakladı. Zira bana «BARRE» adı verilmişti. Allah'ın Rasûlü, **«Sakın nefislerinizi tezkiye etmeyiniz. Allah BİRR** (temizlik ve iyilik) **ehlini sizden daha iyi bilir.»** buyurdu. Bunun üzerine ailem Rasûlüllah'dan sordular:

— O halde ona ne ad verelim?

Rasûlüllah:

— Zeyneb adını veriniz.

Diye buyurdu.»

Böylece hem Kur'an hem de Sünnet delâlet etti ki, insanın nefsini tezkiyesi yasaktır.

Başkasının seni tezkiye etmesine gelince, sende olmayan sıfatlar ile seni medhetmesi haramdır.

Sahih-i Buharî'de Ebu Bakre'nin Hadîsinde, «Bir kişi Rasûlüllah'ın yanında anıldı. Dinliyenlerden biri onu hayırla öğdü. Rasûlüllah, ona bir kaç defa tekrar ederek:

— Rahmet olasıca, arkadaşının boynunu kestin! Eğer herhangi biriniz ille arkadaşını medhedici olursa, şöyle desin:

«Onun şöyle şöyle olduğunu sanıyorum.»

Öyle olduğunu sanıyorsa, bunu söylesin. Onun gizlisini bilen Allah, onu hesaba çekicidir. Allah'ın üzerinde hiç kimse kimseyi tezkiye edemez!..»

Böylece kişide olmayanı ona mal edip kişiyi öğmeyi Cenab-ı Peygamber yasakladı. Zira gururlanmaya vesile olabilir. Hakikaten bu mertebedeyim deyip amelleri yapmayı boşverir ve helâk olur.

Kişide olanı teşvik için söylemek veya başkası ona uysun diye yaymak, medhu senaya girmez. Bunu yapanın niyeti halis ise, mes'ul olmaz. Zira Allah'ın Rasûlünü, Züheyir oğlu Hz. Kâb, meşhur «BANET SUADU» adlı kasidesinde yüzüne karşı övmüştür. Rasûlüllah da Ashabını yüzlerine karşı överek, **«Tama' (Dünya istemek) anında sizler azalır, korku ve savaş anında çoğalırsınız!»** buyurdu.

Yani muhatapta söylenenler varsa, söyliyenin de niyeti teşvik ve terğip ise, zarar yoktur.

Rasûlüllah'ın, **«Sakın hâ! Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı öğdüğü gibi, beni öğüp durmayınız! Deyiniz ki, Allah'ın Kulu ve Resûlüdür.»** Hadîsinin mânâsı, bende olmayan sıfatları bana takmayınız, nitekim Hıristiyanlar Hz. İsa'da olmayan sıfatları ona takıp **«Allah'ın oğlu (!) dur»** dediler ve bu sözlerinden ötürü de hem kâfir oldular, hem de sapıttılar, demektir.

«Onlara da kıl kadar zulmedilmez...»

Bu âyette, «KIL» ile tefsir ettiğimiz «FETİL» esasında hurma çe-

kirdeğinin içindeki ip demektir. Bâzı tefsir âlimleri de, çekirdek ile üstündeki etin arasında bulunan ince perde demektir demişlerdir. Yani en ufak bir zulüm dahi onlara tatbik edilmez, demektir.

CİBT VE TAGUT NE DEMEKTİR?

(51) **«Şu, kendilerine okuyup yazmaktan biraz nasib verilenlere bakmaz mısın?...»**

Bunlardan maksat, Yahudi âlimleridir. Âyet, CİBT ve TAĞUT'a inanmalarına hayret etmenin gerekli olduğunu ifade eder. Hz. Ömer, **«CİBT sihir, TAĞUT Şeytan demektir.»** demiştir.

İbni Abbas ve İbni Cübeyr, **«CİBT, Habeş lisanında sihirbâz, Tağut kâhin demektir.»** demişlerdir.

İbni Mes'ud, «Bu âyetteki CİBT, Kâb bin Eşref adlı Yahudî, TAĞUT da Huyey bin Ahtab adlı Yahudi demektir.» demiştir.

İkrime, «Cibt, Huyey bin Ahtab, Tağut Kâb bin Eşref'dir. Delili de şu âyettir: **«Sana indirilene ve senden önce indirilene îman ettik diye iddiada bulunanlara bakmaz mısın? O TAĞUT'a muhakeme olmak istiyorlar. Halbuki onu tanımamakla emrolunmuşlardı.»** (Nisa: 10) demiştir.

İbni Vahb, **«TAĞUT, Allah'dan başka ibâdet edilen her şeye denir.»** demiştir.

Başka bir görüş daha: **«Allah'dan başka her tapılana bu iki isim verilir. Allah'a karşı isyan etmekte itaat edilen her şeye ad olarak CİBT ve Tağut denir. CİBT'in aslı CİBS'dir. Hayır ve faydası olmayan nesne demektir.»**

Başka bir görüş daha: **«CİBT İblis, Tağut onun yolunda olanlardır.»**

Katan bin Muharik babasından rivâyet etti: «Allah'ın Rasûlü (S. A.V.), «Fal maksadı ile kuş uçurtmak, herhangi bir şeyi uğursuz saymak ve toprağa çizgi çizmek CİBT'tendir.» Buyurdu.» (Bu Hadîsi Ebu-Davud Tahriç etti.)

Diğer bir görüş: «CİBT, Allah'ın bütün haramlarına denir. Tağut insanı baştan çıkaran her şey demektir.»

«Kâfirler için, «Bunlar îman edenlerden daha doğru bir yoldadırlar.» diyorlar...»

Bu sözün sahipleri Yahudilerdir. Şöyle ki: Eşref oğlu Kâb yetmiş süvariyle beraber Uhud savaşından sonra Mekke'ye vardı. Rasûlüllah'a karşı savaşmakta Kureyşlilerle andlaşmak istiyordu. Kâb, Ebu-Süfyan'a misafir oldu. İzzet ve ikram edildi. Yahudiler Kureyş'in meclisine varıp Hz. Muhammed'e karşı savaşacaklarına dair Mekke'lilerle andlaştılar. Bu münasebetle Ebu Süfyan, Kâb'dan sordu:

— Sen okur ve bilir bir kişisin. Biz ise okumamış ve bilgisiziz. Acaba bizim mi yoksa Muhammed'in (S.A.V.) mi yolu daha doğrudur? Hangimiz Hakk'a daha yakındır.

Kâb:

— Allah'a yemin ederim ki, sizin yolunuz Muhammed'in (S.A.V.) yolundan daha doğrudur, diye cevap verdi.

«Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi vardır?»

Bu âyetin tefsiri :

Allah'ın bu istifhamına, istifhamı inkâr denir. Yani Yahudiler kâinatın mülkü onların elinde imiş gibi, istediklerine hak vermeye kalkışıyorlar. Oysa onların hiç bir nasipleri yoktur. Hz. Muhammed'e tâbi olmayı kendilerine zül sayıp burunlarını yükselttiler. Neden böyle yapıyorlar? Acaba Peygamber olarak gönderdiğimiz kimseden Peygamberliğe onlar daha mı elverişlidirler? Yoksa onların mülk ve tasarruf etmekte bir payları mı vardır? Eğer o, bedbahtların böyle bir yetkisi olsaydı, halka hiç bir şey vermezlerdi. Bütün haklarını menederlerdi.

Bu âyeti celîlede bahsi geçen **«NAKİR»** kelimesi, hurma çekirdeğinin sırtındaki noktadır. Yani en ufak bir şeyi bile insanlara vermezlerdi, yetkili oldukları takdirde!..

Hz. Allah (C.C.) onların tabiatlarında bulunanı haber verdi.

Bu asırda dünyada cereyan eden hadîseler Kur'an'ın bu mucizelerini doğrulayıp durmaktadır. İşte Mescid-i Aksa, bu devirde istilâcı Ya-

hudilerin eline geçer geçmez yakıldı. Durmadan duvarlarının dibinde kazı yapıyorlar. İstilâ ettikleri Filistin'de silâhsız insanların üzerine ateş açmaktan âdeta zevk duyuyorlar. Milâdî (1982) yılında istilâ ettikleri LÜBNAN'da Filistinlilere aid olan SABRA Kampında ellibine yakın silâhsız mülteciyi öldürdüler. İhtiyar, genç, kadın, erkek demeden önlerine geleni katlettiler. Yahudiler bu karakteri tâ ecdatlarından tevarüs etmişlerdir. Amma unutmasınlar ki, Allah hiç bir zulmü karşılıksız bırakmaz. Zaman zaman ya Hz. Muhammed gibi Hakkın timsali veya Hitler gibi kan emici bir kulunu gönderir ve dalavere ile fakir ve kimsesizlere işkence ve zulmedenlerden intikam aldırır!..

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾
أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ
آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾
فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَّهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۖ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا
الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ۙ وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا
بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ
فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

(52) İşte onlar Allah'ın lânetlediği o kimselerdir. Allah kime lânet ederse, ona aslâ bir yardımcı bulamazsın.

(53) Yoksa, onların mülkten bir nasiplerimi vardır? Eğer bir nasipleri olsaydı insanlara hiç bir şey vermezlerdi.

(54) Acaba Allah'ın faziletinden insanlara verdiğinden ötürü hased mi ediyorlar?

Muhakkak ki, İbrahim ailesine Kitap ve Hikmeti verdik. Bir de onlara büyük bir mülk (ve saltanat) verdik.

(55) İşte onlardan bir kısmı Hz. Muhammed'e îman etti. Bir kısmı da ondan yüz çevirdi. Alev yönünden Cehennem yeterdir!

(56) Âyetlerimizi inkâr edip kâfir olanları şüphesiz ki gelecekte Cehenneme atacağız. Derileri her piştiğinde azabı tadsınlar diye. O derilerden başkalarını bedenlerine giydireceğiz. Şüphesiz ki, Allah AZİZ (her şeye gâlip) ve HAKÎM (Hikmet sahibi) dir.

(57) Îman edip sâlih amelleri işliyenlere gelince onları gelecekte ağaçları altından nehirler akan Cennet'lere koyacağız. O Cennetlerde ebedî olarak kalıcıdırlar. Oralarda tertemiz eşler vardır onlar için. Biz, onları gölgesi dokunmaz bir gölgeliğe koyacağız.

(58) Şüphesiz ki, Allah, sizlere emanetleri sahiplerine teslim etmeyi ve halk arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmeyi emrediyor. Şüphesiz ki, Allah size bununla ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki, Allah (her yaptığınızı) duyucu ve görücüdür!

(59) Ey inananlar! Allah'a itaat ediniz. Rasûlullah'a ve sizden olan idarecilere itaat ediniz. Bir şeyde ihtilâfa düşerseniz Allah'a ve Âhiret gününe îmanınız varsa; onu, Allah'a (Kitabına) ve Rasûlü'ne (Sünnete, Hadîse) götürünüz. Böyle yapmanız, sizin için hayırlı ve netice itibariyle de pek iyidir!

TEFSİR

LÂNET KİME GETİRİLİR?

(52) **Lânet**, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmak demektir.

Lânet okumak, ancak yüzde yüz kâfir olarak öldüğü bilinen kimseler için câizdir. Tüm kâfirlere lânet okunabilir. Kızarak bir kimseye lânet okumak haramdır. Hadîsi Şerîfde: **«Kişi birisine lânet okuduğunda lânet uçup gider. Eğer lânetlenmiş adam lânete müstahaksa, onun başına konar. Aksi takdirde dönüp okuyana gelir ve onun başına konar...»** denilmektedir.

Katil, zâni, içkici ve kumarbâz Müslümanlara adlarını anarak lânet edilemez. Hattâ Sünnîler, Hz. Hüseyin'in (R.A.) şehadetine sebep olan ve Medine'yi ordularına çiğneten YEZİD'e bile lânet etmeyi ifrat kabul etmişlerdir. Ancak Sünnîlerden bazılarıyla tüm Şia Yezid'e lânet okumuşlardır. Fakat Yezid'in habîs olduğunda ittifak vardır..

İBRAHİM'İN ÂLİ KİMLERDİR?

(54) **ÂLİ İBRAHİM** (İbrahim'in aile efradın)dan maksat, oğulları ve torunlarıdır. Onlara verilen **«Kitap»** Tevrat'tır. Onlara verilen **«Hikmet»**ten maksad, Peygamberliktir. Büyük mülkü Cenab-ı Hak Hz. Davud'a, oğlu Hz. Süleyman'a ve Hz. Yusuf'a (A.S.) verdi. Bunlar gibi, Hz. İbrahim'in torunu olan Hz. Muhammed'e de **Kitab, Peygamberlik ve Saltanatı** verebilirdi ve verdi de. Yani Hz. Muhammed'in Peygamberlik ve saltanatı bir arada cemetmekte selefleri vardır. Saltanat Peygamberliğin icra edilmesine mâni değildir. Hz. Peygamber'in aleyhinde bu hususta konuşan Siyonistler, kıskançlıklarından bu patlakları verirler. Mademki önceki Peygamberlerin Peygamberlik vazifeleri hükümdârlık vazifeleriyle ihlâl edilmedi, o halde Hz. Muhammed'in de Peygamberliğini icrasına, hükümdârlığı ve İslâm devletinin başında bulunması mâni olamazdı ve olmadı da.

(55) **«Kitap ehlinden bir kısmı ona îman etti!..»**

Bu âyetteki «ONA» zamiri ya Hz. Muhammed'e veya Âli-İbrahim

hakkında söylenene râcidir. İkinci takdirde âyetin mânâsı, **«Yahudilerin bâzıları Âli-İbrahim'e Kitap, Peygamberlik ve büyük bir mülkün verildiğine inanır, bâzıları da inanmaz»** şeklinde anlaşılır.

Tefsir âlimleri «İnananlar, Abdullah bin Selâm ve arkadaşlarıdır. Inanmayanlar da Kâb bin Eşref ve Huyey bin Ahteb'dir.» demişlerdir.

Mümkündür ki. «ONA» zamiri Hz. İbrahim'e ve **«Kitab»**a râci olsun. Yani «Âli-İbrahim'den kimisi İbrahim'e îman etti, kimisi îman etmedi. Veya kimi **«Kitab»**a inandı, kimi de inanmadı.» demektir.

KÂFİRLER İÇİN CEHENNEM AZABI EBEDİDİR

Cehennemin azabı kâfirler için ebedidir. Deriler yandıkça aynısı yenilenir. Böylece azabı tadarlar. Bâzı âlimler, **«yanan derinin yerine yeni bir deri yaratılır. Fakat azabı deri değil, isyan eden nefis tattığı için bu ameliye zulm olmaz, zira deri âlet gibidir»** dediler.

Allah Azizdir. Yani bunları yapmak ona ağır ve imkânsız gelemez. Zira dilediğini yapar. Hikmetinin gerektirdiği gibi, cezalandırır. **«Ebediyyen azaba dûçar etmek adaletsizlikdir»** demek, adaletsiz olmaz mı? Allah sorguya çekmez mi? **«Allah yaptığından sorulmaz. Amma insanlar sorulurlar!»** (El-Enbiya: 23).

İSLÂM'DA EMÂNET

(58) **«Gerçekten Allah, emanetleri ehline vermenizi emreder...»**

Bu âyet, Mekke fethedildiği gün nâzil olmuştur. Sebebi, Osman bin Talha bin Abdud-Dar'dır. O, Kâbe'nin kapısını kilitledi; Rasûlüllah'ın Kâbe'ye girmesine mâni olmak istedi. **«Eğer onun Allah'ın Rasûlü olduğunu kabul etseydim ona mâni olmazdım.»** deyince Hz. Ali (R.A.) onun elini bükerek anahtarı elinden aldı. Kâbe'nin kapısını açtı. Rasûlüllah içeri girip iki rekât namaz kıldıktan sonra çıktı. Hz. Abbas (R.A.), **«Ey Allah'ın Rasûlü! Kâbe'nin anahtarını bana ver. Böylece hem SİKAYE** (Hacılara su vermek) hem de SİDANE (Kâbe anahtardarlığını yapmak) **vazifeleri bende toplansın.»** diye ricada bulundu. Fakat adalet ve merhametin timsali olan Hz. Muhammed'e Cenab-ı

Hak anahtarı geri vermesini emredince, Hz. Ali'ye **«Götür anahtarı Osman'a geri ver ve özür dile!.»** diye emir verdi.

Hz. Ali anahtarı götürüp özür dileyince Osman îmana geldi. İşte o zaman Vahy geldi ki, SEDANET vazifesi Kıyâmete kadar Osman'ın evlâdlarına aittir. Fakat bu mübarek soy, bizim bu zamanımıza kadar yetişmemiştir.

Fakat bâzı tefsir âlimleri de Hz. Osman bin Talha daha önce Medine'ye hicret etmiş ve Müslümanlığı o zaman kabul etmiştir, diye yazarlar. İbni Ömer'in Sahiheynde (Müslim ve Buharî'de) sabit olan Hadîsi ikinci görüşü teyid eder: «Rasûlüllah FETİH senesi terkisinde Usame olduğu halde KASVA adlı devenin sırtında geldi. Beraberinde Bilâl ve Osman bulunuyorlardı. Deveyi Kâbe'nin yanında çöktürdükten sonra, **«Ey Osman! Bize anahtarı getir.»** dedi. Osman anahtarı verdi. Kâbe'nin kapısını açtı...»

Bâzı tefsir âlimleri, bu âyetteki hitap idarecileredir. Emanetlerden maksat da vazifeler ve mansıplardır. Âyetin, **«Halk arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder!.»** tarzındaki sıyakı (akışı) da ikinci tefsiri destekler.

Yani «Ey devleti ellerinde tutan idareciler! Allah, size emrediyor ki, emanet olarak size teslim edilen idare edilenlerin haklarını harfiyyen yerine getiresiniz. Haklarını ehil olan kimselere ancak teslim edesiniz. Aralarında hükmettiğiniz zaman adaletten ayrılmayasınız. Hissi hareketlerden, kayırma ve rüşvetle çözümlere gitmekten sakınasınız.»

Âyet, bütün EMANET'leri kapsar tarzda da telâkki edilebilir. Emanetin üç kısmı da bu takdirde âyetin içeriği olur:

1) Allah'ın ibâdetlerinde emaneti gözetmektir. Bu da emrolunanları yapmak, yasaklananları terketmektir. Zira İbni Mes'ud (R.A.), **«Oruç, namaz, zekât, gusül ve abdest dahil emanet, her şeyde lâzım.»** demiştir.

2) Nefsinde emaneti gözetmektir. Dil gibi Allah'ın kendisine nîmet olarak verdiği azalarını korumaktır. Meselâ, dilini yalan, gıybet, fesatlık ve benzerlerinden korumaktır. Gözünü haramlardan, kulağını melahiden korumaktır.

3) Allah'ın diğer kullarına karşı olan emaneti, kulun, gözetilmesidir. Kişi, emaneten kabul ettiği ve hizmetini gördükten sonra iadesini kasdederek getirdiği eşyaları yerine geri vermelidir; sahiplerine hainlik yapmamalıdır.

Ebu Hüreyre (R.A.), «Resûlüllah bana; **«Ey Eba Hüreyre! Sana güvenerek emanet verene emanetini geri ver. Sakın sana ihanet edene sen ihanet etme!»** buyurdu.» demiştir. (Ebu-Davud ve Tirmizî hadîsi rivâyet ettiler. Tirmizî: Hadîs hasen ve garibdir dedi.)

Terazinin doğru tartılması, ölçeğin doğru kullanılması da emanetin bu üçüncü kısmına girer!.. İdarecilerin idare edilenlere tatbik ettiği adalet, ehli ilmin millete yaptığı nasihat bu kısım emanete dahildir.

Enes, «Rasûlullah'ın bize hutbe irade edip de **«Emaneti yerine getirmiyenin îmanı yoktur. Sözünde durmayanın dini yoktur.»** demediği pek azdır.» demiştir.

«Allah ONUNLA size ne güzel öğüt veriyor!...»

Bu âyetteki ONUNLA zamiri emanetleri yerine getirmek ve adaletle hükmetmeye râcidir.

«ULULEMR»den maksat, gerek Hazreti Peygamber'in, gerekse ondan sonra gelen Müslümanların devrindeki idarecilerdir. Her kademedeki idareci bu genellemeye dahildir.

Cenab-ı Hak önce idarecileri adaletli davranmaya çağırdı, sonra halka, bu âdil davranan zatlara itaat etmeyi emretti. Böylece itaat edilmelerinin Hakka bağlı kalmalarına bağlı olduğuna işaret etti.

Tefsir âlimlerinden bâzıları «Ululemr»den maksat, din bilginleridir, dediler. Çünkü Cenab-ı Hak, başka bir âyette bu tabiri din bilginleri için kullanarak buyurmuştur: **«Eğer onu Rasûlüllah'a ve kendilerinden olan ululemr'e götürseydiler, muhakkak ki, onlardan istinbat edebilenler onu bilecekti...»** (En-Nisa: 83).

Bu âyet esasında Abdullah bin Huzafe es-Sehmî veya Halid bin Velid hakkında nâzil olmuştur. Rasûlüllah bu zâtı bir bölük askerin kumandanı olarak cihada gönderdi. Bu askerî birlikte Hz. Ammar bin Yaşir de vardı. Düşmana yaklaştıklarında düşman kaçtı. Onlardan bi-

ri Hz. Ammar'a gelip Müslüman oldu. Ammar ona emniyet verdi. Bunun üzerine kişi yurduna gitti. Hz. Halid gelip kişinin malını ganimet olarak aldı. Ammar Emir'in bu icraatına itiraz ederek: **«Ben ona emniyet verdim. O, Müslüman oldu. Malını nasıl alırsın?»** deyince, Hz. Halid, **«Emir olduğum halde bana danışmadan teminat nasıl verirsin?»** diye itiraz etti. İkisi böylece münakaşa yaptılar ve Rasûlullah'a vardılar. Rasûlüllah Ammar'ın teminatını geçerli saymakla beraber bir daha Emir'e danışmadan teminat vermekten onu menetti.

Ebu Hüreyre **«(Ululemr)den hem idareci hem de âlimler kasdedilir.»** dedi.

Bu görüş, aynı zamanda İbni Abbas'dan da rivâyet edilmiştir.

Hz. Ali (R.A.), **«İmama Allah'ın indirdiğiyle hükmetmek ve emaneti yerine getirmek düşer. Bunu yaptığında, idare olunanlara da onu dinlemek ve ona itaat etmek düşer.»** demiştir.

Ebu Hüreyre, «Rasûlüllah, **«Bana itaat eden, Allah'a itaat etmiş sayılır. Bana isyan eden, Allah'a isyan etmiş sayılır. Emire itaat eden, bana itaat etmiştir. Emire isyan eden de bana isyan etmiştir.»** buyurdu.» demiştir. (Hadîsi Müslim ve Buharî ittifakla rivâyet ettiler.)

İbni Ömer:

Rasûlüllah: «Müslüman kişinin, hoşuna gitsin veya gitmesin hak olan konularda Emir'e itaat etmesi lâzımdır. Meğer ki Allah'a isyan yapması önerilsin. O takdirde muhalefet etmesi, dinlememesi gerekir» buyurdu. (Buharî ve Müslim ittifakla rivâyet ettiler.)

Meymun bin Mehran, «Ululemr»den murad, «Cihada gönderilen askerî birliklerin kumandanlarıdır» dedi. Bu görüş, aynı zamanda İbni Abbas'dan da rivâyet edilmiştir. Bu görüşün delili de âyetin mücahid ve gâziler hakkında nâzil olmasıdır.

İkrime, «Ululemr»den maksat Ebu Bekir ve Ömer'dir. Çünkü Hüzeyfe şu Hadîsi rivâyet etti: **«Kesin şudur ki sizin içinizde ne kadar duracağımı bilemem. Fakat benden sonra gelen iki halifeye yani Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz.»** demiştir.

Diğer bir görüş: «Ululemr'den maksat, bütün ashaptır. Çünkü Hz. Ömer, **«Benim ashabım yıldızlar gibidirler. Hangisine uyarsanız hidâ-**

yet bulursunuz.» Hadîsini rivâyet etti.» REZİN Kitabında Hadîsi tahriç etti.

El-Bağavî Hasan'dan o da Enes'den rivâyet etti:

«Resûlüllah (S.A.V.):

«Ümmetimin içinde ashabımın meselesi, yemekteki tuz meselesine benzer. Yemek hiç bir zaman tuzsuz olamaz. buyurdu.»

Hasan, «Bizim tuzumuz gitti. Acaba nasıl islâh oluruz» dedi.

Büyük müfessir Et-Tâberî, «Bütün bu görüşlerin en uygunu, «Ululemr»den idareciler ve emirler kasdedildi, diyen görüştür. Zira bir çok sahih haberlerde, Allah'a itat ve Müslümanlara faydalı olan konularda idarecilerine itaat etmeleri emri varid olmuştur.» dedi.

MÜSLÜMANLARIN İHTİLÂFINI KİM HALLEDER?

(59) **«Bir şeyde ihtilâfa düşerseniz onu Allah'a ve onun Rasûlü'ne götürünüz...»**

İhtilâflı şeyleri Müslümanlar Kur'an ve Hadîs'e götürüp hallederler.

KIYAS'ın Şerî delil olmasını inkâr edenler, bu âyeti delil gösteriyorlar. Fakat cevap olarak denildi ki; ihtilâflı bir şeyi kesin bir şeye götürmek temsil getirmekle olur. İşte bu temsil getirmek ise Kıyas'dır.

Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmeyi emretmekten sonra ihtilâflı konuları onlara götürmeyi emretmek de bu cevabı doğrular. Zira bu emr, delâlet eder ki, ahkâm üçtür:

1) Kitabla sabit olan,

2) Sünnetle sabit olan,

3) Kıyas yoluyle Kitab ve Sünnete götürmekle sabit olandır.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ
إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا
إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ
الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ
بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا
إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ
قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ
بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ
جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ
لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ
حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

(60) Sana ve senden önce inene îman ettiklerini iddia edenlere bakmaz mısın? TAĞUT tarafından muhakeme olunmak istiyorlar. Halbuki onu tanımamakla emrolunmuşlardı. Şeytan ise, onları büsbütün saptırmak istiyor.

(61) Onlara, Allah'ın indirdiğine ve Rasûlü'ne gelin denildiğinde münafıkların senden büsbütün uzaklaştığını görürsün.

(62) Fakat ellerinin yaptığının cezası olarak başlarına bir felâket geldiğinde halleri nasıl olur? Sonra sana gelir, Allah'ın adıyle yemin ederek, «Biz yalnız iyilik etmek ve ara bulmaktan başka bir şey istemedik» (derler.)

(63) Onlar, Allah tarafından kalblerinde olan (hastalık) bilinen kimselerdir. Bunun için onlardan yüz çevir. (Özürlerini dinleme). Onlara nasihat et. Onlara kendileri için (dokunaklı) ve anlaşılır söz söyle.

(64) Her Peygamberi, ancak ona Allah'ın izniyle itaat olunsun diye gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettiklerinde sana baş vurup Allah'dan af talep edip Peygamber de onlar için af talep etseydi, kesinlikle Allah'ın tevbeleri kabul edici ve bağışlayıcı olduğunu görürlerdi.

(65) Öyle değildir. Rabbinin hakkı için, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıkta seni hakem yapmadıkça sonra da verdiğin hükümden ötürü hiç bir sıkıntı duymadan sana tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, îman etmiş olmazlar.

TEFSİR

(60) **«Sana ve senden önce inene îman ettiğini iddia edenlere bakmaz mısın?...»**

Bu âyetin tefsiri:

Yezid bin Züreyi' Davud bin Ebi Hind'den o da Eş-Şâbi'den rivâyet etti: «Bir Yahudi ile bir münafığın arasında husumet vardı. Yahudi, münafığa, **«Rasûlüllah'a varalım. O aramızda hükmetsin.»** dedi. Münafık ise, Kâb bin Eşref'e gitmekte ısrar ediyordu. TAĞUT adını Allah Kâb'e verdi. Yani TUĞYAN çıkaran bedbaht adam demektir. Fakat Yahudi israr edince Rasûlüllah'a geldiler. Hz. Peygamber Yahudinin lehinde karar verdi.

Peygamberin yanından ayrıldıklarında, münafık, **«Bu hükme razı değilim. Gel Ebu Bekir'e gidelim»** dedi. Ve Hz. Ebu Bekir'e gittiler. O da Yahudiye hak verince, münafık bu sefer Hz. Ömer'e gitmeyi tutturdu. Ömer'e vardıklarında, Yahudi, **«Biz Allah Rasûlü'ne gittikten sonra Ebu Bekir'e gittik. İkisinin de bana verdikleri hükme razı olmadı. Bizi sana getirdi.»** deyince, Ömer (R.A.), münafıktan sordu: **«Doğru mudur?...»** Münafık, **«Doğrudur!»** deyince, Hz. Ömer, **«İkiniz de yavaşlanınız. Hemen gelirim»** deyip içeri girdi. Kılıcını bağlayıp çıktıktan sonra öldürünceye kadar münafığa kılıç çaldı. Ve: **«İşte Allah'ın ve onun Rasûlü'nün hükmüne razı olmayanın hakkında böyle hüküm veririz.»** dedi. Manzarayı gören Yahudi derhal olay yerinden kaçtı ve bu âyet nâzil oldu. Rasûlüllah da Hz. Ömer'e, **«Haza ki, sen FARUK'sun»** dedi. Cebrail gelip **«Ömer, Hak ile bâtılın arasını ayırdı.»** dedi. Ve bundan ötürü de Hz. Ömer'e «FARUK» adı verildi. Âyette bahsedilen Şeytan ya İblis'dir veya Kab bin Eşref'dir. İki mânâ da ihtimal dâhilindedir. (1)

Hz. Ömer münafığı öldürdüğünde, tarafdarları gelip diyetini istediler ve «Onun diyetini istemekten maksadımız iyilik yapmak ve tarafları barıştırmaktır» diye yemin ettiler.

---

(1) Beyzavi, tefsirinde Resûlullahdan sonra Ömere başvuruduğunu kaydediyor..Bkz. Kazi-Beyzavi, Hazın, Nefsî Cild 2, Sah: 105-Amire-İstanbul 1317 Hicri.

Bâzı tefsirciler âyetin mânâsı, **«Ey Peygamber! Hakem kılmakta senden kaçmaktan maksadımız hasımları barıştırmaktı. Yoksa senin Peygamberliğine inanmamak ve adaletten kaymandan endişe etmek değildi, demektir.»** dediler.

(63) **«Onlardan yüz çevir!»** Yani onları cezalandırmaktan veya özürlerini kabul etmekten yüz çevir; **«Onlara nasihat et!»** Onları korkut demektir.

«Onlara nefislerinde tesirli olacak bir söz söyle..»

«Nefislerinde» tâbirinden maksat, gizlide ve tenhada onları etkiliyecek bir söz söyle. **«Eğer kalbinizdeki münafıklığı açığa vurursanız, sizi öldürürüm»** gibi bir söz.

Tefsir âlimlerinden bâzıları, **«ellerinin yaptığından dolayı onlara bir musibet isabet ederse, halleri ne olacaktır.»** âyeti **«Mescid-i Dırar»**ı bina edenlerin hakkında nâzil oldu. Allah onların münafıklıklarını açığa vurup, Mescid-i Dırar'ı yıkmalarını emredince nefislerini müdafaa sadedinde Rasûlüllah'a gelip yemin ettiler ki, «Biz Mescidi yapmaktan Allah'ın itaati ile Kitab'a uygunluktan (!) başka bir şeyi kastetmedik.»

PEYGAMBER'E İTAAT ETMEK FARZDIR

(64) **«Her Peygamberi, ona Allah'ın izniyle itaat olunsun diye gönderdik...»**

Bu âyetin tefsiri :

Yani Allah'ın ona itat edilmesine izin verdiği için itaat olunur. Âllah, kendilerine Peygamber gönderdiği kimselere, Peygambere itaat etmelerini emrettiği için itaat edilirler. Aksi takdirde Peygamberler de beşerdirler. Vahyi olmasaydı yanılmaları mümkündü. Onlara kayıtsız ve şartsız bağlılığı ve itaati gerektiren Allah'ın izni olan Vahyi'dir. O iznin olmasını da isbatlayan Mu'cizelerdir.

Bu âyet, işaret eder ki, Rasûlüllah'ın hükmüne râzı olmayan din dışıdır. İrtidat hükmüne tâbidir. Zira her Peygamber itaat olunsun diye gönderilmiştir. O halde itaat etmiyen, Resûlüllah'ın Peygamberli-

ğini kabul etmez demektir. İnsanların îmandan sonra Rasûlüllah'a itaat etmemeleri irtidattır.

Bâzı tefsir âlimleri, «Allah'ın izni, emri demektir. Yani, «Her gönderdiğimiz Peygamber bizim emrimizle amel etsin ve bundan ötürü de itaat olunsun diye gönderilmiştir.» demektir.» demişlerdir.

(65) **«Hayır! Rabbine yemin ederim seni aralarında başgösteren ihtilâfda hakem kılmadıkça... îman etmiş sayılmazlar!.»**

Bu âyet, Hz. Zübeyr bin Avvam ile bir Ensar hakkında nâzil olmuştur. Zira Müslim ve Buharî şu Hadîsi rivâyet ettiler:

«Zübeyr ve hasmı bir bostanın sulanması hususunda ihtilâf ettikleri için Rasûlüllah'a baş vurdular. Rasûlüllah Zübeyr'e, **«Arazini suladıktan sonra komşuna suyu ver!»** deyince, Ensarlı **«Halanın oğlunu kayırdın(!)»** diye Rasûlüllah'a itiraz ederek ithamda bulundu. Hz. Peygamber'in yüzü kıpkırmızı kesildi. Zübeyr'e, **«Hurmalarını suladıktan sonra suyu tâ duvarlara doluncaya kadar bırakma!»** dedi. Bunun üzerine âyet nâzil oldu. Böylece anlaşıldı ki; hüküm vermekte Rasûlüllah'ı itham eden kâfir olur. Fakat Ensardan olan zat nâdim oldu. Rasûlüllah da onu affetti, çünkü îmanında şüphe olmadığını ve bu sözün düşünmeden ağzından çıktığını biliyordu. Fakat Peygamber'den sonra hiç kimse, Peygamber'i itham edeni affetme yetkisine sahip olmaz..

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوْا مِنْ
دِيَارِكُمْ مَّا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ ۫ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوْا مَا يُوْعَظُوْنَ
بِهٖ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيْتًا ﴿٦٦﴾ وَّاِذًا لَّاٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ
لَّدُنَّآ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٦٧﴾ وَّلَهَدَيْنٰهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٦٨﴾
وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ
وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ
اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا
حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ﴿٧١﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ
لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُّصِيْبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ
اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَّعَهُمْ شَهِيْدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ
فَضْلٌ مِّنَ اللّٰهِ لَيَقُوْلَنَّ كَاَنْ لَّمْ تَكُنْۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهٗ مَوَدَّةٌ يّٰلَيْتَنِيْ
كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوْزَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ الَّذِيْنَ يَشْرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۭ وَمَنْ يُّقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيْهِ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٧٤﴾

(66) Eğer biz onların üzerine «Kendi kendinizi öldürünüz veya yurdunuzdan çıkıp hicret ediniz» diye yazsaydık (Böyle bir farzı yükleseydik), içlerinden pek azı hariç, onu yapmazlardı. Eğer onlara edilen nasihati yapsaydılar elbette onlar için daha hayırlı ve Hak üzerinde sabit kalmaları bakımından daha faydalı olurdu.

(67) O zaman elbette tarafımızdan büyük bir mükâfatı onlara verirdik.

(68) Elbette onları dosdoğru bir yola iletirdik.

(69) Allah'a ve Peygamber'e itaat edenler, Allah'ın nîmetine mazhar olmuş, Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.

(70) İtaat edenlere edilen bu fazilet Allah'dandır. Bilici olarak Allah kâfidir.

(71) Ey îman edenler! Tedbirinizi alınız. (Düşmana karşı hazırlıklı olunuz). Bölük, bölük veya hep birden (silâhlarınızı takınarak cihada) çıkınız.

(72) Şüphesiz aranızda öylesi var ki, ağır davranır. Eğer başınıza bir felâket gelirse, der ki, «şüphesiz ki, Allah bana lûtfetti. Zira onlarla beraber bulunmadım.»

(73) Eğer size Allah'ın bir lûtfu isabet ederse, sanki sizinle onun arasında hiç bir sevgi yokmuş gibi, «(Ey kavim!) ne olurdu, bende onlarla beraber bulunaydım da büyük bir zafer elde edeydim!» der.

(74) Öyle ise dünya hayatını verip âhireti satın alanlar Allah yolunda savaşsınlar. Allah yolunda savaşarak öldürülmüş veya gâlip gelmiş bir kimseye büyük bir ecir vereceğiz.

TEFSİR

(66) **«Eğer biz onlara «kendi kendinizi öldürünüz!»..»** âyetinin iki mânâsı vardır:

1) Cihad etmek suretiyle ölüme hazırlanınız.

2) İsrailoğullarının yaptığı gibi, nefislerinizi öldürünüz ki, tevbeniz kabul olsun. İsrailoğullarının tevbe edip «Buzağı»ya ibâdeti terk ederek yurtlarından hicret ettikleri gibi, «Hicret ediniz!» diye emir edersek bu emri yerine getirmezler.

Ancak îmanın zevkine varmış muhlisler emrimizi tereddüt etmeden yerine getirirler. Bunlar da az bir guruptur.

Eğer Rasûlüllah'a tabî olsalar ve itaat etselerdi, bu, hem dünyalarında hem de âhiretlerinde onlara faydalı olurdu. Dinde kökleşmelerine daha iyi gelirdi. Zira bu mutabaat, ilmi elde etmeye ve şüpheyi ortadan kaldırmaya daha iteleyici olur. Amellerinin sevabını daha da yerleştirir.

Bunun neticesi olarak Allah katından onlara büyük bir ecir verilir. Onların önünde gayb kapılarını açmak suretiyle doğru bir yola hidâyet eder.

Allah'ın Rasûlü, **«Bildiğiyle amel edene Allah bilmediklerini öğretir!»** diye buyurmuştur.

NİMETE MAZHAR OLANLAR

(69) **«Kim ki, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ederse, işte onlar, Allah'ın nîmetine mazhar olanlarla beraberdirler!...»**

Nîmete mazhar olanları bu âyette Cenab-ı Hak dört kısma ayırıyor:

1) Peygamberlerdir. İlim ve amelleri elde etmiş, «KEMAL» mertebesini geçip «TEKMİL» mertebesine varmışlardır.

2) Sıddıklardır. Onlar ki, nefisleri, bâzan düşünce merdivenleriyle âyetler ve delillerde yükselip, bazan da tasfiyye ve riyazâtın asan-

sörüyle yücelip «İRFAN» doruğuna varır. Böylece eşyaya muttali olurlar; onların hakikatlarını haber verirler.

3) Sonra şehitlerdir. O şehitler ki, tâata karşı olan hırsları ve Hakk'ın belirtilmesindeki gayretleri, onları İ'lâyi Kelimetullah yolunda ruhlarını fedâ etmeye hazırlamıştır.

4) Sonra salihlerdir. O salihler ki, ömürlerini Allah'ın tâatında ve mallarını da O'nun rızası yolunda sarfetmişlerdir.

«Bunlarsa, ne güzel birer arkadaştırlar.»

Bu taksim insanların ilim ve ameldeki dereceleri bakımındandır.

Rivâyete göre Rasûlüllah'ın kölesi Sevban bir gün Hz. Peygamber'e çıkageldi. Yüzü bozulmuş ve cismi zayıf ve nâhif kesilmişti. Rasûlüllah onun bu halini sordu. Sevban:

«Ey Allah'ın Rasûlü! Ben hasta değilim. Ancak seni görmediğimde sana karşı olan iştiyakım kabarır, şiddetli bir tarzda sarsılırım. Tâ ki, gelip seni görünce sükûnete kavuşurum. Sonra âhireti düşünürüm; orada seni görmememekten korkarım. Zira senin Peygamberlerle beraber yüceleceğini bilirim. Eğer Cennete girersem şüphesiz ki, derecem senin derecenden aşağı olacaktır. Eğer Cennet'e girmezsem işte o zaman seni ebediyyen göremiyeceğim.» dedi. Bunun üzerine bahsi geçen âyet nâzil oldu.

İSLÂM'DA DÜŞMANA KARŞI TEDBİR ALMAK

(71) **«Ey îman edenler! Hazırlığınızı görün!..»**

Yani uyanık olunuz ve düşmana karşı tedbirinizi alınız; düşmandan korununuz ve düşmana fırsat vermeyiniz.

Eğer denilse ki, «Madem takdir yerini bulacaktır, o halde korunmanın ne mânâsı vardır?» Cevap olarak deriz ki, «Madem hepsi Allah'ın kaza ve kaderi iledir. Korunma emri de onun kaza ve kaderindendir.»

«(Tek tek değil) gurup gurup veya hep birden düşmana karşı çı-

kıp savaşınız.» Zira Allah'ın kudreti cemaatle beraberdir. Cemaattan ayrılan, ateşe doğru ayrılmıştır.

Bu âyeti celîle, cihadın farzu kifâye olduğunu ortaya koyar. Hududlar bazı kimseler tarafından korunduğu takdirde, korunma farziyeti diğerlerinden sâkıt olur. Eğer korunma vazîfesi ille bütün Müslümanların iştirak etmesini gerektiriyorsa bu takdirde Tevbe Sûresinin otuzsekizinci âyeti nazarı itibara alınır ve hepsi katılır. **«Ey îman edenler! Size ne oldu ki, size Allah yolunda topluca savaşa çıkın, seferber olun denildiğinde yere ve meskenlerinize meyledip ağırlaştınız? Yoksa âhiretten vaz geçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat âhiretin yanında dünya hayatının zevk ve faydası pek az bir şeydir!.»** (Tevbe: 38).

(72) **«Gerçekten sizden öylesi vardır ki, ağır davranır...»**

Bu âyette belirtilenler, Müslümanların arasındaki münafıklardır. Hem kendileri cihada gitmiyor, hem de başkasının gitmesine mâni oluyorlardı.

«SİZDEN» tâbiri zahirde Müslümanlardan olmalarından ileri geliyor. Yoksa gerçekten münafıklar Mü'minlerden değildir.

«Sizden olduklarına dair kesinlikle Allah'a yemin de ederler. Halbuki onlar sizden değildirler. Fakat onlar kâfirlere yapılan muamelenin kendilerine de yapılmasından korktuklarından, sırf görünüşte Müslüman bir kavimdir.» (Tevbe: 56).

Münafığın, **«Keşki, ben de onların beraberinde olaydım..»** sözü haset bakımından söylenmiş bir sözdür. Allah'ın cezasında şüpheleri olmakla beraber ganimetten mahrum kaldıklarından ötürü esef ederler.

(74) **«Kim ki, Allah'ın yolunda savaşır da öldürülürse, yahud düşmana üstün gelirse, ona pek büyük ecir vereceğiz.»**

Âyetin zahiri şehit ile gazînin ecirde eşit olduklarını ifade eder. Sahihi Müslim'de **«Allah yolunda cihad etmek maksadıyla Allah'a inanarak, Peygamberlerini doğrulayarak çıkan bir kimsenin zâmini Allah olur. Ya onu Cennete sokar veya elde ettiği ecir ve ganimet ile beraber cihata gitmek için çıktığı yurduna geri getirir.»** rivâyeti vardır.

Abdullah bin Âmr (R.A.), **«Allah yolunda gazaya (savaşa) çıkan her gâzinin eline ganimet malı geçerse, âhiretteki ecrinin üçte ikisini acele olarak almışdır. Üçte birini de âhirette alacaktır. Eğer herhangi bir ganimet elde etmezlerse, ecirleri tam olarak verilir.»** diye rivâyet ediyor. (Müslim).

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ أَهْلُهَا ۚ وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ۝٧٥
الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ
فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ
كَانَ ضَعِيفًا ۝٧٦ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ۚ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ
مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا
رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
قَلِيلٌ ۚ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ۝٧٧ أَيْنَ مَا تَكُونُوا
يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۗ وَإِن تُصِبْهُمْ
حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا
هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ ۗ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۖ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ
يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ۝٧٨ مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ وَمَا أَصَابَكَ
مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ۚ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝٧٩

(75) Size ne oluyor ki, Allah yolunda erkek, kadın ve çocuklardan meydana gelen ve «Ey Rabbimiz! Bizi şu ahalisi zâlim şehirden çıkar (kurtar). Bize katından bir kurtarıcı ve bize katından bir yardımcı kıl.» diyen güçsüz insanlar için savaşmıyorsunuz?

(76) O kimseler ki, îman ettiler, Allah yolunda savaşırlar. O kimseler ki, kâfir oldular, TAĞUT yolunda savaşırlar. Öyle ise Şeytanın dostlarıyla savaşınız. Şüphesiz ki, Şeytanın hîlesi zayıfdır.

(77) Bakmaz mısın o kimselere ki, kendilerine «Ellerinizi (savaşmaktan) çekininiz, namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz!» denilmiştir? Bilahare onlara savaş farz olunca bir kısımları Allah'dan korkar gibi veya daha fazla bir korku ile halktan korkarlar. Onlar, «Ey Rabbimiz niçin bu savaşı boynumuza farz kıldın? Niçin bizleri yakın bir zamana kadar geciktirmedin?» dediler. (Ey Habibim!) Onlara de ki; dünyanın zevki azdır. Sakınanlar için âhiret daha hayırlıdır. Kıl kadar size zulüm edilmez.

(78) Nerede bulunursanız bulunun ÖLÜM gelip sizi yakalar. Tahkim edilmiş kalelerde bulunsanız bile!.. Eğer onlara bir iyilik isabet ederse, «Bu, Allah'dandır.» derler. Eğer onlara bir fenalık isabet ederse, «şu felâket senin katındandır (yüzündendir.)» derler.

De ki, «Hepsi de Allah katındandır.» Acaba şu kavme ne oldu ki, bir sözü dahi anlamaya yanaşmıyorlar?

(79) (Ey Ademoğlu!) Sana isabet eden her iyilik Allah'dandır. Sana isabet eden her kötülük ise, senin nefsindendir. (Ey Habibim!) Seni insanlara Peygamber olarak gönderdik. Allah şahid olarak yeter.

TEFSİR

Bu âyetlerin genel bir tefsiri :

Cenab-ı Hak zayıf ve güçsüz Mü'minleri kâfirlerin elinden kurtarmayı farz kılmıştır. Bu hususda nefislerin feda edilmesi dahi lâzımdır. Esirleri ya savaşmak veya mal vermek suretiyle kurtarmak farzdır. Fakat mal ile kurtarma imkânı varsa, savaşa başvurulmamalıdır. Zira mal daha kolayıdır.

MÜSLÜMANIN ESARETTEN KURTARILMASI

İmam-ı Mâlik (R.A.), «Esirleri kurtarmak için Müslümanlara bütün mallarını vermek gerektir. Zira Allah'ın Rasûlü, **«Esiri kurtarınız!»** buyurmuştur. Esire, esaretten döndükten sonra haline bakılır. Eğer zengin ise mallarını harcamak suretiyle kendisini kurtaranlara ödediklerini geri verir.

Âyette bahsi geçen «Zayıflar»dan maksat, Mekke'de kalıp hicret edemiyen Mü'minlerdir. Zaten Cenab-ı Peygamber'in, **«Ey Allahım! Velid oğlu Velid'i, Hişam oğlu Seleme'yi, Ebi Rabii oğlu Ayyaş'ı ve Mü'minlerin mustaz'aflarını kurtar!..»** duasıyla onlar kasdedilmiştir.»

İbni Abbas, **«Ben ve annem mustaz'aflardandık!»** dedi.

Ahâlisi zâlim olan memleket Mekke'dir. O zaman Mekke müşrik ve azgınların diyarı idi. Zalimlikleri Allah'ın Peygamberine ve getirdiği nizama karşı çıkmak, kâinatın sahibini terkedip elleriyle diktikleri putlara tapmak, «Allah» diyenleri hor görüp ezmek, hak ve hukûku gözetmemek ve fakir ile kimsesizleri ezmekten ileri geliyordu.

Burada bahsi geçen TAĞUT'tan maksat Şeytandır. Zira âyetin sonunda, **«O halde Şeytanın dostlarıyla savaşınız. Şüphesiz ki, Şeytanın hilesi zayıfdır.»** denilmektedir. Şeytanın hîlesinden murad, hem onun hem de etbâının hîlesidir. Bu hîlenin zayıflığı Bedir savaşında ortaya çıktı. Şeytan o gün müşriklere, **«Hatırla o zamanı ki, Şeytan onların yaptıklarını allayıp pulladı ve «Bugün insanlardan size galip gelecek hiç kimse yoktur. Ve şüphesiz ki, ben de size yardımcıyım...» demişti. İki**

ordu karşılaşınca geri çekilip «Benim sizinle hiç bir ilgim yoktur dedi.» diye vaadde bulundu ve yalancı çıktı.

«Kendilerine; ellerinizi savaşmaktan çekiniz, namazı kılınız, zekâtı veriniz, denilmiş onlara bakmaz mısın...»

En-Neseî Sünen'inde rivâyet eder ki: «Avfoğlu Abdurrahman bâzı arkadaşlarıyle beraber Mekke döneminde Rasûlüllah'a gelip:

«Ey Allah'ın Peygamberi! Biz müşrik iken izzette idik. (Kimse bize zulüm edemezdi). İman ettiğimizden beri herkes bize zulmetmeye yelteniyor. (Bize savaşmak iznini ver.)» dediler. Rasûlüllah onlara:

«Ben affetmekle emrolundum. Binaenaleyh kavimle savaşmayınız!» dedi.» Ne zaman ki, Medine'ye geldiler, Peygamber onlara cihad ve savaş emrini verdi. Bu sefer ellerini savaştan çektiler. Bunun üzerine bahsi geçen âyet nâzil oldu.

Mücahid, «Bu âyet, Yahudiler hakkında nâzil oldu» dedi. Hasan ise, «Mü'minler hakkındadır.» demişlerdir.

Mü'minlerin Medine döneminde savaşdan kaçmalarının bir takım sebepleri vardı: Mekke'deki müşrikler yakın akrabaları idi. Savaşmamak savaşmaktan daha kolaydı. Ve saire. Mü'minlerin, Allah'dan korktukları gibi veya daha fazla düşmanlardan korkmaları, beşer tabiatının bir icabıdır. Başka bir şey değildir. Allah ve Rasûlü'ne muhalefet ise, düşünülemez. Belki de âyet münafıkların hakkında nâzil olmuştur. Zira onların inancına göre, müşriklerle savaşmak ölümden daha beterdi (!) Bu son görüşü âyetin «Ey Rabbimiz, üzerimize şu savaşı neye farz kıldın? Ne olurdu bizi yakın bir vakte kadar geri bıraksaydın?» bölümü de teyid eder. Çünkü ecellerin sınırlı, rızıkların bölümlü olduğunu bilen Ashabın böyle demesi biraz akla uzaktır. Çünkü onlar âhirete varmanın dünyada kalmaktan daha hayırlı olduğunu biliyorlardı. Her ne ise bu kadarla iktifa edip, hakikatı Allah'ın ilmine havale edelim.

Dünyanın metâı, dünyanın menfaatlarından ve lezzetlerinden lezzetlenmektir. Azlığı bâki olmayışından ileri geliyor. Allah'ın Rasûlü, «Benimle dünyanın meselesi, bir binicinin bir ağacın gölgesinde kaylule (öğle) zamanında uyuyup istirahat ettikten sonra çekip gitmesi ve o ağacı terk etmesi gibidir.» buyurdular.

ÖLÜM ECELLEDİR

(78) **«Nerede olursanız olunuz, ölüm size yetişecektir...»** âyeti, Uhud savaşından sonra münafıkların sarfettikleri **«Bizim yanımızda olsalardı, ölmezler ve öldürülmezlerdi!..»** (Âli İmran: 156) safsatasına bir karşılıktır.

GÖKLERİN BURÇLARI

«TAHKİM EDİLMİŞ KALELER»den maksat, yeryüzündeki kalelerdir. Zira insanoğlunun en son sığınağı onlardır.

Es-Sûdî, «Bu kalelerden murad, yeryüzüne en yakın bulunan göklerde bina edilmiş burçlardır.» demiştir. İmam-ı Mâlik'ten de bu görüş nakledilmiştir. Delil olarak şu âyet gösterilmiştir: **«Yemin olsun burçlar sahibi semâya!..»** (Buruç: 1).

Bu kavle göre, Feleğin BURÇLARI on iki burçtur. Tahkim edilmekten maksat, yükseklik ve belirginlikleridir. Bu Burçlar büyük yıldızlardır.

Allah (C.C.), bu yıldızları güneş ve ayın konakları olarak yaratmıştır. Ay'ı o konaklarda yerleştirmiş ve zamanları, onların üzerine tertip etmiştir. Bir kısmını güney burçları ve bir kısmını da kuzey burçları olarak takdir buyurmuştur. İnsanların maslahatlarına delil ve Kıbleye nişan, tahaccüd vakitlerinin, maişet durumlarının bilinmesi için, gündüz ve gecenin etrafını tayin etmeye sebeb ve yol yapmıştır.

«Onlara iyilik isabet ederse, bu Allah'ın katındandır. Onlara bir kötülük isabet ederse, bu senin katındandır!.»

Âyetinde bahsi geçen İYİLİK ve KÖTÜLÜK diye tercüme ettiğimiz HASENE ve SAYYİE tâbirleri eminlik ve korku, zenginlik ve fakirlik, nîmet, fetih, ganimet ve belâ, şiddet ve katil, genişlik ve sıkıntı ile tefsir edilmişlerdir.

İbnu Abbas (R.A.), «Bu âyet Yahudi ve münâfıklar hakkında nâzil olmuştur. Rasûlüllah Medine'ye teşrif ettiğinde, bu iki gurup Rasûlüllah'ı kasdederek, **«Bu adam bize geldiğinden bu yana meyveleri-**

mizde ve mahsullerimizde eksiklik görüyoruz.» diye iddia ettiler (!)» demiştir.

«Senin katındandır!» cümlesinin mânâsı, senin tedbirsizliğinden, veya meymenetsizliğinden demektir. «De ki; hepsi Allah'ın katındandır.» Yani, şiddet, refah, zafer ve hezimet hepsi Allah'ın KAZA ve KADERİYLEDİR.

(79) **«Sana isabet eden kötülük ise senin nefsindendir.»**

Bu cümle, Hazreti Rasûl'e hitaptır. Fakat Cenab-ı Mevlâ ümmetini kasdetmiştir.

Mânâsı, **«Ey insan cemaati! Size isabet eden genişlik ve bolluk Allah'ın faziletidir. Başınıza gelen kıtlık ve rızık darlığı sizin işlediğiniz günâhlardandır.»** demektir.

Bu âyet ile **«De ki, hepsi Allah'ın katındandır.»** Âyeti arasında bir çelişki yoktur. Zira her şey, İCAD etmek veya yerine vardırmak bakımından Allah'ın katındandır. Ancak iyilik Allah'dan bir ihsan ve minnettir. Kötülük ise, cezalandırmak ve intikamdır. Nitekim Aişe (R.A.) validemiz buyurdu: **«Her hangi bir Müslümana bir hastalık veya yorgunluk isabet ederse, hattâ ayağına bir diken bile batarsa, ve hattâ ayakkabı bağları koparsa, bu onun işlediği bir günahdandır. Allah'ın affettiği daha çoktur.»**

مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ؕ ﴿٨٠﴾ وَيَقُوْلُوْنَ طَاعَةٌ ۖ فَاِذَا بَرَزُوْا مِنْ
عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِيْ تَقُوْلُ ؕ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ
مَا يُبَيِّتُوْنَ ۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى
بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿٨١﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ ؕ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ
اللّٰهِ لَوَجَدُوْا فِيْهِ اخْتِلَافًا كَثِيْرًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ
اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ ؕ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ مِنْهُمْ ؕ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ
بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا
﴿٨٤﴾ مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ
وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ؕ وَكَانَ
اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيْتًا ﴿٨٥﴾ وَاِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوْا بِاَحْسَنَ
مِنْهَآ اَوْ رُدُّوْهَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيْبًا ﴿٨٦﴾

«80» Kim peygambere itaat ederse kesinlikle o Allah'a itaat etmiş olur. Kim ki (peygamberin itaatinden) yüz çevirirse (bu durumu seni sıkmasın). Zira seni onların üzerine gözetici olarak göndermedik.

(81) (Sana) itaat (ediyoruz) derler. Yanından çıktıklarında da onların bir gurubu söylediğinin tersini geceleyin düşünür ve söyler. Allah onların gecelediklerini yazar. Sen onlardan yüz çevir. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeterdir.»

(82) «Acaba onlar Kur'an'ı gereği gibi düşünmezler mi? Eğer Kur'an Allah'tan başkası tarafından olsaydı onda bir çok ihtilâf görürlerdi.»

(83) «Ne zaman ki, onlara eminlik veya korkudan bir emir gelirse, onu yayarlar. Eğer onu peygambere veya kendilerinden olan emir sahiblerine (ehli-hall vel akda) o emri götürselerdi o emri onlardan istinbat edebilenler anlardı. Eğer Allah'ın fazl-u rahmeti sizin üzerinize olmasaydı pek azınız hariç, kesinlikle şeytana uyup giderdiniz.»

(84) «Allah yolunda savaş. Ancak kendi nefsine ağır yük yüklemek suretiyle teklif yapabilirsin. Müminleri teşvik et. Olur ki, Allah o kâfirlerin tazyikini defeder. Allah şiddet yönünden de, cezalandırmak bakımından da kâfirlerden daha şiddetlidir.»

(85) «Kim ki güzel bir şefaat (yardım)da bulunursa, ona o şefaattan bir pay vardır. Kim ki, kötü bir şefaatta (tavassutta) bulunursa ona ondan bir pay vardır. Allah her şeye kadir, koruyucu ve şahiddir.»

(86) «Bir selâmla selâmlandığınız zaman ya ondan daha güzeliyle karşılık veriniz veya aynisiyle mukabele ediniz. Allah herşeyin hesabını görücüdür.»

TEFSİR

(80) **«Kim ki Resûle itaat ederse o Allah'a itat etmiştir...»** Çünkü hakikatte emreden ve yasaklayan Allah'tır. Resûlüllah'ın görünürde emredip yasaklaması ise, Allah'ın emriyledir. Resûl, ancak Allah'tan geleni tebliğ eder. Taat bizzat Resûlün beşerî yönüne değildir. Ancak Resûlüllah'a yapılan taat, ona vahyi gönderen zata yapılır. Çünkü Allah'ın tâ beşeriyetin başlangıcından beri adeti ilâhîsi bizzat tecelli edip insanlara emretmek, yasaklamak değildir. Ancak Allah, vahyini anlayan peygamberler vasıtasıyla halka gönderiyor, o peygamberler de onları tebliğ ediyor. Resûlüllah'ın kendiliğinden söylediği ve emrettiği dünyevî nesnelere gelince: Alimler bunlara «irşad« adını vermişlerdir. Bu hususta Resûlüllah'a itaat etmek Cenab-ı Hakkın farz kıldığı nesneler sınıfına girmez. Çünkü bu dünya emirler din ve şeriat sayılmaz. Meselâ Resûlü-Ekrem hurma ağacını diken bir zata **«onu aşıla»** buyurmuş. O zat da aşılamış ve hurma kurumuştur. Resûlullah'a bu vaziyet arzedilince **«Siz dünya emrinizi benden daha iyi biliyorsunuz»** (1) buyurmuştur. Meselâ: Buğday gibi daneleri ölçerek öğütmek, ölçerek hamur yapmayı emretmiştir. Bu emir, evlerde iktisadi bir tedbirdir. Müslümanların çoğu bu emri ihmal etmişlerdir. Resûlüllah zeytinyağı yemeyi ve onunla yağlanmayı emretmiştir. Bu da tamamen tatbik edilmiyor. Yani dünya hususundaki emirlerde itaat etmek müslümanların boynuna bazan farz olmuyor. Ashabı kiram bir emirde şüphe ettiklerinde Resûlüllah'tan sorarlardı: **«Bu Allah'ın katından mı gelmiş? Yoksa senin rey ve içtihadın mıdır?»**. Ve Resûlüllah **«Bu, Allah'tan gelmedir»** dese tereddüt etmeksizin o emirde itaat ederlerdi. Eğer **«Benim reyimdir»** derse onlar da reylerini Resûlüllah'a arzederlerdi. Resûlüllah çoğu kez reyinden vazgeçer, onların reyine tâbi olurdu.

Nitekim Bedir ve Uhud savaşlarında ayni şey vaki olmuştur. Mukatil rivâyet ediyor: Resûlü Ekrem şunu söylüyordu:

---

(1) Bkz. Müslim 4-1836-Fuad Abdulbakî tahkiki «Peygamberin dediğine şera'n tabî olmak» bahsı-Beyrut baskısı.

«Beni seven Allah'ı sevmiş olur. Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur.»

Münafıklar Resûlüllah'ın bu sözünden sonra şöyle sordular:

«Bu kişinin söylediğini dinlemiyor musunuz? Bu kişi şirk yapıyor. Bize Allah'tan başkasına kulluk yapmayınız diye emir veriyor. Fakat kendisini Hristiyanların İsa'yı Rabb edindikleri gibi, Rabb edinmemizi bizden istiyor!» dediklerinde Cenab-ı Hak şu âyeti indirdi:

RESÛLÜLLAH'A İTAAT ALLAH'A İTAATTIR

«Kim ki Resûlüllah'a itaat ederse, o, Allah'a itaat eder.»

Gerçek mânâda mü'min, sadece yaradana ibâdet eder. Yaradandan başkasına kulluk yapmaz. Zaten yaradanın ibâdetinden çıkıp kime olursa olsun ibâdete yönelindiğinde şirk meydana gelmiş oluyor. Şirk iki çeşittir:

1 — «Mahlûktan bazılarının bilinen sebeblerin ötesinde gaybta bir kuvvet ve kudrete sahibtir» kanaatini taşımaktır. Ve bu kanaattan ötürü onlardan yarar beklemek ve onların zarar vermesinden korkmaktır. Onlara baş eğmektir. İşte bu uluhiyyette şirktir. Peygamberlere ancak tebliğ ettikleri emirde itaat olunur. Peygamberlerin izinden giden ulema ve sulehaya da peygamberden aktardıkları gerçeklerin hizmetine girdikleri zaman itaat olunur. Onlarda mustakil bir kuvvet tasavvur edilerek «isterse verir, isterse alırlar. Aziz ederler. Rezil ederler» kanaatı şirktir. Mânâyı harfiyle yetkinin varlığına inanmakda ise, her hangi bir beis yoktur.

2 — «Mahlûkatın bazılarının helâl ve haram etme yetkisine sahib oldukları» kanaatini taşımaktır. Resûlü Ekrem **«Onlar âlimlerini ve rahiblerini Allah'tan başka Rabb edindiler»** âyeti celîlesini Adî bin Hatım et Tâi'ye bu şekilde tefsir etti. Yani âlimler ve rahiblerin helâl ve haram etmelerinde onlara uydular. Bu da rububiyyette şirk koşmak demektir.

Mümin, insanların en azizidir. Keramet bakımından en yücesidir. Onu kul ve köle edinen zalim bir diktatöre, müstebit bir kanemiciye

kulluk yapamaz. Çünkü o «ilmel-yakin» derecede bilir ki, bütün kâinat Allah'ın teshir etmiş olduğu kullarıdır. Allah'ın emrine baş eğerler. Dünya ve âhiret saadetinin son noktası da budur.

DİNE GİRMEZDEN ÖNCE ZORLAMA YOKTUR

«Kim ki peygamberin itaatinden yüz çevirirse bu durum seni sıkmasın. Zira seni onların üzerinde gözetici olarak göndermedik.»

Yani Ey Habibim Muhammed Mustafa (A.S.V.) hakikatte ve gerçekte Allah'ın taati olan taatinden yüz çeviren bir kimsenin durumu seni sıkmasın. Çünkü sen ancak müjde verici ve korkutucu bir peygamber olarak gönderilmişsin. İnsanların ensesine binmek zorla dine getirmek veya insanların fiil ve sözlerini kontrol etmek vazifesi sana verilmemiştir. Binaenaleyh insanların iman etmeleri, taatte bulunmaları, ikna edildiklerinden ve denendiklerinden sonra kendi seçenekleriyle oluyor. Zorlama yoktur. Hiç kimseyi bu hususa, dine girmezden önce zorlayamazsın. Ancak dine girdikten sonra dini terkeden mürted olur ve mürtedlerin dindeki hükmüne tâbi olur. Bu noktaya dikkat edilsin!..

Cenab-ı Hakk'ın daha önce **«onlar Allah'tan korktuğu gibi veya daha fazlasıyla insanlardan korkar»** diye bahsettiği gurub, Resûlüllah tarafından bir emir verildi mi **«Senin emrine itaat olunur»** derler, Resûlullah'a tam teslim olduklarını gösterirler. Fakat Resûlüllah'ın yanından çıktıklarında onlardan bir gurub, gecenin karanlığında aralarında toplaşır, peygambere dediklerinin gayrisini kararlaştırırlardı. İbni Cerir, İbn Abbas'tan rivâyet ediyor:

İbni Abbas şu âyette bahsi geçenler, Resûlüllah'ın katında **«Biz Allah'ın Resûlü'ne iman ettik»** derlerdi. Kanlarının akıtılmasından, mallarının alınmasından korkarak böyle söylerlerdi. Resûlüllah'ın katından çıktıkları zaman ise tam tersine hareket ederlerdi. Böylece Cenab'ı Hak onlara **«itab-kınanma»** tevcih eyledi. **«Allah onların geceleyin tasavvur ettiklerini, —kararlaştırdıklarını— yazdı»** ve bu âyet ve benzerleriyle onları rezil edecektir. Evet bu cümle, Cenab'ı Hakk'ın büyük bir tehdidi ilâhîsidir. Bütün münafıkların akibetini açık bir tarzda belirtmektedir.

«Onlardan yüz çevir.» Ayetin bu cümlesi, onların açığa vurmadıkları, gizli tuttukları söz ve davranışlarından ötürü onları cezalandırmaya da yetkin yok. Ve onların bu durumlarını kontrol altına almak gibi bir tedbire başvurmaya da ihtiyaç yoktur.» demektir. **«Allah'a tevekkül kıl»** cümlesi ise, emri Allah'a bırakmasını, bütün emirlerinde Allah'a güvenmesini Cenab'ı Hak peygamberinden istiyor. Allah onların şerrinden peygamberini emin kılacak ve intikamını onlardan alacaktır. Bu âyeti celîle, Cenab-ı Peygambere ilâhî bir teminattır. **«Allah vekil olarak kâfidir»** cümlesi, Allah'a tevekkül eden herkes için geçerli bir teminattır. Yeter ki, tevekkül eden müterediddid olmasın. Cenab-ı Hak, Resûlüllah'ın aleyhinde gizlice kampanya açmış münafıkları cezalandırmaya da kadirdir. Ve nitekim tarihin şehadetiyle cezalandırılmış oldukları da sabittir. Allah onların ne kadar bir cezaya müstahak olduklarını bilir. Bunu tatbik etmede hiç bir şey Allah'ı acze düşüremez.

İSLÂMDA TEFEKKÜRÜN EHEMMİYETİ

(82) **«Acaba onlar Kur'anı hiç tedebbur etmezler mi?»** **Tedebbur**'un mânâsı, hadiselerin arkasında ve neticesinde teemmül, düşünce ve fikir etmek demektir. Esasında mânâsı budur. Sonra her düşünceye ıtlak olunmuştur. İsterse bir şeyin hakikatine bakmak yönünden olsun, ister parçalarına ve daha önceki mukaddimelerine, sebeblerine bakmak olsun, ister daha sonra meydana gelen lahikalarına bakmak olsun. Hepsinde tedebbur kullanılmıştır. Bir kelâmı tedebbur etmek, ona bakmak, gaye ve maksatlarına bakıp da düşünceye dalmak demektir. Bu emir ile amel eden veya bu emre karşı çıkanların neticelerini düşünmek demektir. Kur'an-ı Kerim «O muarızlar eğer Kur'an'ı düşünerek inceleseydiler, O'nun Allah'tan geldiğini, sadık muttakilere vaad ettiklerini, münafık ve kâfirleri tehdid ettiğinin de şüphesiz olacağına kanat getireceklerdi. Ey Habibim! Eğer Kur'an Allah'ın değil senin olsaydı, onlar çeşitli sebeblerden ötürü Kur'an'da çelişkiler ve ihtilâflar göreceklerdi. Madem ki Kur'an'da herhangi bir çelişki ve ihtilâf yoktur, öyleyse Kur'an senin değil Allah'ın kelâmıdır!» demek istiyor.

Çelişkilerin bulunmasına yardımcı olan sebebler şunlardır:

1 — Hangi mahlûk olursa olsun, Kur'an'ın tasvir ettiği gibi hakikatleri tasvir edemez. Hakikatleri tasvir etmeye başladı mı, mutlaka çelişkiler ve değişiklikler konuşmasında belirir.

2 — Kur'an, Hz. Muhammed tarafından görülmemiş ve Hz. Muhammed tarafından tarihine vakıf olunmamış geçmiş hadiseleri nakletmektedir. Ve Resûlüllah'ın vefatından yüzlerce, binlerce sene sonra gelecek hadiselerden haber veriyor. Resülûllah'ın asr-ı saadetinde bulunan hadiselerden bahsediyor. Nefislerin içeriklerinden ve kalblerde örtülü olanlardan, gözle görünenler gibi haber veriyor. Nitekim bu gurubun gece karanlığında kendi aralarında kararlaştırdıkları niyetlerini ortaya serdiği gibi.

3 — Hiç kimse, Kur'an'ın inanç temeli, sistemlerinin kaideleri, milletler ve kabilelerle ilgili görüşü gibi bir görüşü, ihtilâfsız ve çelişkisiz olarak getirip sergileyemez.

4 — Hiç kimsenin gücü yetmiyor ki, Kur'an'ın sosyal meselelerde, umran sistemlerinde, millet ve kavimlerin tabiatlarında deliller, «Darb-ı Mesel»ler vererek tek bir kıssayı çeşitli ibarelerle arzederek getirdiğinin bir benzerini getirmiş olsun.

5 — Hiç kimsenin gücü yetmez ki, Kur'an'ın söz fenlerinden ve ibret çeşitlerinden, yer ve gök gibi çeşitli varlıklar hakkında, getirdiğinin bir benzerini getirsin. Zira Kur'an'ı Kerim yaratmak, oluşturmak üzerinde konuşup yıldızlar ve nizamları, rüzgârlar, denizler, hayvanlar, bitkiler ve yer ile gökteki hikmetler ve alâmetler gibi kâinatın bütün sınıflarını vasıflandırmaktadır. Bütün bunlarda Kur'an'ın âyetleri birbirlerini takviye etmektedir. Aralarında çelişki olmadığı gibi mânâlarının arasında da herhangi bir ihtilâf yoktur.

6 — Kur'an gaib aleminden, âhiret evinden haber verdi. Oradaki amellere karşı olan hesab, adil mükâfat veya mucazat meselelerinden haber verdi. Bütün bunlarda, birçok âyetin arasındaki uyumla beraber, ihtiyari amellerinin ruhlarda tesir etmesindeki sünnetullah yani Allah'ın adeti üzerine cari olarak geldi. Bunun hikmet ve hitabını fasletme yani tahlil edip hakikatına vakıf olmak nimetine kavuşan kimselerin nezdinde hedeflerin en yücesidir. Bir de Kur'an'ı Ke-

rim hadiseler ve durumlara göre peyderpey nazil olmuştur. Bir veya birkaç âyet nazil olduğunda Resûlüllah onları **«falan sûrenin falan yerine yazınız»** diyordu. Ve Resûlüllah onu ezberliyordu. Adet şu şekilde cari olmuştu: Bir insan kendiliğinden ve nefsinden bir konuşma yaparsa, çeşitli münasebetlerde, daha önce bütün söylediklerini hatırlayamaz. Onun hatırına gelmez ki, sonunu evveline muvafık kılsın. Bununla beraber bazı âyetler savaş ve musibet anlarında iniyordu. Bazıları kavimlerin münakaşası, anında ve milletlerin arasındaki munazaları esnasında iniyordu. Kur'an'ın üzerinde zaman aşıması Kur'an'ı yıpratmadı, berrak yönlerini daha da insanlara göstermeye vesile oldu. İlim ve irfan dairesi genişledikçe halkın Kur'an'a olan imanı daha da gelişiyordu. Zira Kur'an din ile ilim arasındaki rabıtayı kuvvetlendiriyordu. İçtimai sistemlerin oluşum durumlarıyla beraber Kur'an'ın ahkâmları daha da belirgin hale geliyordu. Hülâsa olarak deriz ki, Kur'an ve Kur'an'ın özelliklerinden olanı düşünmek hidayet yoludur, hak yoludur. İnsanı Kur'an'ın Allah katından geldiğine irşad eder. Onun hidayetiyle hidayetlenmenin farz olduğunu insana iletir. Kur'an haddi zatında «Fıtratı-selime» uygun, maslahat ile uyumludur, onda hem dünya, hem de âhirette insanların saadeti vardır, kanaatine insanları götürür.

Eğer müslümanlar Kur'an'ı hakkıyla teemmül etseydiler, her zamanda onun getirdiği hidayetle hidayetlenmiş olsaydılar, ne ahlâkları bozulurdu, ne de edebleri... İdarecileri de zulme meyletmez, saltanatları ortadan kalkmazdı. (1)

MÜSLÜMANLARIN SIRLARINI YAYMAK

(83) **«Ne zaman ki onlara eminlik ve korkudan bir emir gelirse onu yayarlar...»** İbni Cerir Taberi, bu âyeti celîle Resûlüllah'ın yanında söylediklerinin hilâfını kararlaştıran bir gurub hakkında nazil oldu. Bununla beraber, tayin etmeksizin, her müslüman topluluğu hakkında da gelmiş olabilir. Çünkü sadece bu işleri yaymak münafıkların işi değildir. İnsanlar çeşitli münasebetlerde, çeşitli gurublar içerisinde bunları ağ-

(1) Bkz. El-Menar 5-291-Mektebetul-Kahire.

zından çıkarabilir. Ancak münafık yaydığını zarar versin diye, imanı zayıf olan kimse ise zarar için değil, kalbindeki kin ve buğzun saikiyle böyle şeyleri yayar. Başka bir gurub, sırları keşfetmek, haberlerin hakikatine vakıf olmak için bu haberleri yayarlar. Bu, insanlar arasında mutad bir durumdur. İnsanlar böyle şeylerle meşgul oldukları zaman çok zararı vardır. Hem meşgul olur hem de yayarlarsa zarar daha da fazlalaşır. Çünkü düşman casusları bundan haberdar olur ve müslümanların aleyhinde netice verir. Genel siyaset ve durumlar da böyledir. Onlar havastan aşıp avama varmamalıdır.

Daha önce münafıkların İslâma ve müslümanlara karşı olanların cinayetlerini beyan eden Kur'an'ı Kerim, bu âyette imanı zayıf olanların cinayetlerini beyan ediyor. Sonra bu meselede en uygununu şöyle izah ediyor: **«Eğer onu Peygambere veya kendilerinden olan emir sahiblerine götürseydiler, o emri onlardan istinbat edebilenler anlardı.»** Bu âyeti celîledeki «emir sahibleri», hal ve akd ehlidir ki, devletin şurasını teşkil ederler. Yani zaif imanlılar işittikleri meseleyi bunlara götürseydi bunların o meseleyi bildiklerini göreceklerdi. Çünkü böyle meselelerden hüküm çıkaranlar ancak onlardır. Onlar dikkat ile tedkik ederek gizlilere vakıf olurlar. Zira onların her gurubu milletin siyaseti ile ilgili genel meselelerinin bir kısmında ihtisas sahibidirler. Birisi malî kısımlarda mütehassıs, birisi yasama meselelerinde, birisi köprü ve yol, birisi savaş durumlarında mütehassıstır. Bütün bu meseleleri şura heyeti tetkik eder. Onlardan devlet ve millete yararlı neticeleri çıkarır ve infaz ettirir. Rasgele halk böyle meseleleri yaymamalıdır. Çünkü bu meselelerde körü körüne yürümekte, çeşitli yönlerden müslüman topluluğa zarar vardır. «Emir sahiblerini» bazı tefsirciler, âlimlerle tefsir etmişlerdir. Bu konudaki ihtilâft «El-Menar» cilt beşten öğrenebilirsin.

Bunlardan sonra Cenab-ı Hak kullarının gerçek mânâda îman edenlerine yapmış olduğu minnetleri şöyle dile getirdi:

«Eğer Allah'ın fazl-u rahmeti sizin üzerinizde olmasaydı, pek azınız hariç, kesinlikle şeytana uyup giderdiniz.» Zira sizi Allah ve Resûlü'nün taatine, zahir ve batında, hidayet eden Allah'dır. Gelen emirleri Resûlüllah'a ve Resûlüllah'ın müsteşarlarına götürmeyi emretmiştir. Eğer böyle bir emir olmasaydı siz şeytanın vesvesesine katılacaktı-

nız. Nitekim Resûlüllah'a **«Biz sana itaat ediyoruz»** deyip de geceleyin başka plân kuran gurubun tâbi olduğu gibi... Eğer Allah'ın rahmeti olmasaydı, münafıkların uydurup getirdikleri ve fitne olsun diye tohumunu saçtıkları saçmalıklarına siz de tabi olurdunuz. Sizin azınız müstesna, sevabı bulamazdınız. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali gibi, Resûlüllah'ın penceresinden îman nurunu almış, ahkâmın iktibas yoluyla nasıl alınacağının yolunu öğrenmiş zatlar hariç, diğeriniz münafıklar fitnesine kapılıp giderdiniz.

AĞIR TEKLİFİ İNSAN ANCAK NEFSİNE YAPAR

(84) **«Allah yolunda savaş. Ancak kendi nefsine ağır yük yüklemek suretiyle teklif yapabilirsin. Müminleri teşvik et.»** Ey Resûl! Düşmana karşı muzaffer olmak istediğin an Allah yolunda, Allah'ın emrini dinleyerek savaş. Sen ancak nefsine ait olan fiillerle mükellefsin. Başkasının fiilleriyle değil. **«Niçin bize savaşı farzettin»** diyenlerin, **«sana itaat ediyoruz»** deyip de geceleyin başka plân kuranların fiilleriyle mükellef değilsin.

Bu âyeti celîle şu gerçeği getiriyor: Allah'a itaat eden bir insana başkasının günahı zarar vermez. Müminleri gerektiğinde savaşa teşvik etme vazifesi Resûlüllah'ın idi. Fakat hiç kimseyi zorla savaşa götürmek yetkisi de, peygamber dahil, hiç kimseye verilmemektedir bu âyette. Bu âyeti celîle işaret ediyor ki, kuvvet şiddetleriyle Resûlüllah'ın çağrısına mukavemet eden kâfirlerle savaşmak, velev ki tek kalsa da Resûlüllah'a yüklenmiştir. Ve bu âyeti celîle ikinci bir işaret taşıyor: Resûlüllah'a kâinatta hiç kimseye verilmeyen bir kahramanlık ruhu verilmiştir. Resûlüllah'ın mübarek sîretini tetkik ettiğimizde görüyoruz ki, tek başına, bütün dünyaya, Safa tepesinde, davasını açıklamış ve mukavemet etmiştir. Ve bu mukavemet insanlr sapıklığı terkedinceye kadar devam etmiştir. İnsanlar ona savaş açtıklarında savaşır. Uhud'da ashabı kiram, bir an için onu bırakıp dağıldılar. Fakat o, sarsılmaz bir dağ gibi yerinde sabit kaldı.

«Olur ki, Allah bu kâfirlerin tazyikini defeder.» Bu âyeti celîlenin getirdiği hakikatlar: a) Resûlüllah'ın müminlere **«Harbe hazır olunuz»** şeklindeki teşviki, îman saikiyle müminleri harbe hazırlanmaya götür-

düğü gibi, harbte sebat göstermeye de götürür. b) Bir de müminlerin savaşa hazırlanmaları, kâfirleri düşmanlıklarını terketmeye mecbur eder. Çünkü savaşı terketmeye, savaşa hazırlanmaktan daha fazla hizmet edecek hiçbir şey yoktur. Ayetin işaret ettiği bu durum (1404 Hicrî, 1984 milâdî) tarihi gösteren zamanımızda da, büyük devletler arasında aynen tatbik edilmektedir. Evet bu tarihde her devlet bütçesinin yarısından fazlasını silâh, araç ve gereçlere, kara, deniz ve hava kuvvetlerine sarfediyor. Onunla başka devletler arasındaki kuvvet dengesi bozulmasın diye ordular besliyor. Zira karşı devleti savaş etmeye teşvik eden beriki devletin zaafiyetidir.

SAVAŞTA SABIR GEREKTİR

«Allah şiddet yönünden de cezalandırmak bakımından da kâfirlerden daha şiddetlidir.»

Rabbımız bu âyetinde «kâfirlerin kuvvetlerinden korkmayınız. Bu sizi Resûlüllah'ın taatinden, onun teşvik ettiği amelden geri bırakmasın. Kesinlikle Allah Resûlüne muzaffer olacağını vaadediyor. Allah'ın azabı daha şedid, cezası daha şiddetlidir. Kâinatın yaradılışından günümüze kadar tarih ve olaylar muttakilerin muvaffak olduklarını bize gösteriyor. Bu âyet harbin gereklerine başvurmakla beraber SABIR ve SEBATIN gerekli olduğunu, bozgun ve mağlûb olmanın sebeblerinden uzak durmanın zorunlu olduğunu bize bildiriyor.

KÖTÜ TEVESSUT HARAMDIR

(85) **«Kim güzel bir şefaatta —yardımda— bulunursa ona o şefaattan bir pay vardır. Kim ki kötü bir şefaatta —tavassutta— bulunursa ona ondan bir pay vardır. Allah herşeye kadirdir. Görücüdür ve şahiddir.»**

Bu âyeti celîleyi Resûlü Ekrem'in **«Kim ki güzel bir yol yaparsa kıyâmete kadar o yolda gidenlerin ecirleri kadar onun ecri olur. Kim ki kötü bir yol ve çığır açarsa, kıyâmete kadar o çığırda gidenlerin günahı kadar o adamın defterine günah yazılır.»** hadisiyle, **«İnsanları hayra teşvik eden bir kimse bizzat hayrı işlemiş bir kimse gibidir»**

hadisi bu âyete tefsirdirler. Bu âyet Resûlüllah'a şunu söylüyor: Tek başına savaş emrini almış olmana rağmen kim nefsini savaşta sana feda edip yardım ederse, onun bu yardımından ötürü payı vardır. Yani muzaffer olur, şeref elde eder. Dünyada zengin olur. Bir de âhiretteki sevabları vardır. Kim ki senin düşmanına katılır, onunla beraber sana karşı savaşırsa veya savaşa katılmamak suretiyle müslümanları yardımından mahrum bırakırsa, onun bu kötü hareketinin bir kısmı onun olacaktır. Dünyada rezil olacak, âhirette de ceza çekecektir. Bu âyeti celîlenin hükmüne insanların birbirlerine yardım etmeleri dahildir. «ŞEFAAT» yani yardım iki kısımdır: Güzel şefaat, kötü şefaat. Güzel şefaat, bir zararın silinmesi, mazlumun boynundan bir zulmun kaldırılması, müstahak olan bir kimseye bir menfaatin yetiştirilmesi gibi şefaatlardır. Kötü şefaatlar ise, bir cezayı düşürmek hususunda tevessül etmek, bir hakkı yıkmak, müstahak olmayan bir kimseye vermek, müstahak olmayan bir kimseyi, tanışımdır diye, akrabamdır diye, hakkı olmayan bir vazifeye getirmek gibi şefaatlardır. Bunun için âlimler: **«Şefaati Hasene» Allah sistemi tarafından güzel sayılan şefaattır. Kötüsü ise, Allah'ın haram kıldığı ve kerih gördüğü işlerde yapılan yardımdır»** dediler.

Bu âyeti celîle bize hatırlatıyor ki, adil bir hakimin katında şefaat etmek zerre kadar haksızlık yönünden faide vermez. Ancak hakkında şefaat edilenin uygunsuzluğu gizlenirse veya hakkında şefaat edilen, o istenen işin müstahakı ise o vakit olur. Şefaatçıyı razı etmek için adil bir idareci onun dediğini yapmaya kalkışmaz. Hakka ve adalete uygun değilse reddeder. Maslahatı âmmeye yani genel yarara ters düşerse, şefaatçı kim olursa olsun, isteği geriye redd olunur. Zalim idareci ise, şefaatler onun katında revaç bulur. Çünkü o, arkadaşlarının gönlünü kırmak istemiyor. Onları daima yanında tutmak istiyor, ve onların dediklerini ve şefaatlerini kabul ediyor. Tâ ki, zulüm ve istibdadında ona ortak olsunlar, hizmetinde de dâim kalsınlar ve kendisine ihlâsla bağlansınlar. O devlet ki, orada ulu orta şefaatler kabul olunur, ve millet şefaatçılar bulmak suretiyle her isteğini elde ederler. O devlette insan hakları zayi olur, adaletin yerini zulüm tutar. O zulüm, devletten millete sirayet eder. Millet boğuşmaya başlar. Yeryüzünde fesadat yayılır. Çalışanların nizam ve sistemi bozulur. Neticede ulus tamamen yıkılır,

yok olur-.. Allah «şefaati hasene» ile «şefaati seyyie»nin yollarını müminlere gösterdikten ve onlar insanlar arasında tevessül sebebleri olduğunu dedikten sonra, insanlara aralarında nasıl selâmlaşacaklarını öğretti. Ta ki dinin edebiyle onları edeblendirsin. Onların nefislerini hased ve kinden tesviye etsin ve tahir kılsın.

İSLÂMDA SELÂMLAŞMA

(86) **«Bir selâmla selâmlandığınız zaman ya ondan daha güzeliyle karşılık veriniz veya aynisiyle mukabele ediniz. Allah herşeyin hesabını görücüdür.»**

Müslümanlara **«Esselâmüaleyküm»** denildiği zaman **«Ve aleyküm üsselâm»** derse misliyle karşılık vermiştir. **«Ve aleyküm esselâm ve rahmetullahi»** şeklinde cevab verirse en güzeliyle karşılık vermiştir. Selâm veren **«Es-selâmu aleyküm ve rahmetullah»** derse cevab veren **«Ve aleyküm es-selâm ve rahmetullahi ve berakatuhu»** derse en güzeliyle cevap vermiş oluyor. Yani cevab veren selâm verenin selâmından bir kelime veya daha fazla kelimelerle cevap verirse en güzeliyle cevab vermiş oluyor. Bir meclise girildiğinde orada oturanlara selâm verildiği gibi bir meclisten kalkıp gidene de selâm vermek İslâm'ın edeblerindendir. Selâmın yayılması müslümanlar arasında sevgi oluşturmaya vesile oluyor. Birisi düşük bir sesle **«Selâmunaleyküm»** dese, cevab veren sesini yükseltip gülümseyerek **«Ve aleykümüsselâm»** diye karşılık verse en güzeliyle mukabele etmiş demektir. Eğer selâm alan aynı şekilde cevab verirse, benzeriyle karşılık vermiş oluyor. Bu hususta İbni Cerir, İbni Abbas'tan şu hadisi rivâyet ediyor:

Resûlüllah (Sallallahü aleyhi ve sellem):

«Ey ümmetlerim! Allah'ın halkından size selâm verenlerin cevabını veriniz. Velev ki ateşperest olsun. Çünkü Cenab-ı Hak, Kur'an'ında «Bir selâmla selâmlandığınız zaman ya ondan daha güzeliyle karşılık veriniz veya aynisiyle mukabele ediniz» buyuruyor.»

Kim ki hasmına **«Selâmunaleyküm»** dese, ona emniyet sözü vermiş oluyor. Yani benden sana hiçbir kötülük gelmez demek istiyor. Selâmda sünnet olan: Gelenin, oturana veya durana selâm vermesi şeklinde-

dir. İki kişi birbirine rastlarsa yaşça, veya mertebece büyük olan selâmı başlatacaktır. Müslim ve Buhari'de şu hadis gelmiştir:

«Binici yayaya, yaya oturana, az çoğa selâm verecektir.»

Yine rivâyet edilmiş ki, Allah'ın Resûlü, çocukların yanından geçerken onlara selâm verirdi.

Tirmizi şu hadisi rivâyet ediyor:

«Resûlüllah bir gurup kadının yanından geçerken mübarek eliyle işaret ederek onlara selâm verdi.»

Yine sahihayn (iki sahih kitab olan Buharî ve Müslim) de varid olmuştur ki, Resûlü Ekrem şöyle dedi:

«Şüphesiz İslâmın en efdalı ve en hayırlı hasleti yemek yedirmek, tanıdığın ve tanımadığın kimselere selâm vermektir.»

Hakim, Resûlüllah'tan şu hadisi rivâyet ediyor:

«Selâmı yayınız ki sağlam kalasınız.»

Selâm vermek sünnet olduğu gibi cevabını vermek de farzdır. Cenab'ı Hak bu konuyu **«Şüphesiz ki Allah herşeyin hesabını görücüdür, üzerinde gözeticidir»** cümlesiyle bağlayarak müminlerin arasındaki bu silâha dikkati çekti.

اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ؕ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾ فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ؕ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ؕ
وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ
كَمَا كَفَرُوْا فَتَكُوْنُوْنَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ اَوْلِيَآءَ حَتّٰى
يُهَاجِرُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ
حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ ۪ وَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ۙ ﴿٨٩﴾
اِلَّا الَّذِيْنَ يَصِلُوْنَ اِلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ
اَوْ جَآءُوْكُمْ حَصِرَتْ صُدُوْرُهُمْ اَنْ يُّقَاتِلُوْكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوْا
قَوْمَهُمْ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقٰتَلُوْكُمْ ۚ
فَاِنِ اعْتَزَلُوْكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ ۙ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ
لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيْلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُوْنَ اٰخَرِيْنَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّاْمَنُوْكُمْ وَيَاْمَنُوْا
قَوْمَهُمْ ؕ كُلَّمَا رُدُّوْٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِيْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ يَعْتَزِلُوْكُمْ
وَيُلْقُوْٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ
حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ ؕ وَاُولٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُّبِيْنًا ﴿٩١﴾

«(87) Kendisinden başka mabud olmayan Allah (ın hakkı için; o) şüpheden uzak olan kıyâmet gününde sizi toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?»

«(88) Öyleyse siz niçin münafıklar hususunda iki taraf oluyorsunuz? Oysa Allah onları kazandıklarının yüzünden terslerine döndürmüştür (tepe taklak etmiştir). Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Kimi ki Allah onu saptırmış ise, artık sen o kimseye hiç te bir yol bulamazsın.»

«(89) Onlar istediler ki kendileri küfre kaydıkları gibi siz de kayasınız. Dolayısıyla eşit olasınız. İşte bundan ötürü onlar Allah yolunda hicret etmedikçe sakın ha onlardan dostlar edinmeyiniz. Eğer yüz çeviririlerse onları bulduğunuz yerde yakalayınız, öldürünüz. Sakın ha, onlardan ne bir dost ne bir yardımcı edinmeyiniz.»

«(90) Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir kavme sığınmış bir kimseye dokunmayınız. Veya ne sizinle ne de kavimlerine savaşmayı göğüslerine sığdırmayıp tarafsız olarak size gelmiş olanlara da dokunmayınız. Eğer Allah dileseydi onları size musallat ederdi. Onlar sizinle savaşırlardı. Öyleyse yakanızı bırakıp bir tarafa çekildikleri ve sizinle savaşmayıp sulha yaklaştıkları için Allah onların aleyhinde size (saldırmak için) hiçbir yol (izin) vermemiştir.»

«(91) Siz başka bir gurup bulacaksınız ki, hem sizden hem de kavimlerinden emin olmak isterler. Ne zaman fitneye çevrilmiş olurlarsa, fitnenin içine batarlar. Bırakıp bir kenara çekilmezlerse, sizinle barışıp taarruzdan ellerini çekmezlerse onları nerede bulursanız yakalayın ve öldürünüz. İşte onların üzerinde size açık bir selâhiyet verdik.»

TEFSİR

Seksen yedi nolu âyet, yani **«kendisinden başka mabud olmayan Allah'ın hakkı için o şüpheden uzak olan kıyâmet gününde sizi toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim vardır?»** âyeti, haşrı inkâr edenler hakkında nazil olmuştur. Bu «kalkış» ya insanların kabirlerinden kalkışıdır veya hesab için Allah'a arzolunacakları kalkıştır. **«Kıyâmet günü»**nden maksad haşr ve kabirlerden gönderilme günüdür. Buna «kıyâmet» (kalkış) denilmiş, çünkü insanlar öldükten sonra kabirlerinden KALKAR, Allah'a hesap verirler. **«Allah'tan doğru sözlü kim vardır»** cümlesi, kıyâmeti vaadeden Allah (C.C.) vaadinden hulfet etmez. Kıyâmet kesinlikle oluşacaktır, mânâsını ifade ediyor. **«Öyleyse siz niçin münafıklar hususunda iki taraf oluyorsunuz?»** cümlesi ne zaman ve kimler için nazil olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bazı tefsirciler Uhud savaşında Resûlüllah'a katılmayan veya katılıp da yolun yarısında geri dönüp Medine'ye giden münafıklar hakkında nazil olmuştur. Onlar Resûlüllah ve ordusunu terkedip Medine'ye döndükleri zaman ashab'ı kiramın bir kısmı Resûlüllah'a:

«Ey Allah'ın Resûlü! Onları öldür. Çünkü onlar münafıktırlar.» dedi.

Diğer bir kısmı:

«Onları affet. Çünkü onlar şehadet kelimesini telâffuz etmişlerdir» dediler.

Müslim ve Buharî ittifakla Zeyd bin Sabit'ten rivâyet etmişlerdir:

Resûlüllah Uhud savaşına gittiğinde, onunla beraber gidenlerin bir gurubu geri döndü. Onlar hakkında ashabı kiram iki guruba ayrıldı. Bir gurup **«Onları öldürelim»**, bir gurup **«Hayır öldürmeyelim»** dediler. İşte bu yeti celîle, o iki gurub hakkında nazil oldu. Ve Resûlü Ekrem buyurdu:

«Medine tayyibedir (yani güzeldir). Ateş kürüğü, demirin pas ve kirini giderdiği gibi o da insanların parasını giderir, gerçek yüzlerini gösterir (ortaya çıkarır).»

Bazı tefsir âlimlerine göre; bu âyeti celîle, Medine'ye gelip müslüman olduktan sonra ticaret eşyalarını getirsinler ve ticaret etsinler

diye Mekke'ye gitmek için Resûlüllah'tan izin isteyenler hakkında geldi. Böylece çıktılar ve Mekke'de durdular, geri gelmediler. Müslümanlar onlar hususunda iki guruba ayrıldılar: Bir gurup, **«Onlar münafıktır»** dediler. Başka birisi: **Onlar mümindir»** dediler.

Başka tefsirlere göre; bu âyet, Kureyşin bazı insanları hakkında nazil olmuştur. Bunlar Medine'ye vardılar. Müslüman oldular. Sonra pişman oldular. Tenezzühe çıkıyorlarmış gibi Medine'yi terkettiler. Medine'den uzaklaşınca Resûlüllah'a şu mektubu gönderdiler:

«Biz senden ayrıldığımız günki akidenin, (îmanın) üzerindeyiz. Fakat Medine'nin havası bize hoş gelmedi. Biz kendi memleketimizi arzu ettik. (Ve bunun için ayrıldık). Yoksa îmansızlıktan değildir ayrılmamız.)»

Sonra onlar Mekke'den Şam'a gitmek üzere ticaret kervanı tertip ettiler. Bu haber müslümanların kulağına geldi. Müslümanların bazıları çıkıp **«Onları öldürelim, beraberlerindeki ticaret mallarını alalım. Çünkü onlar dinimizden döndüler».** Başka bir gurup müslüman da **«Siz, dininiz üzerinde olan bir kavmi nasıl öldürürsünüz? Ne kadar onlar memleketlerini bırakıp gelmemişlerse de, bu onların kâfir olduklarına delil olmaz ki»** diye itiraz ettiler.

Bütün bunlar Resûlüllah'ın huzurunda söyleniyordu ve Resûlüllah bakar ve sükût ederdi. Ayetin gelişini beklediği için hiçbir guruba **«sus»** demiyordu. Bunun üzerine bu âyeti celîle nazil oldu.

Başka bir görüş daha vardır. Derler ki:

«Bu âyet, Mekke'de müslüman olup Resûlüllah'ın hicretinden sonra hicret etmeyenler hakkında nazil olmuştur. O müslümanlar, yani Mekke'de kalan müslümanlar müşriklere arka çıkıyorlardı. Fakat dinlerini değiştirmemişlerdi!»

Bazı görüşlere göre; münafık başı olarak bilinen Abdullah bin Ubey bin Selül hakkında nazil oldu. Bu kişi İFK hadisesinde (yani Hz. Aişe'ye yapılan iftira hadisesinde) konuştu ve Cenab-ı Hak bu âyeti nazil etti. Ayetin mânâsı şöyledir:

«Ey müminler topluluğu! Size ne olmuş ki münafıklar hakkında iki guruba ayrılıyorsunu? Bir gurubunuz onları müdafaa ediyor, bir gurubunuz onlara düşmanlık yapıyorsunuz.» Bu tefrika böylece yasak-

landı. Bütün müslümanların aynı yol üzerinde, hepsinin onlardan uzaklaşması yolunda birleşmesini emretti Cenab-ı Hak. Sonra Cenab'ı Hak âyetin sonunda o, münafıkların kâfir olduğunu şöyle ilân etti:

«Allah onları kazandıklarının yüzünden terslerine döndürmüştür (tepe taklak etmiştir)... Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz?» dedi.

Yani onları gerisin geriye küfürlerine çevirdi. İrtidatlarına döndürdü. Kâfirlerin hükümlerine onları düşürdü. Evet âyet, bunların hükmünde ihtilâfa düşmenin caiz olmadığını söylüyor. Zira Resûlüllah hicret ettikten sonra müslümanların hicreti farz olmuştu. Müşriklere arka çıkmamaları gerekiyordu. Kur'an'ı Kerimin **«kazandıklarının yüzünden»** ilâhî tabiri delâlet eder ki, insan, küfür olsun îman olsun kendi çalışmasıyla elde eder. Yani insan fiilinin haliki değil fakat kasibidir. Onlar îman etmedikçe ve îmanlarını da sadece Allah ve Resûlü için hicret edip tesbit ve tekid etmedikçe onlara arka çıkmayınız. Eğer hicretleri başka bir garaz, başka bir gaye için olursa yine arka çıkmayınız. Kur'an'da **«Allah yolu»** diye tabir edilen yol, Allah'ın **«Bu yoldan gidilsin»** diye müslümanlara tayin ettiği yoldur. Eğer hicret etmek ve açığa vurmakla belirgin hale gelen dinden yüz çevirirlerse, diğer savaşçı kâfirler gibi onları bulduğunuz yerde tutunuz ve öldürünüz. Bu âyeti celîle, ister müşrikleri «HEREM» arazilerinde ve HEREM'in hudutları dahilinde, olsun ister başka yerlerde olsun, esir etmeyi ve öldürmeyi müslümanlara ruhsatlı kılmıştır, ifadesini getiriyor.

İSLÂMDA HİCRET

Hicret üç çeşittir ·

Birinci hicreti; İslâmın başlangıcında Mekke'den Medine'ye müminlerin hicret etmesidir.

İkinci hicret; müminlerin Resûlüllah ile beraber Allah yolunda çıkıp halis ve sabur olarak savaştıkları hicrettir. Üçüncü hicret; müminlerin Allah'ın yasaklarından uzak kaçma hicretidir. **«Mekke fethedildikten sonra artık Mekke'den Medine'ye hicret yoktur.»** hadisi şerifi

birinci hicret kısmını, o zamanla tahdid ediyor. Ondan sonra hicret yoktur. İsteyen Mekke'de durur, isteyen Medine'ye gelir. İsteyen istediği yerde durur, tevattun eder. Mecburi hicret artık kalkmıştır. Ancak o günkü şartlar baş gösterirse, mesele yeniden gündeme gelir!.

MÜSLÜMANLARLA SÖZLEŞME YAPANA DOKUNULMAZ

(90) **«Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir kavme sığınmış bulunan kimselere dokunmayınız.»**

Bu âyeti celîlenin sebebi nüzulünde ihtilâfı ulemâ vardır. Kimisi, bu âyet Hilâl bin Üveymir El-Eslemî hakkında nazil olmuştur. Resûlü Ekrem, Mekke'ye gitmek istediği anda onunla şöyle anlaştı:

«Müslümanlara yardım etmeyeceği gibi aleyhlerine de kimseye yardım etmeyecektir. Hilâl'e dokunulmayacağı gibi, Hilâl'in yanına sığınan, ister Hilâl'in kavminden olsun ister başkasının kavminden olsun, onlara da dokunulmayacaktır.»

Başka bir rivâyette bu kavimden maksad Beni Bekr bin Zeyd-Menat'tır. Bunlar sulh etmekde peygamberle sözleşmişlerdir. Başka bir rivâyette bunlar Huzâa kabilesidir (1). Ayetin mânâsı, «kim ki sizinle sözleşme yapmış ise, onun sözleşmesine giren bir kimseye dokunamazsınız. Sanki onlar sizinle sözleşme yapmışlar gibi onlara muamele edeceksiniz.»

«Veya ne sizinle ne de kavimlerine savaşmayı göğüslerine sığdırmayıp tarafsız olarak size gelmiş olanlara da dokunmayınız!»

Ayetin bu parçası «Beni Müdleç» kabilesi hakkında nazil oldu. Bu kavim müslümanlara savaş açmayacaklarına dair vaad verdikleri gibi beri tarafda Kureyşilere de savaş açmayacaklarına dair vaad etmişlerdi. Yani savaştan bıkmış, göğüsleri daralmıştı. Onlara da dokunamazsınız.

(91) **«Siz başka bir gurup göreceksiniz ki hem sizden hem de kavimlerinden emin olmak isterler.»**

---

(1) Bkz. Beyzavî ve Hazın 2-133-İstanbul, Amire 1318.

Bu âyette bahsedilen kavimler, Esad ve Gatafan kabileleridir. Bazı tefsircilere göre «Benu-Abdud Dar» kabilesidir. Medine'ye geldiler. Müslüman olduklarını belirttiler. Ta ki müslümanlardan emin kalsınlar, memleketlerine dönüp gittikten sonra irtidad ettiler. İbni Abbas «Bu kavim Esad ve Gatafan kabileleridir. Medine'de bulunuyorlardı. İslâm kelimesini ve şehadet getirdiler. Tabii bunada riyakârlık yaparlardı, müslüman değillerdi. Onlardan birisi, kavmi ona **«Sen neye îman ettin?»** diye sorduğunda **«Ben şu maymuna îman ettim, akrebe ettim. Böceklere ettim»** diyordu. Resûlüllah'ın ashabına rastladıklarında onlara **«Biz de sizin dininizin üzerindeyiz»** diyorlardı. Ve bununla hem kavimlerinden hem de eshabtan emin olmak istiyorlardı. Fakat Allah onların durumlarını bu âyeti celîlede ifşa edince perişan oldular. Onların aleyhinde onları öldürmek için açık bir delil vardır müslümanların elinde. Çünkü onların düşmanlıkları ortaya çıkmıştır. Kâfirliklerinde artık şüphe yoktur. Üstelik hilebazlık yapıyorlardı. Bunun için Cenab-ı Hak müslümanları onlara musallat kılmıştır.» dedi. (1)

(1) Bkz. Beyzavî ve Hazın 2-134-İstanbul, Amire 1318.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا ۚ وَمَنْ قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى
اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّصَّدَّقُوْا ۭ فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ
عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۭ
وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ
فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ
فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۡ تَوْبَةً مِّنَ اللّٰهِ ۭ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَّقْتُلْ
مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاۗؤُهٗ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيْهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا ﴿٩٣﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوْا
وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ
تَبْتَغُوْنَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۡ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ
كَثِيْرَةٌ ۭ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوْا ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿٩٤﴾

«(92) Bir mümin diğer bir mümini öldürmez. Ancak yanlışlıkla olabilir. Kim ki bir mümini yanlışlıkla öldürürse, keffaret olarak mümin bir köleyi azad etmesi ve öldürülenin ailesine de teslim edilecek bir diyetin verilmesi farzdır. Meğer öldürülenin vârisleri o diyeti sadaka olarak bağışlamış olurlarsa... Eğer yanlışlıkla öldürülenin kendisi mümin olup size düşman olan bir kavimdense, o takdirde diyet yoktur. Sadece bir mümin köleyi azad etmek lâzımdır. Eğer öldürülen sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavimden ise, onun aile efradına teslim edilen bir diyetle beraber mümin olan bir köleyi de azad etmek keffareti öldürene lâzım gelir. Kimin ki gücü bunlara yetmiyorsa, ona peşipeşine iki ay oruç tutması farzdır. Ta ki Allah'ça tevbesi kabul edilsin. Allah bilici ve hikmet sahibidir.»

«(93) Bir mümini kasten öldüren kimseye gelince: Onun cezası, (eğer öldürmeyi helâl telâkki ederek yapmışsa) orada daimi kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etti. Allah ona lânet etti. Ve bir de ona büyük (yani dehşetli) bir azab hazırlamıştır.»

«(94) Ey îman edenler! Allah yolunda savaşa gittiğiniz zaman mümini kâfirden ayırdedinceye kadar araştırma yapınız. Sakın ha, size selâm verene, dünya hayatının gelip geçici metaına göz dikerek «sen mümin değilsin» demeyiniz. Zira Allah katında birçok ganimetler vardır. Siz de daha önce öyleydiniz. Allah size nimet (ihsan) etti. Öyleyse iyice araştırınız. Ve hakikati bulunuz. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.»

TEFSİR

92. âyetin tefsiri:

İmanlı olan bir insan için imanlı olan bir kardeşini öldürmek, şânına yakışmaz. Bu âyeti celîle Ayyaş Bin Ebi Rebi' El-Mahzumi hakkında nazil olmuştur. Bu zat, Mekke'de iken, hicretten önce, Resûlü Ekrem'e geldi ve müslüman oldu. Sonra müslüman olduğunu açıklamaktan korktu. Böylece Mekke'den çıkıp Medine'ye kaçtı. Medine'nin bir kalesinde gizlendi. Annesi bu durumdan şiddetli bir şekilde muztarip oldu. Ayyaş'ın ana bir kardeşleri olan Hars ile Ebu-Cehil Amrî anneleri yanına çağırdı. Ve şunları söyledi:

«Allah'a yemin ederim gidip oğlumu getirinceye kadar, herhangi bir ev bana gölgelik yapmayacak ve herhangi bir yemek yemiyeceğim ve herhangi bir içki içmeyeceğim!»

Bunun üzerine Hars ile Ebu Cehil, Ayyaş'ı aramak üzere Mekke'den çıktılar. Onlarla beraber «El-Hars» bin Zeyd bin Ebi Ünsiye de bulunuyordu. Böylece Medine'ye vardılar. Kalede bulunan Ayyaş'ın yanına gittiler. Dediler ki:

«Kaleden çık- Senin annen sen ayrıldıktan sonra herhangi bir evin gölgesinde gölgelenmedi. Yemin etmiştir ki, sen onun yanına tekrar gelmedikçe ne yiyecek, ne içecektir. Sana Allah'ın sözünü veriyoruz. Seninle dininin arasına girecek hiçbir şeye tevessül etmeyeceğiz!»

Ayyaş'a annesinin üzüntüsünü söylediklerinde ve bir de söz ve Peyman verdikten sonra Ayyaş indi, Ayyaş'ı Medine'den çıkardılar. Bağladılar. Herbirisi Ayyaş'a yüz sopa attı. Sonra onu Mekke'ye getirdiler. Annesine geldiğinde annesi Ayyaş'a:

«Sen îman ettiğin gibi inkâr etmedikçe senin bağlarını çözmeyeceğim» dedi.

Sonra Ayyaş'ı güneşte Allah'ın dilediği kadar bıraktılar. Ayyaş onların isteklerini onlara verdi. Yani dininden caydı. Bunun üzerine «El-Hars bin Zeyd» Ayyaş'ın yanına varıp:

«Ey Ayyaş! Şu üzerinde bulunduğun din eğer hidâyet ise. sen hidâyeti terkettin. Eğer delâlet ise sen zaten delâletin üzerinde idin.»

Ayyaş bu sözlerden öfkelenerek şunları söyledi:

«Ey Hars! Allah'a yemin ederim, seni tenha bir yerde bulduğum zaman öldüreceğim!»

Sonra Ayyaş müslüman oldu. Medine'ye hicret etti. El Hars bin Zeyd de ondan sonra müslüman olup Medine'ye hicret etti. El Hars Medine'ye vardığı zaman Ayyaş hazır değildi ve onun müslüman olduğunu da bilmiyordu. Ayyaş bir arada gezerken El Hars gözüne takıldı ve vurup onu öldürdü. Halk:

«Ey Ayyaş! Kör olasıca! Sen ne yaptın? El Hars müslümandı.»

Bunun üzerine Ayyaş, Resûlüllah'a başvurdu. Ve:

«Ey Allah'ın Resûlü! Benimle Hars'ın arasında cereyan eden hadiseyi biliyorsun. Ben Hars'ın müslüman olduğunu bilmiyordum. Onunla karşılaştım ve öldürdüm.» deyince Allah'ın yüce Resûlü'ne, onun bu sualine cevap olarak **«Hiçbir mümin diğer bir mümini öldürmeye yetikili değildir. Meğer yanlışlık olsun»** meâlindeki âyet indi. Bu âyeti celîle bütün yönlerden müslümanı öldürmeyi müslümana haram kılıyor. Ancak yanlışlıkla olan müstesnadır. Eğer bir müslüman diğer bir müslümanı yanlışlıkla öldürürse, müslüman bir köle azad edecek ve öldürülenin aile efradına diyet verecektir. Vârisleri diyetten gelen malı mirastan gelen mal gibi taksim edeceklerdir. Öldürülenin borcu varsa, o maldan verilecek, vasiyeti varsa yerine getirilecektir. Eğer öldürülenin hiçbir varisi yoksa diyet «Beytul Mala» **(Devlet Hazinesine)** verilecektir. Diyet «Akile» tâbir edilen öldürenin akrabalarından alınır. Eğer onların malları yoksa «Beytul-Mal»dan verilir. Eğer o da yoksa kişinin malından yani öldürenin malından çıkarılır.

ÖLDÜRMENİN ÇEŞİTLERİ

İmam Şafiî **«katl (öldürme) üç kısma ayrılır»** buyurmuştur:

1) Kasten katletmek,

2) Kasta benzer bir şekilde öldürmek,

3) Ve yanlışlıkla öldürme...

Kasten öldürmek:

a) Adam bir insanı öldürmekte kullanılan bir silâhla kastederek karşıdakini öldürüyor. Böyle bir öldürmede kısas vardır. Tabii ikisi de denk iseler. Veya katilin servetinden galiz bir diyet (yani en ağır diyet) çıkarılır.

b) Kasta benzer kısmına gelince: Adam, yüzde altmış yetmiş oranında, öldürülmekte kullanılmayan bir âletle karşıdaki adamı vuruyor. Hafif bir asa veya küçük bir taş atıyor. Adam da ölüyor. Bu öldürmede kısas yok. Fakat diyeti galiza, (yani çok ağır olan diyet) vardır. Bu da, öldürenin yakınlarından (Akileden) üç sene zarfında tahsil edilir.

c) Kasıtsız ve yanlışlıkla olan öldürmeye gelince: Adam öldürülenin canına kastetmiyor. Başka bir şeye kastediyor. Fakat o şeye attığı darbe öldürülene isabet ediyor ve o da ölüyor. Binaenaleyh burada kısas yoktur. Ancak hafif bir diyet vardır. Bu da üç sene zarfında öldürenin akrabalarından tahsil edilir.

İSLÂMDA DİYETİN MİKTARI

Hür ve müslüman olan bir kimsenin diyeti, yüz devedir. Deve yoksa yüz devenin kıymeti dirhem veya dinardan verilir. Bazıları **«Deve yoksa bin dinar veya onikibin dirhem verilecektir»** diyor. Ve buna delil olarak Abdullah bin Amr bin As'ın rivayetidir:

«Diyet, Resûlüllah'ın zamanında sekizyüz dinar veyahut ta sekiz bin dirhem idi.» Yine Abdullah beyanla: **«Kitab ehlinin diyeti müslümanların diyetinin yarısıydı. Bu durum Hz. Ömer halife oluncay akadar devam etti. Ömer, hatib olarak kalkıp şunları söyledi:**

«Develer fiyatlandı. Binaenaleyh altınla muamele yapanlar, diyet olarak bin altın verecekler. Gümüşle muamele yapanlar ise oniki bin dirhem vereceklerdir. Sığır besleyenler ikiyüz sığır, koyun besleyenler ikibin koyun vereceklerdir. Kürk ve diğer giyim eşyalarını satanlar ise, diyette ikiyüz kürk vereceklerdir.»

Hz. Ömer kitab ehlinin diyetini de terketti. Onu bahsettiği diyet listesine koymadı. Hadisi Ebu Davud rivâyet etti. (1)»

(1) Bkz. Hazın-2-138-Amire baskısı, İstanbul 1318.

«Başka bir gurub, diyette vacib olan yüz deve, veya bin dinar veya onikibin dirhemdir.» İmam Malik ve İmam Şafiî de bu görüştedirler.

«Başka bir gurup da, «yüz deve veya bin dinar veya onbin dirhem olduğunu söylüyor.» Bu söz de Sufyan-ı-Sevri'nin, İmam Azam ve talebelerinin sözüdür. Kadının diyeti ise, hür erkeğin diyetinin yarısıdır. Zimmilerin diyeti müslümanın diyetinin üçte biri kadardır, eğer zimmi kitabî ise. Eğer zimmi mecusî ise diyetin üçte biri olan sekizyüz dirhemin beşte birisi verilecektir. Bu görüş, Said bin Müseyyeb'e aittir. İmam Şafiî de bu görüşe katılmıştır.

Başka bir kavim, zimmi ve sözleşen kâfirlerin diyeti müslümanın diyeti kadardır demişler ve bunu İbni Mesud'dan rivâyet etmişlerdir. Bu görüş, Süfyani Sevrî'nin ve rey eshabının görüşüdür. Başka bir kavim, zimminin diyeti müslümanın diyetinin yarısıdır demiştir. Bu, Ömer bin Abdulaziz'in görüşüdür. İmam Malik ve İmam Ahmed de bu görüşe kail olmuşlardır. Bu hususda asıl olan, Amr İbni Şüayib'den, o da babasından, o da babasından rivâyet ettiği şu hadistir:

«Allah'ın Resûlü: Zimminin diyeti hür insanın diyetinin yarısıdır.» dedi. Hadisi Ebu Davud rivâyet etmiştir.

Yine Resûlüllah'tan gelen başka bir hadis:

Zimmilerin akilesi, müslümanların akilesinin yarısıdır. Zimmilerden maksad Yahudi ve hristiyanlardır.»

Hadisi Nesei rivâyet etmiştir (1):

«Zimminin diyeti müslümanın diyetinin üçte biri kadardır» diyenler bu hadise şu cevabı verirler:

Asıl zimminin diyeti müslümanın diyetinin yarısı idi. Sonra Hz. Ömer zamanında müslümanın diyeti yükseltildi. Fakat zimminin diyeti olduğu gibi kaldı. O da müslümanların son yükselen diyetinin üçte birisi kadar oluyor.

Gerek kasten, gerekse kasta benzer bir şekilde vaki olan öldürmelerde diyet ağırdır: «Hukka» üç yaşındaki develerden otuz, «ceza»lar-

(2) Bkz. Hazın-2-138-Amire baskısı, İstanbul 1318.

dan (yani dört yaşını doldurmuş) develerden otuz, «Halife» (yani beş yaşını doldurmuş) develerden kırk deve verilecektir.» Bu, Âmr İbni Zeyd İbn Sabit'in görüşüdür. Bu görüşü Ata ve Şafîi de desteklemiştir. Çünkü Âmr İbni Şuayb babasından, o da babasından, o da Resûlüllah'tan şu hadîsi rivâyet ediyor:

«Kim ki kasten bir müslüman öldürürse o, ölenin vârislerine teslim edilecektir. İsterlerse onu öldürürler, isterlerse ondan diyet alırlar. Diyet otuz Hıkka (3) otuz Cezae (4) ve kırk ta Halife (5) dir. Yani yüz deve oluyor. Bunun haricinde neyin üzerinde sulh ederlerse, o onlara verilecektir.»

Hadisi Tirmizi rivâyet etmiştir. «Hasen ve garib» olduğunu söylemiştir. Akabe bin Evs, ashab-ı kiram'ın, birisinden rivâyet ediyor:

Resûlü Ekrem Fetih günü şöyle bir hutbe irad etti:

«Taşla veya sopa ile veya kamçı ile kasten öldürülenin diyeti, yüz devedir. Bunların kırkı, altı yaşına girmişden dokuz yaşına girmiş olan ve gebeli bulunan «Halife»lerdir. Diğerleri öteki develerdendir.»

Başka bir rivâyette:

«Dikkat edilsin, kasten veya kasta benzer bir tarzda kamçı ve sopalarla öldürülen bir kimsenin diyeti yüz devedir. Bu yüzün içinde yavruları karınlarında bulunan kırk gebeli deve vardır.»

Hadisi Nesei rivâyet etmiştir.

Başka bir gurup: **«Ağır diyet dört kısma taksim olunur:**

a) **Yirmibeş «Bintu-Mahad» yani bir yaşındaki deve**
b) **Yirmibeş «Bintu-Lebûn» yani iki yaşındaki deve**
c) **Yirmibeş «Hıkka» yani üç yaşındaki deve**
d) **Yirmibeş de «Cez'a» yani dört yaşındaki devedir.»**

Bu görüş, Ez-Zuhri'nin ve Rebia'nın içtihadıdır. İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel ve rey sahibleri de bu görüşe kail olmuşlardır.

Yanlışlıkla öldürülmenin diyeti ise, hafiftir. İttifakla burada beş çeşit deve alınır, dediler! Buna rağmen taksiminde ihtilâf ettiler: Bir kavme göre:

a) Yirmisi «Bintu-Mahad» bir yaşındaki devedir.
b) Yirmisi «Bintu-Lebûn» yani iki yaşındaki devedir.

c) Yirmisi: «İbnu-Lebûn» iki yaşındaki erkek develerdir.
d) Yirmisi «Hikka» yani üç yaşındaki devedir.
e) Yirmisi «Caza'» yani dört yaşındaki devedir.

Bu görüş Ömer ibn Abdulaziz ve Süleyman Bin Yesar, Ez-Zuhri ve Rebia'nın görüşüdür. İmam Malik ve İmam Şafîi de bu görüşe kail olmuşlardır. Bir kavimde «İbnu-Lebûn»ları «Bintu-Mahad»la değiştirmiştir. Yani onların yerine bir yaşındaki dişi develer verilecektir demişlerdir. Bu görüşü, İbnu-Mesud'dan rivâyet ettiler. İmam Hanbel ve Hanefi'lerin görüşüdür.

Yanlışlıkla veya kasta benzer bir tarzdaki öldürmenin diyeti: Katilin «Akile»sine (yani asabe olan erkek akrabasına) düşer..

Cani, bu diyetten hiçbir şey vermez. Yakınları verirler. Çünkü Resûlü Ekrem böyle bir diyeti öldürenin yakınlarına vacib kılmıştır. (1)

KEFFARETİN HÜKMÜ

Keffaret; Mümin bir köleyi azad etmektir. Bu köle, katilin servetinden çıkarılır. İster maktul müslüman, ister zimmi, ister erkek, ister kadın, ister hür, ister köle olsun. Bir köleyi azad etmeye gücü yetmeyenin keffareti arka arkaya iki ay oruç tutmaktır. Eğer bir gün kasten orucunu bozarsa yeniden başlaması gerekir. Eğer bir özürden dolayı yani hastadır veya misafirdir, orucunu bozarsa, acaba yeniden başlaması mı yoksa bıraktığı yerden devam etmesi mi gerekir? Bu hususta ihtilâf vardır. Yeniden başlaması gerekir diyen En Nehai ve İmam Şafîi'nin en belirgin kavlidir. Bina edecektir (yani tuttuklarının üzerine bina edip iki ayı dolduracaktır) diyen görüş Said bin Museyyib, Hasan Basri ve Şabi'ye aittir. (En yararlı görüşde budur.) Eğer böyle bir oruç yani keffaret orucu tutan kadın hayz ve nifas kanını görürse, nerede bırakmış ise, temizlendikten sonra, oradan devam edecektir. Çünkü hayz kadının elinde değildir. Cenab'ı Hakk'ın takdir ettiği bir şeydir. Oruç tutmaya gücü yetmeyen bir insan acaba altmış fakiri doyurma işlemine başlayabilir mi veyahut ta artık ondan sonra birşey lâzım gelmez mi? Bu hususta ihtilâf vardır. (2)

(1) Bkz. Hazın 2-138-139-Amire baskısı İst. 1318.
(2) Bkz. Hazın 2-139-Amire baskısı İst. 1318.

BİR MÜMİNİ KASDEN ÖLDÜRMEK

(93) **«Bir mümini kasten öldüren kimseye gelince; onun cezası cehennemdir...»**

Bu âyeti celîle Mikyes bin Sababe el - Kinanî'nin hakkında nazil olmuştur. Bu zat kardeşi Hişam'la beraber müslüman olmuşlardı. Sonra Hişam, ölü olarak Beni-Neccar mahallesinde bulundu. «Mikyes» Resûlüllah'a gelip hadiseyi anlattı. Resûlüllah «Beni-Fahir» kabilesinden bir kişiyi «Beni-Neccar»a gönderdi ve onlara dedi ki:

Resûlüllah size, eğer Hişam bin Sababe'nin katilini biliyorsanız onu kardeşi Mikyes'e verip o ondan kısasını alsın. Eğer katilin kim olduğunu bilmiyorsanız öyleyse kardeşinin diyetini veriniz» dedi. Fehirli olan elçi bu durumu gelip Beni-Neccar'a arzetti. Onlar da; «Allah ve Resûlüne baş göz üzerine itaat ederiz. Biz onun katilini bilmiyoruz. Fakat ona diyetini veririz.» dediler. Böylece diyet olarak Mikyes'e yüz deve verdiler. Mikyes, Resûlüllah'ın elçisi olan kişi ile beraber Beni Neccar'dan Medine'ye doğru yola çıktılar. Şeytan Mikyes'e varıp ona vesvese verdi: **«Sen nasıl kardeşinin diyetini kabul edersin? Bu senin alnında bir leke olacaktır. Beraberindeki «El Fehri» kabilesinden olan kişiyi öldür. Böylece bir nefsi bir nefsin yerine öldürmüş olursun. Ve diyet de sana fazladan kalır (!)»** Bu vesveseler neticesinde habersiz bulunan «El Fehri»'yi Mikyes öldürdü. Sonra develerden birisine bindi, ve diğer develeri önüne katarak Mekke'ye doğru yoluna devam etmeye başladı. Tabii ki, dininden de caymış oluyordu. Bu hususta kardeşinin yerine bir «Fehri»'yi öldürdü ve kardeşinin diyetini de Beni Neccar kabilesi aralarında topladılar. **«Hem ben intikamımı aldım, hem de bir yastığa yaslandım. Ve putlara ilk dönen ben oldum»** meâlindeki şiiri okudu. İşte bu âyet onun hakkında nazil oldu. (1)

Bu âyeti celîlede büyük bir tehdid vardır. İbni Abbas **«Mümini kasten öldürenin tevbesi kabul olmaz»** demiştir. Umulur ki, İbni Abbas burada «tehdid»i —yani cezanın şiddetini— kastetmiştir. Çünkü İbni Abbas'ın bu hadisine mukabil aksini savunan hadis vardır. Cumhur ule-

(1) Bkz. EL-Hazın 2-139-Amire baskısı İst. 1318

ma, bu azab kasten bir mümini öldürüp de tevbe etmeden ölen kimse içindir. Çünkü Cenab-ı Hak başka bir âyetinde **«Çünkü ben tövbe eden kimseyi çokça affediciyim»** diyor. Ehli sünnetin katında bu ceza öldürmeyi helâl sayan içindir. Nitekim İkrime ve başkaları da bu hususu zikretmişlerdir. Ve nitekim bu âyetin Mikyes bin Sebabe'nin hakkında nazil olması da bunu takviye eder. Çünkü Resûlü Ekrem, Mikyes'in öldürülen kardeşinin diyetinin verilmesini emretmiştir. Onlar da diyeti vermişlerdir. Bu adam diyeti aldıktan sonra bir müslümana hücum etmiş, onu öldürmüştür. Ve mürted olarak Mekke'ye gitmiştir. Veya âyetteki «HÛLÛD» uzun bir müddetten kinayedir. Çünkü öldüren müslüman âsilerinin sonunda cehennemden çıkacaklarına dair olan deliller birbirini teyid ederler. Said bin Cübeyr'den rivâyet ediliyor; İbni Abbas'tan sordum:

«Kasten bir mümini öldüren tevbe edebilir mi? Tevbesi kabul olunur mu?» «Hayır» dedi.

Bunun üzerine şu âyeti okudum:

«Onlar ki, Allah'la beraber başka bir ilâha ibâdet etmezler, Allah'ın haram kıldığı nefsi haksız yere öldürmezler, zina yapmazlar, kim de bunları yaparsa günahının cezasına kavuşur. Kıyâmet gününde azabı katmerleşir. Ve bu azab içerisinde ebedi kalır. Ancak tevbe eden ve îman èdip de salih amel işleyen kimse müstesnadır. Çünkü bunların kötülüklerini Allah iyiliğe çevirir. Allah çokça bağışlayıcıdır, çokça merhametlidir.» (El Furkan 68-70).

İbni Abbas, bana:

«Bu âyet Mekki'dir. Yani Hicretten önce nazil olmuş. Medine döneminde nazil olan: **«Bir mümini kasten öldüren kimseye gelince onun cezası cehennemdir»** âyeti bunu neshetmiştir, dedi.»

Harise bin Zeyd diyor ki, Zeyd bin Sabit'ten dinledim:

«Kim ki bir mümini kasten öldürürse» meâlindeki âyet, El Furkandaki âyetlerden altı ay sonra nazil oldu.»

Hadisi Ebu Davud ve Nesei rivâyet ettiler. Nesei'nin bir rivâyetinde de **«sekiz ay sonra nazil oldu»** denmektedir. Zeyd İbni Sabit der ki:

«El Furkan âyetleri nazil olduktan sonra biz onun getirdiği yumuşaklıktan hayret ederek altı ay bekledikten sonra yumuşaklığı ortadan kaldıran ve sert hükümler getiren âyet nazil oldu.

EHLİ SÜNNETE GÖRE KATİLİN TEVBESİ KABUL OLUNUR

Ehli-sünnete göre; katil pişman olup tövbe ederse, tevbesi kabul olunur. Kur'an ve sünnet bu görüşü takviye eder. Kur'an'dan âyetler:

«Ben tevbe edip îman eden ve salih amel işledikten sonra hidayet bulan kimseler için çokça affediciyim.» (Taha: 82).

Başka bir âyet:

«Şüphesiz ki Allah bütün günahları affeder.» (Ez-Zümer: 53)

Başka bir âyet:

«Şüphesiz ki Allah kendisine şirk koşanı affetmez. Ondan sonrasını iyi bir kulu için affeder.» (En-Nisa: 48).

Hadislere gelince:

Cabir bin Abdullah rivâyet ediyor:

— Bir göçebe Resûlü Ekrem'e gelip: «Ey Allah'ın Resûlü! İcabettiren iki şey nedir?» diye sordu.

Cenabı Peygamber:

«Kim ki, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmadan ölürse, cennet ona vacib olur. Kim ki herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşarak ölürse cehennem onun için vacib olur!»

Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

Müslim ve Buharî arasında ittifaklı bir hadis de Ubade bin Samit'ten rivâyet edilmiştir:

«Biz Resûlüllah'la beraber bir meclisteydik. Buyurdular:

«Allah'a şirk koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize, Allah'ın haram kıldığı nefsi hakkınız olmaksızın öldürmeyeceğine dair bana bîat ediniz!»

Diğer bir rivâyette:

«Çocuklarınızı öldürmeyeceğinize, uydurmuş olduğunuz bir iftirayı yapmayacağınıza, (dinde) bilinen bir şeyde bana isyan etmeyeceğinize dair bana bîat ediniz. Sizden herhangi bir kimse bu bîatını yerine getirirse, onun ecri Allah'a aittir. Kim ki bunlardan herhangi birisini

yaparsa, buna rağmen, Allah da onun ayıbını kapatıp onu rezil etmezse, onun ecri Allah'a aittir. Dilerse onu affeder, dilerse ona azab eder!.. dedi. Bu emri üzerinde biz de Resûlüllah'a biat ettik.»

«El Mutezile» ve «El-Vahidiye» gurubları mezheblerinin doğruluğunu ispat etmek için bu âyete sarıldılar. Çünkü onların kanaatine göre, fasık bir kimse ebediyyen cehennemde kalacaktır. Sünnet âlimleri **«Bu âyet bir kâfir hakkında nazil olmuştur. Müslümanı öldüren Mikyes bin Sababe hakkında nazil olmuştur. Binaenaleyh bu âyet hususi bir hükümdür»** dediler. Eğer her fâsık hemen cehennemlikse acaba Allah neden tevbe etmeyi asî kullarından istiyor?

Bazıları da **«Bu âyet müslümanın öldürülmesini helâl sayan bir kimse hakkında nazil olmuştur. Çünkü «Müslümanı öldürmek helâldir» kanaat ve inancını taşıyan kâfir olur ve o kâfir ise o şekilde ölürse ebediyyen cehennemde kalır.»**

«Kim ki bir mümini kasten öldürürse, onun cezası cehennemdir» âyeti hakkında «Ebul Meclez» şunları söyledi:

«Cehennem, bu adamın cezasıdır. Fakat Allah dilerse, onun cezasından vazgeçer ve kimse mani olamaz.»

Hadisi Ebu Davud rivâyet etti. (1)

Bazı âlimler de «Hulûd» ebedi kalmak değildir, uzun bir zaman kalmak demektir. Çünkü arapçada «Hulûd» maddesi uzun müddet mânâsında da kullanılmıştır. Bundandır ki, Allah, kâfirler hakkında «Hulûd» tâbirini kullandıktan sonra hemen «Ebeden» kelimesini de beraberinde getirir. Bundan da anlaşılıyor ki, «Hulûd», ebed maddesiyle beraber gelmezse, sadece uzun bir zamanı ifade eder. «Edeb» kelimesiyle beraber kullanılırsa, kesilmez, sonu, ardı gelmez bir zaman mânâsını ifade eder.

SAVAŞTA TESBİT YAPILMADAN KİMSEYE DOKUNULMAZ

(94) **«Ey îman edenler! Allah yolunda savaşa gittiğiniz zaman mümini kâfirden ayırd edinceye kadar araştırma yapınız...»**

(1) Bkz. El-Beyzavî ve El-Hazın-2-141-Amire bsk. İstanbul 1318.

İbn Abbas: Bu âyet Beni Murre bin Avf kabilesinden bir kişi hakkında nazil olmuştur. İsmi Murdas bin Nehik idi. Fedek ahalisinden idi. Kavminden ondan başka müslüman olan yoktu. Fedekliler «Resûlüllah'ın akıncıları kendilerine doğru geldiklerini haber alınca, kaçtılar, o zaman akıncılar başında kumandan olarak Gâlib bin Faddal el Leysî bulunuyordu. Fedeklilerden sadece o kişi kaçmadı. Uzaktan süvarileri görünce, «Müslümanlar olmayabilirler» korkusundan koyunlarını dağın bir vâdisine sürdü ve kendisi de dağa çıktı. Süvariler yanına gelince tekbir getirdiklerini duydu. **«Bunlar Resûlüllah'ın ashabındandır»** deyip de tekbir getirdi. Ve dağdan indi. **«Lâilâhe illâllah Muhammedür Resûlüllah»** ve **«Selâmünaleyküm»** dedi. Buna rağmen Usame bin Zeyd kılıcıyla ona hücum ederek öldürdü. Koyunlarını ganimet olarak sürüp getirdi. Sonra Resûlüllah'a vardılar. Hadiseyi Resûlüllah'a naklettiler. Resûlüllah bu hâdiseden engin bir şekilde rahatsız olarak üzüldü. Resûlü Ekrem: **«Siz onu koyunlarından ötürü mü öldürdünüz?»** diye akıncı müslümanları kınadı. Sonra Usame Bin Zeyd'e şu âyeti celîleyi okudu: **«Ey îman edenler! Allah yolunda savaşa gittiğiniz zaman mümini kâfirden ayırd edinceye kadar araştırma yapınız.»**

Üsame (R.A.)

«Ey Allah'ın Resûlü- Benim için Allah'tan af talebinde bulun!» diye Cenab-ı Peygambere yalvardı. Ve pişmanlık belirtti. Bunun üzerine, Usame'yi çok seven o merhamet kâni yüce Resul, Usame'den sordu:

«Peki sen lâilâhe illâllah'ı ne yapacaksın?» Evet Hazreti Peygamber üç defa bunu tekrar etti. Usame:

«Resûlüllah durmadan bunu tekrar ediyordu. Öyle bir hale geldim ki, keşke hiç olmasaydım, temennisinde bulundum. Keşke bugün müslüman olsaydım diye hayıflandım» dedi.

Bu hadisenin neticesinde Resûlüllah, Usame için af talebinde bulundu. Ve Usame'ye: **«Bir köle azad et»** emrini verdi. Ebu-Zibyan Usame'den rivâyet ediyor:

Ben Resûlüllah'ın hayıflanmasına karşılık onu teskin etmek maksadıyla öldürülenin hakkındaki kanaatımı ibraz ederek **«Ey Allah'ın Resûlü! O adam lâilâhe illâllah'ı silâhın korkusundan söyledi, dedim.»**

Bunun üzerine Resûlü Ekrem benden sordu:

«Niçin onun kalbini yarmadın ki, bilesin bakalım korkusundan mı veya isteyerek mi telâffuz etti şehadet kelimesini?»

İbni Abbas'tan gelen diğer bir rivâyete göre: **«Beni Selim»** kabilesinden bir kişi ashabtan bir gurubun yanından geçti. Beraberlerinde koyunları vardı. Onlara selâm verdi. Onlar birbirlerine:

«Kılıçlarımızdan emin olsun diye bu adam selâm veriyor.» dediler.

Bunun üzerine kalkıp onu öldürdüler, ve koyunlarını götürdüler. Resûlüllah'a vardıklarında Cenab-ı Hak şu âyeti celîleyi nazil etti:

«Ey îman edenler! Allah yolunda savaşa gittiğiniz zaman mümini kâfirden ayırdedinceye kadar araştırma yapınız...»

Yani acelece işi bitirmeye çalışmayınız. Size İslâm tahiyyesiyle (yani İslâmın selâmıyle) selâm verenlere **«Sen müslüman değilsin»** demeyiniz. **«Sen bu selâmı bizim kılıçlarımızdan korunmak için söyledin»** demeyiniz. Yani size teslim olup itaat edip **«lâilâhe illâllah Muhammedün Resûlüllah»** diyen bir kimse için, kalbinden bunu demiyor bahanesiyle öldürülmesine kalkışmayınız. Ondan izhar ettiğini kabul ediniz. Gizlisini Allah'a havale ediniz. Alimler **«Müslüman ordusu bir memlekete girdiğinde orada İslâm şeairinden birisini görürse, onlara sataşmamalı ve onlara hücum etmemelidir»** dediler. Çünkü İslâm «el-Muzeni» Resûlü Ekrem'den şu hadisi rivâyet etti:

«Cenab-ı Peygamber bir askerî birliği veya bir akıncı takımını savaşa gönderdiğinde **«Bir Mescid gördüğünüz veya müezzinin ezanını eşittiğiniz (1) zaman sakın ha kimseyi öldürmeyiniz. Siz de, daha önce öyle idiniz. Allah size minnet etti. Öyleyse iyice araştırınız ve hakikati bulunuz...»** diye tavsiyede bulunurdu.

Cenab-ı Hak burada **«Siz de daha önce öyle idiniz»** tabiri ilâhisiyle yani size selâm vermesine rağmen siz **«Sen mümin değilsin»** deyip de öldürdüğünüz adam gibi siz de daha önce kavminizden korkarak dininizi gizlerdiniz. Veya siz ilk İslâma girdiğinizde şehadet kelimelerini kanınızın akıtılmaması ve malınızın alınmaması için getirdiniz. Ama

(1) Ebu-Davud ve Tırmızî-Bkz. El-Hazın 2-143 Beyzâvî 2-142 Amire bas.-1318—İstanbul.

sizin kalbinizde, dilinizle söyleyen var mıdır yok mudur bilinmiyordu. Cenab-ı Hak îmanınızı açığa vurmak, dinde mustakim bir şekilde yürümek hususunda size minnet etti. Binaenaleyh siz de dine gelip girmek isteyenlere bu şekilde muamele ediniz. Acele edip de müminleri öldürmeyiniz. Allah sizin yaptıklarınızı bilicidir. Siz neyi niçin yapıyorsunuz — yaptıklarınızla hangi hedefi güdüyorsunuz — Allah bunu bilir. Binaenaleyh geçici hedeflerden dolayı katle elinizi bulaştırmayınız. İhtiyatlı davranınız.

Bazı tefsir âlimlerine göre; bu âyeti celîle «El-Mikdad» hakkında nazil olmuştur. Mikdad koyun güden bir kişiye rastladı. Onu öldürmek istedi. Kişi **«Lâilâhe illâllah»** dedi. Bunun üzerine Mikdad onu öldürmekten vazgeçti. Fakat Usame onu öldürdü. Ve Usame onu öldürdükten sonra **«O aile efradıyla ve malıyla kaçmak istiyordu»** dedi. Fakat Cenab-ı Peygamber **«Niçin öldürdün? Lâilâhe illâllah'ı ne yapacaksın?»** şeklinde Usame'ye serzenişte bulundu.

ZORLA İSLÂMA SOKULANIN İMANI SİHHATLİDİR

Bu âyet, cebren imana giren bir insanın imanının sıhhatli olduğuna dair delildir. Ve yine bu âyeti celîle, müçtehid bir kimse yanılabilir, fakat yanılması da affolunur hükmünü getiriyor. Allah'a şükürler olsun!.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ
عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا
فِيمَ كُنْتُمْ ۖ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ
وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا ۚ فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَاءَتْ
مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ
لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ
أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى
اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۗ وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ
الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

«(95) Özürleri olmaksızın oturup savaşa katılmayan müminler ile Allah yolunda nefisleriyle, mallarıyla savaşan müminler eşit olamazlar. Allah, mal ve canlarıyla cihad eden (mümin)leri oturanlardan, derece yönünden, üstün kıldı. Savaşan müminlere de oturan müminlere de Allah en güzel sevabı (Cenneti) vaadetti. Fakat Allah cihad edenleri oturup cihada katılmayanlardan büyük bir ecir vermek suretiyle üstün kıldı.»

«(96) Bu ecir Allah'tan verilen dereceler. affetmek ve merhamettir. Allah çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir.»

«(97) Şüphesiz ki nefislerine zulmettikleri halde melekler tarafından ruhları alınanlardan susturmak kabilinden melekler sorar:

«Neredeydiniz?»

Onlar: «Biz yeryüzünde zayıf kimselerdik».

Melekler: «Allah'ın arzı geniş değil miydi? Onda hicret edeydiniz ya», derler. İşte onlar var ya, onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir gidiş yeridir.»

«(98) Ancak erkekler - kadınlar ve çocuklardan zayıf olup herhangi bir hileye güçleri yetmeyen ve hicret etmek için bir yol (çare) bulamayan biçareler müstesnadırlar.»

«(99) Bunlara gelince; umulur ki Allah bunları affeder. Allah çok bağışlayıcı ve affedicidir.»

«(100) Kim ki Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde birçok sığınak ve genişlik bulacaktır. Allah ve Resûlü'ne gitmek için evinden muhacir olarak çıkan ve sonra kendisine ölüm yetişen kimsenin ecri kesinlikle Allah'a düşmüştür. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.»

«(101) Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman eğer o kâfir olanların size zarar vereceğinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinizde herhangi bir günah yoktur. Şüphesiz ki kâfirler size apaçık düşmandırlar.»

TEFSİR

ALLAH YOLUNDA CİHADIN FAZİLETİ

(95) Zeyd bin Sabit der ki: Doksan beşinci bulunan bu âyeti celîle ilk nazil olduğunda **«Özürleri olanlar müstesnadır»** hükmü yoktu. Resûlüllah'ın yanında oturan İbni Ümmi Mektum:

«Ben ne yapacağım ya Resûlüllah! Ben iki gözden amayım.» diye sordu. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber tekraren vahyin yükü altına girdi. Peygamberin uylukları benim dizimin üzerinde idi. Dizimin parçalanmasından korktum. O kadar ağırlık verdi. Sonra vahy bitti. Cenab-ı Peygamber bana:

«Özürleri olmaksızın» diye yazmamı emretti ve ben de **«gayrı uluddarar»** (özür sahibi müstesna) **meâlindeki kelimeyi yazdım.»**

Bu âyeti celîlede Allah yolundaki cihadın fazileti belirtilmekte ve insanlar bu cihada teşvik edilmektedir. **«Cihada katılanlarla katılmayanlar bir olamazlar.»** Yani katılanların derecesi pek üstündür. Meğer özür sahibleri onlardan müstesnadır. Çünkü onları cihaddan oturtan mazeretleridir.

Müslim Cabir tarikıyle rivâyet ediyor:

«Biz bir gazada Resûlüllah ile beraberdik. Cenab-ı Peygamber bize: **«Kesinlikle Medine'de bazı kişiler vardır ki, siz herhangi bir yolda gitmiş iseniz, herhangi bir vadiyi geçmiş iseniz onlar (niyetleriyle) sizinle beraberdirler. Fakat hastalık onları hapsetmiş, (bedenleriyle size katılamıyorlar).»** »

Buhari, Enes'ten rivâyet ediyor:

«Tebuk gazvesinden dönmüş geliyorduk. Resûlüllah'ın beraberinde idik. Cenab-ı Peygamber: **«Kesinlikle biz bazı kimseleri Medine'de bıraktık, herhangi bir dağın yolunu ve herhangi bir vadiyi geçmişsek**

onlar bizimle beraberdirler. Fakat özürleri onları bize katılmaktan alakoymuştur.» » buyurdu.

İbni Abbas âyetin tefsirinde:

«Bedir savaşına katılmayıp da oturanlarla kalkıp da katılanlar eşit değildir» şeklinde yorum getirmiştir.

Topallık veya bedendeki bir zafiyet, veya gözlerdeki zafiyetten ötürü cihada katılmayanlar, özür sahibi olduklarından, bu özür olmasaydı yüzdeyüz cihada katılacaklarından ötürü, âyet ve yukarıda naklettiğimiz bu hadisler onların da mücahidler kadar sevab aldıklarını tesbit ediyorlar.

Allah tarafından hem mücahidlere hem de cihada katılmayan müminlere vaadedilen **«el Husna»** cennet ile tefsir edilmiştir.

İSLÂMDAKİ DERECELER

(96) **«Bu ecir Allah'tan verilen derecelerdir»** âyetindeki «DERECELER» kelimesi Kattade tarafından şöyle tefsir edilmiştir:

Deniliyordu: «İslâmın derecesi vardır. İslâmdaki hicret bir derecedir. Cihad derecedir. Cihadda ölmek başka bir derecedir!..»

İbni Zeyd:

— Dereceler yedidir. Ve Cenab-ı Hak onları Beraet «Et-Tevbe» Sûresinde şöyle zikretmiştir:

«Resûlüllah'dan geri kalmanın caiz olmayışının sebebi şudur: Çünkü onların Allah yolunda çektikleri (1) bir susuzluk, (2) bir yorgunluk, (3) bir açlık, (4) kâfirleri kızdıracak bir yeri çiğnemeleri (5) ve düşmana karşı bir muvaffakıyetleri yoktur ki, mukabilinde kendilerine salih bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah kendisine (6) güzel amel edenlerin mükâfatını zayi etmez. Onların Allah yolunda (7) harcadıkları, küçük ve büyük bir nafaka ve geçtikleri bir vadi olmaz ki Allah yapmakta olduklarından daha güzelini kendilerine vermek için hesablarına yazılmış bulunmasın.» (Et Tevbe 120-121) diyor.

Müslim «Ebu Said» «el Hudri»den rivâyet ediyor:

Resûlü Ekrem: **«Kim ki Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a,**

Peygamber olarak Muhammed'e razı olursa o kimse için cennet vacib olur» dedi. Ebu Said Cenab-ı Peygamberin bu sözünden ötürü sevinerek:

«Ey Allah'ın Resûlü! Bunu bana bir daha tekrarlar mısın?» şeklinde ricada bulundu. Cenab-ı Peygamber bu sözü tekrarladıktan sonra buyurdu:

«Başka bir derece vardır ki, Allah ondan ötürü kulunu cennette yüz derece yükseltir. Bu yüz derecenin her ikisi arasında yer ile gök kadar bir mesafe vardır.»

Ebu Said:
«O nedir ki bu derecelere sebeb oluyor?»

Cenab-ı Peygamber:
«Allah yolundaki cihaddır» diye cevap verdi.

Buhari, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor; Allah'ın yüce Resûlü: **«Kim ki Allah'a ve Peygamberine îman ederse, namazı kılar, zekâtı verir, orucunu tutar ve hac yaparsa, Allah üzerinde onu cennete dahil etmek hak oluyor. İster Allah yolunda cihad etsin, ister doğduğu yerde otursun.»**

Bunun üzerine ashab:
«Biz senin bu hadisini halka müjde olarak iletelim mi?»

Cenab-ı Peygamber cevab olarak:
«Cennette yüz derece vardır. Allah o dereceleri Allah yolunda cihad edenlere hazırlamıştır. Onlardan iki derecenin arası yer ile gök arası kadardır. Siz Allah'tan dilekte bulunduğunuz takdirde ondan en yüce Firdevsi isteyiniz. Çünkü o cennetin ortası ve en âlasıdır. Onun üzerinde Rahmanın arşı vardır. Oradan cennetin nehirleri fışkırır!» buyurdu.

Eğer; Allah, daha önceki âyette bir tek dereceyi zikretti. Fakat bu ikinci âyette «DERECELER» tâbirini kullandı, dersen cevab olarak deriz ki:

Birinci derece, dünyada gazilere verilen ganimet, zafer, ve güzel şöhrettir. İkincisi ise, âhiretteki derecelerdir. Onları kastediyor Allah-u Teâlâ-.

Bir tefsirci, birinci dereceden maksad, gazîlerin Allah katındaki, mertebelerinin yükseltilmesidir. Derecelerden maksad ise, cennetteki konaklarıdır (1), dedi. Başka bir müfessir de, «Birinci âyette bahsi geçen oturanlar'dan maksad, özür sahibleridir. İkinci âyetteki oturanlardan maksad, kendilerine ihtiyaç olmayıp da geride kalabilirler, savaşa katılmayabilirler diye izin verilen kimselerdir, dedi. Bazıları da, birinci âyette bahsi geçen mücahidlerden maksad, kâfirlere karşı cihad edenlerdir. İkinci âyetteki mücahidler ise, nefsine karşı cihad verenlerdir. Bu tefsire şu hadis bina edilmiştir: **«Biz küçük cihaddan büyük cihada döndük.»**

«Allah çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir» cümlesi Resûlü Ekrem'in şu hadisi ile vuzuha kavuşturulmuştur. İbnu Ömer (R.A.) Resûlüllah'tan rivâyet ediyor. Resûlüllah ta Rabbından rivâyet ediyor. (Yani hadisi kudsidir):

«Kullarımdan hangi kul Allah yolunda mücahid olarak çıkarsa, bu çıkıştan maksadı, benim rızamı kazanmak ise, ben ona zamin olurum. Eğer geri gönderirsem, almış olduğu ecir ve ganimetle beraber gönderirim. Eğer canını alırsam, onu affeder, onun hakkında merhamet ederim.»

Hadisi En-Nesei rivâyet etmiştir.

Madem ki cihaddan bahsedilmiştir, cihad üzerinde bir kaç kelâm edelim. Ondan sonra diğer âyetlerin tefsirine geçelim.

Şüphesiz ki cihad bazan farzı ayn, bazan da farzı kifayedir. Cihadın farzı ayn olduğu zaman, düşmanın müslümanların bir memleketine girdiği zamandır. O zaman, özürsüz ise her akil ve baliğ müslümana o memlekette bulunuyorsa, düşmana karşı nefislerini, aile efradını ve komşularını müdafaa etmek sadedinde cihada katılmak farz oluyor. Bu hususta hür ve köle, zengin ve fakir eşittirler. Böylece cihad hepsine farz oluyor. Amma onlardan uzakta yaşayan müslümanlara ise, gelip de orada cihad etmek farz-u kifayedir. Eğer o memleketi istilâ eden düşmana karşı oradakilerin güçleri yetmiyorsa, o vakit onlara yakın veya uzak olan müslümanlara da yardım edilmesi farz olu-

(1) Bkz. El-Hazın-2-146-Amire bas. 1318 İstanbul

yor. Eğer o memleketin ahalisi saldıran düşmana yeterli ise, uzak memleketlerde oturan müslümanlara, cihada katılmak ancak ihtiyari oluyor, yani isterse gelir, isterse gelmez. Farz-u kifaye olan cihada fakirlerin ve kölelerin katılmak mecburiyetleri yoktur. Eğer kâfirler kendi memleketlerinde duruyorlarsa, imam her sene onlara gözdağı verecek, İslâm memleketlerine saldırmalarına engel olacak, vaizleri göndermelidir. Ya imam bizzat gider veya yakınlarını gönderir. Ta ki cihad ve deneme ruhu iptal olmasın.

Gücü cihada gitmeye yetmiyor, fakat gitmese de diğer müslümanların kâfi geldiğini bilen, bir müslümana gelince: Bu insanın oturması, cihada katılmaması uygun değildir. Fakat böyle bir insanın cihada katılması farz da değildir. Şüphesiz ki, Allah hem mücahidlere hem de cihada katılmayan müslümanlara sevab vaad etmiştir. Eğer cihad bu hususta farzı ayin olsaydı cihada katılmayanlar sevab değil, cezaya müstahak olurlardı. Allah daha iyisini bilir.

ÖLÜM MELEKLERİ KAÇTIR?

(97) «Şüphesiz ki nefislerine zulmettikleri halde melekler tarafından canları alınanlardan susturmak kabilinden melekler sorar:

«Neredeydiniz?» Onlar: **«Biz yeryüzünde zaif kimselerdik...»**

Bu âyeti celîle Mekke'de müslüman olup hicretin farz olduğu bir dönemde hicret etmeyen müslümanlar hakkında nazil olmuştur. Kays bin El Fatiha bin Muğire, Kays bin Velid bin Muğire ve benzerleri gibi. Müşrikler Bedir savaşına çıktıklarında bu müslümanlar da onlarla beraber Bedir'e geldiler, Kâfirlerle beraber Resûlüllah'a karşı savaştılar. Bunun üzerine Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi. Ayette bahsi geçen **«can alıcı meleklerden»** ölüm meleği ile yardımcıları kastolunmaktadır. Bunlar altı kişidir. Üçü müminlerin ruhlarını, üçü de kâfirlerin ruhlarını kabzeder. Hicret etmeyen o kimselerin nefislerine zulmetmeleri ya şirk ile olmuş yani tekraren putperestliğe dönmüşlerdir veya şirk memleketinden hicret farz olduğu halde, oturmaları ve durmalarıyla olmuştur. Zira hicretin farz olduğu dönemlerde hicret etmeyen bir kimsenin îmanı kabul edilmez. Mekke fethedildikten sonra bu durum nes-

hedildi. Resûlü-Ekrem bu durumu **«Fetihten sonra artık hicret yok, lâkin cihad ve niyet vardır»** buyurarak o hükmü neshetti. Müslim ve Buharî sahihlerinde bunu rivâyet etmiştir. Nefislerinize, zulmetmeleri muhtemel ki müşriklerle beraber Bedir savaşına katılmalarından ve müşriklerin cemaatini çoğaltmalarından ve onlarla beraber Bedirde öldürülmelerinden dolayı olsun. Bunun üzerine melekler hem onların yüzlerine, hem arkalarına vurup **«Siz nerdeydiniz?»** yani **«hangi guruptaydınız? Müslümanların gurubunda mı, müşrik kimselerin gurubunda mıydınız.»** Onlar: **«Biz zaif kimselerdik. Müşriklerle mukavemet edemezdik»** şeklinde özür dilerlerse de özürleri makbul değildir. Hicret farz olunduktan sonra hicret etmeyenlerin hakkında bu cezalar vardır. Ancak erkek, kadın ve çocuklarrdan zaif olup da herhangi bir hileye güçleri yetmeyen, herhangi bir nafakaları ve kuvvetleri olmayan kimseler müstesnadır.

İbni Abbas'tan: **«Ben ve annem bu zaif kimselerden idik.»** Cenab-ı Peygamber bu zaif müslümanlar için namazında dua ediyordu, diye gelmiştir. Müslim ve Buharî'nin ittifakla Ebu Hureyre'den rivâyet ettikleri bir hadiste Cenab-ı Peygamber (sabahın) ikinci rekâtından başını kaldırdığında şu duayı ediyordu:

«Yarab! Velid oğlu Velid'i, Hişam oğlu Seleme'yi, Ebi Rabia oğlu Ayyaş'ı koru ve kurtar. Mekke'deki zaifleri kurtar. Yarabbi! Azabının şiddetini «MUDAR» kabilesi üzerine daha da şiddetlendir. Yarabbi! Hz. Yusuf'un kıtlık seneleri gibi seneler kıl onların üzerine» diyordu.

(100) **«Kim ki Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde birçok sığınaklar ve genişlikler görecektir...»**

İbni Abbas (R.A.) bu âyetin tefsirinde diyor ki:

— Bu âyet nazil olduğu zaman, Beni Leys'den ihtiyar bir zat, hasta olduğu halde, dinledi. Adı, «Cündab» bin «Dumre» idi ve şöyle yemin etti:

— Allah'a yemin ederim. Bu âyetin hükmünden istisna edilmiş insanlardan değilim. Benim hilem de var. Beni Medine'ye veya Medine'den daha uzak yerlere yetiştirecek kadar malım vardır. Yeminim olsun bu gece ben Mekke'de artık uyumayacağım. Beni Medine'ye doğru çıkarınız, dedi. Onu bir tahta üzerinde yola çıkardılar. Onu Ten'im'e ka-

dar götürdüler. Orada eceli vaki oldu. Sağ elini sol elinin üzerine vurarak şöyle dua etti:

«Yarab! Şu yolculuğum senin içindir. Şu yolculuğum senin Resûlün içindir. Senin Resûlün neyin üzerinde sana bîat etmişse, ben de onun üzerinde sana bîat ediyorum» dedikten sonra vefat etti. Onun durumu Resûlüllah'ın ashabına yetişti. Dediler ki, **«Keşke Medine'ye varsaydı. Onun için sevab bakımından daha tamamlayıcı ve ecir bakımından da daha fazla olurdu.»**

Müşrikler de bu duruma gülerek dediler ki:
«Onun ne istediğini ne bileceksiniz?»

Bunun üzerine Cenab-ı Hak:

«Kim ki evinden Allah ve Resûlü'ne muhacir olarak çıkarsa, hicret ettiği noktaya varmazdan evvel ölüm kendisine yetişirse, onun ecri Allah'ın üzerine vacib olur.» Yani hicretine karşılık olan ecir Cenab-ı Hakkın bizzat nefsine vacib ettiği bir durum oluyor. Bazı âlimler, bu âyetin hükmüne, bir taati kastedip ou tamam etmezden önce aciz kalan bir kimse dahil oluyor. Allah ona, o taat tamam olmuş gibi sevabını yazar, dedi. Bazıları da ancak işlemiş olduğu miktarın sevabını yazar, dedi. Birinci görüş daha sıhahtlidir. Çünkü âyet hicreti teşvik etmek sedadında nazil olmuştur. Hicreti kastedip fakat hicret ettiği noktaya varmayan bir kimse hicret sevabını kâmil yani tam olarak almıştır. Ve bir taati işlemeyi kastedip onu tamamlamaya gücü yetmeyen bir kimseye de sevab tam ve kâmil olarak yazılır.

YOLCULUKTA NAMAZIN KISALTILMASI

(101) **«Yeryüzünde yolculuğa çıktığınız zaman eğer o kâfir olanların size zarar vereceklerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinizde herhangi bir günah yoktur. Şübhesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.»**

«Kısaltmak», rekâtlarının yarısını kılmakla olur. **«Güven yoktur»** tâbiri seferde namaz kısaltılmasının caiz olduğuna, farz olmadığına delâlet eder. Allah Resûlü'nün seferde namazını tamam kılması da bunu takviye eder. Aişe (R.A.)'den rivâyet ediliyor:

«Resûlüllah ile beraber ümre ihramına girdim ve:

— Ey Allah'ın Resûlü! Bazan namazımı kasrettim (kısalttım) bazan tamamladım. Bazen oruç tuttum, bazen yedim, diye sordum?

Resûlüllah bana:

— Ey Aişe! Güzel yaptın, dedi.»

Ebu-Hanife «Kasr»ın vâcib olduğunu savunuyor. Delil olarak Hz. Ömer'in **«Sefer namazı iki rekâttır. Bu iki rekât tamamdır. Kasr falan yoktur. Peygamberinizin dili üzerinde böyle gelmiştir»** sözü ile Hz. Aişe'nin **«Namaz farz olduğunda iki rekât, iki rekât olarak farzolundu»** sözünü delil olarak almıştır. Binaenaleyh sefer halinde, ilk farziyet olduğu gibi muhafaza edildi. Hazar halinde artırıldı. İmam Şafîi, **«Bu iki hadisin zahiri âyeti kerîmeye ters düşer»** dedi. Eğer ikisi de sahih ise, birinci hadis; «Kasren kılınan namaz sıhhat bakımından, yani kifayet etmek bakımından tam namaz gibidir» şeklinde yorumlanır. İkinci hadis ise; iki rekâttan fazla kılmanın cevazını ortadan kaldırmıyor. O halde âyeti «onlar dört rekât kılmaya alışmışlardır. Kalblerine sefer halinde kılınan iki rekât eksik ve noksandır, gelebilir. Onun için iki rekâtı onların zannına göre kısaltmak mânâsındaki «KASR» tâbiriyle getirdi. Ve **«Bunda sizin için bir günah yoktur»** dedi. Ta ki kalbleri bunda mutmain olsun.

Namazın kasr edilmesine ruhsatlı olan seferin miktarı, Şafîi'lere göre; dört «BERİD»tir. Her BERİD oniki «Mil»dir veya iki «FERSAH»tır. Hanefi'lere göre, altı «BERİD»tir. Davudi Zahiri **«Kasrın caiz olması korkunun olması haline bağlıdır»** dedikten sonra bu âyetle istidlal etti. Eğer korku yok ise, Davud Zahiri'ye göre namazın kasrı da kalkar. Emin olunan zamanlarda Davudi Zahire'ye göre kasr yoktur. Fakat cumhur, ister emniyet halinde olsun ister olmasın sefer halinde namazı kasretmek caizdir, dedi. Delil olarak Ya'la bin Umeyye'den rivâyet edilen hadisi gösterdi:

«Ben Hz. Ömer'den: Eğer kâfir olanlar size bir fitne yapacaklarından korkarsanız namazdan kısaltmanız sizin için herhangi bir günah değildir» âyetinin mânâsını sordum ve şimdi insanlar artık emindirler, dedim. Hz. Ömer:

«Ben de senin şu anda hayret ettiğin şeye hayret ettim. Resûlül-

lah'tan sordum. Resûlüllah: **«Bu, bir sadakadır. Allah sizlere onu tasadduk etmiştir. Allah'ın sadakasını kabul ediniz.»** diye cevab verdi.» Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

Abdullah bin Halid bin Useyd'den rivâyet ediliyor ki, İbni Ömer'den:

«Sen namazı nasıl kasredersin? Oysa Cenab-ı Hak: **«korku halinde kasrederseniz size herhangi bir günah yoktur»** demiştir, diye sordum?»

İbni Ömer: «Ey Yeğenim! Resûlüllah bize Peygamber olarak geldiğinde biz dalâlette idik. Bize öğretti. Öğrettiklerinin arasında bize sefer halinde dört rekâtlı namazları iki rekâtlı olarak kılmak da vardır.»

diye cevab verdi. Hadisi «En-Nesei» rivâyet etmiştir.

İbni Abbas:

«Resûlüllah Medine'den çıkıp Mekke'ye gitti. Alemlerin Rabbından başka hiçbir şeyden korkmuyordu. Buna rağmen sefer halinde iki rekât kıldı, diyor.»

Hadisi Tirmizi ve Nesei rivâyet ettiler.

Cumhur ulema, **«eğer korkarsanız»** tâbiri şartın husulünü ifade ediyor. Şartın yok olması, meşrutun yok olmasını gerektirmez. Öyle ise Cenab-ı Hakk'ın **«eğer korkarsanız»** cümlesindeki, «İN» korkunun olmadığı, anda KASR ruhsatını oluşturmaz. Böyle oldu mu âyet emniyet halinden bahsetmiyor. Bu duruma göre, emniyet halindeki ruhsatın haberi vahidle sabit olması aynı zamanda Kur'an'ın sükût ettiği bir hükmü de ispatı olur. Bu ise mümteni (imkânsız) değildir. Ancak haberi vahidle âyetin delâlet ettiği hükmün hilâfını ispat etmek mümtenidir. Eğer itiraz ederek desen ki; Madem ki bu seferde namazı kısaltma hükmü hem emniyet, hem de korku halinde sabittir, o halde onu korku haline bağlamanın faidesi ne idi?

Cevab olarak derim ki; Ayet, Resûlü Ekrem'in seferlerinin çoğuna göre nazil oldu. Çünkü Resûlüllah'ın seferlerinin çoğu düşman korkusundan hali değildi. Böylece Cenab-ı Hak oluşmada en galib olana göre bu şartı zikretti. Yani Peygamber seferleri çoğu kez korkudan hali

olmadığı için sanki hepsinde korku varmış gibi belirtildi. (1) Evet: Sefer halinde namazın kasredilmesi ümmetin icma ile caizdir. Sefer halinde tamamlamanın caiz olup olmamasında ihtilâf vardır. Ulemanın ekserisi, seferde kasretmek vacibtir görüşündedir. Bu görüş Hz. Ömer'in, Hz. Ali'nin, İbni Ömer, Cabir ve İbni Abbas'ın görüşüdür. Hasan Basri, Ömer İbni Abdulaziz, Kattade, İmam Malik, İmam Ebu Hanife de bu görüştedirler. Ve bu görüşü Aişe (R.A.) validemizin rivâyet ettiği şu hadis de takviye etmektedir: **«Namaz farzolunduğu zaman ikişer ikişer rekât olarak farzolundu. Sonra hazar halinde dört rekâta yükseltildi. Sefer halinde ise ilk farziyet üzerinde durduruldu.»** Buharî ve Müslim sahihlerinde rivâyet ettiler. (2)

Bir kavim de: Sefer halinde namazın tamamlanması caizdir. Fakat kasr daha üstündür» dediler. Bu görüş, Hz. Osman, Saad İbni Ebi Vakkas gibi sahabelerden rivâyet edilmiştir. İmam Şafii, İmam Ahmed ve bir rivâyetinde İmam Malik de bu görüşün savunucusu olmuşlardır. Buna delâlet eden «El-Bağavi»nin Şafii senediyle Hz. Aişe'den rivâyet ettiği hadistir: **«Bütün bunları yani tamam etmeyi de kasretmeyi de Resûlüllah yaptı».** Yine Aişe (R.A.) validemiz buyurdu: «Resûlüllah ile beraber ümreye gittim. Medine'den Mekke'ye vardığında Resûlüllah'a: «Ey Allah'ın Resûlü! Anam ve babam sana fedâ olsun. Yolculuk boyunca bazen namazı tamamladım, bazan kasr yaptım. Bazan oruç tuttum, bazan yedim» diye sordum.

Resûlüllah (Aleyhi ve alâ alihi es-Salatu ves-Selâm):

«Ya Ayşe, güzel yaptın» dedi ve niye öyle yapmışsın diye beni kınamadı.»

Hadisi En Nesei rivâyet etti.

Kur'an-ı Kerim'in zahirî mânâsı da buna delâlet eder. Zira Cenab-ı Hak: **«(Dört rekâtlı) namazdan kısmanızda sizin üzerinizde herhangi bir günah yoktur»** diye buyuruyor. **«Üzerinizde herhangi bir günah yoktur.»** tâbiri ancak ruhsatta kullanılır. Farz olan hükümlerde kulla-

(1) Bkz. Lubabut-Tevil-2-151-Amire bas. 1318-İstanbul

(2) Bkz. Lubabut-Tevil-2-151-Amire bas. 1318-İstanbul

nılmaz. Hz. Aişe'nin **«Namaz iki rekât olarak farz olundu»** şeklindeki hadisi şöyle tevil edilebilir:

«Namaz önce iki rekât olarak farz olundu. Sonra hazer halinde farz olmak üzere iki rekât daha eklenildi. Fakat, yolculukta kılınan namaz «İki rekât olarak kısaltılabilir.» ruhsatına tabii olarak kaldı. Öyleyse seferde namaz tam olarak da kılınabilir.

MİSAFİRİN NAMAZI

Misafir bir kimsenin namazı hakkında ihtilâf edildi: İkişer ikişer rekât olarak kılsa, acaba kasr mıdır, kasr değil midir? Bir kavme göre kasr değildir. Çünkü misafirin namazı iki rekât olarak farzolunmuştur. Öyleyse tamdır, kasr değildir. Bu durum İbni Abbas'tan, İbni Ömer'den, Cabir İbni Abdullah'tan rivâyet edilmiş, Said bin Cübeyr, Süddi, Ebu Hanife de buna kaildirler. Öyle ise bu takdirde âyetteki «KASR»ın mânâsı tahfif'tir. Yani rükuu ve secdesi hafifleştirildi anlamınadır. Bir kavim de «Namaz kasredilmiştir. Seferi namazda asıl iki rekât değil dört rekâttır. Fakat iki de kasrolunmuş ve kısaltılmıştır.» dedi. Bu da Mücahid ve Tâvuş'un kavlidir. Şafii ve Hanbeli buna kaildirler.

HANGİ SEFERDE KASIR YAPILIR

İmam Şafii, Mâlik, Ahmed ve cumhur «Ancak helâl olan bir yolculukta kasr caizdir» dediler. Bazıları «Hac yolculuğu gibi, ümre veya cihad veya herhangi bir taat yolculuğunda ancak kasr caizdir fakat günah yolculuğunda kasr caiz değildir» dediler. Ebu Hanife, Süfyan-ı Sevrî **«Günah yolculuğunda dahi kasr caizdir»** dediler. Kasr mesafesi hakkında da ihtilâf vardır. Davud ve zahir ehli «en kısa yolculukta da en uzun yolculukta da kasr caizdir» dediler. Bu görüş, Hz. Enes'ten de rivâyet edilmiştir. Amr İbni Dinar diyor ki: Cabir bin Zeyd bana dedi:

Ben Arafat'ta namazımı kasr yapıyorum. Ehli ilmin diğerlerine gelince.. Onlar ancak uzun seferde kasrı caiz görüyorlardır. Kısa seferde ise caiz görmüyorlar. Uzun seferin tahdidinde de ihtilâf vardır. Evzai: «Bir günlük yol olsa uzun seferdir» dedi. İbni Ömer, İbni Abbas:

«Dört «BERİD»lik bir mesafede hem namaz kasredilir, hem de oruç tutulmayabilinir» dediler. Bu «Dört BERİD»lik mesafe onaltı fersahtır. Bu görüşü İmam Malik, İmam Ahmed ve İshak paylaşmışlardır. Hasan Basri ve Zühri'nin sözü de buna yakındır. Çünkü onlar «iki günlük mesafe» demişlerdir. İmam Şafîi de bu söze kaildir. Yalnız o: «İki gecelik mesafe» yi de eklemiştir. Yani onaltı «FERSAH»lık yol olacaktır. Her FERSAH üç Mildir. Böylece Haşimi Miliyle 48 mil olur. Bir mil de altıbin ziradır. Bir zira ise 24 parmaktır. Parmaklar mu'tedil olarak yanyana gelecektir. Bir parmak, yanyana konulmuş, altı arpadır. İmam Süfyan-ı Sevrî, Ebu Hanife ve Kûfe'liler «Üç günden aşağı olan bir seferde kasr namazı yoktur» dediler. (1)

Bazı âlimlere göre **«eğer kâfir olanların size fitne çıkartmalarından korkarsanız»** cümlesi, kendisinden sonra gelene bağlıdır, kendisinden önce geçenden ayrıdır, demişlerdir. Ebu Eyyub El Ensari'den rivâyet edildi: **«Namazı kasretmekte sizin üzerinize herhangi bir günah yoktur.»** Ayeti bu kadar olarak nazil oldu. Bir sene sonra korku halindeki namazı Resûlüllah'tan sordular. **«Eğer kâfirlerin size bir fitne yapacaklarından korkarsanız»** âyeti nazil oldu.»

Bunun gibileri Kur'an'da çoktur. Bir haber evvelâ tamamiyle iniyor. Sonra onun arkasından ikinci bir haber aynı tarzda iniyor. İkinci haber görünürde birinci haberle bitişiktir. Fakat hakikatte birinci haberden ayrıdır.

(1) Bkz. Lubabut-Tevil-2-152 Amire bask. 1318-İstanbul

وَاِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ
مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَاْخُذُوٓا اَسْلِحَتَهُمْ ۖ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِنْ وَّرَآئِكُمْ ۪ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا
فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَّاحِدَةً ۭ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ
بِكُمْ اَذًى مِّنْ مَّطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوٓا اَسْلِحَتَكُمْ ۚ
وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا
﴿١٠٢﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا
وَّقُعُودًا وَّعَلٰى جُنُوبِكُمْ ۚ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ ۚ
اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوا
فِى ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ ۭ اِنْ تَكُونُوا تَاْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَاْلَمُونَ كَمَا
تَاْلَمُونَ ۚ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ
بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰىكَ اللّٰهُ ۭ وَلَا تَكُنْ لِّلْخَاۗىِٕنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

MEÂL

«(102) Ey Habibim! Onların içinde bulunup namaza kalktığın zaman onlardan (yani askerlerden) bir gurup namaza kalksın ve silâhlarını kuşansınlar. Namaza duranlar secdeye vardıkları zaman diğerleri arkanızda sizi korusunlar. Namaz kılmayan başka bir gurub gelsin ve seninle beraber namazı kılsınlar. Tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. Kâfirler isterler ki siz silâh ve eşyanızdan gafil olasınız ki, onlar da bir hücumla size çullansınlar. Eğer yağmurdan ötürü size bir eziyet olursa veya hasta iseniz silâhlarınızı çıkarmanızda üzerinizde herhangi bir günah yoktur. Bunlarla beraber tedbirinize alınız. Şüphesiz ki Allah kâfirlere rüsvay edici bir azab hazırlamıştır.»

«(103) Öyleyse namazı kılıp bitirdiğiniz zaman ayakta, otururken ve yanlarınız üzerinde yatarken Allah'ı zikrediniz. Düşmandan emin olduğunuz zaman namazı eksiksiz kılınız. Şüphesiz ki namaz, müminlerin üzerinde vakit(leri bel)li bir farzdır.»

«(104) Düşman olan kavmi takibetmekten sakın gevşeklik göstermeyiniz. Eğer siz elem duyuyorsanız, şüphesiz ki sizin acı duyduğunuz gibi onlar da elem duyarlar. Üstelik siz Allah'tan onların ümid etmediklerini umuyorsunuz. Allah bilicidir ve hikmet sahibidir.»

«(105) Şüphesiz ki biz sana kitabı hak ile indirdik. Ta ki Allah'ın sana gösterdiği ile insanlar arasında hükmedesin. Sakın ha, hainler için müdafaacı olma.»

TEFSİR

(102) **«Korku namazı ancak Resûlüllah'ın hazır bulunduğu bir dönemin özelliklerindendir.»** diyen tefsir alimi, yüz ikinci âyetin zahir ve mefhumuna yapışmıştır. Amma fakihlerin tamamı **«Cenab-ı Hak bu âyet-**

le Peygamberine korku namazının nasıl kılınacağının keyfiyetini öğretti. Ta ki Peygamberden sonraki imamlar, Peygambere bu hususta uysunlar. Çünkü onlar Peygamberin vekilleridir. Onların hazır bulunması Peygamberin hazır bulunması gibidir.» dediler. (1)

«Sen onların içinde olduğun zaman» hitabı, tıpkı zekât almak meselesinde «Onlarda olduğun zaman mallarından ZEKÂt'ı al» hitabı gibidir. «İZÂ» lafzının isteği subut anında subuttur. Yokluk anındaki yokluk ise kabul edilmez.

İbni Abbas'tan rivâyet edildi: Müşrikler Resûlü Ekrem ve ashabının öğle namazına kalkıp hep birden namaz kıldıklarını görünce **«Niçin onlara namaz içinde hücum etmedik»** diye hayıflandılar. Fakat müşriklerin içinden bazıları **«Bırakınız, onların bundan sonra daha sevimli, hem de anne ve babalarından daha sevimli bir namazları vardır.** (Yani ikindi namazları vardır) **O namaza kalktıklarında onların üzerine şiddetli bir hücum yapalım ve onları öldürelim»** dediler. Bunun üzerine Cebrail (Aleyhisselâm) geldi ve:

«Ey Muhammed! Bu namaz korku namazıdır» dedi. Ve nasıl kılındığını öğretti.

«Ebu-Ayyaş» El-Merzukî, bu âyetin nüzul sebebini şöyle anlatıyor: Biz Resûlüllah ile beraber ÜSFAN'da (bir yerin adıdır) idik. Müşriklerin kumandanı o gün Halid bin Velid idi. Biz öğle namazını kıldık. Müşrikler **«Biz müslümanların gafil bir zamanını bulduk, fakat fırsatı kaçırdık»** deyip hayıflandılar. **«Eğer namazda oldukları halde onlara hücum etseydik onları öldürebilirdik»** diye yakındılar. İşte bu âyet öğle ile ikindi arasında nazil oldu. Cenab-ı Hak Peygamberine hitab ederek: **«Ey Muhammed! Sen ashabının içinde olursan, onlarla beraber savaşa katılmış olursan onların önünde namaz kıldığın zaman, onlardan bir gurub seninle beraber namaza dursun. Diğer bir gurub da düşmana karşı nöbet tutsun.»**

«Onlar silâhlarını alsınlar» cümlesindeki zamir namaz kılanlara racidir. Muhtemel ki nöbette bulunanlara raci olsun. Bu âyeti celîlenin zahiri delâlet eder ki İmam iki defa namaz kılacaktır. Önce bir gurub-

(2) Bkz. Envarut-Tenzil 2-153 Amire bask. 1318-İstanbul

la namaz kılıp selâm verecektir. Sonra ikinci gurub gelecektir, yine onlara imam olup namazı kıldıracak, onlara imam olacaktır. Resûlü Ekrem (A.S.V.) «Batn-ı Nahl» denilen savaş meydanında böyle yapmıştır. İkinci bir görüş daha vardır: İki rekâtlı namazın her rekâtını Resûlüllah bir gurubla kıldıracaktır. Bunun keyfiyeti şudur: Birinci gurubun önünde bir rekât kılacaktır. İkinci rekâta kalkınca imam ayakta duracak, cemaat ikinci rekâtı, rükû ve secdesini yapacaklar, selâm verecekler ve düşmanın karşısına gidip nöbet tutacak. İkinci gurub gelip ikinci rekâtta Resûlü Ekrem'e uyacaklar. Resûlüllah oturduktan sonra teşehhüdü uzatacak, onlar kalkacak ikinci rekâtı eda ettikten sonra Resûlüllah ile beraber selâm vereceklerdir. Bu durumda Cenab-ı Peygamber «Zatur Rika»da kıldırmıştır. İmam Azam, «İmam birinci gurubun önünde bir rek'ât kıldıracak, o gurub selâm vermeden gidip düşmanın karşısında duracaklar. İkinci gurub gelip imam ile beraber bir rekât kılacaklar, ve bu ikinci gurub namazlarını tamam edip düşmanın karşısına nöbete gidecekler, birinci gurub gelecek, ikinci rekâtlarını kıraatsız eda edecekler ve namazlarını böylece tamamlayacak, sonra düşmanın karşısına gidecek. (1)

Ebu Yusuf ile İsmail bin Üleyye:

Korku namazı Resûlüllah'ın özelliğiydi. Resûlüllah'tan sonra hiç kimse için korku namazı kılmak caiz değildir; dediler. İmam Şafii'nin talebesi el Muzeni «korku namazı önce vardı, sonra neshedildi» dedi. Delil olarak bu âyette Allah, Peygamberine hitab ediyor. «Onların içinde bulunduğun zaman» tâbirini kullanıyor. Ayetin zahiri delâlet eder ki, korku namazı Peygamberin kılmasına bağlıdır. Öyleyse onun özelliklerindendir. Bir de «izâ» kelimesi şartı ifade ediyor, dedi.

Cumhuru ulema ve fukahaya göre; bu hüküm Resûlüllah'ın hakkında bu âyetle sabit olduğu zaman ümmetinden olan başkaları hakkında da sabittir. Çünki Cenab-ı Hak: **«Siz Peygambere ittiba ediniz»** (Et-Tegabun: 12) buyuruyor. Bir de Resûlü-Ekrem **«Benim namaz kıldığım gibi namaz kılınız»** buyurmuştur. Bir de burada sahabenin icmaı: **«korku namazı kılınır»** şeklindedir. Hz. Ali'den gelen bir rivâyette, Hz. Ali Sıffin'de «HERİR» gecesinde ordusunun önünde korku namazını

(1) Bu hadisi İbnı-Mesud rivayet etti. Bkz. Lubabut-Tevil 2-156 Amire 1813-İstanbul

kıldırmıştır. Ebu Mus'el Eşari de korku namazını arkadaşlarının önünde kıldırmıştır. Huzeyfe b. Yeman, arkadaşlarının önünde Taberistan'da bu namazı kıldırmıştır. Bu adı geçen sahabelere muhalefet eden hiçbir sahabeye tesadüf edilmemektedir. **«Onların içinde olduğum zaman»** meâlindeki âyete şöyle cevab veririz: Bu âyet her ne kadar Peygambere hitab ise onun diğer ümmetleri de bu hükme dahildirler. Tıpkı **«Ey Peygamber! Siz kadınları boşadığınız zaman»** (Talak: 1) meâlindeki âyette olduğu gibi. Ancak bir hükümde **«Bu hüküm Resûlüllah'ın özelliğidir»** diye bir nass gelirse o vakit ümmet o hükmün kapsamına girmez. Meselâ: Cenab-ı Hak: **«Özel olarak senindir, müminlerin değildir»** (Ahzab: 50) dediği gibi. Bunun naziri şu âyettir: **«Onların içinde olduğun zaman onların mallarından bir sadaka al.»** (Tevbe: 103). Madem ki bu âyette Resûlüllah muhatabtır ve Resûlüllah'tan sonra gelen imamlar da zekât almışlardır, öyleyse bahsettiğimiz âyette de durum budur. Resûlüllah evvelâ korku namazını kıldırmış, sonra arkasından gelen imamlar aynı şeyi yapmışlardır.

Mühim bir mesele!..

Savaş şiddetlendiğinde, ordular birbirlerine katıldığında, müslümanlar yaya veya binici olarak namazlarını kılabilirler. Rükû ve secde için hangi cihet kolay ise o cihete işaret ederler. Bu, İmam Şafii'nin görüşüdür. İmam Azam'ın görüşü ise; böyle bir durumda namaz kılmazlar. Emin oldukları zaman fevtolan namazlarını kaza ederler.

«Eğer yağmurdan ötürü size bir eziyet olursa veya hasta iseniz silâhlarınızı çıkarmanızda üzerinize herhangi bir günah yoktur.»

Bu âyet savaşçılara yağmur veya hastalıktan ötürü kendilerine ağır geldiğinde silâhları çıkarıp yanlarına bırakma ruhsatını vermektedir. Ve böylece bu âyetten anlaşıldı ki namaz içinde dahî olursa savaşta silâh takınmak vacibtir. Müstahab değildir. Çünkü müstehab olsaydı ruhsata ihtiyaç yoktu. **«Yalnız tedbirinizi alınız.»** Çünkü namaza dalıp gaflette kalabilirsiniz ve düşman sizi avlayabilir. İbni Abbas «Bu âyet Resûlüllah hakkında nazil oldu. Resûlüllah Beni Muharib ve Beni Envar kabilelerine karşı gazaya çıkmıştı. Öyle bir yerde inmiş, konaklamışlardı ki düşman görünmüyordu. Herkes silâhını çıkardı. Resûlüllah def'i hacet için dereyi geçti. Yağmur da yavaş yavaş yağıyordu. De-

re birden sel haline geldi. Sel, Resûlüllah ile ashabının arasına girdi. Cenab-ı Peygamber bir ağacın altında oturdu. Resûlüllah'ı orada Hures bin Hars el Muharibi adlı kâfir gördü. Ve dedi ki: **«Seni öldürmezsem Allah beni öldürsün!»** Sonra dağdan indi. Kılıcı elindeydi. Resûlü Ekrem ondan habersizdir. Birden yalınkılıçlı olarak Resûlün yanıbaşında ona göründü. Hures kılıcını kınından çıkarmıştı: **«Ey Muhammed! Şu anda seni benden kurtaracak kim var?»** diye haykırdı. Resûlüllah cevaben: **«Allah vardır»** dedi. Sonra Cenab-ı Peygamber: **«Yarabbi! Hures bin El Hars'ın şerrinden dilediğin şeyle beni emin kıl!»** Böylece Hures, Resûlüllah'a kılıcı çalmak üzere hazırlanırken omuzlarının arasına vurulan bir darbeyle yüzüstü yere yığıldı. Kılıç Hures'in elinden fırladı. Resûlüllah kalkıp kılıcı aldı, sonra şunu söyledi:

«Ey Hures! Şu anda seni benim elimden kurtaracak kim var?»

Hures:

«Hiç kimse yoktur!»

Resûlüllah (S.A.V.):

«Öyleyse Allah'tan başka Mabud olmadığına ve benim de Allah'ın abdi ve Resûlü olduğuma şehadet eder misin? Eğer edersen sana kılıcını geri vereceğim.» dedi.

Hures:

«Hayır! Şehadet etmem. Fakat şehadet ederim ki, ben ebediyyen artık seninle savaşamam. Ve hiçbir düşmanın senin hakkında gözetçiliğini de yapmayacağım.»

Böylece Resûlüllah, Hures'in kılıcını kendisine iade etti. Hures, Resûlü Ekrem'e:

«Sen benden daha hayırlısın, dedi.»

Cenab-ı Peygamber:

«Evet, ben bunu yapmak hususunda senden daha haklıyım, daha iyiyim.»

«Azab olasıca, ey Hures! Niçin Muhammed'i öldürmedin?»

Diyen kavmine Hures:

«Allah'a yemin ederim, kılıçla onu parçalamaya çalışırken bilmem kim arkadan benim omuzlarımın arasına bir darbe vurdu. Yüzüstü

düştüm» deyip Resûlüllah ile olan durumunu anlattı. Ve derenin seli durdu. Resûlüllah savuşup Sad'ın yanına geldi. Ve Hures'le olan hâdiseyi Resûlüllah ashabına haber verdi ve bu âyeti okudu.

İNSAN ALLAH'I HER DURUMDA ANABİLİR

(103) **«Namazı kılıp bitirdiğiniz zaman, ayakta otururken veya yanlarınızın üzerinde yatarken Allah'ı anınız.»**

Allah'ı anmak «Tesbih» —subhanallah— demek, «Tahmid» —elhamdülillâh— demek, «Tahlil» —Lâilâhe illâllah— demek, «Tekbir» —Alahu ekber— demek suretiyle olur ve her hal-u-kârda bir müslüman Allah'ı bu şekilde anabilir ve âyet buna ruhsat verir.

Bazıları **«anmak»tan maksad** namazdır. Yani sıhhatli olduğunuz zaman ayakta, hasta olduğunuz zaman oturarak, sizin bedeninizde yaralar ve topallık varsa yatarak namazlarınızı eda ediniz, diyorlar. Aişe validemiz (R.A.) der ki, **«Resûlü Ekrem, Cenab-ı Hakkı her zamanında anardı.»** Hadisi Müslim ve Buharî rivâyet etmiştir. İbni Abbas:

«Gece gündüz, karada, denizde, seferde hazerde, zenginlikte fakirlikte, hastalıkta - sıhhatte, gizlice - açıkta her hal-ü-kârda Allah'a anınız demektir, diyor.»

İbni Mesud'un kulağına geldi ki, bir kavim ayakta, oturarak, yatarak Allah'ı zikrediyorlar. Dedi ki:

«Ayetin bu hükmü, kişi ayakta namaz kılmaya gücü yetmiyorsa oturarak kılması hakkındadır.»

Cumhuru-ulema; bu âyette emredilen zikir, korku namazının arkasında getirilen zikirdir. Yani korku namazını bitirdikten sonra ayakta, oturarak, yatarak, yürüyerek, savaşarak, bütün hallerde Allah'ı anınız, demek oluyor. Savaş bittikten sonra emin olduğunuz zaman namazınızı meşhur olan zikir, rükü ve şartlara riayet ederek kılınız, demektir dediler.

Namaz belli vakitlerde kılınan bir farzdır. Onu o vakitlerden çıkarmak caiz değildir. İster korkuda, ister emniyette olsun.

HAKSIZ OLARAK HİÇ KİMSE MÜDAFAA EDİLEMEZ

(105 **«Şüphesiz ki biz sana kitabı Hakk ile indirdik...»**

İbni Abbas:

«Bu âyeti celîle, Ensardan adı Ebu Tu'me bin Ubeyrek olan ve «Beni Zafer bin el Mars»tan bulunan kişi hakkında nazil oldu. Bu kişi komşusu Kattade bin Nu'man'ın kilerinden bir zırh çaldı. Zırh bir dağarcığın içindeydi. Dağarcıkta aynı zamanda un da vardı. Dağarcık delikti. Dağarcığı sırtlayan Ebu Tu'me'nin, haberi olmadan, dağarcıktaki un ta evine kadar döküldü. Sonra götürüp zırhı Yahudilerden Zeyd bin Semiy'nin yanında gizledi. Zirh Tü'me'nin yanında arandı. Tu'me yemin etti ki zırhı ben almadım ve ondan herhangi bir haberim de yoktur. Zırhın sahibleri:

«Biz unun izini senin kapına kadar getirdik.» dediler.

Fakat o yemin ettikten sonra yakasını bıraktılar. Unun izini takibederek Yahudinin evine kadar geldiler. Yahudiden zırhı aldılar. Yahudi **«Bu zırhı bana Ebu Tu'me bin Ubeyrek vermiştir»** dedi. Yahudi cemaatinden bir gurub da Yahudiye şahidlik yaptı. Ebu Tu'me'nin kabilesi «Benu-Zufer» Yahudilere **«gelin Resûlüllah'a gidelim»** dediler. Ve Resûlüllah'a: **«Bizim arkadaşımız, akrabamız Tu'me'yi müdafaa et (kolla). Aksi takdirde rezil olacak, helâk olacaktır. Yahudi de kurtulacaktır. Yahudi ehli takvâ ve salih bir aileyi itham etti»** dediler. Bunun üzerine Cenab-ı Peygamber, Yahudiye karşı Tu'me'yi müdafaa etmek niyetinde bulundu. Cenab-ı Hak bunu yasaklayarak bahsi geçen âyeti indirdi.

«Hainlerin müdafaasını yapma.»

Hainlerden maksad Tu'me'nin kardeşleri olan Bişr, Mübeşşir ve amcazadesi Ürve oğlu Üseyir ve Tu'me'nin kabilesidir. Onların avukatı gibi onları müdafaa etmeye kalkışma. **«Rabbından af talebinde bulun. Kesinlikle Allah çokça affedicidir.»**

Bu âyet indiği zaman Tu'me bin Ubeyrek hırsız olduğundan dolayı Mekke'ye kaçtı. Esad bin Şehid'in kızı Sulafe'ye misafir oldu. Hassan bin Sabit, Sülafe'nin hakkında şu şiirleri söyledi:

«O hırsızı Sad'ın kızı misafir kabul etmiştir.»
«Sad'ın kızı ile beraber kuyruk derisinin mücadelesini yapıyorlar.»
«Siz zanneder misiniz ki sizin yaptığınız gizli kalacaktır?»
«Oysa aramızda bir Peygamber vardır. Onun nezdinde vahy vardır.»

Hassan'ın şiirlerini Sulafe işittikten sonra Ebu Tu'meye «Sen Hassan'ın şiirlerini bana hediye ettin» deyip pılı pırtısını dışarı attı. Ebu Tume böylece irtidad etti ve Hayber'e kaçtı. Sonra bir evi geceleyin delip de hırsızlık yaparken duvar üzerine yıkıldı ve mürted olarak öldü. Bu hadisi birçok lâfızlarla Tirmizi rivâyet etmiştir. Arkasından **«Hadisi Hasen ve Ğariptir»** demiştir.

Bu âyeti celîle, batıl yolda olan ve haklı olarak itham edilen bir kimsenin müdafaasını yapmanın hiçbir müslümana caiz olmadığını gözler önüne sermektedir. Ancak haklının müdafaası yapılır. Haksızın avukatlığını yapmak zulümdür. Haksızlıktır. Bir de «Kâfir savaş halinde değilse, onun malının hükmü müslümanın malının hükmü gibidir» hükmünü getirdi. Bir de; Resûlüllah'ın görüşünün Allah katından geldiğini ve içtihadın mutlak mânâda geçerliliğini sergiledi..

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا
أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ
وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ
بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَن يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَن يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ
يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا
فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾
وَمَن يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا
فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ ۖ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن
شَيْءٍ ۖ وَأَنزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ ۚ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

«(106) Ve Allah'tan affetmesini iste. Şüphesiz ki Allah çok affedici ve merhamet sahibidir.»

«(107) Sakın hâ, nefislerine hainlik yapanlar için mücadele etme. Şüphesiz ki çokça hainlik yapanı ve çokça günah işleyeni (yani bu hususta israr edeni) Allah sevmez.»

«(108) Durumlarını insanlardan gizlerler. Fakat Allah'tan gizlemezler. Allah'ın razı olmayacağı sözleri söyleyip aralarında kararlaştırdıkları zaman, Allah onlarla beraberdir. Allah onların işlediklerini hepsini kapsayıcı bir tarzda bilicidir.»

«(109) İşte siz o kimselersiniz ki onlar için dünya hayatında mücadele ettiniz. Acaba kıyâmet gününde onlar için kim Allah ile mücadele edecektir? Onların üzerinde kim koruyucu olacaktır?»

«(110) Kim ki kötülük işlerse, veya nefsine zulmederse, ondan sonra da af talebinde bulunursa, Allah'ı çok affedici ve merhametli olarak bulacaktır.»

«(111) Kim ki bir günahı kazanırsa ,onu ancak nefsinin aleyhine kazanır. Allah her şeyi bilici ve hikmet sahibidir.»

«(112) Kim ki bir hatayı ve bir günahı işledikten sonra onu bir suçsuzun boynuna atarsa o kişi büyük bir iftira ve açık bir günah yüklenmiştir.»

«(113) (Ey Habibim!) Eğer Allah'ın fazl-u merhameti üstünde olmasaydı onlardan bir gurup seni saptırmaya niyetlenmişti. Halbuki onlar ancak kendi nefislerini saptırırlar. Hiçbirşeyle sana zarar veremezler. Allah sana kitab ve hikmeti indirdi. Senin bilmediğini sana öğretti. Allah'ın senin üzerindeki fazlı çok büyüktür.»

TEFSİR

YANLIŞ YOLDA OLAN MÜDAFAA EDİLMEZ

«Allah'tan affetmesini iste.» Et Taberi «Bu âyetin mânâsı hainleri müdafaa ettiğinden ötürü senden sadır olan zelleden dolayı Allah'tan af taleb et demektir» der. Zira Res lü Ekrem, hainleri müdafaa etmeye niyetlenen Yahudinin elini kesmeye kastetti. Bu görüş, Peygamberler hakkında «küçük günahlar onlardan sadır olur» diyenlerin görüşüdür. İbni Atiyye «Resûlüllah'ın bu niyeti günah değildi. Çünkü Cenab-ı Peygamber ancak zahire göre müdafaa yaptı ve aynı zamanda onların suçsuz olduğuna kanaat getirmişti. Öyleyse âyetin mânâsı **«ümmetinin günahkârlarına af talebinde bulun»** demektir. Tefsirciler buradaki «istiğfar» tesbih yoluyla yapılan istiğfardır. Meselâ kişinin birisinin tesbih maksadıyla **«Estağfirullah»** demesi gibi. Bazıları da **«Bu hitab Resûlü Ekreme'dir. Fakat Ubeyrek'in çocukları kastolunmuştur»** derler. Nitekim **«Ey Nebi! Allah'tan kork.»** Ve nitekim **«Eğer şüphede isen»** âyetlerinde muhatab Peygamberdir, fakat başkası kastolunduğu gibi.

HAİN MÜDAFAA EDİLMEZ

«Sakin ha, nefislerine hainlik yapanlar için mücadele etme...»

Bu âyet, Üseyir bin Urve hakkında nazil olmuştur. Zira bu kişi kavmiyle beraber yine aynı kavimden olan amcazadesi ve suçlu Tu'me için şehadet ve özürde bulundular ve haksız olarak onu müdafaa ettiler. Tu'me ve kavmi zahirde müslüman olduklarından dolayt Cenab-ı Peygamber onların şehadetlerine kanaat getirdi ve cezayı Yahudiye tatbik etmek istedi. Fakat Allah onların yalancı olduklarına dair vahy indirince af talebinde bulundu. Bazıları da «Resûlüllah'ın derecesi derecelerin en yücesidir. Onun mansıbı, mansıbların en şereflisidir. Derecesinin yüceliğinden ötürü Allah'ı kâmil bir tarzda tanıdığından dolayı tevil, veya unutkanlık veya dünya emirlerinden bir emir üzerinde ondan vaki olan bir şey mansıbına göre günah sayılır. Onun için af talebinde bulunulması telkin edildi. Nitekim denilmiştir: **«Ebranın ha-**

yırları Mukarreblerin günahları sayılıyor.» denilmiştir. Bu da onların derecelerine nisbeten böyle oluyor» dediler.

ALLAH'IN BERABERLİĞİ

«Allah onlarla beraberdir.»

«Ehli sünnet vel cemaat». «Bu beraberlik ilimle, görmekle ve işitmekledir» derler. El-Cehmiye, El Kaderiye ve El Mutezile gurubları ise **«Allah her mekândadır. Zira Cenab-ı Hak, «Allah onlarla beraberdir»** dedikten sonra sabit oldu ki Allah her mekândadır. Çünkü onlarla beraber olduğunu gayet sabit ve kesin kılmıştır» dediler. Fakat Cenab'ı Hak bu sapık gurubların dediğinden münezzehtir. Çünkü mekânda olmak, cisimlerin niteliği ve sıfatıdır. Allah ise cisim olmaktan uzaktır.

GÜNAHDAN CİDDİ DÖNÜŞ YAPANIN TEVBESİ KABULDÜR

«Kim ki, kötülük işlerse veya nefsine zulmederse...»

Ed Dehhak «Bu âyet, Hz. Hamza'nın katili Vahşi hakkında nazîl oldu» diyor. Vahşi, önce Allah'a şirk koştu. Sonra Hamza'yı öldürdü. Sonra Resûlüllah'ın yanına gelip:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben pişmanım. Tövbe edersem kabul olunur mu? diye tezellül edip boynunu büktü. Yalvarıp yakardı. Suçunun büyüklüğünü itiraf etti. Allah'ın kapısından başka kurtarıcı bir kapı olmadığını anladı. Peygamberi tanıdı.

Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Yani tövbe kabul olunur. Her şeye rağmen tevbe kabul olunur. Yeter ki kedi tevbesi olmasın. Yeter ki ciddiyet olsun. Bazı müfessirler «Bu âyetten maksat, bütün insanları kapsayan bir genel mânâdır» demişler. Süfyan, Ebu İshak'tan, o da El-Asved'den ve Alkame'den rivâyet etti: Abdullah İbni Mesud buyurdu:

«Nisa sûresinin bu iki âyetini kim ki okuduktan sonra af talebinde bulunursa Allah onu affeder.»

Hz. Ali'den rivâyet ediliyor:

«Ben Resûlüllah'tan bir hadis dinlediğim zaman, Allah onunla di-

lediği zamana kadar bana faide verirdi. Ben Resûlüllah'tan değil de başkasından bir hadisini dinlediğim zaman ona yemin teklif ediyordum. Ondan sonra onu kabul ederdim. Ebu Bekir bana söyledi ve doğru da söyledi: Herhangi bir kul bir günah işlediğinde kalkar, abdest alır, iki rekât namaz kılar ve Allah'tan af taleb ederse Allah onu affeder. Bu hadîsi naklettikten sonra Ebu Bekir şu âyeti okudu:

«Kim ki bir kötülük işler veya nefsine zulmederse, bundan sonra Allah'tan af talebinde bulunursa, Allah'ın çok affedici, çok merhamet sahibi olduğunu bulacaktır.»

«(112) Kim ki bir günah veya hata işler de sonra onu bir suçsuzun boynuna atarsa, şüphesiz ki, büyük bir BÜHTAN ve açık bir günah yüklenmiştir.»

BÜHTAN İLE GIYBET ARASINDAKİ FARK

Müslim, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor. Resûlüllah buyurdu:
«Gıybetin ne olduğunu bilir misiniz?»

Eshab:
«Allah ve Resûlü daha iyi bilirler.»

Resûlüllah:
«Gıybet, müslüman kardeşini, hoşuna gitmeyen bir şeyle anmandır.»

Soruldu:
«Acaba benim söylediğim müslüman kardeşimde varsa, yine gıybet olur mu?»

Resûlüllah:
«Eğer senin dediğin onda varsa, sen onun gıybetini yapmış olursun. Eğer onda o dediğin yoksa, sen ona bühtan etmiş olursun.»

Hadisten anlaşılıyor ki, bühtan, kardeşinin yüzüne durup onun yapmadığı bir günahı onun boynuna atman demektir.

KİTAB VE HİKMET TARİFİ

«Allah senin üzerine kitabı ve hikmeti indirdi.»

Kitabtan maksad Kur'an, Hikmetten maksad, Sünnettir. Kur'an vahyi metluvdur. Sünnet ise, vahyi gayrı metluvdur. Medarik sahibi En-Nesefî Kitab'tan maksad Kur'an, Hikmetten maksad, sünneti seniyedir, dedi. Zahire göre Kur'an ve sünnetle amel etmeyi Cenab'ı Hak vacib kılmıştır.

«Allah senin bilmediğini sana öğretti.» Yani şeriat ahkâmını, dinin durumlarını sana öğretti. Bazıları, bu cümleyi **«Senin bilmediğin gayb ilmini sana öğretti»** şeklinde tefsir etmişlerdir. Bazıları «Emirlerin gizlilerini sana öğretti ve seni kalblerin içinde saklı bulunanlara muttali kıldı, münafıkların hallerinden ve hilelerinden bilmediklerini sana öğretti» şeklinde tefsir etmişlerdir.

«El-Kurtubi» «kitab»tan maksad Kur'an'dır. Hikmet'ten maksad ise vahy ile hükmetmektir» diyor.

«Allah'ın senin üzerinde fazl-u keremi büyüktür.» Peygamberlik faziletlerin en büyüğü olduğundan ötürü sana Peygamberlik vermek suretiyle Allah sana en büyük faziletini vermiştir. O halde sana verdiği ihsandan ötürü şükret. Bu âyeti celîle Resûlüllah'ın dikkatini kendisine verilen nimetlere çekerek şükrün edâsını ister.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ
أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ
ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَن
يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ
سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ
مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ
مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا
بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا ۖ وَإِن يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ
وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ
وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ
وَلِيًّا مِّن دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ
وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾
أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

«(114) Onların gizli müşaverelerinin çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi, yahut bir iyilik yapmayı veya insanların arasını bulmayı emredenin fısıldaşmasında hayır vardır. Allah'ın rızasını talebetmek için bu işi yapana gelince, biz gelecekte ona büyük bir ecir vereceğiz.»

(115) Kim ki, kendisine hidâyet götürüldükten sonra Resûlüllah'a muhalefet eder mü'minlerin yolundan başka yola giderse, onu seçtiğiyle başbaşa bırakırız ve onu yakıt yapar, Cehenneme koyarız. Cehennem ne fena bir dönüş yeridir?»

«(116) Şübhesiz ki, Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bundan başkasını dilediğine bağışlar. Kim ki, Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki, o uzak (ve korkunç) bir dalâlete sapmıştır.»

«(117) Onlar, Allah'dan başka ancak dişileri çağırırlar. Onlar ancak inatçı bir Şeytanı çağırırlar.»

«(118) Allah o Şeytana lânet etmiştir. O Şeytan Allah'a; kesinlikle senin kullarından belli bir pay edineceğim, dedi.»

«(119) Gerçekten onları saptıracağım. Gerçekten onları kuruntularla oyalayacağım. Kesinlikle onlara emredeceğim ve onlar da hayvanların kulaklarını yaracaklar. Onlara muhakkak emredeceğim. Onlar da Allah'ın yarattığını bozacaklar. Kim ki, Allah'dan başka Şeytanı dost edinirse, gerçekten o, açık bir zararla zarar etmiştir.»

«(120) Şeytan onlara vaadda bulunuyor. Onları kuruntulara düşürüyor ve aldatıyor. Oysa Şeytanın onlara vaad ettikleri ancak aldatmacadır.»

«(121) İşte onlar var ya varacakları yer Cehennemdir. Ondan kurtuluş çaresini bulamazlar.»

TEFSİR

«Necvahum» kelimesindeki **«Hum»** zamiri ya Ebu Tu'me'nin kavmine racidir yani «Ebu Tu'me'nin kavminin gizli müşaverelerinde hayır yoktur» demektir. Veya bütün insanlara racidir. Yani bütün insanların gizlice, fısıldaşarak yapmış oldukları müşaverelerinde hayır yoktur. Ancak bir sadakayı emreden veya bir iyiliği yapmayı emreden veya insanlar arasını sulh edip seadet bulmayı emreden istişarelerde hayır vardır.

İSLÂMDA BARIŞTIRMANIN EHEMMİYETİ

Ebu-Derda (R.A.) der ki, Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Ey Eshabım! Size sadakanın, namazın ve orucun derecesinden daha üstün olan bir dereceyi haber vereyim mi?»

Eshabı Kiram:

«Evet. Ey Allah'ın Resûlü, bize haver ver.» dediler.

Resûlüllah:

«O derece insanlar arasını bulmak, dargınları barıştırmak derecesidir. İnsanların arasını bozmak ise, traş edicidir. Yani bütün iyilikleri traş edip götürür.»

Hadisi Tirmizi ve Ebu Davud rivâyet ettiler.

Tirmizi:

«Resûlüllah; insanların arasını bozmak, traş edicidir» derken **«Tüyleri traş ediyor demek istemiyorum. İyiliği traş ediyor demek istiyorum.»** diye ekledi.

Buhari, Sehl bin Saad'dan rivâyet etti.

Kubâ mahallesindeki insanlar kavga ettiler. Birbirlerine taşlar attılar. Resûlüllah'a (S.A.V.) haber verildi. Resûlüllah:

«Kalkın gidelim, aralarında sulh yapalım» buyurdu.

YALAN SÖYLEMEK NE ZAMAN RUHSATLIDIR?

Müslim ve Buharî ittifakla Ümmü Mektum binti Ukbe bin Ebi Muyet'ten rivâyet ediyorlar. Ümmü Mektüm der ki, Resûlüllah'tan dinledim:

«İki kişinin arasını bulmak için bazı fazla sözler söyleyen yalancı sayılmaz. Veya insanlar arasını bulmak için birşeyler söyleyen yalancı sayılmaz! O, hayrı söyler ve hayırda artma yapar.» diyordu.

Müslim, bir rivâyette şunu söylüyor:

«İşitmedim ki Resûlüllah, insanların söyledikleri yalana ruhsat verdi. Ancak üç yerde: Harpte, insanların arasında sulh ve süküneti bulmakta, bir de karısıyla konuşmakta veya kadının kocasıyla konuşmasında.»

MA'RUFUN TANIMI

Ayeti celîlede **«Maruf»** olarak geçip «iyilikle» tefsir ettiğimiz kelimenin mânâsı bütün iyilik çeşitlerine delâlet eder. Resûlü Ekrem: **«Her maruf sadakadır. Müslüman kardeşini güler bir yüz ile karşılarsan o da maruftan sayılıyor»** buyuruyor.

Yine Resûlüllah (S.A.): **«Her şeyin bir meyvesi vardır. Marufun meyvesi de acelece yapmaktır.»** dedi.

İran hükümdarı Enuşirevan'dan soruldu:

«Sizin katınızda en büyük musibet hangisidir?»

«Bizim katımızda maruf yani iyilik yapmaya gücü yettiği halde, onu yapmayıp elinden kaçırmak musibeti en büyük musibettir» diye cevab verdi.

Hz. Ali (R.A.):

«Maruf yani iyilik üç hasletle tamamlanır: Acele yapmak, yapılan iyiliği küçük görmek ve yapılan iyiliği gizlemek. Onu acelece yaparsan, sana kolay gelir. Onu ne kadar küçük görürsen, o kadar büyür. Onu gizlersen onu tamamlamış olursun.»

İNSANLAR ARASINDAKİ SULH HANGİ HUSUSLARDA OLUR

İnsanların arasını sulh etmek, kan meselelerinde, mallarda, namus meselelerinde ve ihtilâfa sebeb olan her meselede olur. Ve Allah için söylenilen her konuşma da bu sınıfa (kategoriye) dahildir. Haberde varid olmuştur: **«Ademoğlunun bütün konuşması aleyhindedir. Ancak marufu emreden, kötüyü yasaklayan ve Allah'ı zikreden konuşmaları ise lehindedir.»** Kim ki riyaset talebi ve baş olmak niyetiyle halkın aralarını bulup insanlar arasını yaparsa, o kimse sevab elde edemez.

Hz. Ömer, valisi Ebu Musa'el Eşari'ye şu mektubu yazdı: **«Husumet halinde olanları geciktir. Ta ki sulhla anlaşsınlar. Çünkü aralarında hükmü kesinleştirdiğin zaman aralarındaki kin ve buğza vesile olur.»** Bu mektub «Sulh hükümlerin efendisidir» hadisin bir tezâhürüdür.

Enes bin Malik: **«İki kişinin arasını sulhedene her kelimeden ötürü bir köle azad etmiş gibi sevab verilir»** dedi.

Resûlü Ekrem, Eba Eyyüb El-Ensariye şunları söyledi:.

«Allah ve Resûlü'nün sevdiği bir sadakayı sana haber vereyim. İnsanların arası fesadata uğradığında onların arasında sulh yap. Uzaklaştıklarında onları birbirine yaklaştır.»

El-Evzai, «Allah katında «ıslahı zatül-Beyn» (Arabuluculuk) için atılan adımdan daha sevimli bir adım yoktur. Kim ki iki kişinin arasında sulh yaparsa Allah onun için ateşten bir berâet yazar» buyurdu.

Muhammed bin El Munkedir der ki: «İki kişi münakaşa etti. Câmiin bir köşesinde... Onları barıştırıncaya kadar yakalarını bırakmadım. Ebu Hureyre bana bakıyordu. Buyurdu: Resûlüllah'tan dinledim: **«Kim ki iki kişi arasında sulh yaparsa, o bir şehid sevabı kazanmış olur.»**

HZ. PEYGAMBERE MUHALEFET ETMENİN HÜKMÜ

«Kim ki hidayet kendisine görüldükten sonra Resûlüllah'a muhalefet ederse...»

Bu âyet yine Ebu Tu'me hakkında nazil olmuştur. Çünkü bu herif hırsızlık yaptı. Hırsızlığı ortaya çıktı. Elinin kesilmesinden ve rezil olmaktan korktu. Ve Mekke'ye kaçarak dininden irtidat etti. Fakat âyetin hükmü umumidir. Her zaman ve her insanı kapsar. Resûlüllah'a muhalefet etmek demek, ona düşmanlık gütmek, onun haklı olmadığını iddia etmek demektir. Binaenaleyh Resûlüllah'ı bu şekilde gören bir kimse, dinden çıkmış oluyor!.. Müslümanların yolundan başka yola tâbi olmak demek, onların inancından ayrılmak demektir.

İCMAİ ÜMMETİN DELİL OLDUĞUNU TESBİT EDEN ÂYET

Rivâyete göre İmam Şafii'den: **«İcmai ümmetin delil olduğuna dair Kur'an'ın hangi âyeti vardır?»** diye soruldu. İmam Şafii üçyüz defa Kur'an'ı başından sonuna kadar hatmetti. Sonunda **«kim ki kendisine hidâyet belirdikten sonra Resûlüllah'a muhalefet eder, müminlerin yolundan başka bir yola tâbi olursa, onu seçtiğiyle başbaşa bırakacağız. O Cehennemden ayrılmayacaktır. Cehennem ne kötü bir duraktır?»** âyetini buldu. Cenab-ı Hak bu âyette müslümanların yolundan başka bir yola tâbi olmak kaydıyla, müslüman cemaattan ayrılmanın haram olduğunu ve müminlerin yolunda gitmenin farz olduğunu belirtiyor. Çünkü bu âyette Resûlüllah'a muhalefet eden ve müminlerin yolundan ayrılana ceza vaadediliyor. Böylece sabit oldu ki, ümmetin icmaı hüccettir.

«Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez...»

Bu âyeti celîle de Tume bin Ubeyrek hakkında nazîl oldu. İbni Abbas «Bu âyet bir göçebe hakkında nazil oldu, şöyle ki: Göçebe Resûlüllah'a geldi, «Ben bir ihtiyarım. Kulaklarıma kadar günahlara daldım. Ancak Allah'ı tanıdığımdan ve ona îman ettiğimden bugüne kadar ona ortak koşmadım. Ondan başka dost edinmedim. Allah'a karşı cüret göstererek günahlara dalmadım. Bir göz açıp kapayıncaya kadar dahi Allah'ı kaçmak suretiyle aciz bırakabileceğimi vehmetmedim, sanmadım!. Kesinlikle ben pişmanım. Tövbe ediciyim. Af taleb ediyorum. Acaba Allah katında benim halim ne olacaktır?» diye yakındı ve yalvardı. Bunun üzerine: **«Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Ondan başka dilediğini affeder»** âyeti celîlesi nazîl oldu» dedi. Bu âyet

açıkça şirkin affedilmeyeceğini haber veriyor. Ama müşrik şirkinden tövbe eder, îmana gelirse, tövbesi kabul ve îmanı sıhahtli olur. Günahları da affolur ve Cenab-ı Hak ona mükâfat verir.

Alimler «Cenab-ı Hak, şirki îman ve tövbe ile affettiğini haber verince, anladık ki şirkten başka günahları tövbe ile affeder. Dediler. **«Dilediğini affeder»** cümlesi tevhid ehlinden olup fakat günahlarından tövbe etmeden ölmüş kimse hakkındadır. Büyük veya küçük günahın sahibi tövbesiz ölürse, o meşiyetin tehlikesi üzerindedir. İsterse Cenab-ı Hak affeder, Cennete götürür, fazlı ve rahmetiyle. İsterse azab eder ve Cehenneme gönderir, adaletiyle...

«Onlar Allah'tan başka ancak dişileri, çağırırlar...»

Bu âyet Mekke'liler hakkında nazîl oldu. Yani Mekke'liler Allah'tan başka Lat, Uzza, Menat adlı dişi putlara taparlar, onları çağırırlardı.

Putlara dişi demenin nedeni şudur: Kureyşiler putlarına dişilerin adlarını veriyorlardı. Hasan Basri **«Her kabîlenin putuna falanın kızı derlerdi»** diyor. Bazı tefsirciler âyette bahsi geçen **«inas»** (dişi) **kelimesi «ölüler»** demektir. Hasan Basri **«Ruhu olmayan taş ve odun gibi herşeye inas deniliyor»** dedi. Ez Zeccac da **«İnas, bütün ölülere ıtlak olunur»** dedi.

«İnatçı şeytan»dan maksad İblistir. Çünkü onlar İblise, vermiş olduğu kuruntularda itaat ettiler. Bir şeye itaat etmek ise ona kulluk yapmak demektir. Nitekim bir âyeti celîlede **«onlar âlimlerini, ruhbanlarını Allah'tan başka rabler edindiler.»** (Tevbe: 31). Yani âlim ve ruhbanlarına emrettikleri hususta itaat ettiler. Bu körü körüne itaat da, kulluk yapmak demektir.

YÜZDE YÜZ KÂFİR OLANA ADINI VEREREK LÂNET ETMEK CAİZDİR

«(118) Allah'ın lânet ettiği Şeytan, Allah'a «kesinlikle senin kullarından belli bir pay edineceğim» dedi..»

Lânetin esas mânâsı uzaklaştırmaktır. «Allah şeytana lânet etti» yani onu kapısından ve merhametinden uzaklaştırdı. Binaenaleyh adı-

nı vererek İblise lânet etmek caizdir. Fir'avn, Haman, Ebu Cehil gibi kesinlikle, yüzdeyüz küfür üzerinde ölenlere de adlarını vererek lânet etmek caizdir. Diriler hakkında ise isim vererek lânet etmek caiz değildir. Genel olarak: **«Allah kâfirlere lânet etsin», «Allah hakkı inkâr edenlere lânet etsin»** denilir, fakat şahıs belirtilerek denilmez. **«O şeytan Allah'a kesinlikle senin kullarından belli bir pay edineceğim dedi...»**

Bu «kullar»dan maksad kâfir kullar ile âsi kullardır. Bir haberde varid oldu. **«Bin kişiden birisi Allah'ın diğerleri şeytanındır.»** Müslim bir hadis rivâyet ediyor: **«Kıyâmet gününde Allah, Adem kuluna: Cehenneme gidenleri gönder»** diye emir verir.

Adem (A.S.) soruyor:

«Cehenneme gidenler kimlerdir?»

Cenab-ı Hak:

«Bin kişiden (999) dokuz yüz doksan dokuz kişidir» dedi.

İşte bu hadis yukardaki tâbiri teyid etmektedir. Cehenneme gidenler şeytanın nasibidir. Bazı tefsir âlimleri nasibten maksad, o kulların şeytana herhangi eşyalar hususunda itaat etmeleridir. Meselâ; çocuk doğduğu zaman hayat kütüğüne bir çivi çakmak, yedinci gününde onu gezdirmek gibi bidatlardır. Kulakları yarılan hayvanlardan «El-Buhayre» kastedilmektedir. Buhayre o, deve ki, beş defa doğurur ve beşincisini erkek doğurduktan sonra ondan yararlanmayı nefislerine haram kılarlardı. Onu herhangi bir sudan, herhangi bir meradan alıkoymazlardı. Şeytan onlara bunun Allah'a yaklaştırıcı bir hareket olduğu şeklinde vesvese vermişti. Kulakları yarılıp putlara veya başka yatırlara adanan hayvanlar da bu hüküm dahilindedirler.

FİZYONOMİYİ BOZMAK HARAM MIDIR?

Allah'ın yarattığını bozmak, İbni Abbas'ın tefsirine bakılırsa, Allah'ın dinini bozmak demektir. Yani haramı helâl, helâlı haram kılmak demektir. Bazı tefsirciler, Allah'ın yarattığını bozmak demek, Allah'ın insanları üzerinde yaratmış olduğu fıtratı bozmaktır. Resûlüllahın **«Her çocuk fıtrat üzerinde doğar, ondan sonra ana ve babası onu Yahudi ve-**

ya Hristiyan veya ateşperest yaparlar» hadîsi de bu son tefsiri teyid etmektedir. Bazı müfessirler «muhtemel ki bu bozukluk hallerin bozukluğundan kinaye olsun» demişlerdir. Yani fizyonomi ile ilgilidir. Meselâ; dak yapıyorlar, saç yerine peruk takıyorlar, kaş ve gözlerini güzel görünsünler diye inceltiyorlar veya güzel görünsünler diye birtakım icrâatlarda bulunuyorlar. Bu tefsiri şu hadîs teyid etmektedir:

«Allah dak yapan kadınlara, dak yaptıran kadınlara, cımbızlarla yüzlerinden ve alınlarından tüy alan kadınlara, dişlerini güzelleştirmek için dişler arasında bir takım icrâatlarda bulunan kadınları rahmetinden kovmuştur. Zira bütün bunları güzellik için yapıyorlar. Tabiî güzelliği eksik görüyorlar, Allah'ın yarattığını bozuyorlar» Hadîsi Müslim ve Buharî, İbni Mes'ud tarikiyle ittifakta rivâyet etmişlerdir.

Müslim ve Buharî, Esma'dan rivâyet ettikleri hadîste Esma (R.A.) der ki:

«Resûlüllah (S.A.V.) peruk takan ve kendisine peruk takılanların, Allah'ın rahmetinden uzaklaşmaları için beddua etmiştir!»

HAYVANLARI BOĞURMANIN HÜKMÜ

Bazıları, **«Allah'ın yarattığını bozmaktan»** maksad, hayvanları boğurmak, kulaklarını kesmek ve gözlerini çıkarmak demektir. Bazı âlimler böyle bir icrâatı haram telâkki etmişler. Enes koyunların boğurmasını mekruh görmüş, bazı âlimler de câiz görmüşler. Çünkü boğurmakta açık bir faide vardır. Hayvan semizleşiyor. Haklarında **«lânet»** tâbiri vârid olan bütün bu durumlar büyük günahlardandır. Bunların niçin yasaklandığı hususunda ihtilâf vardır. Bazıları «çünkü bu kandırma yoluna giriyor» demişler. Bazıları «Allah'ın yarattığını bozmak» kabilindendir demişler. Bazıları da ancak daimi kalan şeylerde bu yasak vardır. Gelgeç olan süsleri takmakta, bu yasak yoktur. Göze sürme çekmek, süslenmek gibi hasletleri âlimler, kadınlar için câiz görmüşlerdir. İmam Malik câiz görenlerden birisidir. Ama erkekler için İmam Mâlik mekruh, bazı âlimler de câiz görmüşlerdir. İmam Mâlik «Kadının eline kına yakılmasını da câiz görmüştür. Her ne kadar Hz. Ömer'-

den bunu câiz görmediği rivâyet edilmişse de... İmam Mâlik bu rivâyeti inkâr etmiş, böyle bir rivâyet yoktur, demiştir. Resûlü Ekrem bir kadını gördü. Eline kına sürmemişti. Buyurdu: **«Ey hanımlar! Herhangi biriniz, elini erkek eli gib ibırakmasın.»**

Bu kadın Resûlüllah'ın bu çıkışından sonra ölünceye kadar, eline durmadan kına yaktı ve doksan yaşında da vefat etti.

Mâliki âlimlerinden Kadi İyaz «siyah kına ile kına yakmak hadiste nehyedilmiştir» dedi. Onun bu sözünü «El-Mesabih» sahibi nakletti. Ayette bahsi geçen dört cümleyi ya şeytan nutkan Allah'a söylemiştir veya şeytanın hareketinden anlaşılmıştır ki, Allah (C.C.) nakletmiştir.

Eğer birisi dese ki «İblis nereden insanların neticelerini bilirdi ki, gerçekten onları boş kuruntularla aldatacağım, gerçekten onlara emredeceğim, desin. «El Araf» sûresinde de **«Onların çoğunu şükredici olarak görmeyeceksin»** dedi. El İsra'da **«Onun zürriyetini, az kimseler hariç, yakapaça yakalayacağım» dedi?»**

Cevab olarak deriz ki, İblis bu emirlerin insanlardan sadır olacağını zannetti. Ve zannı da çıktı. Nitekim Cenab-ı Hak bir âyette **«Gerçekten İblis onlar üzerindeki zannını doğru çıkardı ve ona tâbi oldular.»** (Sebe: 20) deniliyor.

İkinci cevab; İbnul-Enbari «Ayetin mânâsı, ben bu işleri onlara yaptırmak için var kuvvetimle çalışacağım» demekti. Yoksa İblis gaybı bildiği için bunları söylemiş değildir.» Dedi.

Üçüncü cevab; İblisin bunları bilmesi mümkündür. Meleklerden, onlar da Allah'tan (C.C.) bunu işitmişler ki, insanların çoğu îman etmeyecektir.

İBLİS'İN İNSANLARA ÜMİD VERMESİNİN MANASI

İblis'in insanlara vaadetmesi ve onlara ümid vermesi demek, insanların kalbine düşen uzun yaşamak, dünyada istediğini elde etmek gibi şeylerdir. Bütün bunlar aldatmaktır. Akıllı bir insan bunlardan sakınmalıdır. Bunların hiçbirisine iltifat etmemeli, ömrünü uzatmayacak, ona istediğini elde ettirmeyecek her şeyden de kaçınmalıdır. Eğer ömrü uzarsa veya istediklerini elde etse dahi arkasında ölüm (kınan-

ma) vardır. Onun hoşuna giden herşeyi bulandıracaktır. Bazı tefsirciler İblis onlara «Cennet ve Cehennem yoktur» kuruntusunu veriyordu. **«Haşr yoktur. Binaenaleyh dünyanızı dünya ediniz, keyf ve lezzetlere dalınız»** diyordu. İşte onlar eğer bu kuruntu ve temennilerin arkasına düşerlerse yerleri Cehennem olacak ve onları Cehennemden kurtaracak veya kaçacak bir yer yoktur. Yani bu kuruntular üzerinde gidenler ebediyyen Cehennemde kalacaklardır. Kâfir olarak giden bir kimsenin Cehennemde ebedi kalması, hem bu âyetten hem de diğer benzeri âyetlerden anlaşılıyor. Bazıları **«Ebediyyet»ten maksad, uzun bir zamandır. Kâfirler dahi uzun bir zaman yandıktan sonra çıkacaklardır»** şeklinde konuşmuşlarsa da bu iddia temelsiz ve tutarsızdır. Bunu söyliyen icmaı yıkar. Dinler arasındaki, üstünlüğü kaldırmayı hedef edinir. Ve netice olarak İslâm ve Kur'an'ın üstünlüğünü ve diğer din ve kitabları ortadan kaldırmış olduğunu ibtal etmeye çalışır. Dikkatli bulunalım.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا ؕ وَعْدَ
اللّٰهِ حَقًّا ؕ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ
وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتٰبِ ؕ مَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهٖ ۙ
وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ
يَعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ اَحْسَنُ
دِينًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ
اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ؕ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾
وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ
اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا ﴿١٢٦﴾ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَآءِ ؕ قُلِ
اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ۙ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِي يَتٰمَى النِّسَآءِ الّٰتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۙ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ ؕ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

MEAL

«(122) İman edip yararlı amellerde bulunanları, ebedî kalıcı oldukları halde, gölgelikleri altında ırmaklar akan Cennetlere koyacağız. Bu söz Allah'ın gerçek bir sözüdür. Acaba Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir.»

«(123) Durum ne sizin kuruntularınıza, ve ne de kitab ehlinin kuruntularına göredir. Fenalık yapan cezasını görür. Fenalık yapan kendisi için Allah'tan başka ne dost, ne de yardımcı bulabilir.»

«(124) Erkek veya kadından kim mümin olduğu halde salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve hurma ipliği kadar dahi onlara zulmedilmez.»

«(125) Acaba iyilik yapıcı olduğu halde özünü Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahimin milletine, (dinine) tâbi olandan din yönünden daha iyi olarak kim vardır? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.»

«(126) Yerde ve göklerde ne varsa, Allah'ındır. Allah herşeyi kapsamıştır.»

«(127) (Ey Resûlüm;) Kadınlar hususunda senden fetva isterler. Onlara de ki, kadınlar hakkında Allah ve kitabta size okunan âyetler fetva veriyor. Kendilerine yazılanı (farz kılınanı) vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlar, ve zavallı çocuklar ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda da size fetva veriyorlar. İyilikten ne yaparsanız şüphesiz ki Allah onu bilicidir.»

TEFSİR

Cennetlerdeki meskenler ve köşklerin altında Hamr, su, süt ve baldan olan nehirler akıyor. Cennetlerdeki hayat da ebedidir. Nihayetsiz

ve sonsuzdur. Zira **«Hulud»** maddesinden sonra **«EBED»** maddesi kullanılmıştır. Bu âyeti celîlede «Hulud» maddesinden sonra «Ebed» maddesinin kullanılması delâlet eder ki, Hulud tek başına ebediyyet mânâsını ifade etmez. Ebediyyet mânâsını ifade etmek için «Ebed» kelimesi arkasında gelmelidir.

Rivâyet ediliyor ki, müslümanlarla ehli kitab bir araya geldiler. Birbirlerine karşı iftihar etmeye başladılar. Kitab ehli: **«Bizim Peygamberimiz sizin Peygamberinizden öncedir. Bizim kitabımız da sizin kitabınızdan öncedir. Biz de sizden Allah'a daha yakınız»** dediler. Müslümanlar da **«Biz sizden Allah'a daha yakınız. Bizim Peygamberimiz Peygamberlerin sonuncusudur. Kitabımız da daha önceki kitabların hepsini kaldırıp yerlerine geçti»** dediklerinde şu âyet nazîl oldu:

«Durum ne sizin kurun tularınıza ve ne de kitab ehlinin kuruntularına göredir.» Bu tevile göre hitab müslümanadır. Tefsir âlimlerinden bazıları «Hitab müşrikleredir. Çünkü daha önceki âyetlerde müşriklerin bahsi geçmiştir» diyorlar. Yani durum ne müşriklerin temennilerine göredir, ne de ehli kitabın temennilerine göredir. Müşrikler **«Cennet ve Cehennem yoktur. Eğer durum bu kitab ehlinin dedikleri gibi olsaydı biz onlardan daha hayırlı olurduk ve halimiz daha iyi olacaktı»** derler. Ehli kitab da **«Cennete ancak Yahudi veya Hristiyanlar girerler.»** derler. Ve yine diyorlar: **«Ateş bizi belli günler kadar, yani İsrail oğullarının buzağıya taptığı (amel ettikleri) günler kadar tutacaktır (yakacaktır).»**

«Kim ki bir kötülük yaparsa onun karşılığını görecektir.»...

Bu âyeti celîle, nazil olduğu zaman Ebu Bekri Sıddîk:

«Ey Allah'ın Resûlü! Buna göre kim kurtulabilir ki?» dedi.

Cenab-ı Peygamber (S.A.V.):

«Ey Eba Bekir- Üzülme- Sen hasta olmuyor musun? Sana herhangi bir felâket isabet etmiyor mu,»

Ebu-Bekir (R.A.):

«Evet. Ey Allah'ın Resûlü, hasta da oluyorum ve felâketler de bana isabet etmiştir.» dedi.

Resûlüllah: **«İşte o, bu demektir.»** dedi.

Hasan Basri, «Bu âyet özel olarak kâfirler hakkında nazil olmuş-

tur. Çünkü onlar küçük ve büyük günahlar karşılığında azab ile cezalandırılacaklardır. Müslüman ise, Kıyâmet gününde amellerinin kötüsüyle değil, ancak amellerinin en güzeliyle ceza görecektir. Günahlarından Allah vazgeçecektir. **«Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulamayacaktır.»** âyetinin sevki de bunun doğruluğuna delâlet eder. Çünkü bu, kâfir hakkındadır. Mümine gelince; onun hem velisi, hem de yardımcısı vardır. Bazıları; bu âyeti celîle müslüman, hristiyan ve sair kâfirlerden kim kötülük yaparsa, onun hakkında nazil olmuştur, derler. Çünkü İbni Abbas, «Bu, kötülük yapan herkes hakkındadır. Ancak kötülük yapıp da tevbe eden bir kimsenin de tevbesini Allah kabul eder» buyurmuştur.

İbni Abbas, «Bu âyeti celîle nazil olduğu zaman müslümanlara pek ağır ve zor geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü! Hangimiz vardır ki kötü amel işlemesin? Onun cezası nasıl olacaktır?» diye sordular.

Cenabı Peygamber buyurdu: **«Bunun bir kısmı dünyada olacaktır. Dünyada bir hasene işleyene Cenab-ı Hak on hasene yazacaktır. Bir günahtan dolayı ceza görürse, o on haseneden birisi eksilecektir. Dokuz tanesi kalacaktır. Birleri on'larına galebe edenlere yazıklar olsun. Cezası âhirette olana ise, onun hasene ve seyyieleri karşılaştırılacaktır. Her seyyienin yerine bir hasene atılacaktır. Fazlaya bakılacaktır. Onun karşılığı Cennette verilecektir. Her fazilet sahibinin fazileti kendisine verilecektir.»**

Bu tefsirin doğru olduğuna şu rivâyet delâlet ediyor. Ebu Hureyre'den gelmiştir.

— Bu âyet indiği zaman müslümanlar munfail oldular (üzüldüler) Resûlüllah **«Yaklaşınız, adımlarınızı sık atınız. Müslümanlara isabet eden her şey günahlarına keffârettir... Hatta onun tökezlenmesi ve onun ayağına batan bir diken bile keffâret olur günahlarına..»** dedi.

Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

«(125) İbrahim'in milletine tâbi ol.»

«Hz. İbrahim'in milleti»nden maksad, Hz. İbrahim'in dinidir. İbni

Abbas, «Kâbe'ye doğru durup namaz kılmak, Kâbe'yi ziyaret etmek, hac menasıklarını yerine getirmek ve sünnet ameliyesini icra etmek, hepsi İbrahim'in dinindendir» diyor.

Eğer desen ki, bu âyetin zahiri, Hz. Muhammed'in şeriatı İbrahim'in şeriatının ta kendisi olduğunu iktiza ediyor. Böylece Hz. Muhammed'in müstakil bir şeriati olmaz. Halbuki Hz. Muhammed'in şeriati müstakil olmalıdır? Bunun cevabı nedir,

Cevab olarak derim ki, İbrahim'in şeriatı ve milleti Hz. Muhammed'in şeriatine ve milletine dahildir. Bununla beraber Hz. Muhammed'in şeriatında başka ziyadelikler de vardır. Onları Allah (C.C.) özel olarak kulu Hz. Muhammed'e vermiştir. Öyleyse Muhammed'in dinine tâbi olan İbrahim'in milletine (dinine) tâbi olmuştur. Çünkü İbrahim'in milleti Muhammed (S.A.V.)'in milletine dahildir. İbrahim'in şeriati Hz. Muhammed'in şeriatine dahil olduğu gibi... Niçin Cenab-ı Hak Peygamberler arasından İbrahim milletine tabi ol dedi? Çünkü İbrahim (A.S.) insanları Allah'ın tevhidine ve ibadetine (ateşe atılmasına sebep olacak derecede) çağırıyordu. Bunun için Cenab'ı Hak onu zikretti. Çünkü o bütün ümmetlerin nezdinde makbuldür. Hz. Muhammed ve kavmi olan araplar onun soyundan geldikleri için onu zikretti. Bir de arablar İbrahim'le (A.S.) iftihar ettikleri gibi, Yahudi ve Hristiyanlar da onunla iftiha rederler. Öyleyse onun şeriati bütün ümmetlerin katında makbuldür. Hz. Muhammed'in şeriati ve milleti de onun şeriati ve milleti olduğuna göre, herkesin Hz. Muhammed'in dinine girip şeriatini ve milletini kabul etmesi gerekir.

NİÇİN İBRAHİM'E (A.S.) ALLAH'IN DOSTU DENİLDİ?

«Allah İbrahim'i dost edindi.»

İbrahim'e dost demenin sebebi. Çünkü o fakirliğini, ihtiyacını Allah'a arzediyordu. Allah'ın bir kula dost olması demek, o kulu ibadette muvaffak etmesi, günahlardan masum tutması ve kusurlarını örtmesi, ona yardım etmesi onu övmesi demektir. Cenab-ı Hak İbrahim'i övmüş, onu insanlara imam (önder) yapmıştır. Herkes ona uyuyor. Acaba Allah niçin İbrahim'i dost edindi? Bu nedeni belirtmekte ve bu sebebin izahında ihtilâf vardır: İbni Abbas, «İbrahim (A.S.) misafir-

perverdi. Evi yolun tam kenarında idi. Her geçeni misafir ederdi. Kıtlık senesi geldi. Halk İbrahim (A.S.)'in kapısına yığıldı. Yemek istiyorlardı. İbrahim (A.S.) hizmetkârlarını Mısır'daki dostuna gönderdi. Dostu hizmetkârlara:

«Eğer İbrahim, sadece nefsi için yiyecek isteseydi gönderirdik. Fakat halk için ve bolca istiyor. Oysa bize de kıtlık isabet etmiştir. Gönderemeyiz, dediler.» diye red cevabı verdiler.

Hizmetkârlar azıksız olarak Mısır'dan geri geldiler. Sahrada unumsu bir kuma rastladılar. **«Bu kumdan bari birşeyler götürelim ki, halk bizim boş döndüğümüzü görmesin. Utanıyoruz halkın yanından develerimizin sırtında hiçbir şey olmadan geçmeye»** dediler... Bunun üzerine çuvalları kumdan doldurdular. Sonra İbrahim (A.S.)'e geldiler. Ona durumu anlattılar. Fakat İbrahim'in hanımı Sara Hazretleri uyuyordu. İbrahim üzüntülüydü. Halk kapısında yemek bekliyordu. Bir ara İbrahim'in gözlerine uyku girdi. Sara uyandı. Gün kuşluk zamanıydı. «Acaba hizmetkârlar geldiler mi?» dedi. Evet, geldiler cevabını alınca, «Birşey getirdiler mi?» diye sordu. «Evet» dediler. Gitti çuvallardan birisini açtı. Baktı ki en güzel unla doludur. Pişiricilere emir verdi. Yemek pişirdiler. Halka yedirdiler. İbrahim (A.S.) uyandı. Yemek kokusu burnuna geldi. **«Ey Sara! Bu nerden gelmiştir?»** dedi. Sara **«Bu Mısırlı dostundan gelmiştir»** dedi. İbrahim **«Hayır, bu dostum Allah'tan gelmiştir»** buyurdu. İşte o günden itibaren Allah İbrahim'i dost edindi. (1)

Tefsir âlimlerinden bazıları «Ne zaman ki Allah göklerin ve yerin melekûtunu (Vahyini - emrinn) İbrahim'e gösterdi, İbrahim Allah hususunda kavmiyle mücadelede bulundu. Onları Allah'ın birliğine dâvet etti. Kendilerini yıldızlara tapmaktan menetti. Güneşe, aya ve putlara ibâdet etmelerini yasakladı. Nefsini Allah yolunda ateşe atmaya dahi razı oldu. Çocuğunu Allah yolunda kurban kesmek niyetinde bulundu. Malını Allah için misafirlere yedirdi. İşte o zaman Allah, İbrahim'i kendisine dost ve insanlara da imam ve herkesin uyabileceği bir

(1) Bkz. Lubabut-Tenzil 2-175 ve El-Beyzavî 2-175 Amire baskısı İstanbul - 1318.

önder kıldı ve Peygamberliği onun zürriyetinden devam etirdi. Evet İbrahim'den sonra gelen her Peygamber onun soyundandır.

Başka bir müfessir: İbrahim (A.S.), putları kırdığından ve Allah için kavmine düşmanlık ilân etiğinden beri Allah onu dost edindi.

Başka bir tefsir:

Melekler İbrahim'in (A.S.) evine geldiklerinde onların misafir olduğunu zannedip onlara kızartılmış bir kuzu getirdiğinde, onlara Allah'ın ismini anmak suretiyle, sonunda da Allah'a hamdetmek şartıyla yeyiniz dediğinde, Cebrail (A.S.) ona **«Sen Allah'ın dostusun»** dedi ve kendisine **«İbrahim Halilullah»** ismi verildi.

Müslimi Şerif Enes'ten rivâyet etmiştir:

Bir kişi Resûlüllah'a geldi. Ve: **«Ey insanların en hayırlısı»** diye Resûlüllah'a hitab etti. Resûlüllah **«İnsanların en hayırlısı Allah'ın dostu İbrahim'dir»** buyurdu. Cenab'ı Hak, İbrahim'i (A.S.) dost edindiği gibi Hz. Muhammed'i de dost edinmiştir. Müslim ve Buhari'de Ebu Said el Hudriden gelen bir hadiste Cenabı Peygamber şöyle diyor:

«Eğer Rabbimden başka bir dost edinseydim, Ebu Bekr'i dost edinirdim.»

İbni Mesud, Resûlüllah'tan şu hadisi rivâyet etmiştir:

«Eğer dost edinseydim Ebu Bekr'i dost edinecektim. Fakat o benim kardeşim ve arkadaşımdır. Allah, sizin arkadaşınızı (Resûlüllah nefsini kastediyor) dost edinmiştir.»

Hadisi Müslim rivâyet ediyor.

Evet bu iki hadisle sabit oldu ki, Resûlüllah da Allah'ın Halili (dostu)dur. Bir de İbrahim'den (A.S.) fazla olarak bir sıfatı daha vardır: Allah'ın mahbubudur... Öyle ise, hem Allah'ın dostu, hem de mahbubudur. Bir de İbni Abbas'tan gelen hadiste şöyle ifade ediliyor:

«Dikkat edilsin. Ben Allah'ın Habibiyim. Ve bunu söylemekle de iftihar etmiyorum. Nimetini izhar etmek için söylüyorum.»

Hadisi Tirmizi rivâyet etmiştir.

FETVA İSTEMEK BAZAN FARZDIR

«Senden kadınlar hakkında fetva isterler...»

Yani şahıslarından değil, kadınların mirası hususunda fetva isterler. Çünkü Uyeyne bin Huseyn, Resûlüllah'a geldi ve sordu:

«Bize verilen habere göre sen ölenin kızına malın yarısını veriyorsun, kızkardeşine yarısını veriyorsun. Oysa biz daha önce ancak savaşan kimselere miras veriyorduk. (Ganimeti elde edenlere miras veriyorduk.)»

Cenabı Peygamber cevab olarak buyurdu:

«Ben bununla emrolundum!» Bunun üzerine bu âyet nazîl oldu:

«De ki: Kadınlar hususunda Allah size fetva veriyor. (Yani kadınlar hususundaki hükmünü Allah size açıklıyor. Zaten fetva vermek meçhul olan birşeyi açıklamak demektir. Onların hakkında kitabda sizin üzerinize inen ve size okunan âyetler fetva veriyor. Yani onlarla isteğinize fetva verir.)-

Bu tevil, **«Mayutla»** kelimesi, âyetteki Allah kelimesi üzerine atfolunduğu zaman vardır. O vakit fetva Allah'a ve Allah'ın kitabında olan âyetlere istinad etmiş oluyor. Âyetin tevili şunlar olabilir:

«Sizin üzerinizde okunan kitabtadır!» Yani levhil mahfuzdadır.

Ve üçüncü bir tevili daha vardır:

«Allah (C.C.) size fetva veriyor, kadınlar hususunda. Kitabta sizin için okunanı da size açıklıyor!» Veya **«Vema»** kelimesinin evvelindeki vav kasem harfidir. Bu takdirde mânâsı: **«Allah kadınlar hususunda size fetva veriyor ve kitabta olarak sizin üzeerinizde okunana yemin ederim, durum budur.»**

İbni Abbas, «Bu âyet «Ümmü Kühhe»nin kızları hakkında nazîl olmuştur» dedi. Aişe validemiz «Âyette bahsi geçen, yetim bir kızdır ki, velisinin evinde bulunuyor. Velisi, güzelliği ve malı varsa, tamahkârlık eder, onun mihrini eksiltmek suretiyle onu nikâh etmek istiyor. Böyle davranın müslümanlar bu tür yetimlerin nikâh etmesinden yasaklandılar. Meğer ki mehirlerini tam vermeye yanaşırlarsa. Eğer buna yanaş-

mazlarsa, başkasına nikâh ettirilmesi onlara emredildi. Aişe validemiz der ki, halk gelip Resûlüllah'tan bu hususta fetva istedi. Allah (C.C.) **«Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar!»** âyetini indirdi. Ve beyan etti ki; yetim bir kız güzel ve mal sahibi ise, siz onu nikâh etmeye rağbet ediyorsunuz. Fakat mihrini tam vermiyorsunuz. Güzel değil veya malı azsa onu kadın edinmek taraftarı görünmüyorsunuz. Başkası onunla evlenmek istediği zaman da mani oluyorsunuz. Bundan da sizi yasaklıyorum diye buyurdu.» Allah zaif olan çocuklar hususunda da size fetva veriyor. Onların haklarını vermenizi emrediyor. Çünkü Arapların cahiliyyet dönemindeki âdetleri küçük çocukları vâris kılmamaktı. Cenab'ı Hak onları bu kötü adetten nehyetti ve çocukların miras haklarını vermelerini emretti. Yetimlere adil davranma hususunda da Allah size fetva veriyor. Mehirlerini, miraslarını olduğu gibi vermenizi emrediyor, dedi.

Müslümanların üzerinde kitabta okunan âyetlerden maksad, «En-Nisa» sûresinin onbirinci âyetidir:

«Allah evlâdınızın mirastaki durumu hakkında size şunu emrediyor: Çocuklardan erkeğe, iki dişi payı kadar vardır. Eğer çocukların hepsi dişi olmak kaydıyla ikiden fazla iseler onlara ölünün terkettiği malın üçte ikisi, ve eğer dişi tek ise, ona da yarısı var. Ölünün anası ve babası için, eğer çocuğu varsa, herbirine terekesinden 1/6 vardır. Fakat çocuğu yoksa ve ölüye yalnız ana ve babası vâris oluyorsa, anasına 1/3 vardır. Geriye kalan babanın hakkıdır. Eğer ölenin kardeşleri varsa annesinin hissesi 1/6 dır. Bu hükümler ölünün borcu ödenip vasiyetleri yerine getirildikten sonradır Babalarınız ve oğullarınız bilmezsiniz ki dünya ve âhiret için hangisi size faide bakımından daha yakındır. Bu hisseler Allah'tan birer farîzedir. Allah veresenin derecelerini hakkıyla bilici ve onların hisselerini takdirde emir ve hüküm edicidir.»

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْۢ بَعْلِهَا نُشُوْزًا اَوْ اِعْرَاضًا
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يُّصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ؕ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ؕ
وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّ ؕ وَاِنْ تُحْسِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ
اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيْعُوْٓا اَنْ تَعْدِلُوْا
بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيْلُوْا كُلَّ الْمَيْلِ
فَتَذَرُوْهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ؕ وَاِنْ تُصْلِحُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ
اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ يَّتَفَرَّقَا يُغْنِ
اللّٰهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهٖ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيْمًا ﴿١٣٠﴾ وَلِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيْدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿١٣٢﴾ اِنْ يَّشَاْ
يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِيْنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيْرًا ﴿١٣٣﴾ مَنْ كَانَ يُرِيْدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ
اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ﴿١٣٤﴾

MEAL

«(128) Eğer bir kadın kocasının huysuzluğundan veya aldırışsızlığından korkarsa, aralarında anlaşmaya çalışmalarında üzerlerinde bir günah yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlıktan ayrılmaz kılınmışlardır. Eğer iyi davranır ve haksızlıktan sakınırsanız, bilmiş olunuz ki Allah işlediklerinizden kesinlikle haberdardır.»

«(129) «Ne kadar uğraşırsanız uğraşınız kadınlar arasında adalet yapmaya güç yetiremezsiniz. Bari birine büsbütün meyledip diğerini askılı gibi bırakmayınız. Eğer nefsinizi islâh eder, Allah'tan korkarsanız Allah çokça affedici ve çokça merhamet sahibidir.»

«(130) Eğer karı koca ayrılırlarsa, Allah herbirini nimetinin genişliğiyle yoksulluktan zengin kılacaktır. Allah geniş (rahmetiyle herşeyi kaplayan) dır. Hikmet sahibidir.»

«(131) Göklerde ve yerde olan herşey Allah'ındır. Yemin olsun ki, sizden önce kendilerine kitab verilenlere ve size Allah'tan korkunuz diye tavsiye ettik. Eğer küfre kayarsanız şübhesiz ki, göklerde olanlar da yerde olanlar da Allah'ındır. Allah zengindir ve övülmeye lâyıktır.»

«(132) Göklerde ve yerde bulunan herşey Allah'ındır. Vekil olarak Allah kâfidir.»

«(133) Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi götürür, başkasını getirir. Allah buna kadirdir.»

«(134) Kim dünya sevabını isterse, (bilsin ki) dünyanın ve âhiretin sevabı Allah'ın katındadır. Allah işitici ve görücüdür.»

TEFSİR

SULHUN MÜBAH OLDUĞUNUN DELİLİ

«Eğer bir kadın kocasının yüz çevirmesinden (huysuzluğundan) veya uzaklaşmasından endişe ederse...»

Bu âyeti celîle Muhammed bin Mesleme'nin kızı Ömre ile kocası Saad bin Rebi (veya Rafi' b. Hudeyc) hakkında nazil olmuştur. Saad, Ömre ile evlendiği zaman, Ömre gençti. Ömre'nin yaşı ilerlediğinde Saad ikinci bir kadınla evlendi. İkinci kadın genç olduğundan dolayı onu birinciye tercih etti ve birinci kadın ezildi. Birinci kadın Resûlüllah'a gelip kocasını şikâyet edince, bu âyet nazîl oldu. Tirmizi'nin İbni Abbas'tan rivâyet ettiğine göre âyetin sebebi nüzülü, Resûlüllah'ın hanımı Sevde binti Zem'adır. Sevde validemiz, Resûlüllah'ın kendisini boşamasından korktu ve Cenab-ı Peygambere: **«Beni boşama, nikâhının altında tut. Ben günümü Aişe'ye hibe ediyorum»** dedi. Cenab-ı Peygamber de kabul etti. Ve âyet aralarında bir sulh yapmada eşlere herhangi bir günah yoktur. Ve sulh daha hayırlıdır şeklinde nazîl oldu. Fakat, Tirmizi bu hadîs hasen ve garibtir, diyor.

Ayeti celîle, **«Kişi kadını gençliğinde aldıktan sonra ihtiyarlarsa, onu bırakamaz, ondan ayrılamaz»** diyen cahillere aynı zamanda cevap teşkil etmektedir. Ve bu âyeti celîle sulhun mübah olduğunu kaydettiği gibi sulhun karşılıklı veya karşılıksız olmasının da mubah olduğunu belirtiyor. Kumalardan birisinin gününü diğerine vermek suretiyle yapılan sulhun caiz olduğunu da getiriyor. Nitekim Resûlüllah'ın zevceleri arasında bu olmuştur. Resûlüllah bir ara Safiyye'den kızmıştı. Safiyye, Aişe validemize **«Benimle Resûlüllah'ın arasını yap. Ben günümü sana hibe ettim»** dedi. «İbni-Huveyz-Mendad «Ahkâm»ında Hz. Aişe'den hadiseyi şöyle rivâyet ediyor:

«Resûlüllah bir hususta dolayı Safiyye'den kırılmıştı. Safiyye bana: **«Sen var mısın? Resûlüllah'ı benden razı et, günüm senin olsun dedi.»** Bunun üzerine ben leçeğimi bağladım. Bu leçek zâferanla boyanmıştı. Ve iyice başıma oturttuktan sonra Resûlüllah'a varıp yanında oturdum. Cenab'ı Peygamber: **«Ey Aişe! Benden uzak dur. Bugün**

senin sıran değil. Başkasına âidim, dedi.» Ben de: **«Bu Allah'ın faziletidir, Allah dilediği kuluna verir»** dedikten sonra hadiseyi Resûlüllah'a naklettim. Resûlüllah Safiyye'den razı oldu.

Bu hadîs izin olmaksızın kadınların arasındaki eşitliği terketmek, birisini diğerine tercih etmek caiz olmadığını kaydediyor.

İSLÂMDA SULHUN EHEMMİYETİ

«Sulh daha hayırlıdır» cümlesi geneldir. Hakiki sulhun mutlak mânâda herşeyden daha hayırlı olduğu hükmünü getiriyor. Cenab'ı Peygamber de **«Sulh, ahkâmın efendisidir»** buyuruyor. Sulhun karşılığı buğzetmek ve ayrılmaktır. Buğzetmek hususunda Cenab'ı Peygamber **«O, traş edicidir. Yani dini traş edicidir, tüyleri değil»** demiştir. **«Nefisler kıskançlığa hazır bulunduruldular»** cümlesi delâlet eder ki, her insanda kıskançlık vardır. Cimrileşmek ve kıskançlaşmak, insanın tabii ve yaradılışıdır. Çoğu zaman kadın kocasından olan nasibini terketmekte cimrilik gösterir. Koca da genç hanımdan olan nasibini öteki hanım için terketmede cimrilik gösterir. fedakârlık yapmamak hususundaki ŞUH güzeldir. Başka konulardaki şuhhun ifratı mezmumdur. Nitekim Cenab-ı Hak: **Kim ki nefsinin şuhhundan (bencil ve tutuculuğundan) korunursa, işte onlar felaha kavuşmuşların tâ kendileridir»** (Haşır: 9) buyuruyor. Rivâyet ediliyor ki, Cenab-ı Peygamber Ensardan sordu:

CİMRİLİK EN KORKUNÇ HASTALIKTIR

«Sizin başınız (önderiniz) kimdir?»

Ensar:
«Bizim başımız cimri olmasına rağmen Cedd b. Kays'dır.

Cenab-ı Peygamber sordu:
«Acaba cimrilikten daha korkunç bir hastalık var mıdır?»

Ensar:
«Ey Allah'ın Resûlü! Bu nasıl olur?» Cenab-ı Peygamber:
«Bir kavim deniz sahilinde konakladı. Cimri olduklarından dolayı

misafirlerden kaçtılar. Dediler ki, biz erkekler kadınlardan uzaklaşalım ki, misafirlere: «Kadınlar bizden uzaktır, kusura bakmayınız. Sizi misafir edemeyiz» diyebilelim. Kadınlar da uzakta bulunsunlar ki, «Erkekler yoktur» diyebilsinler. Ve bunu yaptılar. Zaman geçtikçe erkekler erkeklerle, kadınlar kadınlarla iktifa ettiler. Ve felâket böylece başladı.» (1) Bunu El-Mâverdî zikretti.

HANGİ KONUDA KADINLAR ARASINDA ADALET SAĞLANAMAZ

«Ne kadar gayret ederseniz ediniz kadınlar arasındaki adalete güç yetiremezsiniz...»

Cenab-ı Hak, bu âyette kadınlar arasında tam mânâsiyle adâleti gözetmenin mümkün olmadığını haber veriyor. Bu, bir kadını sevmek, yatakta tercih etmek ve ondan kalbin payını almak hususundadır. Bunlar insan oğlunun iradesi altında değildirler. Cenab-ı Peygamber: **«Ey Allah'ım! Bu, kadınlar arasında benim taksimimdir. Gücüm yettiği konuda bu taksimi yaptım. Gücüm yetmediği ve senin yed-i kudretinde olan konularda da beni kınama ve mazur gör.»** diye yalvardı.

Kattâde, Nadr bin Enes'den, o da Beşir bin Nehik'ten, o da Ebu Hureyre'den rivâyet etti. Resûlüllah buyurdu:

«Kimin iki hanımı varsa ve onlar arasında adaletli davranmazsa kıyâmet gününde bir tarafı yamuk olarak haşrolunacaktır.»

Hadisi Ebu Davud rivâyet etmiştir. (2)

Umumi bir hüküm!...

Bir kişinin nikâhında iki veya daha fazla kadın varsa, taksimatta onların, aralarında müsavi hareket etmesi lâzımdır. Eğer onların aralarında eşitliği bırakırsa, Allah'a isyan etmiş olur. Eşitlik, onların odalarında yatmaktadır. Cinsî mukârenette ise, eşitlik şart değildir. Çünkü bu insanın neşesine, kalbinin meyline bağlı bir şeydir. Bu da

(1) Bkz. El-Kurtubî Cild 4- Sah. 292-Dar. elkâtıl-Arabî Kahire baskısı- 1387-1967.

(2) Bkz. el-Kurtubî 6-407 Dar. el-Katib Kahire baskısı 1387-1967.

insanın elinde değildir. Nikâhının altında hürre ve bir de cariye varsa, hürrenin odasında iki, cariyede bir gece yatacaktır. Eski hanımlarının üzerine yeni bir hanım getirirse, yeni hanımın yanında, eğer bakire ise, yedi gece yattıktan sonra taksime başlayacaktır. Eğer dul ise, üç gece onun yanında yattıktan sonra yeniden aralarında taksime başlayacaktır. Gerek bakire, gerekse dul hanımın yanında durduğu geceler kadar, diğerlerinin yanında durması gerekmez. Buna Ebu Kilâbe'nin Enes'den rivâyet ettiği şu hadîs delâlet eder: **«Bakire bir kızla evlenirse onun yanında yedi gece kalacak, dulla evlenirse üç gece kalacak. Sonra eski hanımlarıyla onların arasında taksimata başlayacaktır.»** Kişi sefere çıkarsa, kadınlar arasında kur'a çeker ve birisini yanına alabilir. Döndükten sonra yolculuk ne kadar uzun sürerse sürsün geride kalanların haklarını kaza etmek mecburiyetinde değildir. Yalnız bir memlekette misafirlik müddetinden fazla durmamak zamanı böyledir. Aişe validemizden gelen şu hadîs buna delâlet eder: **«Resûlüllah (S.A.V.) bir sefere çıkmak istediğinde hanımlarının arasında kur'a çekerdi. Kur'a hangisine isabet ederse, onu beraberine alır, sefere götürürdü.»** Hadisi Buharî rivâyet ederek: «Kişi bir yerden diğer yere göç etmek istiyorsa, bütün hanımlarını beraberinde götürmesi vacibtir.» ekini de ilâve etti...

«Kim dünya sevabını irade ederse, Allah'ın katında dünyanın da âhiretin de sevabı vardır...»

Bu âyeti celîle müşrikler hakkında nazîl olmuştur. Onlar âhirete îman etmiyorlardı. Dünyada Allah'a yaklaşıyorlardı ki Allah dünyada kendilerine bol rızık versin. Cenab-ı Hak: **«Dünya rızkını isteyen bir insan bilsin ki dünyanın da âhiretin de rızkı Allah katındadır»** demek suretiyle onların yanlış bir yolda olduklarını beyan buyurdu. Bazı tefsircilere göre; âyet, münafıklar hakkında nazil olmuştur. Et Tâberi bu görüşü ihtiyar etmektedir. Ayeticelîle İslâm dininin müslümanları saadeti dareyne götürdüğüne ve müslümanların dünya ve ahiret sevabının Allah'ın rahmetinden olduğunu bilmelerinin gerekliliğine delâlet eder. Bu gibi bir mâna **«Ey Rabbimiz, dünyada bize bir iyilik, âhirette bir iyilik ver ve bizi ateş azabından koru»** (El-Bakara: 201) âyetnde de geçti.

يَآ اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ
لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ اِنْ يَّكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيْرًا
فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا ۣ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوْا ۚ وَاِنْ تَلْوٗٓا
اَوْ تُعْرِضُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١٣٥﴾
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى
رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ
بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا
﴿١٣٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا
كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيْلًا ﴿١٣٧﴾
بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمَۙا ﴿١٣٨﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ
الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَاۗءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ
الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ
اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا
مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِيْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۚ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ۭ اِنَّ
اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِيْ جَهَنَّمَ جَمِيْعَۙا ﴿١٤٠﴾

«(135) Ey îman edenler! Adaleti ayakta tutanlar olunuz. Allah için şahid olunuz. Velev ki şahidliğiniz nefsinizin veya ebeveyninizin veya en yakın akrabalarınızın aleyhinde olsa dahi. İster aleyhinde şahidlik yapılan kimse zengin veya fakir olsun. Allah onlara daha yakındır. Adil davranmaktan yüz çevirip nefsin arzularına uymayınız. Eğer adalet üzere hüküm vermekten, şahidliğinizde doğru söylemekten dilinizi bükerseniz veya yüz çevirirseniz şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.»

«(136) Ey inananlar! Allah'a, Resûlü'ne, Resûlüne indirdiği Kitaba ve daha önce indirdiği Kitaba îman ediniz. Kim ki, Allah'ı, meleklerini, Kitablarını, Peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse şüphesiz ki, o uzak bir sapıklığa düşmüştür..»

«(137) Şüphesiz o kimseler ki îman getirdiler, sonra kâfir oldular. Sonra îman ettiler, sonra kâfir oldular. Sonra küfürde ileri gittiler. Allah onları mağfiret edecek değildir. Ve Allah onları doğru yola getirecek değildir.»

«(138) Münafıklara müjde ver ki, şüphesiz onlar için elem verici bir azab vardır.»

«(139) O münafıklar ki, müminler varken kâfirleri dost ediniyorlar. İzzet onların yanında mı arıyorlar? Muhakkak ki bütün izzet Allah'ındır.»

«(140) «Allah size kitabta indirdi ki, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve o âyetlerle alay edildiğini işittiğiniz zaman bu işi yapanlar, onu bırakıp başka söze dalmadıkça onlarla oturmayınız. Çünkü oturduğunuz takdirde siz de onlar gibi olursunuz. Şüphesiz ki, Allah münafıklarla kâfirlerin hepsini cehennemde bir araya getiricidir.

TEFSİR

«Ey îman edenler! Adaleti ayakta tutanlar olunuz...»

Bu âyeti celîle, adaletin ayakta tutulmasının ve ikame edilmesinin müminlerin vazifesi olduğunu bildiriyor. Ve aynı zamanda yapılan şahidliğin de Allah rızası için olmasının gereğini ve yine kişinin nefsi üzerinde olan bir hakkı ikrar etmesinin de bir şahidlik olduğunu bildiriyor. Ve bununla beraber evlad, anne ve baba hakkındaki şahidliğin geçerliliğini de ilân ediyor. «İbni Şahab Ez-Zühri» der ki: Selefi salih; kişinin anne, baba ve kardeşinin hakkındaki şehadetini caiz görüyorlardı. Hiç kimse bu hususta itham edilmiyordu. Sonra halktan bazı durumlar baş gösterdi. Bu da idarecileri, yakın kimselerin birbirlerinin lehinde şahidlik etme ihtimal ve ithamına sevketti. Buna binaen ana ve babanın çocuk lehinde, çocuğun ana ve baba lehinde, kardeşin kardeş, karının koca, kocanın karı, lehindeki şahitlikleri geçerli sayılmadı. Bu görüş, Hasan Basri'nin, En Nehai'nin, Eş Şabi'nin, Şureyh'in, İmam Malik'in, Sevrînin, İmam Şafii'nin ve İmam Hanbel'in mezhebidir. Bazı kimseler de **«Adil olduktan sonra yakınlar diğer yakınlarına şahidlik edebilirler»** dediler. Bu da, Hz. Ömer'den ve Ömer bin Abdulaziz'den rivâyet edildi! İshak, Sevrî, el Muzeni de bu görüştedirler. İmam Malik **«NESEB (soy) meselesi hariç âdil olduktan sonra kardeşin kardeş için şahidliği geçerlidir»** diyor. İmam Malik ve Ebu Hanife «Kocanın hanımı için şahadeti kabul olunmaz» demişler. İmam Şafiî **«kocanın hanımı için, hanımın da kocası için yapacağı şahidlik kabuldür»** demiştir. Çünkü aslında ecnebidirler. Aralarında sadece evlilik akdi vardır. Bu akid her an bozulabilir. Fakat aleyhinde şahidlik yapılan, ister zengin olsun ister fakir, durumu değiştirmemelidir. Yani zenginin zenginliğini gözltip veya fakirin fakirliğine merhamet edip şehadeti gizlemeyiniz. Her hal-u-kârda adaleti bırakmamanız lâzımdır. Nitekim Cenab-ı Hak başka bir âyette: **«Bir kavimden buğzetmekliğiniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletle hükmediniz. O takvaya daha yakındır.»** (Maide: 8).

Resûlüllah Abdullah bin Revahe'yi Hayber'e ekisper olarak gönderdi. Onların hurmalarını ve zirâatlarını takdir ve tahmin ediyordu.

Ona rüşvet verip de biraz yüklerini azaltmak istediklerinde Abdullah onlara şunu söyledi: **«Kanaatımca insanların en hayırlısı ve en sevimlisi olan bir kimsenin elçisi olarak size geldim. Sizde sizin ecdadınızda maymun ve domuzlardan daha mebğuz bir milletsiniz. O zata sevgim ile size olan buğzum beni adaletsizliğe sürüklemesin. Adalet ne ise onu yaparım dedi.»**

Onlar: **«İşte gökler ve yerler bununla kaim oldular»** dediler.

ALLAH KATINDAN GELEN BÜTÜN KİTABLARA ÎMAN ETMEK

«Ey îman edenler, Allah'a, Resûlü'ne, Resûlü'nün üzerine indirmiş olduğu kitaba ve daha önce indirmiş olduğu kitaba îman ediniz...»

İbni-Abbas: Bu âyet Selâm oğlu Abdullah, Kâb oğulları Esed ve Hüseyin Kays'ın oğlu Sa'lebe, Abdullah bin Selâm'ın erkekden yeğeni Selâme ve kızdan yeğeni Selâm ve Yamin oğlu Yamin hakkında nazil oldu. Bu Yahudi'ler, Resûlüllah.a îman eden kitab ehli idiler. **«Biz sana ve senin kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Üzeyr'e îman etmek için sana geldik. Bundan başka diğer kitablar ve peygamberleri inkâr edeceğiz.»** diye teklifde bulunduklarında, Resûlüllah onlara:

«Hayır, Allaha, onun Resûlü Muhammed'e, Kur'an'a, daha önce gelen bütün kitablara îman ediniz» diye teklifde bulununca Cenab-ı Hak şu âyeti inzal buyurdu:

«Ey îman edenler, (Muhammed'e, Kur'an'a Musa'ya, Tevrat'a, îman edenler;) **Allah'ın bütün Resûllerine ve daha önce indirilen bütün kitablarına îman ediniz!»**

Bazıları «Bu hitab münafıklardır. Bu takdirde âyetin mânâsı şu olur: «Ey dilleri ile îman etmiş, kalbleriyle îman etmeyen ve îmanından yarar görmeyen münafıklar. Allah'a, onun Peygamberine, onun üzerine indirilen kitaba ve daha önce indirilen kitablara îman ediniz.»

Veya bu hitap bütün müminleredir. Bu takdirde âyetin mânâsı:

«Ey geçmişte ve hali hazırda da îman edenler! Gelecek zamanda da îmannınızda devam ediniz ve îman üzerine sabit kalınız» demektir. Bu tefsir, Hasanı Basrî'nin tevilidir. El-Cubbaî de bunu ihtiyar etmiş-

tir. Bazıları da: **«Hitap müminleredir. Murad, YAKİN yönünden îmanda artış kaydediniz demektir»** dedi. Veya **«Ey îman edenler Kur'an'da zikredilene tafsilâta göre îman ediniz»** demektir.

KALBDE ÎMAN YERLEŞMEZSE NE OLUR?

«Şüphesiz o kimseler ki, îman ettiler, sonra kâfir oldular, sonra küfür yönünde ilerlediler...»

Bu âyeti celîle Yahudiler hakkında nazil oldu. Çünkü Yahudiler, önce Musa'ya îman ettiler. Sonra buzağıya tapmak suretiyle kâfir oldular. Ondan sonra tekrar îman ettiler. Sonra İsâ (A.S.) ile İncil'i inkâr etmek suretiyle kâfir oldular. Sonra Hz. Muhammed'i ve Kur'an'ı inkâr etmek suretiyle küfürde daha ileriye gittiler.

Bazı tefsirciler de «Onlar Musa'ya îman ettiler. Sonra kâfir oldular. Sonra Davud'a îman ettiler. Sonra İsa'yı (A.S.) inkâr etmek suretiyle kâfir oldular. Sonra Hz. Muhammed'i inkâr etmekle küfürde daha da ilerlediler. Dedi.»

Bazı tefsir âlimleri «Bu âyet münafıklar hakkında nazil olmuştur» dediler. Onlar önce îman ettiler, îmandan sonra kâfir oldular. Küfürden sonra müslümanların hükümleri onların üzerinede cari olsun, diye dilleriyle imanlarını belirtmek suretiyle îman ettiler. Sonra küfür üzerinde ölmek suretiyle küfürde daha da ileri gittiler.» Bazıları, «Küfür hususunda münafıkların icad ettiği bir takım günâhlarla küfürde ilerlediler, demektir demişlerdir. Bazı tefsirciler, «Bu âyet evvelâ îman edip sonra küfre dönüş yapan, sonra îman edip tekraren küfre dönüş yapan, sonra küfür üzerinde ölmek suretiyle küfürde ilerleyen bir gurup hakkındadır. Çünkü îman küfürden sonra, küfür îmandan sonra birkaç defa bir insandan veya bir guruptan sadır olursa, bu imanın bunların kalbinde yer almamış olduğuna delâlet eder. Kalbinde îman olmayan sıhhatli bir şekilde Allah'a inanmayan bir kimsenin küfrü elbette artar. Çünkü o îman ile oynuyor, demektir. Din ile bu şekilde oynayan bir insanın, tevbesinin kabul olunup olunmayacağı hakkında ihtilâf vardır. Hz. Ali'den hikâye ediliyor:

«Böyle bir kimsenin tevbesi kabul olunmaz. O, öldürülür.»

İlim ehlinin çoğu **«Böyle bir kimsenin dahi tövbesi kabul olunur»** dediler.

«Allah onları affedici değildir» cümlesi, yani küfür üzerinde ölürlerse, affedici değildir, demektir. Yoksa tevbe ederlerse Allah affeder. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de: **«Kâfirlere söyle ki, eğer küfürden kurtulurlarsa, geçmişi Cenab-ı Hak onlar için affedecektir.»** (El-Enfal: 38) buyurulmuştur.

MÜJDE BAZAN ALAY ETMEK MANASINDA KULLANILIR

«Münafıklara müjde ver ki onlar için elem verici bir azab vardır.»

Yani onlara haber ver. Haber yerine «müjde» kullanılmıştır: Onlarla alay etmek için... O, münafıklar, kâfirleri, yani Yahudileri dost ve yardımcı edinirler, müminleri edinmiyorlar. Çünkü onların kanâatına göre, Hz. Muhammed ve Eshabının sonu gelecektir. Yahudilerle irtibat kuralım ki, o zaman Yahudiler bizi korusunlar, fikrini taşıyorlardı. Cenab-ı Hak: **«Kâfirlerin yani Yahudilerin yanında izzet mi arıyorlar?»** sormak suretiyle onların ne denli bir gaflette olduklarını belirtti. Yani onların yanında izzet mi var? Hayır, kâfirlerde izzet yoktur. Kesinlikle izzetin bütünü, kuvvet ve kudretin tamamı ve galib gelmek Allah'a aittir. Allah'ı dost edinenler aziz kalırlar. Ona ibadet edenler aziz kalırlar!... Başka bir âyette, **«İzzet Allah için, Allah'ın Resûlü için ve müminler içindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler»** (El-Münafıkun: 8) buyurulmaktadır.

«(140) Allah size Kitabda indirdi ki, âyetlerinin inkâr edildiğini ve o âyetlerle alay edildiğini işittiğiniz zaman..... onlarla oturmayınız..»

Bir mecliste Allah'ın âyetleri inkâr edilirse, onlarla alay etmeye gidilirse, orada oturmanın haram olduğunu belirtiyor bu âyeti celîle...

«El-En'am sûresinde: **«Bizim âyetlerimize dalıp gidenleri gördüğünüz zaman onlardan yüz çevir. Ta ki onlar ondan başka bir konuya dalarlarsa.»** (Enam: 68) diye beyan edilmiştir.

Bu âyet Mekke'de nazil oldu. Müşrikler Kur'an'a dalıyorlar, meclislerinde onu alay konusu yapıyorlardı. Sonra Yahudi âlimleri Medine'de aynı şeyi yaptılar. Münafıklar onların yanında

oturuyor, onlarla beraber Kur'an ile alay etmeye dalıyorlardı. Cenab-ı Hak müminleri bunlarla beraber oturmaktan menetmiştir. İbni Abbas: «Bu âyete, kıyâmete kadar din hususunda yenilik getiren ve bid'at icad eden herkes dahildir» diyor. Eğer âyetlerle alay edenlerle beraber razı olarak otururşanız siz de küfürde onlarla eşit olursunuz. Bu âyeti celîle **«Küfre rıza göstermek küfürdür»** hükmüne delâlet eder (1). İnkâra rıza göstermek, inkârcıların gurubuna katılmak demektir. Yani onlara katılan günah yönünden onlar kadardır. Eğer hiç karışmazsa, fakat kalben rıza gösterirse yine durum budur. Eğer onların yanında oturur, fakat yaptıklarından razı olmazsa, belki onlara kızarsa ancak, onların şerrinden emin olmak için oturmuş ise, o vakit durumu daha da kolay olur. Eğer bir bidatçı veya bir inkârcı ile beraber oturur, o bidatçı da bidatine ve inkârına dalmıyorsa, kerahiyetle beraber onunla oturmak caizdir. Bazı âlimler **«Hiçbir hal-u-kârda caiz değildir»** demişlerse de birinci görüş daha sıhhatlidir. Çünkü hadîsi şerifte gelmiştir ki:

«Allah'a ve son güne îman eden bir kimse üzerinde içki çevrilen (içilen) bir sofrada oturmasın.» Münafıklar dünyada kâfirlerle Kur'an âyetiyle istihza etmek konusunda bir araya geldikleri gibi, âhirette de Cenab-ı Hak onları cehennem azabında bir araya getirecektir.

(1) Bkz. el-Kurtubî Cild 5-Sah. 418-Darul-Kâtip Kahire 1387-1967.

الَّذِيْنَ يَتَرَبَّصُوْنَ بِكُمْ ۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ
اللّٰهِ قَالُوْٓا اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۖ وَاِنْ كَانَ لِلْكٰفِرِيْنَ
نَصِيْبٌ ۙ قَالُوْٓا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ
فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكٰفِرِيْنَ
عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿١٤١﴾ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ
وَاِذَا قَامُوْٓا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوْا كُسَالٰى ۙ يُرَاۗءُوْنَ النَّاسَ
وَلَا يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۣ لَآ اِلٰى
هٰٓؤُلَاۗءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَاۗءِ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا
﴿١٤٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَاۗءَ مِنْ
دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ
سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿١٤٤﴾ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ۚ وَلَنْ
تَجِدَ لَهُمْ نَصِيْرًا ﴿١٤٥﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَاَصْلَحُوْا وَاعْتَصَمُوْا
بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوْا دِيْنَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰۗىِٕكَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ وَسَوْفَ يُؤْتِ
اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ
اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيْمًا ﴿١٤٧﴾

«(141) O münafıklar ki sizi gözler dururlar. Eğer Allah'tan size bir zafer verilirse, sizinle beraber değil miydik? derler. Eğer kâfirlere bir nasib çıkarsa, kâfirlere size yardım ederek galibiyetinizi sağlamadık mı? Sizi müminlerden korumadık mı? derler. Artık kıyâmette Allah aranızda hüküm verecektir. Allah elbette kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol (fırsat) kılmamıştır.»

«(142) Münafıklar güya Allah'ı kandırırlar. Oysa Allah hilelerini başlarına geçirir. Münafıklar namaza kalktıklarında gevşek ve tembel olarak kalkarlar' İnsanlara gösteriş olsun diye yaparlar. Allah'ı pek az anarlar.»

«(143) O münafıklar kâfirlikle müslümanlık arasında bocalayarak dururlar. Ne onlardan ne bunlardan olurlar. Kim ki Allah onu saptırmışsa, asla ona bir yol bulamazsın.»

«(144) Ey îman edenler! Sakın ha, müminleri bırakıp kâfirlerden dost edinmeyiniz. Yoksa aleyhinizde Allah'a apaçık bir hüccet vermek mi istiyorsunuz?»

«(145) Kesinlikle münafıklar ateşin en alt tabakasındadırlar. Münafıklar için asla bir yardımcıya rastlayamasın!»

«(146) Tevbe edip ıslahı nefs edenler, Allah'a tutunup dinlerini katıksız olarak Allah'a kılanlar bu hükmün dışındadırlar. İşte onlar müminlerle beraberdirler. Gelecekte müminlere Allah büyük bir ecir verecektir.»

«(147) Eğer şükredip inanırsanız, Allah size azab etmeyi neylesin? Allah şükredici yani şükrün karşılığını verici ve bilicidir.»

TEFSİR

MÜNAFIKLARIN TAKTİKLERİ

«O münafıklar ki sizi gözler dururlar.» Yani sizin başınıza gelecek hayrı ve şerri beklerler. Eğer Allah tarafından siz muzaffer olup düşmanı mağlûb kılar, ganimeti elde ederseniz, hemen ganimete ortak olmak için, **«Biz savaşta ve hadisede sizinle beraber değil miydik?»** Veya **«Sizin dininizin üzerinde değil miydik?»** Veya **«Cihadda sizinle beraber değil miydik»** diyorlar. Eğer kâfirler galip gelir, müminler mağlûb olursa, bu sefer kâfirlere **«Eğer müminlerle ciddiyetle savaşa katılmış olsaydık sizi mağlûb edecektik. Fakat katılmadık, sizi mağlûb etmekten kurtardık. Ve müslümanlardan da sizi koruduk. O halde sizin bu nasibinizde bizim de payımız olacaktır.»** derler. Ayetten anlaşılıyor ki münafıklar savaşlara katılıyorlardı. Ve ganimetten menedilirlerdi. Müslümanların zaferine Kur'an «FETİH» tâbirini kullandı. Kâfirlerin zaferinde de pay mânâsına gelen «NASİB» tâbirini kullandı. Çünkü kâfirlerin nasibi hasistir. Onlar sadece geçici dünya için savaşırlar. Müslümanlar ise ebedi saadeti elde etmek için savaşırlar. Ganimet ikinci plânda gelir. Allah müslümanların ve münafıkların arasında kıyâmet gününde hükmedecektir. Yani münafıklar yaptıklarıyla kalmayacaktır.

KÂFİRLER HİÇ BİR MÜ'MİNİ MAĞLUB EDEMEZLER

Cenab-ı Hak hiçbir zaman gerçek müslümanların aleyhinde kâfirlere fırsat vermemiştir ve vermeyecektir» Bazı tefsir âlimleri bu fırsat vermeyişi âhirettedir, demişler. Zira rivayete göre bir kişi Hz. Ali'den bu âyeti sormuştur. «Bu âyette Cenab-ı Hak hiçbir zaman müminlerin aleyhinde kâfirlere fırsat vermeyeceğini vaadediyor. Halbuki kâfirler bizi öldürüyor, mağlûb ediyorlar?» Hz. Ali (R.A.) cevab olarak dedi ki: **«Kıyâmet gününde Allah müminlerin aleyhinde kâfirlere asla fırsat vermeyecektir.»** Fakat müfessirlerin çoğu **«Bu hüküm, dünyadadır. Bunun mânâsı; Müminlerin delil ve hücceti daima galibtir. Konuşma neticesinde kâfirler mağlûb olurlar. Hüccet ile hiç kimse müslümanları mağlûb edemez»** demektir, demişlerdir.

Bazı tefsir âlimleri de «Cenab-ı Hak, kâfir bir devlete müslüman bir devleti tamamen silip süpürme fırsatını vermez, demektir» dediler. Bazıları da **«Cenab-ı Hak, İslâmı temelinden ortadan kaldıracak şekilde müminlerin aleyhine kâfirlere fırsat vermeyecektir. İslâmın temeli kıyâmete kadar bâki kalacaktır»** demektir, demişlerdir.

Müslim Sevban'dan rivâyet etti: **«Rabbimden ümmetimi bir kıtlık senesiyle veya nefislerinden başka harimi ismetlerine el uzatmayı helâl edip onları helâk eden bir düşmanı onlara musallat kılmakla helâk etmemesini istedim. Rabbim: Ey Muhammed! Ben bir hüküm verdiğimde o reddedilemez. Ben senin ümmetine kıtlık bir sene ve nefislerinden olmayan ve harimi ismetlerini helâl kılan bir düşmanı onlara musallat kılmayacağıma dair söz verdim. İsterse yeryüzündekiler hepsi biraraya gelsinler. Ancak ümmetinin bazısı diğerini öldürüp helâk edecek ve bir birini tutsak kılacaktır!»**

KANDIRMAK MÜNAFIKLIKTIR

«Münafıklar güya Allah'ı kandırıyorlar...»

Yani kandırmaca bir muameleyi Allah ile yapmak istiyorlar. Halbuki Allah onların yaptıklarını başlarına makus ediyor. Ayeti celîlede: **«Münafıklar Allah'ı kandırıyorlar. Halbuki Allah onları kandırıcıdır»** şeklindeki tâbir, bu şekilde tevil edilir. Veya **«Münafıklar Allah'ı kandırıyorlar»**dan maksad «Allah'ın Resûlünü kandırmaya çalışıyorlar» demektir. Yani «Muzaf» mukadder olur. Zâhirde İslâma giriyorlar. Fakat içlerinde küfür vardır. Esasında onları en şiddetli ceza ile cezalandıracak olan Allah onların bu tür hareketlerinin karşılığını verecektir. Bazı tefsir âlimleri Hasanı Basrî'den rivâyet ederler: **«Müminlerin eline kıyâmette nur verildiği gibi münafıkların eline de verilir. Müminler nurlarıyla köprüyü aşarlar. Münafıkların nuru tam köprünün başında söner»** demişlerdir. (1)

«Münafıklar tembel tembel namaza kalkarlar.» Çünkü onlar namazdan herhangi bir sevabı ummazlar. Ve namaz kılmakla Allah'ı razı etmek emelinde de değildirler. Namazı terkederlerse, bir ceza teret-

(1) Bkz. el-Kurtubî Cild 5-422-Dar. Katip Kahire 1387-1967.

tüp edeceğine de inanmıyorlar. Ancak zahirde kılıcı, boyunlarından kaldırmak için namaza kalkıyorlar ve bu da ağır geliyor. Daha önce geçtiği gibi, Cenab-ı Hak, «El-Bakara» sûresinde: **«Şüphesiz ki namaz, Allah'tan korkanlar müstesna, diğer insanlara ağır geliyor»** buyuruyor. Riyakârlık ve gösteriş münafıkların cibiliyetinde olan bir hasletir. **«Onlar, Allah'ı pek az anarlar»**. Yani dilleriyle andıkları, kalblerinden anmak gelmediği için çok da anarlarsa pek az sayılır. Bazı tefsir âlimleri **«Burada zikirden (anmaktan) maksat namazdır. Namazı pek az kılarlar. Tek başlarına kaldıklarında, evlerinde namaz kılmazlar. Veya namazın içinde sadece tekbir alırlar. Hiçbir şey okumazlar. Sonunda da sadece selâm verirler.»** demektir, dediler. Münafıklar îman ile küfür arasında bocalamaktadırlar. Yani ne doğru dürüst küfre, ne de doğru dürüst îmana girerler. Bocalayıp dururlar. Ne kâfirlerden, ne de müminlerdendirler. Yani iki taraftan da merdutturlar. Zâhirde iki tarafla da ilişkileri vardır.

«Allah kimi saptırırsa ona asla bir yol bulamazsın.» Müslim ve Buharî ittifakla İbni Ömer'den rivâyet ediyorlar. Resûlü Ekrem buyurdu:

«Münafıkın meselesi iki sürü arasında körleşip, şaşakalmış bir koyun meselesine benzer. Bazan bu sürüye kaçıyor, bazan öbür sürüye kaçıp duruyor!»

Yani mütehayyir ve müterediddir. Hangi koyundan olduğunu bilmiyor. Münafıklar da öyledir. Bazan müminlere bazan kâfirlere, veya zahirde müminlerle beraber, batında kâfirlerle beraberdirler.

KÂFİRİ DOST EDİNMENİN HÜKMÜ

«Ey îman edenler! Sakın müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyiniz...»

Bu âyeti celîle, Abdullah bin Ubeyy ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur. İkiyüzlülük münafıkların sıfatı olduğu için Cenab-ı Hak, müminlere münafıklara benzememe nasihatında bulundu. Bu âyetin sebebi nüzulü: Medine'deki Ensarın «Beni-Nadir» ve «Beni Kureyza» Yahudilerinden dostları ve süt kardeşleri vardı. Onları bırakmaları için Cenab-ı Hak bu âyeti indirdi. Ensar Resûlüllah'a geldi:

«Ey Allah'ın Resûlü! O halde biz kimi dost edinelim?» diye sordular. Cenab-ı Peygamber (S.A.V.):

«Muhacirleri dost edininiz!» buyurdu.

MÜNAFIKIN AZABI KÂFİRİN AZABINDAN DAHA ŞEDİDDİR

«Kesinlikle münafıklar ateşin en alt tabakasındadırlar...»

Bu âyeti celîle münafıkların yerini ve makamlarını belirten bir âyeti celîledir. Yani cehennemin derinliğindedirler. Niçin böyledirler, çünkü onlar küfrün en çirkinlerine sahibtirler. Çünkü küfürlerine, İslâmla istihza etmek, müslümanları kandırmak çirkinliklerini de eklemişlerdir. Eğer «Niçin münafıkın azabı kâfirin azabından daha şiddetlidir?» diye sorulursa cevab şudur: Münafık küfürde kâfir gibidir. Bir de münafıklıkta daha fazlası da vardır. Yani küfrüne küfürden daha çirkin olanı, İslâmla istihza etmeyi, müslümanlarla alay edip sırlarını ifşa etmeyi ve kâfirlere aktarmayı eklemişlerdir. Bunun için Cenab-ı Hak münafıkların azabını kâfirlerin azabından daha şiddetli kılmıştır. Münafık, zahirde îman etmiş görünüp kalben kâfir olan kimse demektir. Bazı tefsirciler «Münafık, diliyle İslâmı ikrar eder. Fakat hükümleriyle amel etmeyen, kayıtlarıyla kayıtlanmayan ve İslâm ahkâmının altına girmeyen kimse demektir.» derler. Müslümanlardan fâsıklık yapan bir kimseye «Münafık» demek, tağliz içindir. Esasen münafık kalben kâfir olan demektir. Resûlüllah'ın, **«Üç haslet vardır. Onlar kimde bulunursa o münafıktır: Velev ki namaz kılsın, velev ki oruç tutsun, velev ki ben müslümanım desin. 1 — Konuştuğu zaman yalan söyler, 2 — Söz verdiği zaman muhalefet eder, 3 — Emin sayıldığı zaman hainlik yapar.»** Hadisinde geçen münafık ile âyetteki münafık arasında fark vardır. Hadisdeki kâfir mânâsına değildir. Hadisin mânâsı: Bu hasletler münafıkların sıfatlarındandır. Bunları yapan bir müslüman kendisini münafıklara benzetmiştir. Bundan kaçınsın diye yani tağliz ve teşdid için ona münafık denilmiştir.

«Ey Muhammed! Sen hiçbir zaman bu münafıklara yardım edip de onları Allah'ın azabından kurtaracak bir yardımcı bulamazsın. Ancak münafıklardan tövbe eden, islâhı nefs eden ve Allah'a (Kitabına) sarılmış olan (Allah'a sarılmak, sistemine sarılmak demektir), tâatle-

rini ve ibâdetlerini katıksız Allah için yapan, riyakârlıktan kaçanlar, müstesnadır. Onlar müminlerle beraberdir. Onlara azab yok. Hem dünya hem âhirette müminler(in adedin)den sayılır. Allah (C.C.) müminlere büyük ecir verecektir.» Münafıkın azab gördüğü en alt tabaka, **«El-Hâviye»**dir. Cehennemin en üst tabakası **«Lezza»**dır. Sonra **«Hutame»** gelir. Sonra **«Sair»** gelir. Sonra **«Sakar»**, sonra **«Cehiim»**, sonra **«Haviye»** gelir.

İbni Mes'ud, **«Cehennemin en alt tabakasında münafıklar için demirden yapılmış tabutlar vardır. O tabutlar ateşin içerisinde dahi kilitlidirler.»** dedi. (1) Hadîsi İbnu-Ebid-Dünya el-Ahvas'dan o da İbnu-Mesud'dan rivâyet ettiler.

İbni Ömer:

«İnsanların, kıyâmet gününde azab yönünden en şedidleri üç sınıftır: 1 — Münafıklar, 2 -- Maide yani sofra arkadaşlarından kâfir olanlar, 3 — Firavunun yakınlarından kâfir olanlardır, diyor.»

Bunun tasdiki Allah'ın kitabında vardır. Meselâ burada Cenab-ı Hak: **«Münafıklar ateşin en alt tabakasındadırlar»** diyor. Maide (sofra) arkadaşları hakkında **«Şüphesiz ben ona öyle bir azab vereceğim ki, âlemlerden hiç kimseyi o azabla azablandırmayacağım»** diyor. Al-i Firavun hakkında da Cenab-ı Hak: **Firavunun âlini azabın en şedidine sokunuz»** diyor.

Bu istisna ile ilgili olarak Buhari, El Esved'den rivâyet ediyor: Biz Abdullah'ın halkasında bulunuyorduk. (Yani onun ders halkasındaydık.) Huzeyfe b. Yaman geldi. Yanımızda durup selâm verdi, sonra şöyle söyledi:

«Nifak (yani münafıklık) **sizden daha hayırlı olan bir kavimin üzerinde** (hakkında) **indi.»**

El Esved, Huzeyfe'nin bu sözüne karşılık olarak:

— Sübhanallah! Cenab-ı Hak buyuruyor: **«Şüphesiz ki münafıklar ateşin en alt tabakasındadır»**, sen de bunu söylüyorsun.

Bunun üzerine Abdullah tebessüm etti. Huzeyfe gidip mescidin bir köşesinde oturdu. Abdullah kalkıp yanına gitti. Ders halkasında otu-

(1) Bkz. el-Alusî Ruhul-Meani Cild 5-177-Dar. İh. Tu. Arabî Beyrut-Tarihsiz.

ranlar da dağıldılar. Huzeyfe bana bir taş atıverdi. Yanına vardım. Huzeyfe buyurdu:

«Abdullah'ın tebessümüne hayret ettim. O benim söylediğimi biliyordu. Kesinlikle nifak sizden daha hayırlı olan bir kavmin hakkında nazil oldu. Sonra onlar nifaktan tövbe ettiler. Allah ta tövbelerini kabul etti.»

«Eğer şükreder inanırsanız Allah sizin azabınızı neylesin» âyeti celilesi, münafıklara ve bütün insanlara hitab ediyor. Yani şükreden ve îman eden bir kimseye Allah azab etmez. Kullarını azaba düçar etmek Allah'ın mülkünü artırmaz ki, kullarına azab etmeyi bırakmak onun saltanatından bir şey eksiltsin.

MAKHUL (R.A.)

«Dört haslet vardır. O dört haslet kimde bulunursa onun lehinde olur. Üç haslet de vardır ki, onlar kimde bulunursa, onun aleyhinde olur. İnsanın lehinde olan dört haslet: Şükür, dua, îman ve istiğfardır. Çünkü Cenab-ı Hak «Eğer şükreder inanırsanız sizin azabınızdan Allah'a ne yarar vardır?» (En-Nisa: 148) **buyuruyor. Başka bir âyette: «Sen onların içinde olduğun halde Allah onlara azab vermez. Onlar tövbe istiğfar ettikleri halde Allah onlara azab vermez.»** (El-Enfal: 23) **başka bir âyet: «Eğer duanız olmasaydı Allah size önem vermezdi.»** (El Furkan: 77). **İnsanda olup da aleyhinde olan hasletlere gelince: Hile, Zulüm ve sözünde durmamaktır. Cenab-ı Hak: «Kim ki dönüş yaparsa nefsinin aleyhinde dönüş yapar.»** (El-Feth: 10). **Ve yine «Kötü hile ancak ehlini kapsar.»** (Fatır: 43). **Ve yine «Sizin zulmünüz ancak nefsinizin aleyhindedir.»** (Yunus: 23) **buyuruyor.** (1)

ALLAH KİME NİÇİN TEŞEKKÜR EDER?

«Allah şükredici ve bilicidir.» Yani ibâdetlerinden ötürü kullarına teşekkür eder. Yani onları mükâfatlandırır. Onların az bir amelini ka-

(1) Bkz. el-Kurtubî Cild 5-426-427-Darul-Katip Kahire 1387-1967.

bul eder, büyük sevab verir. Yoksa Cenab-ı Hak hiç kimsenin minneti altında değildir ki, şükretsin!

Beyzavi şükrediciliğini şu şekilde tefsir ediyor: «Sevab vericidir. Azı kabul edici yerine çoğu vericidir.»

Hazin de şükrediciliğini, «Mümin kullarına sevab vericidir. Ecirlerini tam mânâsıyla öderdir» dedikten sonra «Allah'ın şükretmesi demek, kullarının amellerinden aza razı olmak ve sevablarını da kat, kat vermek demektir.» diyor...

Bazı tefsirciler «Madem ki Allah kullarına şükretmeyi öğretti, şükretmenin karşılığı olan mükâfata da şükür ismini taktı. Allah'ın sıfatlarından «Eşşekûr»ün mânâsı şükrün üzerinde sevab verir demektir. Bilicidir yani sizin şükrünüzün ve îmanınızın hakkını biliyor. Ve sizi ona göre mükâfatlandıracaktır.

Müslim ve Buharîde münafıklar hakkında şu hadis yer almaktadır. Allah'ın Resûlü (Sallallahu aleyhi ve âlihi ve sellem):

«Namazların münafıklar üzerinde en ağırı olanı yatsı ile sabah namazıdır. Eğer münafıklar yatsı ile sabahta ne gibi fazilet vardır, bilseydiler, yüzüstü sürünseler dahi yatsı ve sabah namazlarına gelip katılırlardı. Ben niyet ettimki, cemaatla namaz kıldırmayı birine emredeyim o namazı kıldırsın. Sonra ben de yanımda bazı kişiler alayım ve beraberinde kucak kucak odun olduğu halde namaza katılmamış bir kavme gidip onların üzerinde evlerini ateşle yakayım.»

Diğer bir rivâyette **«Nefsimi yed-i kudretinde bulunduran Allah'a yemin ederim, eğer onların herhangi birisi orada semiz bir kemiğin olduğunu veya iki güzel tırnağın bulunduğunu bilseydi namaza gelirdi. Eğer evlerde kadın ve çocuklar olmasaydı kesinlikle onların üzerine evlerini ateşle yakardım.»**

İmam Malik, «El-Ulâ» bin Abdurahman'dan, o da Enes bin Malik'ten rivâyet etti. Resûlüllah buyurdu:

«O, münafık namazıdır. O münafık namazıdır. O münafık namazıdır. Münafık oturur, güneşi gözetir. Güneş şeytanın iki boynuzu ara-

sına geldiğinde kalkar, dört defa, yeri gagalar gibi acelece kılar. Namazında Allah'ı pek az anar.» (1)

Hadisi bu şekilde, Müslim, Tirmizi ve Nesei, İsmail bin Cafer el Medeni'den, o da «El-Ulâ» bin Abdurahman'dan rivâyet ettiler. Tirmizi «Hasen» ve Sahihtir dedi.

İbn-i Mesud'dan gelen bir hadîsde: «Müslümanın, münafık ve kâfirin meselesi üç kişinin meselesi gibidir ki, bir derenin kenarına varıyorlar. Birisi dereyi boylar öbür tarafa geçiyor. Sonra ikincisi dereye vurup tam derenin ortasına geliyor. Dereyi geçmiyen onu çağırıyor:

— Azab olasıca! Nereye gidiyorsun? Helâke mi gidiyorsun? Geri dön!»

Dereyi geçen adam onu çağırıyor:

— Kurtuluşa gel.»

Derenin ortasındaki adam, gah suya vurmayan adama, gâh suya vurup geçene bakıyor, ansızın bir sel geliyor, onu alıp boğuyor. Dereyi geçen mümindir, boğulan münafıktır. Ne müminlerdendir ne de kâfirlerden... İkisi arasında bocalayıp duruyor.» Denilmektedir. (2)

Muaz bin Cebel rivâyet ediyor:

«Allah'ın Resûlü buyurdu: Dinini halis ve katıksız olarak yap. Bu takdirde amelin azı da sana kâfidir.»

(1) Bkz. ed-Durul-Mensûr 2-236-Kahire Tarihsiz.

(2) Bkz. ed-Durul-Mensûr 2-236-Kahire Tarihsiz.

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ؕ وَكَانَ
اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا عَنْ سُوْٓءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٤٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ
بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَّنَكْفُرُ بِبَعْضٍ ۙ وَّيُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَّخِذُوْا بَيْنَ
ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۙ ﴿١٥٠﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ حَقًّا ۚ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ
عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا
بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ ؕ وَكَانَ
اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا
مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا
اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ
مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ ۚ وَاٰتَيْنَا
مُوْسٰى سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ
بِمِيْثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُلْنَا لَهُمْ
لَا تَعْدُوْا فِى السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿١٥٤﴾

«(148) Fena sözü açığa vurmayı Allah sevmez. Ancak zulme uğramış müstesnadır. Allah işitici ve bilicidir.»

«(149) Eğer hayırlıyı açıklarsanız veya gizlerseniz yahut ta kötülüğü affederseniz, biliniz ki Allah çok affedici ve kudret sahibidir.»

«(150) Şüphesiz ki Allah'ı ve Peygamberini inkâr edip Allah ile Peygamber'inin arasını ayırmak isteyenler, biz onların bazısına inanıyor, bazısını inkâr ediyoruz, diyenler ve bunun arasında bir yol tutmak isteyenler.»

«(151) İşte onlar var ya, gerçekten kâfirdirler. Biz kâfir için rezil edici bir azab hazırlamışızdır.»

«(152) O kimseler ki Allah'a ve Peygamberlerine îman ederler, Peygamberlerinden hiçbirini ayırmazlar. İşte onlara Allah gelecekte ecirlerini verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.»

«(153) Kitab ehli, üzerlerine gökten bir kitab indirmeni senden istiyorlar. Muhakkak ki Musa'dan bundan daha büyüğünü istediler. Allah'ı bize açıktan göster dediler. Böylece zulümlerinden ötürü yıldırım onlara çarptı. Sonra buzağıya taptılar. Hem de açık delil kendilerine geldikten sonra bunu yaptılar. Onu da affettik. Musa'ya açık bir delil verdik.»

«(154) Vaadetmelerinden dolayı Tur dağını üzerlerine kaldırdık ve onlara «kapıdan secde ederek giriniz» dedik. Onlra cumartesi günü aşırı gidip hududları aşmayınız dedik. Ve onlardan sağlam bir vaad aldık.»

TEFSİR

GIYBETİN HARAMLILIĞINI GETİREN ÂYET

«(148) Fena sözü açığa vurmayı Allah sevmez...»

Bu âyetin tefsiri

Cenab-ı Hak kötü sözü açığa vurmayı sevmediği gibi, kötülüklerin diğer çeşitlerini de sevmez. Fakat kötü söz daha fahiş olduğundan betahsis onu zikretti. Bu âyetin sebebi nüzülünde şunlar rivâyet ediliyor:

Adamın biri bir kavme misafir gitti. Ona yedirmediler. O da bu durumlarını açığa vurduğunda âyet nazîl oldu. Ayeti celîle gıybetin ve nemimenin haram olduğunun hükmünü getiriyor. Alimler «İnsanların gizli durumlarını açığa vurmak caiz değildir. Çünkü bu insanların gıybete düşmesine vesile olur ve açıklayan şahsın da itham edilmesine yol açar. Fakat zulme uğramış bir insan o zulmü açığa vurabilir. Meselâ: **«Falan adam benim malımı çaldı veya gasbetti. Falan adam bana küfretti. Falan adam beni tokatladı»** diyebilir. Hatta insanoğluna küfredene küfretme ruhsatı dahi verilmiştir. Fakat onun küfründen fazla değil. Onun küfrettiği kadar küfredecektir.» Dediler. Buna Ebu Hüreyre'den rivâyet edilen şu hadis delâlet eder:

«Küfürleşen iki kişi küfrettikçe onun günahı ilk başlatanın boynundadır.»

Başka bir rivâyette: **«Onlardan hangisi başlatmışsa onun boynundadır. Ancak mazlum başlatan zâlimi geçerse hüküm değişir.»** denmiştir. Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.

İbni Abbas: «Ayetin mânâsı Allah bir insanın diğer bir insana beddua etmesini sevmez, demektir» diyor. Ancak beddua eden mazlum ise, Allah ona zalime beddua etme ruhsatı vermiştir. Eğer sabrederse daha hayırlı olur.

Hasan Basri «Kişi kendisine zulmedene karşılık verir, fakat beddua etmez. Ancak **«Ey Rabbim, ona karşı bana yardım et. Ey Rabbim, benim hakkımı ondan al. Ey Rabbim, benimle onun istediğinin arasına gir»** şeklinde beddua edebilir

Mukatil: «Ayet Ebu Bekir Sıddık hakkında nazîl oldu, diyor. Şöyle ki: Resûlüllah'ın huzurunda bir kişi Ebu Bekir'e (R.A.) hakaret etti. Ebu Bekir (R.A.) hakarete karşılık vermedi. Bu söz birkaç defa tekrarlandı. Sonra Ebu Bekir (R.A.) de karşılık verdi. Cenab-ı Peygamber kalktı. Ebu Bekir (R.A.): **«Ey Allah'ın Resûlü! Bu adam bana küfretti. Birşey söylemedin. Ona karşılık verdiğimde kalktın. Bu nasıl olur?»** diye sorunca, Resûlüllah: **«Bir melek senden ötürü ona cevab veriyordu. Sen bilfiil cevab vermeye başladığın zaman melek gitti şeytan geldi, ben de kalktım.»** buyurdu.

TEŞVİK İÇİN İYİLİĞİ AÇIĞA VURMAK CAİZDİR

«Eğer siz hayırlı bir işi açığa vurursanız» âyeti, İbni Abbas'ın tefsirine göre, oruç, sadaka, misafirlere ikram, silayı rahim yapmak gibi şeylerin açığa vurulmasının caiz olduğunu ve riyaya girmediğini beyan ediyor. **«Eğer hayrı gizler, açığa vurmazsanız veya kötü sözü affederseniz kesinlikle Cenab-ı Hakkın kudret sahibi ve çokça affedici olduğunu biliniz.»** Yani o da sizi affedecektir. Bazı tefsirciler **«Eğer iyiyi açığa vurup onunla amel ederseniz, size on sevab yazılır. Eğer bir iyilik yapmak isterseniz ve onu işlemezseniz size bir sevab yazılır»** demişlerdir. Bazı tefsirciler de «Hayrın bütün maksatları iki kısımda derleniyor, dediler: Birisi hakla beraber niyetin doğruluğu, ikincisi halkla beraber ahlâklı olmaktır.» Halkla ilgili hayırlara gelince o da iki kısımdır: a) Gerek gizlice, gerek açıkça: Onlara bir menfaat yetiştirmektir. **«Eğer hayrı gizlerseniz veya açığa vurursanız»** âyeti de buna işaret ediyor. b) Veya onlardan bir zararı kaldırmaktır. **«Eğer kötülüğü affederseniz»** âyeti de buna işaret ediyor. Öyleyse ne kadar hayır amelleri varsa ve ne kadar zararı defetme çalışmaları bulunuyorsa hepsi bu iki kelimenin kapsamına girmektedir.» Dediler. Tefsircilerden bir grub da **«Hayırdan maksad, maldır»** demişlerdir. Bu takdirde âyetin mânâsı: «Allah için verdiğiniz sadakaları ister açıkca veriniz, ister gizlice, şüphesiz ki Allah (onu bilir) çokca affedici ve kudret sahibidir. Sizden zulmedilerek alınan bir malın zalimini affederseniz (biliniz ki) şüphesiz ki Allah çokça affedici ve kudret sahibidir» demektir.»

Büyük Kur'an Tefsiri, Cilt: 3 F.33

BİR PEYGAMBERE İNANMAMAK KÜFÜRDÜR

«Şüphesiz ki Allah'ı ve Resûlünü inkâr edenler...»

Bu âyet Yahudiler hakkında nazil olmuştur. Onlar Hz. Musa ve Tevrat'a inanırlar. İsa ve İncil'i, Muhammed ve Kur'an'ı inkâr ederlerdi. Bazı tefsircilere göre, hem Yahudi hem de Hristiyanlar hakkında nazil olmuştur. Yahudiler, Hz. Musa'ya îman ederler, Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammed'i inkâr ederler. Hıristiyanlar da Hz. İsa'ya îman ederler, Hz. Muhammed'i inkâr ederler. Bu âyeti celîleden anlaşılıyor ki, Peygamberlerden birisini inkâr eden veya Allah'ın gönderdiği kitablardan birisini inkâr eden, diğerlerine inansa da kâfirdir. Bütün Peygamberlere birden inanmak gerektir. Allah'ın indirdiği bütün kitabların Allah katından geldiğine inanmak gerektir. Ama tahrif edilmiş kısımlarına inanmak gerekmez. Zira tahrif edilmiş kısımlara inanmak insanı küfre götürür.

İSLÂMIN BİR TEK MADDESİNE İNANMAMAK HEPSİNİ İNKÂR ETMEKDİR

«Onlar, îman ile küfür arasında bir yol edinmek istiyorlar.» Halbuki îmandan çıkan küfre girer, küfürden çıkan îmana girer. Üçüncü bir yol yoktur. Çünkü Allah'a îman etmek ancak, Peygamberlerine îman etmek, onları tasdik etmek ile tamamlanır. Yani o Peygamberlerin Allah'tan getirip tebliğ ettiklerine mufassalan (maddelerine tek tek) ve mücmelen (bütününe birden) inanacaktır. Onun bir kısmını inkâr hepsini inkâr gibidir. Cenab-ı Hak başka bir âyette: **«Haktan sonra sapıklıktan başka ne olabilir?»** (Yunus: 32) buyuruyor.

Âyeti celîle, Hıristiyan ve Yahudilerden başka diğer küfür gurubları hakkında da inmiş olabilir. Meselâ: Samire gurubu, Hz. Musa'nın halifesi olan Yuşa'dan sonra gelen Peygamberlerin hiçbirisine inanmıyorlardı. Mecusiler de Zeradeşt (veya Zerdaşt) adlı bir Peygambere inanıyorlardı. Sonra onun şeriatını inkâr ettiler. Ve onların aralarından kaldırıldı. Hülâsa; bütün Peygamberlere îman etmek farzdır. Hasedden, asabiyetten veya keyfi olarak bir Peygamberin Peygamberliğini

inkâr etmek küfürdür. «Biz Peygamberlerden birinin arasını diğerinden ayıramayız.» (El-Bakara: 285).

«(153) Kitap ehli, üzerlerine gökten bir Kitap indirmeni senden istiyorlar...» Bu âyetin izah ve tefsiri :

Muhammed bin Kâb ul Kurezi, Süddî ve Kattade derler ki: «Yahudiler, Resûlü Ekrem'den, Tevrat'ta olduğu gibi göklerde yazılmış bir kitabın indirilmesini istediler. İbni Cureyc «Yahudiler, Resûlü Ekrem'den, Allah tarafından bir sahife insin ki, onda **«Allah'dan falan ve filan adama gönderiliyorum»** ibaresi yazılı olsun istediler. Bunu inad, küfür ve ilhadlarından istiyorlardı. Bunlardan önce de Kureyşliler aynı şeyleri veya benzerlerini istemişlerdir. Nitekim Cenab-ı Hak, İsra sûresinde: **«Biz sana îman etmeyiz, ta ki bize yerden pınar suyu fışkırtıp akıtırsan.»** Yahudiler daha önce Hz. Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişlerdi. **«Bize Allah'ı açıkça göster»** demişlerdi. Zulümlerinden ötürü onlara yıldırım çarptı. Ve Cenab-ı Hak, «El-Bakara» sûresindeki **«Hatırlayın o zamanı ki, siz, Ey Musa, Allah'ı gözümüzle görmedikçe sana îman etmeyiz. Bundan sonra, baktığınız halde, yıldırım size çarptı. Sonra ölümünüzün arkasından sizi dirilttik. Ta ki şükredesiniz»** deniliyor. Onlara beyyineler —yani deliller— geldikten sonra dahi buzağıya taptılar. Bu «Beyyineler»den maksad, Mısır'da Hz. Musa'nın eliyle onlara gösterilen mucizelerdir. Firavun ve ordularının denizde boğuldu. Denizi ancak onlardan olan kimseler geçti ve onlar sanemlere (putlara) tapan bir kavmi gördüler. **«Ey Musa, bunların mabudları gibi bize de bir mabud kıl»** dediler. Musa (A.S.) münacaata gittikten sonra onlar buzağıya taptılar. Döndüğünde aralarında olan olduktan sonra Cenab-ı Hak, onların yaptıklarından dolayı tevbeleri buzağıya tapmayanın buzağıya tapanı öldürmeleriyle kabul etti. Böylece onlar birbirlerini öldürmeye başladılar. Sonra Cenab-ı Hak onları diriltti. **«Biz onu affettik. Musa'ya açık bir delil verdik.»** buyurdu. Onlar Tevrat'ın hükümlerini tatbik etmekten kaçındıklarından, Hz. Musa'nın getirmiş olduğu ilâhi sistemi tatbik etmekten çekindikten sonra Allah (C.C.) Tur dağını kaldırıp havada onların başının hizasında durdurdu. **«Eğer bunu kabul etmezseniz, dağ üzerinize düşecektir.»** Onlar böylece kabul ettiler, secde ettiler, dağ üzerimize düşer diye başlarının üstüne bakadurdular.

Onlar «Beytül Makdis'in kapısından secde ederek girmeleri, Yarab! Cihadı terkettiğimizden dolayı bize yüklenen günahlarımızı ve Hz. Musa'nın sisteminden kaçındığımızdan dolayı kırk sene Tih çölünde dolaşmamızı bizim için affeyle» demekle emrolundukları halde onlar kuyrukları üzerinde ve buğday mânâsına gelen **«Hintatun»** kelimesini tekrarlayarak girdiler. Cenab-ı Hak onlara: **«Cumartesiyi koruyunuz, Allah'ın size haram kıldığı şeylere dikkat ediniz»** dediği halde muhalefet ettiler. Allah'ın haram ettiğini hileli yerlerde yapmaya kalkıştılar.

Bu âyetler Resûlü Ekrem'e tesellidirler. Yani Cenab-ı Hak; bu karşı gelme sadece senin için değil, senden önceki Peygamberlerde de böyle olmuştur, deyip Peygamberine teselli veriyor.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْۢبِيَآءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَّقَوْلِهِمْ قُلُوْبُنَا غُلْفٌ ؕ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ
فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٥٥﴾ وَّبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيْمًا ﴿١٥٦﴾ وَّقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيْحَ عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُوْلَ
اللّٰهِ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ
اخْتَلَفُوْا فِيْهِ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ ؕ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ
الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ
عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٥٨﴾ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ
مَوْتِهٖ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ۚ ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ
هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
كَثِيْرًا ﴿١٦٠﴾ وَّاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوْا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ؕ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ
الرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ
اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٦٢﴾

«(155) Onların sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, Peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve bizim kalblerimiz perdelidir demeleri onların lânetlenmesine vesile olmuştur. Doğrusu Allah onların kalblerine küfürlerinden ötürü mühür vurmuştur. Azları müstesna onlar îmana gelmezler.»

«(156) Küfürlerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir bühtan söylediklerinden dolayı...»

«(157) Biz Allah'ın Resûlü Meryemin oğlu İsa Mesih'i öldürdük demelerinden dolayı, Allah onlara lânet etmiştir. Onlar İsa'yı öldürmediler ve İsa'yı asmadılar. Ancak onlara bir benzetme yapıldı. Şüphesiz ki İsa hakkında ihtilâfa düşenler kesinlikle bundan ötürü şüphe içerisindedirler. Onun hakkında bir ilme sahib değildirler. Ancak zannın peşine takılırlar. Gerçekten onu öldürmemişlerdir.»

«(158) Doğrusu Allah onu kendi katına yükseltti. Allah güçlüdür, hâkimdir.»

«(159) Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsa'ya îman etmesin. İsa ise, kıyâmet gününde küfürlerinden ötürü onların aleyhinde şahid olacaktır.»

«(160) Yahudilerin zulümlerinden, çok kimseleri Allah yolundan alakoymalarından...»

«(161) Kendilerine yasaklandığı halde faizi almalarından, haksız olarak insanların mallarını yemelerinden ötürü onlara daha önce helâl kılınmış temiz şeyleri haram kıldık. Onlardan kâfir bulunanlara acıklı bir azab hazırladık.»

«(162) Lâkin onlardan ilimde derinleşenlerle müminler senden önce vahye ve sana indirilene inanırlar. Bunlar namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhirete inananlardır. İşte bunlara çok büyük bir mükâfat vereceğiz.»

TEFSİR

«(155) Onların sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri lânetlemelerine vesile olmuştur.»

Bu âyetin tefsiri

Yahudiler vermiş oldukları vaadi bozdular. Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler. Zekeriyya ve Yahya gibi Peygamberleri öldürdüler. Ve bizim kalblerimiz perdelidir —yani sizin dediklerinizi anlamıyoruz— veya kalblerimiz ilimle doludur, bizi çağırdığınız işe ihtiyacımız yoktur diye iddia ettiler, Hz. Meryem'e büyük bir bühtan yani zina isnad ettiler, yani İsa (A.S.) nasıl babasız dünyaya gelir? deyip de Meryem'e zina isnad ettiler. Ve dolayısıyla babasız evlâd yaratmaya Allah'ın kadir olmadığını söylemiş oldular. Evet bütün bunlardan dolayı onlara lânet edilmiştir.

HZ. İSÂ'NIN REF'İ MESELESİ

Yahudilerden bir gurub İsa (A.S.) ve annesine küfrettiler. İsa (A.S.) onların aleyhine **«Ey Allah'ım, sen benim Rabbimsin. Kelimenle beni yarattın. Ey Allah'ım, bana ve anneme küfredene lânet et.»** diye beddua etti. Cenab-ı Hak onların ikisine küfredenleri maymun ve domuz şekillerine soktu, meshetti. O, mesih olanlar bilahare helâk oldular. Zürriyetsiz gittiler. Bunun için Yahudiler Hz. İsa'yı öldürmek hususunda ittifakla karar aldılar. Cenab-ı Hak, İsa kuluna **«Seni semaya yükselteceğim»** haberini verdi ve **«Yahudilerin sohbetinden seni temizleyeceğim»** vaadinde bulundu. Bundan sonra Hz. İsa (A.S.) arkadaşlarına: **«Hanginiz razıdır ki benim benzerliğim ona geçsin, o öldürülsün? Asılsın ve cennete girsin.»** diye sordu. Onlardan birisi ayağa kalktı: **«Ben istiyorum»** dedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, İsa'nın benzerliğini ona geçirtti. O öldürülüp asıldı. Bazı tefsirciler «Hz. İsa'nın havarileri içinde birisi vardı. Münafıklık yapıyordu. Yani İsa'yı ihbar ediyordu. İsa'yı öldürmek istedikleri zaman o münafık onlara **«Ben sizi İsa'nın bulunduğu yere götüreyim»** dedi ve gitti. İçeri girdi. İsa (A.S.) göklere kaldırıldı. Allah onun benzerliğini o münafıkın üzerine at-

tı. Onun arkasından içeri girdiler. Onu tuttular ve İsa (A.S.) olduğunu zannederek kendisini öldürdüler. **Bu, Allah'ın hükmüne karşı taannüd eden ve ona bir türlü îman etmeyen bir kavim için mümkündür.**

Bu hadiseden sonra Yahudilerden bir kısım: **«İsa (A.S.) yalancı idi. Gerçekten biz onu öldürdük»** dediler. Başka bir kısım tereddüde girdiler. Bazıları, **«Bu İsa ise, İsa'yı yakalatmak için içeri giren arkadaşımız nerede?»** diye sordu. Bazıları da: **«Bunun yüzü İsa'nın (A.S.) yüzüdür. Fakat bedeni bizim arkadaşımızın bedenidir»** dediler. Daha önce «Hz. İsa'dan **«Allah beni göklere götürecektir»** sözünü işiten ise **«İsa (A.S.) göklere refedildi.»** dedi. Bazı tefsirciler de **«Nasut, yani topraktan gelen beden asıldı. Lahut yani ruh göklere yükseldi»** dediler. Bunlar böylece İsa (A.S.) hususunda tereddüt ve şüphe içinde kıvranıp gidiyordu.

İbni Kesir şunları söylüyor:

Allah Meryem oğlu İsa'yı (A.S.) beyyinelerle, hidayetle gönderdiği zaman, Allah'ın (C.C.) İsa'ya (A.S.) vermiş olduğu Peygamberlik ve açık mûcizeler ki, kör ve kötürüm onun huzuruna götürülür, derhal şifâ bulurlardı. Allah'ın izniyle ölüleri diriltirdi. Allah'ın izniyle çamurdan kuş yapar ve o kuşu uçurturdu. Allah'ın İsa'ya (A.S.) verdiği bu mûcizelere rağmen onlar Hz. İsa'yı yalanladılar. Ona muhalefet ettiler. Her imkânlarıyla ona eziyet etmeye çalıştılar. Öyle ki Allah (C.C.) İsa (A.S.) kuluna onlarla beraber bir memlekette durmamayı, annesiyle beraber çokça seyahat etmeyi emretti. Bu da onları ikna etmedi Isa (A.S.)'yı o zaman da Dimeşk Kralına şikâyet ettiler: Bu adam yıldızlara tapan müşrik ve kâfir bir kimseydi. Yunan asıllıydı. Roma'nın o diyarlarda genel valisiydi. Dediler ki: Beytul-Makdis'de bir bir kişi vardır. Halkı fitneye götürüyor ve saptırıyor. Padişahın raiyesini aleyhinde kışkırtıyor. Bunun üzerine kral öfkelendi: **«Bu kim oluyor?»** dedi. Ve Kudüs'teki naibine yazdı. **«Bu kişiyi tut, as. Başının üzerine diken koy ve halkı onun eziyetinden kurtar.»** Kitab —yani mektup veya emirname— Naibine (valiye) geldiğinde Beytul-Makdis'in Valisi derhal emredileni yerine getirmeye kalkıştı. Yahudilerden bir gurubu yanına aldı. İsa'nın (A.S.) bulunduğu eve gitti. İsa (A.S.) on veya on iki veya onüç talebesiyle beraber içerdeydi. Bazı rivâyetlere göre on yedi

neferdirler. Gün de, Cuma günü idi. İkindi namazından sonra ve Cumartesi akşamıydı. Orada İsa (A.S.)'yı muhasaraya aldılar. Onların geldiğini hissetti. Ve çıkıp kaçma imkânı kalmadığını anlayınca arkadaşlarına: **«Hanginiz Cennette bana arkadaş olmak şartıyla benim benzerim olmak istiyor?»** dedi. Böylece onların küçüklerinden, (gençlerinden) birisi kalktı. Hz. İsa onu küçük buldu. Sözünü ikinci ve üçüncü kez tekrarladı. Hep aynı genç ayağa kalkıyor, «BEN» diyordu. Sonunda Hz. İsa: **«İşte sen o ol»** dedi. Allah İsa'nın (A.S.) benzerliğini sanki İsa (A.S.) imiş gibi ona verdi. Evin tavanından bir pencere açıldı. İsa'yı (A.S.) uyuklama tuttu ve bu halde iken göğe yükseltildi. İsa (A.S.) gittikten sonra bu talebeler dışarı çıktılar. Vali ve yanındaki cemaat bu genci görünce onu İsa (A.S.) zannettiler. Geceleyin onu aldılar, astılar. Başının üzerine dikenler koydular. Yahudiler de bununla gurur duydular. Diğerleri, evde olmayanlar, onları bu hususta tasdik ettiler. Ancak evde olanlar İsa'nın (A.S.) refini gözleriyle gördükleri için öyle zannetmediler. Rivâyetlere göre, Meryem o asılan kişinin önünde oturup ağladı. Ve diğer rivâyetler, o asılan kişinin Hz. Meryem'le konuştuğunu anlatır. Bunların hepsi Allah'ın kulları için imtihanlardır ve bunlarda çok açık hikmetler vardır. Cenab-ı Hak bu durumu, Peygamberi Hz. Muhammed'e indirmiş olduğu Kur'an'da açıkça belirtti: **«Onlar İsa'yı öldürmediler. Asmadılar. Fakat İsa'ya benzetilmiş birisini gördüler, onu İsa zannettiler.»** Yani İsa'yı öldürme iddiasında bulunanlar şüphededir. Cahil Hıristiyanlar da bu hususta Yahudilere ayak uyduranlar da aynı şüphenin içerisinde kıvranıp duruyorlar. Kesinlikle onu öldürmediler. Belki Allah (C.C.) onu katına refetti. **«Allah galibdir.»** Ona sığınan hiç kimseyi başkasına ezdirtmez. **«Hakimdir.»** Hüküm buyurduğu herşeyde hikmet vardır.

HZ. İSA'NIN GÖKLERE KALDIRILMASINA DAİR ESERLER

İbn Ebi Hatım, bize Ahmed bin Sinan, ona Ebu Muaviye, ona A'meş, ona Elmunhal bin Amr, ona Said bin Cübeyr, ona da İbni Abbas haber verdi: Allah İsa'yı göklere kaldırmak istediğinde, İsâ arkadaşlarının yanına çıktı. Onlar oniki kişi idiler.

Havarilerdendiler. Ve **«Bana îmân ettikten sonra on iki defa**

beni inkâr eden sizin aranızdadır» dedi. Sonra **«Hanginiz istiyorsunuz ki, bana benzetilsin ve benim yerime öldürülsün? Ve derecemde cennette benimle beraber olsun?»** Bir genç kalktı, **«Ben»** dedi. Ona **«Otur»** dedi. Genç oturdu. Sonra tekrar sordu. Yine o genç kalktı. Sonra ona yine **«Otur»** dedi. Sonra sözünü tekrarlayınca yine o, genç kalktı ve **«Ben»** dedi. Sonra Hz. İsa (A.S.): **«O, sen olasın»** dedi. Genç Hz. İsa'ya benzemiş oldu. İsa (A.S.) da tavanda açılan bir pencereden göklere yükseldi. Sonra Yahudiler gelip genci götürdüler, öldürdüler ve astılar. Onlardan bazıları İsa'ya îman ettikten sonra oniki defa onu inkâra kalkıştı. Üç guruba ayrıldılar. Bir gurub **«Allah bizim aramızda idi. Dilediği kadar durdu. Sonra göklere yükseldi, gitti.»** dedi. Bunlar «El-Yakubiyye» gurubudur. İkinci bir gurub **«Allah'ın oğlu dilediği kadar bizim aramızda kaldı. Sonra Allah onu katına götürdü»** dediler. Bunlar da «En-Nasturiye» gurubudur. Üçüncü bir gurup **«Allah'ın kulu ve Peygamberi bizim aramızdaydı. Sonra Allah onu katına götürdü»** dediler. Bunlar da müslüman kısmındandı. Böylece iki kâfir gurub birleşti, müslüman gurubla savaştı. İslâmiyet, Resûlü Ekrem gelinceye kadar sönük olarak kaldı.»

Bu isnad İbni Abbas'a kadar sahihtir. Nesei, Ebu Kureyp'ten o da Ebu Muaviye'den benzeri bir isnadla aynı şeyleri nakletmiştir. Seleften birçokları aynı isnada benzer isnadlarla bunu rivayet etmişlerdir. İbni Cerir, Veheb'ten buna benzer bir nakil yapar. O da şudur:

İsa (A.S.) dünyadan ayrılacağını Allah'tan öğrenince ölümden ürktü ve kendisine ölüm ağır geldi. Havarileri çağırdı. Onlara yemek hazırladı. Dedi ki, **«Bu gece bana geliniz. Size ihtiyacım vardır.»** Geceleyin yatsı zamanı onun yanında toplandılar. İsa (A.S.) bizzat onlara hizmet etmeye başladı. Yemekten sonra Hz. İsa onların ellerini kendi elleriyle yıkıyor, ellerini kendi elbiseleriyle kurutuyordu. Bu onlara çok ağır geldi. Hoşlarına gitmedi. Hz. İsa: **«Benim yaptığımdan bir şeyi bu gece kabul etmeyen benden değildir, ben de ondan değilim.»** Böylece Hz. İsa'yı kendi haline bıraktılar. Bütün hizmetler bittikten sonra şunları söyledi: «Bu gece size yapmış olduğum hizmete gelince. Yemek yedirdim, elerinizi ellerimle yıkadım. Bu sizin için uyulacak bir ders olsun. Siz beni sizden daha hayırlı olarak görüyorsunuz. Fakat size hizmet ettim. Öyleyse siz de birbirinize hizmet konusunda büyüklük

taslamayınız. Hizmet yapınız. Birbirinize nefsinizi feda ediniz. Tıpkı bu gece nefsimi size verdiğim gibi. Benim bu gece size olan ihtiyacım şudur: **«Benim için Allah'a yalvaracaksınız, var kuvvetinizle dua edeceksiniz ki, Allah benim ecelimi tehir etsin.»** Onlar duaya koyuldukları zaman, uyku kendilerine galebe çaldı. Tek dua etmeye dahi güçleri yetmiyordu. Hz. İsa onları uyandırır. **«Sübhanallah! Size ne oldu? Benim için bir gece sabredemez misiniz? Bana yardımcı olmaz mısınız?»** derdi. Onlar: **«Allah'a yeminimiz olsun, biz bilmiyoruz, bizim başımıza ne geldi? Biz daha önce birçok gece konuşa konuşa sabahlardık. Ama bu gece hiçbir şey yapamıyoruz. Bir dua etmeye kalkıştığımız zaman bizimle onun arasına birşey giriyor.»** Bunun üzerine Hz. İsa **«Çoban gidecek, koyun sürüsü dağılacak»** şeklinde nefsinin matemini tuttu. Sonra **«Gerçek şudur ki, sabah, horozlar henüz ötmeden önce biriniz beni üç defa inkâr edecektir. Gerçek şudur ki biriniz beni az bir para ile satacak, diyetimi yiyecektir.»** dedi. Ve böylece havariler çıkıp gittiler. Yahudiler de Hz. İsa'yı durmadan arıyorlardı. Havarilerden «Şemun» adlı zatı tuttular. Dediler ki, **«Bu İsa'nın arkadaşlarındandır.»** «Şem'un» bu ithamı reddetti. **«Ben onu narkadaşı değilim»** dedi ve kendisini bıraktılar. Sonra başka bir gurub Şemunu tuttu. Yine Şemun İsa'nın (A.S.) arkadaşı olduğunu inkâr etti. Sonra Şem'un sabahleyin horoz seslerini işitince ağladı ve mahzun oldu. Sabah olunca havarilerden birisi Yahudilere geldi: **«Eğer İsa'nın (A.S.) yerini size göstersem bana ne vereceksiniz.»** dedi. Yahudiler ona otuz dirhem vermeyi kararlaştırdılar. Parayı aldı. Ve kendilerine İsa'nın (A.S.) yerini gösterdi. Bundan önce de onlar için zaten İsa'ya biri benzetilmişti. Onu aldılar iplerle bağladılar. Onu hem çekiyor, hem de **«Hani sen ölüleri diriltiyor, şeytanı uzaklaştırıyordun, delileri iyi ediyorsun? Niçin nefsini bu ipten kurtaramıyorsun?»** diye alay eder ve yüzüne tükürürlerdi. Durmadan üzerine dikenler atarak kendisini tâ dar ağacına kadar götürdüler. O zaman Allah onu katına yüceltti. Onlara benzetileni onlar astılar. Yedi gün darağacında kaldı. Sonra İsa'nın (A.S.) annesi ve İsa'nın (A.S.) eliyle tedavi edilen deli kadın geldiler. Asılan cenazenin yanında matem tuttular. İsa (A.S.) bunlara göründü: **«Niçin ağlıyorsunuz?»** dedi. **«Senin için ağlıyoruz»** cevabını verdiler. **«Beni Rabbim katına yüceltti, götürdü. Bana hayırdan başka bir şey isabet etmedi. Bu ise onlar için benzetilmiş şeklimdir. Anneciğim! Git havarilere söy-**

le, falan falan yerde benimle buluşsunlar.» Havariler söylenen yere gittiler. Onbir kişi idiler. Hz. İsa'yı satan, onların arasında değildi. Arkadaşlarından onun durumunu sordu: **«O, yaptığından pişman oldu. Nefsini öldürdü. Yani intihar etti»** dediler. Hz. İsa: **«Eğer tövbe etseydi Allah onun tevbesini kabul ederdi.»** dedikten sonra onlara Yahya isimli bir gencin durumunu sordu. **«O sizinle beraberdir»** dedi. **«Gidiniz, her insan kavminin diliyle konuşacaktır. Kavimlerinizi korkutunuz ve Allah'a çağırınız»** dedi. Bu hadisin siyakı cidden gariptir.

SALB ASMAK MESELESİNDE GÖRÜŞLER

«SALB» yani asmak meselesinde «El-Mennar»ın görüşü şudur:

Salb meselesi, tarihi bir meseledir. Benzerleri çoktur. Krallar öldürürler, asarlar. Hele Romalılar... Kalbleri taştan daha katı. Hele Yahudiler... Taassub gözlerini kör etmiş. Yahudiler, Zekeriyya ve Yahya (A.S.) başta olmak üzere birçok peygamberi öldürmüşlerdir. Tarihin böyle hadiseleri ispattaki gayesi, geçmiş ümmetlerin ahlâkından ibret alınmasıdır. Geçmiş ümmetlerin sapıklık ve hidayet derecelerini bilmektir. Yahudiler Hz. İsa'nın döneminde Roma saltanatına bağlı idiler. Beytul Makdis'de o zaman «Pontius Pilatus» (1) isimli bir vâli vardı. O, Mesihi öldürmek istemiyordu. Yahudilerin onun hakkındaki jurnallarına önem vermiyordu. İsa'nın (A.S.) ilerde bir hükümdar olmasından, Roma İmparatorluğunun hükmünü ortadan kaldırmasından ve baş olacağından korkmuyordu. Bunu Hıristiyanlar kitablarında böyle naklediyorlar. Yahudiler esasında İsa'yı, onların maddi taklidlerine karşı çıktıklarından dolayı öldürmek istiyorlardı. Çünkü Zekeriyya ve Yahya (A.S.) yı da öyle öldürdüler. Diğer Peygamberlere de o şekilde karşı çıktılar. Evet Allah'ın kitabında salb meselesinin ispatı veya nefyi esasında hedef değildir. Çünkü Kur'an Yahudilerin birçok Peygamberi haksız yere öldürdüklerini ispat etmiştir. Eğer Hıristiyanlar selb meselesini akidelerinin esası ve dinlerinin temeli yapmasaydılar, **«Salbe inanmayanlar âhirette helâk olur, inananlar kurtulur. Mesih'le, diğer**

(1) Bu kişi, Hz. İsa'nın benzerini asılmaya teslim ettikten sonra ellerini yıkadı ve «Bu SIDDIKIN kanından beriyim!» diyen Yahudi hakimdir. **Bkz.** El-Muncid BİLATUS maddesi.

Peygamberlerle ve küddûslerle (velîler veya Melekler) beraber olur» demeseydiler, Kur'an'ın Hz. İsa'nın salbini ve ölümünü inkâr etmesi onlara pek ağır gelmezdi. Onlar bu noktadan Kur'ana ve İslâma yüzbinlerce şüphe götürmeye girişmezlerdi. Onun için biz onların katında salb akidesini beyan edelim. Onu yokedene gelen itirazlarını belirtelim ve onlara cevap verelim: Bizim İslâm memleketlerine yayılan Hıristiyan propagandacılar: SALB meselesini, akidelerinde temel olarak kabul ederler. Dinlerinin temeli bu meseledir. TESLİS (yani üçleme) ikinci plânda gelir. Nitekim TEVHİDİN İslâm davasının aslı ve esası olduğu, Peygambere, ve âhiret gününe îman, tevhidden sonra geldiği gibi. Resûlüllah herşeyden önce dinin asıl ve esası olan TEVHİDE insanları çağırdı. Ve mektuplarında ehli kitabı da aynı şeye dâvet etti: **«Ey kitab ehli! Bizimle sizin aranızd eşit olan bir kelimeye gelin. O da Allah'tan başkasına kulluk yapmayalım, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayalım, hiçbiriniz diğerini Allah'tan başka rab edinmesin. Eğer sırt çevirirlerse siz bu sözü deyiniz: Ey bizi dinleyip de sırtını çevirenler! Şahid olunuz ki, bizler müslümanlarız.»**

Allah, Resûlü'ne bunu emretmişti. Resûlüllah, Arap müşriklerini herşeyden önce uluhiyyette tevhide dâvet ediyordu. Çünkü onlar esas uluhiyette, Allah'ın gayrisine ibadet etmekte, şirke düşüyorlardı. Allah'a (C.C.) bir takım dost ve yardımcılar tahayyül ederlerdi. Onlara kurbanlar kesmek suretiyle çok yaklaşıyorlardı. Allah'ın katında onlar müşriklere şefaat etsinler diye müşrikler onlara tapıyorlardı. Onlar zararların define, tesir etsinler, hayırları celbetmesine vasıta olsunlar diye onlara tapıyorlardı. Ehl-i kitabın müşrikleri ise, onların tevhidi üzerine uluhiyet meselesinde tıpkı arap müşriklerinki gibi şirk gelmiştir. Mesihi ilâh edindiler. Bir gurubu da Mesihin havarilerinden ve başkalarından da ilâhlar edindiler. Bütün bunların üstünde bir de âlimlerine ve rahiplerine helâl ve haram etmeleri yetkisini vererek tâbi olmak gibi bir şirke düştüler. Resûl-ü Ekrem onları uluhiyet ve rububiyetin tevhidine —yani birlemesine— bunun için çağırdı. Eğer Hz. İsa'nın asılması ve Hz. İsa kendisini beşeriyete feda etme akidesi Hıristiyan dininin esası olmasaydı herşeyden önce insanları bu iki noktaya davet etmezlerdi. Hıristiyanların akidesine göre Adem (A.S.), ağaçtan yemek suretiyle Allah'a isyan ettiği zaman Adem ve Adem'den

gelen bütün zürriyeti günah işlemiş ve azaba müstahak olmuş oldular. Ebedi helâkı ve yok olmayı haketmiş oldular. Sonra Adem'in (A.S.) bütün zürriyyeti günahkâr olarak geldiler. Onlar da günahlarından ötürü azaba müstahak oldular. Nitekim babaları Adem'in (A.S.) günahından ötürü azaba müstahak olduğu gibi. Allah aynı zamanda, hem âdil hem merhametli olduğundan dolayı Adem'in (A.S.) isyanından bu yana, (haşa) Allah için bir müşkilât ortaya çıkmıştır. Eğer Adem (A. S.) ile zürriyetini azaba düçar ederse, merhamete aykırı olacaktır. Eğer azab etmezse, adaletine aykırı düşecektir. İşte Adem'in (A.S.) isyan ettiği günden beri adalet ve merhameti bir araya getirecek bir vasıtayı düşünüp duruyordu —haşa— Ve bu vasıtayı bir türlü bulamıyordu. Ta ki bu vasıtayı bindokuzyüz küsür sene önce idrak etti (Haşa).. O da şudur: Nefsi olan oğlunu, Adem (A.S.) zürriyetinden bir hanımın karnına sokup onun rahmindeki ceninle birleştirip ve o kadından onu doğurtup dünyaya getirdi.. Kadının çocuğu kâmil bir insan olur, kadının çocuğu olmak hasebiyle. Kâmil bir ilâh olur, Allah'ın —haşa— oğlu olmak hasebiyle. Allah'ın oğlu Allah demektir. Bu çocuk Ademoğullarının bütün günahlarından masum olacaktır. Bir zamanlar onlarla beraber yaşayacak, onlarla birlikte yeyip içecek, lezzetlendikleriyle lezzetlendikten, elemleriyle elemlendikten sonra Allah, düşmanlarını onu öldürmek, —hem de en çirkin bir şekilde öldürmek— için ona musallat kıldı. O, çirkin ölüm de asılmak suretiyle gûya tahakkuk etti. Asılmak hakkında ilâhi kitabta lânet vardır. Evet bu şekilde öldürülmesi kararlaştırıldı. O hem lâneti ve hem de asılmayı bütün beşeri kurtarmakla onlara feda olmak için yüklenecektir (!) Nitekim Yuhanna birinci risalesinde şunları söylüyor: **«İsa bizim günahlarımızın keffaretidir. Sadece bizim günahlarımızın değil, belki bütün âlemin günahlarının keffaretidir»** diyor. **«Senin izzet sahibi Rabbin onların vasıflarından uzaktır. Onların bu saçmalıklarından münezzehtir.»** (El-En'am: 100).

Asılma akidesine verilen cevablar

1 — Aklî delile inanan bir insan bu kıssayı yani bu hikâyeyi kabul etmesi mümkün değildir. Mümkün değildir ki, kâinatın sahibi, yaradanı ilimsiz olsun. Mümkün değildir ki, yaradanın sanatında hikmet olmasın. Mümkün değildir ki, yaradan binlerce sene bir mesele hak-

kında cahil olsun da sonra onu idrak etsin. Mümkün değildir ki, yaradan iki sıfatının arasında bulunan tezadı gidermeye veya böyle bir tezadın olmamasını sağlamaya kadir olmasın. Bunların bu akidesi ancak **«Dinde akılla ittifak halinde olmamak şarttır»** diyenler, dindarlara ve dine nisbet edilen her harikulâdeyi kabul edip **«Ben bunu bilmiyorum ancak aklımla îman ediyorum»** diyenler, ve bir de kitablarından ilk kitabı nakledenler ve o kitabtan şu nakli yapanlar inanırlar. «Kitab Sırrüt-Tekvin 6. Sfır, Ayet 6). **«Rab insanları yeryüzünde yaratmasından pişman oldu —haşa). Kalbinde teessüf etti —haşa—.»**

2 — Bu kıssadan lâzım gelir ki, her istiklâl sahibi aklın muhal gördüğü şeye teslim olsun. Bu yeryüzünün insanlarından bir kadının rahmine kâinatı yaradanın girmesini kabul etsin. O kadın ki, veya o yeryüzü ki, o yaradanın diğer yaradılmışlara nispet edilirse zerrenin kâinata nisbeti kadar veya zerrenin göklere nisbeti kadar ancak bir kıymet taşır. Sonra yaradan bir beşer olacak, yiyecek, içecek, yorulacak, beşerin başından geçen hastalıkları geçirecek, sonra onun düşmanı onu cebren tutacaklar, yüzüne tükürecekler, götürüp hırsızlarla beraber asacaklar. Onun getirdiği kitab hükmüne göre lânetleyecekler. Haşa bin defa haşa... Allah bu saçmalıklardan yücedir.

3 — Bu kıssadan anlaşılıyor ki, hikmet ve ilim sahibi olan yaradan bir şeyi elde etmek için bin sene düşünmüş, yine de onu tam olarak elde edememiştir. O da şu demektir: Azabın bir çeşidi olan asılmak hadisesi olmuş, beşeriyet bunun oluşuyla yine azabtan kurtulamamış, meğer ki bu kıssaya inanırlarsa kurtulurlar (!) Oysa beşeriyet bu kıssaya inanmıyor. Bu kıssaya hiç kimse inanmamıştır diyebiliriz. Çünkü îman aklın tasdiki ve aklın bir şeyi kesinlikle kabul etmesi demektir. (Îman kalb ile Allah'dan gelen tasdik, dil ile ikrardır. Bu da akıl varsa gerekir. Deliye gerekmediği ortadadır.) Akıl ise Hıristiyanların bu saçmalığını, akıl dışı akidelerini kavrayamaz. **«Biz buna inandık»** diyenler ise, dilleri bunu söylüyorlar. Kalblerinde böyle bir inanç yok. Ancak kendilerine bu inancı telkin edenleri taklid ederek böyle söylüyorlar. Eğer böyle bir inancı îman diye adlandırırsak deriz ki, beşeriyetin çoğu böyle bir saçmalığa inanmamaktadır, belki aklî delillerde bunu reddetmektedir. Temelleri aklî delillerle sabit olan bir dinin saliklerinden bazıları «Hıristiyanların bu çarpık akidesi»ni naklî de-

lillerle de reddetmektedirler. Beşerin bir kısmı bu hikâyeyi bilmemiştir. Bir kısmı da başka batıl Mabudlar için böyle bir hikâye uyduruyorlar. Allah onlara âhirette azab verirse, onları Hıristiyanların iddia ettiği gibi Melekûtüne götürmezse o vakit bu salb akidesine göre Allah'ın —haşa— rahim olmaması gerekir. Oysa «ADL» ve «MERHAMET» sıfatlarını O bir araya getirmiştir.

4 — Bu kıssadan Hâlikin aciz kalması iftirasından daha büyük ve daha şeni bir hüküm çıkar. Şöyle ki, İsa'nın (A.S.) salb meselesinde adalet ve merhametin ikisi de yok olmaktadır. Çünkü Hıristiyanların inancına göre O, beşer olduğu yönüyle azab görmüştür. Oysa o azaba müstahak olmamıştır. Çünkü hiç günah işlememiştir. Binaenaleyh onu asmak ve boğurlarına süngüler kakmak —Hıristiyanlar böyle iddia ediyorlar— adil bir kimseden sadır olacak bir ceza değildir. Hele rahim bir kimseden nasıl sadır olabilir? **«Hem adil ve hem rahim olan Hâlik bunu nasıl yaptı»** denebilir. Veya birisini yaratıp bu iki sıfattan birisinin yokluğunda onu tehlikeye koymak, adil ve rahime nasıl yakışır?

5 — Madem ki Hıristiyanlara göre bu inanca sahib olan, ahlâkı ve amelleri ne olursa olsun, kurtulur. O halde bu inancın sahibleri (ehli) ibâhilerden (yani herşeyi helâl gören kimselerden) olmaları gerekir. Ve gerekir ki, batıl yolda olup halkın malına, nefislerine, ve namuslarına tasallut eden, yeryüzünde fesatlık yapan, ziraat ve zürriyetleri helâk eden bir kimsenin melekûtü-âlâ ehlinden olması ve yaptığı pisliklerinden dolayı azab görmemesi, hatalarının hiçbir karşılığına maruz kalmaması ve bu dünyada heva ve hevesi neyi isterse, onu yapabilmesi lâzım gelir! Çünkü Hıristiyanların bu akidesine göre Allah'ın azabından emindir. Bunun beşeriyete ne kadar zararlı bir inanç olduğunu sen tasavvur edebilirsin. Eğer bu akidede olan bir insan, kötülüklerinden dolayı, başkası gibi ceza görüyorsa, o vakit bu akidenin ne özelliği kalır? Eğer ceza hususunda Allah katında bu akidede olan adamın bu üstünlüğü ve meziyeti varsa, o vakit ilâhî adalet nerde kalır?

6 — Akıl sahiblerinden, sistem ve kanun ulemasından hiç kimseyi görmedik ki, insanları yaptıkları günahtan affetmek veya efendinin kölesini isyanından dolayı, affetmesi adalet ve kemâlâta ters düşer desinler. Belki akıllılar ve kanun âlimleri affetmeyi faziletlerin en

büyük hasletlerinden sayarlar. Geçmiş ümmetlerden Allah'a îman edenleri görürsün ki, Allah'ı affedici sıfatı ile nitelendirirler. **«O, mağfiret ehlidir»** diyorlar. Binaenaleyh **«Affetmek ve bağışlamak adalete ters düşer»** diyen Hıristiyanların bu iddiası merduttur. Teslim edilmez. Kabul ve mâkul değildir.

İSLÂMDA CEZA VE KURTULUŞ

Hıristiyanlar batıl akidelerine kıyas ederek veya bazı cahil müslümanlardan işittiklerini delil ittihaz ederek derler ki: **«İslâm âhirette kurtuluş ve ebedi saadet temelleri üzerine bina edilmiştir. Bu da bizim fedakârlık diye adlandırdığımız inanca benziyor. Ancak İslâm ile Hıristiyanlık arasındaki fark kendisini feda eden zat hususundadır. Hıristiyanlara göre, o, zat İsa'dır (A.S.). Müslümanlara göre de Hz. Muhammed'dir.»** (Allah ikisine de selât u selâm etsin.) Hıristiyanlar bundan ötürü müslüman halkı dinlerinde şüpheye düşürüyorlar. Mecmua, gazete ve kitablarında, toplantı yerlerinde, Hz. Mesih'in hiç günah işlemediğini ve Hz. Muhammed'in ise (Haşa) günah işlediğini, günah işleyen bir kimse kendisi gibi günahkârları kurtaramaz, ancak günah işlemeyen bir kimse onları kurtarabilir, şeklindeki safsatalarıdır. Biz müslümanlar olarak, Hıristiyanların bu akidesini yanlış görüyoruz demekle iktifa etmiyoruz. Ve aklî delille İsa (A.S.) da hata (zelle) işleyebilir, iddiasını ispat edip onları âciz bırakmakla iktifa etmiyoruz. Naklî delilin bu hususta mümkün olmadığını, ancak nakilleri sıhhatli tevatür olan büyük bir çoğunluk İsa (A.S.)'nın her saatinde yani o zatın hayatının her saniyesinde, her dakikasında onunla beraber bulunup ondan hiçbir günahın sadır olduğunu müşahede etmemiş oldukları farzedilirse veya İsa'ya (A.S.) mahsus vahiyden gelen bir nass bulunursa, bizim aleyhimizde delil olarak kullansınlar. Fakat ne böyle bir cemaat var ne de nass.. Biz bütün Peygamberlerin masum olduğuna inanıyoruz. Hıristiyanlar bizim bu delilimizle bize karşı çıkamazlar. Çünkü bu nefsini nakzeden bir delil getirmeye insanı sürükler, ve götürür. Bizim itikadımız onların itikadını yıkıyor. Onların itikadı da bizimkini yıkıyor. Binaenaleyh bizim itikadımızın bir parçası olan

bir delili bize karşı kullanmaları hasmı susturmak hususunda belki faideli olur. Fakat ikna etmek hususunda hiçbir faidesi yoktur. Oysa inanç dünyasında sadece galib gelmek değil karşısındaki insanları ikna etmek şarttır.

Biz Hıristiyanlara karşı Peygamberimiz hakkında hatayı ispat etmek mümkün değildir ve bu konuda polemik yapmak, demagoji gütmek, **«Senin geçmiş ve gelecek günahlarını affettirmek için»** âyetine yapışmak faide vermez şeklindeki itirazı reddetmiyoruz. Çünkü Hz. Muhammed'den ve Hz. İsa'dan uzaklaştırdığımız hatayı Allah'ın (C.C.) dinine muhalefet edip yasakları işlemek, emredilenleri terketmek şeklinde telâkki ediyoruz. Ayette günah diye tefsir edilen «ZENB» kelimesi arkasında cezası olan ve işleyeni sevindirmeyen, işleyenin gayesine muvafık gelmeyen her iş demektir. «ZANBİN» esas mânâsı hayvan kuyruğu demektir. Böyle bir zenb bütün enbiyadan sadır olabilir. Peygamberimizin amellerinden buna misal: Tebuk seferinde münafıklara sefere çıkmama izni vermesidir. Resûlüllah'ın bunlara izin vermesi sıhhatli bir içtihada bina ediliyordu. Bu içtihad şuydu: Bunlar istemeyerek sefere katıldıkları zaman, münafıklıklarında da musırr olduklarından dolayı orduya zarar verirler, kâr da getirmezler. Nitekim Kur'an da bunu şöyle açıklıyor: **«Eğer size katılıp sefere çıksaydılar sizi ancak habel (kötülük) yönünden çoğaltırlardı. Sizin aranıza girip size fitneyi isabet ettirmeye çalışacaklardı.»** (Et-Tevbe: 47). Eğer Resûlüllah onlara izin vermeseydi doğru yalancıdan ayrılmış olacaktı. İşte bu izin bir ZANBdir. Çünkü maslahat ve maksada ters düşen bir neticesi vardır.

Doğrunun Yalancıdan Ayırdedilmemesi ve Onların Bilinmemesi :

Zira o mazereti izin almalarına temel edip Resûlüllah'tan izin isteyen yalancılar Peygamberle beraber çıkmak istemiyorlardı, ister izin versin, ister vermesin.. Bunun için Cenab-ı Hak böyle bir zelle hususunda: **«Allah senin günahlarını affetsin. Niçin onlara izin verdin? Ta ki sana doğru söyleyenlerle söylemeyenler açığa çıksın ve yalancıları bilmiş olasın.»** (Tevbe: 43). Böyle bir harekete her ne kadar lügat yönünden zenb denilmişse de, fakat insanı melekût âleminden uzaklaştıran, âhiretteki sevabını yok eden, hatalardan değildir. Veya

birisinden sadır olursa, onun şefaatini reddedici cinsten değildir. Bununla beraber Hıristiyanların peygamberler hakkında uydurdukları hatalar cinsinden hiçbir hatası tesbit edilmeyen salih kullar vardır müslümanlar arasında. Esasında âhiret âleminde saadet ve kurtuluşun konusu olan Hıristiyan akidesi onlara göredir. Bize göre kurtuluş ve saadetin kaynağı insanoğlunun nefsini tezkiye etmesi, batıl ve putperest akidelerden temizlemesi, fâsık ahlâkları terketmesi suretiyledir. Nitekim Cenab-ı Hak, Şems sûresinde buyurmuştur:

«İnsan ve onu yaratana... Sonra da ona kötülüğünü ve takvasını ilham edene yemin ederim ki, muhakkak nefsini islâh ve temiz kılan kişi felâha ermiştir.» (Eş Şems: 7-11).

Binaenaleyh kimin akidesi doğru olup ameli güzel olursa, nefsi salaha kavuşur ve tertemiz kesilir. Ve bu kimse o yüce âlemde, yani âhiret âleminde, Naim (Cennet) ehlinden olur. Akidesi hurafeler, batıl inançlar, kötü işlemlerden meydana gelir bir kimse ise, ahlâkı fasid olup iç âlemi habisleşir ve o kimse nefsini Cehennem ateşine yuvarlatıp götürüyor demektir. Tezkiyede insanoğluna hiçbir hata işlememesi ve ondan hiçbir zaman günah sadır olmaması şart değildir. Belki «TEZKİYE» onu kalbin tahareti ve pisliklerden sağlamlaştırılması ve kötü niyetten arındırılması üzerinde dönüyor, yani nirengi noktasını bu teşkil ediyor. Bazı menfiler insanoğluna galebe çalarsa, o da bir günah işler, hemen arkasından tevbeye koşar, pişmanlık ve istiğfara iltica ederse, o günahı salih bir amel işlemek suretiyle keffaretlendirirse onun nefsi sabah akşam sahibi tarafından silinmiş süpürülmüş bir eve benziyor. Bu eve bir toz kondu mu veya bir kir geldi mi ev hanımı hemen onu izale etmeye koşuyor ve bu evde nezafet ve temizlik galibtir. Bu evin temiz olması için çoğu kez evlerde bulunan az toz veya herhangi bir lekenin olmaması şartı yoktur. Binaenaleyh mükâfat amelden ayrılmaz bir eserdir. Allah bir nefse ancak taşıyacağını teklif eder.

Kim nefsinin tezkiyesinde Allah'a karşı salih bulunursa, îman ve salih amelle onu islah ederse, gücü yettiği kadar o işe kendisini verirse, Allah katında makbul ve razı bir kimse olur. Cenab-ı Hak onu gücünün yetmediğiyle muaheze etmez. Böyle olmayan bir insan ise, Allah'ın gazabına uğramış, Allah'ın en büyük rızasından mahrum kal-

mış, hiçbir şefaatçının şefaati ona kıyamette faide vermez. Onun herhangi bir fedakârlığı da kabul edilmez. Îman, ihlâs ve nefis temizliğiyle Allah'ı razı etmeyen bir kimseye hiç kimse şefaat edemez. Cenab-ı Hak: **«Allah'ın rızası olmadan Allah katında kimdir şefaat eden?»** (El-Bakara: 255) buyuruyor. Ve yine buyuruyor: **«Onlar ancak Allah'ın razı olduğu bir kimseye ve Allah'ın korkusundan titreyenlere şefaat ederler.»** (El-Enbiya: 28). Başka bir âyet: **«Öyle bir günden sakınınız ki, o günde hiçbir nefis diğer bir nefis için bir iş görmez. Hiçbir nefisten fedakârlık kabul edilmez ve hiçbir nefse şefaat yarar getirmez.»** (El-Mudessir: 48) Başka bir âyet: **«Size rızık olarak verdiğimizden infak ediniz. Öyle bir gün içinde alışveriş, dostluk ve şefaat olmayan bir gün gelip çatmazdan önce.»** (El-Bakara: 254).

Biz bu hakikatlardan anladık ki, âhiretteki ceza —yani mükâfat veya cezalandırma— nefsin tezkiyesinden ayrılmaz bir neticedir. Nefsin tezkiyesine terettüp eder. Nitekim Musebbib Sebebe, Malul İllete, terettüp ettiği gibi. **«Allah dilediği kuluna katmerleştirir ve faziletinden ona artırır»** (El-Bakara: 261) âyetleri de buna işaret ediyorlar. Acaba İslâmın bu talimleri değil midir ki, insanın kıymetini yükseltiyor? Himmetini yüceltiyor. Onu îman etmek, ihlâslı davranmak, salih amellerde bulunmak suretiyle kemali aramaya teşvik ediyor. Acaba bu Hıristiyanların, putperestlerin hurafelerinden devşirilerek aklı selim tarafından kabul edilmeyen SALB (asılma) hikâyesine yaslanmaktan uzak değil midir? O hurafeler ki, müstakil bir akıl, selim bir kalb onları tasdik etmez ve onlara yaslanmaz. Çünkü o hurafeler fıtrat sistemlerine muhalif, hilkatin nizamına aykırı düşer. Hıristiyan memleketlerinde yayıldığından bugüne kadar ahlâk ve akılları ifsad eden o hurafeler... Putperest kral Kostantin'in vasıtasıyla yayılan o hurafeler... Tâ Avrupa âlimleri kilisenin esirliğinden kaçıp İslâm memleketlerinden getirmiş oldukları güneşi parlatıncaya kadar devam eden o hurafeler.

Fakat teessüf edilecek bir nokta vardır burada: İlim ve irfan müslümanların malı idi. Ama bununla esas sahibleri arasında bir sur gerilmiştir. Bu surun bir kapısı vardır. Onun dış kısmında rahmet, iç kısmında azab vardır. Kur'an'ın delilleriyle bu surun yıkılıp paramparça olacağı günü iştiyakla beklemekteyiz.

İSLÂM DİNİ HİÇ BİR ZAMAN MUHALA YAPIŞMAYI EMRETMEZ

Hz. İsa'nın salb ve bütün beşeriyete feda olunma meselesi putperestlikten gelen bir meseledir. «Biz Hıristiyanız» deyip bizim önümüze gelip şunları söyleyen binlerce insana tesadüf ettik:

Bu asılma meselesiyle üçleme meselesi makul değildir, diyorlar. Bunu akıl kabul etmez. Bu iki hususta ancak mukaddes kitablardan nakletmeye güveniliyor onların katında. O kitablar onların yanında oldukları için o kitabta yazılan herşeyi kabul etme mecburiyeti vardır onlar için. İsterse akıl kabul etsin, isterse etmesin. Hıristiyanların bazıları da «Dinlerin herbirisinde bir takım akideler ve haberler vardır ki, akıl onları muhal sayar. Ancak akıl aklen bilinen birşeyi kabul eder, derler.» Biz onlara cevab olarak deriz ki, «İslâm akidelerinde aklen muhalif sayılabilecek hiçbir durum yoktur. Ancak orada gayb âleminden verilen haberler vardır. Ki bunları da akıl idrak edemez. Çünkü akıl o aleme muttali değildir. Fakat bunların hepsi mümkündür. Vahy bunları haber vermiş, biz de tasdik ediyoruz. Binaenaleyh İslâm dini hiç kimseyi muhale yapışmaya zorlayamaz.»

HIRİSTİYANLARIN ASILMA VE FEDA ETME MESELESİ PUTPERESTLİKTEN GELMEDİR

Hıristiyanların kitablarında mevcud olan bu akide aynen putperestlerin kitablarında da mevcuttur. Binaenaleyh Hıristiyanların salb ve fedakârlık akidesi katıksız bir putperest inancıdır. Putperestlerden Hıristiyanlara aktarılmıştır. Bunu Avrupa âlimleri tarihçileri, sosyologları kitablarında açıkça söylemektedirler. Meselâ DAVAN, «Tevrat'ın hurafeleri ve diğer dinlerde karşılıkları» adlı eserinin 180-182. sahifelerinde şunu söylüyor: Kurtuluşun ilâhlardan birisini feda etmek suretiyle olmasının düşünülmesi cidden pek eskilere dayanan bir inançtır. Putperest Hintlilerde ve başka putperestlerde bu inanç vardır. Bunun delili Hindular inanırlar ki, başlangıcı ve sonucu olmayan ilâh Fişno (Vichnou)'nun ta kendisi bulunan ve bakire bir kadından do-

ğup meydana gelen «Krişna» yeryüzünü ağır yüklerinden kurtarmak için duygusal harekete geçti, nefsini kurban etmek suretiyle de insanları kurtardı.

Mister MUR, (yazılışı başka tarzda da olabilir. Fakat arapçadan böyle okuduk.) Hindistanlıların kitablarında olduğu gibi, Krişna'nın bir portresini çizmiş, onun iki eli, iki ayağı, çakılan çivilerden dolayı delik, iç gömleği üzerinde bir insan kalbinin asılı olduğunu çizmiş. Ve bu resim Hinduların kitablarında, başında altından bir taç olduğu halde, darağaçta asılı olarak bulunmaktadır. Hıristiyanlar da; Hz. İsa asıldı. Onun başında dikenlerden yapılan bir taç vardı diyorlar.

Huk, (yazılışı başka tarzda olabilir) seyahatnamesinin birinci cildinin 326. sahifesinde şunu söylüyor: Putperest Hindular ilâhlardan birisinin cesetlenmesini ve insanları günahlardan kurtarmak için nefsini feda ettiğine inanıyorlar.

Morinor Lims, «El-Hunut» isimli kitabının 26. sahifesinde şunları söylüyor: Putperest Hindliler esas olan hataya inanıyorlar. Onların bu inançlarının delili münacaat ve dualarında, «El-Kıyatri»den sonra bu dualara tevessül etmeleridir. **«Ben günahkârım hata işledim. Tabiatım şerlidir. Annem beni günah ile yüklendi. Ey Handûkiyye gözün sahibi! Ve ey günahlardan günahkârları kurtaran, (beni kurtar)»** Keşiş Corj Koksi «Eski Dinler» adı kitabında Hindulardan bahsederken şunları söylüyor: **«Hindular Krişnayı kahraman, lâhut dolu bir zat olarak takdim ederler. Çünkü o şahsını feda ederek takdim etmiştir.»** diye vasıflandırıyorlar.

Napal ve Tibet memleketlerini ilk ziyaret eden Avrupalı âlim HİYÇİN, ilâh «İndra» hakkında şunları söylüyor: **«Buradaki insanlar bu ilâha tapıyorlar. Çünkü bu asılmak, el ve ayakları çivilerle çakılmak suretiyle kanını akıttı. Ta ki beşeriyet âlemini günahlarından kurtarsın.»** İndera'nın asılmasına dair resimler de buralarda vardır, diyor.

Rahib Georgios, İndera tabirinin şeklini asılmış olarak ve haç şeklinde bulunduğu, kaburgalarının yani köşelerinin enlilik bakımından müsavi, uzunluk bakımından mütefavit olduğunu, baş kaburgasının en kısa olduğunu ve orada İndira'nın yüzünün şekli bulunduğunu,

alttaki kısım en uzun olduğunu, eğer yüzünün resmi olmasaydı o heykeli gören hiçbir kimse bu insanı temsil ediyor kanaatine varamazdı.

BUZA (BUDA) hakkında budistlerden gelen bütün rivâyetlerden daha fazlasını Hıristiyanlar Mesih hakkında uydurmuşlardır. Onların hepsi vardır. Hatta budistler Buza'ya Mesih ismini bile veriyorlar. «Tek doğmuş insan» ismini, «Alemi kurtarıcı» mahlasını veriyorlar. Ve derler ki, Buza kâmil bir insan, kâmil bir ilâhtır. Nasutla yani toprağı insandan olan maddelerle cesetlenmiş, nefsini bütün beşerin günahlarını keffaretlendirmek ve bütün beşeri günahtan kurtarmak için feda etmiş, binaenaleyh beşer artık suçlarından dolayı ceza göremez. Ve beşer bunların akidesine göre, gökler saltanatının varisidirler!.

Batı dünyasının birçok âlimleri bunu izah etmişlerdir. Meselâ: Bill, «Buza Tarihi» adlı kitabında, HUK «Seyahatnamesinde» açıklamışlardır.

Kim ki Hıristiyanların ilâhı ile doğu ve batıda daha önce bulunan putperestlerin ilâhları arasında karşılaştırma yapmak istiyorsa, evvelâ «Hıristiyan Dininde Putperest İnançları» adlı kitabı okusun.

Evet, bütün bunlardan sonra soruyoruz: İslâm vasıtasıyla Allah kendisini katıksız tevhide, dosdoğru dine insanın şerefi üzerine bina edilmiş akıl ve fıtrat dinine hidayet ettiği bir insanın hidayeti bırakıp körlüğü seçmesi ve putperest inançların karanlıklarına girip yalpalanmasına razı olması düşünülebilir mi?

İNCİL'LERE GÜVENMEME DELİLLERİ :

Miladın 200. senesinde yaşayan ve putperestlerin âlimlerinden olan Silsus, Hıristiyan dininin iptali hakkında bir kitab yazmıştır. Kitabta Alman âlimlerinden Agharn (yazılışı yanlış olabilir) şunları naklediyor:

«Hıristiyanlar, İncil'lerini üç veya dört defa değiştirdiler. Hatta İncil'leri bundan daha fazla değiştirdiler. Sanki İncil'in esas mazmun (içerik)leri tamamen değiştirilmiştir.»

Hıristiyanların kitablarında şunu görüyoruz: Miladın birinci yüzyılında Hıristiyan fırkalarından **«Abyuniye»** fırkası sadece «Matta»nın İncil'ine inanır, diğerlerini inkâr ederdi. Fakat onların inandığı Metta İncil'i, Kostantinin zamanından sonra ortaya çıkan Matta İncil'ine muhalifti. Hıristiyan gurublarından «Marsiyoniye» gurubu Luka İncil'ini kabul eder. O kabul edilen İncil'in o zamanki nüshası bugün mevcut olan nüshalara muhaliftir. Ve bu gurub Luka İncil'inden başka diğer İncil'leri inkâr ederler ve bidattır, derler.

«Polis» (Pavlos) in Galeta Ahals'ın yazdığı risalesinde şunu görüyoruz:

«(1-6) Ben hayret ediyorum. Siz bu şekilde süratle intikal ediyorsunuz. Sizi Mesih'in nimetiyle çağıranı bırakıp başka İncil'e gidiyorsunuz. O da, o başkası değildir. Ancak bir kavim vardır, sizi korkutuyorlar. Ve Mesih'in İncil'ini değiştirmek istiyorlar.»

Protestanların bu tercümesinde DEĞİŞTİRMEK mânâsına gelen «YÜHAVVİLUH» eski tercümede tahrif ederler, mânâsına gelen «YÜHARRİFUNU, Cizwitlerin tercümesinde kabul ederler mânâsına gelen «YAKBELUN» ibaresi vardır.

Bu ibare, delâlet eder ki, Polisin zamanında, onun insanları çağırdığı İncil'in gayrisine yani başka bir İncil'e halkı davet eden bir kavim vardı. Onun gayrisi olmak yani tahrif edilmiş veyahut ta âyetlerin yerleri değiştirilmiş, sanki başka bir İncil olmuştur, Polis bunu itiraf ettiği gibi, itiraf eder ki, zamanında yalancı elçilerin olduğunu, Mesihin elçilerine kendilerini benzetip yalan ve gadr yaptıklarını da Kornisiyos ahalisine yazmış olduğu risalesinde açıkça belirtiyor. «Bunlar gibi yalancı elçiler ve aldatıcılar vardır. Şekillerini «İsa»nın (A.S.) elçilerinin şekillerine benzetmişdirler. Bunda şaşılacak birşey yoktur. Çünkü şeytan şeklini değiştirir, nur elde olan bir şekle sokar. O da büyük bir şey değildir, eğer hizmetkârları da şekillerini iyiliğe hizmet eden kimselerin şekline çevirebilirlerse.»

Sıfrul-Âmalda, sarahaten deniliyor ki Yahudilerden bir kısım Hıristiyanların arasına yayıldılar. Onlara İsa (A.S.) elçilerinin öğretmediğini öğretmeye çalıştılar. Elçiler ve âlimler bunun üzerine Polisi ve Bernaba'yı Antakya'ya gönderdiler ki, Hıristiyanları bunların propa-

gandasından uzak tutsunlar. Fakat bu gönderilişin sonunda Polis ile Bernaba arasında bir münakaşa çıktı ve ayrıldılar. Polis, esasında Hıristiyanların düşmanı ve hasmı idi. O, îman iddiasında bulunduğu zaman Mesihin cemaati eğer Bernaba'nın şahidliği olmasaydı onu tasdik etmezlerdi. Bernaba İncil'inin başında diyor ki: Polis bizzat İsa'nın (A.S.) talimlerine muhalif olan bir takım talimleri müjdeliyenlerden birisiydi.»

İşte ey okuyucu! Onların mukaddes ve ana kitablarında bulunan bu nasslara rağmen bir müslüman nasıl onlara güvenebilir, onların propagandalarına nasıl kulak verebilir?.

Asılma meselesinde Hıristiyanların çelişen daha nice fikirler vardır. Hıristiyanların bu akidesinin kökü **«İsa nefsini kendi ihtiyarıyla fedâ etti ve beşeriyete keffaret oldu»** iddiasıdır. Bununla beraber İncil'ler, **«İsâ (A.S.) ecelinin yaklaşmış olduğunu hissedince mahzun oldu. Üzüldü ve halktan bu ölümü kendisinden uzaklaştırmalarını istedi.»** şeklinde beyanları vardır.

Hıristiyanlar, «Madem ki İsa'yı yakalamak için gelenler İsa'da (A.S.) şüphe ettiler, onun şahsını tanımadılar, acaba İsa'nın (A.S.) talebeleri, müridleri ve onu tam mânâsıyla tanıyanlar da bu şüpheye düştüler mi?» diye sorarlar. Cevab olarak deriz ki: «İnsanlar arasında birbirine tam mânâsıyla benzeyenler bulunur. Öyle ki o benzeyenleri kendileriyle adabı muaşerette bulunanlar, akrabaları dahi farkedemiyorlardır. Bu benzeme bazan soy bakımından bir olmayan garibler arasında da olmaktadır. Sefere çıkıp insanlarla temasta bulunan hiç kimse yoktur ki benzeme hadisesiyle karşılaşmasın. Hatta bazı şahıslar diğerlerine o kadar benziyorlar ki, o şahıslarda bulunan bir takım şeyler diğerlerinde de bulunmaktadır. Meselâ topallık, bir takım yara ve izler gibi... Ki bunları birbirinden ayırmak cidden zor olur. Bunun için muhtelif insanları birbirinden ayırmak için birtakım özellikler, ayırıcı noktalar bulmak için çalışmışlardır. Üstelik Hz. İsa'nın hadisesi harikulâde olaylardandır. Cenab-ı Hak bu Peygamberi Zişanını bu benzetme olayıyla düşmanlarının şerrinden kurtarmıştır!»

Derler ki, «Madem ki İsa, ilâhi bir inayetle, güzel bir lütufla düşmanlarından kurtuldu, nereye gitti? Niçin hiç kimse onun herhangi bir izine rastlamadı?»

Cevab: Bu şüphe «İsa (A.S.) ruhuyla, cesediyle semaya götürülmüştür» diyenlere terettüp etmez. Bu şüphe ancak Allah (C.C.) dünyada İsa'nın (A.S.) ruhunu kabzetti ve İdris'i (A.S.) ölümünden sonra göklere yükselttiği gibi onu da göklere yükseltti, diyenlerin üzerine varid olur. Ve bunlar da o şüpheye cevab olarak derler ki:

Bu durum hiç te garib değildir. Çünkü İsa'nın (A.S.) Peygamberlikte kardeşi olan Hz. Musa (A.S.) kavminin emir ve yasaklarına tabi olan binlercesinin arasında yaşadığı halde onlardan ayrıldı, hiç kimsenin bilmediği bir yerde vefat etti. Öyleyse Hz. İsa'ya düşman olan bir kavmin içinden kaçması ve hiçbir iz bırakmaması niçin garib olsun? Oysa, o kavmin içinde Hz. İsa'yı seven ve ona yardım eden hemen hemen yoktu. Ancak ona tâbi olan birkaç zaif ve güçsüz insanlar vardı. Onların en güçlüsü **«Betros»** bile üç defa Hz. İsa'yı inkâr etti. Belki İsa (A.S.) da, Musa'nın (A.S.) gittiği gibi, meçhul bir mekâna gidip orada vefat etmiştir. (Bu inanç sadece hasmı susturmak için getirilmiştir. Aksi takdirde yanlıştır.) Kabri bugüne kadar da bilinmemiştir. Ve bu durum Tevrat'tan «Sıfrut - Tesniye»nin sonunda yazılıdır. Gulam Ahmed El-Kadîyanî gibi sapıkların bazıları da Hz. İsa'nın defnedildiği mezarın Hindistan'da bulunduğunu iddia etmektedirler.

Hıristiyanlardan bazıları «İsa asılarak ölmemiştir. Asılanın defnedildiği kabir, Pazar günü cenazeden boş ve kefinleri atılmış olduğu halde bulunmuştur. Yahudiler ve putperestler bunu öğrendikten sonra **«İsa'nın (A.S.) cesedi çalındı»** dediler. Bazı Avrupalı müdekkiklerle akla yer veren Hıristiyanlar «Asılan ölmedi, bayıldı. Onu ağaçtan indirdiler. Kefenlediler. Götürdüler kabre koydular. Ayıldığı zaman kefenleri söküp attı ve mezar taşını onu teftiş etmek için gelenler kaldırınca kaçtı, ve düşmanları nerede olduğunu bilmediler. Onun bedeninden ancak el ve ayaklarına çiviler çakılmıştı ki bu da öldürücü bir şey değildir. Ağaçta da üç saate yakın bir zaman durdu. Oysa insan bu şekilde günlerce durabilir. Ve süngüler vurulduğu zamanda kan ve su geliyordu. Eğer ölseydi kan ve su gelmezdi» derler. Hatta bazıları **«O zamanki asılma, bugünkü asılma gibi tam asılma değildi»** dediler.

Hülasa «İnsanların ve dinlerin düşmanları olan putperestlerle Yahudiler hezeyanın çoğuna daldılar. Dalâlet ve sapıklıkta gittikçe git-

tiler. Hatta «İsâ»nın (A.S.) talebeleri onun cesedini gizlice kaldırdılar. Ve o dirilip yine geldi diye yaydılar. Bu durumlar tarih boyunca böylece karışık olarak yayılagelmektedir. Başka bir rivayet vardır: «İSA (A.S.), Hindistan'ın Saray Nedra kasabasına göçetti. Bu şehir Kişmir bölgesine düşmektedir. Orada büyük bir mezar vardır. Ona Kişmir memleketine bindokuzyüz seneden önce gelen bir Peygamberin mezarıdır. O Peygamberin ismi Bozase'dir. Ve yine deniliyor ki, o Peygamberin esas ismi İsa Sahib'tir. «SAHİB» kelimesi efendi kelimesi gibi Hindistan'da büyük bir lâkabtır. O kabir olsa olsa İsa'nın talebelerinden birisinin mezarıdır demişler. Bu mesele Kadiyani fırkasının başı Gulam Ahmed el Kadiyani'nin «El-Hüdâ Tabsirellimen Yera» adlı kitabında tafsilâtlı bir şekilde zikredilmiştir. Hatta orada «ikmal-uddin» adlı bir kitabın varlığından ve o kitabta o kabrin Hz. İsa'ya ait olduğuna dair şahitlik yapan yetmiş kişiden daha fazla kimselerin isimleri sayılmaktadır, diyor. Gulam Ahmed, Kur'an.da İsa (A.S.) konusunda gelen «Aveynahuma» kelimesi «iva» kökünden gelmiştir. Bu da Hindistan'a hicret etmiştir ile tefsir ediyor. Yani: **«Meryem oğlu İsa'yı da, annesini de bir mûcize kıldık. Onları suları bol, güzel ve yüksek bir yerde iskân ettik»** (El-Müminûn 50), mealindeki âyette «iva» kökünden gelen «Aveyne» tâbiri kullanılıyor. Bunu Hindistan'a hicret etmekle tefsir etmiştir. Çünkü «iva» kelimesi kurtarma, giderme gibi yerlerde kullanılır. **«Seni bir yetim bulup barındırmadı mı?»** (Ed Duha 7) âyetiyle istişhad etmiştir. Yani bu sûredeki «ÂVÂ» tâbiri de sığınma, hicret mânâsında kullanılmıştır, demiştir. Ayette «Rabve» tâbiri geçiyor. Rabve yüksek bir yer demektir. Kişmir memleketi dünyanın en yüksek yerindedir. Orada bağlar, bostanlar, fışkıran su pınarları vardır. Tefsircilerin katında ise âyette bahsi geçen «REVBE» Filistin'de «Ramle» adlı yerin veya Dimeşki Şam'dır. Eğer Hz. İsa (A.S.) ile annesi bu iki yere sığınsaydılar yerleri gizli kalmazdı. Hâsseten Yahudiler onu astırmak için var kuvvetleriyle çalıştıkları bir devirde. Ve bu mânâya Kur'an'da ancak «kötü şeylerden kurtulmak» anlamına gelen «iva» lâfzı delâlet eder. Mesih (A.S.), Yahudilerin onu öldürmek için ihbar ettiklerinden, ve ona düşmanca saldırdıklarından önce herhangi bir korkusu yoktu. Bir emin yere sığınma derdi de yoktu. Bu işler sonradan vukua geldi. Öyleyse sonradan Hindistan'a kaçması ve orada vefat etmesi aklen ve naklen uzak değildir deniyor. Ta-

biî bu tevil, Kadiyani'nin tevilidir. Sadece onu ve onu önder edinenleri iltizam eder. Diğer müslümanların yani bizlerin görüşü değildir.

Hıristiyanlar derler ki: «Siz Matta'nın, Bernaba'nın İncil'ine ve Hıristiyanların daha önceki bidatçılarının sözlerine dayanarak diyorsunuz ki; asılan Mesih değil Yehuda'dır. Halbuki İncil'lerde sabit olmuştur ki, Yehuda, İsa (A.S.)'ın hadisesinden sonra intihar etmiştir.» Cevab olarak deriz ki; «Hıristiyanlar Yehuda'nın Mesih İsa'yı ihbar eden kişi olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu Yehuda, Haryut isimli bir köyden avamı halktan birisiydi. Hz. İsa'nın arkasına takıldı. Onun özel arkadaşlarından oldu. On iki talebesinden birisi oldu. Ki Hz. İsa onlara müjde vermiş: Bunlar melekût âleminde oniki kürsü üzerinde oturacaklar. İsrailoğullarının ashabını kıyâmet gününde görecekler. Garibtir ki bu Yehuda yaradılışında İsa (A.S.)'ya benziyordu. Bunu İngiliz «Corc Sayıla» (Kur'an tercümesini yaparken Al-i İmran sûresiyle ilgili yazdığı notta belirtiyor. Ve bu kavli Hıristiyan gurublarının en eskilerine isnad ediyor. Bunlar İsa'nın (A.S.) asıldığını inkâr ediyorlar. Açıkça asılan, tam mânâsıyla Hz. İsa'ya benzeyen Yehuda'dır derler.»

Ve yine derler ki, Yehuda, Hz. İsa'yı Yahudilere teslim ettiğine pişman oldu. Esef etti. Ve bu da intihar etmesine vesile oldu. Böylece bir bostana gidip kendisini astı. (Matta: 13-27).

Bizim bu haberi nakletmekteki gayemiz, onların da selb hadisesinden sonra Yehuda'nın kaybolmasını kabul etmeleridir. Artık Yehuda o hadiseden sonra bir daha görülmemiştir. Fakat onlar «Bunun sebebi intihar etmesidir» diyorlar. Hz. İsa'nın Resûlleri (yani elçileri) ise, bu hususta ihtilâf etmişlerdir. Biz müslümanlar ise, Yahuda'nın yokluğu, ancak asılan kendisi olduğundan ileri gelmektedir. İsa Aleyhisselâm'a gelince.. Allah onu kurtardı, diyoruz. Makuldür ki, (yani aklen kabul edilebilir ki), Yahuda, İsa (A.S.)'ı jurnal ettikten sonra kendi gözleriyle Allah'ın inayetini gördü. Hz. Muhammed'in hicret gecesinde düşmanlarının arasından savuşup kurtulması gibi İsa'nın (A. S.) kurtulduğunu gördü. Yehuda bu hadiseyi görüp Allah'ın kulu ve Resûlü İsa'ya (A.S.) verdiği ehemmiyeti müşahede edince nefsinde günahının büyük olduğu keyfiyeti uyandı. Kendisini ölüme terketti. Ta ki bu onun günahının keffareti olsun. Nitekim İsrailoğullarından bu-

zağıyı Tanrı edinenlerin nefislerini öldürmek suretiyle tevbelerinin kabul olunduğu gibi. Böylece Yehuda'yı tuttular, astılar. O da hiçbir mukavemette bulunmadı, birşey de söylemedi. Binaenaleyh İncil'in «Sırful-Amal»in **«Yehuda'yı boğularak veya asılarak bulmuşlardır»** şeklindeki rivâyeti teslim edilecek rivâyetlerden değildir. İki söz burada, (yani birisi boğulmuş olarak göründü, birisi de asılmış olarak göründü) biri diğerine ters düşüp muaraza ettikleri için delil olma özelliğini kaybettiler. O vakit Bernaba'nın sözüne itimat etmek gerekiyor ki, Hıristiyanların daha öncekileri de ona güvenmişlerdi.

Bu münakaşaların bir neticesi olarak deriz ki: Asılma meselesi onu rivâyet eden ferdlere kadar muttasıl olan bir senede bağlı değildir. Onu rivâyet eden ferdler de belli değildirler. Nitekim bu husus Fransız Kültür Ansiklopedisinde belirtilmiştir. Bu hususu Avrupalı âlimler yazmışlardır. Bütün bu rivâyetlerden alınan netice şudur: Bu Hıristiyan akidesini koyan Yahudi olan Polistir. Bu Polis Hz. İsa'nın en şedid düşmanlarından birisidir. Onun etbaıyla da şiddetli bir şekilde husumet gütmüştür. Sonra onlardan intikam alma imkânını bulamayınca onların iç âlemlerini, içlerine girmek suretiyle bozmayı tasarladı ve bunu yaptı. Hz. İsa hakkında yaygın olan bu şöhrete rağmen Hıristiyan âlimlerinden bazıları Hz. İsa'nın varlığından bile şüphe etmiştir. Onun meselesi hayali bir meseledir, ne asılma hadisesi vardır, ne de mezardan kalkma hadisesi demişlerdir. Nitekim bazı kimseler, bu fikri putperestlerin aleyhinde de ileri sürmektedir. Yunanlıların meşhur şairi Homeros hakkında bunları ileri sürenler vardır. Ki bu adamın şiirleriyle darbımeseller beyan edilmektedir. Müslüman tarihinden de bunun benzeri Mecnun ile Leylâ olarak bilinen Kays, Amiri meselesi vardır. El-Eğani'de Beni Amr'den birçok rivâyetler zikredildi. Böyle bir kimse, onların katında, ne bilinmektedir, ne de vardır. Bazıları Mecnun ile Leylâ'ya nisbet edilen şiirler Beni Ümeyye büyüklerinden birisinindir. Fakat gizlenmek için böyle müstear bir isim kullanmıştır, demişlerdir, diyorlar.

İster o, ister bu olsun, biz müslümanlar Hz. İsa'nın bahsi İncil'lerde ve hıristiyan kitablarında geçmiştir diye ona îman etmiyoruz. Biz ona Kur'an'da bahsi geçtiğinden dolayı îman ediyoruz. Kur'an'da onun varlığı, Peygamberliği sabit olduğundan dolayı ona îman ediyo-

ruz. O halde bizim katımızda kesinlikle İsa (A.S.) ve Peygamberliği sabittir. Onun beyan ettiği herşeye îman ediyoruz. Kur'an'ın Allah katından geldiğine dair alâmetlerden birisi hıristiyanların asılma ve üçleme akideleriyle ilgili rivâyetlerine muvafakat etmemesidir. Allah dilediğini dosdoğru yola hidâyet eder.» (1)

«Kitab ehlinden, ölmeden önce, İsa'ya inanmayacak yoktur. O, gerektiği gibi inanmadıklarından kıyâmet günü onların aleyhinde şahid olur...»

İbni Cerir, tevil ehli bu âyetin mânâsında ihtilâf etmiştir. Bazıları âyetin mânâsı, **«İsa'nın ölümünden önce, hiçbir ehli kitab kalmaksızın hepsi ona îman edecektir demektir»** demişler. Bu tevil İsa (A.S.), Deccal'ı öldürmek için indiği zaman bütün ehli kitabın kendisini tasdik edeceğini gerektiriyor. Böylece hepsi bir millet oluyor. Hepsi, her türlü batıldan uzak İslâm milleti ve İbrahim dini üzerinde oluyor.

İBNU-KESİR'DEN BU ÂYETLE İLGİLİ HADİSLER NAKLEDELİM :

İbnu Abbas «Bu âyetin mânâsı Meryem'in oğlu İsa (A.S.) ölmezden önce ehli kitabın tamamı ona îman edecektir demektir» dedi. «El-Ufî», İbni Abbas'tan bu mânâya yakın bir mânâ nakletti. Ebu Malik «Bunların İsa'ya (A.S.) îman etmeleri, İsa'nın (A.S.) nüzul zamanında ve ölmezden öncedir. Ölmeden önce kitab ehlinden hiç kimse kalmaksızın hepsi ona îman edecektir, demektir, dedi.» Ed Dehhak, İbni Abbas'tan «Bu âyetteki ehli kitabtan maksad, sadece Yahudilerdir» dediğini nakleder. Hasan Basri **«Buradaki ehli kitabtan maksad, Necaşi ve arkadaşlarıdır.»** dedi. Bu iki rivâyeti de İbni-Ebi-Hatem nakletmiştir. İbni Cerir der ki: «Bana Yakub, ona da Ebu Reca Hasan'dan rivâyet etmiştir: **«Ehli Kitabın İsa'ya (A.S.) îman etmesi, onun ölümünden öncedir. Yemin ederim, o şimdiki halde Allah katında diridir. Fakat o nazil olduğu zaman hepsi ona îman edeceklerdir.»**

İbni Ebi Hatım bize Ubey, ona Ali bin Osman El-Lahikî, ona Cüveyriye bin Beşir söyledi : «Bir kişiyi dinledim. Hasan Basri'-

(1) Bkz. El-Menar Cild 6-40-55 Matbaatul-Kahire 1380

ye : «**Ey Eba Said!** Cenab-ı Hakkın «Ehli kitabtan hiçkimse yoktur, onun ölümünden önce ona îman etmesin» diyor. Bunun mânâsı nedir? Buyurdular: **«Hz. İsa'nın ölümünden önce» demektir,** dedi ve Cenab-ı Hak İsa'yı (A.S.) katına refetti. Kıyâmet gününden önce onu gönderecektir. Doğru ve yalancı herkes ona îman edecektir.» diye devam etti. Kattade Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem ve daha birçokları âyete aynı mânâyı vermişlerdir. Ve bu gerçek bir mânâdır. İbni Cerir ve başkaları: **«Bundan maksad, ehli kitabın ölümünden önce İsa'ya îman etmeleridir»** dediler. Bu görüşü tercih edenler âyeti şöyle tevil ediyorlar: **«Kişinin, ölümü geldiğinde gözünün önündeki perde kalkar, hakkı batıldan ayırd eder. Çünkü ölüm kime misafir olursa nefs-i çıkmazdan evvel din hususunda hak batıldan ayrılır ve kendisine görünür.»** Ali bin Ebi Talha, İbni Abbas'tan bu âyetle ilgili olarak şu tevili rivâyet etmiştir: **«Hiçbir Yahudi İsa'ya (A.S.) îman etmedikçe ölmez!»** Fakat ne zaman, hangi şartlar altında bu belirtilmiyor.

(İbnu Kesir) bana El-Musanna, ona Ebu Huzeyfe, ona Şu'be, ona İbni Ebi Nuceyh, ona Mücahid haber verdi: **«Her kitab sahibi ölümünden önce İsa'ya (A.S.) îman edecektir.»** Yani kitabın sahibi ölmezden önce İsa (A.S.)'ya îman eder..

İbni Abbas: **«Eğer kitab ehlinin boynunu vursam İsa'ya (A.S.) îman etmedikçe nefesi çıkmaz»** dedi.

Bize İbni Humeyd, ona Ebu Numeyle, Yahya bin Va'di, ona Hüseyin bin Vakıd, o da Zeyd bin Nahvi'den, o da İkrime'den, o da İbni Abbas'tan: **«Hiçbir Yahudi, İsa'nın (A.S.) Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuna şahidlik etmedikçe canı çıkmaz. Velev ki silâh acelece kendisine sıkılırsa».**

İshak bin İbrahim bize, Habib bin Eş Şehid ona, İtab bin Büşeyr, ona, Husayf (veya Hasiyf) ona, Said bin Cübeyr de Husayfa'ya İbni Abbas'tan şunu rivâyet ediyor:

«Hiçbir Yahudi İsa'ya îman etmedikçe canını teslim etmez.»

İbni Abbas'a sordular: **«Eğer bir Yahudi damdan düşerse de böyle mi olur?»** Cevab olarak İbnu-Abbas (R.A.):

«Havada iken bunu konuşacaktır.» dedi.

Eğer birisinin boynunu vursak da yine şahadet edecek mi? dediler. İbnu-Abbas: **«Dili onu terennüm edecektir»** dedi.

Süfyan Es Sevrî Husayf'ten, o da İkrime, o da İbni Abbas'tan rivâyet etti:

«İsa'ya îman etmedikçe hiçbir Yahudi ölmez. Kılıçla kendisine vurulsa da bu îmanı yapacaktır. Yükseklikten düşerse de, havada yuvarlandığı halde yine bu îmanı edecektir.»

Ebu Davud et Tayalisî, Şu'beden, o da Ebi Harun Ğanevi'den, o da İkrime'den, o da İbni Abbas'tan böyle rivâyet ettiler.

İşte bunların hepsi sahih senedlerdir, İbni Abbas'a kadar giderler. Böylece Mücahid'den, İkrime'den, Muhammed bin Sirin'den de sahih olarak bu senedler gelmiştir. Dahhak ve Cüveybir de böyle derler. Es-Suddi, İbni Abbas'tan hikâye ederek Ubey bin Kaab'ın kıraatını nakletti. Onun kıraatında **«Kable mevtihim» «yani onların ölümünden önce»** tâbiri vardı.

Abdurrezzak İsrail'den, o da Fırat el Kazzaz'dan, o da Hasan Basri'den: **«Ehli kitabtan hiç kimse ölümünden önce İsa'ya îman etmedikçe ölmez.»** Bu tefsiri, ihtimal ki daha önce kendisinden naklettiğimiz görüşü olsun. Muhtemel ki, o da bu tefsir âlimlerinin kasd etmiş olduklarını kastetsin.

İbni Cerir ve başka müfessirler: **«Âyetin mânâsı, ehli kitabdan hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce Hz. Muhammed'e îman etmesin.»** demişlerdir. İkrime: **«Herhangi bir Yahudi veya herhangi bir hıristiyan Hz. Muhammed'e îman etmedikçe ölmez»** dedikten sonra **«Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona îman etmesin»** âyetini okudu. İbni Cerir, «Bu görüşlerin en güzeli birinci görüştür. O da, «Ehli kitabtan hiç kimse Hz. İsa'nın nüzulünden sonra kalmaz. Hepsi Hz. İsa'ya ölmezden önce îman edecektir.» Yani Hz. İsa nazil olacaktır. Ölmezden önce bütün ehli kitab ona îman edecektir.» Şüphesiz ki İbni Cerir'in bu tevili sahih bir tevildir. Çünkü âyetin sıyakından Yahudilerin «İsa'yı biz öldürdük, astık» demelerinden ve cahil hıristiyanlardan bazı grubların bunların tasdik etmelerinden böyle tevil edilmesi gerekiyor neticesi çıkıyor. Cenab-ı Hak «Durum sizin bildiğiniz gibi değildir, ancak Hz. İsa'ya birisi benzetilmiştir. Bu benze-

tilen öldürülmüştür. Onlar onun farkında değildirler. Sonra Cenab-ı Hak İsa'yı (A.S.) katına refetmiştir. O daha diridir. Mütevatir hadislerin delâlet ettiği gibi kıyâmetten önce indikten sonra sapıklık Mesihini (Deccal'ı) öldürecek ve istavrozu kıracak, domuzu öldürecek, haracı kaldıracak, yani hiçbir din sahibinden haraç kabul etmiyecektir. Ya o müslüman olacak veya öldürülecektir. İşte bu âyeti kerîme, haber verdi ki kitab ehlinin tamamı o zaman Hz. İsa'ya îman edecektir. Tastikten hiç kimse geri kalmayacaktır. Ölümünden önceki zamir Hz. İsa'ya raci oluyor.

«Kıyâmet gününde Hz. İsa onların aleyhinde şahid olur» yani onlardan gördüğü amellerin hakkında şahid olur. Göklere yükselmezden önce ve yere nazil olup ölünceye kadar onlardan gördüklerine şahid olacaktır.

Bu âyeti: **«Her kitap ehli ölmezden önce Hz. İsa'ya ve Hz. Muhammed'e îman eder»** şeklinde tefsir edenlere gelince: Bu vakıadır. Yani herkes sekerat anında bilmediği konular kendisine keşfolunur, ona îman eder. Fakat bu îman yararlı ve faideli bir îman olamaz. Eğer ruhları kabzeden meleği görürse ve ondan sonra îman ederse faidesi yoktur. Nitekim Cenabı Hak bu sûrenin başında şunları buyurdu: **«Allah, kötülüğü bilmeyerek yapıp da hemen tevbe edenlerin tevbesini kabul etmeyi üzerine almıştır. Allah, işte onların tevbesini kabul eder. Allah, bilendir, hikmet sahibidir. Kötülükleri işleyip dururken ölüm kendisine geldiği zaman işte şimdi tevbe ettim diyenler ile kâfir olarak ölenlerin tevbesi makbul değildir. İşte onlara elem verici bir azab hazırlanmıştır.»** (Nisa: 17-18).

Bu tefsir, İbni Cerir'in delil olarak ileri sürdüğü ve bu tefsiri reddetmesinin zaif olduğuna delâlettir. İbni Cerir şöyle diyor: «Eğer bu âyetten maksad herkes ölümünden önce Hz. İsa'ya veya Hz. Muhammed'e îman eder şeklinde olsaydı, Hz. Muhammed'e ve Hz. Mesihe daha önce inanmayanlar o zamanda îman edip o Peygamberlerin dini üzerinde olurdu. O vakit onun dininden olan akrabaları terekesinden miras götürmemeleri lâzımdı. Çünkü sadık olan Hz. Allah, ölümünden önce îman edeceğini haber verdi.»

İbni Cerir'in bu görüşü, güzel değildir. Çünkü faide vermeyen bir durumdaki îman etmesi onu müslüman kılacak değildir. İbni Abbas'ın sözüne bakmaz mısın? «Eğer o bir dağdan düşerse veya kılıçla kendisine vurulursa veya onu yırtıcı hayvanlar parçalarsa o hallerde de İsa'ya (A.S.) îman etmesi lâzımdır. Bu halde Hz. İsa'ya îman etmesi hiçbir faide getirmez. Bu îman sahibini de küfründen çıkarıp îman sahasına geçirmez. Allah hakikati daha iyi bilir.»

Bunu güzelce düşünen, derin bakışlarla buna bakan bir insana açılır ki gerçek budur. Fakat lâzım gelmez ki bu âyetten murad bu olsun. Belki murad bu âyetten daha önce söylediğimiz gibi «İsa'nın (A. S.) varlığını takrir etmek, gökteki hayatının devam ettiğini bildirmek, kıyâmet kopmazdan evvel yere nazil olacağını haber vermek demektir.» Ta ki sözleri birbirine ters ve birbirleriyle çelişmekte olan Yahudi ve hıristiyanları yalanlasın. İsbat etsin ki aksilik fikirlerinin arasında oluşmakta, tenakuz meydana getirmekte ve fikirleri hepten boş olmaktadır. İşte böylece ortaya koyacak ki Yahudiler tefrite hıristiyanlar da ifrata kaçtılar. Yahudiler Hz. İsa'ya veya annesine attıkları iftiralarla gûya onun mertebesini azaltmaya ve küçültmeye çalıştılar, hristiyanlar da onda olmayan sıfatları (yani Allah'lık sıfatlarını) ona vermeye, Yahudilerin bu hücumları karşılığında Peygamberlik makamından çıkarıp rububiyet makamına götürmeye yeltendiler. Allah hem şunlardan hem de berikilerden yani onların fikirlerinden yücedir, münezzehtir, mukaddestir, ondan başka ilâh yoktur. (1)

MERYEM OĞLU İSA'NIN YERYÜZÜNE İNMESİ HAKKINDA VARİD OLAN HADİSLER

Buharî, bütün ümmetçe kabul edilen Es Sahihinde Peygamberleri anma kitabında şunu Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor:

Allah'ın Resûlü: **«Nefsimi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim, kesinlikle yaklaştı ki, sizin içinizde Meryem'in oğlu âdil bir hakem olarak inecektir. İstavrozu kıracaktır. Domuzu öldürecektir. Haracı kaldıracaktır. Mal o kadar çoğalacaktır ki, hiç kimse sadaka ve**

(1) Bkz. İbn Kesir Cild 2-432-435 Dar-End. baskısı Beyrut-Tarihsiz.

zekâtları kabul etmeyecektir. O devirde bir tek secde insanoğlu için dünya ve dünyadaki bütün nesnelerden daha hayırlı olacaktır.»

Sonra Ebu Hureyre: Eğer dilerseniz şu âyeti okuyunuz:

«Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, onun (İsa'nın) ölümünden önce ona (İsa'ya) îman etmesin. Kıyâmet gününde İsa onların aleyhinde şahid olacaktır.»

Müslim de Hasan el Hilavnî'den, Abdurrahman bin Humeyid'den böyle rivâyet etti. İkisi de Yakub'tan rivâyet ettiler. Yine hem Buharî, hem Müslim, Sufyan bin Uyeyne'nin hadisinde Zührî'den rivâyet ettiler. Bir de Leys yoluyla Ez Zührî'den rivâyet ettiler. İbni Merdeveyh (veya Merduyeh) Muhammed bin Ebi Hafse'den o da Zührî'nin tarikıyle Said bin Museyyeb'ten o da Ebu Hureyre'den rivâyet ettiler. Allah'ın Resûlü buyurdu:

«Yakındır ki sizin içinizde Meryem oğlu insin. Adil bir hakem olsun. Deccal'ı öldürsün, domuzu öldürsün. İstavrozu kırsın, haracı kaldırsın. Mal çoğalsın. Secde bir olacaktır. Alemlerin Rabbi olan Allah'a olacaktır.»

Ebu Hureyre: «İsterseniz şu âyeti okuyunuz: Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden evvel ona (İsa'ya) îman etmesin.» dedi.

İmam Ahmed'in Ebu Hureyre'den rivâyet ettiği hadis:

«Yeminim olsun, Meryem'in oğlu İsa, «Fecci Revha» denilen yerde hacca veya umreye ihram bağlayacak, tehlil (Lebbeyke veya Lâilâhe İllâllah) getirecektir. Veya Hacc ve ümreye ikisini birden niyet edip Telbiye getirecektir.» Hadisi Müslim tek başına Süfyan bin Uyeyne'nin Leys bin Sad ve Yunus bin Yezid'in hadislerinden, onlar da Zührî'den naklettiler.

Yine İmam Ahmed, Hanzele'den, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor. Resûlüllah buyurdu: «Meryem'in oğlu İsa inecektir, domuzu öldürecek, istavrozu kıracak, namaz onun için cemolunacak, mal, hiç kimse kabul etmeyecek kadar verilecektir. Haracı kaldıracaktır. Revhaya inip oradan hac ihramını veya ümre ihramını veya ikisini birden bağlayacaktır.» Ebu Hureyre hadisi söyledikten sonra: **«Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce ona îman etmesin»** âyetini okudu.

Hanzele «Ebu Hureyre, İsa'nın (A.S.) ölümünden önce İsa'ya (A. S.) îman etmesin» şeklinde tevil etmiştir. Lâkin Hanzale diyor ki, «Fakat bilmiyorum, bu hadisin tamamı Resûlüllah'ın mıdır veya hadisin bir parçası Ebu Hureyre'nin yorumu mudur.

İbni Ebi Hatim de babasından, o Ebu Musa Muhammed bin El-Musanna'dan, o Yezid bin Harun'dan, o Süfyan bin Hüseyin'den, o da Zuhri'den aynı hadisi rivâyet ettiler. Buharî, Ebu Hureyre'den . **«Sizin haliniz ne olacaktır? O zaman ki sizin içinize Meryem'in oğlu Mesih inecek, îmamınız da sizden olacak.)** Başka bir hadisi İmam Ahmed Ebu Hureyre'den rivâyet etti: «Peygamberler, baba bir anneleri ayrı ayrı kardeştirler. Dinleri birdir. Ben herkesten Meryem oğlu İsa'ya daha yakınım. Çünkü benimle onun arasında bir peygamber yoktur. Şüphesiz ki o inecektir. Onu gördüğünüz zaman hemen tanıyınız. Orta boylu, kırmızı ve beyaza çalar renkli, sırtında iki kırmızıya boyanmış elbise bulunan bir zattır. Başını yıkamadığı halde sanki başından su damlayacakmış gibi görünür. İstavrozu parçalayacak, domuzu öldürecek, haracı kaldıracaktır. Halkı İslâma davet edecektir. İslâm hariç onun zamanında diğer miletlerin hepsi helâk olacaktır. Allah onun zamanında Mesih-i Deccal'ı da helâk edecektir. Sonra emniyet yeryüzüne gelecektir. Hatta aslanlar ile develer, kaplanlarla sığırlar, kurtlarla koyunlar bir arada otlayacaktır. Çocuklar yılanlarla oynayacak, yılanlar onlara zarar vermeyecektir. İsa kırk sene dünyada duracak, sonra vefat edecek. Müslümanlar onun cenaze namazını kılacaklardır.» Ebu Davud, Hediye bin Halid'den, o Heman bin Yahya'dan rivâyet etti.

Buharî, Ebu Hureyre'den rivâyet ediyor:

Resûlüllah'tan dinledim. «Ben Meryem oğlu İsa'ya herkesten daha yakınım. Peygamberler baba bir kardeştirler. Benimle onun arasında herhangi bir peygamber gelmemiştir.»

Müslim, Sahihinde Ebu Hureyre'den. Resûlüllah buyurdu:

«Rumlar El-Amak'a veya Dabık'a inmedikçe Medine'den o gün yeryüzünün en hayırlı insanlarından meydana gelen bir ordu onlara karşı çıkmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. Ordular karşı karşıya gelip saflaştıklarında Rumlar bizimle bizden esir götürenlerin arasından çekiliniz, biz savaşalım diyecekler. Müslümanlar: Hayır, Allah'a yemin

ederiz ki, çekilmeyeceğiz. Sizinle kardeşlerimizin arasından çıkmayacağız. Böylece Müslümanlarla Rumlar savaşacaklardır. İslâm ordusunun üçte biri kaçacaktır. Allah hiçbir zaman bu kaçanların tevbelerini kabul etmeyecektir. Üçte biri öldürülecektir, onlar da şehidlerin Allah katında en efdalidirler. Ve üstünüdürler. Üçte biri feth yapacak, hiçbir zaman fitneye katılmayacaklardır. Konstantiniyyeyi fethedeceklerdir. Onlar kılıçlarını zeytin dallarına astıkları bir zamanda ganimeti paylaşırken şeytan onlara şu şekilde seslenecektir: Mesih (Deccal) ehlinizde sizin halefiniz oldu. (Yani geride kalan çoluk çocuğunuzu tutsak etti). Onlar yola çıkacaklar. Halbuki bu seslenen batıldır. Şam'a geldikleri zaman Mesih çıkar. Onlar harbe hazırlandıkları ve saflarını düzelttikleri bir zamanda namaz için ezan okunacak, Meryem'in oğlu İsa (A.S.) inerek onlara imamlık yapacaktır. Allah'ın düşmanı Deccal, İsa'yı (A.S.) görünce tuzun suda erimesi gibi erimeye başlayacaktır. Eğer İsa (A.S.) onu bırakırsa, eriyip helâk olacaktır. Fakat Allah İsa'nın (A.S.) eliyle onu öldürtüyor. Onun kanını İsa'nın (A.S.) süngüsünün ucunda onlara gösteriyor.»

Ahmed, İbni Mesud'dan rivâyet ediyor. Resûlüllah buyurdu:

«İsra gecesinde İbrahim'i, Musa'yı ve İsa'yı gördüm. Kıyâmetin emrini müzakere ediyorlardı. Durumlarını İbrahim (A.S.)'a havale ettiler. İbrahim (A.S.)'da kıyâmetin ne zaman kopacağı hususunda herhangi bir bilgiye sahib değildi. Durumlarını Hz. Musa'ya çevirdiler. O da **«Ben kıyâmet hakkında bir bilgiye sahib değilim»** dedi. Sonra İsa (A.S.)'ye durumlarını çevirdiler. «Kıyâmetin kopuşunu Allah'tan başka kimse bilmez. Bana Rabbim tarafından gelen vahiyde şu vardır: Deccal çıkacaktır. Benim elimde iki kadib (kılıç veya ok ile yay) olacaktır. Beni gördüğü zaman kalayın ateşte erimesi gibi eriyecektir. Beni gördüğü zaman Allah onu helâk edecektir. Hatta taş ve odun diyecektir: Ey müslüman benim altımda bir kâfir var gel onu öldür. Böylece Allah kâfirleri helâk edecektir, dedi. Sonra insanlar memleketlerine, vatanlarına dönecekler. İşte o, zamanda Yecüc ve Mecüc çıkaçacaktır. Onlar her dere ve derbendden akın yapıp gelecektir. Müslümanların memleketini tamamen istilâ edeceklerdir. Onların ellerine geçen herşeyi yokedilip öldürüleceklerdir. Herhangi bir suyun yanından geçerlerse onu içip bitirecekler. Sonra halk dönüp onları şikâyet edecek-

tir. Ben onların aleyhinde Allah'a yalvaracağım. Allah onları helâk edecek, öldürecektir. Hatta yeryüzü onların pis kokularından duman olacaktır. Allah (C.C.) bir yağmuru indirecek, onların cesedlerini seller götürüp denizlere dökecektir. Rabbimin bana vahyettiğinde şu vardır: Bu böyle olduğu zaman kıyâmet gebelik zamanı tamamlanmış çocuğunu gece mi gündüz mü doğuracağını ehlice bilinmeyen bir hamile gibi olacaktır.» Hadisi İbni Mace Muhammed bin Beşşar'dan, o da Yezid bin Harun'dan, o da Avam bin Havşab'tan rivâyet etti.

Başka bir hadis:

İmam Ahmed, Yezid bin Harun'dan, o Hammad bin Seleme'den, o Ali bin Zeyd'den, o da Ebu Nedre'den rivâyet etti: «Osman bin Ebul-As'a cuma günü geldik. Bizim bir mushafimiz vardı. Onun mushafının yanında tashih etmek için gelmiştik. Cuma saati geldi. Bize emretti, yıkandık. Sonra güzel koku getirdi, kokulandık. Sonra mescide gittik. Bir kişinin yanında oturduk. Bize Deccal'dan bahsetti. Sonra Osman bin Ebil-As geldi. Onun yanına gittik. Buyurdu: «Ben Resûlüllahtan dinledim. Diyordu ki, müslümanların üç şehri olacaktır. Biri, iki denizin birleştiği yerdedir. Bir şehirleri Hira'da, biri de Şam'da olacaktır. Halk üç şaşırtıcı korku ile üç defa karşı karşıya gelecektir. Deccal halkın arasından çıkacaktır. Doğu tarafında bulunanları kaçıracaktır. İlk varacağı şehir, iki denizin birleştiği noktada olandır. Bu şehrin ahalisi üç guruba ayrılmıştır. Bir gurub, «Biraz duralım, bakalım o nedir» diyecektir. İkinci gurub göçebelere iltihak edecektir. Üçüncü gurub ise, en yakın şehre iltihak edecektir. Deccal'la beraber yetmişbin kişi vardır ki başlarında taçlar bulunmaktadır. Onunla beraber olanların çoğu Yahudi ve kadınlardandır. Müslümanlar AFİK (veya Efik) boğazına (geçidine) çekilecektir. Ordularını gönderecekler, Deccal onları mağlûb edecek, bu onlara çok ağır gelecektir. Müslümanlara şiddetli bir açlık ve şedid bir yorgunluk isabet edecektir... Hatta onlardan birisi yayındaki sicimi yakıp yiyecektir. Onlar bu halde iken ağaçlardan birisi çağıracaktır: **Ey Nas! Size yardım geldi.** Bu çağrıyı üç defa tekrarlayacaktır. Halkın bazıları diğerine **«Bu ses tek bir kişinin sesidir.»** diyecektir. O zaman Meryem'in oğlu İsa (A.S.) sabah namazı vaktinde inecektir. Ona Emirleri: **«Ey Allah'dan gelen Ruh! Öne geç, namazı kıldır»** diyecekler. İsa: **«Bu ümmetin bir kısmı, diğerine**

emirdir» diyecek ve öne geçip namazı kıldıracaktır. Namazı bitirdikten sonra Hz. İsa süngüsünü alıp Deccal'a doğru gidecektir. Deccal İsa'yı (A.S.) görünce kalayın erimesi gibi eriyecektir. İsa (A.S.) süngüsünü onun göğsüne dayayacak ve onu öldürecektir. Arkadaşları (Deccal'ın ordusu) kaçacaktır. İşte o gün hiçbir şey onlardan hiç bir şeyi gizlemez. Hatta ağaçlar **«Ey mümin, işte bu kâfirdir»** diyecek. Taş: **«Ey mümin! İşte bu bir kâfirdir»** diyecektir.» Bu hadisi bu vecihle sadece İmam Ahmed rivâyet etmiştir.

Başka bir hadis :

Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid bin Mace, Sünen'inde «Bize Ali İbni Muhammed, ona Abdurrahman bin Muharibi, ona İsmail bin Rafi bin Ebi Rafi, ona Ebu Zer'a Şeybani Yahya bin Ebi Ömer, ona Ebi Ümamet ul-Bahili söyledi: Resûlüllah bize hutbe okudu. Hutbenin çoğu Deccal'dan bize haber veren bir hadisti ve bizi ondan korkutuyordu. Resûlüllah'ın o hutbesinde şu parçalar vardı:

Allah Adem zürriyetini yarattığı günden bugüne kadar Deccal'ın fitnesinden daha büyük bir fitne yeryüzünde yoktur. Cenab-ı Hak herhangi bir Peygamber göndermişse, o Peygamber ümmetini Deccal'ın şerrinden sakındırmıştır. Ben Peygamberlerin sonuncusuyum. Siz de ümmetlerimsiniz. Deccal şüphesiz sizin içinizden çıkacaktır. Eğer ben henüz hayatta iken çıkarsa, ben her müslümanın yerine onunla mücadele edeceğim. Eğer benden sonra çıkarsa, herkes kendi nefsinin müdafiidir. Şüphesiz ki Allah her müslümanın üzerinde benim vekilimdir. Şam ile Irak arasında bir hilleden (kumlar arasında bulunan yol) çıkacaktır. Sağa ve sola saldıracaktır. Ey Allahın kulları! Ey İnsan! Siz onun karşısında direnişe geçiniz. Onu ben size öyle nitelendireceğim. Benden önce hiçbir Peygamber onu böyle nitelendirmemiştir. O, Deccal şöyle başlar: **«Ben Peygamberim. Biliniz ki benden sonra Peygamber yok.»** Der. İkinci kez: **«Ben sizin Rabbinizim»** diyor. Sakın hâ aldanmayınız, siz ölmezden önce Rabbinizi göremezsiniz. Deccal kördür. Rabbiniz ise kör değildir. Deccal'ın iki gözleri arasında «kâfir» kelimesi yazılıdır. Yazı yazmayı bilen de, yazıyı bilmeyen de okuyabilir. Deccal'ın fitnesinden bir parça da onun beraberinde bir Cennet, bir Cehennemi var. Onun Cehennemi Cennet, Cenneti de Cehennemdir. Kim ki onun ateşiyle belâlanırsa, Allah'a sığınsın. Ve El

Kehf sûresinin başındaki âyetleri okusun. O zaman Deccal'ın ateşi ona sağlıklı bir serinlik olur. Nitekim ateş Hz. İbrahim'in üzerinde selâmetli bir serinlik olmuştur! Deccal'ın fitnesinden bir parça şudur: Bir göçebeye diyecektir: **«Eğer senin için anne ve babanı diriltirsem benim Rab olduğuma şahidlik yapar mısın?»** Göçebe: **«Evet»** diyecektir. Böylece şeytan göçebenin baba ve annesinin şekline girecektir. Baba ve annesi ona: **«Ey oğul! Ona tâbi ol, o senin Rabbindir!»** diyecektir. Onun fitnesinden birisi de bir nefse, yani bir kişiye musallat olup onu hizara koyup, iki parçaya ayıracak, sonra «Benim şu köleme bakın, ben onu şimdi dirilteceğim» diyecek. Sonra ona: **«Benden başka Rab yoktur»** diye iddia edecek ve Allah (C.C.) o adamı diriltecek. Habis o adama **«Senin rabbin kimdir?»** diyecek, o adam **«Rabbim Allah'tır. Sen ise Allah'ın düşmanı Deccal'sın. Allah'a yemin ederim, bugün seni tanıdığım kadar hiçbir gün tanımamıştım.»** Diyecektir.

Ebu Hasan Et Tenafusi, bize El Muharibi, ona Ubeydullah Bin Velidir Ressafi, ona Atiyye, ona Ebi Said, haber verdi. Ona Resûlüllah buyurdu: **«O kişi Cennette derece bakımından ümmetimin en yükseğidir.»** Ebu Said: Vallahi biz onu Hattab oğlu Ömer'den başkası değildir diyorduk. Ta ki Ömer (R.A.) şehid edilinceye kadar bu fikri koruyorduk..

El Muharibi, Ebu Rafiin hadisine döndük, dedi. Onun fitnesinden göklere **«yağmur yağdır»** dediğinde yağmur yağıyor. Yere **«Bitki bitir»** dediğinde bitki bitiyordu. Yine onun fitnesindendir ki, bir kabilenin yanından geçer, onu yalanlıyorlar. Bunun akabinde bir tek hayvan kalmaksızın bütün hayvanları ölür. Yine onun fitnesindendir ki, bir kabilenin yanından geçer, onu tasdik ederler. Göğe: **«Yağmur yağdır»** emrini verir, yağmur yağar. Yere **«Bitir bitkiyi»** der, yerde bitki biter. Hatta o gün onların hayvanları en semiz halini alır. Kemikleri gelişir. Boyunları ve karınları dolar, memeleri süt akacak şekilde dopdolu olur. Yeryüzünde onun ayak basmadığı hiçbir yer kalmayacaktır. Hepsine galip gelecek, ancak Mekke ve Medine'ye giremeyecektir. Zira o ne Mekke'ye ne Medine'ye herhangi bir yolundan giremez. Girdiği takdirde kından çekilmiş kılıçlarla Melekler onu karşılarlar. O kırmızı zaribin (keskin taş yığını) yanında veSabhanın (çorak ve işlenilmemiş arazi) bittiği noktada inecektir. Medine üç defa sallanacaktır. Hiçbir

münafık erkek ve kadın kalmayacaktır, ille çıkıp onun yanına gidecektir. Çünkü kürük demirin pasını nasıl gideriyorsa, pislik ve pastan Medine de öylece temizlenecektir. İşte o güne kurtuluş günü deniliyor.

Abul-Akr'ın kızı Ümmü Şeri Resûlüllah'tan sordu:

«Ey Allah'ın Resûlü, o gün arablar nerde olacaktır?»

Buyurdular: «Araplar azdır. Fakat çokları o gün Beytül Makdis'te olacaktır. İmamları salih bir kişidir. İmamları sabah namazını kıldırmak üzere öne geçmek üzereyken ansızın Meryem'in oğlu İsa (A. S.) aralarına inecektir. İmam geri geri çekilip İsa'nın (A.S.) ileri geçmesini sağlamaya çalışırken, İsa (A.S.) iki elini imamın omuzlarının arasına koyup şöyle diyecektir: **«Öne geç, namazı kıldır. Çünkü bu vazife senindir. Çünkü bu kamet senin kıldırman için getirildi.»**

İmam cemaatin önünde namazı kılacaktır. Bitirdikten sonra İsa (A.S.) şöyle diyecektir. **«Kapıyı açınız!»** Kapı açılacaktır. Kapının arkasında Deccal görülecek, yanında yetmiş bin Yahudi vardır. Hepsi kılıçlı, zırhlı ve taçlı. Deccal İsa'ya (A.S.) baktığı zaman tuzun suda erimesi gibi eriyecektir. Kaçarak uzaklaşmak isteyecektir. İsa (A.S.) **«Şüphesiz ki, benim için sende bir darbe yeri vardır. Onu benden kurtaramazsın»** diyecek ve arkada «Lüdd-Leydda (1)» nın doğu kapısının yanında ona yetişecek ve onu öldürecektir. Allah Yahudileri mağlûb edecek, Allah'ın yarattıklarından hiçbir şey yoktur ki Yahudi onun arkasında saklansın da Allah onu konuşturmasın. Garkad denilen ağaç hariç. Taş, ağaç, duvar, hayvan herşey konuşur. Garkad'a gelince, onların ağacındandır. Aleyhlerinde konuşmaz. Diğer şeyler «Ey Allah'ın kulu müslüman! Bu bir yahudidir, gel öldür» diye bağırır. Allah'ın Resûlü: «Deccal'ın günleri kırk senedir. Bir sene yarım sene gibidir. Bir senesi bir ay gibidir. Bir ayı bir cuma (hafta) gibidir. Onun günlerinin sonu şerare (kıvılcım) gibidir. Herhangi biriniz Medine'nin kapısında sabahladığınızda akşam gelip çatıncaya kadar ancak öbür kapıya yetişebilecektir. Denildi ki: Ey Allah'ın Resûlü! O kısa günlerde nasıl namaz kılalım. Buyurdu: «Namazı takdir edeceksiniz,

(1) LEYDDA (LÜDD), Filistinde bir şehrin adıdır. İSA'nın Havarilarından olan CERCİS orada doğmuştur. Bkz. El-Muncid 6121-Beyrut-8. baskı. Darul-Meşrik. Ansk. kısmı.

nitekim Deccal'ın şu uzun günlerinde takdir ettiğiniz gibi. Öylece namazınızı kılınız.» Resûlüllah buyurdu: «Meryem'in oğlu İsâ benim ümmetim içinde âdil bir hakem ve adaletli bir imam olacaktır. İstavrozu parçalayacak domuzu kesecek, haracı kaldıracaktır. Sadakayı bırakacaktır. Herhangi bir koyunun veya devenin çobanlığı yapılmıyacaktır. Buğz ve kıskançlık kalkacaktır. Her zehirlinin zehri silinecektir. Hatta çocuk elini yılanın ağzına sokacak, yılan ona zarar vermeyecektir. Küçük kız aslanın sırtına binecek fakat arslan ona zarar vermeyecektir. Kurt koyunun içinde sanki koyunu koruyan bir köpek gibi olacaktır. Yeryüzü herhangi birinizin kabını su ile doldurması gibi sulh ve sükûn dolacaktır. Bir tek kelime olacaktır. O da Allah'tan başkasına kulluk yapılmayacaktır. Yeryüzünün gümüş nuruna benzer nuru olacaktır. Adem zamanında olduğu gibi bitkilerini bitirecek, hatta birkaç kişi üzüm salkımlarından birisini yemeğe yeltenecek, hepsi bir salkımdan doyacaktır. Birkaç kişi bir nar yemeğe yeltenecek, hepsi doyacaktır. Öküz şu şu kadar paraya satılacaktır. At birkaç dirheme satılacaktır.»

Soruldu: Ey Allah'ın Resûlü! Atı bu kadar ucuzlatan nedir? Buyurdu: «Çünkü o bir savaş için artık ebediyyen binilecek değildir.» Denildi ki: Öküzü kıymetlendiren nedir? —Çünkü o bütün yeryüzünü nadas ediyor— » Deccal'ın çıkışından önce üç kıtlık senesi vardır. Halka o senelerde şiddetli bir açlık isabet edecektir. Allah birinci senede göklere emir verecek ki yağmurunun üçte birini hapset. Yere emir verecek ki, bitkilerinin üçte birini hapsetsin. Sonra Allah göğe emir veriyor, ikinci senede yağmurunun üçte ikisini hapsediyor. Yere emir veriyor, bitkilerinin üçte ikisini hapsediyor. Sonra Allah (C.C.) üçüncü sene de göğe emrediyor, bütün yağmurunu hapsediyor. Bir tek damla düşmüyor. Yere emrediyor, bütün bitkilerini hapsediyor. Bir tek yeşil bitki bulunmaz oluyor. O zaman tırnaklı hayvanlar hep telef oluyorlar. Ancak Allah'ın dilediği kalır.» Soruldu: İnsanlar o zamanda nasıl yaşayacaklardır? Veya insanları o zamanda yaşatan nedir? —«Tehlil - Lâilâhe İllallah, Tekbir Allahu Ekber, Tesbih - Sübhanallah, Tahmid - Elhamdülillah— demek, onları yaşatacak ve onlar için yemek yerine geçecektir.»

İbni Mace, Ebu Hasen Et-Tenafusi'den dinledim. O Abdurrahman

El Muharibi'den, dinledi: «Bu hadis bir öğretmene verilmeli ki mektebte (okulda) çocuklara onu öğretsin. Bu hadis, bu yönden cidden garib bir hadistir. Fakat bu hadisin bazı parçaları için diğer hadislerde deliller vardır. Onlardan birisi Müslim'in rivâyet ettiği hadistir. Diğeri Nafi ve Salim'in Abdullah bin Âmr'dan rivâyet ettikleri hadistir. Abdullah; Cenab-ı Peygamber: **«Yeminim olsun siz Yahudilerle savaşacaksınız. Savaşın neticesi olarak onları öldüreceksiniz. Hatta taş «Ey Müslüman, bu bir Yahudidir, arkamda, gel öldür» diyecektir.»** dedi.

Başka bir tarikle Ebu Hureyre rivâyet ediyor. Resûlüllah «Müslümanlar Yahudilerle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. Müslümanlar Yahudileri öldürecek, Yahudi taş ve ağacın arkasına gizlenecektir. Fakat taş ve ağaç «Ey Müslüman, ey Allah'ın kulu, bu arkamda bulunan bir Yahudidir. Gel öldür diyecektir. Ancak ğarkad demiyecektir. Çünkü ğarkad Yahudi ağaçlarındandır.» Dedi.

Başka bir hadis

Navas bin Sem'an Resûlüllah'tan rivâyet ediyor. Resülüllah bir kuşluk zamanı Deccal'dan bahsetti. Derinleştikce derinleşip yukarlara çıktı. Hatta biz zannettik ki, (o anda) Deccal Medine'nin hurmalıklarındadır. Resûlüllah'ın yanına vardığımızda bunu yüz hatlarımızdan okudu. **«Size ne oldu?»** Dedik ki: **«Ey Allah'ın Resûlü! Kuşluk zamanı Deccal'ı andın. Onun hakkında daldın, çıktın. Biz o hurmalıkların bir kısmındadır zannına kapıldık!»** Resûlüllah buyurdu: **«Deccal'dan başkası sizin hakkınızda beni korkuttu. Eğer sizin aranızda olduğum halde Deccal çıkarsa, sizin yerinize ben onunla mücadele edeceğim. Eğer sizinle olmadığım devrede çıkarsa herkes kendi nefsinin müfadaasını yapmak mecburiyetindedir. Her müslüman konusunda Allah benim vekilimdir. Deccal kıvırcık saçlı bir gençtir. Gözü sanki bir üzüm salkımındaki patlak dane gibidir. Ben onu Abdurrizak bin Katten'e benzetiyorum. Sizden kim ona yetişirse onun üzerine «el-Kehf» sûresinin başlangıcını okusun. O Şam ile Irak arasında bir Hılleden yani kumsal bir yoldan çıkacaktır. Sağa ve sola saldıracaktır. Ey Allah'ın kulları! Onun önünde sebat gösteriniz.»**

Biz sorduk: Ey Allah'ın Resûlü! Deccal yeryüzünde ne kadar kalacaktır? Buyurdu: **«Kırk gün kalacaktır. Bir günü bir sene gibidir. Bir**

günü de bir ay gibidir. Bir günü de bir cuma gibidir. Diğer günleri, sizin günleriniz gibi normal günlerdir.»

Biz: **Ey Allah'ın Resûlü! Bir sene gibi olan o günde bir günlük namaz bize kâfi gelir mi?** diye sorduk. **Hayır»** dedi. Ve **«Onu takdir yaparak eda ediniz.»** diye ilâve etti. Biz: **«Ey Allah'ın Resûlü! Deccal'ın yeryüzünde yayılma hızı ne derecedir?»** Cevap: **«Arkasında rüzgâr ile sürüklenen yağmur gibidir. Bir kavmin üzerine geliyor. Onları çağırıyor. Onlar ona îman edip icabet ediyorlar. Bunun üzerine göklere emir veriyor, gökler yağmur yağdırıyor. Yere emir veriyor, yer bitki çıkarıyor. O kavmin hayvanları en semiz, en sütlü ve en dolgun olarak evlere dönüyor. Başka bir kavme geliyor, onları davet ediyor. Onlar o daveti reddediyorlar. Onların yanından gidiyor. Onlar onun gidişinden sonra züğürt olarak sabahlanıyorlar. Ellerinde mal olarak hiçbir şey kalmamış. Harabenin yanından geçiyor. Harabeye, içinden hazinelerini çıkar diyor. Orada bulunan hazineler kovandan çıkan arılar gibi onun arkasına düşüyorlar. Sonra gençlik ve dinçlik dolu bir kişiyi çağırıyorlar. Kılıçla vurarak onu ikiye bölüyor. Sonra onu «Diril» diye çağırıyor o da dirilerek ona yönelip yüzü pırıl pırıl parladığı ve güldüğü halde geliyor. Onlar bu durumda iken Cenabı Hak Meryem'in oğlu İsa'yı (A. S.) gönderiyor. İsa (A.S.), Dimeşkin (yani Şam şehrinin) doğusunda bulunan beyaz minarenin yanına iniyor. İki meleğin kanatlarına iki elini koyduğu halde ve iki merdivenin arasında iniyor. Başını eğdiği zaman teri akar. Kaldırdığı zaman incinin daneleri gibi damlalar alnından akıyor. Onun kokusunu alan her kâfir derhal ölüyor. Onun kokusu gözüyle gördüğü mesafeye kadar yayılıyor. Deccal'ın arkasına düşüp (LÜDD [Lydda]) kapısında Deccal'a yetişiyor ve Deccal'ı öldürüyor. Sonra İSA (A.S.), bir kavme geliyor — ki, Allah onları Deccal'dan korumuştur — onların yüzlerini siliyor. Cennetteki derecelerini onlara haber veriyor. İsa (A.S.) bu durumda iken Cenabı Hak, ona vahiy gönderiyor ki «Ben kullarımdan bazılarını yaratmışım ki hiç kimse onlarla savaşamaz. Öyleyse benim o kullarımı Tur dağına götür. Muhafaza et.»**

Cenab-ı Hak Ye'cüc ve Me'cüç'ü gönderiyor. Onlar, her tepeden akın yapıp geliyorlar. Başlangıçları Taberiye gölünün yanından geçiyor. Gölün suyunu içip bitiriyorlar. Sonraları gelince şöyle diyorlar: **«Burada bir ara su varmış.»**

Allah, Peygamberi İsa ve arkadaşlarını hazırlıyor. O meyanda Hz. İsa ile arkadaşları kuşatılıyorlar. Öyle ki o gün onların katında bir öküzün başı, sizin herhangi birinizin bugünkü yüz dinarından daha hayırlıdır. Hz. İsa ve arkadaşları Allah'a yalvarıyorlar. Cenabı Hak: «Ye'cüc ve Mecüc'ların üzerine beyinlerinden gelen bir hastalık ve çıban gönderiyor. Onlar, bir kişinin ölümü gibi, yeryüzünde ölü olarak serilip görünüyorlar. Sonra Hz. İsa arkadaşlarıyla beraber Tur'dan inip geliyor. Yerde Ye'cuc ve Mecuc'lerin yağından, leşlerinin pis kokularından bir karışlık boş yer bulamıyorlar. Bunun için Hz. İsa ve arkadaşları Allah'a yalvarıyorlar. Cenabı Hak katır veya deve boyunları gibi kuşlar gönderiyor, o cesedleri alıp Allah'ın dilediği yere atıyorlar. Sonra Cenabı Hak bir yağmur gönderiyor. O yağmurdan ötürü taş veya yundan yapılmış hiçbir ev kalmaksızın hepsi silinir. Yeryüzü ayna gibi berrak bir hale geliyor. Sonra Allah tarafından yere: **«Meyvelerini çıkar, bereketini geri ver»** deniliyor. İşte o gün bir cemaate bir nar kâfi gelir. Onun kabuklarını da kendilerine gölgelik yaparlar. Allah (C.C.) Peygamberlerine bereket kılmıştır. Hatta bir deve, büyük bir cemaate yetecek kadar süt veriyordur. Onlar, bu halde iken, Cenabı Hak güzel bir rüzgâr estiriyor. O rüzgâr gelip herkesin koltuğu altına girer. Böylece Allah her müminin, ve müslümanın ruhunu kabzeder. Halkın şerir ve kötüleri hayatta kalıp eşeklerin tepmesi gibi yeryüzünde tepişiyorlar. İşte kıyâmet onların başında kopuyor.»

İmam Ahmed ve sünen sahibleri Abdurrahman bin Yezid bin Cabir hadisinden böyle rivâyet etmişlerdir.

Yine Müslim, Sahihinde naklediyor: Abdullah bin Amr: «Resûlüllah'tan dinledim: Benim ümmetimin içinde Deccal çıkacaktır. Kırk kadar duracaktır. **«Ravi: Bilmiyorum, kırk gün mü, kırk ay mı, yoksa kırk sene mi?»** demek istedi. Devamla: **«Allah Meryem'in oğlu İsâ'yı gönderecektir. O Mesud'un oğlu Urve'ye benzer. Deccal'ın arkasına düşecektir. Ve onu öldürecektir. Sonra halk yedi sene iki kişinin arasında dahi düşmanlık olmadığı halde kalacaktır. Sonra Allah Şam tarafından esecek soğuk bir rüzgâr gönderecektir. Yeryüzünde, kalbinde zerre kadar hayr (veya îman) olan hiç kimse kalmayacaktır. Hepsinin canı alınacaktır. Öyle ki herhangi biriniz dağın içine bile girse yine de o rüzgâr oraya girecek ve onun ruhunu alacaktır.»** dedi.

Abdullah diyor ki, ben Resûlüllah'tan şunu da dinledim: «Halkın kuş veya yırtıcı hayvanların tıynetinde bulunan ve herhangi bir iyiliği bilmiyen pisleri kalacaktır. O, kalanlar herhangi bir kötülüğe kötü demiyecekler. Şeytan onlar için temessül edecek (yani görünecektir) ve **«Siz bana icabet etmeyecek misiniz?»** diyecektir. Onlar: **«Sen bize ne emrediyorsun?»** diye sorunca, Şeytan onlara putlara tapmayı emredecektir. Onlar, bu hususta iken rızıkları bol ve yaşantıları güzel olacaktır. Sonra sura üfürülecektir. Bunu, ilk dinleyen develerinin havzını yapan kişi olacaktır. O da, diğer insanlar da öleceklerdir. Daha sonra Cenabı Hak, hafif ve gölge gibi bir yağmur gönderir. O yağmurdan halkın cesedleri yeniden biter. Sonra sura ikinci kez üfürülür. Halkın tamamı dimdik ayakta olup bakarlar. Sonra: **«Ey insanlar, Rabbinize geliniz»** diye çağrılırlar. Nitekim Allah: **«Onları durdurunuz, şüphesiz ki onlar sorumludurlar.»** (Safat: 24) buyurmuştur. Sonra onlara: **«Ateşin gurubunu çıkarınız»** deniliyor. Onlar da: **«Kaç tane?»** diye sorunca: **«Her bin kişiden dokuz yüz doksandokuz»** diye cevap veriliyor. Nitekim Kur'an'da: **«Peki çocukları ihtiyarlatacak o günden nasıl kurtulacaksınız. Gök onun dehşetinden yarılır.»** (Muzammil: 17-18) buyuruldu.

İmam Ahmed, Mecma bin Cariye tarikiyle gelen şu hadisi rivâyet etmiştir: Resûlüllah'tan dinledim: **«Meryem'in oğlu, Ludd (Lydde) kapısında Mesih Deccal'ı öldürecektir.»**

Yine İmam Ahmed, Huzeyfe bin Useyd «er-Rufai» tarıkıyle rivâyet ediyor: «Resûlü Ekrem, Arefe'den gelirken bize göründü. Biz o anda kıyâmeti müzakere ediyorduk. Buyurdular: **«Siz, on alâmeti (on âyeti) görmedikçe, kıyâmet kopmayacaktır: 1) Güneşin batıdan doğuşu, 2) Duhan, 3) Dabbetül-Arz'ın çıkışı, 4) Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkışı, 5) Meryem oğlu İsâ'nın inişi, 6) Deccal'ı öldürmesi, 7) Üç defa yerin batışıdır, 8) Bu batışların biri doğuda, biri batıda, biri de Arap yarımadasında olur,. ADAN'ın derinliklerinden çıkıp insanları haşre sevkeden bir ateş, 9) İnsanlar nerede yatarsa o ateş de orada durur, 10) Onlar yürürken o da yürür.»**

Hadisi Müslim ve Sünen sahibleri bu şekilde Fırat el-Kazzaz'ın hadisinden nakletmişlerdir.

İşte bunlar, tevatür yoluyla Resûlüllah'tan gelen, Ebu Hureyre, İbni Mesud, Osman bin Ebil-As, Ebi Umame, Nevas bin Sem'an, Abdullah bin Âmr bin As, Mecma bin Cariye, Ebi Şureyh ve Huzeyfe bin Useyd, gibi sahabilerden gelen hadislerdir. Allah hepsinden razı olsun. Bu hadislerde, Hz. İsâ'nın nasıl ineceği belirtiliyor. Hangi yerde ineceği bildiriliyor. Şam'da, Doğu minaresinin yanında ve sabah namazının kameti getirildiği sırada ineceğini sergiliyorlar. İbni Kesir devamla: «Bizim bu asırlarda (yani hicretin (741) dolaylarında) Camii Emeviye'nin beyaz taşlardan yapılmış bir minaresi meydana getirildi. Bu minare hıristiyanların Mescidi Emeviyi yıktığı zaman yıkılan minarenin yerine yapıldı. Bu minarenin tamirine ve inşaasına giden malın çoğu onların mallarındandır. Kuvvetli zanlara göre, Meryem'in oğlu İsa Mesih (A.S.) bu minarenin üzerine inecektir. Domuzu öldürecek, istavrozu kıracak, haracı kaldıracak, İslâm'dan başka birşey kabul etmeyecektir. Nitekim daha önce Müslim ve Buhari'den naklettiğimiz hadislerde de bu keyfiyet geçti. İşte Resûlüllah'ın bu hadiseyi haber verip takrir etmesi ve bu hadiseyi o zamanda bu şartlara bağlaması onu mümkün kılmasıdır. Onlardan illetleri gider ve şüpheleri kalkar. Bundan dolayı da hepsi İslâm dinine, İsa (A.S.) ya tabi' olarak ve onun elinin üzerinde giderler. Bundan ötürü Cenabı Hak: **«Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce ona îman etmesin»** diye buyurmuştur. Bu âyet, **«Kesinlikle o, kıyâmetin ilmidir»** (Zuhruf: 61) âyeti gibidir. Buradaki «İLİM» kelimesi «ALEM» şeklinde de okunmuştur. O zaman emare ve delil, mânâsınadır ve: **«Kıyametin yaklaşmasına delildir»** demek oluyor. Bunun sebebi, İsa (A.S.), Deccal'ın çıkışından sonra iniyor ve Allah, İsa'nın elleriyle Deccal'ı öldürüyor. Nitekim Es-Sahihde varid oldu ki **«Cenabı Hak hiçbir hastalık yaratmamış ki, onun şifâsı olmasın»** Allah (C.C.) İsa'nın günlerinde Ye'cüc ve Me'cüc'ü gönderecektir. İsâ'nın duası bereketiyle aynı zamanda, Ye'cüc ve Mecüc'ü helâk edecektir. Nitekim Cenabı Hak buyurmuştur: **«Yecüc ve Mecüc'ün seddi yıkıldığı zaman her dere ve tepeden boşalırlar. Gerçek vaad yaklaştığında inkâr edenlerin gözleri yuvalarından fırlar. «Vah bize! Bundan önce gaflet içindeydik. Hem de zalimdik» derler.** (El Enbiya: 96-97)»

HZ. İSÂ'NIN SIFATI

Abdurrahman bin Adem'in Ebu Hureyre'den rivâyet ettiği hadiste gördüğünüz gibi Resûlü Ekrem: **«Onu gördüğünüzde tanıyınız. O, orta boylu, kırmızı ve beyaza çalan renktedir. Onun sırtında iki sarımtrak elbise vardır. Sanki başından su damlayacaktır. Halbuki o anda başını yıkamamışdır.»** buyurmuştur.

En Nevas bin Sem'anın hadisinde **«İsa Şam'ın doğusunda bulunan beyaz minarenin yanında inecektir. Sırtında sarımtrak iki elbise olduğu halde, iki meleğin kanatlarına yaslanarak inecektir. Başını eğdiği zaman ter damlayacaktır. Başını kaldıracağı zaman, büyük mercanlara benzer gümüşvâri ve yavaş yavaş inen terler dökülecektir. Onun kokusunu alan her kâfir ölecektir. Onun kokusu, gözünün gördüğü noktaya kadar gider. O Deccal'ı takib eder, (Ludd) kapısında ona yetişir ve öldürür.»** (Ludd), Filistin'de Beytul Makdis'e yakın bir yerin adıdır.

Buharî ve Müslim, Zeyd tarikıyla Said bin Museyyeb ve Ebu Hureyre'den rivâyet ettiler: Resûlüllah buyurdu: **«İsraya çıktığım gece Musa'ya rastladım. Onu izledim. Baktım ki bildiğim gibi bir kişidir. Hareketli, başı taranmış, sanki Şanvel erkeklerinden birisiydi. İsa'ya rastladım. Boyu uzuna yakın bulunuyordu. Kırmızı yüzlü idi, sanki hamamdan yeni çıkmıştır. İbrahim'i gördüm. Çocuklarından en fazla İbrahim'e benziyen benim.»**

Buhari'nin Mücahid'den, onun da İbni Ömer'den rivâyet ettiği hadiste Resûlüllah buyurdu: **«Musa, İsa ve İbrahim'i gördüm. İsa'ya gelince, — O kırmızı yüzlü, saçları kıvırcık ve göğsü geniş ve enli idi. Musa'ya gelince, — O, esmer, boylu poslu, sanki Zût (kabilesi) kişilerinden birisiydi.»**

Müslim ve Buhari, Musa bin Akabe tarıkıyle Nafi'den İbni Ömer'den rivâyet ettiler: Cenabı Peygamber bir gün halkın arasında Mesih Deccal'dan bahsederek dedi: **«Cenabı Hak kör değildir. Fakat dikkat ediniz, Mesih Deccal'in sağ gözü kördür. Sanki onun gözü yuvasından fışkırmış bir üzüm danesidir.»**

Yine Muslimi Şerif merfu olarak İbni Ömer'den rivâyet ediyor: Resûlüllah buyurdu: **«Kâbe'nin yanında uyku halinde iken Allah bana bir zatı gösterdi. Baktım ki esmerdir. Gördüğüm esmer kişilerin en güzelidir. Saçları iki omuzları arasına sarkmış, taranmış, başından su damlıyor. Ellerini iki kişinin omuzlarına koymuş, Kâbe'yi tavaf ediyor. Sordum: Bu kimdir? Dediler ki, bu Meryem'in oğlu Mesihtir. Sonra onun arkasında bir kişi gördüm. Çirkin ve kıvırcık saçlı idi. Sağ gözü kördü. İbni Katane benziyordu. Elini bir kişinin omuzuna koymuş, Kâbe'yi ziyaret ediyordu. Bu kimdir? dedim. Dediler 'Bu da Mesihi Deccal'dır.'.»**

Evet. Bu Hadisden, Mesih Deccal'ın Hz. İsa ile ilgili ve başlangıçta dinle alâkadar olduğu anlaşılır. Sonra Buharî bu hadisi Ahmed bin Muhammed el Mekki'den, o İbrahim bin Saad'tan, o Zuhri'den, o Salim'den, o da babasından rivâyet etti. **«Hayır, yemin ederim ki, Resûlüllah «İsa kırmızı benizlidir» demedi. Fakat şöyle dedi: «Ben uyku halindeyken Kâbe'yi ziyaret ettim. Baktım ki, esmer, saçları orta, ve iki kişiye yaslanmış, başından su damlar, veya başının suyu aşağıya inen bir kişi oradadır. Sordum: «Bu kimdir?» Dediler: «Meryem'in oğlu İsa'dır. Etrafa bakarak gittim, ansızın biri gözüme göründü: Esmer, iriyarı, tüyleri kıvırcık, sağ gözü kör, sanki gözü salkımdan dışarı fırlamış bir üzüm danesidir.. Sordum: Bu kimdir? Dediler: Deccal'dir. Deccal'a en fazla benzeyen İbni Kattane'dir.»**

Zuhri: «İbni Katten, Huzaa kabilesinden bir kişidir. Cahiliyet döneminde ölmüştür.» diyor.

Bütün bu lafızlar Buhari'nin lafızlarıdır. Abdurrahman bin Adem'in Ebu Hureyre'den rivâyet ettiği hadiste: **«İsâ (A.S.), yeryüzüne indikten sonra kırk sene kalacaktır. Sonra vefat edecek, müslümanlar onun cenaze namazını kılacaklardır.»**

Bir hadiste Abdullah İbni Ömer **«Yedi sene kalacaktır»** dedi. Allah daha iyi bilir. Belki bu yedi sene daha önce yaşamış otuzüç seneye eklenecek, böylece yeryüzünde kırk sene kalmış olacaktır. Çünkü refolunduğu zaman (33) otuz üç yaşındaydı. Ve bu husus ehli cennetin sıfatlarını belirten hadiste de varid olmuştur: **«Onlar Adem'in sureti**

ve Hz. İsa'nın (33) otuz üç yaşı üzerindedirler.» Bazı kimseler **«İsa refolunduğu zaman (150) yüzelli yaşındaydı.»** gibi bir iddiada bulundular. Bu iddia hem garib hem de şazz (kaide dışı) dır.

Hafız Ebu Kasım bin Asakir tarihinin, İsâ bin Meryem'in tercümehaliyle ilgili bir bölümünde seleften rivâyet etti: **«İsa, Resûlüllah ile beraber hücre-i saadete gömülecektir. Kıyâmet gününde, İsâ (A.S.) onların (Hıristiyan ve Yahudilerin) aleyhinde şahid olacaktır.»** Yani şehadet edecektir ki, onlara Allah'tan gelen Peygamberlik vazifemi bildirdim. Ve onlara Allah'ın kuluyum diye ikrar ettim. (1)

NETİCE

İsa (A.S.)'ın ref'i (yani kaldırılması), haber ve tefsir âlimlerinin ittifakıyla sabittir. Diri olarak bedeniyle refedilmiştir. Acaba refedilmeden önce öldü mü veya uyudu mu, uyku halinde mi refedildi? hususunda ihtilâf vardır. Buharî'nin şerhi: «Fethul-Bari»'de; İbni Hacer El-Askelanî **«İsa diri olarak göklere kaldırıldı»** diyor. Bu inancı, selef ve haleften birçok âlim paylaşmaktadır. Meselâ; bu inançta olan İbni Cerir Taberi Âl-i İmran sûresinde **«O vakit, Allah şöyle buyurdu: Ey İsa, şüphe yok ki, seni öldüreceğim. Seni katıma yükselteceğim. Seni küfredenlerin içerisinden tertemiz kurtaracağım...»** (Al-i İmran 55) bu âyeti tefsir ederken şunları söyledi: «Teveffi» kelimesinin mânâsı hakkında varid olan görüşlerin bizim katımızda en sıhhatlisi, «Teveffi»nin burada yeryüzünden kabz etmek mânâsında olduğunu savunanın görüşüdür. Zira tevâtur yoluyla Resûlüllah'tan haberler gelmiş ki; İsa inecek, Deccal'ı öldürecektir.»

Tefsirde imam olan «Ğirnatalı ve Endülüsli» İbni Atiyye de bu âyeti tefsir ederken şunu söylüyor: Ümmet mütevatir hadisin kapsamında ittifak etti: İsâ gökte diri olarak bulunur. Ahir zamanda inecektir. Domuzu öldürecek, haçı kıracak, Deccal'ı öldürecek, adaletle yeryüzünü dolduracak, Hz. Muhammed'in dini onunla apaçık bir tarzda meydana çıkacak, Kâbe'yi ziyaret edecek ve ümre yapacak.»

(1) Bkz. İbn Kesir 2-446-Dar. End. Beyrut baskısı tarihsiz.

Bütün bunları Ebu Hayyan el Endülisi «El Bahr» isimli tefsirinde nakletti. Ebu Hayyan bizzat «En Nahrul Mead Minel Bahr» adlı küçük tefsirinde **«Ümmet, İsa'nın gökte diri olduğunda, ve inip yeryüzüne geleceğinde ittifak etmişlerdir»** dedi. (1)

İmam ve Fâkih Ebul Velid bin Rüşd, Ebu Abdullah el Ebiyye, Müslim üzerindeki şerhinin cilt bir, sahife ikiyüz altmış beşde ondan şunları nakletti: **«İsâ'nın nüzulu vardır, çünkü bu hususta hadisler tevatur hükmüne girmiştir.»**

El Utbiye'de Ebu Hureyre, genç bir tabiine veya sahabiye rastladığı zaman: **«Yeğenim, umulur ki sen Meryem'in oğlu İsa'yı görmüş olasın, benden ona selâm söyle.»** Ebu Hureyre'nin bu sözü kesinlikle ifade eder ki Hz. İsa gelecektir.

Allame Es Seferani el Hanbeli, **«Levamül Envarul Behiyye»** adlı kitabın şerhinde **«Ümmet İsâ'nın nüzulünde ittifak etmiştir. Şeriat ehlinden hiç kimse muhalefet etmemiştir»** diyor. Bunu, ancak felsefeciler, mulhidler ve ihtilâflarına önem verilmeyen kişiler inkâr edebilir. Ümmetin icmaı İsâ'nın ineceği ve şeriati Muhammediyye ile hükmedeceği ve gökten müstakil bir şeriat getirmeyeceği, her ne kadar peygamberlik sıfatı kalmış ise de Hz. Muhammed'in Şer'ini yayacağı hususunda icma etmişlerdir.

Allame Eş Şevkani de «Et-Tevzih Fi Matevvatere Fil-Muntezer Ved-Deccali Vel-Mesih» adlı kitabında şunları söyledi: «Sabit oldu ki, Mehdiyi Muntazar ve Deccal hakkındaki hadisler mütevatirdir. İsâ'nın nüzulu hakkındaki hadisler de mütevatirdir.»

Şeyhimiz Allame, muhaddis Şerif Seyyidi Muhammed bin Caferil Kettani «Nazm ul-Mutenasır minel ahadisil-mütevatir» adlı kitabında şunları söylüyor: **«İslâm âlimleri katında, Hz. İsa'nın nüzulü, hem Kur'an, hem sünnet, hem de icma ile sabittir.»** dedikten sonra şunu da söyledi: **«Hülâsa olarak Mehdiyyi-Muntazar hakkında, Deccal ve Hz. İsa'nın inişi hakkında varid olan hadisler mütevatirdiler.» (2)**

---

(1) Bkz. Et-Tasrih-Halep Mektebetul-Metbuatul-İslamiyye, Sahife 83-Tahkik Abdulfetah Ebu-Gudda.

(2) Bkz. Et-Tasrih, Muhammed Enver Şah el-Keşmirî. Tahkik Abdulfettah Ebu-Gudda. Halep M.K.İ. Sahife 64.

Deccal'ın hakkında üstad ve allame Muhammed Zahid el-Kevseri «Nezretun-Aabire» adlı eserinde şunu söylüyor:

«İsâ (A.S.)'ın nüzulüne delâlet eden âyetlerin tefsirini tamamen yaptıktan sonra görüldü ki Kur'an'ın nassları tek başına İsâ'nın diri olarak refedildiğine ve ahir zamanda nazil olacağına delil olarak kâfidir. Buna ters düşen hayali ihtimaller, herhangi bir delile dayanmamaktadır. Çünkü bu hususdaki hadisler tevatür durumundadırlar. Ümmet halefen an selef (önce gelenler de sonradan gelenler de) bu hadisleri kabul ederek, tedvin etmiştir. Bu hadislerin gerekleri itikat kitablarına tâ İslâm'ın bidayetinden beri geçmiştir. **«Haktan sonra sapıklıktan başka ne olabilir?»**

Yine üstadımız Kevseri, aynı kitabın 49. sahifesinde, «Mehdi, Deccal ve Mesih hakkındaki tevatür hadisleri gelince, hadis ilminde bilgi sahibi olan kimsenin katında herhangi bir şüphe bırakmadı. Bazı kelâmcıların bu hadislerin bir kısmının mutevatür oluşundaki şübheleri ve Kıyâmetin bütün alâmetlerinin hak olduğunu itiraf etmek vacibtir demeleri, hadisi az bildiklerinden neşet etmektedir» diyor.

Alimler: Diğer Peygamberlerin değil sadece İsâ'nın nazil olup yeryüzüne geri gelmesinin birçok hikmetleri vardır, dediler ve şöyle özetlediler:

1 — İsâ'yı öldürdük diyen Yahudilerin iddiasını reddetmek ve Cenabı Hak onların yalan söylediklerini ve İsâ'nın onları öldüreceğini bildirmesi hikmeti vardır.

2 — İsâ (Aleyhisselâm)ın inişi ecelinin yaklaşmasından ötürüdür. Ta ki yeryüzünde defnedilsin. Çünkü topraktan yaratılmış bir mahlûkun toprağa defnedilmekten başka bir yeri yoktur.

3 — İsa (A.S.), Hz. Muhammed (A.S.) ile ümmetinin sıfatlarını (Levh-i Mahfuz'da) görünce Allah'a beni de onlardan kıl diye dua etti. Cenabı Hak da duasını kabul etti. Ahir zamanda ininceye kadar onu diri bıraktı. O inecektir, İslâm'ın emrini yenileyecektir. (Yani Müceddid olacaktır). Onun iniş zamanı, Deccal'ın çıkış zamanına tesadüf edecek ve Deccal'ı o öldürecektir.

4 — Hıristiyanları yalanlayacak ve onların zaif durumlarını orta-

ya çıkaracaktır. Onları öldürecekten maksad onlarla savaşacaktır, demektir.

5 — Hz. İsa'nın bu zikredilen durumlarla nitelendirilmesinin sebebi, ancak Resûlüllah'ın bu sözüdür. **«Ben herkesten Meryem'in oğlu İsa'ya daha yakınım. Benimle onun arasında başka bir Peygamber yoktur.»** Evet, Resûlü-Ekrem herkesten ona daha yakındır. Çünkü İsa (A. S.), Resûlüllah'ın kendisinden sonra geleceğini müjde verdi. Halkı da onu tasdik edip ona îman etmeye dâvet etti.

Naklettiğimiz Hadislerin metinlerinde geçen bazı terimlerin açıklaması: «En-Nağef» Bir böcek veya bir mikroptur. Deve ve koyunların burnunda görülür. «Tafere» kelimesi göz pınarında gelişen bir et parçasıdır. Ordularının varacakları ırmak (???) Medine-i Münevvere'nin kenarlarından bir yerin adıdır. «Kostantiniyye» İstanbul şehri demektir. «Errevha», Resûlüllah'ın Medine'den Bedir'e geçerken geçmiş olduğu bir yerin adıdır. Medine'den altı mil uzakta bulunuyor. «El-Ğavr» Düşük yer demektir. «Necde» yüksek yer demektir. «Erude» veya «Mehrude» sarıya az çalan elbise demektir. «Katat» fazlasıyla kıvırcık olup çirkinleşen saç demektir. Afik (veya Efiyk) Ürdün'ün Havran kasabasına yakın bir köyün adıdır. «Camman» gümüş parçası demektir. «Muhesseran» sarıya çalan iki elbise anlamındadır. «Âllat» baba bir anne ayrı olan kardeşler demektir. «Natie» kaybolmuş göz; «Tafie» yükselmiş, patlamış göz anlamındadır. «Nuşşame» denemek demektir. «Sandu-teyh» iki memesinin arası demektir. **«Domuzu öldürecektir»** ibaresinin mânası hıristiyanlarca yenilen bu muzır hayvanı yok edecek demektir. Kudsi Şerifte ümmete, dolayısıyla Hz. İsa'ya imam olup namaz kıldıran zat başka hadislerde de «Mehdiyyi muntazar» olduğu söylenmektedir. «Deccal» fa'al veznindedir ve mübalağa sigasıdır. Çokça inkârcı, batılı çokça tervic edip hakkı örtmeye çalışan anlamınadır. «Mesih» yeryüzünü gezen insan demektir.

Deccalın çıkışı hakkındaki sahih hadisler, tevatür halindedirler. Onun çıkışı artık kesinlikle inanılacak birşeydir. Büyük Deccal daha önce çıkan otuz Deccal'ın en sonuncusu olacaktır.

Sevban efendisi ve efendimiz Resûlüllah'tan rivâyet ediyor: **«Benim ümmetimde otuz yalancı (Deccal) olacaktır. Hepsi «Ben Peygam-**

berim ve Peygamberlerin en sonuncusuyum» diyecektir. Oysa benden sonra Peygamber yoktur.»

Hadisi Ebu Davud ve Tirmizi Sünenlerinde rivâyet etmiştir. Tirmizi «Hasen ve sahihtir» demiştir. İbni Hibban da hadisi tasrih etmiştir.

Semurre bin Cündeb, rivâyet etti: Resûlüllah buyurdu: **«Benim ümmetimden sonuncusu kör Deccal olan otuz yalancı çıkmadıkça kıyamet kopmaz.»**

Bu hadisi, İmam Ahmed, «Müsned»inde, Tabarani ve El Heysemi Mecmaul Zevaid'de rivâyet etmişlerdir.

Hüzeyfe bin Yeman'dan gelen bir hadiste **«Benim ümmetimde yalancı Deccallar olacaktır. Yirmi yedi tanedirler. Onlardan dördü kadındır. Halbuki ben Peygamberlerin en sonuncusuyum. Benden sonra Peygamber yoktur.» (1)**

Bu son hadisin mânâsı, ille o Deccallar kesinlikle otuz olacaklardır demek değildir. Yani bu yalancılar otuza yakındır. Bunu Ebu Hureyre'nin Buharî ve Müslim nezdindeki hadisi de takviye ediyor: **«Benim ümmetimden «ben Allah'ın Peygamberiyim» diyen otuza yakın Deccallar gelmedikçe kıyamet kopmayacaktır.»**

Deccal Yahudi milletindendir. Ondan herhangi bir çocuk doğup dünyaya gelmeyecektir. Medine ve Mekke'ye girmeyecektir. Sağ gözü kördür ve yeri dümdüzdür. Sanki kireçli bir duvara vurulmuş bir balgam parçasıdır. Sol gözü sanki pırıl pırıl parlayan bir yıldızdır. Her dilden biliyor. Onun yanında cennetin şekli yemyeşil nehirler akıyor, sûretindedir. Cehennemin sûreti simsiyahtır. Çıkış yeri kesinlikle doğu tarafıdır. Bir rivâyette Horasan'dan, başka birinde İsfahan'dan çıkacaktır, denmektedir. İlk çıkışında mümin ve salih olduğunu iddia edecektir. Sonra Peygamberlik, sonra Allah'lık iddiasında bulunacaktır.

Hafız İbni Hacer, «Feth ul Bari»de «Eğer denilirse, bu kâfir Deccala Cenab-ı Hak ölüleri diriltme mûcizesini nasıl verir? Oysa o yalan-

(1) Bkz. İmamı Ahmedin Musnedine 5-396. Et-Tesrih. Tah. Abd. Ebu-Gudda 103-Halep.

cı, iftiracı ve Allah'lık iddiasında bulunan bir kâfirdir. Deriz ki Allah'ın ona bunları vermesi kulların denenmesi içindir. Çünkü onun batıl yolda olduğuna dair kulların elinde birçok deliller vardır: Kördür, alnının ortasında «kâfir» ibaresi yazılıdır. Her müslüman, ister mekteb görsün ister görmesin, bunu okuyabilir. Öyleyse küfür alâmetiyle, zatının ve şahsiyetinin düşüklüğüyle beraber Allah'lık iddiasında bulunan bir kimseye inanılmaması gerekir. Zira eğer Allah olsaydı kendi yüzünden o çirkinlikleri giderecekti:

Ebu Bekir bin Arabi dedi: Deccal'ın elinden birçok alâmetler zahir olur. Meselâ yağmur yağdırması, bitki bitirmesi, istediklerine bunları yapması, istemeyenlere (yani kendisini yalanlayanlara) da kıtlık yapması, yeryüzündeki hazinelerin onun peşine takılmaları, beraberinde cennet ve cehennemin oluşu, beraberinde akan nehirlerin bulunuşu. Bütün bunlar denemek için Cenab-ı Hak tarafından verilmiş şeylerdir. Ta ki, şüpheli bir kimse helâk olsun, kesinlikle îman edenler de kurtulsun. Bu korkutucu bir durumdur. Onun için Cenab-ı Peygamber: **«Hiçbir fitne Deccal'in fitnesinden daha büyük değildir»** buyurmuştur. Ve her namazında ümmetinin onun şerinden emin olması için Allah'a yalvarmıştır...

Alimlerimiz, peygamber olmayıp da elinde mûcize ve kerâmetlerin ve harikulâdeliklerin belirmesine, Allah tarafından izin verilen kimselerin, illa velî olmaları gerekmez, dediler. Fakat sofular ve Caferilerden bazıları **«Bu oldu mu onun velî olduğuna delâlet eder»** demişlerdir.

İbni Kesir, «Bazı âlimler, harikulâde hadiseler velî olmayan kimselerden de çıkar. Hatta bazan facîr ve kâfirin elinden de çıkar. Nitekim İbni Seyyad hadisesinde bu sabit olmuştur. Zira Resûlü Ekrem, onun için kalbinde «Öyleyse sen göğün açıkca bir duman getirdiği günü gözle» (Duhan 10). Mânâsını gizledi. Ve: «Seni denemek için birşey gizledim, o nedir?» diye sorunca İbnu Seyyad: «O, duh (an) dır» dedi. Bir de İbni Seyyad, kızdığı zaman yolu dolduracak kadar şişiyordu. Hatta Abdullah İbni Ömer böyle yaptığından dolayı onu bir ara dövdü. Bir de hadislerde sabit olmuştur ki, Deccal göklere emrediyor yağmur geliyor. Yere emrediyor, bitki bitiyor. Yer altındaki hazineler, arılar gibi, arkasına düşüyor. Bir genci öldürüyor, sonra diril-

tiyor. Kâfir olduğu halde bu harikulâdelikler onun elinden çıkmıştır.

Yunus bin Abdulala el Südefi diyor ki, «İmam Şafiî'den Leys bin Sad'ın: **«Bir kişinin su yüzünde yürüdüğünü görürseniz ona aldanmayınız. Ta ki onun durumunu kitab ve sünnete arzedinceye kadar. Eğer durumu Kitab ve Sünnete uygunsa, ona uyarsınız, değilse ondan kaçarsınız.»** sözünün mahiyetini sordum. İmam Şafiî cevab olarak: **«Leys, az söylemiştir. Zira bir kişinin su üzerinde yürüdüğünü ve havada uçtuğunu görürseniz hemen ona aldanmayınız. Emrini Kitab ve sünnete arzedip uygun olduğunu görünceye kadar onu doğrulamayınız.»** dedi...

YE'CÜC VE ME'CÜC

Muhakkıklardan bazıları Araplar nezdinde Kaf dağı olarak bilinmekte olan Kafkas dağlarının arkasında, Dağıstan ikliminde iki kabile var. Birisinin ismi Akuk, ikincisinin ismi Makuk'tur. Araplar Akuk'u Ye'cüc, Makuk'u Me'cüc diye okuyup arapçalaştırmışlardır. Ye'cüc ve Me'cüc'ün yaradılışı ve sıfatları hakkında bir takım iddialar ileri sürülüp insana **«Bunlar, beşerin tabiatı ve insanların hilkatı üzerinde değildirler»** gibi bir hava veren rivayetlerin tamamı yalan ve asılsızdır. (1)

İbni Kesir, tefsirinde şunları söylüyor: Onlar, Adem (A.S.)'in sülbündendir. Nitekim bu durum Müslim ve Buhari'de sabit olmuştur. Cenab-ı Hak kıyâmet gününde **«Ey Adem!»** deyip Adem'i (A.S.) çağıracaktır. Adem: **«Lebbeyk ve sa'deyke! (Buyurun) Yarab»** diyecektir. Cenab-ı Hak: **«Cehennem ehlini ayır»** emrini veriyor. Adem (A.S.): «Cehennem ehli kaçtır ve kimdir?» diye sorunca Cenab-ı Hak: **«Her bin kişiden 999 kişi cehenneme birisi de cennete gidecektir»** der. İşte o zaman küçük çocuklar korku ve dehşetten ihtiyarlayacak, her gebe olan kadın korkudan hamlini doğuracaktır... Ve Cenab-ı Peygamber, şöyle devam buyurdu: **«İçinizde iki millet vardır. Onlar hangi şeyde olursa onu çoğaltırlar. Onlar Ye'cüc ve Me'cücdür.»**

(1) Bkz. Et-Tasrih: 119. Sah. Tahkik Abd. Ebu-Gudda

İbni Kesir «Ye'cüc ve Me'cüc hakkında Vehb bin Münebbih'ten gelen, şekilleri, sıfatları, kulakları, uzun ve kısalıklarını belirten hadislerde garabet ve nekaret vardır. (Yani bilinmiyorlar.) (1)

İbni Ebi-Hâtim, bu hususta babasından garib ve senedleri doğru olmayan bir takım hadisler rivâyet etmiştir.

Şeyh Ebu-Hayyan el-Endulüsi, tefsirinde «Ye'cüc ve Me'cüclerin sayılarında, sıfatlarında ihtilâf edilmiştir. Bu hususstaki haberlerin hiçbirisi sıhhatli değildir.» diyor. (2)

Allame Alûsi, tefsiri «Ruh-ul-Meani»de, Ebu Hayyan'dan naklederek diyor ki: Bu hususta rivâyet edilen hadisler zayıftır. Nakid mihengine vurulduğunda hiçbirisi bir kıymet teşkil etmemektedir diyor. (3)

Kur'an ve hadisin ibareleri, Ye'cüc ve Me'cücün çokluğunda ittifak etmişlerdir. İfsadlarının (yani fesatlıklarının) şiddetinde de ittifak etmişlerdir. Nitekim bunlar, Müslim ve Buharî'nin hadislerinde de varid olmuşlardır. Cenab-ı Hak El-Kehf sûresinde, Zulkarneyn ile Ye'cüc ve Me'cüc'den haber vererek şunlar buyurulmaktadır: **«Sonra da bir yol tuttu. Nihayet iki dağ arasına vardığı zaman, bu dağların birinde bir kavim buldu ki söz anlamayacak durumda idiler. Şöyle dediler:**

Ey Zulkarneyn! Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde fesad çıkarıyorlar. Onun için bizimle onlar arasında bir sed yapman şartıyla sana bir vergi verelim!

Zulkarneyn dedi ki: Rabbimin beni içinde bulundurduğu iktidar daha hayırlıdır. Haydi bedenî kuvvetle bana yardım edin de sizinle onlar arasında bir engel yapayım. Bana demir kitleri getirin. Tam iki ucu denkleştirdiği vakit «körükleyin» dedi. Nihayet demiri bir ateş haline koyduğu vakit, 'getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim' dedi. Artık onu ne aşabildiler, ne de delebildiler.» (El Kehf: 94-97).

«Ogün onları birbiri içinde dalgalanır halde bırakmışızdır.»

---

(1) Bkz. Et-Tasrih: 120. Sah. Tahkik Abd. Ebu-Gudda
(2) Bkz. Et-Tasrih: 120. Sah. Tahkik Abd. Ebu-Gudda
(3) Bkz. Et-Tasrih: 120. Sah. Tahkik Abd. Ebu-Gudda

Ebu Hayyan el-Bahirde: En belirgin görüş şudur: «Badehum» (El-Kehf: 99) daki zamir, Ye'cüc ve Me'cüc'e racidir.

Alûsi «Ye'cüc ve Me'cüc seddin arkasından çıkıp dünyaya yayıldıkları zaman, birbirlerinin içerisinde dalgalanıp gidiyor ve izdiham ediyorlar. Ye'cüc ve Me'cüc'ün yayılışı İsa (A.S.)'nin nüzulünden sonradır ve buna delil de Nevvas bin Sem'anın hadisidir» dedi. (1)

İbni Kesir, Suddi'den naklediyor: Kıyâmetten önce ve Deccal gönderildikten sonra Ye'cüc ve Me'cüc halka hücum etmek üzere seddi geçtikleri zaman ve yollar dar geldiğinden dolayı izdiham ederler. Bu, çıkış ânındaki durumlarıdır. Sanki insanoğlu onları (şimdiden) görür gibidir.»

İbni Abbas, birbirlerinin sırtına atlayan ve oynayan çocukları görünce **«işte Ye'cüc ve Me'cüc de böyle çıkacaklardır.»** buyurdu. (2)

ZULÜM NİMETİN GİDERİLMESİNE SEBEB OLUR

(16) «Yahudi olanların bu zulmünden ötürü onlara helâl kılınan hoş şeyleri haram kıldık...»

Bu âyeti celilede, daha önce Yahudilere helâl bulunan birtakım iyi şeyleri Yahudilerin işlemiş oldukları büyük günahlardan dolayı Allah onlara haram kılmıştır. Hükmü vardır. Helâlların haram edilmesine sebeb olan bu zulmün tefsirinde çeşitli görüşler vardır: O, zulüm, rahatlarını bozmalarıdır. Hz. Musa'ya; **«Onların mabudu olduğu gibi, bize de bir ilâh kıl»** demeleri «Allah'ı açıkça bize göster» teklifleri ve buzağıya tapmaları gibi hareketleridir. İşte bu günâhlardan ötürü, Allah, onlar için daha önce helâl olan bir takım hoş şeyleri haram kılmıştır. Nitekim Cenab-ı Hak, En'am sûresinde **«Biz Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları, sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Bunların sırtlarına ve barsaklarına yapışık bulunan veyahut kemiklere karışandan başka iç yağları haram ettik. Böylece insanları taşkınlıklarından dolayı cezalandırdık. Muhakkak ki biz sadıklarız.»** (El En'am: 146).

---

(1) Bkz. El-Bahir 6-163 Mısır baskısı. Bkz. Ruhul-Meanî 5-142. Kahire

(2) Bkz. el-Bahir 6-163 Mısır baskısı. Bkz. Ruhul-Meanî 5-142. Kahire

El Vakıdi, El Vahidi ve İbn ul Cevzi, Mukatil'den naklettiler: «Allah Tevrat ehline faiz yemeyi haram kılmıştır. Halkın malını zulmen alıp yemeyi yasaklamıştır. Buna rağmen onlar faizi yediler, halkın malını zulmen alıp yuttular. Allah'ın dinine girmek isteyenlere mani, Hz. Muhammed'i tasdik etmek isteyenlere engel oldular. Böylece onlara ceza olarak Cenab-ı Hak «En'am» sûresinde bahsedilen nîmetleri haram kıldı.

El Vahidi «Güzel şeylerin onlara haram kılınması nasıl olmuş, ne zaman olmuş ,kimin dili üzerinde olmuş? Bunlar hakkında hiçbir şey bulamadım» diyor.

El Vahidi, bu hükmüyle insaflı davranmıştır. Çünkü bu âyeti celîle gayet müşküldür. Bu müşküllüğün beyanı şudur: Cenab-ı Hak, vaki olmayan bir günahtan dolayı insanları cezalandırmaz.» Tefsircilerin âyette zikredilen zulme vermiş oldukları mânâların bütünü müstakbeldeki günahlardır, havasını estirmektedir. Eğer cevab olarak desen ki, Allah'ın ilmi bu günahlar vaki olmazdan önce de onların vaki olacağını kapsıyordu. Bunun için onlara helâl kıldıklarını haram kıldı. Ve onların gelecekte meydana gelecek günahlarından dolayı bunu yaptı. Bu cevaba itiraz olarak denildi ki: «Cenab-ı Hak hali hazırda olmayan bir günahtan dolayı ceza vermez. Bunun için İmam Fahreddini Razi bu âyetin tefsirinde diğer tefsircilerin zikrettiklerini zikretmemiştir. Buna icmali bir tefsir ileri sürerek şöyle demiştir: **«Bilmiş ol ki günahların çeşitleri ikide hasrolunur: Birici halka zulüm etmek, ikincisi hak dinden yüz çevirmektir. Günahların birinci çeşidine şu âyetler işaret eder: «Yahudilerin kendilerine zulmetmeleriyle ve Allah'ın yolundan çoklarını çevirmeleriyle önce onlara helâl kılınan iyi şeyleri haram kıldık. Ribadan nehy oldukları halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız olarak yemeleri yüzünden azaba lâyık oldular ve biz onlardan kâfir olanlara elemli azab hazırladık.»** (Nisa: 161). Pek haris olduklarından dolayı bazan faizcilik yoluyla, bazan da rüşvet almak suretiyle mal elde ederlerdi. Âyetlerde sayılan bu dört günahtan ötürü Allah, hem dünyayı hem de âhireti onlar için daraltmıştır. Dünyadaki daraltma daha önce helâl olan hoş şeyleri onlara haram kılmak şeklindedir. Ahiretteki (daraltmak) ise, **«Biz onlardan kâfir olanlara elem verici bir azab hazırladık»** âyetiyle ona işaret edilmiştir.

Tefsir âlimleri, «Cenab-ı Hakkın **«onlardan»** tâbirini kullanmasının nedeni şudur: «Cenab-ı Hak, bildi ki, onlardan bir gurub îman edecek ve azabtan emin olacaklardır» dediler.»

«Dinde rasih olanlar» demek sadık olanlar ve ilmin derinliklerine dalıp incelikleri çıkaran basiret, ve saf akıl sahibleri demektir. Onlar Abdullah bin Selâm ve arkadaşlarıdır. İlimde derinleştikleri ve hakikati tanıdıkları için bu ilim onları Hz. Muhammed'e îman etmeye zorladı.

«(Ey Muhammed) (A.S.)! Onlardan ilimde rasih olanlar, (ileri gidenler) Allah ve Resûlüne îman edenler, sana inen Kur'an'a ve senden önceki Peygamberlere inen Kitablara îman ederler...»

Bazı tefsir âlimleri «Buradaki (müminler) den maksad, Kitab ehlinin müminleridir. Âyetin mânâsı bu takdirde şöyledir: «Kitab ehlinden ilimde ilerliyenler ve yine Kitab ehlinden mümin olanlar, hem sana, hem de senden önceki Peygamberlere inen Kitaba îman ederler.» »

İkinci tefsire göre; bu müminler, muhacir ve ensardır. Yani Ümmet-i Muhammed'in bu iki gurubudur. Bu tefsire göre; «El Müminun» «El Rasihun» üzerine atfedilmez, müpteda olur. **«Yüminune»** cümlesi onun haberi olur. Yani onlar sana inen Kur'an'a ve senden önceki Peygamberlere inen ilâhî Kitablara îman ederler.

Hasan, Malik bin Dinar ve bir gurub, bu âyette «El-Mükiymin» kelimesini **«el mukimun»** tarzında okumuşlar ve «Errasihun» kelimesi üzerine veya «Yüminun» fiilindeki zamir üzerine atfetmişlerdir. Mensub yani el Mükiymine okunduğu takdirde (emdehu) fiili mukadder olur. Bu takdirde âyetin mânâsı: **«Ben namazı ikame (edâ) edenleri överim»** oluyor.

Alimler, buradaki namazı ikame edenler hususunda ihtilâfa düşmüşlerdir: Acaba bunlar, ilimde rasih olanlar mıdır yoksa başka gurublar mıdır? Birinci görüş, bunlar ilimde rasih olanlardır. O halde **«El-Mükimine»**nin üstün ile okunmasının sebebi, mukadder bir fiile mef'ul (nesne) olmasıdır. Mânâsı: **«Ben namazı daima ikame edenleri hatırlıyorum. Onlar da zekâtı verenlerdir.»** İkinci veche göre: Namazı ikame edenler rasihler değildir. Çünki «el-mukimine» kelimesi mecur-

dur, **«Bima unzile ileyke»** üzerine atfedilir. Buna göre âyetin mânâsı şudur: **Müminler sana inene ve senden önce inene îman ederler. Namazı kılanlara da îman ederler, yani Peygamberlere de îman ederler.»** Çünkü hiçbir Peygamberin şeriati namaz kılmaktan hali değildir. Hepsinin şeriatinde namaz kılmak vardır. (1) Ancak keyfiyetler değişiktir.

Bazı tefsirciler «Bu mukiymine'den maksad, meleklerdir. Çünkü onlar gece ve gündüz, gevşemeden Allah'ı tesbih ederler» ve ikame lafzından da bu devamlılık anlaşılır» dediler.

Ez-Zeccac, birinci görüşü tasvib ederek seçmiştir. Et Taberi ikinci görüşü tashih etmiştir ve seçmiştir.

SON OLARAK YUKARIDA BAHSİ GEÇEN MEALLERİN ÜZERİNDE BİR İZAH

«Men olundukları halde faizi aldılar» cümlesi üzerinde İbni Arabi'nin bir görüşünü naklettikten sonra diğer âyetlerin meallerine geçelim. İbni Arabi, «Maliki mezhebinde kâfirlerin de mükellef ve muhatab olduklarında ihtilâf yoktur. Yani Cenab-ı Hak onlara da hitab etmiştir. Çünkü burada Cenab-ı Hak «faizden ve halkın mallarını batıl yollarla yemekten men olundular» diyor. O halde Yahudiler de mükellefdir ve onlara da hitab edilmiştir. Eğer bu haber Hz. Muhammed'e inen Kur'an'da ise ve onlar da Kur'an'ın hitabına dahil olmuşlarsa, ne güzel. Eğer Hz. Musa'ya Tevrat'ta inen bir haber ise, onlar bunu tebdil ve tahrif ederek, isyan ve muhalefet etmiş olurlar. Acaba buna rağmen biz bu kâfirlerle muamele edebilir miyiz?... Bir guruba göre, bunlarla muamele caiz değildir. Çünkü mallarında fesat vardır. Fakat diğer bir görüşe göre; muameleleri ribâ aldıklarına, ve Allah'ın haram kıldıklarını yapmalarına rağmen caizdir. Çünkü bu cevaza dair hem Kur'an'da hem sünnette kesin delil vardır. Cenab-ı Hak, Kur'an'da **«Kendilerine kitab verilen kimselerin taamı sizin için helâldir.»** (Maide: 5) diyor. Evet, bu nasstır. Resûlü-Ekrem Yahudilerle muamele etmiştir. Resûlü-Ekrem vefat ettiği zaman, onun mübarek zırhı aile

(1) Bkz. Lubabut-Tevil 2-207 Mecmeut-Tefsir Amire 1317 İstanbul

efradına almış olduğu yiyecek karşılığında bir Yahudinin yanında rehine idi, rivâyeti vardır.

Şüphe ve ihtilâf hastalığını kesinlikle ortadan kaldıran nokta şudur: «Bütün ümmetin ittifakıyle harb yani savaş ehliyle ticaret etmek caizdir. Resûlü Ekrem tacir olarak kâfirlere gitmiştir. Resûlüllah'ın bu seferi, onların yurduna gitmek ve onlarla ticaret etmenin helâl olmasının kesin delilidir. Eğer birisi **«Resûlüllah'ın onların yurduna sefer etmesi, peygamberlikten önceydi»** diye itiraz etse, cevab olarak deriz ki, Cenab-ı Peygamber, Peygamberlikten önce de herhangi bir haramla kirlenmemiştir. Eğer onların yurduna gitmek haram olsaydı gidemezdi. Resûlü Ekrem Peygamber olduğu zaman, bu seferinden ötürü herhangi bir özür beyan etmedi. Peygamber olduktan sonra **«Bu sefere gitmeyiniz»** diye müslümanlara birşey de demedi. Sahabeler de; Resûlüllah hayatta iken bu seferleri kesmediler. Onun vefatından sonra da hiçbir müslüman bu seferleri kesmedi. Onlar esirleri kurtarma anlaşmasını yapmak için Darul-Harbe gidiyorlar ve bu gidiş de vacipti. Sulh meseleleri için de gidiyorlardı. Nitekim Resûlüllah da damadı Hz. Osman'ı Hudeybiye'den Mekke'ye sulh için gönderdi. Bazan da bunların diyarlarına sefer etmek vacib, bazan da memduh oluyor... Ama sadece ticaret için onlara gitmek mübahtır. (1)

(1) Bkz. El-Kurtubi 6-12 ve 13-Dar. Kâtip Kahire 1387-1967.

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ
بَعْدِهِۦ ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَٱلْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ
وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ
مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ
تَكْلِيمًا ۚ ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى
ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾
لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشْهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ
وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ
ٱللَّهِ قَدْ ضَلُّوا۟ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَظَلَمُوا۟ لَمْ يَكُنِ
ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا
طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا
﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ
مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ
لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

«(163) Şüphesiz Nuh'a ve ondan sonraki Peygamberlere, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve oğullarına, İsa'ya, Eyyub'e, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Davud'a Zebur'u verdik.»

«(164) Daha önce sana bir kısmını bildirdiğimiz ve bir kısmını da bildirmediğimiz Peygamberleri gönderdik. Allah Musa ile konuştu.»

«(165) Müjde verici ve korkutucu Peygamberler gönderdik. Ta ki, Peygamberlerden sonra Allah'a karşı halkın hücceti ve delili bulunmasın. Allah (her şeye) galibtir ve hikmet sahibidir.»

«(166) Fakat Allah sana indirdiğiyle Peygamberliğine şahidlik eder. Onu ilmiyle indirdi. Melekler de şahitlik ederler. Şahid olarak Allah yeterdir.»

«(167) Şüphesiz ki kâfir olup insanları Allah'ın yolundan çevirenler uzak bir sapıklıktadırlar.»

«(168) Şüphesiz ki kâfirliği kabul edip zulmedenleri Allah affetmez ve onları

(169) Cehennem yolundan başka bir yola getirmez. Onlar cehennemde ebedî kalıcıdırlar. Bu da Allah için pek kolay bir iştir.»

«(170) Ey İnsanlar! Rabbiniz tarafından size gerçek ile o Peygamber gelmiştir. Öyleyse ona îman ediniz. İman etmek sizin için elbette hayırlıdır. Eğer kâfir olursanız Allah'a hiçbir zarar olmaz. Çünkü göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah bilicidir ve hikmet sahibidir.»

TEFSİR

«(163) Nuh'a ve ondan sonraki Peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik...»

Bu âyeti kerîme Kitab ehline cevabtır. İbni Abbas (R.A.) buyurur ki, Zeken ve Zeydin oğlu Adiy'in dahil olduğu bir Yahudi topluluğu hakkında nazil oldu. Ey Muhammed! Biz Musa'dan sonra herhangi bir beşere Allah'ın vahy göndereceğini bilmiyoruz. Cenab-ı Hak, bu suale cevab olarak: **«Nuh'a ve Nuh'tan sonraki Peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da biz vahyetmişiz»** dedi.

Başka bir tefsirde, «Kitab ehli, Resûlüllah'a: **«Gökten bir defada bir kitabı bizim üzerimize indir»** dediler. Cenab-ı Hak, bu âyetle onlara cevab verdi. Yani daha önceki Peygamberlere de def'aten bir kitab —Musa müstesna— verilmemiştir. Yani ey Yahudiler, siz Hz. Nuh'un Peygamber olduğuna inanıyorsunuz. Bu âyette ismi geçen oniki Peygamberin hepsine inanıyorsunuz. Oysa Allah Musa hariç bunların hiçbirisine def'aten bir kitab indirmemiş ki, Hz. Muhammed'e böyle bir kitab indirsin. Ve «Bu Peygamberlere def'aten bir kitab inmemiştir» diye Peygamberliklerine bir tân edilmediği gibi Hz. Muhammed'in Peygamberliğine de, **«Kendisine bir kitab def'aten gelmemiştir»** diye tân etmemelisiniz.

Müfessirler «Niçin Cenab-ı Hak Nuh'un zikriyle işe başladı? sualini sorduktan sonra, şu cevabı veriyorlar: Çünkü Nuh, şeriatla gönderilen ve insanları Allah'ın azabından korkutan ilk Peygamberdir. Allah Nuh (A.S.)a on sahife indirdi. İlk azab gören millet de Nuh'un ümmetidir. Nuh'a kulak vermediklerinden dolayı Cenab-ı Hak Nuh (A.S.)'un bedduasıyla o gün yeryüzünde yaşayan bütün kâfirleri helâk etti. Bu tarzda yaşayan Hz. Nuh'tur. Bin seneye yakın bir zaman yaşamıştır. Kuvveti eksilmedi ve ihtiyarlanmadı. Dişleri dökülmedi. Kavminin eziyetlerine tahammül gösterdi. Allah Nuh'tan sonraki Peygamberleri **«Peygamber»** ismiyle andıktan sonra, bunların içinde daha üstün olanların isimlerini saydı: **İbrahim, İsmail, İshak, Yakub, Yakub'un çocukları;** On iki kişi: **İsa, Eyub, Yunus, Harun, Süleyman** ve **Davud.**

Âyetin sonunda **«Davud'a Zebur'u verdik»**. Yani yazılmış bir kitabı verdik.

Bazı tefsirciler «Zebur, Hz. Davud'un üzerine inmiş ve 150 sûreden ibaret olan bir kitabın adıdır. Bu kitabta hüküm, helâl ve haram bahsi yoktur. Hepsi, Tesbih, Takdis ve Temciddir. Allah'ın medhu senası ve vaazlardır.» dediler. (1)

Davud (A.S.) çöle çıkıyor, yürüyor. Zebur'u okuyor. İsrailoğullarının âlimleri onun arkasında duruyor. Halk da o âlimlerin arkasında yer alıyor. Cinler halkın arkasında, şeytanlar da cinlerin arkasında duruyor. Hayvanlar ve davarlar dağdan inip onun huzuruna gelip duruyorlar. Kuşlar havada adeta gölgelik oluyorlar. Ve Davud'un kıraatını dinliyorlar, hoşlarına gidiyor. Davud (A.S.), (malûm) zelleye düştükten sonra bu durum ortadan kayboluyor. Ve denildi ki **«Davud (A. S.) da bulunan eski durum, taatin özelliği idi. Bu ise, masiyetin zilletidir.»**

Ebu Musa'l El Eş'ariden rivâyet ediliyor: Allah'ın Resûlü (A.S.V.): **«Keşke beni dün akşam görseydin. Senin okuyuşuna kulak vermiştim. Ey Eba Musa! Sana âl-i Davud'un mizmarlarından bir mizmar verilmiştir»** dedi. El Huveydi el Burkani şu gelecek ibareyi de hadise ekledi: **«Ben Ebu Musa olarak dedim ki: Ey Allah'ın Resûlü, yemin ederim, okuyuşumu dinlediğini bilseydim onu daha da senin için güzelleştirecektim.»**

Bazı âlimler, isimleri sayılan bu peygamberler arasında Hz. Musa'nın isminin sayılmamasını Tevrat'ın def'aten ona nazil olmasından ileri gelmektedir» diyorlar. Çünkü burada Kur'an'ın maksadı, kitabları üzerlerine def'aten nazil olmayan peygamberleri belirtmekdir. Ta ki, Resûlüllah'dan bunu istiyenleri sustursun...

BÜTÜN PEYGAMBERLERİN ADI HZ. MUHAMMED'E BİLDİRİLMEDİ

«Gönderilen müjdeci ve uyarıcı Peygamberlerden bir kısmını daha önce sana anlatmış, bir kısmını da anlatmamıştık...»

(1) Bkz. El-Kurtubî 6-17 Darul-Kâtip Kahire 1387

Peygamberlerin isimlerini sayan âyeti celîle indiği zaman, Yahudiler: **«Niçin Musa'nın ismi sayılmadı»** deyince, Cenab-ı Hak bu âyetle onlara cevab verdi. Evet, bu âyetten anlaşılıyor ki, Resûl-ü Ekrem'e Peygamberlerden bir kısmı bildirilmiş, bir kısmı da bildirilmemiştir.

Kur'an'da isimleri gelen Peygamberler **Adem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyub, Şuayb, Musa, Harun, Yunus, Davud, Süleyman, İlyas, Elyesa, Zekeriya, Yahya, İsa, Zülkifl** ve **Muhammed Mustafa** (Allah'ın Selat ü selâmı onların üzerine olsun) dir. Kur'an'da isimleri verilmeyen birçok Peygamber vardır. Peygamber ve mürsellerin sayısında, ihtilâf vardır: Bu hususta en meşhur Ebu Zer Gifari'nin hadisidir. Bu hadisi, İbni Merduveyh tefsirinde rivâyet ediyor: «Bize İbrahim bin Muhammed, ona Cafer bin Muhammed bin Hasan ve Hüseyin bin Abdullah bin Yezid haber verdiler. Onlara da İbrahim bin Hişam bin Yahya el Ğassani, ona da babası, dedesinden, o da Ebi İdrisi Hulani'den, o da Ebi Zer'den rivâyet etti: Ebu-Zer, sordum: **«Ey Allah'ın Resûlü! Peygamberlerin adedi ne kadardır?»** Buyurdular: **«Yüzyirmidört bindir.»** Tekrar sordum: **«Ey Allah'ın Resûlü, bunların arasında Resûller kaç tanedir?»** Buyurdu ki: **«(313) üçyüz on üçtür ve büyük bir cemaattir.»** Dedim ki: **«Ey Allah'ın Resûlü, bunların evveli kimdir?»** Buyurdu: **«Adem.»** Sordum: **«Ey Allah'ın Resûlü, Adem nebiyyi-mürsel midir?»** Cevab: **«Evet. Allah onu yed-i kudretiyle yarattı. Sonra ruhundan ona üfürdü. Sonra onu mükemmel hale getirdi.»** Bunlardan sonra Resûl-ü Ekrem şöyle devam etti: **«Ey Eba Zer! Bunlardan dört tanesi süryanidir. Adem, Şit, Nuh, Hanuh (İdris) (A.S.) dir... Kalemle ilk yazan Peygamber Hanuh (İdris)tir. Bu Peygamberlerden dört tanesi de Araptandır: Hud, Salih, Şuayb ve senin Peygamberin Muhammed Mustafa. Ey Eba Zer! İsrailoğullarının ilk Peygamberi Musa, son Peygamberleri İsa'dır. Peygamberlerin ilki Adem, sonu senin Peygamberindir** (yani Muhammed Mustafa'dır (S.A.V.).»

Bu hadisi uzun uzadıya Hafız Ebu Hatim bin Hibbanel-Bisti, (El Envau' vet-Takasım) adlı kitabında rivâyet etmiştir. Ve «Sahih hadistir» demiştir. Fakat Ebul Ferec bin Cevzi buna muhalefet ederek bu hadisi mevzu hadisler adlı kitabında zikretmiştir. İbrahim bin Hişamı bu hadise tân etmiştir. Şüphe yoktur ki bu hadis hakkında cerh ve

tadil imamlarından birçoğu konuşmuştur. Allah hakikati daha iyi bilir. (1)

Bu hadis başka bir senedle başka sahabiden de rivâyet edilmiştir.

İbni Ebi-Hâtim: «Bize Muhammed bin Avf, O'na Ebu Muğire, O'na Maan bin Rifae, O'na Ali bin Yezid, O'na Kasım, O'na da Ebu-Ümame, haber verdi: **«Resûlüllah'a sordum: Ey Allah'ın Resûlü! Peygamberler kaç tanedir? Cevab: (124.000) yüzyirmi dört bindir. Onların (315) üçyüz on beşi (Resuldür). Bu büyük bir cemaattır.»** Bu hadisin râvisi Maan bin Rifae es-Selami zayıftır. Ali bin Yezid zayıftır. Kasım Ebu Abdurrahman da zayıftır.

Hafız Ebu Ya'la El-Musili; bize Ahmed bin İshak, Ebu Abdullah El-Cevherî El-Besi, söyledi. O'na Ali bin İbrahim, O'na Musa bin Uberetu'l-Rebezi, O da Yezid Er-Rakaşi'den, O da Enes'ten rivâyet etti: Allah'ın Resûlü: «**Cenab-ı Hak sekiz bin Peygamber gönderdi. Dört bini İsrailoğullarına, dört bini diğer insanlara geldi»** diye buyurdu. Bu hadisin senedi de zayıftır. Er-Rebezi bir senedde varsa, o sened zayıftır. O'nun hocası Rakaşi ondan daha zayıftır. (2) Allah hakikati daha iyi bilir.

Ebu Ya'la bize Ebu Rebi', ona Muhammed bin Sabit-El-Abdi, ona Mabed bin Halid El-Ensari, ona Yezid Er-Rakkaşi, ona da Enes rivâyet etti: **«Allah'ın Resûlü buyurdu: Daha önce geçmiş Peygamber kardeşlerimin arasında sekizbin nebi vardır. Sonra Meryem'in oğlu İsa oldu. Sonra ben oldum.»**

Biz bu hadisi başka bir yolla Enes'den rivâyet ettik. Bize Hafız Ebi Abdullah ez-Zehebi haber verdi. Ona Ebu Fadl bin Asakir haber verdi. O'na İmam Ebu Bekir bin Kasım bin Ebu Said es-Suffar haber verdi. O'na Ebi Aişe binti Ahmed bin Mansur bin Saffar'ın halası, O'na Şerif Ebus-Senabik Hibbetullah bin Ebi Sehban, O'na da Muhammed bin Haydar El-Kureyşi haber verdi. O'na İmam ve Üstad Ebu İshak El-Esferayini haber verdi. O'na İmam Ebu Bekir Ahmed bin İbrahim haber verdi. O'na Muhammed bin Osman bin Ebi Şeybe, O'na

(1) Bkz. İbn Kesir 2-450-Dar. End. Beyrut Tarihsiz.
Madem ki, bu hadis zafidir. O halde inançta kaynak olamaz. Biline.
(2) Bkz. İbn Kesir 2-450-Dar. End. Beyrut-Tarihsiz.

Ahmed bin Tarik, ona Müslim bin Halid, ona Ziyad bin Saad, Muhammet bin el Munkedir'den, o da Saffan bin Selim'den, o da Enes bin Malik'ten rivâyet etti: **«Resûlüllah buyurdu: Ben sekizbin Peygamberin izi üzerinde gönderildim. Onlardan dört bini Beni İsrail Peygamlerindendir.»**

İşte bu hadis, bu yönden garibtir, ama senedi zararsızdır. Ahmed bin Tarık hariç rivâyet eden kişilerin hepsi belli kişilerdir. Ahmed bin Tarık ise ne adil oluşu ne de zaif olmasını bilmiyorum. Yani adaletini de zaifliğini de bilmiyorum.

Ebu Zeri Gifari'nin Peygamberler hakkındaki uzun hadisi Muhammed bin Hüseyin El-Acurî Ebu-İdris El-Hulanî tarikiyle Ebu - Zerden rivâyet etti:

«Ebu Zer, mescide girdim, Peygamberin tek başına oturduğunu görünce yanına oturdum ve: **«Ey Allah'ın Resûlü! Bana namaz kılmayı öğretiniz.»** diye talebde bulundum. Resûlüllah: **«Namaz en hayırlı bir konudur. İster çok, ister az kıl.»** dedi.

Sordum: **«Ey Allah'ın Resûlü! Amellerin hangisi daha üstündür?»** Cevab: **«Allah'a îman etmek ve Allah yolunda cihad.»**

Sual: **«Ey Allah'ın Resûlü! Müminlerin hangisi en üstündür?»** Cevab: **«Ahlâk bakımından en güzelleri.»**

Sual: **Ey Allah'ın Resûlü! Müslümanların hangisi daha sağlamdır?»**

Cevab: **«Elinden ve dilinden halkın sağlam kaldığı müslüman daha sağlamdır.»**

Sual: **«Ey Allah'ın Resûlü! Hicretin hangisi daha üstündür?»** Cevab: **«Günahlardan (uzaklaşıp) hicret etmek.»**

Sual: **Ey Allah'ın Resûlü! Namazların hangisi daha üstündür?** Cevab: **«Kunutu uzun (yani uzun kunut ve dua içerisinde) okunan namaz.»**

Sual: **Orucun hangisi daha efdaldir?** Cevab: **«Kâfi gelen bir farz oruçtur. Onun Cenab-ı Hak katında (ecir bakımından) çok katları vardır.»**

Sual: Ey Allah'ın Resûlü! Cihadın hangisi daha efdaldir? Cevab: «Atını cihad yolunda patlatan (yoran) ve kanını akıtan (şehid olan) insanın cihadı.»

Sual: Kölelerin hangisi azad edilirse, daha efdaldir? Cevab: «Kıymeti en fazla olanı ve sahibinin yanında en sevimli bulunanı.»

Sual: Ey Allah'ın Resûlü! Sadakanın hangisi daha efdaldir? Cevab: «Fakir bir kimsenin sadakası. Ve fakire gizli verilen sadaka.»

Sual: Ey Allah'ın Resûlü! Senin üzerine inen Kur'an'ın hangi âyetin (ecri) en büyüktür? Cevab: Ayet el Kürsi.» Hz. Peygamber, bunları söyledikten sonra bana şöyle hitab etti: «Ey Eba Zer! Yedi tabaka gök, kürsiye nisbet edilirse, bir çöle atılan bir halka kadar büyüklüğü var. Arşın kürsü üzerindeki fazileti bir çölün bir halka üzerindeki fazileti (yani büyüklüğü) kadardır.»

Sordum: Ey Allah'ın Resûlü! Peygamberler kaç tanedir? Cevab: «(124.000) yüzyirmi dört bindir.

Soru: Ey Allah'ın Resûlü! Bunların arasında Resûl kaç tanedir? Cevab: «(313), üç yüz on üçtür, büyük bir cemaattir, çoktur ve güzeldir.»

Sual: Onların ilki kimdir? Cevab: «Adem'dir.»

Sual: Acaba Adem (A.S.) gönderilmiş bir Peygamber midir? Cevab: «Evet, Allah onu yed-i kudretiyle yarattı. Ona ruhundan üfürdü. Onu bil fiil mükemmel bir surete soktu.» Devamla buyurdu: «Ey Eba Zer! Bu Peygamberlerin dördü süryanidirler: Adem, Şit, ve kalemle ilk yazı yazan Hunuh (İdris) ve Nuh'tur. Dört Peygamber de Araptandır: Lut, Şuayb, Salih ve senin Peygamberin. Beni İsrail Peygamberlerinin ilki, Musa, sonuncusu ise İsa (A.S.) dır. Resullerin evveli, Adem, sonu, Hz. Muhammed'dir.»

Sual: Ey Allah'ın Resûlü! Allah kaç kitab indirdi? Cevab: «Yüz kitab indirdi. Dördü büyük kitab, diğerleri sahifelerdir. Allah Şit üzerine (100) yüz sahife, Hanuh (yani İdris'e) (30) otuz, İbrahim'e (10) on ve Tevrat'tan önce Musa'ya (10) on sahife indirdi. Tevrat'ı, İncil'i, Zebur'u ve Fürkan'ı da indirdi.

Sual: İbrahim'in sahifelerinin muhtevası neydi? Cevab: «Onların

tamamı: Ey Musallat kılınan, denenen ve aldanan Melik! (Kıral veya melaike)! Dünyayı derleyip de bir kısmını diğerinin üzerine dürmek için seni göndermedim. Seni gönderdim ki, sen mazlum bir kimsenin ah-u-zarını benden uzaklaştırasın. Çünkü o, bana geldi mi geri çevirmem. Velev ki o şikâyet kâfirden olsa dahi...»

Evet, o, sahifelerde şunun benzerleri vardı: **Akıllı kişiye, hayatını saatlere taksi metmesi farzdır. Bir saatta Rabbına yalvarsın. Bir saatta nefsini hesaba çeksin, bir saatte Allah'ın yaptıklarını düşünsün. Bir saatte yiyecek, içeceklerden meydana gelen ihtiyaçlarını temin etsin. Akıllı bir kişinin boynuna farzdır ki, üç şeyden başka şeylere önem vermesin: a) Miadine (âhiretine) azıklanması, 2) Maişetlerini sağlaması ve 3) Haram olmayan bir şeyden lezzet sağlaması. Akıllının boynuna farzdır ki, zamanını bilsin, durumuna yönelsin. Dilini korusun. Kim ki konuşmasını amelinden sayarsa, konuşması önemli olmayan yerlerde azalır.»**

Sordum: **Ey Allah'ın Resûlü! Musa'nın (A.S.) sahifeleri neydi?** Buyurdu: **Hepsi ibret derslerinden ibaretti. Meselâ; kesinlikle ölüme îman eden, buna rağmen sevinirse ondan hayret ediyorum. Kesinlikle kadere îman eden, buna rağmen yorulursa, ondan hayret ediyorum. Dünyayı ve dünyanın ehlinin başına getirdiklerini gördüğü halde dünyaya bel bağlayana hayret ediyorum. Yarın ki, hesaba kesinlikle inanan ve bundan sonra da onun için çalışmayanın haline hayret ediyorum.»**

Sordum: **Ey Allah'ın Resûlü! İbrahim ve Musa'nın elinde bulunandan bizim elimizde hiçbir şey var mıdır? Allah'ın senin üzerine indirmiş olduğu Kur'an'da var mıdır?** Cevab olarak buyurdular: **«Evet, vardır. Ey Eba Zer! Şu âyeti oku: «Gerçekten kurtulmuştur temizlenen ve Rabbının ismini anıp da namaz kılan. Fakat siz dünya hayatını âhirete tercih ediyorsunuz. Halbuki âhiret daha hayırlı ve daha devamlıdır. Doğrusu bu evvelkilerin kitablarında vardır. İbrahim'in ve Musa'nın kitablarında.»** (El Ğaşiye: 14-19).

Ebu-Zer: **Ey Allah'ın Resûlü! Bana tavsiyede bulun.** Cevab: **«Sana Allah'ın takvasını vasiyet ediyorum. Çünkü o senin emrinin başıdır.»**

Sual: **Ey Allah'ın Resûlü! Bana daha fazlasını söyle.** Cevab: **«Kur'-**

an'ı oku ve Allah'ı zikret. Çünkü sen bunu yaparsan göklerde anılırsın. Yerde de bu senin için bir nur olur.»

Sual: **«Ey Allah'ın Resûlü! Bana daha fazlasını söyle».** Cevab: **«Sakın fazla gülmekten kaçın. Çünkü gülmek, kalbi öldürür, yüzün nurunu götürür.»**

Sual: **«Ey Allah'ın Resûlü! Daha fazlasını söyle.»** Cevab: **«Cihada katıl. Çünkü o benim ümmetimin rahibliğidir.»**

Sual: **«Daha fazlasını söyle ya Resûlüllah?»** Cevab: **«Sükûtu seç. Ancak hayır konularında konuş. Çünkü hayır şeytanı kovar, dininin emri üzerinde sana yardımcı olur.»**

Sual: **«Daha fazlasını istiyorum ya Resûlellah!»** Cevab: **«Daima, derece yönünden altında olana bak, üstünde olana bakma. Çünkü altında olana bakarsan, Allah'ın nimetini küçümsemeyeceksin.»**

Sual: **«Daha fazlasını söyle.»** Cevab: **«Fakirleri sev, onlarla beraber otur. Çünkü böyle yapmak Allah'ın nimetlerini önemsememekten seni alıkoyar.»**

Sual: **«Daha fazlasını söyle ya Resûlallah.»** Cevab: **«Akrabalarına silayı rahm yap. Velev ki onlar senden alâkayı kesmişlerse de!..»**

Sual: **«Daha fazlasını istiyorum ya Resûlüllah.»** Cevab: **«Acı da olsa Hakkı söyle.»**

Sual: **«Daha fazlasını istiyorum, ya Resûlüllah.»** Cevab: **«Allah hususunda hiçbir kınayıcının kınanmasından korkma.»**

Sual: **«Daha fazlasını istiyorum.»** Cevab: **«Nefsinde bildiğin, seni halktan geri çevirsin. Sevdiğin hususta, onlardan kızma. Nefsinden bilmediğini halktan bilmek ayıp olarak sana yeter de artar.** (Veya sevdiğin bir konuda halktan kızma).» Sonra Resûlü Ekrem elini göğsüme vurarak: **«Ey Eba Zer! Tedbir gibi bir akıl yok. Veya tedbir gibi bir tedbir yok. Haramlardan men olmak gibi bir takva yok. Güzel ahlâk gibi bir soy ve sop yok.»** buyurdu. (1)

İmam Ahmed, Ebul-Muğire'den, o Muammer Rifaa'dan, o Ali bin Yezid'den, o Kasım, o da Ebi Umame'den rivâyet ettiler: Eba Zer, Re-

(1) Bkz. İbn Kesir Cild 2. Sahife 453-454-Dar. End. Bevrut.

sûlü Ekrem'den sordu: Resûlüllah ona, **Namazın, orucun, sadakanın ve Ayetel Kürsi'ninfaziletlerini** zikretti. Lahavle velâ kuvvete illa billah'ın faziletini, şehidlerin ve azad edilen kölelerin en üstün ecre vesile olduğunu, Adem'in (A.S.) Peygamberliğini ve Allah'la konuştuğunu (veya kendisiyle konuşulduğunu), Peygamberler ve mürsellerin adedlerini —tıpkı uzun hadiste geçtiği gibi— haber verdi.

HARİCİLER DECCAL'IN ÇIKACAĞINA İNANMAZLAR

Ahmed İbni Hanbel, «Ben babamın eliyle yazılmış bir kitabında bana Abdulmuteal İbni Abdulvahab, ona Yahya bin Said El-Emevi, ona Mucalid bin Ebil Veddak, ona Ebu Said sordu: **«Acaba haricîler Deccal'ın çıkacağını kabul ederler mi? Ben: «Hayır.»** dedim. O buyurdu: Allah'ın Resûlü: **«Ben bin veya daha fazla Peygamberlerin sonuncusuyum. Kendisinin tabi' olan hiçbir Peygamber yoktur ki ümmetini Deccal'ın şerrinden korkutmasın. Bana gelince: Bana Deccal hakkında gösterilen hiç kimseye görünmemiş ve gösterilmemiştir. Deccal kördür. Sizin Rabbiniz kör değildir. Onun sağ gözü kördür. Ve düzdür. Herkes onu tanır. Sanki gözü kireçli bir duvara vurulmuş bir balgam parçasıdır. Onun sol gözü sanki pırıl pırıl parlayan bir yıldızdır. Her dilden konuşur. Beraberinde yemyeşil ve içinde nehirler akan Cennet sureti vardır. Ateşin sureti de simsiyah ve dumanlı olarak yanında vardır.»**

Bize, Ebu Ya'la El Musili, Yahya bin Muin, Mervan bin Muaviye, Mücalid bin Ebil Veddak, Ebu Said'den rivâyet ettiklerini kapsayan cüzünde (küçük risalesinde) şu hadisi rivâyet etmişdir: Allah'tn Resûlü: **Ben bin veya daha fazla Peygamberin hatimi (sonuncusuyum). Allah herhangi bir Peygamberi bir kavme göndermiş ise, o Peygamberler kavimlerini Deccal'ın şerrinden sakındırmışlardır.» (1)**

«Allah Musa ile konuştu.» Yani vasıtasız. Vasıtasız konuşmak vahyin en yüksek mertebesidir. Peygamberler arasında Hz. Musa'ya özel olarak verilmiştir. Cenab-ı Hak, Hz. Muhammed'i her Peygambere verilenin bir benzerini vermek suretiyle yüceltmiştir.

(1) Bkz. İbn Kesir Cild 2-454-Dar. End. Beyrut.

Ehli sünnet velcemâata göre; Musa (A.S.) vasıtasız olarak Cenab-ı Hakla konuşmuştur. (Yani Cenab-ı Hakkın konuşmasını dinlemiştir). Ehli itizale (Mu'tezile taifesine) göre; Allah, hiç kimse ile, ne Musa ne de başkalarıyla konuşmamıştır.

Rivayete göre mutezileden birisi bir hocanın yanında okurken: **«Vekelleme Allaha Musa teklimen»** şeklinde âyeti okudu. Yani Allah Musa'yla değil Musa Allah'la konuştu. Hoca: Ey Habisenin oğlu! Bunu böyle okudun. Acaba **«Musa bizim mikatımıza geldiğinde ve Rabbi onunla konuştuğunda»** (Araf: 146) âyetini ne yapacaksın? Bu âyet, tahvili ve tahrifi kaldıramaz. Çünkü «Kellemehu» cümlesi Musa'ya giden zamir ile zikredilmiş ve Meful olmuştur?

İbni Merduveyh, Cüveybir'den, Dahhak'tan, İbni Abbas'tan gelen senediyle şunu söylüyor: Allah, üç gün zarfında Musa kuluyla (140) yüz kırk bin kelime konuştu. Hepsi vasiyetlerdi. Bu mukâlemeden sonra kulağına gelen beşer sesini dinleyen Musa, onlardan buğzetti.» Bu hadisin senedi zaiftir. Çünkü Cüveybir çok zayıftır. Dahhak ise, İbni Abbas'a yetişmemiştir.

Cabir bin Abdullah'tan gelen eser:

«Allah, Tur gününde Musa'yı çağırdığı zamandaki konuşmasının gayrisiyle konuştu. Musa: **«Ey Rab! Bu, benimle konuştuğun kelamın mıdır? diye sorunca Allah: Hayır, ya Musa! Sana onbin dil kuvvetiyle konuştum. Bütün dillerin kuvveti benim için vardır. Ve hepsinden daha kuvvetliyim.»** Dedi.

Musa İsrailoğullarına döndüğü zaman: «Bize Rahmanın kelâmını (konuşmasını) vasıflandır» dediler. Musa: Benim gücüm buna yetmiyor» deyince o halde bize teşbih (benzetme) yap» dediler. Musa: Siz çakan şimşekler gördünüz mü? Gürleyen bulutları hiç dinlediniz mi? İşte o Rabbın kelamına yakındır, fakat o değildir.» Dedi.

Bu eserin senedi zayıftır. Çünkü bu eserin senedinde Fadl Er-Rakkaşi vardır. Bu zat zayıftır.

Kâb, Allah Musa kuluyle bütün lisanlarla konuştu. Ancak Musa'nın lisaniyle konuşmadı.

Musa: Ey Rab! Bu senin konuşman mıdır!» diye sorunca Allah:

Hayır! (O değil) Eğer seninle konuşmamla konuşmuş olsaydım sen durup (onun ağırlığına) tahammül edemezdin» dedi.

Musa: Ey Rab! Acaba senin yaratıkların içinde senin konuşmana benzer birşey var mıdır? Cenab-ı Hak: **Hayır. Fakat benim konuşmama en fazla benzeyen mahlukum, çakan şimşeklerden dinlediğiniz en kuvvetli sestir.»**

Bu eser de, Kâb-ul-Ahbar'ın üzerinde durmuştur. O Kur'an'dan daha önceki kitablardan bunları hikaye ediyordu. O kitablar ise, İsrailoğullarının haberlerini kapsamaktadırlar. O kitablarda doğru ve batıl karışıktır. (1)

ALLAH'A İTAAT EDENE MÜJDE

Cenab-ı Hak, kendi rızasına hayırlarla tabi' olana müjdeyi, emrine muhalefet edip peygamberlerini yalanlayana da ceza ve azabın korkusunu veren peygamberler gönderdi. Evet. Allah kitabları indirdi. Peygamberleri müjde ve korku ile gönderdi. Sevdiğini ve razı olduğunu, sevmediğini ve razı olmadığını beyan etti. Ta ki hiç kimse yarın kıyamette özür belirtmesin. **«Ben, bunu bilmiyordum, onun için yaptım»** demesin. Nitekim Cenab-ı Hak bunu bir âyette: **«Eğer ondan önce onları bir azabla helak etseydik onlar kesinlikle: Ey Rabbimiz! Niçin bize bir peygamber göndermedin ki, biz, zelil ve rezil olmazdan önce senin ayetlerine tâbi olaydık!»** (Taha 134) diyor.

İbni Mesud'dan gelen, Müslim ve Buhari'de sabit olan bir hadiste Resulullah: «Allah'tan daha gayretli kimse yoktur. Bunun için Cenab-ı Hak her türlü fahişeliği gizlisini de açığını da haram kılmıştır. Allah'tan daha fazla övülmeyi seven de yoktur. Bunun için Cenab-ı Hak nefsini övmüştür. Allah'tan daha fazla mazereti sevip kabul eden de yoktur. Onun için Cenab-ı Hak müjdeci ve korkutucu peygamberler göndermiştir.» buyurmuştur. Başka bir rivayette **«Bunun için Cenab-ı Hak peygamberini göndermiş ve kitablarını indirmiştir»** denilmektedir.

---

(1) Bkz. İbn Kesir 2-456-Dar. End. Beyrut

Bu ayetten anlaşılıyor ki, eğer Cenab-ı Hak peygamberler göndermeseydi ve kitablar indirmeseydi tevhidi terketmek, itaattan uzaklaşmak hususunda halkı mazur sayacaktı. Ve yine anlaşılıyor ki, peygamberler gönderilmezden önce, Cenab-ı Hak hiçkimseyi azaba duçar etmezdi. Nitekim başka bir ayette **«Biz peygamber göndermedikçe azab verici değiliz»** (el-İsra: 15) buyurulmuştur.

Bu ayeti celilede **«Allah'ın bilinmesi, ancak dinlemekle sabit olur»** diyen ehli sünnet mezhebinin delili vardır. Çünkü **«Peygamberlerden sonra halkın Allah üzerinde bir huccetleri olmasın»** ibaresi buna delalet eder. Ve yine delalet eder ki, peygamberler gönderilmediği takdirde taat ve ibadetleri terketmekte delilleri (özürleri) geçerli olurdu.

Eğer peygamberler gönderilmezden önce halkın Allah üzerinde hüccetleri nasıl olur? Halbuki bütün halk — kendilerine bakıldıktan sonra — marifet ve vahdaniyete götüren delillerdir. Nitekim şair **«Herşeyde onun için bir delil vardır. O delil onun bir olduğuna delalet eder»** demiştir. Cevab olarak deriz ki: Peygamberler gaflet ve delalet uykusundan uyandırıcıdırlar. Halkı, o, delillere bakıp da marifet ve vahdaniyeti bilmeye vakıf olmaları hususunda iteleyicidirler. Halka açıklayıcıdırlar. Halk ile Hâlik arasında elçidirler. Hâlikin halk üzerinde farzetmiş olduğu ahkâmı açıklıyorlar. Ve Hâlikin risaletini halka iletiyorlar.

Müslim ve Buhari'nin ittifakla Muğire bin Şube'den rivayet ettikleri bir hadiste Saad bin Ubade diyor ki, «Eğer hanımımla beraber bir kişiyi görürsem, ona kılıcımla vururum. Kontrol etmeden sormadan bunu yaparım.» Bu haber, Resulullah'ın kulağına geldiğinde: «Siz Sâd'ıngayretinden hayret mi ediyorsunuz? Allah'a yemin ederim, şüphesiz ben Saad'den daha gayretliyim. Allah ta benden daha gayretlidir. Allah'ın gayretinden ötürüdür ki, Allah fahiş şeylerin açık ve gizlisini haram kılmıştır. Allah'ın katında zatından daha fazla mazereti seven hiç kimse yoktur. Bunun için, Cenab-ı Hak müjdeleyici ve korkutucu peygamberler göndermiştir. Allah'tan fazla övülmeyi seven hiç kimse yoktur. Bunun için Cenab-ı Hak cenneti vaad etmiştir» buyurdu. Bu sözler, Buhari'nindir. (1)

---

(1) Lübabutte'vil-Mecmeut-Tefâsir Cild 2-210-Amire 1387 İstanbul

(166) «Lakin Allah, (senin peygamberliğini), sana indirdiği icazkâr Kur'anla şahidlik (isbat ve beyan) eder ki, onu kendi ilmiyle indirmiştir..»

İbni Abbas der ki: Resulullah'ın huzuruna yahudilerden bir cemaat geldi. Cenab-ı Peygamber onlara: **Allah'a yeminim olsun benim Allah'ın Resulu olduğumu bildiğinizi biliyorum.»** dedi. Onlar da **«Biz bunu bilmiyoruz»** diye cevab verdiler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak, bu ayeti indirdi.»

İbni Abbas'tan gelen diğer bir rivayette: Mekke'nin ileri gelenleri Resulullah'a gelip **«Ey Muhammed! Biz yahudilerden seni ve kitablarındaki sıfatlarını sorduk. Onlar seni tanımadıklarını söylediler»** deyince, Cenab-ı Hak, şu ayeti indirdi: **«Melekler de şahidlik ederler ki Kur'an'ı Allah indirmiştir. Ve şahidlik ederler ki sen hak peygambersin.»** Meleklerin şahitlik ettikleri nereden bilinmiştir? sualine cevab olarak deriz ki: Allah birşeyin hakkında şahidlik ederse, melekler de o şeyin hakkında şahidlik ederler. Sabit oldu ki, Allah, Kur'an'ı ilmiyle indirmiştir ve buna dair şahidlik etmiştir, öyleyse melekler de aynı şeye şahidlik ederler.

«Nefislerinde kâfir olup (Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkâr eden) **ve insanları Allah'ın yolundan alıkoyan** (ister kaba kuvvetle, isterse insanların kalbine şüpheler atmak suretiyle alakoysunlar on) **lar hidayet yolundan çok uzakta bulunan bir sapıklığa dalarlar.»** Cenab-ı Hak, ayetlerini, kitabını ve peygamberini inkâr etdiğinden nefislerine zulmeden ve insanları Allah'ın yolundan alakoymaya çalışan kâfirler hakkındaki hükmünü **«Onları asla hayırlı bir yola iletmez. Ancak cehennem yoluna iletir onları, orada ebedi kalırlar»** âyetiyle verdi. Bu ayeti celile delalet eder ki, kâfirler de Allah sisteminin teklif dallarıyla mükelleftirler. Yani müslümanlar namaz kılmakla mükellef oldukları gibi, bunlar da mükelleftirler. Oruç tutmakla mükellef oldukları gibi bunlar da mükelleftirler. Küfürden başka bir de bu teklifin yerine getirilmemesinin cezasını çekeceklerdir.

«Ey nâs», bu hitab bütün insanları (kâfirleri müminleri) kapsamaktadır. Yahudi, hiristiyan putperest, budist ve de hiçbir dine mensub olmayan her çeşit kâfir, bu hitaba dahildir.

«Size o peygamber geldi.» Yani Muhammed (AS) geldi. **«Hak ile geldi.»** yani İslâm ile geldi. Ve hakkın ta kendisi olan Kur'an ile geldi. (Eğer inkâr ederseniz) yani Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve getirmiş olduğu Kur'an'ın hakkaniyetini inkâr ederseniz biliniz ki (kesinlikle göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır). Yani Cenab-ı Hak, sizin öğmenizden zengindir, sizin medh-u senânıza ihtiyacı yok. Çünkü göklerde ve yerde ne varsa onun mülkü ve onun kullarıdır. Bundan dolayı da O, hiçbirşeye muhtaç değildir, herşeye kadirdir. Sizden ne sadır olacaktır ve ne sadır olmuştur hepsini bilmektedir. Her çalışanı ameline göre mükâfatlandıracak veya cezalandıracaktır.

(Hâkimdir) yani size yapmış olduğu teklifleri körü körüne yapmaz. İlmi vardır. Neye gücünüz yetiyor, neye yetmiyor bilir. Sizden neler sadır olacaktır, bunu da biliyordur.

يَآ اَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ وَلَا تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ
اِلَّا الْحَقَّ ؕ اِنَّمَا الْمَسِيْحُ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ
رَسُوْلُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهٗ ۚ اَلْقٰىهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِّنْهُ ۫ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ
وَرُسُلِهٖ ۚ وَلَا تَقُوْلُوْا ثَلٰثَةٌ ؕ اِنْتَهُوْا خَيْرًا لَّكُمْ ؕ
اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ؕ سُبْحٰنَهٗٓ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَلَدٌ ۘ لَهٗ مَا فِي
السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ۚ ﴿١٧١﴾ لَنْ يَّسْتَنْكِفَ الْمَسِيْحُ
اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ؕ وَمَنْ
يَّسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيْعًا
﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ
وَيَزِيْدُهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۚ وَاَمَّا الَّذِيْنَ اسْتَنْكَفُوْا وَاسْتَكْبَرُوْا
فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ وَّلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ
وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٧٣﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ
بُرْهَانٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ نُوْرًا مُّبِيْنًا
﴿١٧٤﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوْا بِهٖ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِيْ
رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ ۙ وَّيَهْدِيْهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ؕ ﴿١٧٥﴾

(«171) Ey kitab ehli! Dininizde aşırı gitmeyiniz. Allah hakkında gerçekten başka birşey demeyiniz. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e yetiştirdiği kelimesi ve Allah'tan gelen bir ruh (sahibi)dir. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman ediniz. Allah üçtür demeyiniz. Böyle söylemekten kaçınız. Sizin için hayırlıya yapışınız. Allah ancak bir tek mabuddur. Çocuğu bulunmaktan münezzehdir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onundur. Vekil olarak Allah kâfidir.»

«(172) Mesih Allah'a kul olmaktan asla arlanmaz. Mukarreb melekler (Allah'a daha yakınlaştırılmış melekler) de Allah'a kul olmaktan arlanmazlar. Kimki ona kulluk yapmaktan arlanır, bunu gururuna yedirmezse, gelecekte onların hepsini katında bir araya getirecektir.»

«(173) İman edip yararlı işleri işleyenlere gelince, onların mükâfatlarını tam verir. Bir de fazl-u-kereminden onlara fazlasını da verir. Ona kulluk yapmaktan arlanıp gurura kapılanlara gelince, onları elem verici bir azabla azab eder. Onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dostu ne de bir yardımcı bulamazlar.»

«(174) Ey nas! Rabbinizden size bir hüccet gelmiştir. Size apaçık bir nuru da indirdik.»

«(175) Allah'a iman edip ona sarılanlara gelince, Allah gelecekte onları katından olan bir rahmet ve fazilete koyacaktır. Onları dosdoğru bir yolda katına götürecektir.»

TEFSİR

(171) «Ey kitab ehli! Dininiz hususunda ifrata kaçmayınız...»

Bu âyeti celîle, hududu aşma (yani ifrat ve tefsire gitme)nin helal olmadığını ve yasak olduğunu ilân ediyor. Tefsirciler, buradaki **«Hududu aşmak»**, yahudilerin Hz. İsa hakkında **«İsa (Haşa) zina çocuğudur, Meryem zina etmiştir»** demeleri, hristiyanların da Hz. İsa hakkında ifrat ederek onu RAB kabul etmeleri kastediliyor. Binaenaleyh, aşırı övmekte (ifratta) hududu aşmak, aşırı yermekte (tefritte) hududu aşmak hem günahtır hem küfürdür. Çünkü Sahihi Buhari'de Cenab-ı Peygamberin şunları söylediği kaydedilmektedir: **«Hristiyanların İsa'yı rab derecesinde övdükleri gibi, beni övmeyiniz. Benim hakkımda Allah'ın kulu ve Resuludur, deyiniz.»**

«Allah'ın üzerinde haktan başkasını söylemeyiniz.» Yani **«Allah'ın ortağı var»**, veya **«Allah'ın çocuğu var»** veya **«Allah'ın zevcesi var»** demeyiniz.

«Ancak Meryem'in oğlu İsa Mesih, Allah'ın Resuludur ve Allah'ın kelimesidir» ayetinde Kurtubi üç görüş vardır diyor. 1) Meryem'in oğlu İsa'nın madem ki annesi vardır, o halde bir anneden doğup dünyaya gelen biri nasıl mabud olabilir? Halbuki mabudun kadim, ezeli ve ebedi olması lâzımdır.

2) Cenab-ı Hak, Kur'an'ında İmran'ın kızı Meryem'den başka hiçbir kadının ismini vermemiştir. Kur'an'ın otuz yerinde onun ismi bir hikmetten dolayı zikredilmektedir. İlim erbabı bunu şu hikmete bağlamaktadır: Padişahlar ve eşraf, cemaatlarda hanımlarının isimlerini zikretmezler. Belki bir takım kinayelerle onlardan bahsederler. Mesela: âilem, ehlim veya eşim şeklinde söylerler. Eğer Meryem (haşa vekella) Allah'ın zevcesi olsaydı, Cenab-ı Hak onun ismini Kur'an'ın otuz ayetinde zikretmezdi. Ancak onu annelik veya kulluk gibi sıfatlarıyla zikredecekti.

3) İsa'nın babası olmadığına inanmak farzdır. Zira ismi Kur'an'da tekrarlandıkça annesine nisbet edilmekte ve babasının varlığından bahis edilmemektedir. Ve annesi yahudilerin iftiralarından da tenzih

edilmiştir ve tenzih de edilmelidir. Meryem hakkında, «Filört etmişdir. Marangoz Yusuf'dan gebe kalmıştır» gibi inançlar Kur'an'a ters düşer. Dikkat edilmelidir.

«İsa Mesih Allah'ın kelimesidir ve onu Meryeme ilka etmiştir.» Yani «KÜN» (ol) kelimesiyle, İsa, babasız olarak meydana gelmiştir. **«İsâ, Allah'ın Meryem(in rahmin)e ilka ettiği kelimesidir»** cümlesinin manası: Cebraili Meryem'e gönderdiği kelime ile Cenab-ı Hak İsa'yı yarattı, demektir.

Bazıları «kelime»den maksad, müjdedir. Yani İsa Allah'ın Meryeme verdiği müjdesidir. Bazıları da kelimeden maksat, «Risalet» (Peygamberlik)tir. Yani İsâ, Allah'ın risaletine mazhar olmuştur. Bu manayı şu ayet destekler: **«Hatırla o zamanı ki melekler: — Ey Meryem! Kesinlikle Allah kendisinden gelen bir kelime ile seni müjdelendiriyor»** dediler. (Ali-İmran: 45).

Bazıları da kelime «ayet» manasınadır der. Nitekim **«O Rabbinin kelimelerini tasdik etti»** (et-Tahrim: 12) ayetinde kelimeler «ayetler» anlamına gelmiştir. Ve nitekim **«Allah'ın kelimeleri bitmedi»** (lukman 29)ayetinde de kelimeler ayetler manasına gelmiştir.

HZ. İSA'NIN İSİMLERİ

İsa (AS) nin dört ismi vardır: 1) «El Mesih» 2) «İsa», 3) «Kelime» ve 4) «Ruh» tur... Meryeme ilka edilmesinin manası onu Meryeme emretmesi demektir. **«O, Allah'tan bir ruhtur»** tabiri ise, hristiyanları sapıklığa düşüren bir tabirdir. Onlar bu tabiri şöyle telakki ettiler: **«İsa, Allah'tan bir parçadır»** Böylece sapıttılar ve saptırdılar. Fakat buna İslâm müfessirleri şu cevabları verdiler: Ubey bin Kâb diyor: «Cenab-ı Hak, Ademoğullarının ruhlarını yarattı. Ve onlardan müslüman olacağına dair söz aldı. Sonra onları Adem'in sulbune geri çevirdi. Fakat İsa'nın ruhunu yanında alıkoydu. İsa'yı yaratmak istediği zaman, o ruhu Meryem'in rahmine gönderdi. Ve o ruhtan İsa meydana geldi. Ve bunun için de **«İsa ondan bir ruhtur»** denilmiştir.

Bazıları da bu izahta; «izafe tafdil (fazilet) içindir. Çünkü bütün ruhlar Allah'ın mahluku oldukları gibi. İsa'nın ruhu da Allah'ın mah-

lukudur. Fakat Cenab-ı Hak **«O, Allah'tan bir ruhtur»** demek suretiyle onu tafdil (üstün) etti. Nitekim başka bir ayette **«Benim Beytimi —yani Kâbeyi— ziyaretçiler için temizle»** (Hacc 26) demiştir. Halbuki Allah'ın evi yoktur. İşte burada olduğu gibi, orada da izafe tafdil içindir. Bir de ziyaretçiler olsa da olmasa da Kâbe'nin temiz tutulması lâzımdır.

Bir tefsirci «Kendisinden acaib şeyler sadır olan bir kimseye ruh ismi verilir. Ancak o Allah'a izafe ediliyor. Mesela **«Bu Allah'tan bir ruhtur.»** Yani **«Allah'ın halkettiği bir ruhtur»** demek oluyor. Nitekim **«Nimet Allah'tandır.»** Yani «Allah'ın halkettiği şeylerdir» demek oluyor. Yoksa nimet Allah'ın bir parçasıdır şeklinde kastedilmez dediler.

İsa, körleri, alaca hastalığına yakalananları, derhal şifaya kavuşturur, elini sürmek suretiyle şifa verirdi. Ölüleri istenildiği zaman, diriltirdi. Ve bu hünerinden dolayı da, bu isme lâyık görüldü.

Bazı tefsirciler de **«Cebrail'in üfürmesi sebebiyle meydana geldiği için Allah İsa'ya ruh adını vermiştir. Zaten «Nafha»ya (üfürülmeye) ruh denilir.** Çünki Ruh RİYH kelimesinden geliyor. O da ruhtan çıkıp gelen rüzgârdır.

Bazı tefsirciler «Bu «MÜNHÜ» zamiri, halka racidir. Yani İsa, Allah'ın halkından (yarattığından) bir ruhtur. Yani onun ruhu yaratılmıştır» dediler. Veya Ruh burada rahmet manasınadır. Yani İsa Allah'tan gelen bir rahmettir. Zaten İsa kendisine tâbi olan ümmetine Allah'tan gelen bir rahmettir. Çünkü **«kendisinden gelen bir ruh ile onları takviye etti»** (el-Mücadele: 22) mealindeki ayette Ruh, rahmet manasına gelmiştir.

Bazıları; Ruh «burhan» manasındadır» dedi. Yani İsa kavmine karşı Allah'tan gelen bir burhan ve bir hüccettir.

TESLİS — ÜÇLEME — AKİDESİ

«Sakın ha, üçtür demeyiniz» İbni Abbas'ın tefsirine göre bu üçle Allah, eşi ve oğlu kastedilmiştir. Ferra ve Ebu Ubeyde **«Onlar, üçtür demeyiniz»** demektir, dediler. Nitekim Kehf suresinde **«Onlar, üçtür**

diyeceklerdir» tabiri varid olmuştur. Ebu Ali, ayetin takdiri **«Sakın ha, demeyiniz Allah üçten birisidir»** demektir, dedi.

Hristiyanlar, gurublaşmalarına rağmen «TESLİS» (üçleme) akidesinde ittifak halindedirler. Derler ki «Allah tek bir cevherdir. Onun üç ÜKNÛMÜ (aslı) vardır. Her üknûm bir mabuddur. Ekanimden (üknunlardan) maksad, vücud, hayat ve ilimdir. Çoğu zaman üknumları, baba, oğul ve ruhul-kudüsle tefsir ediyorlar. Babadan maksad vücud, ruhtan maksad hayat, oğuldan maksad Mesihtir. İsa'nın ellerinden çıkmış harikuladeliklere ve mucizelere bakıldığında İsa'nın ilâh olduğuna kani' oldular. Ve: **«Bu mucizelerin beşerin tâkatinden olmayışını biz biliyoruz. Öyleyse bunları meydana getiren, ulûhiyet sıfatına sahib olmalıdır»** dediler. Onlara cevab olarak denir ki: «Eğer o mucizeler Hz. İsa'nın kudretinin dahilinde olsaydı ve İsa, müstakillen onlara sahib bulunsaydı, nefsini düşmanlarından kurtarması, onların şerrini kendisinden uzaklaştırması da onun kudretinde olacaktı. Oysa Hz. İsa, buna güç yetiremedi. Eğer hristiyanlar da bu şekilde kabul ederlerse o vakit **«İsa, bu mucizeleri tek başına yapardı»** şeklindeki iddiaları suya düşer. Eğer bunu kabul etmeseler yine İsa'nın onları, müstakillen (yardım görmeden) yaptığına dair bir delilleri yoktur. Çünkü onlar, Hz. Musa ile de tenkid edilebilirler. Zira Musa'nın elinden de büyük olaylar çıkıyordu. Mesela bastonu ejderhaya çevirdi. Denizi ikiye böldü. Koynuna sokup çıkardığı eli beyaz çıkıyordu. Kudret balı (veya helvası) ile bıldırcın kuşlarını ve sofrayı göklerden indirdi ve saire... Diğer peygamberlerin ellerinden cari olanlarla da bunlar mağlub olurlar. Eğer bunları inkâr ederlerse, biz de, o zaman onların **«Bu, İsa'nın elinden müstakillen çıkıyor»** iddialarını reddederiz. Böylece onlar hiçbir şeyi İsâ için isbat etme imkânına sahib kalmazlar. Çünkü bunu ispat etmek yolu, bize göre, Kur'an'ın nasslarıdır. Hristiyanlar, Kur'an'ı inkâr ederler. Kur'an'ı getiren zatı yalanlıyorlar. Şu halde tevatür haberleriyle bunu ispat etme imkânları olmaz.

PAVLOS'UN HİLELERİ

Denildi ki, İsa'nın refinden sonra hristiyanlar (81) seksen bir sene İslâm dini üzerinde kaldılar. Kıbleye doğru namaz kılarlar, rama-

zan ayında oruç tutarlardı. Ta ki onlarla yahudiler arasında savaşlar başgösterinceye kadar bu durum devam etti. Yahudiler arasında polis (pavlus) isimli ve cesaretli bir kişi vardı. İsâ (AS)nın talebelerinden bir cemaati öldürdü. Ve şöyle dedi: Eğer hak, İsa ile beraberse biz bunu inkâr ettik. Bizim gideceğimiz yer ateştir. Eğer onlar cennete girerlerse biz zarar etmiş oluruz ve cehenneme gireriz. Ben onların arasında bir hile yayıp onları saptıracağım. Onlar da cehenneme gidecekler. Polisin (Pavlusun) İkab isimli bir atı vardı. Polis pişman olduğunu gösterdi. Başının üzerine toprak koydu. Hristiyanlara **«Ben sizin düşmanınız Polisim. Göklerden bana nida geldi ki: Sen hristiyan olmadıkça senin tövben kabul olmaz.»** dedi. Bu sözleri üzerine hristiyanlar onu kilisede bulunan bir eve koydular. Bir sene orada durdu. Ne gece, ne gündüz çıkmıyordu. İncil'i öğreninceye kadar devam etti. İncil'i öğrendikten sonra çıktı. Ve dedi ki: **«Gökten bana nida geldi ki, Allah senin tevbeni kabul etti.»** Bunun üzerine Hristiyanlar onu tasdik ettiler ve sevdiler. Bundan sonra Polis, Beytül Makdis'e gitti. Orada «NUSTÛRA» adlı şahsı onlara baş tayin etti. Ve NUSTURA'yaMeryem'in oğlu İsa'nın mabud olduğunu öğretti. Sonra Roma'ya gitti. Onlara **«lahut»** ve **«nasutu»** öğretti. **«İsa insan değildi, fakat insan gibi göründü. Cisim değildi, fakat cisim gibi göründü. O Allah'ın oğlu idi.»** iddialarını ortaya koyduktan sonra Yakub isimli bir kişiye bunu öğretti. Sonra El-Melek (veya Melka veya Melkanı) isimli bir kişiyi çağırdı, ona: **«İlâh eskiden beri ve şimdi de İsa'dır»** dedi. Onları kuvvetlice ikna ettikten sonra bunları teker teker huzuruna çağırdı. Ve herbirine: **«Sen benim özel adamımsın. Ben İsa'yı rüyamda gördüm. İsa benden razı oldu.»** dedi. Ve yine onların herbirisine: **«Ben yarın kendi nefsimi keseceğim. Onunla Allah'a yakınlık peydah edeceğim. Sen halkı inandığın akidene davet et.»** Bunları dedikten sonra mezbahaneye girdi. Nefsini kesti. Onun kesişinden üç gün sonra bu üç talebesinden herbiri halkı kendi akidesine çağırdı. Herbirisine bir gurub tabii oldu. Aralarında savaş meydana geldi. O günden bugüne kadar hep ihtilâflıdırlar. Binaenaleyh bütün hristiyanlar üç ana gurubta toplanıyorlar. Onların şirke girmelerinin sebebi budur. Ama Allah hakikati daha iyi bilir: **«Biz nasraniyiz (Hristiyanız) diyenlerden de, teminatlarını aldık. Kendilerine zikr olunan şeyden nasiblerini unuttular. Bunun üzerine**

aralarına kıyamet gününe kadar düşmanlık ve buğzu koyduk. Allah onlara ne yapacaklarını yakında haber verecektir.» (El Maide: 14) (1).

Abdurrazzak Ma'mer'den, o da Katade'den «Onun kelimesidir. Meryem'e onu ilka etti. Ve ondan bir ruhdur.» ayetin tefsirinde Allah'ın: Meryem'e yetiştirdiği kelime (KÜNÎ) (ol) kelimesi gibidir.

İbni Ebi-Hâtim, Ahmed bin Sinan el-vasıtî yoluyle rivayet ediyor: Ben Şaz bin Yahya'dan dinledim. Bu ayetin tefsirinde «Kelime, İsa oluverdi» demek değildir. Belki, İsa kelime ile oldu» demektir» dedi. Bu tefsir, İbni Cerir'in (Alkâ) kelimesi (ona bildirdi) manasınadır şeklindeki tefsirinden daha iyidir.

Ubade bin Samit'ten gelen bir tefsirde Resulullah'ın şunları söylediği rivayet ediliyor: **«Kim ki, Allah'tan başka mabud olmadığına, Allah'ın tek başına ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in Allah'ın kulu ve resulu olduğuna, İsa'nın Allah'ın kulu ve Resulu olduğuna ve İsa'nın Allah'ın Meryem'e yetişmiş kelimesi olduğuna ve Allah'tan gelen bir ruh (sahibi) olduğuna, cennet ve cehennemin hak olduğuna inanırsa, (şahidlik yaparsa), onun ameli ne olursa olsun Allah onu cennete gönderecektir.»**

Bazı tefsirciler **«İsa Allah'tan bir ruhtur, yani Allah'tan bir Resuldur.»** Bazıları da **«İsa Allah'tan bir sevgidir»** demişlerdir. Fakat Ruhu, Resul manasına almak, sevgi manasına almaktan daha iyidir.

TESLİS (ÜÇLEME) AKİDESİNE İNANAN KÂFİR OLUR

Nitekim Cenab-ı Hak Maide suresinde **«Allah üçten birisidir diyenler kâfirdirler. Halbuki tek olan ilahtan başka ilah yoktur.»** (Maide: 73).

«Eğer hristiyanlardan on kişi bir araya gelirse, on görüş aralarında belirecektir» diyen, ne güzel söylemiştir (2).

(172) «Mesih Allah'a kul olmaktan arlanmadı...» Bu ayetin sebebi nüzulu şöyle belirtilmiştir: Necran hristiyanlarından bir heyet Resu-

(1) Bkz. Kurtubî 6-25-Darul-Kâtip 1387 Kahire

(2) Bkz. İbn Kesir 2-460-Dar. End. Beyrut tarihsiz.

lullah'a gelip «Ey Muhammed! Sen; İsa Allah'ın kuludur demek suretiyle bizim peygamberimizi ayıplıyorsun» diye iddia ettiler. Bunun üzerine Resûlü Ekrem: **«Allah'ın kulu olmak İsa'ya bir âr değildir»** dedi. Ve o zaman bu âyet nazil oldu.

«Mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan arlanmazlar» âyette bahis konusu olan mukarreb meleklerden maksad, arşın hameleleridir. Yani arşı omuzlarında tutanlardır. Kerrubiyin melekleri de meleklerin en üstünleri olan Cebrail, Mikâil, İsrafil ve Azrail de, Allah'a kul olmaktan ârlanmazlar. Hepsi Allah'ın kullarıdır.

Bazı tefsir alimleri; bu ayetten meleklerin insanlardan üstün olduklarını istihraç etmişlerdir. Çünkü Cenab-ı Hak **«İsa Allah'a kul olmaktan ârlanmaz»** dedikten sonra meleklere geçti. Onlar da arlanmazlar dedi. Aşağıdan yukarıya çıkmak «Edna»dan **«Âlâ»**ya çıkmaktır. Öyleyse melekler İsâ'dan üstündürler. Bunun için de Cenabı Hak alt merdiven mesabesinde İsa'yı zikrettikten sonra meleklerin yüce mertebesine çıktı. Cevab olarak deriz ki: Cenab-ı Hak, meleklerin beşer makamından üstün bir makama sahib olduklarından dolayı bunu söylemiş değil.. Ancak **«Melekler Allah'ın kızlarıdır»** veya **«Melekler ilâhtır»** diyenlerin akidelerini reddetmek için bunu yaptı. Nitekim bu ayetlerle hristiyanların inançlarının da reddedilmesi istenildi. Bir de hristiyanlar, meleklerin daha üstün olduklarına inanıyor ve itikad ediyorlar. Böylece Cenab-ı Hak dolayısıyla onların bu itikadlarını da yıkmış oldu. (1)

AMELLERİN KARŞILIĞINDAN DAHA FAZLA OLARAK VERİLEN NEDİR?

«Allah fazlından onlara daha fazlasını verir» cümlesi çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir: Bazıları; bu fazlalık şefaat demektir. Yani dünyada müslümanlara iyilik yapan bir kimse, ateşe müstahak oluyor. Fakat onun hakkında şefaat ediliyor, o cezadan kurtuluyor.

Bazıları da; «Allah fazlından onlara daha fazlasını verir demek, onların amelerinin karşılığını katmerleştirerek verir demektir» dedi.

(1) Bak. Lubabutte'vil-Mecmeut-Tefasir 2-216-Amire 1317 İstanbul

Bazıları, bu fazlalık hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbine hutur etmediği nimetlerdir dedi.»

Rablerinden müminlere gelen BURHAN, Hz. Muhammed'dir. Cenabı Hak, Peygamberine burhan yani hüccet ve delil sıfatını vermiştir. Çünkü onun beraberinde delil vardır. O delil, onun mucizesidir.

Mücahid: «**Burhan; burada hüccet manasınadır**» dedi. Fakat Mücahid'in bu tefsiri daha önceki tefsire yakındır. Çünkü Resulullah'ın mucizeleri birer hüccettir. Müminlere inen NUR ise, Kur'an'dır. Hasan Basri «**Kur'an'a nur denilmiş, çünkü Kur'an'la ahkâm biliniyor. Allah delalette olanları Kur'an vasıtasıyla hidayet ediyor. O vakit Kur'an apaçık bir nurdur ve kesinlikle görülmekte olan tam bir hüccettir.**» diyor. Bir de, Kur'an iman nurunun kalblere girmesine sebebtir. Bu bakımdan müsebbebin ismi sebebe verilmiştir. Bu takdirde ayetin açıklaması şudur: Cenab-ı Hak: «**Ey insanlar size aklî deliller ve nakli hüccetler gelmiştir. Bundan sonra herhangi bir özür beyan etmeye veya herhangi bir neden ileri sürmeye yetkili değilsiniz. Çünkü azıcık dikkat ederseniz hem burhan hem de nuru alır gerçeği bulursunuz.**»

İbni Abbas: «Müminlerin Allah tarafından girecekleri rahmet, cennettir. Fazlasından maksad ise, cennetteki gözle görülmemiş, kulakla işitilmemiş ve kalble düşünülmemiş nimetlerdir» dedi.

«**Allah, onları kendine veya sevabına veya hakka hidayet eder. Onları, dosdoğru yola hidayet eder.**» Bu âyette bahsedilen yoldan maksad, İslâmdır. Allah'a dünyada itaat etmektir. Ahirette de cennet yoludur. «**İleyhi**» zamiri, ya Allah'a veya vaadedilene veya Allah'ın fazlına racidir. Veya sevaba veya hakka racidir. Bütün bu tefsirler, burada ihtimal dahilindedir. «**Sıraten**» kelimesi mukadder bir fiilin mefûludur. Yani Allah onları mustakim, dosdoğru bir yola hidayet edecektir, demektir. Dünyada onları hidayet etmesi, onları baş yapmak, onlara izzet ve kemal vermekledir. Ahirette ise, cennet ve ridvanı onlara vermesidir. İşte bu, dosdoğru yoldur. Buna ancak Kur'an'ı Kerim'in emirlerine yapışmak suretiyle insan varabilir. O halde Kur'an'ın izinde gitmekten, Kur'an'ın ipine el atmaktan geri kalanlara helâk var. Ona yapışanlara cennet.. Allah doğrular için vermiş olduğu bu vaadında doğru söylemiştir. Eshabı Kiram gibi, Kur'an'a yapışanlar dün-

yanın efendisi oldular. Bizim asrımız (1404 Hicri 1984 Miladi) daki müslümanlar ise, Kur'an'dan yüz çevirdiklerinden dolayı, dünyanın üçte birisini teşkil etmelerine rağmen, dünyanın birinci derecedeki devletleri seviyesine bir türlü gelemiyor. Dünyadaki hakim milletlerin refah seviyesine bir türlü erişemiyorlar. İnşaallah Cenab-ı Hak, Kur'an'ın ahlakıyla ahlâklanmayı bütün müslümanlara nasib etsin ve yeniden müslümanların yeryüzündeki varlığının, kıymetliliği belirtip göstersin. **AMİN**...

EL-MAİDE SÛRESİ

Sûre : 5

يَسْتَفْتُونَكَ ۖ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ
لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ
يَكُن لَّهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ
وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ
الْأُنثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

سُورَةُ الْمَائِدَةِ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ آيَةً

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۚ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا
مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا
الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ
وَرِضْوَانًا ۚ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن
صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا ۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا
تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

«(176) Senden KELALE hakkında fetva isterler. Onlara de ki, size kelale hakkında Allah fetva veriyor: Eğer bir erkek, çocuksuz ölürse yalnız ana-baba bir, veya sadece baba bir olan bir kızkardeşi varsa ona ölünün bıraktığı malın (terekenin), yarısı verilir. Kızkardeşi çocuksuz ölürse, erkek kardeş onun mirasçısı olur. (Yani malın hepsini alır.) Eğer kızkardeşleri iki ise, onlara, ölünün bıraktığı malın üçte ikisi düşer. Eğer erkek ve dişi kardeşler mirasçı kalmış ise, erkek dişinin iki hissesi kadar alır. Allah sapıtmamanız için size hükümleri açıklıyor. Allah herşeyi bilicidir.»

EL-MAİDE SÛRESİ

(5. SÛRE)

Medine döneminde (hicretten sonra) nazil olmuştur. 120 âyettir

— Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adı ile başlarız —

«(1) Ey îman edenler! Akidleri (vaadleri)nizi yerine getiriniz. Hacc için ihramda olduğunuzda, avı helal saymamanız şartıyla size hayvanlardan şu okunacaklardan başkası helal kılındı. Şüphesiz ki Allah ne dilerse, onu hükmeder.»

«(2) Ey Müminler! Ne Allah'ın haccda (uyulması istenen) adetlerine, ne haram aya, ne kurbanlık hayvanlara ne gerdanlıklara, ne de rablerinin fazlını ve rızasını arayarak Beyt-i Haramı kastedip gelenlere, sakın hâ hürmetsizlik etmeyiniz. İhramdan çıktığınız zaman avlanınız. Sizi mescidi haramdan menettiler diye bir kavme karşı beslediğiniz kin, sakın sizi adaletsizliğe götürmesin. İyilik etmek ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşınız. Günah işlemek ve haddi aşmak hususunda yardımlaşmayınız. Allah'tan korkun. Gerçekten Allah'ın cezası, pek şiddetlidir.»

TEFSİR

(176) «Senden fetva isterler» diye başlayan bu ayet hakkında şunlar varid olmuştur: İmam Ahmed, Müslim, Buhari ve sünen sahibleri ve başka muhaddisler, Cabir bin Abdullah'tan rivayet ettiler: «Bir ara ben hasta idim. Cenab-ı Peygamber beni ziyarete geldi. Aklım başımda değildi. Resûlüllah abdest aldı sonra benim üzerime abdest suyundan serpti. İşte o zaman Resulullah'tan sordum: Kelaleden başka varisim yoktur. Mirasım nasıl olacaktır? Bunun üzerine o zaman, bu âyet nazil oldu. Yani mirascıların farizalarını (paylarını) belirten bu ayet nazil oldu. (1)

Feraiz ayetinden maksad, bu ayettir. Çünkü başka hadislerde sarahaten bu ayet feraiz ayetidir diye zikredilmiştir.

İbni Cerir ve Beyhaki Cabir'den rivayet ediyorlar: Hasta idim. Cenab-ı Peygamber bana geldi. Sordum: Ey Allah'ın Resulu! Ben kızkardeşlerime malımın üçte birini vasiyet ediyorum. Cenab-ı Peygamber: **«İyilik yap»** dedi. Ben: **Öyleyse yarısını vasiyet ediyorum»** dedim. Cenab-ı Peygamber: **İyilik yap,** dedi. Sonra dışarı çıktı. Sonra tekrar geldi ve buyurdu: **«Ey Cabir! Senin bu hastalığında öleceğini sanmıyorum. Cenab-ı Hak ayet gönderdi ve senin kızkardeşlerine düşen mirası orada belirtti. Malın üçte ikisidir.»** Bunun üzerine Cabir «Bu ayet benim hakkımda nazil olmuştur, kelale hakkında nazil olmuştur» dedi. (2)

Al-Âdemi ve El Bezzar müsnedlerinde, Ebu Şeyh sahih bir senedle Feraiz'de Huzeyfe'den rivayet etti: Kelale ayeti, Resulullah'ın yolculuğunda indi. O ara Cenab-ı Peygamber baktı ve Huzeyfe'nin yanında olduğunu gördü. Kelale ayetini Huzeyfe'ye talim etti. Huzeyfe'de baktı Hazreti Ömer'i gördü. O da Ömer'e öğretti. Hz. Ömer (R.A.) halife olduğu zaman kelale meselesiyle karşılaştı. Huzeyfe'yi çağırdı ve kelale meselesini ondan sordu. Huzeyfe «Cenab-ı Peygamber bana onu

(1) Suyyutî Ed-Durul-Mensur 2-249 Kahire tarihsiz.
(2) Suyutî Ed-Durul-Mensur 2-250 Kahire tarihsiz.

öğretti. Ben de Peygamberin öğrettiği gibi sana öğrettim. Allah'a yemin ederim onun üzerine hiçbir şeyi ekliyemem» dedi. (1)

Başka rivayetlerde Huzeyfe, Hz. Ömer'e «Allah'a yeminim olsun, eğer halifeliğinle beni ogün sana söylemediğimi söylemeye zorlamak kanaatine kapılırsan, kesinlikle buna gücün yetmez ve bunu yapamazsın» diye çıkıştı. Ömer: «Ben, bunu kastetmedim. Allah senden razı olsun» diye mazeret istedi.

İmam Malik, Müslim, İbnu-Cerir ve Beyhaki, Hz. Ömer'den naklediyorlar. «Resûlü-Ekreme kelale meselesinden daha fazla hiçbir şey sormadım. Sonunda mübarek parmağıyla benim göğsüme vurdu ve buyurdu: **«Nisa suresinin sonunda bulunan ve yaz (mevsiminde inen) âyeti sana kâfidir.»** (2)

İmam Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi ve Beyhaki, Berra bin Azib'ten naklettiler: Bir kişi, Resûlu-Ekremden kelaleyi sordu. Cenab-ı Peygamber **«Yaz (mevsiminde inen) âyeti sana kâfidir»** buyurdu (3). Abd bin Humeyd ve Ebi Davud «El-Merasil»'de ve Beyhaki, Ebu Seleme bin Abdurrahman'dan bunun benzerini nakletmişlerdir. Fakat rivayetlerinde şu cümlenin ilâve edilmesi var: **«Öldüğünde peşinde çocuk ve baba bırakmayanın veresesi kelaledir.»** (4) Hadisi Hakim, mevsul olarak Ebu Süleme'den o da Ebu Hüreyre'den rivayet etmişlerdir.

El Hattabi; kelale hakkında Cenab-ı Hak, iki ayet nazil etti. Birisi Nisa suresinin başındaki ayettir, kış mevsiminde indi. Orada icmal vardır tafsilat yoktur. Yani nerde ise, mana onun zahirinden anlaşılmaz. Sonra Cenab-ı Hak yaz döneminde ikinci ayeti indirdi. İkinci ayet de Nisa suresinin son ayetidir. Bu ayette olan açıklama birinci ayette yoktur. Cenab-ı Peygamber sual soranı bu ayete havale etti. Ta ki, kelaleden maksad nedir bilinsin. Bu ayeti celilenin sefer halinde nazil olduğunu söyleyen yanılmıştır. Çünkü Huzeyfe, Resûlü Ekremden bu ayeti sefer halinde işitince zannetti ki bu ayet o zaman nazil olmuştur. Zira Huzeyfe daha önce bu ayeti işitmemişti. Böylece bu hu-

(1) Suyutî Ed-Durul-Mensur 2-250 Kahire tarihsiz.
(2) Bkz. Suyutî Ed-Durul-Mensur 2-249 Kahire
(3) Bkz. Suyutî Ed-Durul-Mensur 2-249 Kahire
(4) Bkz. Ed-Dur. 2-249 Kahire

susda gelen ve çelişkili olan iki rivayet barıştırıldı. Çok zaman sahabi ayeti Resûlu Ekremden ilk işitince veya bir hadise anında duyunca zannederdi ki, o ayet o zamanda veya hadise anında vahyedilmiştir. Halbuki ayet daha önce nazil olmuştur. Bunu bilen bir insana, birbirleriyle zahirde çelişen birçok rivayeti ve nüzul sebeblerindeki çelişmeleri telif etme imkânı daha kolay olur.

Bazıları; kelale ayeti «Haccetul-Veda» seferinde inmiştir, demişler. Bu da, yanlış üzerine yanlıştır. Çünkü Haccetül Veda kışın olmuştur. Oysa sahih rivayetlerde bu ayetin yaz ayeti olduğu kaydedilmiştir.

Hz. Ömer'in sualinden dolayı bu ayet nazil olmuştur diyen rivayet te doğru değildir. Buhari, Süleyman bin Harp'ten, Şu'be'den, Ebi İshak'tan, o da Berra'dan rivayet ediyor: **«En son inen sure Beraat suresidir. En son inen ayet ise kelale «yani senden fetva isterler» diye başlayan âyetidir.» (1)**

İmam Ahmed, Muhammed bin Cafer'den, Şu'beden, Muhammed bin Munkedir'den, Cabir bin Abdullah'tan: Ayetin manası: **«Ey Muhammed! Senden kelalenin manasını sorarlar. De ki: Allah kelale hakkında size fetva veriyor.** Yani Allah, size, sizin sualinizin cevabını kelaleyi izah etmek suretiyle haber veriyor. Kelale varise de ve kendisinden miras alınana da itlak olunur. Eğer varise denilirse, onlar baba ve evladdan başka olan varislerdir. Eğer kendisinden miras intikal edene kelale denilirse, bu, o kimsedir ki, annesinden babasından ve evladlarından hiç kimse mirasçısı olmadığı halde ölmüştür. Ayetteki «kızkardeş»ten maksad, anne baba bir olan veya sadece baba bir olan kızkardeştir. Çünkü böyle bir kızkardeşini, asaba yapan kardeşidir. Annenin evladı ise, asebe olamaz. Ayette bahsedilen «veled» ise, erkek çocuk demektir. Çünkü kızkardeş ölünün kızıyla beraber varis olursa, İbni Abbas hariç, bütün alimlere göre payı servetin yarısıdır. (2)

«Eğer bir kişi helak olursa» yani ölürse, ölüme helâk denilmiştir, çünkü ölüm, hakikatte yok etmektir, **«o kişinin çocuğu»** ve aynı zamanda babası da (yoksa ancak anne ve baba bir, veya baba bir kızkar-

(1) Bkz. İbn Kesir 2-463 Darul-Kâtip Beyrut.

(2) Bkz. el-Kurtubî Cild 6-29 Darul-Kâtip Kahire 1387-1967

deşi varsa) **«o, terekenin yarısını alır»** yani onun payı, terekenin yarısıdır. Geride kalan mal, Ebu-Hanife hariç diğer alimlere göre Beytul-Malındır. Bu görüş, Zeyd bin Sabit'in mezhebidir. İmam Şafii de buna taraftardır. İmam Ebu-Hanife ve Irak ahalisine göre; geri kalan diğer yarısı da gene o kızkardeşe verilir. Eğer ölünün kızı varsa, o, pay olarak malın yarısını alır. Kızkardeşi de diğer yarıyı asebe olarak alır. Çünkü ölünün kızlarıyle beraber kızkardeşleri asebe olurlar. Eğer ölü kadınsa, ve çocuğu yoksa, ana ve baba bir veya baba bir kardeşi varsa, o kardeş ölen kızkardeşinin bütün mirasını elde eder. Tabii kızkardeşinin çocuğu olmadığı takdirde bu böyledir. Bu, bütün asebeler hakkında esaslı bir meseledir. Bütün asebeler tek kaldıklarında malın tamamını alırlar. Anne bir olan kardeşe gelince, o, sadece bir payın sahibidir, bütün malı almaz. Eğer, ölünün kızkardeşleri iki kişi ise terekenin üçte ikisini alırlar. İki kişiden daha fazla iseler de durum budur. Yani bir kişi ölmüştür, iki kızkardeşi veya birkaç tane kızkardeşi vardır, onlara terekenin üçte ikisi verilir. Eğer ölen kadınsa geride erkek kardeşlerle kızkardeşler bırakmışsa o zaman erkeğe iki kadın payı kadar verilir.

«Allah, size» bu feraizleri (bu payları) ve hükümleri **«açıklıyor. Ta ki siz delalete gitmeyesiniz»** Veyahut ta; Allah sizin dalalete gitmenizden hoşlanmadığı için bunları açıklıyor. Veya ayetin manası «Allah size dalaleti, sapıklığı açıklıyor ki, siz ondan korunasınız» demektir.

«Allah herşeyi bilicidir.» Yani kullarının maslahatlarından ve mirastan hangi kuluna ne kadar vermiş olduğunu bilerek taksimi yapmıştır. Hükümlerin açıklamasını bilerek beyan etmiştir. Cenab-ı Hakkın ilmi herşeyi kapsayıcıdır.

EN SON İNEN ÂYET VE SÛRE HANGİSİDİR

İbni Abbas **«En son inen ayet riba, (faiz) ayetidir. En son inen sure, İzacâ nasrullahi vel feth suresidir.»** dedi.

İbni Abbas'tan gelen diğer bir rivayete göre **«En son inen ayet, «vettaku yevmen, yani öyle bir günden sakınınız ki o günde Allah'a**

dönüştürülmüş olacaksınız» (Bakara: 281) manasını ifade eden ayettir.» Rivayete göre Resûl-u Ekrem, Nasr suresinden bir sene sonra vefat etti. Nasr suresinden sonra Beraet suresi nazil oldu. Beraet suresi en son ve tam olarak inen suredir. Resulu Ekrem, Beraet suresinin inişinden altı ay sonra vefat etti. Beğavi böyle demiştir. Fakat Bağavi'nin bu tevilinde duraklamak gerekir. Çünkü sahihaynde (yani Buhari ve Müslimde) Ebu-Bekiri-Sıddîk'ın rivayetiyle sabit olmuştur ki, Resûlu Ekrem, Ebu Bekir'i Hacc emiri tayin ederek gönderdiği hacc, Veda Haccından önceki haccdır. Ebu-Bekir'le beraber bir cemaat ta gitti. Ebu Bekir kurban bayramı günü Mina'da şunları halka ilân edecekti: **«Dikkat edilsin, bu seneden sonra herhangi bir müşrik hacca katılamaz. Bu seneden sonra hiç kimse çıplak olarak Kâbe'yi ziyaret edemez.»**

Fakat Ebu Bekir hareket ettikten sonra ayni hacda Resulullah, Ali bin Ebi Talib'i gönderdi. Onun hac mevsiminde hacılara Beraet suresini ilân etmesini emretti. Ebu Hureyre der ki, Hz. Ali bizimle beraber Mina ehline, yani Mina'da konaklayan hüccâca Beraet (Tevbe) suresini ilân ederek şöyle buyurdu: **Dikkat edilsin, bu seneden sonra herhangi bir müşrik hacca katılamaz. Ve çıplak olarak Kâbe'yi tavaf edemez.»** Fakat hacc emiri, yine de Ebu Bekir idi. Ebu Bekir'in bu haccı, Hicretin 9. senesinde ve Haccetul Vedâ'dan bir sene önceydi.

El-Bağavi, «Haccet ul Vedâ yılında **«Senden fetva isterler»** diye başlayan En Nisa sûresinin son âyeti (yani kelale âyeti) nazil oldu. Ve bu ayete **«yaz ayeti»** denildi. Sonra Cenab-ı Peygamber, Arefede vakfede iken **«Bugün size dininizi ikmal ettim»** ayeti nazil oldu. Cenab-ı Peygamber bu ayetten sonra (81) seksen bir gün yaşadı. Bu ayetten sonra Riba (faiz) ayeti nazil oldu. Ondan sonra da **«Öyle bir günden sakınınız ki o günde Allah'a dönüştürüleceksiniz»** ayeti nazil oldu. Resûlü Ekrem bu ayetten sonra 21 gün yaşadı (1) demiştir.

İbni Ebi Hâtim Said bin Cübeyr'den rivayet etti: «Bu ayet, bütün Kur'an'ın en son nazil olan ayetidir. Bu ayetin nüzûlünden dokuz gece sonra, pazartesi günü, Rebiulevvelin onikinci günü, Resûlüllah vefat etti.

(1) Bkz. Lübabut-Te'vil 2-220 Amire 1317 İstanbul

EL-MAİDE (SOFRA)

El-Maide, Kur'an'ın beşinci suresidir. Küfelilere göre ayetleri 120, Hicazlılara göre âyetleri 122, Basra'lılara göre 123'tür. Bu sûre, Medenî (Hicretten sonra inen bir) suredir. Hicretten sonra nazil olan sure ve ayetler, Mekke'de de nazil olmuş olsa, Medenî sayılıyorlar. Aksi takdirde sahihte Hz. Ömer'den rivayet edilerek **«Bugün sizin için dininizi ikmal ettim»** âyeti, Arafe akşamı, cuma günü Haccetul Vedâ senesi nazil oldu diyor.

İbni Ömer, Ebu Said'den rivayet ederek «Bu sure, **«Ğadiyri-Hum»** gününde nazil oldu.

Ebu Hüreyre «Bu sure, Zilhiccenin onsekizinde, Resûlullah, Haccet-ul-Veda'dan dönerken nazil oldu» diyor. Bu iki rivayet de sahih değildirler.

Beyhakî «Şuâb ul İman»da «Maide'nin başlangıcı Mina'da, Haccetul Veda senesinde, nazil oldu» dedi.

Ubeyd'den, o da Muhammed bin Kâb'dan rivayet etti: Bu sure tamamen Mekke ile Medine arasında Haccetul Vedada nazil oldu» dedi.

MAİDE İLE NİSA SÛRELERİNİN MÜNASEBETİ

Bu sure ile En-Nisa suresinin arasındaki münasebet şudur:

El-Kevvâşi diyor ki: «En-Nisa suresi, tevhidi ve kullar arasındaki adaleti emreden âyetlerle son buldu. El-Maide sûresi ise, akidleri yerine getirmeyi emrediyor. İkisinin münasebetini bu noktada görüyoruz.»

Alûsi, Celaleddin Suyuti'den bu münasebetin beyanında şunları nakletti: En-Nisa suresi, sarahaten ve zımnen birçok anlaşmaları kapsıyor. Sarahaten kapsadığı anlaşmalar; nikâh, akidler, sibak (yarışmak) akidleri, yemin akidleri, sözleşmeler ve en'am akidleridir. Zimni akideler ise, Vasiyet akdi, Vedia akdi, vekalet, Ariye ve icare akidleridir. Bunlar da **«Allah size emrediyor ki, emanetleri ehillerine veresiniz.»** Ayetin umumuna dahildir. Böylece akid hakkında vefadar olma-

yı emreden bir sure, daha önce sarahaten ve zımnen akidlerden bahseden bir sureye uygun düşer. «En-Nisa'nın önde, El Maide'nin onun arkasından gelmesi, denilebilir ki münasebeti şudur: En-Nisa'da «Ey İnsan» diye hitablar vardır. Bu da, Mekke'de nazil olmuş surelere daha benzer. El-Maide'nin başında ise «Ey İman edenler» diye hitab vardır. Birkaç yerde ayni hitap tekrar edilir. Bu da Medenî surelerdeki hitaba —yani hicretten sonraki hitaba— daha benzerdir. Öyleyse bütün insanlara hitab edenin takdimi daha münasib olur.

Nisa ve Maide'nin tela zum ve ittihatta (ayrılmamak ve birlikde) El Bakara ve Al-i İmran'a nazire olduğunu söylediler. El Bakara ve Al-i İmran sureleri vahdaniyetin, nübüvvetin ve benzerlerinin kökenlerini takrir ve tesbit ediyorlar. Bu iki sure ise, furu ve hükümleri takrir ediyorlar. Maide'nin sonunda, ölümden sonra dirilme, ahiret alemindeki ceza ve mükâfat bahisleri vardır. Sanki Nisa ile Maide tek suredirler. Başlangıçtan sonuna kadar bütün ahkâmları kapsamaktadırlar. Bir de, El-Maide suresinin çoğu, Yahudilere karşı hüccet, hristiyanlara karşı burhan getirmekten ibarettir. Bir de münafık ve müşriklerin bahislerinden bu surede birşeyler geçmiştir. Sanki Maide, Nisa suresinde söylenenlerin tekrarıdır. Ve Maide'nin sonunda bu konular daha da açıklanmıştır. İki surenin arasındaki uyumun en kuvvetli yönü, belki de budur. Sanki bu surede yani Maide'de gelen, En-Nisa'nın tamamlayıcısıdır. Her iki surede de ibadet, helal, haram hususunda ameli hükümler vardır. Her iki surede de teyemmüm ve abdest ayetleri vardır. Her iki surede de mümin ve iffetli bir kadının nikâh edilmesi hükmü vardır. El-Maide'de, ehli kitabtan olan afifelerin nikâhlarının helâl olduğu bahsi daha uzunca konu edilmiştir. Sanki El-Maide, En-Nisa'da hükmü geçmiş kadınları nikâh etme meselesini tamamlamıştır. İki sûrede de, adalet, şehadet, ve şahitliği hiç kimsenin tesirine kapılmaksızın ve hiç kimsenin sevgisi mani olmaksızın yerine getirmek hükümleri vardır. Takvalı olma, vasiyeti vardır iki surede de. Bir de En-Nisa suresi, içkinin haram oluşuna yol açtı. El-Maide suresi, kesin olarak içkinin haram oluşu hükmünü getirdi. Bu münasebetle de Maide suresi En Nisa suresinin tamamlayıcısı oluyor. Ancak Maide suresinde yemek hakkında, av hakkında, ihram hakkında, yeryüzünü ifsad eden bağiler hakkında hırsızın cezası, yeminin keffareti

hakkında bir takım hükümler vardır. En-Nisa suresinde ise bunlar yoktur. En-Nisa suresinde de kadınların ahkâmı, ırz hükümleri, kıtal (yani savaş) hükümleri vardır ki el Maide'de bunlar tekrar edilmemiştir.

MAİDE SÛRESİNİN FAZİLETİ

Bu sûrenin fazileti hakkında bir takım hadisi şerifler vardır. Mesela **«Maide suresi, Allah'ın melekûtünde kurtarıcı sure olarak anılır. Zira bu sure, sahibini (okuyup amel edenini) azab meleklerinin elinden kurtarır.»** gibi..

Ebu Meysere: «El Maide suresi, inenlerin sonuncusundandır. Onun içinde mensuh bir ayet yoktur. Onun içinde onsekiz farz vardır ki başka bir surede bu farzların bahsi yoktur. Onlar da; boğulmuş, vurularak öldürülmüş bir dağdan yuvarlanarak ölmüş, toslamak neticesinde ölmüş, yırtıcı hayvanların parçalamış olduğu hayvanların hükümleri, putlar üzerinde kesilenin ve fal oklarıyla taksim edilenin hükümleri, eğitilmiş köpeklerin yaraladığı av hükmü, kitab ehlinin yemekleri, bizden daha önce kitab sahibi olan kimselerden afife hanımların bizim tarafımızdan nikâhı, namaza kalktığınız zaman abdest alınız hükmü, hırsız erkekle hırsız kadının hükmü, ihramda olduğunuz halde av avlamayınız hükmü, Allah galib ve intikam sahibidir hükmü, Cenab-ı Hak Bahire, Saibe, Vesile ve Hami kılmamıştır hükümleri ve can çekişen bir adamın vasiyet hükümleri vardır. (1)

Bir de ilâve olarak El-Kurtûbi ondokuzuncu hüküm olarak: **Namaza çağrıldığınız zaman»**ın hükmüdür. Kur'an'da bu âyetten başka hiçbir yerde Ezanın bahsi geçmemiştir. Cuma sûresindeki ezan ise, o cumaya mahsustur. Bu sûredeki ezan ise bütün namaz vakitlerinde okunan ezandır, meselesini ilâve etti.

Cenab-ı Peygamberden rivayet ediliyor. Haccetul-Veda'da Resûlu-Ekrem El Maide suresini okudu. Ve buyurdu: **«Ey Nas! Şüphesiz ki, Maide suresi, son inen surelerden biridir. Onun helâlini helal, haramını da haram biliniz.»** Ve bu hadise benzer bir hadis de Aişe Validemizden mevkuf olarak gelmiştir. Cübeyr bin Nufeyl diyor ki, Aişe Va-

(1) Bkz. Lübabut-Tevil Cild 2-221 Mec. Tefasir 1317 İstanbul

lidenin yanına girdim. Buyurdular: **«Siz, El-Maide suresini okuyor musunuz? Evet, okuyorum dedim. Buyurdular: O Allah'ın indirdiğinin sonlarındandır. Orada gördüğünüz helalı helal, orada gördüğünüz haramı da haram biliniz.»**

Eş-Şa'bi «Bu surei celileden haram ay ve hedyin hükmünü getiren ayet müstesna diğer ayetlerin hiçbirisi neshedilmemiştir» diyor.

Bazıları da **«Veyahut da sizin gayrinizden iki başka kişi» mealindeki ayet nesholunmuştur, dedi.»**

(1) «Ey iman edenler! Akidleri yerine getiriniz...»

Bu âyetin tefsiri :

Alkâme, Kur'an'ı Kerim'de **«Ey iman edenler»** diye başlayan ayetler Medenî (yani hicretten sonra inen) ayetlerdir. **«Ey insan»** diye başlayan ayetler de Mekkî (yani hicretten önce inen) ayetlerdir. **Fakat** bu kaide ekseriyete göredir. Zira hicretten sonra nazil olanın başında **«Ey insan»**, öbürüsünün başında **«Ey iman edenler»** ibaresi vardır.

Bu âyeti celîle, fasih, yani lafızları az olmasına rağmen çok manaları kapsayan bir kelamdır. Yani ibareler hususunda basiret sahibi olan herkese göredir. Çünkü ayet beş hükmü birden kapsamaktadır. Birinci hüküm, akidlerin yerine getirilmesi emri. İkinci hüküm, sığır, deve, koyun, yani EN'AM denilen (evcil) hayvanların etlerinin helal edilmesi. Üçüncü emir, bu helâldan yapılan istisnalar. Dördüncü emir, ihram halinde avlanan hayvanlar hakkındaki istisna. Beşinci emir, avın ihramlı olmayan kimseler için mubah olması durumudur.

«En-Nakkâş» hikâye ediyor: Filozof El-Kindi'nin talebeleri:

— Ey filozof! Bize bu Kur'an gibi bir kitab yapar mısın?

— Elbet yaparım. Size Kur'an'ın bir parçasının benzerini yapayım, dedi. Ve birkaç gün evine kapanarak dışarı çıkmadı. Sonra çıkıp şunları söyledi:

«Allah'a yemin ederim, benim gücüm buna yetmediği gibi hiçkimsenin gücü de yetmez. Ben Mushafı açtım. El Maide suresi çıktı. Dikkat ettim. Baktım ki bu sure vefadan oluşuyor. Vefasızlığı yasaklıyor. Umumi bir helâllik getiriyor. İstisnadan sonra istisnalar yapıyor. Son-

ra Allah'ın kudretinden ve hikmetinden iki satırla haber veriyor. Hiç kimse bunu getirmeye muvaffak olamaz. Ancak ciltlerle kitab yazarsa...» (1) Hasanı Basrî: âyette bahsedilen «UKÜD» kelimesi akdin cemi (çoğulu) dur. Bu akidlerden, borç akidleri kastedilir. Yani kişinin nefsine gerekli kıldığı satış, alış, icar, kira, nikâh, boşama, muzaraa, musâlaha, başkasına birşey mülk edinme, tahyir, (muhayyerlik) azadetmek ve köleyi müdebber (ölümünden sonra azad edilmişsin demek) yapmak gibi kişinin nefsine gerekli kıldığı akidler. Evet bu akidler, İslâm sisteminin haricinde değildirler. Allah için nefsine aktedmiş olduğu taatlar: Hac, oruç, itikaf, namaz, nezir (adak adama) ve benzeri taatlar da böyledir. Ukûd kelimesi bütün bunları kapsıyor. Mubahı nezretmek meselesine gelince; İbni Arabi; bütün ümmetin icmaiyle böyle bir nezir gerekmez (2) dedi.

Bazı tefsir alimlerine göre, bu ayet ehli kitab hakkında nazil olmuştur. Çünkü Cenab-ı Hak **«Hatırla o zamanı ki, Allah kendilerine kitab vermiş olduğu kimselerin sözünü aldı ki, onu insanlar için açıklayacaklar ve gizlemiyeceklerdir.»** (Ali-İmran: 187) buyuruyor.

İbni Cüreyc, «Bu ayet özellikle ehli kitabın hakkında nazil olmuş ve onlara mahsustur dedi.» Başka bir tefsir alimi, «Bu hüküm geneldir, dedi.» Bu görüş, İbn-Cüreyc'in görüşünden daha doğru ve daha kuvvetli bir görüştür. Çünkü mümin kelimesi hem ehli kitabın müminlerini hem de Ümmeti Muhammed'den olan müminleri kapsamaktadır.

Ehli kitab ile Allah arasında yapılan akid, kitablarındaki Muhammed (Aleyhisselam)la ilgili hükümleri ve emanetleri yerine getirecekleridir. Çünkü onlar bunu yapmakla memurdurlar. Zira Cenab-ı Hak **«Akidleri yerine getiriniz»** diye emrediyor. İbni Abbas **«Akidleri yerine getiriniz»** âyetinin mânâsı: «Allah'a helâl, haram, farz, ve bütün eşyada belirtmiş olduğu cezanın sınırları aşmamak hususunda vermiş olduğumuz sözünüzü yerine getiriniz!» demektir dedi.

Mücahid de böyle söyledi.

İbni Şihab, Resûlüllah'ın Amr bin Hazmı Necran'a gönderdiği zaman, yazmış olduğu mektubunun başında **«Bu, Allah ve Resûlünden**

(1) Bkz. El-Kurtubî 6-31 Darul-Kâtip 1387 Kahire

(2) Bkz. ElKurtubî 6-32 Darul-Kâtip 1387 Kahire

insanlar için bir açıklamadır. Ey îman edenler, akidlerinizi yerine getiriniz... âyetlerini, ta dördüncü olan **«Allah süratle hesab görendir»** âyetine kadar yazdırmıştı.

Ez-Zeccâc «Ayetin mânâsı: Allah'ın sizin üzerinizdeki akdini ve bir birinize olan akidlerinizi yerine getiriniz» demektir, dedi.

Bütün bu teviller âyetin genel bir hüküm getirdiğinin delilidir. Ve bu da genel hükmün olmasının daha sıhhatli olduğuna delâlet eder.

Allah'ın Resûlü: **«Müminler şartlarının yanındadır»**, yine Allah'ın Resûlü: **«Allah'ın kitabında bulunmayan her şart batıldır, velev ki yüz tane şart olsun»** buyurmuştur. Böylece Peygamber, yerine getirilmesi farz olan şart ve akidden maksad, Allah'ın kitabına (dinine) uygun bir şart olduğunu belirtti. Eğer onun içinde Allah kitabına ters düşen bir durum görülürse, o şart ve akid reddedilir. Nitekim Cenab-ı Peygamber **«Kim ki bir ameli işlerse ve o amelin üzerinde bizim emrimiz yok ise, (onun yakasına bizim yaftamız yapışık değil ise) o emir reddolunur»** buyurmuştur. (1)

İbni İshak, Kureyşten birkaç kabile Abdullah bin Cüda'nın evinde toplanıp sözleştiler: **«İster Mekke'li olsun ister yabancı olsun, Mekke'de zulme uğrayan insanın hakkı kendisine verilinceye kadar, onun yanında olacağız.»**

Kureyşliler bu anlaşmaya «Hilful-Fudul» adını vermektedir. Ve Allah'ın Resûlü bu anlaşmayı kasdederek: **«Ben Abdullah bin Cüda'nın evinde bir anlaşmayı izledim. Kızıl develerin hepsi benim olmasını, o anlaşmaya tercih etmem. Eğer İslâm dininde böyle bir anlaşmaya çağrılırsam derhal icabet ederim.»** buyurdu.

Resûlüllah'ın: **«Hangi anlaşma cahiliyyette olmuşsa, İslâm ancak şiddet yönünden onu artırmıştır.»** hadisindeki anlaşma, Fudul anlaşmasıdır. Çünkü bu anlaşma İslâma muvafık bir anlaşmadır. Zira zalimden mazlumun hakkını almayı emrediyor.

Cahiliyyettekilerin fasit anlaşmalarına, batıl yağmacılık temelleri üzerine kurulan akidlerine gelince, Allah'a hamdu senalar olsun ki, İslâm onu yıkmıştır.

---

(1) Bkz. El-Kurtubî 6-32 Darul-Kâtip 1387 Kahire

İbni İshak; Velid bin Utbe, Hüseyin bin Ali'nin bir malını zulmen aldı. Çünkü Velid Medine'nin emiriydi. Sulta ve idare onun elindeydi. Hz. Hüseyin (R.A.); Velide: **«Allah'a yemin ederim, ya hakkımı geri vereceksin veya kılıcımı alıp Resûlüllah'ın mescidinde ayağa kalkar, sonra Hilful Fudule insanları davet edeceğim»** dedi. Abdullah bin Zübeyr: **«Ben de Allah'a yemin ederim, eğer Hüseyin beni çağırsaydı kılıcımı tutar, onunla beraber dururdum, onun hakkı verilinceye veya hepimiz ölünceye dek onunla olurdum.»** dedi.

Hz. Hüseyin'in o sözü, Misvar bin Mahrem'in kulağına gitti. O da Abdullah bin Zübeyr'in dediğini söyledi. Ve bu söz Abdurrahman bin Osman bin Ubeydullah et Teymiye'nin kulağına gitti. O da aynı şeyi söyledi. Vali Velid'e bu sözler varınca Hz. Hüseyin'in malını geri verdi. (1)

Zeyd bin Eslem, «Akidler altı tanedir, dedikten sonra: «Allah'a verilen söz, andlaşma akdi, şirket akdi, alışveriş akdi, nikâh ve yemin akdi. Bunları, yerine getirmek ve hileye kaçmamak gereklidir» dedi. (2)

HİYARUL MECLİS MESELESİ

«Alışveriş meclisinde muhayyerlik yoktur» diyenler, bu ayet, bunun delilidir. Çünkü âyet akdin lüzumlu ve sabit olduğunu ifade eder. Bu ise meclisteki muhayyerliğe ters düşer» dediler. Bu, Ebu Hanife ve Malik'in mezhebidir. Şafii, Ahmed ve cumhur bu zatlara muhalefet etmişlerdir. Muhaliflerin delilleri Müslim ve Buhari'de İbni Ömer'den sabit olan hadistir. İbni Ömer Allah'ın Resûlü buyurdu: **«Alıcı ile satıcı meclisten çıkmayıncaya kadar muhayyerdirler. Yani diledikleri anda cayabilirler.»** Buhari'nin bir lafzında **«Alış veriş yapan iki kişinin her birisi, meclisten ayrılmadıkça muhayyerdir»** diyor. Bu açıkça hiyarul-meclisin isbatı hakkında gelen bir hükümdür. Ki bu hiyarul-Meclis alış veriş akdinden sonra tahakkuk eder. Ve bu da akdin lüzumlu oluşuna ters düşmez. Şer'an de akdin isteklerinden birisidir. Onu gözetmek, hakkını tam yerine getirmek demektir.

---

(1) Bkz. El-Kurtubî Cild 6-33-Darul-Kâtip 1387-1967 Kahire

(2) Bkz. İbn Kesir 2-471-Darul-Endülüs Beyrut

Ayette bahsedilen «EN'AM», deve, sığır ve koyun demektir. «BEHİME» kelimesi ayırdetme yeteneğinden mahrum olan her diri, her canlı demektir.

Bazı tefsircilere göre; «BEHİME» dört bacaklı ve ayırd etme özelliğine sahib olmayan her hayvan demektir. BEHİME kelimesi En'am kelimesine izafe edilmiştir. Bu izafe, izafeti beyanıdır. Yani Muzaf olan (BEHİME) muzafun ileyhi olan (En'am)ın aynısıdır.

El Kelbi, geyik, dağ sığırı ve vahşi merkeb gibi En'am'ın evcil olmayanlarıyla Behimeyi tefsir etmiştir. Bu tefsire göre; Behime'nin El-En'am'a izafe edilmesi En'am'ın cinsi tanınsın, En'am'dan hangileri helâl kılınmıştır bilinsin diyedir. Çünkü Allah Behime'yi ayrı zikretseydi, o vakit Behime'nin kapsamına eti yenilen ve yenilmeyen bütün dört bacaklılar dahil olurdu. Onun için Cenab-ı Hak: **«Size En'am'ın behime'si helâl kılındı»** buyurdu.

CENİNİN HÜKMÜ

İbni Abbas «Behime'den maksad, ölen hayvanın karnından çıkarılan ceninlerdir. Anneleri kesildiği takdirde onlar da helâl olurlar.» dedi. (1) Şafiî mezhebinde olduğu gibi ulemanın çoğu bunların helâl olduğunu söylemişlerdir. Ebu Said el Hudri cenin hakkında Resûlü Ekrem'den rivayet ediyor: **«Onun kesilmesi, annesinin kesilmesiyledir.»**

Ebu Davud'un rivayetinde: **«Ey Allah'ın Resûlü, biz deveyi, sığırı ve koyunu kesiyoruz. Onların karınlarında cenini görüyoruz. Onu atalım mı yoksa yiyelim mi?»** Resûlüllah: **«İsterseniz yeyiniz. Onun kesilmesi annesinin kesilmesiyledir»** buyurdu. Yani annesinin kesimi onun için de kesimdir.

Et Taberi **«Size Enam'ın behime'si helâl edildi»** âyeti hakkında İbni Ömer'den yani onların karnındaki ceninler size helâl edildi» diye rivâyet etti.

Atiyyet el-Ufi sordu: **«Eğer bu cenin ölü dahi çıkarsa yiyelim mi?»**

---

(1) Bkz. İbn Kesir 2-471-Darul-Endülüs Beyrut

İbni Ömer: Evet, o annesinin ciğeri ve böbrekleri mesabesindedir.» diye cevab verdi. (1)

Bazıları, ceninin yenmesi için tüylenmesi ve hilkatinin anne karnında tamamlanması şartını getirmişlerdir. İbni Ömer «Kesilen hayvanın karnındaki ceninin yaradılışı tamam olmuş ve tüyleri bitmiş ise kesilmesi, annesinin kesilmesi demektir, dedi. (2)

Said bin Müseyyeb de bunu söyledi. İmam Azam «Eğer annesinin kesilmesinden sonra ölü olarak çıkartılırsa ceninin yenilmesi helâl değildir, ölü değilse kesilip yenir» dedi.

«Ancak size okunan müstesnadır.» Yani Kur'an ve sünnette size bildirilenlerin eti yenilmez, diğer En'am'ın eti yenir. Meselâ: Kur'an'da: **«Size şunlar haram kılındı: Ölü hayvan, akmış kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanmış hayvan, bir de canı üzerinde iken yetişip kesmediğiniz boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından boynuzlanmış, canavar tarafından parçalanmış hayvanlar, dikili taşlar üzerinde kesilenler, fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır.»** (El Maide: 3). Size En'am'ın tamamı, vahşi hayvanlardan da geyik, dağ sığırı ve vahşi merkep helâl kılınmıştır.

İHRAMLIYA HANGİ AV HARAMDIR?

«Ancak siz ihram halindeyken bunların avlanması size helâl değildir.» Yani ihramlı bir insana ihram halinde herhangi bir kara hayvanını avlamak caiz değildir.

«Allah dilediğini hükmeder.» Yani Cenab-ı Hak yaratmış olduğu kullarının hakkında hükmedip istediğini helâl, dilediğini haram kılar, istediğini farz ve dilediğini mübah kılar. **«Onun hükmünün önüne hiç kimse geçemez.»** Onun bütün hükümlerinde kullar için yarar var. Fakat kullarına en yararlısını gözetmek ona ne farzdır, ne de vacib..

Bu şeri hükümler, Arap yarımadasının daha önce bilinmekte olan hükümlerine muhaliftir diye itiraz edildikten sonra Cenab-ı Hak bu

(1) Bkz. Lübabut-Tevil Cild 2-222 Amire 1317 İstanbul.
(2) Bkz. Lübabut-Tevil Cild 2-222 Amire 1317 İstanbul.

âyeti indirdi. «Yani Ey Muhammed, o önceki hükümleri nesheden bu âyetler hususunda uyanık davran. Çünkü hepsinin sahibi olan Allah dilediğini hükmeder. Onun hükmünü takib etme yetkisi hiç kimsede yoktur. Dilediğini vazeder, dilediğini kaldırır!» (1)

(2) «Ey îman edenler, Allah'ın (uyulması gerekli olan) şearini helâl etmeyiniz...»

Bu âyetin tefsiri

Müşrikler hacceder, ümre yapar ve hedy getirirlerdi. Müslümanlar bir ara onlara hücum etmek istediler. Cenab-ı Hak bu âyeti o zaman nazil etti. Ve müslümanları hücumdan alakoydu.

«ŞEAİR» şeire'nin cemîdir. İbnu-Farig: **«Bunun müfredine (tekiline) «şiâre» deniliyor»** diyor. Şeire, hedy edilen deve demektir. Onun iş'ari ise, onun kanı aksın diye hörgücünün delinmesi demektir. Bunu, Kâbe'nin hediyesi olduğu bilinsin, diye yaparlardı. İş'ar, hissettirmek yolundan ilân etmek demektir. Hedyini işar eyledi, yani ona hedy olduğunu bildiren bir alâmet takdı demektir.

Meşair, Meşa'renin çoğuludur. Hududları belirtilmiş ve nişanlı olan yerlere deniliyor. Bu açıklamalara binaen deriz ki, «Şeâir, bir görüşe göre, Kâbe'ye hediye edilmek üzere alametlendirilmiş hayvanlar demektir. Öbür görüşe göre, haccın bütün menasıkı (ibadetleri) demektir. Bunu İbni Abbas söyledi.

Mücahid, «Şeâir, Safa, Merve ve Kâbe'nin hediyeleri, sığır ve develerin bütününe denir» dedi. (2)

Ata bin Ebi Rebah **«Allah'ın şeâiri, Allah'ın emir ve yasaklarıdır»** diyor.

Hasan Basri: **«Allah'ın şeâiri, bütün dini demektir»** diyor. Çünkü bir âyette Şeâir bu mânâya gelmiştir. **«İşte böyledir. Kim ki, Allah'ın şeâirini** (dinî emir ve yasaklarını) **tazim ederse, kesinlikle bu, kalblerin takvasındandır.»** (Hacc: 32). Burada ŞEAİR'den Allah'ın (emir ve yasakları yani dini) kastedilmiştir.

---

(1) Bkz. El-Kurtubî 6-36 Dar. Kâ. Beyrut

(2) Bkz. El-Kurtubî 6-37-Darul Kâtip Beyrut

Bu âyet, «El-Hutam bin Şureyh bin Dübeya» hakkında nazil olmuştur. Bu kişi, Medine'nin dışında süvarileri bekletti, tek başına Medine'ye vardı. Resûlüllah'ın huzuruna gelip: **«Halkı neye davet ediyor, ve çağırıyorsun?»** diye sordu. Cenab-ı Peygamber: **«Allah'tan başka mabud olmadığına, şahidlik yapsınlar, namazı kılsınlar, zekâtı versinler diye çağırıyorum.»** Şureyh: **«Güzel. Ancak benim emirlerim vardır. Onlarsız hiçbir hüküm veremem. Umulur ki, ben müslüman olayım, onları da beraberimde getireyim»** deyip Resûlüllah'ın katından çıktı. Oysa Cenab-ı Peygamber ashabına: **«Size Rebia'dan bir kişi gelecek, şeytanın diliyle konuşacaktır»** demişti. Şureyh çıktıktan sonra Cenab-ı Peygamber: **«Bu adam kâfir bir yüzle girdi. Kandırıcı bir ense ile huzurumuzdan çıktı. Bu kişi müslüman değildir»** dedi.

Şureyh Medine sürülerinden birisine rastladı, sürüyü önüne katıp götürdü. Onu takib ettiler, fakat yetişemediler. Bir sene sonra Şureyh, Yemame'den Bekr bin Vail hacılarıyla beraber Mekke'ye geldi. Beraberlerinde büyük bir ticaret malı da vardı. Kesilecek hediyeleri nişanlandırmıştılar. Müslümanlar: **«Ey Allah'ın Resûlü! İşte bu Hütam'dır. Hacca gelmiştir. Bizimle onun arasından çekil»** dediler. Cenab-ı Peygamber: **«O hediyeleri nişanlandırmıştır.»** Eshabı Kiram: **«Ey Allah'ın Resûlü, o, bizim de cahiliyet döneminde yapmış olduğumuz birşeydir»** dedilerse de Cenab-ı Peygamber izin vermedi. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: **«Ey îman edenler! Allah'ın şeâirini helâl kılmayınız»** âyetini indirdi.

İbni Abbas: **«Şeâir, haccın menasikidir»** dedi.

«Haram ayı da helâl kılmayınız.» Yani haram ayda savaşa girmeyiniz. Haram ay, araplar arasında tazim edilen ve cahiliyet döneminde dahi içinde savaş olunmayan aydı. İslâm geldikten sonra bu hükmü kaldırmadı. Belki te'kid etti. Burada «Haram ay»dan maksad, Zilkade ayıdır. Bazı kimseler «Recep»tir dediler. Bu iki tefsiri de İbni Cerir rivayet etmiştir.

Sahihi Buhari'de Ebu Bekr'den gelen bir hadis: «Allah'ın Resûlü «Haccetul-Veda'da»: **Şüphesiz zaman Allah'ın yer ve gökleri yarattığı gündeki heyeti gibi dönmektedir. Sene on iki aydır. Bu on ikinin dördü haram aylardır. Üçü peşpeşe geliyor. Zilkade, Zilhicce ve Muhar-**

rem'dir. Mudar kabilesinin Receb ayı ise Cemazul-Ahir ile Şaban arasındadır» buyurdu.

İşte bu hadis bu haram ayların haramlılığının son vakte kadar devam ettiğine delâlet eder. Nitekim seleften bir taifenin mezhebi ve görüşü de budur.

Ali bin Ebi Talha İbni Abbas'tan bu âyette şu gelecek tefsiri naklediyor: **«Bu ayda savaşı helâl etmeyiniz.» (1)**

Cumhur, bu âyetin mensuh olduğunu ve savaşın haram aylarda da başlatılmasının caiz olduğunu kaydederek şu âyetle delil getirmişlerdir. **«Haram aylar bittikten sonra nerede bulursanız müşrikleri öldürünüz.»** (Tevbe: 4). Burada «Haram aylar»dan maksad, kolaylaştırmanın dört ayıdır.

Cumhur diyor ki, bu âyette Allah haram ayların hiçbirisini diğerinden istisna etmemiştir. Ebu-Cafer ister haram ayları olsun, isterse olmasın müşriklerle savaşmanın bütün aylarda caiz olduğunu, icma olarak nakletmektedir.

«Kâbe'ye hediye olan kurbanlığa, gerdanlıklar takılan hayvanlara saygısızlık yapmayınız...»

Bu âyetin açıklaması

HEDY, Allah'ın Kâbe'sine hediye edilen deve, sığır ve koyun demektir veya bunlardan başka Allah'a yaklaştırmak için yapılan sevablardır. Ayetteki KELAİD kelimesi «Kulade» nin cemidir. «Külade» devenin veya başka hayvanların boynuna asılan gerdanlık ve nişan demektir. Ayetin mânâsı «Hedyi yani Kâbe'ye kurbanlık olarak getirilen hayvanları helâl kılmayınız. Hele gerdanlıkları takılan hayvanlara saygısızlık yapmayınız, yani dokunmayınız» demektir. Bazı tefsirciler «Bunların sahiblerine dokunmayınız demektir» dediler. Çünkü cahiliyet döneminde arapların adetleri şuydu: Haremden çıkmak istedikleri zaman hem kendi boyunlarına, hem de develerin boyunlarına Haremin ağaçlarından sökmüş oldukları lifleri (kabukları) takarlardı. Ve bununla kendilerine emniyet sağlamış olurlardı. Artık kimse onlara hücum ederek saldırmazdı. Cenab-ı Hak, müminlere, böyle yapmaktan

(1) Bkz. İbn Kesir 2-473 Dar. En. Beyrut

kaçınmalarını tavsiye ediyor. Haremin ağaçlarından herhangi bir şeyi sökmeyi helâl telâkki etmekten onları yasakladı. İbnu-Kesir: «Kâbe'ye hediye göndermeyi terketmeyiniz» demektir diyor. (1)

«Beytul Harama kastedenlerin de karşısına çıkıp saldırmayınız.»

Bu âyetin tefsiri :

Beytul Haramdan maksad, Kâbe'dir. Allah onu müşerref ve muazzam kılsın. **«Bunlar»** yani Hareme kastedip gelenler **«Rablarından fazlasını»** yani rızık ve ticaretteki kârları **«istiyorlar.»** Bir de **«Rıdvan.»** Yani Allah'ın kendilerinden razı olmasını istiyorlar. Tabii bu onların iddialarına göre böyledir. Esasında kâfirin rıdvanda payı yoktur.

Nasih ve Mensuh âlimleri; bu âyet hususunda ihtilâf etmişlerdir: Bir kavim «Bu âyet buraya kadar mensuhtur» dediler. Çünkü Cenab-ı Hakkın **«Allah'ın şeâirini ve haram ayı helâl etmeyiniz»** demesi, bu haram ayda ve Haremde savaşın haram olduğunu iktiza eder. Oysa bu âyet, **«Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz»** (Tevbe: 5) âyetiyle neshedilmiştir. **«Kâbe'yi kastedip gelenlere dokunmayınız»** âyeti, müşrikleri Kâbe'den menetmenin haram olduğunu iktiza eder. Yani onları Kâbe'ye bırakmak lâzımdır. Oysa bu da **«Onlar, bu senelerinden sonra artık Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar»** (Tevbe: 28) âyetiyle neshedilmiştir. Binaenaleyh hiçbir müşrik artık haccedemez, getirdiği hedy ve gerdanlığı olan kurbanları onu kurtaramaz. İbni Abbas, Mücahid, Hasan, Kattade ve tefsir âlimlerinin çoğu böyle dediler. Eş Şabi ise: **«Maide sûresinde bu âyetten başkası neshedilmemiştir»** buyurur.

Bazıları da; bu âyetin **«Beytul-Haram'ı kastedenlere dokunmayınız.»** cümlesi, **«Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz»** (Tevbe: 4) âyetiyle neshedilmiştir. Bir de: **«Onlar bu senelerinden sonra artık Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar.»** (Tevbe: 28) âyetiyle neshedilmiştir, der.

İbni Abbas: «Müminlerle müşrikler bir arada Kâbe'yi ziyaret ederlerdi. Rabbimiz «Müminler; hiç kimseyi Kâbe'yi ziyaret etmekten menetmesinler». Veya «İster mümin ister kâfir hacca gelenlere saldırmasınlar diye uyardı.» der.

---

(1) Bkz. İbn Kesir 2-473 Dar. En. Beyrut

Bu uyarmadan sonra Cenab-ı Ha kşu âyeti gönderdi: **«Müşrikler ancak necistirler. Bu senelerinden sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.»** (Tevbe: 28).

Bazı âlimler «Bu âyetten ancak gerdanlıklar neshedildi. Yani cahiliyet döneminde Harem'in ağaçlarının kabuklarından yapıp taktıkları gerdanlıklar yasaklandı.» dedi. Cumhuri ulema, bu âyetin neshedilmiş olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü âlimler, Cenab-ı Hakkın müşriklerle savaşı, diğer aylarda olduğu gibi haram aylarda da helâl kıldığında icma ve ittifak ettiklerini İbnu Cerir nakletmektedir. Bir müşrik başına, bedenine ve kollarına Harem ağaçlarının bütün kabuklarını ve dallarını taksa dahi bu, onu öldürülmekten kurtaramaz. Meğer ki daha önce müslümanlarla bir sözleşmesi ve emniyet alması olsun. Yine ulema ittifak etmişlerdir ki, Beyti Şerife hacc veya ümre yapmak için kasdeden müşriklere yol verilmiyecek ve menedilecekler-dir. Çünkü Cenab-ı Hak **«Müşrikler ancak necistirler. Bu senelerinden sonra artık Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar.»** (Tevbe: 28) buyurmuştur.

İbni Kesir âyetin mânâsı: **«Hedyi terketmeyiniz. Çünkü orada Allah'ın şeairini tazim etmek mânâsı vardır. Hedy olan hayvanların boyunlarına takılan gerdanlıkları da terketmeyiniz, çünkü onlar vasıtasıyla bu hayvanlar diğerlerinden ayırdedilmişlerdir.»** dedi. Bir de, o gerdanlıkları gören bir insan bunların kurban olduğunu bilir ve onlara herhangi bir taarruzda bulunmaz. Hem de o gerdanlıkları gören insanlar şevke gelip kurban keserler. Dolayısıyle şu hadisin mazharı olurlar: **«Sevaba sebeb olan, işleyen gibidir.»** Bunun için Cenab-ı Peygamber Zulhuleyfe'de, Akik vadisinde gecelendi. Sabah olunca da beraberinde bulunan dokuz hanımının çadırlarına gittikten sonra yıkandı, güzel kokular bedenine sürdü ve iki rekât namaz kıldı. Bundan sonra da hedyini, belirten nişan ile nişanlandırdı. Ve gerdanlıklarını taktı. Hac ile umreye birden tehlil ve tekbir getirdi. Resûlüllah'ın hedyi, birçok deveydi. En güzel şekil ve renklerden seçilmişlerdi. Çünkü Cenab-ı Hak: **«Onları tazim etmek kalblerin takvasından geliyor»** (Hacc: 30) buyuruyor. Seleften bazıları «onları tazim etmek demek, güzelini seçmek ve güzelini hedyetmek demektir.» dedi.

«İhramdan çıktıktan sonra avlanınız.» Yani ihramın vazifelerini yerine getirdikten sonra size haram olan kara avlarını helâl kıldık demektir. Yani, yasaklanmadan önce hüküm neyse ona dönüştürdük. Yani avlamanız vacib ise, vacibe müstahab ise, müstahabe ve mubah ise, mubahe çevirdik.

Bu âyet, vucubu ifade eder diyen bir kimsenin görüşü birçok âyetle nakzedilir. Bu emir ibahe içindir diyenin görüşüne de başka âyetlerin muhalif düştüğünü ileri sürenler vardır. «El-Menar» sahibi «Herşey ki yasaklandıktan sonra yapılsın diye hakkında emir gelmiştir o şeyde asıl ibahadır. Yani o yasak kalkmıştır. Binaenaleyh yapılması mubah kılınmıştır» dedikten sonra **«Namaz bitirildiğinde yeryüzüne dağılınız. Allah'ın fazlını arayınız.»** (El- Cuma: 9) âyetiyle bir de **«Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman Allah'ın zikrine gidiniz, alış verişi terkediniz»** (El-Cuma: 8) âyetiyle delil getiriyorlar. Yasaktan sonra gelen emrin ibahe için olduğunu takviye eden delillerden birisi de şu hadistir: **«Sizi, kabirleri (mezarları) ziyaret etmekten menetmiştim. Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü kabirlerin ziyareti insanı dünyada zahid kılar ve âhireti hatırlatıyor.»** Hadisi, İbni Mace rivâyet etmiştir. (1)

(2) «Sizi Mescidi Haramdan menettiklerinden ötürü bir kavme olan kininiz, aşırı gitmenize sebeb olmasın...»

Bu âyetin tefsiri: Bir kavimden buğzetmeniz, sizi adaleti terketmeye itelemesin. Çünkü adaletli davranmak herkesin boynuna, herkesin hakkında ve her hal-ü-kârda farzdır.

İbni Kesir selefin bazısından şunu rivâyet ediyor: «Senin hakkında zulüm ederek Allah'a isyan eden bir kimsenin hakkında Allah'a itaat etmen gibi bir amel işlememişsin. Zira adalet ile gökler ve yerler kaim olmuşlardır.» İbni Ebi-Hâtim Zeyd bin Eslem'den gelen şu hadisi rivayet ediyor: Cenab-ı Peygamber Hudeybiye'de eshabıyla beraber bulunuyordu. Müşrikler onları Kâbe'yi ziyaret etmekten (yani ümre yapmaktan) menettiler. Müşriklerin bu yaptığı onlara ağır geldi. Doğudan gelen bir gurup müşrik onların yanından geçtiler. O müşrikler ümre yapmak istiyorlardı. Zira cahiliyet döneminde araplar hac ve

(1) Bkz. El-Menar Cild 6-128 Mektebetul-Kahire

ümre yaparlardı. Resûlü Ekrem'in ashabı: **«Biz, Kâbe'ye gidip de ümre yapmaktan men olunuyoruz. Bizi menettikleri gibi biz de bunları menedelim. Nasılsa bunlar da müşriktir»** dediler. Bundan ötürü bu âyeti celîle nazil oldu. Yani sebebi nüzul budur. Ayette yer alan ve REMEZAN kelimesi vezninde olan «ŞENEAN kelimesi, buğzetmek demektir.

İbni Cerir, araplardan bazıları şenean'dan harekeyi düşürüyor, şen'an okuyor. Fakat Kur'an'ı Kerim'de hiç kimsenin bu şekilde okuduğunu bilmiyorum, diyor. (1)

Alûsi «Müslümanların Kâbe'den menedilişi Hudeybiye senesindeki menedilmeleri demektir» diyor. «Lâ yecrimenneküm» sözcüğünü size yükletmesin mânâsına almıştır. Ferra, Ebu Ubeyde'den «size kazandırmasın, mânâsına gelen, (lâyeksibennekum» ile tefsir edildiğini rivayet etmiştir ve «Şeneane, Nûn harfinin fethesiyle okunur» demiş. İbni Âmir, Ebu Bekir-Asım'dan, İsmail Nafi'den Nun'un sükünüyle ŞENAN okumuşlardır diye kaydediyor. (2)

«El-Mennar» sahibi; İbni Kesir ve Ebu Amrin **«insaddüküm»** şeklinde İN kelimesini şart harfi olarak okumuşlardır. Bu okuyuş, ifade eder ki, müşriklerin Hudeybiye senesinde müminleri umreden menetmeleri vardır ve müminler ona karşılık onları Haccetul-Vedâ senesinde menetmekten nehyedildiler. Çünkü bu âyet Haccetul-Vedâ senenesinde nazil olmuştur. Yani onların eski düşmanlıkları sizi şimdi onları Mescidi Haramdan menetmesin. «En» okuyan ikinci tefsirin manası şudur: Müslümanlar için, düşmanları onları Mescidi Haramdan menetmiştir diye düşmanlarına saldırmak caiz değildir. Yani düşmanlar ister ziyarete, ister ticarete gelsinler. Onları menetmek caiz değildir.»

Fakat bu âyete bu mânâyı vermek müşkil ve çözülmez sayılmıştır. Çünkü bu âyet, Mekke fethinden sonra nazil olmuştur. O zaman herhangi bir kimsenin başka bir kimseyi Mescidi Haram'dan menetmesi diye bir şey düşünülemezdi. Bir de şu âyetle çelişiyor: **«Sakın onlarla Mescidi Haram yanında savaşmayınız. Onlar orada size savaş açınca-**

(1) Bkz. İbn Kesir 2-476-Dar. End. Beyrut

(2) Bkz. Ruhul-Menaî Cild 6-55 Dar. İh. Ta. Arabî Beyrut

ya kadar, siz onlara savaş açmayınız. Eğer size savaş açarlarsa, onları öldürünüz.» (El-Bakara: 191). Cevab olarak deriz ki: Şart geçmiş mânâ üzerindedir. Yani onlar sizi vaktiyle Mescidi Haram'dan menetmiş ise, siz bugün onları ona karşılık olarak menetmeye kalkışmayınız!

Şöyle de cevab verilebilir: Bu nehiy Feth-i Mekke'den ve İslâm'ın şirke galib geldiğinden ve müşriklerin mağlub olduğundan sonra nazil olmuştur. Bu takdirde âyetin mânâsında ileri sürülen ikinci görüşte ibham ve işkal yok. Çünkü: **«Hükümler bazen faraziye üzerinde de binâ edilir»** kaidesi usulde vardır. (Yani bu men, bazen müslümanların bir kısmından diğer bir kısmına karşı vaki olabilir. Nitekim Mekke'nin emirleri bizim asrımızda (1914'den önceki asrı kastediyor) Necid ehli gibi bazı arapları dünyevi sebeblerden dolayı hacdan menediyorlar. Meselâ: Necid emirleri oradaki birtakım kabilelerden zekât aldıkları için Mekke emirlerinin iddiasına göre, bu kabilelerden zekât almak kendilerinin hakkıdır.» (1)

El Kurtûbi, Muaz'dan naklediyor: **«İn seddüküm»** okumak nahiv ve hadis âlimlerinin en ileri gelenleri tarafından caiz görülmemiştir. Sebeb de şunlardır: Bu âyeti celîle hicretin sekizinci senesinde yani Mekke fethi senesinde nazil olmuştur. Müşrikler ise, Hudeybiye musalahasında hicretin (6.) altıncı senesinde müslümanları Mekke'ye girip ümre yapmaktan menetmişlerdi. Demek ki, bu menetmek âyetin inişinden iki sene öncedir. Eğer kesre ile «in» okunursa, o vakit menetmek hadisesi âyetin inişinden sonra olmalıdır. Eğer «En» okunursa mazi (geçmiş) için oluyor ve bundan başka bir şekilde okumak da caiz olamaz. İkinci sebeb; eğer bu hadis, doğru olmazsa dahi yine Mekke'nin feth edilmesi gerektir. Çünkü **«Allah'ın şeâirini helâl etmeyiniz»** âyeti delâlet eder ki Mekke müslümanların elindedir. Onlar ancak başkasını Haremi Şerif'ten menetmeye kadir oldukları takdirde bu nehyi onlara tevcih eder. Bu durum da «En» kelimesinin elifini üstünle okumak gerekli olur. Sebeblerin ikincisi, «Enta'tadû» LA-YECRİMENNEKÜM kelimesinin mefulinbihisidir. Yani bir kavimden olan buğzunuz, sizi saldırganlığa götürmesin demektir!

---

(1) Bkz. El-Menar 6-129 Mektebetul-Kahire

YARDIMLAŞMA NERDE OLUR?

(2) «**Birr (iyilik) ve takva üzerinde yardımlaşınız.**» Bu cümle iyilik ve takva hususunda yardımlaşsınlar diye bütün insanlara ilâhî bir emirdir. Yani birbirinize bu hususlarda yardımcı olunuz. Allah'ın emrini yerine getirmek, onunla amel etmek, Allah'ın yasaklarından kaçmak ve günahkârları kaçırmak hususunda da teşvikçi ve tervicci olunuz. Bu mânâ Cenab-ı Peygamberden gelen şu hadise uygundur: «**Hayre götüren (hayrı insana gösteren), hayrı işleyen insan gibidir.**»

Denildi ki «**Şerri insanlara gösteren** (insanları şerre götüren) de şerri yapan gibidir.» Şunlar da denildi: BİRR ve TEKVA kelimeleri, ayrı ayrı fakat mânâları bir olan kelimelerdir, lafzın değişik olmasından ötürü tekrar edilmesi tekid ve muhaleğe içindir. Çünkü her birr takvadır ve her takva da birr'dir.

İbni Âtiye, bu mânâda bir nevi' mecaz vardır. Bu iki kelimenin delâletindeki örf ve istilah şudur: Birr, vacib ve memduh olan işleri kapsamaktadır. Takva ise vacibi gözetmek demektir. Eğer bunların birisi diğerinin mânâsını karşılıyor dersek o vakit mecaz oluyor.

Hicretin 691. de doğup 751 de vefat eden İbni Kayyim, «Et Tefsir Ul-Kayyım» adlı kitabında şunları söylüyor: «Bu cümlenin bir parçası tek başına zikredildiğinde diğer parçayı kapsamaktadır. Çünkü her günah tecavüz (saldırganlık) ve (düşmanlık)tır. Çünkü günah, ya Allah'ın yasakladığını yapmak veya Allah'ın emrettiğini terketmektir. Bu, UDVAN (Yani aşırı gitmek)tir. Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelip saldırmaktır. Her udvan da günahtır. Çünkü sahibi bununla ayıpdar oluyor. Fakat «İsim» kelimesiyle «Udvan» kelimesi bir araya gelirlerse, onlar ayrı ayrı şey oluyorlar. Bağlı bulundukları yere göre ayrı ayrı mânâları ifade ediyorlar. Meselâ İSİM yalan, zina, içki içmek gibi cinsî (kökenli) haramlara itlak olunur. Udvan ise, kendisinden beş kuruş alandan on kuruş almak suretiyle saldıran bir kimsenin hareketi gibi helâl olan miktardan haram olan miktara geçmek ve fazlasını almak demektir.

İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadis:

«**Kardeşin ister zalim, ister mazlum olsun ona yardımcı ol.**»

Eshabı Kiram: **«Mazluma yardım edelim, fakat zalim olursa, ona nasıl yardım edeceğiz?»**

Cenab-ı Peygamber: **«Onu, zulümden menedeceksin, onunla zulüm arasına gireceksin. Böyle yapman ona yardım etmektir»** diye cevap verdi. Buhari, bu hadisi tek başına Hüseyin'den rivâyet etmiştir. Bir de Buhari ve Müslim beraberce Sabit'ten ve Enes'den rivayet etmişlerdir. (1)

İmam Ahmed'in rivayet ettiği başka bir hadis:

«Halka karışıp onların eziyetlerine karşı sabı rgösteren bir kimsenin ecri, halka karışmayan ve onların eziyetlerini görmediği için o eziyetlere karşı sabır göstermiyenin ecrinden daha büyüktür.» (2)

İmam Ahmed'den gelen diğer bir hadis:

«Halkın çine dalıp onların eziyetlerine karşı sabır gösteren onlara karışmayıp dolayısıyle eziyetlerini görmiyen ve sabır göstermeyenin ecrinden daha üstündür.»

Tirmizi Şu'be'den, İbni Mace, İshak bin Yunus'tan ve ikisi beraberce Âmeş'ten şu hadisi rivayet etmiştir:

«Kim ki hidayete davet ederse, o hidayete tabi' olanların ecirleri kadar onun defterine ecir yazılır. Kıyamet gününe kadar da böyle devam edip gider. Onların ecrinden hiçbir şey eksilmez. Ve onun defterine de ecirleri kadar ecir yazılır. Delâlete davet eden ise, kıyamete kadar onun sapıklığına tâbi' olup günah işleyenlerin günahı kadar defterine günâh yazılır ve işliyenlerin günahlarından da hiçbir şey eksilmez.»

Başka bir hadiste «Zalim bir kişi ile beraber ve ona yardım etmek maksadıyle yürüyen ve onun zalim olduğunu bildiği halde bunu yapan bir kimse, İslâm'dan çıkmıştır.» (3) (Yani dinin emrettiği adaletten çıkmıştır).

El Âlusi, İbni Abbas ve Ebul-Âliye'den «Ayette bahsi geçen - İSİM -

(1) Bkz. İbn Kesir 2-47 Dar. End. Beyrut
(2) Bkz. İbn Kesir 2-47 Dar. End. Beyrut
(3) Bkz. Ed-Durul-Mensur 2-256 ve İbn Kesir 2-477 Dar. End. Beyrut

kelimesi, insanların Allah'ca emredileni terk, yasak edileni işlemesi demektir» tefsiri rivayet edilmiştir, dedi. — UDVAN — kelimesi ise, Allah'ın dinde kulları için çizmiş olduğu hududu geçmek ve insanlara farz kılmış olduğu nesnelerin hududunu aşmakla tefsir edilmiştir.»

Ayeti celîlede önce —TAHLİYYE— (yani yapılması istenen) sonra — TAHLİYE — (yani kaçınılması istenen) zikredilmiştir. Ta ki, insanoğlu maksudu - bizzata bir an evvel varsın. Hedefe bir adım önce kavuşsun.. Yani Cenab-ı Hak önce **«Birr ve takva üzerinde yardımlaşınız»** demiştir. Bu «Tahliyye»dir. Sonra **«İSİM ve UDVAN hususunda yardımlaşmayınız»** demiştir. Bu da «Tehliye»dir, yani nefsi, günâh ve saldırganlıktan boşaltmak gerektir.» (1)

Beyzavi « —BİRR — af etmek, hatalardan göz yummak, — TAKVA — emre tabi' olmak, nefsin hevasından uzaklaşmak demektir» diyor.

El-Hazin, müslim'den şu hadisi rivayet ediyor: «Nevâs bin Sem'an Birr ve ismin tefsirini Resûlüllah'tan sordum. Cenab-ı Peygamber, **«Birr, güzel ahlâktır. İsim, senin kalbini gıdıklayandır ve başkası görmesin diye işlemediğin fiil ve harekettir»** dedi.

(2) «Sizi Mescidi Haram'dan alıkoyduklarından dolayı bir topluluğa olan kininiz sakın sizi haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takvakonusunda yardımlaşınız. Günâh ve haddi aşmada yardımlaşmayın.»

Bu âyeti celîle hakkında (20.) yirminci asrın şehidi Seyyid Kutup — Fi Zilal-il Kur'an — adlı tefsirinde şunları söylüyor:

«Bu âyet, nefsi zaptetmek husudunda en son varılacak ve en yüce bir hükümdür. Kalbin semahatlı ve müsamahakâr davranması hususunda en yüksek bir karardır. Fakat bu mertebe öyle bir doruktur ki, ona, ancak Rabbisi tarafından beşeriyeti hidayet etsin ve bu parlak ve yüce ufuka yükselsin diye eğitilip terakki ettirilen bir topluluk ulaşabilir. Bu, kıyade, (komanda) ve iradenin işidir. Halkın üzerindeki gözetimin işidir. Öyle bir iş ki, müminler orada şahıslarına karşı işlenen eziyetleri unutur, dünyadaki insanlara İslâmın tahkik etmiş olduğu

(1) Bkz. Ruhul-Meanî Cild: 6-57-Darul-İhya Beyrut

seyru-sülukten nümüneler sunar. İslâmın getirdiği müsamaha ve yücelikten örnekler takdim eder. Bununla İslâmın lehinde güzel bir şahitliği edâ etmiş olurlar. Halkı İslâm'a cezbedip getirmeye yararlı olan bir adım atmış olurlar. Bu büyük bir teklif ve ağır bir yüktür. Fakat bu durumda dahi, insanları nefislerinin altından kalkamayacak derecede ağır olan bir yükün altına sokmaz, gücünün yetmediğini ona yükletmez. Yani öfkelenmeye ve ikrah etmeye hakkın vardır. Fakat öfkenin kabarmasında buğzun şifa bulması hususunda, hakkı aşma dedikten sonra birr ve takva hususunda imanlı bir ümmetin yardımlaşmasını gerekli kılıyor. Ama isim ve udvanda yardımlaşmayı yasaklıyor. İsim ve udvanda yardımlaştıkları takdirde onları Allah'ın azabından korkutuyor. Onları Allah'ın takvasına çağırıyor. Ta ki, bu sezişler sayesinde nefisleri zabtedebilsin. Bu sayede yücelme ve müsamaha ruhuna ersin. Bunu da Allah'ın takva ve rızasını taleb etmek için yapsın. İslâm terbiyesi, Rabbani menheciyel o günkü arapların ve dolayısıyla diğer müslümanların nefislerini bu kuvvetli şuura ermeye, bu şerefli kervana girmeye muktedir oldu. Halbuki o günkü arap topluluğu bu yükseklikten ve bu yöne yönelmekten pek uzak idiler. Arapların o günkü yolu ve meşhur parolaları **«kardeşin isterse zalim, isterse mazlum olsun, mutlaka ona yardım et» demektir** (1). Cahiliyet gayreti ve asabiyet naraları ortalığı kasıp kavuruyordu. Günah ve saldırganlıkta yardımlaşmak o günün arebine daha yakın, takva ve iyilikte yardımlaşmaktan daha racih ve ağır basıyordu. O günkü arablar yardımlaşmak hususunda antlaşmalar yapıyorlardı. Haktan önce batılda bu işi icra ederlerdi. Cahiliyet döneminde hak hususunda yardımlaşma için bir andlaşmanın bulunması yüzde bir, belki binde bir belki de milyonda bir ihtimaldi. Bu, Allah ile olan bağını koparmış taklitler ve ahlâklarını Allah'ın sistem ve nizamından almayan bir toplulukta tabii bir iştir. Bütün bunlar, cahiliyet dönemindeki şu meşhur kuralın temsil ve tecellisidir. **«Kardeşin zalim de olsa, mazlum da olsa ona yardım et.»**

İşte bu cahiliyet dönemindeki şâirin başka bir tabir ile ifade etti-

(1) Bu parola Hz. Peygamber tarafından da söylenilmiştir. Fakat cahiliyyet insanın anladığı manada değildir. Çünkü Hz. Peygamber kan kardeşliği değil din kardeşliğini kastetmiştir. Zalime yardım etmekten, zulmüne mani olmayı kasdetmiştir. Dikkat edile.

ği sistemdir. **«Ben Gazye (bir kabiledir)'den başka birşey değilim. Eğer o dalalete giderse, ben de dalalete giderim. Eğer Gazye doğruluğa gelirse, ben de gelirim!»** Sonra İslâm geldi. Terbiye için Cenab-ı Hakkın sistemi geldi. Geldi ki, iman edenlere şunu söylesin: **«Sakın bir kavm için sizde olan buğz sizi onları Mescidi Haram'dan menetmek suretiyle saldırmaya götürmesin.»**

Bu parolayı aynı zamanda Hz. Peygamber de tekrarlamıştır. Fakat aynı anlamda değildir. Zira Resûlüllah kardeşten din kardeşliğini kasdeder. Zalime yardım, onun elini tutup zulümden menetmek suretini kasd etmiştir. Dikkat edilsin.

Burada bir noktaya işaret etmeden geçmiyeceğim. O da şudur: Seyyid Kutub (Allah rahmet eylesin), **«kardeşin zalim de olsa mazlum da olsa ona yardım et»** diyen hadisi, cahiliyetin darbımeselidir diye zikrediyor. Cevab olarak deriz ki, Resûl-u Ekrem cahiliyet döneminde meşhur olan bu sözü söylemiş ve hakikatini **«Mazluma yardım ediniz, zalime de mani olunuz. Zulüm yapmasına engel olunuz. Bu da ona yardım olur»** şeklinde açıklamıştır. Fakat cahiliyetteki arap veya cahiliyetteki insan kardeşi kâtil de olsa, yardım eder, mazlum da olsa yardım eder. Katil kardeşine **«katil olma»** demez, zulmeden kardeşinin zulmüne karşı çıkmazdı. Yani bu hasletden, bu noktadan ötürü bu kelâmın hadis olmasıyla, cahiliyyet dönemindeki kelâm olması arasındaki fark ortaya çıkmış oluyor.

BÜYÜK KUR'AN-I KERİM TEFSİRİ ÜÇÜNCÜ CİLDİNİN FİHRİSTİ

MEVZU	*SAHİFE*
Ali İmran Sûresinin 101. âyetinden 108. âyete kadar olan bölümün Meali	6
Aynı ayetlerin tefsiri	7
Aynı bölümün Tefsiri Bir-Rivayesi	9
İslâm'da birliğin önemi	14
İsrailoğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldılar	16
Cemaattan bir karış ayrılmak tehlikesi	17
Resûlüllah'a biat etmek	18
Emri Bilmaruf herkese farzdır	20
Resûlullahın Kureyşe hitabı	22
Âli-İbran sûresinin 104. ayetten 115. ayete kadar olan bölümün meali	26
Aynı bölümün tefsiri	27
Ayni bölümün tefsiri Bil-Me'suru	28
Bana hiç bir peygambere verilmeyen verildi	29
Cenabı Hak ümmetimden bana yetmişbin kişiyi bağışladı	30
Ukkaşe seni geçti	33
Bu ümmetin fazileti hakkında hadiseler	38
Onlar dilleriyle size eziyet vermekten başka bir zarar vermezler	40
Bütün kitap ehli bir değildir	42
Namazı beklemek, namazda imiş gibidir	44
Âli-İmran sûresinin 116. âyetten 121. âyete kadar olan bölümün melai	46
Aynı bölümün tefsir	47
Aynı bölümün Tefsiri-Bir rivayesi	49
Âli-İmran sûresinin 122. âyetten 132. âyete kadar olan bölümün meali	57
Aynı bölümün tefsiri	58
Aynı bölümü ntefsiri bir-rivayesi	60
Resûlün elinde hiç bir yetki yokmudur?	67
İslâmda Riba	70
Âli-İmran sûresinin 133. âyetinden 140. âyetine kadar olan bölümün melai	72
Aynı bölümün tefsiri	73
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi	76
Allahdan korkanlar	78
İslâm'da en güçlü kimdir?	79
Allahın sevgisi kimedir?	80
Uğursuzluk nedir?	81
Kişinin gerçek malı	83
Öfkelenmenin zararı	84
Resûlüllahın derleyici hutbesi	84

Öfke cehennem ateşinden bir parçadır ... 86
Ceddeleşmeyi terketmek neyi sağlar? ... 88
Yokluğu halinde amellere itibar edilmiyen üç şey ... 89
Af talebinde bulunmanın fazileti ... 91
Cennet hayatı ... 92
İblis insanları neyle helak eder? ... 94
Günâhda ısrar etmek helak eder ... 96
Günâhda ısrar etmek nasıl olur? ... 97
Âli-İmran sûresinin 141. âyetinden 148. âyete kadar olan bölümün mealı ... 104
Aynı bölümün tefsiri ... 105
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi ... 107
Muhammed (A.S.) ancak bir peygamberdir ... 109
Hz. Ebu-Bekirin Resûlüllahın na'şına hitabi ... 112
Ey nas kimki, Muhammede taparsa ... 113
Âli-İmran sûresinin 149. âyetinden 153. âyete kadar olan bölümün mealı ... 120
Aynı bölümün tefsiri ... 120
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi ... 122
Bana beş şey verildi ... 123
Her peygamberden dört şeyle üstün kılındım ... 124
Allah, Uhudda peygambere verdiğini hiç bir yerde vermemiştir ... 126
Ebu-Sufyana Uhudda verilen cevap ... 128
Resûlüllahın Uhudda okçulara söylediği ... 129
Enes b. Nadrın sahabeye, Resûlüllahdan sonra siz yaşamayı ne yaparsınız sözü ... 132
Ebu-Bekir'in «Uhudun tamamı talhanında» sözü ... 139
Âli-İmran S. 154. âyetten 156. âyete kadar olan bölümün mealı ... 142
Aynı bölümün tefsiri ... 142
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi ... 144
Biz uhudda uyukluyorduk sözü ... 145
Âli-İmran S. 158. âyetten 165. âyete kadar olan bölümün mealı ... 150
Aynı bölümün tefsiri ... 151
Ganimette hiyanet ... 151
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi ... 153
Hiç bir peygambere ganimetten alması caiz değildir ... 154
Vazifelilere devlet bütçesinden ne gibi harcamalar yapılır ... 156
Âli-İmrân S. 166. âyetten 173. âyetine kadar olan bölümün mealı ... 160
Aynı bölümün tefsiri ... 161
İslâm'da şehidlik mertebesi ... 166
Şehidlerin efendisi kimdir ... 171
Kabir azabından kurtulan kimdir? ... 173
Şehide verilen mukafatlar ... 174
Üç sınıf şehidler ... 174
İslâm'da gazilik ... 175
Âli-İmrân S. 174. âyetinden 180. âyetine kadar olan bölümün mealı ... 182
Aynı bölümün tefsiri ... 183
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi ... 184
Şeytanın dostları ... 185
Allah mü'mineri kâfirden nasıl ayırdı ... 187
Buradaki cimriler kimlerdir ... 188

Âli-İmrân S. 181. âyetinden 186. âyetine kadar olan bölümün meali 192
Aynı bölümün tefsiri 193
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi 195
Gayibten ehli-Beyte taziye 199
Cennetin üstünlüğü 200
Mal ve nefis imtihan içindir 201
Âli-İmrân S. 187. âyetinden 194. âyete kadar olan bölümün meali 204
Aynı bölümün tefsiri 205
Cenab-ı Hak alimlerden öğretmek sözünü almıştır 205
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi 207
İslâm'da zikir 212
İslâmda düşüncenin önemi 214
İmana çağıran davetçi Kur'andır 218
Âli-İmrân sûresinin 195. âyetinden 200. âyete kadar olan bölümün meali ... 221
Aynı bölümün tefsiri 222
Aynı bölümün tefsiri Bir-Rivayesi 224
İlk Cennete giren muhacır fakirleridir 225
Müminlerin fakirleri 226
Gaip cenaze namazı 228
İslâmda sabır ve sebat 230
İslâm'da nöbet beklemenin ehemmiyeti 232
Denizdeki nöbetin üstünlüğü 233
Hududlardaki ibadet 234
İslâm'da gâziliğin önemi 234
Ölümlerinden sonrada defterlerine ecirleri yazılan dört sınıf 235
Muhim bir açıklama

EN-NİSA SÛRESİ —4—

En-Nisa S. 1. âyetinden 6. âyetine kadar olan bölümün meali 244
Aynı bölümün tefsiri 245
Buluğ çağının beyanı 248
Nisa sûresinin 1. âyetten 6. âyete kadar olan bölümün tefsiri Bir-Rivayesi 249
Bütün dünyadan daha fazla Resûlullaha sevimli gelen beş âyet 250
Muhim bir nokta 252
Yetimlere mallarını veriniz 258
HUB kelimesinin manası 260
Köleler kaça kadar evlenir 262
Adaletsizlik çok evlenmeye mani midir? 262
Mehrin ehemiyeti başlığın haramlığı 264
Sefihler tasarrufdan menedilir 265
Yetimlere malları ne zaman teslim edilir 266
Velisi yetimin malından ne kadar yiyebilir 269
Velisi yetimi yararı için dövebilir 271
En-Nisa S. 7. âyetinden 11. âyetine kadar olan bölümün meali 274
Yetimlerin malını yeyenler 276
En-Nisa S. tefsiri Bir-Rivayesi 279
Varis olmayan akrabaya yetim ve fakirlere terkeden verilen pay 281
Ölümle pençeleşene kötü telkinde bulunanın hali 284

Mirascıları zengin bırakmak daha iyidir 286
Yetimin malını yemek 287
Mirasdan erkek ve kız çocuklara ne kadar düşer? 289
Feriz ilmi 290
Ölünün ana ve babasına düşen pay 293
Mühim bir açıklama 297
En-Nisa S. 12. âyetten 14. âyete kadar olan bölümün meali 300
Aynı bölümün tefsiri 300
Kelâle meselesi 301
En-Nisa S. 15. âyetten 19. âyete kadar olan bölümün meali 305
Aynı bölümün tefsiri 306
Tevbe kimler içindir 310
Günâhkar sadece bir günahından tevbe edebilir 311
İslâm'da zorlama nerede yoktur 312
Eşlerin karşılıklı hakları 313
En-Nisa S. 20. âyetinden 23. âyete kadar olan bölümün mealı 315
Boşanma sebebi koca ise mehri geri alamaz 316
Kabarık mehir olur mu? 316
Eşler başbaşa kalırsa mehir lâzım gelir mi? 318
Üvey anne nikâh edilemez 319
Müslümanlar için nikahı haram edilen kadınlar 320
İslâm'da nikahda etkisi olan süt ne kadardır 321
Zina ile olan ilişki evlenmede etki yapar mı? 322
En-Nisa S .24. âyetinden 26. âyete kadar olan bölümün mealı 325
Aynı bölümün tefsiri 326
Kur.ânda muhsına tabirinden ne kasdedilir 326
Mehrin İslâm'da hükmü 327
Muta' nikahı haramdır 328
Muta' nikahı kaç defa helâl edildi 329
Menfaat, mehir olurrmu? 331
En-Nisa S. 27. âyetinden 33. âyete kadar olan bölümün mealı 334
Aynı bölümün tefsiri 335
Ticarette yeminin haramlılığı 335
İslâm'da intihar hükmü 336
Günâhların iki kısmı 336
Büyük günâhlar kaçdır 337
İslâm'da haset etmenin vebali 339
Allah'tan istemek! 340
Miras yediler kimlerdir? 341
En-Nisa S. 34. ncü Ayetinden 37. nci âyetine kadar olan bölümün meâli 344
Aynı bölümün tefsiri 345
Eşlere edep vermesinin hükmü 345
Eşler arasında hakemlik müessesesi 347
Şirk üç mertebedir 349
İslâm'da gurur ve cimrilik 352
En-Nisa S. 38. nci âyetinden 44. cü âyete kadar olan bölümün meali 355
Aynı bölümün tefsiri 356
Sarhoşluk namaza manimidir? 357
Teyemmüm hangi hallerde olur 360

Kadına dokunma abdesti bozarmı? 362
En-Nisa S. 45. nci âyetinden 51. nci âyete kadar olan bölümün mali 366
Hz. Peygamberin vasıflarını değiştirenler 367
İman eksilir ve artar mı? 368
İslâm'da mesıh olma hadisesi 369
Allah hangi günahı bağışlamaz 370
Nefsi tezkiye etmek doğru değildir 371
Cibt ve tağut ne demektir? 374
En-Nisa S. 52. nci âyetinden 59. ncu âyete kadar olan bölümün meali 378
Aynı bölümün tefsiri 379
Lanet kime getirilir 379
Hz. İbrahim'in Âli kimlerdir? 379
Kâfirler için Cehennem azabı ebedidir 380
İslâm'da emanet 380
Müslümanların ihtilafını kim halleder 384
En-Nisa S. 60. ncı âyetinden 65. nci âyetine kadar olan bölümün meali ... 386
Aynı bölümün tefsiri 387
Peygambere itaat etmek farzdır 388
En-Nisa S. 66. ncı âyetinden 74. ncü âyetine kadar olan bölümün meali ... 391
Aynı bölümün tefsiri 392
Nimete mazhar olanlar 392
İslâm'da düşmana karşı tedbir almak 393
En-Nisa S. 75. âyetinden 79. âyete kadar olan bölümün meali 397
Aynı bölümün tefsiri 398
Müslümanın esaretten kurtulması 398
Ölüm ecelledir 400
Göklerin burçları 400
En-Nisa S. 80. âyetinden 86. âyetine kadar olan bölümün meali 403
Aynı bölümün tefsiri 404
Resûlullaha itaat Allaha itaat demektir 405
Dine girmezden önce zorlama yoktur 406
İslâm'da tefekkürün ehemiyeti 407
Müslümanların sırlarını yaymak 409
Ağır teklifi insan ancak nefsine yapar 411
Savaşta sabır gerektir 412
Kötü tevessut haramdır 412
İslâm'da selamlaşma 414
En-Nisa S. 87. âyetinden 91. âyetine kadar olan bölümün meali 417
Aynı bölümün tefsiri 418
İslâm'da hicret 420
Müslümanlarla sözleşme yapana dokunulmaz 421
En-Nisa S. 92. âyetten 94. âyete kadar olan bölümün meali 424
Aynı bölümün tefsiri 425
Öldürmenin çeşitleri 426
Diyetin miktarı 427
Keffaretin hükmü 430
Bir mü'mini kasden öldürmek 431
Ehli sünnete göre katılın tevbesi 433
Savaşta tesbit yapılmadan kimseye dokunulmaz 434

Zorla İslâma sokulanın imanı sıhhatlıdır 437
En-Nis S. 95. âyetinden 100. âyete kadar olan bölümün meali 439
Aynı bölümün tefsiri 440
İslâm'da dereceler 441
Ölüm melekleri kaçtır 444
Yolculukta namazın kısaltılması 446
Hangi seferde kasır yapılır 450
En-Nisa S. 102. âyetinden 105. âyete kadar olan bölümün meali 453
Aynı bölümün tefsiri 453
İnsan Allahı her durumda anabilir 458
Haksız olarak hiç kimse mudafaa edilmez 459
En-Nisa S. 106. âyetten 113. âyete kadar olan bölümün meali 463
Aynı bölümün tefsiri 463
Hain mudafaa edilmez 463
Allahın beraberliği 464
Günâhdan ciddi dönüş yapanın tevbesi kabul olur 464
Buhtan ile giybet arasındaki fark kitap ve hikmet tarifi 466
En-Nisa S. 114. âyetinden 121. âyete kadar olan bölümün meali 468
Aynı bölümün tefsiri 469
İslâm'da barıştırmanın ehemiyeti 469
Yalan söylemek ne zaman ruhsatlıdır 470
Marufun tanımı 470
İnsanlar arasındaki sulh 471
Hz. Peygambere muhalefet etmenin hükmü 471
İcmai ümmetin delil olduğunu tesbit eden âyet 472
Yüzde yüz kâfir olana adını söyliyerek lânet etmek 473
Fizyonumiyi bozmak haram mıdır 474
Hayvanlarla bugurmanın hükmü 475
İblisin insanlara ümid vermesinin manası 476
En-Nisa S. 122. âyetten 127. âyete kadar olan bölümün meali 479
Aynı bölümün tefsiri 479
Niçin İbrahime Allahın dostu denildi 482
Fetva istemek bazan farzdır 485
En-Nisa S. 128. âyetinden 134. âyete kadar olan bölümün meali 488
Aynı bölümün tefsiri 489
İslâm'da sulhun ehemiyeti 490
Cimrilik en korkunç hastalıktır 490
Hangi konuda kadınların arasında adalet sağlanmaz 491
En-Nisa S. 135. âyetinden 140. âyete kadar olan bölümün meali 494
Aynı bölümün tefsiri 495
Allah katından gelen kitaplara iman 496
Kalbda iman yerleşmezse ne olur 497
Müjde bazan alay etmek manasında kullanılır 498
En-Nisa S. 141. âyetinden 147. âyete kadar olan bölümün meali 501
Aynı bölümün tefsiri 502
Munafıkların taktikları 502
Kâfirler hiç bir mümini mağlup edemezler 502
Kandırmak munafıktır 503
Kâfiri dost edinmenin hükmü 504

Munafıkın azabı kâfirin azabından daha şediddir 505
Allah kime niçin teşekkür eder 507
En-Nisa S. 148. âyetinden 154. âyete kadar olan bölümün meali 511
Aynı bölümün tefsiri 512
Teşvik için iyiliği açığa vurmak caizdir 513
Herhangi bir peygambere inanmamak küfürdur 514
İslâm'ın bir parçasını inkâr hepsini inkâr etmektir 514
En-Nisa S. 155. âyetinden 162. âyete kadar olan bölümün meali 518
Aynı bölümün tefsiri 519
Hz. İsâ'nın refi meselesi 519
Hz. İsâ'nın göklere kaldırılmasına dair eserler 521
Asılma meselesinde görüşler 524
Asılma akidesine verilen cevablar 526
İslâm'da ceza ve kurtuluş 529
Doğrunun yalancıdan ayırdedilmemesi ve onların bilinmemesi 530
İslâm dini hiç bir zaman muhala yapışmayı emretmez 533
Hıristiyanların asılma ve feda etme meselesi putperestlikten gelmedir ... 533
İncillere güvenmeme delilleri 535
İbnu Kesir'den bu âyetle ilgili hadisler nakledelim 542
Meryem oğlu İsâ'nın yer yüzüne inmesi hakkında varid olan hadisler 546
Hz. İsâ'nın sıfatı 560
Netice 562
Ye'cüc ve Me'cüc 568
Zulüm nimetin giderilmesine sebeb olur 570
Son olarak yukarıda bahsi geçen meallerin üzerinde bir izah 573
En-Nisa S. 163. âyetinden 170. âyetine kadar olan bölümün meali 576
Aynı bölümün tefsiri 577
Bütün peygamberlerin adı Hz. Muhammed'e bildirilmedi 578
Hariciler Deccalın çıkacağına inanmazlar 585
Allaha itaat edene müjde 587
En-Nisa S. 171. âyetinden 175. âyetine kadar olan kısmın meali 592
Aynı bölümün tefsiri 593
Hz. İsâ'nın isimleri 594
Teslis -Üçleme- akidesi 595
Povlosun hileleri 596
Teslis (üçleme) akidesine inanan kâfir olur 598
Amellerin karşılığından daha fazla olarak verilen nedir 599

EL - MAİDE

El-Maide S. 1. âyetinden 2. âyete kadar olan bölümün meali 606
Aynı bölümün tefsiri 607
En son inen âyet ve sûre hangisidir? 610
Maide ile Nisa sûrelerinin munasebeti 612
Maide sûresinin fazileti 614
Hiyarul - Meclis 618
Ceninin hükmü 619
İhramlıya hangi av haramdır? 620
Yardımlaşma nerede olur? 629